

DISSERTATIONES PHILOLOGIAE ROMANICAE
UNIVERSITATIS TARTUENSIS

3

DISSERTATIONES PHILOLOGIAE ROMANICAE
UNIVERSITATIS TARTUENSIS

3

**AUTOR, JUTUSTAJA, TÕLKIJA
BORGESSE AUTOFIKTSIOONID
EESTI KEELES**

KLAARIKA KALDJÄRV

TARTU ÜLIKOOLI
KIRJASTUS

Filosoofiateaduskonna germaani, romaani ja slaavi filoloogia instituut,
Tartu Ülikool, Eesti.

Väitekiri on lubatud kaitsmisele filosoofiadoktori kraadi taotlemiseks Tartu
Ülikooli filosoofiateaduskonna germaani, romaani ja slaavi filoloogia insti-
tuudi otsusega 31. augustist 2007.

Juhendaja: professor Jüri Talvet

Oponent: dotsent Anne Lange

Kaitsmise koht: Paabelis, ruum 209

Kaitsmise aeg: 21. detsembril 2007, kell 12.00

ISSN 1736-4922

ISBN 978-9949-11-785-7 (trükis)

ISBN 978-9949-11-786-4 (PDF)

Autoriõigus: Klaarika Kaldjärv, 2007

Tartu Ülikooli Kirjastus

www.tyk.ee

Tellimus nr. 473

“Entonces desaparecerán del planeta el inglés y el francés y el mero español”
(“Siis kaovad meie planeedilt inglise ja prantsuse ja tühine hispaania keel”)
J. L. Borges, “Tlön, Uqbar, Orbis Tertius”

SISUKORD

SISSEJUHATUS	9
1. OSA. 1. BORGES	15
1.1. Borgese maailm	15
1.1.1. Tegelikkuse loomine.....	17
1.1.2. Teemad	20
1.1.3. Totaalne tekst.....	26
1.2. Borgese stiil	28
1.3. Borges tõlkimisest	33
1.3.1. “Pierre Menard, autor del Quijote”.....	36
1.4. Borgese tõlkimisest	39
2. OSA. 2. FIKTSIOON	42
2.1. Fiktsionaalsed maailmad	42
2.1.1. Jutustaja ja fiktsionaalne tõde.....	44
2.2. Autofiktsioonid.....	45
2.2.1. Fantastiline autobiograafia?.....	47
2.2.2. Meta-fiktsioon	49
2.3. Ulme	51
2.4. Stiil, fiktsioon, tõlge	53
2.4.1. Stiil ja fiktsionaalsed maailmad.....	53
2.4.2. Stiili tõlkimine	56
3. OSA. 3. TÕLKIMINE.....	58
3.1. Tõlke koht kultuuris	58
3.2. Tõlketeooriad ekvivalentsusest.....	60
3.3. Dihhotoomiad. Oma ja võõras.....	65
3.3.1. Dihhotoomiad kirjanduslikus tõlkes	67
3.4. Tõlke subjektiivsus	71
3.4.1. Tõlge kui interpretatsioon.....	71
3.4.2. Tõlkija hääl	75
3.4.3. Universaalid.....	77
3.5. Uurimismeetodid.....	79
3.5.1. Rakendatud meetodist.....	85
4. OSA. 4. AUTOFIKTSIOONID TÕLKES.....	88
4.1. Analüüsi teoreetiline materjal	88
4.2. “Tlön, Uqbar, Orbis Tertius”	97
4.2.1. Tõlke analüüs.....	100
4.3. “Funes el memorioso”/“Kõikemäletav Funes”	131
4.3.1. Tõlke analüüs.....	133

4.4. “La otra muerte”/“Teine surm”	170
4.4.1. Tõlke analüüs.....	174
4.4.2. Tõlke üldanalüüs	204
KOKKUVÕTE	210
KASUTATUD KIRJANDUS	217
LISA 1. Tabelid. “Tlön, Uqbar, Orbis Tertius”.....	228
LISA 2. Tabelid. “Funes el memorioso”/“Kõikemäletav Funes”	264
LISA 3. Tabelid. “La otra muerte”/“Teine surm”	297
SUMMARY	322
RESUMEN	329
CURRICULUM VITAE	337

SISSEJUHATUS

Borges Eestis

Eesti kultuuri võib liigitada nende väikeste ja noorte kultuuride hulka, mis vajavad tõlkekirjandust omakeelse kirjanduse toetuseks, sest viimane ei suudaks ilma tõlgete abita ennast piisavalt uuendada ja mitmekesistada. Tõlkekirjandus, moodustades kirjandustoodangust suurema osa, on seega siin märgatavalt paremas olukorras kui suurtes kultuurides, kelle jaoks tõlkekirjandus on sageli marginaalne nähtus. Eestis teatakse tõlkijaid, neil on teatud prestiiž ja tunnus, piisavate teenete korral võib tõlkija kuuluda Kirjanike Liitu, paljud kirjanikud ja luuletajad tegelevad tõlkimisega ning paljudel juhtudel on nende tõlked sama kuulsad kui originaallooming, tõlgetest kirjutatakse nii magistri- kui doktoritöid jne.¹ Kuid siiski näib ka Eestis valitsevat olukord, kus tõlkekriitika praktiliselt puudub ja tõlget peetaksegi teose autentseks koopiaks. Seda vähem luule ja vanemate teoste, näiteks antiikkirjanduse, rohkem aga tänapäevaste proosa- autorite puhul.² Nii võib öelda, et tõlge on Eesti kultuuriruumis samaaegselt nii nähtav kui nähtamatu.

Argentiina kirjaniku Jorge Luis Borgese kohta võib ilmselt kasutada terminit kultusautor, seda nii positiivses kui negatiivses mõttes. Negatiivses eelkõige seepärast, et tema nime ja (väidetavalt) temalt pärinevaid tsitaate ning arvamusi kasutatakse kõikvõimalike teemade illustreerimiseks ja vaatekohtade toetamiseks. Seda ka Eestis. Sellise “ekspluateerimise” muudab paradoksaalseks asjaolu, et see toimub enamasti Borgese tuntuse ja tõlgete baasil, see tähendab vähesed on tegelikult tuttavad Borgese loominguga originaalis. Samal ajal pole selles aga midagi erakordset, see kehtib ka paljude teiste välismaiste autorite puhul, eriti kui tegemist on vähemtuntud võõrkeeltes kirjutavate kirjanikega. Selline olukord on ka peaaegu vältimatu ning sellisena mitte taunimis-, kuid siiski tähelepanuväärne, sest öeldes: “Borges on öelnud...” võime kindlad olla vaid selles, et sellist (eestikeelset) lauset ei ole Borges kunagi lausunud ega kirja pannud.

---

¹ Ülevaate maailmakirjanduse retseptsioonist Eestis annab Jüri Talvet raamatus *Tõrjumatu äär*, milles mainib ühelt poolt kirjanike ja üldisemalt loovisikute olulist rolli maailmakirjanduse vahendamises, muuhulgas ka tõlkijaina, teiselt poolt aga varajast arusaamist, et “eesti keelde tõlgitud maailmakirjandus ei ole midagi eraldiseisvat eesti oma kirjanike algupärasest loomingust, vaid et hea ja oluline kirjandus, tuleb see siis “seest” või “väljast”, mitte ainult ei rikasta siinset kultuuri ja vaimu, vaid on ühtlasi eesti keele elulise arengu põhitalasid” (Talvet 2005:241-242).

² Kui tõlget ka analüüsida võetakse, kohtame sageli (ka professionaalide poolt) selliseid üldtermineid nagu “õnnestunud”, “ebaõnnestunud”, “sorav”, “ladus”, “kõrgetasemeline”, “heakõlaline”, “luuleline”, “ilus”, “ilmekas”, “originaalilähedane”, “vaba” jne, ilma et sellele järgneks nende terminite lahtiseletust või nende kasutamise põhjendust.

Nii eksisteerib tänu tõlgetele ja tsitaatidele mitmeid versioone Borgesest, mis võivad asuda üsna kaugel sellenimelise kirjaniku poolt kunagi kirjapandust ja mis omakorda annavad alust üha uutele tõlgendustele, sest: “tõlge nagu kirjutamine üldse mitte ainult ei anna sõnumit edasi, vaid peamiselt avastab, kindustab ja loob seda” (Moya 2004:189).

Borgese mõjule Eestis on suure panuse andnud kindlasti ka tõlkija Ott Ojamaa prestiiž, kuigi tema põhialaks oli prantsuskeelse kirjanduse vahendamine.³ Ainuüksi tõlkija maine aga ei suuda midagi ära teha, tõlge peab olema “hea”, see peab lugejale meeldima. Milles seisneb see headus ja miks tõlge lugejale meeldib, on küsimused, millele ei ole kerge leida selget ja ühest vastust. Kas ehk asjaolu, et lugejad tõlget aktsepteerivad (loevad ja kiidavad), tähendabki seda, et tõlge on “hea”? Ehk ei eksisteerigi tõlke kvaliteedi hindamiseks mingit muud, objektiivsemat kriteeriumit?

Üheks võimaluseks tõlke tunnustamisel on täiesti subjektiivne maitse-eelistus: “Mis puudutab Ott Ojamaa kultusstaatust (millega olen juba vähehaaval hakanud harjuma), siis minu jaoks kindustus see millegi kultuurivallas üpris harvaesinevaga – nimelt sajabrotsendilise maitsete kokkulangevusega, milles veensid mind lõplikult tema Borgese ja Artaud’ tõlked, mille peal ma n-õ üles kasvasin” (Luuk 2004). Niisiis vastab tõlge lugeja maitsele ning lisaks mängib mitte väheolulist rolli ka tõlkija kultusstaatust.

Tähele võib panna seda, et lugejat ei huvita ilmselt tõlke vastavus originaalile, ekvivalentsus (milline ka ei oleks selle ambivalentse mõiste tähendus), vaid tõlge on “hea” mingite muude kriteeriumide järgi. See asjaolu ei ole negatiivne ega positiivne, sest tõlge teostataksegi lugejate jaoks, kellel puudub originaali lugemise võimalus (on olemas teatud professionaalsed lugejad, näiteks filoloogid, keda huvitab originaali ja tõlke vahekord iseeneses). Funktsionalistlik tõlketooria peabki tõlget õnnestunuks juhul, kui selle tarbijad (väljaandjad ja lugejad) ei protesteerid (Reiss, Vermeer 1996:91–92).

Väheolulist osa ei mängi ka tõlke päritolukeel ja -kultuur, mis määrab ühelt poolt potentsiaalse lugejate hulga, kellel on originaalile juurdepääs, ja teiselt poolt tõlketeeose kultuurikonteksti tundmise lugejate poolt. Näiteks hispaaniakeelne suhteliselt vähetuntud kultuuriruum äratav lugejas ootusi millelegi eksootilisele. Hispaania keele oskajaid on vähe, tõlget sellest keelest kiidetakse, kui see on vähegi korralik ja loetav, sest ka kriitikute hulgas on vähe neid, kes oleksid võimelised tõlget ja originaali võrdlema (iseasi, kas selline võrdlus ka viljakas on).

---

³ Ott Ojamaa tõlkijanime all on avaldatud ligi nelikümmend teost, lisaks ees- ja järelsõnad, kommentaarid, toimetaja- ning koostajatöö. Suurem osa tõlgetest on prantsuse keelest, mõned üksikud hispaania, vene ja inglise keelest. Ka Borgese-tõlgete puhul võib arvata, et tõlkijal oli abiks Borgese juttude prantsuskeelne väljaanne, kuid selle seose uurimine ja tõestamine nõuaks põhjalikku, teiselaadset analüüsi ega mahu käesoleva töö huvialasse.

Tõlkimisele ja selle mõistmisele annab täiesti uue mõõtme mitme tõlke olemasolu ühest ja samast originaalteosest, mida tuleb ette siiski harva, kuna selleks on vajalik teatud hulga tingimuste esinemine kultuuris (eelkõige tugeva tõlkija soov oma tõlgenduse avaldamiseks). Ühest teosest paljude tõlgete olemasolu tähendab suure professionaalse lugejaskonna olemasolu, tõlge tehakse siis tõlke enda pärast, lugejate jaoks, kes tõlget ennast hindavad. Kui lähtekultuur ja -keel on kauged, piisab tavaliselt ühest tõlkest, sest lugejate jaoks on see teos juba “olemas” ja originaali lugejaid praktiliselt pole. Kui aga mingist teosest on kultuuris vaid üks tõlge nii nagu Borgese puhul eesti keeles, jääbki see tõlge autorit või teost vastuvõtvast kultuuris “täievolilisel” esindama.

Tõlked

Kuigi esimene Borgese tõlkeraamat ilmus 1972. aastal, võib ehk siiski ka selle kohta kehtivaks lugeda Rein Veidemanni arvamuse: “Tõlkimise metasemiootilisusega on arvatavasti tegu olukordades, kus tõlketekstid muutuvad või muudetakse mingis kultuuris mingil ajal kanoonilisteks või etalon tekstideks. See on olukord, kus tõlkekirjandusest või kriitikast saab kultuurikoodi määrav osa. Siinkirjutaja hinnangul juhtus nii 1960. aastate teise poole eesti kirjanduses, mil tõlkimise võimaluste avardamine (eriti tänu ““Loomingu” Raamatukogule”) kujundas oluliselt suhtumist kirjandusse. Eesti kaasaja kirjandust loeti tõlkekirjanduse taustal. Midagi seesugust võib kogeda ka nüüd, kuni selleni välja, et tõlgetest võetakse otseselt eeskujut” (Veidemann 2000:64). Veidemann küll ei maini Borgest (Fowlesi, García Márqueze ja teiste seas), kuid arvatavasti võib ka tema sellesse nimekirja lisada.

Esimene Borgese tõlkeraamat ilmus *Loomingu Raamatukogus* 1972. aastal⁴ pealkirjaga *Hargnevatte teede aed*, sisaldades tõlkija Ott Ojamaa eessõna pealkirja all ”Seletuseks” ning glossariumit raamatu lõpus. Tõlgitud on autori eessõna kogule *El jardín de los senderos que se bifurcan* (1941), mis kuulub suuremasse kogusse *Ficciones* (1944), ja kõik selles sisalduvad kaheksa juttu. Kuna tõlke aluseks on 1956. aastal välja antud *Obras Completas (Kogutud teosed)*, sisaldub selles ka jutustus “El acercamiento a Almotásim” (“Tee Al-Mutasimi juurde”), mis hilisemates kogutud teostes on paigutatud esseekogusse *Historia de la eternidad* (1936) (see näitab ka esseede ja fiktsionaalsete jutustuste žanripiiride ähmasust või pea olematust Borgese loomingus). Nii on muutunud ka autori eessõna tekst, vastavalt “Las siete/ocho piezas de este libro no requieren mayor elucidación” (“Selle raamatu seitse/kaheksa pala ei vaja suuremat selgitust”). Seda nähtust (mida võiks nimetada borgeslikuks tekstide igikestvaks

---

⁴ On tõenäoline, et Borgese looming sai neil aastail tõlkes ilmuda tänu ladina-ameerika kirjanduse soodsale situatsioonile tollases Nõukogude Liidus. Ülevaate hispanistika ajaloost ja hispaania keelest tõlgitud teoste nimestiku leiab Jüri Talveti raamatust *El hispanismo en Estonia* (Talvet 1995).

liikumiseks) mainib ka tõlkija *Kunsttükide* järelsõnas: “Borges on samu teoseid avaldanud erineva pealkirjaga kogumikes ja sama pealkirjaga kogumikud pole alati identsed” (Ojamaa 1976:59).

Teine raamat ilmub neli aastat hiljem, 1976. aastal, samuti *Loomingu Raamatukogus*, pealkirja all *Kunsttükid* ja sisaldab kogu *Artificios* üheksa jutustuse tõlked, autori eessõna, järelsõna “Tõlkijalt” ning glossaariumi.

Kolmas raamat ilmub juba tunduvalt hiljem, 1987. aastal pealkirjaga *Aleph*, sisaldades tõlkijapoolse “Seletused” (sarnane eelnevatele glossaariumitele, kuid erinevalt nendest ära toodud juttude kaupa) ning “Saateks”. Tõlgitud on üksteist juttu kogumiku *El Aleph* (1949) seitsmeteistkümnest. Tõlkimata on jäetud ka autori epiloog, arvatavasti seetõttu, et selles mainitakse jutustusi, mida ei tõlgitud. Saate tekstis mainib tõlkija küll, et tegemist on “valimikuga tõlgetest novellikogust *Aleph*”, kuid ei anna selgitusi valiku tegemiste põhimõtete kohta.

Üheski tõlkeraamatus pole kommentaare tekstidele, glossaarium on entsüklopeedia vormis (tõlkija enda sõnul “rudimentaarne”), jagab killustatud teavet ladinakeelsete sententside ja ajalooliste tegelaste kohta, selgitamata nende tähendust ja funktsiooni Borgese tekstis. *Kunsttükide* järelsõnas kirjutab O. Ojamaa: “Samuti ei seleta ma seda, mida autor siin või seal öelda on tahtnud. Jäägu see iga lugeja lõbus, kuidas ta Borgesest aru saab, sest üks ka tõlkija tõlgi nii, nagu ta aru saab” (Ojamaa 1976:60).⁵

2000. aastal ilmub kirjastuses “Varrak” raamat pealkirjaga *Fiktsioonid. Aleph.*, mis sisaldab peamiselt eelnevalt ilmunud tõlgete kordustrükke, O. Ojamaa saatesõna kogust *Aleph* (mugandatud kujul), ning “Võõrkeelsete tekstiosade tõlkeid” (ülejäanud glossaariumist on loobutud). *Fiktsioonidest* on eemaldatud jutt “Tee Al-Mutasimi juurde”, eessõna räägib “seitsmest jutust”, sisukorras on siiski kaheksa pealkirja: eraldi jutuna on esitatud “Tlön, Uqbar, Orbis, Tertius” üks osa pealkirja all “Salto Oriental, 1940”, mis on tegelikult jutustuse esimese osa lõpus ära toodud kuupäev. Kogust *El Aleph* on nüüd tõlgitud kõik seitseteist juttu, uute, seni avaldamata juttude tõlkijaks Ruth Lias. Ruth Liase nimi on märgitud nii sisukorras tema tõlgitud juttude järel kui ka raamatu sisekaanel (raamatu tiitellehel on tõlkijana mainitud vaid Ott Ojamaad, kuuldavasti ei soovinud Ruth Lias tagasihoidlikkusest enda nime Ott Ojamaa kõrvale), kus on märgitud ka fakt, et tegemist on Ott Ojamaa tõlgete parandatud kordustrükkidega. Samas pole ühtki märget selle kohta, kes need parandused läbi viis

---

⁵ Nagu tõlkijate puhul tavaline, ei leia ka Ott Ojamaa saatesõnadest erilist informatsiooni tema tõlkekontseptsiooni, üldise tõlkemaitse või teoreetiliste hindamiskriteeriumide kohta. Veidi pikemalt peatub ta Molière’i tõlgetel, öeldes muuhulgas: “Üldiselt on kolmekümnendate aastate tõlked kahtlemata õpetlikud selles mõttes, et eesti keelde tõlkimine ei tarvitse alati tähendada sisuliselt eestindamist, antud teose eestlasele omaseks tegemist” (1974:14). Kiita saavad tõlked, millel on “õnnestunud taasluua tööpoolest rahvalik Molière, ühtaegu kirjanduslik ja suupärane värsstekst”, laita aga “ajajärgule iseloomulik prantslemine”, “klassitsismi ja eriti just prantsuse peenuse muster-naide”, rahvakeele välja mõtlemine (A. Orase poolt) (1974:13–14).

ja milleks oli üldse vaja parandusi ette võtta. Niisiis on siin koos kahe erineva tõlkija tekstid läbiseegi. Kui mõelda, et iga tõlge on tõlgendus vastavalt tõlkija arusaamisele originaalist, on antud raamatu näol tegemist kahe tõlkija erineva originaalinägemuse segunemisega (seda enam, kui lisaks arvesse võtta parandused, mille taga on arvatavasti siiski samuti Ruth Lias). Samuti pole uues tõlke- raamatus märgitud varasemate tõlgete ilmumise aega, mis ei võimalda lugejal paigutada neid oma ajastu konteksti (vastavalt 1972, 1976, 1987).

Borgese sajandale sünniaastapäevale järgneval 2000. aastal ilmus tema nime all veel teinegi mahukas väljaanne: “Avatud Eesti Raamatu” sarjas *Valik Esseid* Ruth Liase tõlkes ja Jüri Talveti luuletõlgete ning saatesõnaga.

Käesolev töö

Eeldades, et tõlkes loetud Borges pole halvem ega parem kui originaal (neid kategooriaid oleks keeruline määratledagi), vaid on sellest erinev, püüab käesolev töö uurida, mille poolest need tekstimaailmad omavahel erinevad. Konkreetsemalt on töö eesmärgiks analüüsida Borgese lühijuttude olulisemaid stiilivõtteid ja nende tõlget eesti keelde. Stiili kirjeldus lähtub A. M. Barrenechea ja J. Alazraki poolt toetatud ideele, et Borgese loomingus võib eristada enam-vähem piiratud arvu teemasid ja allteemasid, mis korduvad luuletustes, esseedes ja juttudes. Nende teemade käsitlemisel kasutab Borges teatud stiilivõtete repertuaari, mis on tema loomingu lahutamatuks jooneks. Stiil on tema loomingus efektiivne ja funktsionaalne jutustuse ja ideede kandjana.

Töö esimeses osas vaadeldakse lisaks Borgese loomingu peajoontele mõnesid tõlke mõistmise ja analüüsi viise, eelkõige niinimetatud dihhotoomiad, stiili käsitlemist funktsionaalses lingvistikas, erinevaid meetodeid tõlke analüüsimiseks ja antud töös kasutatud meetodit.

Tõlke analüüs lähtub tuntud dihhotoomiatest nagu kodustamine-võõrapärastamine (Venuti), aktsepteeritavus-adekvaatsus (Toury) jne, kuid ei taotle tõlke mahutamist ühessegi nendest kategooriatest, vaid püüab vaadelda tõlke-teksti võõrapärase/teisesuse säilitamise seisukohast ehk seda, mil viisil on tõlke lugejal võimalik tajuda märke Borgese stiilist, arvestades Borgese keelekasutuse erilisust “tavalise” hispaania keelega võrreldes ja hispaania keele “erilisust” eesti keelega võrreldes, st kas tõlge pakub lugejale märke sellest, et tegemist on tõlkega rohem kui lihtsalt eksootiliste kultuurielementide kujul. Seega püüame analüüsida autori “teisesust” (stiili) võrreldes oma keelega (Borgese keel – hispaania keel), tõlke teisesust võrreldes tõlkekeelega (Borges eesti keeles – eesti keel) ja tõlke teisesust võrreldes originaaliga (Borges hispaania keeles – Borges eesti keeles). Samuti on üks eesmärke uurida tõlkeuniversaalide toimimist või mitte-toimimist konkreetsetes tõlgetes. Universaalid näivad olevat sõltumatud keeltepaarist ja kultuurikontekstist ning nende põhjus ebaselge. Tekstide analüüs seisneb originaali stiilivõtete klassifitseerimises ja nende

võrdlemises tõlke vastavate elementidega. Samuti vaadeldakse mõnesid tõlke-teksti iseloomulikke jooni.

Borgese kõige “intrigeerivamateks” juttudeks võiks pidada nn autofikt-sioone, milles esimeses isikus jutustajaks on kirjanik Borges, kes liigub ringi Buenos Aireses ning kirjutab juttu, mille tegelane ta on ja mida me sel hetkel loeme (“Tlön, Uqbar, Orbis Tertius”; “El Aleph”; “El Zahir”; “La otra muerte”; “Historia del guerrero y de la cautiva”; “Funes el memorioso”). Need jutustused “fiktsionaalse” Borgesega on kõige huvitavamad ka narratoloogilisest aspektist, sest siin mängitakse enim lugejaga, fiktsiooni piiridega, tegelikkuse illusiooniga, kirjeldatakse kirjutamise protsessi, põimitakse erinevaid “tõe” versioone. Neis juttudes loob Borges esmapilgul tähelepandamatute stilistiliste ja keeleliste vahenditega mitmetahulise fiktsionaalse maailma, mille tasakaalu tõlkimisel tehtavad tähtsusetuina näivad valikud võivad erinevates suundades paigast nihutada.⁶

Analüüsiks on valitud kolm jutustust: “Tlön, Uqbar, Orbis Tertius” [edaspidi “Tlön”] kogust *El jardín de los senderos que se bifurcan/Hargnevate teede aed*, “Funes el memorioso”/“Kõikemäletav Funes” [edasipidi “Funes”] kogust *Artificios/Kunsttükid* ja “La otra muerte”/“Teine surm” kogust *El Aleph/Aleph*. Neid jutustusi seob lisaks esimeses isikus Borgese-nimelisele jutustajale kummalise, fantastilise asjaolu avastamine jutustaja poolt jutustamise ja ühtlasi jutustuse kirjutamise käigus. “Funes” ja “La otra muerte” peategelased, Funes ja Pedro Damián, on mõlemad lihtsad maapoised, keda lahutab Borges-jutustajast sotsiaalne ja intellektuaalne vahemaa ning kellega juhtuvad eriskummalised, loogika abil seletamatud sündmused: Funes omandab õnnetuse tagajärjel lõputu mälu ja Pedro Damián saab võimaluse surra teist korda, tekitades seeläbi kaks maailma ajalugu. Need kaks tegelast isegi surevad sama haiguse (Damiáni puhul üks surmadest), kopsuturse tagajärjel. “Tlönis” puudub sotsiaalne kate-gooria, tegevus toimub intellektuaalses kõrgsfääris, kuid sarnaselt jutustuses “La otra muerte” toimuvaga saab siin jutustaja (ja ka lugeja) silme all teoks maailma muutumine, fiktsionaalse maailma tungimine tegelikkusse.

Valiku üheks põhjuseks on nende tekstide tõlgete ilmumine kolmes järjesti-kuses tõlkekogumikus, mis võimaldab otsida vastust küsimusele, kas on jälgitav tõlkijapoeetika, kindel meetod ja ettekujutus Borgesest tõlkija poolt läbi mitme, eri aegadel ilmunud tõlke. Kui erinevatel aegadel ilmunud Ojamaa Borgese-tõlgetel on sarnaseid jooni, siis annab see kinnitust sellest, et tõlkija tegevus pole juhuslik, vaid teadlik (või alateadlik), selles on järjepidevust.

---

⁶ Siinkohal tuleb rõhutada, et ka Borgese ülejäänud, kolmandas isikus jutustatud juttudes võib kohata samasuguseid stiilivõtteid. Autofikt-sioonide valik käesolevaks ana-lüüsiks ei ole eksklusiivne, vaid üks võimalus analüüsiks vajaliku stiililise terviku koos-tamisel.

I. OSA

1. BORGES

1.1. Borgese maailm

Peamisteks poolusteks, mille vahele mahub kogu Borgese looming, võiks olla filosoofia ja teoloogia, sest tema sõnade kohaselt on iga haritud inimene teoloog ja usk pole seejuures hädavajalik (OC 2:66). Tähtsaim inimtegevuse osa, mis jääb nende kahe maailmamõttestamise võimaluse vahele, olles samal ajal nendega võrdväärne ja Borgesele kõige südamelähedasem, on loomulikult kirjandus. Borgese loomingus leiab oma väljenduse *par excellence* idee kunstist kui maailmamõttestamise vahendist: “On ilmne, et fiktsioon kirjanduses ja vastavad teosed teistes kunstiliikides mängivad silmapaistvat rolli maailmade ehitamisel ja et maailmad, milles me elame, ei ole mitte vähemal määral romaani- ja draamakirjanike või maalikunstnike loominguga pärand kui teaduste, biograafiate või ajaloo tulemus” (Goodman 1990:142). Borgese arvates jääb ilmakorraldus inimesele alati mõistetamatuks ja kättesaamatuks, selle põhiolemus näib meile alati korrastamatu kaosena, mille üle meil mingit kontrolli ei ole. Inimene ei tea, mis on maailm: kas mingi lapsiku jumala algeline, saamatusest pooleli jäänud visand; mõne alama jumala looming, mille üle viskavad nalja ülemad jumalad; mingi juba surnud jumala vanadusnõder ja segane toodang: “La razón es muy simple: no sabemos qué cosa es el universo. “El mundo – escribe David Hume – es tal vez el bosquejo rudimentario de algún dios infantil, que lo abandonó a medio hacer, avergonzado de su ejecución deficiente; es obra de un dios subalterno, de quien los dioses superiores se burlan; es la confusa producción de una divinidad decrepita y jubilada, que ya se ha muerto”” (OC 2:86). Kui maailmas ka mingi kord valitseb, pole see igatahes inimeste seatud ega neile mõistetav, vaid jumalik ja seega eba-inimlik: “Inútil responder que la realidad también está ordenada. Quizá lo esté pero de acuerdo a leyes divinas – traduzco: a leyes inhumanas– que no acabamos nunca de percibir” (OC 1:443).

Ainus võimalus lohutust otsida on läbi mängu, läbi mõttetegevuse proovida leida (või leiutada) mingisugunegi korrastatuse printsiip, mingisugunegi seaduspära (näiteks inimeste välja mõeldud, korrapärane Tlön). Selles tegevuses on võrdsed nii teoloogia, metafüüsika kui kirjandus, Borges kasutab oma loomingus viiteid, näiteid ja tsitaate kogu maailma mõtte-, religiooni- ja kirjanduspärandist, mis saavutavad seal täiesti uue mõõtme: “Borges kasutab metafüüsilisi ja teoloogilisi süsteeme ning religioosseid uskumusi kui kõigest “fantastiliste postulaatide” arsenaali, mis legitimeerimata ja pettuseks kuulutamata viitavad tundmatule mõõtmele, mida nad ise ei suuda seletada” (Reisz 2001:210).⁷ Borges näitab, et tegelikkus on fiktsioon, väljamõeldis nagu Tlön.

---

⁷ Roas väidab, et osalt ka seetõttu peetakse Borgest postmodernismi isaks (Roas 2001:38).

Kuigi tegelikkus on inimõistusele arusaamatu, pole see tal takistanud loomast skeeme, mis peaksid seda tegelikkust selgitama ja klassifitseerima: teadus, religioon, filosoofia; ent tulemuseks pole mitte tegelikkuse selgitamine, vaid uue tegelikkuse loomine. Nii võime leida, et iga Borgese jutu pinna all on peidus teatud metafüüsika, teoloogia, mis teatud viisil seletab jutu olemust ja annab sellele transtsendentse varjundi. Sageli saavutavad Borgese jutud sümboli või allegooria mõõtmed, kuigi allegooria on seda õnnestunum, mida vähem saab seda taandada skeemiks, kaineks abstraksiooniks: “una alegoría es tanto mejor cuanto sea menos reducible a un esquema, a un frío juego de abstracciones” (OC 2:50).

Tema maailmanägemise lemmiksümboliteks või -kujunditeks on teiste hulgas raamatukogu ja labürint, mis põimuvad ja sisaldavad paljusid teisi kujundeid ja motiive. Esimene neist kujutab inimõtte tööd maailma mõtestamisel ja teine teed, õigemini ekslemist selles maailmas, inimese kummastust maailma ees. Inimese paljudest emotsioonidest ongi kõige sagedasem just hämming, kimbatus, üllatus: “El laberinto es el símbolo viviente de la perplejidad [...] de las muchas emociones que el hombre siente, la más frecuente en mí es la perplejidad, la maravilla, el asombro” (Borges 1992a:70). Ometi ei pea Borges ühtki võimalikest “teooriatest” ainuõigeaks (ideaalses Tlõni maailmas on metafüüsika fantastilise kirjanduse haru), sest kõik doktriinid, mis oma ilmumise hetkel on paistnud lõplike tõdedena, on hiljem muutunud vaid peatükiks – kui mitte lõiguks või nimeks – filosoofia ajaloos: “Una doctrina es al principio una descripción verosímil del universo; giran los años y es un mero capítulo – cuando no un párrafo o un nombre– de la historia de la filosofía” (OC 1:449–450). Tegelikkuse mõistmise püüe on mõttetu, võimalik on vaid selle kujutamine, esitamine. Borges on selleks valinud fantastikažanri, ent tema fantaasiad on metafüüsikalised, narratiivset süžeed toetavad metafüüsika ja teoloogia. Ta vormib teooriad ja kontseptsioonid poetilisteks kujunditeks, ehitab fiktsioone seal, kus teised on otsinud põhjusi (Benavides 1992:248). Borges on korduvalt rõhutanud, et hindab filosoofilistes ja teoloogilistes teooriates nende esteetilist väärtust, seda, mis neis on erilist ja imelist, sest filosoofia väljamõeldised pole mitte vähem fantastilised kui kunsti omad: “Las invenciones de la filosofía no son menos fantásticas que las del arte” (OC 2:47).⁸ Nii ei pea ta inimest mitte avastajaks, vaid leiutajaks, mitte tegelikkuse tajujaks, vaid müütide loojaks. Borgese loodut võib võrrelda korrapärase ja imelise Tlõni loojatega: see on esitatud nii veenvalt, et mõjub lugejale oma irrealsuses ja fantastilisuses samuti kui Tlõn, mis mitteeksisteerivana hakkas eksisteerivat tegelikkust mõjutama.

---

⁸ Borgese vaateid filosoofiale ja teadusele on peetud eriti aktuaalseks tänapäeva interdistsiplinaarses kontekstis ning tema mängulist viisi inimkonna filosoofiapärandit lugeda ja ümber kirjutada eeskujuks teadusuuringute metodoloogia uuendamisel (Zayas de Lima 1999).

1.1.1. Tegelikkuse loomine

Borgese juttudes võib eristada ühtaegu nii kindlaid, korduvaid teemasid kui ka temale omaseid narratiivseid ja stilistilisi vahendeid. Üks ei eksisteeri ilma teiseta: narratiivsed ja stilistilised võtted, jutustuse struktuur ja retoorilised kujundid toimivad alati teemade liikumapaneva jõuna. Nii on äärmiselt oluline vormi ja sisu omavahel kõrvutada ja suhtestada, näidata, mil viisil täpselt mingi stilistiline võte toimib kogu teose idee edasikandjana. Kogu Borgese loomingut – esseid, lühiproosat, luulet – iseloomustab selle lähemal vaatlemisel suur sise mine ühtsus, ikka ja jälle korduvad teemad, probleemid, motiivid, stilivõtted, vihjed. Kirjanik on ise seda väljendanud epiloogis kogule *El Hacedor*: “Inimene seab enesele eesmärgiks joonistada maailm. Aastate jooksul asustab ta ruumi maakondade, kuningriikide, mägede, lahtede, laevade, saarte, kalade, tubade, instrumentide, tähtede, hobuste ja inimeste kujutistega. Veidi enne surma avastab ta, et see kannatlik joontelabürint visandab tema enese näo” (OC 2:232). Essees “La postulación de la realidad” kirjeldab Borges tegelikkuse kujutamist “klassikalisel” viisil kolme erineva keerulisuse astmega võtte läbi: kõige lihtsamaks võtteks on oluliste faktide teadaandmine; teiseks keerulisema tegelikkuse ettekujutamine kui lugejale avaldatu ja selle tegelikkuse päritolu ning tagajärgede mõistaandmine; kolmandaks, kõige keerulisemaks, aga ka kõige efektiivsemaks võtteks peab Borges asjaoluliste tingimuste väljamõtlemist, mingi situatsiooni üksikasjade kirjeldamist sellise täpsusega, et see muutub tähendusrikkaks (OC 1:219–220). Borges peab neist kõige kirjanduslikumaks teist võtet, ent tema enda loomingus võib leida rohkesti näiteid kõigist kolmest võimalusest. Asjaoluliste tingimuste väljamõtlemise juurde kuulub ka tema “loov” suhtumine kirjanduse tegelikkusse – ta mõtleb välja teoseid, mida pole olemas, loetleb neid koos eksisteerivatega ning äärmuslikul juhul teeb olematutest raamatutest kokkuvõtteid, sest tömahukas ja vaesestav mõttetus on koostada raamatuid, mille viiesajal leheküljel laiuv idee mahub suulisel kujul vabalt paari minutisse: “Desvario laborioso y empobrecedor el de componer vastos libros; el de explayar en quinientas páginas una idea cuya perfecta exposición oral cabe en pocos minutos. Mejor procedimiento es simular que esos libros ya existen y ofrecer un resumen, un comentario” (OC 1:429). Võib öelda, et Borges loob fantastilisi maailmu, kasutades “realistliku” proosa võtteid, kujutab realistlikult maailmu, kus valitsevad omad aja ja ruumi seadused.

Borgesele pole võõras ka kirjanduse võrdlemine unenäoga, mis on küll tahtlik ja juhitud, kuid siiski unenägu: “la literatura es un sueño, un sueño dirigido y deliberado, pero fundamentalmente un sueño” (OC 2:48). Siit ka tema veendumus, et irreaalsus on kunsti tingimus: “la irrealidad es condición del arte” (OC 1:510). Irreaalsus on kunsti olemus, sest reaalsus põhineb tõsiasjadel ning on tabamatu, samal ajal kui kirjandus põhineb keelel ja on kokkuleppeline. Maailmas valitsevat kaost peab kirjandus kujutama järgnevuse, organiseerituse ja sellesama kaootilise tegelikkuse skematiseerimise teel (Alzraki 1983:111). Alzraki väidab samuti, et rääkida irreaalsusest Borgese

loomingus oleks tautoloogia, sest kunst saab tegeleda vaid irreaalsustega, realism on vaid üks osa irreaalsusest, kuna see viitab ühele osale kunsti ajaloost ja on seega samuti kunst. Sel irreaalsusel on aga salapärase võime valgustada tegelikkust, ilmutada selle kõige sügavamaid kihte (Alazraki 1983:25). Borgese arvates on fantastiline kirjandus vanim žanr ning niinimetatud realistlik kirjandus midagi üsna hiljutist, mis on ehk määratud kaduma: “Realistlikke romaane hakati kirjutama 19. sajandi algul, samal ajal kui kõik kirjandused on alustanud fantastiliste jutustustega. Ettekujutus kirjandusest, mis ühtiks tegelikkusega, on niisiis üsna uus ja võib ka kaduda, seevastu fantastiliste sündmuste jutustamise idee on väga vana ja kestab veel sajandeid” (Rodríguez Monegal 1984:69 *apud* Reyzábal 1993:24). Fantastilise kirjanduse püsimum läbi aegade põhjendab Borges selle žanri teemadega, mida pole lõputul hulgal, sest nad pole mitte suvalised, vaid meie maailma, meie ebakindla ja salapärase elu sümbolid: “Reside creo, en el hecho de que no son invenciones arbitrarias, porque si fueran invenciones arbitrarias su número sería infinito. Reside en el hecho de que, siendo fantásticos, son símbolos de nosotros, de nuestra vida, del universo, de lo inestable y misterioso de nuestra vida” (Borges 1999:27). Kirjandus nii nagu kunst üldse ei ole tema jaoks maailma peegeldus, vaid osa sellest maailmast (OC 2:173).

Benavides jagab Borgese fiktsionaalsete maailmade kujutamise neljaks põhiliseks võimaluseks ning need kõik on määratud näitama, et inimene ei saa kunagi mõista “teispoolset tegelikkust”: selle maailma elementide esitamine sillana teispoolsusse ja samal ajal tõestusena selle ületamise võimatusest (õhtu, siseõu, eeskoda, tänav, tasandik, kass, tiiger); selle maailma kummaliste elementide kirjeldamine (unenägu, luupainaja, surm); inimese loodud ja maailmale lisatud elementide kujutamine (raamatud, raamatukogud, labürindid, mängud); “teispoolsusel” pärit elementide lisamine (zahir, aleph) (Benavides 1992:261–262).

Borgese jutud on irreaalsed ja ometi valitseb neid paindumatu loogika, sest suuremal või vähemal määral on need mingi idee kujutamise teenistuses ning see loogika ja irreaalsuse segunemine teeb Borgese loomingu erilise nähtuse, omaette žanri, mida iseloomustab “kirjanduse loomine kirjandusest ja filosoofiast, milles metafüüsiline diskussioon või kunstilised probleemid moodustavad jutustuse enese süžee. Tema kirjanikuanne elustab selle, mis esmapilgul võiks näida abstraktna, ja on võimeline dramatiseerima ja andma seiklusevaimu ideedele, millel puudub narratiivne olemus” (Barrenechea 1967:202). Sageli käsitlevad tema jutustused mingit filosoofilist probleemi, kuid see filosoofiline küsimus esitatakse mitte tegelaste suu läbi ega ka mitte väljaspool sündmustikku, vaid fiktsioonina süžee käigus, see on jutustuse aluseks ja kujundab seda “seestpoolt”. Kuid jutustused enamasti ei paku sellele probleemile lahendust, vaid paradokse, loogika murdumist, dilemmasid, mis esitatakse filosoofilis-narratiivses situatsioonis: filosoofiline fiktsioon kui fiktsionaalne filosoofia. Borgese fiktsioonid katsetavad mingit intellektuaalset võimalust, mis esitatakse kui narratiivne hüpotees (Sarlo).

Borges külvab paljudesse juttudesse ohtralt realistlikke detaile: kuupäevi, andmeid, ajaloolisi sündmusi, kuid ei tee seda eesmärgiga saavutada tegelikkuse peegeldust, ta ei pea võimalikuks lineaarse ja homogeense keele abil “tõlkida” heterogeenset ja simultaanset tegelikkust. Ta kasutab neid detaile vaid kui väljamõeldud tingimusi, kui taustsüsteemi mitte tõepärase, vaid võimaliku situatsiooni kujutamisel. Sellele taustsüsteemile projitseerib ta sündmused, mõttekäigud, mis asjaolude tõepärasuse juures lugejale ühtaegu nii vastu võetavad kui ka seda sügavamalt kummastavad tunduvad. Need sündmused ja asjaolud näivad olevat fantastilised ja kaootilised – otsekui unede algebra –, ent neid juhib ja tõlgendab alati mingi olemuslik mõte (Alazraki 1983:33). Olles saanud kirjanduslikuks tegelikkuseks, on võimatu teada, kumb oli enne, kas abstraktse idee väljendamiseks on kirjanik välja mõelnud konkreetse süžee või võib igas konkreetses situatsioonis näha mingi suurema abstraktse idee peegeldust (jutustaja-Borges väljendab seda näiteks jutu “La otra muerte” saamisloo kohta).

Borgese loomingu tähenduse ja struktuuri mõistmisel on oluline tähele panna kahe plaani rakendamist tegelikkuse kujutamisel: eriomane ja üldine, individuaalne ja allegooriline, mis omavahel segunevad, kuni neid on raske üksteisest eristada. Borges projitseerib individuaalse laiemale üldplaanile ja eriomane selgitab üldist ning üldine eriomast. Kirjanik on väitnud, et üldine võib olla intensiivsem kui konkreetne (OC 1:358) ja paljudes tema juttudes on konkreetsele omistatud üleüldise väärtus, laiendades nii selle tähendust. Nii on paljud tegelased üheaegselt nii nemad ise kui ka arhetüübid, sümbolid, mis paljuski nende “käitumist” seletab: “Borgese juttudes vaadeldakse tegelikkust *sub specie aeternitatis*, st mitte üksikut, vaid üldist, mitte individuaalseid tegelasi, vaid arhetüüpe. Selline tegelikkuse nägemine peab möödapääsmatult olema organiseeritud mingi süsteemina” (Alazraki 1983:108). Nii omandab üksik, juhuslik, konkreetne üleüldise ja abstraktse valguses olemusliku tõe tähenduse, mis peitub igas Borgese jutus, ja paljud tegelased saavutavad tavatu intensiivsuse, olles samal ajal nii nemad ise kui ka see “teine”, abstraktne, platooniline arhetüüp. See loomingut läbiv opositsioon ajalise, konkreetse ja arhetüüpse, müütilise vahel iseloomustab Borgese üht peamist probleemi – võitlust surmaga, millest võitjana väljumiseks on mitmeid võimalusi: “eitades ajaloo tegelikkust (ning seega ka aja ja ruumi, järgneva ja simultaanse tegelikkust), kuulutades arhetüüpse tegelikkust, lahustades omaenese identiteeti (kui ma pole keegi, ei saa ma ka surra), õnnestades objektiivse maailma seaduslikkust kahtlustega, nagu oleks see kõigest unenäoline (mitte keegi ega mitte miski sel juhul ei sure, sest mitte miski ega mitte keegi ei sure unenäos)” (Matamoro 1990:110).

Levini arvates on Borgese proosa sisuplaan kolmekihiline. Pealmise kihi moodustavad tugevad ja efektiivsed, enamasti moraalse või eksistentsiaalse iseloomuga, inimlike kirgede või äärmuslike olukordadega seotud teemad, mis on materjaliks sügavamale, metafüüsilisele teemale. Selle viimase moodustumisel mängivad olulist rolli vormielemendid: “tekst tekstis” struktuurid, raamidest läbimurdmine, identsuse lõhkumine, korduvused. Selle tulemusel tekkiv sügavam

teema kujutab endast mingit lahendamata (või lahendamatu) probleemi, paradoksi. Just see lahendamatus ja paradoksaalsus, mis tekitab lugejas intellektuaalset rahutust, moodustab sisuplaani metatasandi, on Borgese proosa metateemaks või metaprobleemiks. Borges nagu kasutaks tõsiseid moraalseid-eksistentsiaalseid teemasid intellektuaalse mängu materjalina, kuid tegelikult on sel pealtnäha osavõtmatul mängul ka sügavam mõte. Autor tahaks justkui öelda: maailm ei ole nii lihtne, nagu teile paistab, sest oma täiesti tegelikku elu ei ela mitte ainult asjad ja inimesed, vaid ka sümbolid: nimed, raamatud, mõistatused; ja nad mitte ainult ei ela, vaid tungivad inimeste maailma, sulandudes sellega äratundmatuseni. See inimese nii tegelik kui ka sümbolises maailmas üheaegse viibimise paradoksaalsus ongi Borgese juttude metateemaks. Ja see abstraktne metateema realiseerub igas jutus erilise borgesliku võttestiku abil: mitmekordsetes jutustustes, korduvates struktuurides või paradoksaalsete objektide abiga. Niisiis ei ole võimalik eraldada sisu, problemaatilis-temaatilist struktuuri vormilisest, kompositsioonilisest struktuurist, kusjuures viimane mängib isegi sügavate sisukihtide generaatori rolli. Borgese jutustused nõuavad lugejalt hoopis teistsugust, kõrgendatud osalust, asetades lugeja ette lahendamata probleemi ja sarnanedes nii ristsõnamõistatustele, mis ilma mõistatajata ei eksisteeri (Levin 1997).

1.1.2. Teemad

Borgese lühiproosat võib liigitada neis käsitletavate kirjanikku huvitanud põhi-teemade või -ideede järgi, mida ta lahkab läbi kogu oma loomingu. (Barrenechea 1967; Alazraki 1983).⁹ Iga jutustus võib olla ühe konkreetse idee “teenistuses” ning samal ajal sisaldada elemente teistest ideedest allteemadena. Niisiis ei ole need teemad enamasti eraldi ja üksikuna vaadeldavad, vaid kattuvad ja põimuvad omavahel.¹⁰

1. Kaos ja kord. Väljendab Borgese ideed sellest, et kui maailmas üldse mingi kord valitseb, siis pole see mitte inimeste seatud ega neile mõistetav, vaid jumalik kord, mis inimesele näib kaosena. Selle kaose sümboliteks on Borgese loomingus raamatukogu (“La biblioteca de Babel”), milles leidub lõputul arvul kõiteid, millest raamatukoguhoidjad püüavad lootusetult tõde leida; inimese elu kui tohutu ulatusega loterii (“La lotería en Babilonia”), kus kõik sõltub juhusest.

---

⁹ Borges ise on öelnud, et ta kirjutab alati ühte ja sedasama juttu, varieerides vaid asjaolusid ja ajaloolist konteksti (*apud* Peicovich 1980:111 *apud* Reyzábal 1993:25).

¹⁰ Borgese jutte võib kindlasti klassifitseerida veel mitmel moel, näiteks vastavalt ülesehitusele (raam, jutt-jutus või lõputu hargnemine), žanrile (mälestused Borgese-nimelise jutustajaga, põnevusjutud, kirjanduskäsitlused jne). Borges ise kasutas sageli kõikvõimalikke klassifitseerimisi, kuid peamiselt eesmärgiga ironiseerida selliste klassifitseerimiste mõttetuse üle (“El idioma analítico de John Wilkins”); nagu märgib Genette, rääkides erinevatest jutustuse liikidest: “Siin lisaks Borges kahtlemata viienda, tüüpiliselt hiinaliku liigi: väga peene pintsliiga kirjutatud jutustused” (Genette 1980:188).

Näiteks inimintellekti püüdest luua korrastatud maailma on Tlön (“Tlön, Uqbar, Orbis Tertius”). Samuti sünnib universumi kaootilisuse ideest Borgese lemmik-kujund: labürint. Labürindi kaudu avaldub Borgese maailmanägemus pea kõigis juttudes.

2. Universum kui jumala unenägu või raamat. Budistlik doktriin maailmast kui kellegi unenäost on aluseks jutule “Las ruinas circulares”, idee maailmast kui jumala raamatust juttudele “El muerto” ja “La muerte y la brújula”. Kõigis neis kujutab üks peategelane jumalat (Azevedo Bandeira, Red Scharlach) ja teine inimest (Benjamin Otalora, Erik Lönnrot), kellele jumalik mäng ületamatuks jääb; lugejale esitatakse kõiki sündmusi “inimese” vaatepunktist ning alles loo lõpus “jumala” vaatepunktist.

3. Irreaalsus. Väljendub ühelt poolt idees, et tegelikkus on vaid unenägu ja kõik aineeline vaid näiline. Teiselt poolt võib ettekujutatud objekt omandada niivõrd kindla kuju, et muutub tõeliseks ja tungib tegelikkusse sealseid reegleid pea peale pöörates (“Tlön, Uqbar, Orbis Tertius”). Mõlemad võimalused viitavad tegelikkuse ja fiktsiooni piiride ähmasusele. Oma juttudes kasutab Borges selle idee väljenduseks fiktiivsete ja realselt eksisteerinud inimeste nimedega tegelaste kokkupaigutamist. Samuti kuuluvad siia jutustused, mis algavad kui tegelikult juhtunud sündmuste kirjeldused, kuid mille käigus paljastatakse nende kirjanduslikud allikad (“La otra muerte”, “El inmortal”). Barrenechea loetleb aluseid, millelt Borges maailma kindlust ja inimese stabiilsust selles ründab: “Berkeley idealistlik filosoofia, mille järgi maailm ei eksisteeri väljaspool selle tajujate vaimu või väljaspool jumalikku vaimu; platonism, mille kohaselt on maailm igaveste arhetüüpide peegeldus; kristlik usk Jumalasse, kes on loonud ja hoiab alal inimest, kes elab seni, kuni Issand temale mõtleb; idamaised uskumused puhtalt näivasse maailma, milles isegi Nirvaana lakkab olemast (või mitte olemast); ning kõik maagilised ja rahvalikud lood ja legendid, mis kujutavad vaime, ebajumalaid, inimese kujutluse loodud olendeid ning kus elatud nukud võivad ellu ärgata, kus ei ole teada, kas ollakse ärkvel või nähakse und” (Barrenechea 1967:169).

4. Panteism. See teema lähtub eelmistest: kuna maailm on jumala unenägu, siis on kõik igal pool ja iga asi on kõik asjad, iga inimene kõik inimesed: “Mida teeb üks inimene, on nagu teeksid seda kõik inimesed. Seepärast pole ebaõiglane, et üks sõnakuulmatu tegu ühes aias rikub kogu inimkonna; seepärast pole ebaõiglane, et üheainsa juudi ristilöömisest piisab selle päästmiseks” (OC 1:493–494); maailma ajalugu on vaatemäng, mida arvukas panteistide jumal loob, esitab ja vaatab, et oma igavikuaega viita: “la historia del mundo es una representación que Dios, el numeroso Dios de los panteístas, planea, representa y contempla, para distraer su eternidad” (OC 2:48). (“El acercamiento a Almotasím”, “Los teólogos”, “La forma de la espada”, “Tres versiones de Judas”, “El inmortal”)

5. Panteistlik mikrokosmos. Tuleneb eelmisest ideest: iga asi on kõik asjad, maailma ajalugu, selle lõputu tagajärgede ja põhjuste jada peegeldub igas inimeses, igas sündmuses, kogu elu koosneb vaid ühest hetkest: “no hay hecho,

por humilde que sea, que no implique la historia universal y su infinita concatenación de efectos y causas. [...] el mundo visible se da entero en cada representación” (OC 1:594). Selle idee väljenduseks on kujundid, mis sisaldavad endas kõiksust: zahir ja aleph (“Zahir”, “El Aleph”), mille kirjeldamiseks Borges kasutab nn kaootilist numeratsiooni, pikka anafooriliste fraaside loetelu, muutes nii vormi sisuks, stiili teema otseseks väljenduseks ning saavutades keele abil, mis on suksessiivne, simultaanse tegelikkuse kirjelduse. Tuues judaismi alephi ja islami zahiri kui jumaliku kõiksuse pühad sümbolid fantastilisse kirjandusse, väljendab Borges taas oma skeptitsismi teoloogia ja filosoofia võime üle paljastada jumalikku tahet või maailmakõiksuse alusskeemi – milleni inimõistus niikuinii ei küüni – ning usku nende teooriate väärtusse inimvaimu rahutu kujutlusvõime loomingu (Alazraki 1983:95). Samuti kui kogu universum võib mahtuda ühte väikesesse kettasse, võib kogu inimese saatus mahtuda vaid ühte otsustavasse hetke, mil inimene saab igaveseks teada, kes ta on: “Yo he sospechado alguna vez que cualquier vida humana, por intrincada y populosa que sea, consta, en realidad, de un momento: el momento en el que el hombre sabe para siempre quién es” (OC 1: 158). (“Biografía de Tadeo Isidoro Cruz”)

6. Aeg ja igavik. Borgese jaoks on aeg metafüüsika peamine probleem ja nii nagu kogu universum võib mahtuda ühte mikrokosmilisse punkti, võib üks hetk sisaldada igavikku. Samuti on Borgesele omane tsükliline ajakäsitlus, igavene tagasipöördumine, mille puhul tsüklid pole mitte identsed, vaid sarnased. (“El milagro secreto”, “La forma de la espada”)

7. Lõputus on ühtaegu nii hirmutav kui ka kütkestav ning selles lahustub igasugune tegelikkus. Seda teemat esindavad mõõtmatu aja ja ruumi mõisted, lõputud paljundumised (sümboliks vastastikku asetsevad peeglid), lõputud lineaarsed, tsüklilised või labürintlikud teed jne. (“El jardín de los senderos que se bifurcan”, “El milagro secreto”, “Tlön”)

8. Põhjuslikkuse seaduspära. Kõik on omavahel seotud põhjuse ja tagajärje vaheliste seostega. Põhjuslikkusseadus näitab, et iga väikseimgi asjaolu sisaldab kogu maailma ja maailm vajab iga väikseimatki asjaolu: “De esa correcta aplicación de la ley de causalidad se sigue que el menor de los hechos presupone el inconcebible universo e, inversamente, que el universo necesita del menor de los hechos” (OC 1: 179). (“La otra muerte”)

9. Argentiina, argentiina müüt. Oma loomingu algusaastatel kuulus Borges Argentiina noorte kirjanike liikumisse ultraismi, mis püüdis leida ja kunstis kujutada argentiinalikkust, Argentiinale ainuomast, kreolismi (*criollismo*). Lisaks keerukale kujundikeelele kasutati hulgaliselt kõike argentiinapärast, ohtralt argentinisme, žargoone *cocoliche* ja *lunfardo*, eriti aga on selle perioodi Borgesele omane Buenos Airese jumaldamine, *porteñismo*¹¹, moes oli kõik kaasaegne ja vahetu. Hiljem loobub Borges nii uute metafooride otsimise

---

¹¹ *porteño* – sadamalinna elanik; Buenos Airese põliselanik, erineb neutraalsemast sõnast *bonaerense* – ‘buenosaireslane’.

püüdest, sest tõelised metafoorid, mis näitavad kahe kujutise sügavat seost, on alati olemas olnud ja võltsmetafoore pole mõtet leiutada: “es quizá un error suponer que puedan inventarse metáforas. Las verdaderas, las que formulan íntimas conexiones entre una imagen y otra, han existido siempre; las que aún podemos inventar son las falsas, las que no vale la pena inventar” (OC 2:48), kui ka argentinismidest, pöördudes nüüd juba kosmopoliitsete, universaalsete, metafüüsiliste otsingute poole, agulimütoloogiast aja- ja lõpmatusemängude juurde: “pasé de las mitologías del arrabal a los juegos con el tiempo y con lo infinito” (OC 2:186). Ometi ei kao argentiina-teema tema loomingust, tõustes esiplaanile mitmetes tema juttudes.

Borges loobub argentiinalikkusest osalt Argentiinas toimuvate ühiskondlike ja poliitiliste muudatuste tõttu, teatud pettumusest, äratundmisest, et kuna pole väarikat olevikku ega tulevikku, siis on võimalik toetuda vaid müüdile, sellele, mis kunagi oli suur ja üllas. Siit ka mõnikord Borgeses aimatav reaktsioonilisus, soov vastu seista aja(loo) kulgemisele, kuulsusrikka müütilise mineviku eelistamine tsiviliseeritud kodanlikule ühiskonnale. Blas Matamoro defineerib kahte erinevat Borgest vastavalt vaatepunkti muutumisele tema loomingus (sissepoole pööratud “kodu-Borges” ja välisele avatud “tänav-Borges”) ning toob ära vastandite paarid, mis kumbagi poolust iseloomustavad: äärelinn ↔ kodu; tänav, seiklus, avatud ruum ↔ aed, raamatukogu, suletus, rutiin; vägi-valdne ja pärismaine saatus ↔ välismaine ja rahulik saatus; ajalugu ↔ müüt (Matamoro 1990:111). Teise perioodi Borgese loomingus domineerib kodu-Borges, sulgumine müüti, kultuuri, mis on ühtaegu nii enesekaitse kui ka -piiramine. Argentiina-teema käsitlemisel lähtub Borges samast põhimõttest, mis läbib kogu tema narratiivi: oluline pole mitte niivõrd eriline ja juhuslik, kuivõrd üldine ja olemuslik, üldine võib olla jõulisem kui konkreetne: “Ilustratiivsetest näidetest pole puudus. Suvitades lapsena provintsi põhjaosas, pakkusid ümar tasandik ja kõõgis matet joovad mehed mulle küll huvi, kuid minu õnn oli kohutav, kui sain teada, et see plats ongi “pampa” ja need mehed “gautšod” (OC 1:358). Samas, pöördudes universaalsete teemade poole, ütleb ta ometi, et üldine ja olemuslik, universaalne ei asu iseeneses, vaid kõikjal, eriomases ja juhuslikus. Borges oli küll vastu Argentiina natsionalismile, mille kohaselt võivad argentiinlased rääkida agulitest ja estanssiatest, aga mitte universumist, kuid väljendas ka korduvalt veendumust, et universum ei asu kunagi iseeneses, vaid kõikjal, näiteks agulites ja Argentiina estanssiates (Matamoro 1990:111), ning et kunst pole platonistlik, vaid teeb alati valiku individuaalse, konkreetse kasuks (OC 1:180).

Niisiis, huvitumata kohaliku koloriidi edasiandmisest, tuleb paljudes Borgese juttudes ometi esile sügav argentiinalikkus ning läbi argentiina-teema avab ta teda paeluvaid metafüüsilisi probleeme. Ent ka see teema ise on probleem: mis on Argentiina, milline on argentiinlane. Kas ja kuidas on Borgese enda maailmanägemine, tema metafüüsilised probleemid, tunnetus maailmast kui kaosest pärit argentiinalikust olemusest. Kui osa Borgese maailmanägemusest on pärit Euroopa ja Aasia filosoofiast ja kirjandusest, siis milline on

tema kui argentiinlase maailmatunnetuse panus sellesse. Borges ütleb essees “Nuestro pobre individualismo”, et eurooplase jaoks on maailm korrastatud universum, argentiinlase jaoks kaos: “El mundo para el europeo, es un cosmos, en el que cada cual íntimamente corresponde a la función que ejerce; para el argentino, es un caos” (OC 2:37). Alazraki küsib, kas mitte Borges ise, otsustades fantastilise kirjanduse kasuks, ei väljenda argentiinlust autonomaasia läbi (Alazraki 1983:125). Argentiinas nagu mujalgi Ameerikas tundsid ümberasujad ääretu tasandiku ees seistes, taevavõlvi all, nagu oleks maailm veel lame ja ilmaruum kataks seda ning nad võiksid alustada maailma müütide ajalugu uuesti algusest (Repetto 1992:404). Siin peitub ehk ka üks Argentiina, aga ka kogu Ladina-Ameerika põhiprobleeme, peamisi dilemmasid: erinevate rasside ja tõekspidamiste segunemine, mestiitslus (*mestizaje*), pidev vastuolu ja loomulikult ka otsene võitlus, sõda kahe erineva poole – põliselanike ja sissetungijate või siis ka euroopluse ja kreolismi – vahel. See segunemine on ühelt poolt etniline (erineva päritoluga vanemate järeltulijad), kui ka psühholoogiline, etnilisest ja ühiskondlikust tulenev vastuolu ja võitlus inimese sees. See vastuolu avaldub konkreetselt ka Borgeses, kelle suguvõsas ühinevad kaks liini – euroopa ja kreooli – ja nii võib öelda, et see sügavam argentiina-probleem, mis tema juttudes avaldub, puudutas konkreetselt ka teda ennast.

Kõige autobiograafilisem Borgese juttudest võiks olla “El Sur” (“Lõuna”), mida ta on pidanud üheks oma parimaks.¹² Selle peategelasel Dahlmanni on palju Borgesega ühiseid jooni nii päritolu kui ka elulooliste sündmuste poolest. Dahlmanni isa esindab anglosaksi kultuuri, individualistlikku, agnostilist, liberaalset, skeptilist mõttemaailma, Argentiinat, mis püüdis vabaneda koloniaalse mineviku taagast, osaleda ülemaailmsel turul, europiseeruda, esindab usku ajaloosse ja inimese võimesse sellesse sekkuda. Ema teiselt poolt esindab nostalgilist mineviku-Argentiinat, hispaaniaalik-katoliiklikku patriitslust, romantilist Argentiinat, kus liiguvad ringi gautšod ja vaprad sõjaväelased, kes on võimelised tapma tapmise pärast, esindab umbusku ajaloosse ja usku müüti. Dahlmanni dilemma on valik kahe võimaluse, kahe maailma, kahe elu ja kahe surma vahel: ühelt poolt raamatud, intellektuaalne maailm, surm haiglaseinte vahel ja teiselt poolt gautšod, pampa ja surm noavõitluses. Õigupoolest pole talle antud valida, argentiinaalik saatus – surm noavõitluses – tabab teda paratamatult (kuigi üks pool temast teda selle poole tõmbab või just tänu sellele). Kunagine võitlus indiaanlaste vastu ja ellujäämise eest karmis maailmas on vaprust (*el coraje*), mille juurde tingimata kuuluvad ka aumõiste ja mässumeelsus, teinud omamoodi religiooni oma märtrite, mütoloogia ja ajalooga ning selle kandjaks ja elavaks kehatuseks on argentiinlaste jaoks *cuchillero*

---

¹² Borgese biograafiat lugedes näeme, et väga paljude juttude taust, detailid või teema vastavad tema enda läbielamistele: “Peeaeagu kõik Borgese suured teemad on alguse saanud lapsepõlves läbi elatud reaalsest olukordadest” (Vázquez 1996:36-37).

(‘noakangelane’), *gaucho* ja *compadrito* (‘eluvend’, ‘kehkleja’).¹³ Lisada võib Borgese idee sellest, et argentiinlane erinevalt põhjaameeriklastest ja peaaegu kõigist eurooplastest pole end kunagi seostanud riigiga, mida argentiinlane tajub kui käsitamatu abstraktsiooni, pidades end indiviidiks, mitte kodanikuks: “El argentino, a diferencia de los americanos de Norte y de casi todos los europeos, no se identifica con el Estado. Ello puede atribuirse a la circunstancia de que, en este país, los gobiernos suelen ser pésimos o al hecho general de que el Estado es una inconcebible abstracción; lo cierto es que el argentino es un individuo, no un ciudadano” (OC 2:36). Lõuna on Borgese jaoks paik, kus sündis müüt vaprustest. Argentiina ajalugu (või lugu) võib aga sümboliseerida üks armetu kahevõitlus, mis kordub ikka ja jälle, püsides fataalse müüdina iga argentiinlase mälus. Selle kahevõitluse sümboliks, arhetüübiks on stseen Jose Hernándezi *Martin Fierrost*, milles gautšo pussitab tõmmunahalist, pühib noa puhtaks ja ratsutab aeglaselt minema; kord juhtunu jääb igavesti korduma: armetu noavõitlus on osa kollektiivsest mälust: “Un gaucho alza a un moreno con el cuchillo, lo tira como un saco de huesos, lo ve agonizar y morir, se agacha para limpiar el acero, desata su caballo y monta despacio, para que no piensen que huye. Esto que fue una vez vuelve a ser, infinitivamente; los visibles ejércitos se fueron y queda un pobre duelo a cuchillo; el sueño de uno es parte de la memoria de todos” (OC 2:175).

Oluline on rõhutada, et Borgese jaoks pole oluline mitte euroopaliku ja ameerikaliku vastandumise sotsiaalne aspekt Ladina-Ameerika kultuuris, ta isegi distantseerub sellest, pidades seda vastandamist kultuuri- ja representatsiooniprobleemiks ning argentiina müüti suures osas vaid kirjanduse pärusmaaks (Alonso, Company Ramón 1986:532). Essee “El escritor argentino y la tradición” väljendab ta oma kindlat veendumust, et argentiina kirjandus pole ei gautšokirjanduse ega ka hispaania kirjanduse pärija ning hoopiski ei alusta see nullist justkui maailmaloomise esimestel päevadel, vaid on kogu õhtumaade kultuuri pärijad, kuid asudes sellest teatud määral väljaspool, omavad erilist võimalust seda uuendada: “Creo que nuestra tradición es toda la cultura occidental [...] que los argentinos, los sudamericanos en general [...] podemos manejar todos los temas europeos, manejarlos sin supersticiones, con una irreverencia que puede tener, y ya tiene, consecuencias afortunadas” (OC 1:272–273).¹⁴

---

¹³ Seda au religiooni on võrreldud klassikalisest eepikast tuntud sõjameheau mõistega, auga, mis rajaneb teiste arvamusel ja mis nõuab mehelikkuse pidevat tõestamist: “nn *vapruse religioon*, mis pole muud kui degradeerunud versioon mõnedest põhimõistetest, mis moodustavad klassikalise eepika alussõrestiku. See tähendab, *areté*, *αρετή*, sõjamehe au ja eriti isiklik kuulsus, tunnustus, mida antropoloogid on nimetanud *häbi kultuuriks* või *moraaliks* ja mis tähendab teiste arvamusele, sellele, mida inimesed kellestki arvavad, rajatud käitumist” (Huici 1993:51).

¹⁴ Teatud perioodil ei olnud Borges oma kodumaal kuigi hästi vastu võetud, eelkõige vasakpoolsete intellektuaalide, peronistide ja natsionalistide poolt. Selle põhjuseks olid

1.1.3. Totaalne tekst

“Ehk on Borgese pea kõigi fiktsioonide üheks tähelepanuväärsemaks ja ise-loomulikumaks jooneks kirjanduse tegemine kirjandusega” (Phillips 1963:144). Borgese poetika peamisi jooni on niisiis mäng tekstidega. Nende ümber kirjutamine, ümber mõtestamine, üksteise sisse põimimine, kommenteerimine: ““uuest vana” tegemise kunst suudab luua objekte, mis on keerukamad ja hõrgumad kui *ex profeso* loodud objektid: uus funktsioon katab ja kasutab ära vana struktuuri ning nende kahe kooseksisteeriva elemendi vaheline dissonants annab kogu komplektile oma varjundi” (Genette 1989a:495). Borgest võib pidada intertekstuaalsuse kui meetodi esimeseks teadlikuks kasutajaks, selle rakendajaks *avant la lettre* (Alazraki 1983:431), ning tema tekstid on ideaalseks materjaliks näitlikule intertekstuaalsele analüüsile.¹⁵ Borges on nagu kirjandus ruudus või kuubis: kui iga kirjandusteos eksisteerib ruumis, mis moodustub eelnevast ja järgnevast kirjandusest, ilma et oleks vaja teoses endas kirjandusest juttu teha, siis Borges teeb kirjandusest juttu varjamatult, seda rõhutades. Teda huvitavad kirjanduse saamise, lähtepunktide ja toimimise küsimused: “Nii tema jutud kui ka tema fantastilised esseed esitavad kolme liiki esteetilisi küsimusi: kirjandusliku materjali allikad; strateegiad, mille abil süžee ja tekstikujundid moodustavad kujutletava maailma; (võimatusi täis) suhe keele, jutustamise ja representatsiooni vahel. Mitmes mõttes ennetas Borges klišeetid, mis praegu on kirjandusteoorias valdavad: referentsiaalne illusioon, intertekstuaalsus ja tähenduse ambivalentsus (või nende vohamine)” (Sarlo).

Borges on ühtaegu nii kirjutaja kui ka lugeja, tõlkija, toimetaja, kopeerija, tõlgendaja. Borgese fiktsioonide puhul tuleks aga olulisemaks kui tema piiratud eruditsiooni, teadmisi filosoofiast, ajaloost ja muidugi kirjandusest, mida ta mängeldes oma juttudesse põimib, pidada tema oskust müüte ja kirjandust oma loomingus ära kasutada ja orgaaniliselt toimima panna. Nii on kirjandus Borgese arvates ennekõike mõjutatud kirjandusest, nii eelnevast kui järgnevast, ja vähem kirjandusvälisest tegelikkusest; kirjanduse kontekst on pigem kirjan-

---

tema poliitilised vaated või vastupidi, õigustused jäämaks väljaspoole igasugust sotsiaalset ja poliitilist panust, mis teatud perioodil võib tähendada toetust diktatuurile, ning ka argentiina natsionalismi sümbolite kritiseerimine. “Nende jaoks oli Borges reetur: anglofiil, ülejooksik, argentiinavastane, rahvavastane, elitist, antidemokraat (meenutagem, et Borgese arvates oli demokraatia “statistika kuritarvitus” ja “neegri-probleem” tulenes selle rassi liikmetele vabaduse ja hariduse andmisest)” (Zayas de Lima 1999:117-118).

¹⁵ Pole raske märgata, et pea igas Borgese kohta kirjutatud tekstis leidub ohtralt tsitaate temalt endalt. Reyese arvates näitab Borges sellega tahtamatult või tahtlikult tsiteerimise vältimatust: “üheks Borgese stiili tähelepanu väärivaks jooneks on see, et ta pakub suletud, eneseküllaseid ning poeetiliselt täpseid, täiuslikult tsiteerimiseks sobivaid üksusi. Pakkudes oma teksti välja nii lihtsaks lahtiliigendamiseks, tsiteerimisest tulenevaks moonutamiseks, viib Borges läbi, kas teadlikult või mitte, õppetunni vältimatu ja püsiva tsiteerimise kohta” (Reyes 1984:49).

dus kui elu. Borgese jaoks ei eksisteeri maailma, mis pole sõnaks saanud, see tähendab asub väljaspool teksti. Valmis tekstidest paneb ta kokku oma maailma ja kui valmis tekste ei ole, siis mõtleb need välja. Levin nimetab Borgese loomingu seetõttu “tertsiaarseks modelleerivaks süsteemiks” (Levin 1997). Raamatuid, käsikirju, suulisi tekste kirjeldatakse, kommenteeritakse, vastandatakse ja samastatakse omavahel; need mõjutavad tekstivälist maailma, tegelaste käitumist; arutletakse nende autentsuse või lugemisviiside üle.

Kirjandus on Borgese jaoks üks tervik, üks tekst, mida loetakse ja kirjutatakse uuesti, loetakse ja kirjutatakse ümber. Need uued lugemised ja uued teosed moodustavad kokku “totaalse raamatukogu”, mille ühe kirjelduse leiame jutustuses “La biblioteca de Babel”. Borgese jaoks on vastuvõetamatu idee plagiaadist, sellest, et keegi võiks pidada mingit ideed täiesti uudseks, originaalseks, ainuüksi temale kuuluvaks; oluline on hoopis mingi idee mõju meile, mitte selle väljamõtlemine: “Lo toско, lo bajamente policial, es hablar de plagio; [...] lo importante es la transformación que una idea puede obrar en nosotros, no el mero hecho de razonarla” (OC 1:253). Nii ennustab Borges postmodernistlikku autori surma, kuid näeb selles midagi täiesti loomulikku: “Pärast Borgest, pärast ilmnemist, et tegelikult on lugeja see, kes annab kirjandusteosele elu ja usutavuse, on võimatu idee kirjandusest kui puhtast autori-loomingu. See “autori surm” ei olnud Borgese jaoks traagiline” (Manguel 2004:87).¹⁶ Kuid ometi on Borgese tekstid just sellised, nagu ei saaks olla: originaalsed, täiesti äravahetamatud: “Borgese esseed ja “fiktsioonid”, tekstidele pühendumise ja tekstidele suunatud skeptilisuse praktikad, mis tahavad tõestada aja ja seega ka diskursuse olematust ning vahetavad ära lugemise ja kirjutamise aktid ühesainsas re-tsiteerimises, subjekti ja teksti sulamid, esseed, mis välistavad originaalsuse, on ometi originaalsed, sest nad võtavad ette skeptitsismi, analüüsivad seda, ammendavad selle, et seda tegelikult eitada” (Reyes 1984:49).

Inimeste kujutlusvõime suudab luua piiratud arvul metafoore ja faabulaid, ent need vähesed, mis toimivad, on universaalsed ning neid loetakse ja kirjutatakse üha uuesti: “el número de fábulas o de metáforas que es capaz la imaginación de los hombres es limitado, pero que esas contadas invenciones pueden ser todo para todos” (OC 2:153). Borgese jaoks on oluline just lugeja roll, lugemine, mis on ehk olulisemgi kui kirjutamine. Ka kirjanik on eelkõige eelneva lugeja. Üks kirjandus ei erine teisest, eelnevast või järgnevast mitte

---

¹⁶ Borgese puhul ei tähenda postmodernistlikult vaba suhtumine tekstidesse (ei ole olemas lõplikku teksti jne) siiski seda, et ta oma tekstide puhul poleks oluliseks pidanud iga koma ja iga omadussõna või et ta poleks kritiseerinud teisi tekste, nt tõlkeid. Ometi oli ta ironiaga pooleks alati valmis tunnistama, et laenab teistelt: “kust ma küll selle kõik olen võtnud? Kahtlemata, see peab olema plagiaat, sest see on hea” (Garramuno 1978:4, *apud* Pickenhayn 1979:177); “Plagiaat tegelikkusest, mis omakorda on plagieerinud mõnd juttu. Inimene elabki varastades. Varastes õhku, et hingata” (Vázquez 1977:102, *apud* Pickenhayn 1979:177).

niivõrd teksti poolest, kuivõrd selle teksti lugemise poolest: “kui mulle antaks võimalus lugeda ükskõik millist praegust lehekülge – näiteks sedasama – nii, nagu seda loetakse aastal kaks tuhat, teaksin ma, milline saab olema kirjandus aastal kaks tuhat” (OC 2:125). Iga ajastu lisab tekstile seda lugedes oma kogemuse ja tekst muutub sisemiselt ilma väliselt muutumata. Jutus “Pierre Menard, autor del Quijote” illustreerib Borges seda ideed kõige paremini. Menard tahab kirjutada oma *Don Quijote*, kuid selles ei oleks midagi plagiaadist, “meie aja” *Don Quijotest* ega Cervanteseks kehastumisest. Kaks teksti on vormiliselt identsed, kuid Menard’i oma palju tähendusrikkam: “El texto de Cervantes y el de Menard son verbalmente idénticos, pero el segundo es casi infinitamente más rico” (OC1:449). Kuid mitte ainult Menard’i *Don Quijote* pole mõjutatud Cervantese omast, vaid ka vastupidi: “Olen mõelnud, et “lõplikus” Quijotes on lubatav näha teatud palimpsesti, millest peaksid läbi paistma meie sõbra “eelneva” kirjutuse (õrnad kuid mitte leidmatud) jäljed (OC 1:450). Teos, mis on mõjutatud varem kirjutatust, mõjutab omakorda ka seda varasemat, mida uuesti lugedes märkame me seal nüüd jälgi hilisemast teosest. Seda ideed väljendab Borges kirjandustraditsiooni perpektiivist essees “Kafka y sus precursores” – iga kirjanik loob oma eelkäijad, kelle loomingule tagasi vaadates näeme seal jälgi tulevasesest kulminatsioonist: “El hecho es que cada escritor *crea* a sus precursores. Su labor modifica nuestra concepción del pasado, como ha de modificar el futuro”¹⁷ (OC 2:90).

1.2. Borgese stiil

Mitmed Borgese loomingu uurijad on üksmeelselt osutanud, et argentiina kirjaniku stiil, tema väljendusviis, on tihedalt seotud teemade ja ideedega, mida ta esitab. Borgese looming on kordav, ikka ja jälle kasutab ta samu või sarnaseid teemasid ja motiive läbi kogu oma loomingu, nii et nendest on võimalik koostada omamoodi repertuaar. Sedasama võib öelda ka stiili kohta, võtete kohta, mida ta kasutab, et luua oma erilisi fiktsionaalseid maailmu. Borgese stiil, mida on nimetatud ka “nähtamatuks stiiliks” (*estilo invisible*), pole aga mitte lihtne (“mitte lihtsus, mis pole midagi, vaid tagasihoidlik ja salajane keerukus”¹⁸, OC 2:236), vaid funktsionaalne, täpne (kasutades kõnekujundeid ja süntaktilisi konstruktsioone teema või idee vajadustest lähtuvalt) ja isegi rea-

---

¹⁷ Borges ei kasuta transtekstuaalseid võtteid mitte ainult teiste autorite teoste puhul, vaid ka oma loomingu siseselt. Selle parimaks näiteks on jututuse “Hombre de la esquina rosada” (1935) transvaloratsioon jutustuses “Historia de Rosendo Juárez” (1970), millest esimeses esitatakse ühe mehe lugu autori ja teiste pilgu läbi ja teises peategelase enda seletusena toimunule. Olles lugenud hilisemat jututust, muutub arusaam ka varasemast.

¹⁸ Alazraki võrdleb seda selge ja lihtsa kujundusega kellaplaadiga, mille tagant pole võimalik aimata seda käigushoidvat keerukat kellamehhanismi (Alazraki 2000:61).

listlik (nii reaalsed kui ka väljamõeldud kuupäevad, paigad ja tegelased on esitatud ajaloolase täpsusega), täis viiteid ja vihjeid lugejale, kes soovib siseneda tähenduse sügavamatesse kihtidesse.¹⁹

Borgese keelekasutust mõjutas kindlasti tema suur lugemus teistes keeltes, mis teda lapsest peale saatsid ja olid sama olulised kui hispaania keel: “Tõsi on see, et Borges uuendas keelt. Osaliselt võimaldasid tema laialdased lugemis-meetodid kaasata hispaania keelde leide teistest keeltest: inglise keelest fraseologismid; saksa keelest oskuse hoida teemat lause lõpuni üleval. Nii kirjutades kui tõlkides kasutas ta oma silmapaistvat vaistu teksti muutmiseks või kergendamiseks” (Manguel 2004:58). Need teised keeled, eriti inglise keel, on süntaksi ja sõnavarana olemas ka tema hispaaniakeelsetes tekstides: ”Borges liigub kassi nõtkete enesekindluse ja ilmsüütusega hispaania, endisaegse portugali, inglise, prantsuse ja saksa keele vahel” (Steiner 1995:68); Di Giovanni räägib Borgese hoolikalt konstrueeritud, tasakaalustatud ja rütmilistest lausetest, mis järgivad suuresti inglise keele lausestruktuuri, ning mitte-hispaanialikust vaoshoitusest ja retoorilisuse puudumisest (Di Giovanni 1971:69). Kuid nagu teemadegi puhul, ei varjanud Borges kunagi oma (tõelisi või fiktiivseid) allikaid, vaid võttis laenu alati “demokraatlikult” omaks, eelkõige inglise keele stiili ja süntaksi, mis avalduvad sageli tema proosa struktuurides, eriliselt lühikestes ja kompaktnes loikes, määrustes, kirjavahemärkides (Harss, Dohmann 1975: 169, *apud* Pickenhain 1979:178).

Borgese stiil saavutab täiuslikkuse narratiivses proosas, enam kui luules või esseedes. Just seal võtavad kuju, saavad “tõeliseks” tema otsingud, ideed, mille käsitlusi võib leida tema esseedest. Kui Borges alustab esimeste narratiivide kirjutamist, on ta juba küps kirjanik ning neis ühinevad tervikuks sisu ja vorm, stiil ja teemad. Borges ise on nimetanud oma narratiive “kunsttükideks”, “fiktsioonideks”, viidates sellega tegelikkuse kunstlikkusele ja fiktiivsusele (vormilt sarnanevad mitmed neist pigem esseedele). Ta mängib tegelikkusega, võtab selle koost lahti ja paneb selle siis vastavalt mõnele metafüüsilisele, teoloogilisele või esteetilisele skeemile uuesti kokku. Nii omandavad tema jutud suure metafoori, oksümooroni, paradoksi mõõtmed.

Sõnade mängulisus on varjul nende kainuses ja impersonaalsuses, mis võiksid iseloomustada reaalseid ajaloosündmusi käsitlevat teksti.²⁰ Ent need on täpselt paigale asetatud, nii et üheainsagi asendamine mõne teisega muudaks kogu teksti tähendust: “Lõigu iga lause hüpotahtiline struktuur teeb igast sõnast hädavajaliku märgi. Muuta ükskõik millist neist tähendab muuta teksti

---

¹⁹ Vt nime- ja värvisümboolikat Barrientos 1986.

²⁰ Üheks sagedasemaks etteheitiks Borgesele on alati olnud tema antipsühholoogism, tegelaste vähene psühholoogiline sügavus. Ent Borges välistab selle tahu oma loomingu algusest peale: “Borges on vastu igasugusele hingeseisundite tundeliigutuslikule väljanäitamisele, igasugusele sisemise virvarri mehaanilisele transkriptsioonile, igasugusele ekstaatilisele ja kuutõbisele kirjutusviisile (ta aktsepteerib entsefalogrammilt kirjutusviisi, mitte kunagi kardiogrammilt kirjutusviisi” (Yurkevich 1993:55-56).

tähendust” (Alazraki 1983:190). Sellele kainele, registreerivale, informatiivsele stiilile vastandub mängulisus materjali organiseerimisel, struktureerimisel, lugu muutub mõistatuseks, mõistumänguks, sisu fantastilisuse ja vormi kainuse vahel kujundatakse paradokside maailm, mis peab viima lugeja kirjaniku maailmanägemuseni. Borges kasutab sõnu, mida ollakse harjunud kasutama piltlikus, kujundlikus tähenduses, nende otseses ja mõnikord isegi etümoloogilises tähenduses. Tema keel on selge ja nii enesekindel, et lugeja hakkab uskuma tegelikust, mida muul juhul oleks võimatu ette kujutada. Borges on realist, ent kujutab realistlikult maailma, milles valitsevad omad seadused aja ja ruumi kohta. Ta kasutab üksikasjalikku, peaaegu dokumenteerivat kirjeldust. Nendes kirjeldustesse põimib ta tsitaate kirjanduse või filosoofia ajaloost, veendunud definitsioone, loetelusid. Luuletajana leidub tema juttudes ka poetilisi kirjeldusi, mis kõige sagedamini räägivad õhtust, tasandikust²¹ või Buenos Airesest ning olles teatud mõttes kõrvalepõiked, on alati tekstis kirjeldatavate sündmustega funktsionaalses seoses, moodustades sellega ühe terviku (Alazraki 1983:200): “On üks tund õhtul, mil tasandik tahaks justkui midagi öelda; ta ei ütle seda kunagi või ehk ütleb seda lõputult ning me ei mõista seda või mõistame, kuid see on tõlkimatu nagu muusika...” (OC 1:521). Need kirjeldused esinevad alati olevikuvormis nagu ka filosoofilised avaldused: “Tegelikkusele meeldivad sümmeetriad ja kerged anakronismid” (OC 1:526).²²

On teada, et Borges vaatas oma tekstid kordustrukkide eel tähthaaval üle ja lisas kas terveid lõike, vahetas ühe omadussõna teise vastu või eemaldas või lisas mõne kirjavahemärgi. Kui ta juba pime oli ja oma tekstid dikteeris, dikteeris ta üksikasjalikult ka kõik kirjavahemärgid. Niimoodi, läbi viimse detailini paikapandud stiili, saavutab Borges oma fiktsionaalsete maailmade tõepärasuse: “Tema stiil juhib mitte midagi kahtlustavat lugejat sammhaaval edasi; see meelitab lugeja aktsepteerima seda, mida ta tavaliselt ei aktsepteeriks [...] Lühikese, selge ja tihedana näib selle toimimisviis olevat õigustatud, nii et selle omad seadused nagu selle läbi kirjeldatava Borgese maailmaga seadused näivad vääramatud, seaduspärased ja täielikud” (Botsford 1967:101 *apud* Alazraki 1983:196).

Toetudes peamiselt J. Alazraki ja A. M. Barrenechea töödele, esitame ülevaate olulisematest stiilivõtetest ja nende funktsioonist ning tähendusest Borgese fiktsionaalsete maailmade ülesehituses.

---

²¹ *Llanura*, ‘tasandik’, on tegelikult seesama, mida enamik tunneb rahvusvahelise reaalia läbi pampa, rohumaana. Borges väidab aga, et kohalikud ei tunne ega kasuta seda sõna, mis on pigem linnainimeste väljamõeldis: “Ma pole ühtki gautšot kuulnud kasutamas sõna “pampa”, see kuulub urbanistlikusse mütoloogiasse, mille on septsenud linna kirjamehed” (Borges 1992a:68).

²² Martínez Bonati järgi viitavad sellised avaldused otseselt jutustaja isikule ja mõtte-laadile: “See universaalset laadi avaldus ei kuulu maailma juurde, milles elavad romaani tegelased, vaid määratleb otseselt ja väljenduslikult jutustaja tüübi, kes lugu räägib; tema mõttelaad ja isik astuvad nii lugeja ette” (Martínez Bonati 1992:117).

Võtmesõnad korduvad ühest jutust teise ja on neis peegelduva maailmanägemise sümboliteks. Olulisemateks nimisõnadeks on kaost ja korrastatust sümboliseerivad sõnad: *laberinto, dibujo, nombre, rostro, letra, cifra, símbolo, emblema, metáfora, adjetivo, atributo, imagen, forma, mapa, espejo, sueño, sombra, reflejo, conjetura, red, azar*.

Omadussõnad esinevad üksi või täiendavad nimisõna. Täiendilised omadussõnad või epiteetid, mis on tema juttudes väljenduva maailmanägemise kandjateks, näitavad, kuidas tegelikkus, mida esindab nimisõna, on selle kontseptsiooni tarvis kasutusele võetud; nende sõnade läbi saavad ka kõige ebaolulisematena näivad asjad tema maailmanägemuse kandjateks, tõestades lugejale tegelikkuse hoomamatut olemust. Omadussõnad, mis väljendavad avarust, lõpmatust: *vasto, remoto, infinito, inmortal, inagotable, interminable, hondo, cansado, vertiginoso*; paljusust: *copioso, caudaloso, minuciosos, numeroso, innumerable, populoso*; varjatud (taga)mõtet: *oculto, invisible, secreto, oscuro, ciego, elemental, fundamental*; aega: *irrecuperable*; irreaalsust: *irreal, ilusorio*. Varjatud (taga)mõtet sümboliseerivad ka tegusõnad: *tejer, entretejer, urdir, barajar, sospechar, conjeturar, adivinar*.

Metonüümilised adjektiivid ei kirjelda otseselt vastava nimisõna omadust, vaid emotsiooni, mille see tekitab situatsiooni nägijas, kirjeldajas; konkreetne – põhjus – asendatakse abstraktse – tagajärjega – ning see kinnitab Borgese ideed kõige omavahelisest seotusest: “Esa noche, los hombres del *Suspiro* comen carne recién matada y beben un alcohol pendenciero” (OC 1:548); (*inútiles simetrías, una puñalada feliz, la vana luz de la tarde, temerosos y difusos desiertos, perplejos corredores, torpes ciénagas*).

Omadussõna puhul kasutab Borges ka hüpallaagi, omadussõna viimist lauses nimisõna juurest, mida see tegelikult täiendab, grammatiliselt seotuks mõne teise sõnaga, ning selle funktsioon on tema loomingu puhul abstraheerimine vormi plaanis, irratsionaalse, kuid tähendusrikkama kujundi loomine: “Ejerce no sé qué cargo subalterno en una biblioteca ilegible de los arrabales del Sur” (OC 1:618); (*el lugar donde una exacta muerte lo espera, Lönrot oyó en su voz una fatigada victoria*).

Oksüümoroni sagedane kasutamine annab stiililiselt edasi kujutatud tegelikkuse paradoksaalset iseloomu ning sageli on kogu faabula üksainus suur oksüümoron (nt “Tema del traidor y del héroe”); (*innumerable número, contradicción razonable, pasividad laboriosa, desiertos lluviosos*).

Bivalentset adjektiivid, mille puhul üks omadussõna kirjeldab füüsilist ja teine moraalset omadust, üks konkreetset kuju ja teine abstraktset, võimalikku olemust, on stiililiseks vasteks Borgese juttude mitmemõõtmelisusele, ühelt poolt konkreetsele faabulale ja teiselt poolt abstraktsele ideele: “Un estuche con el daguerrotipo de un hombre inexpresivo y barbado” (OC 1:525); (*la cara taciturna y aindiada, un ciego y arriesgado zaguán*).

Borgese loomingu moodustavad külgnevusel rajanevad retoorilised võtted (metonüümia, sünekdohh) olulisemaid stiilivõtteid. Panteistlik idee – kõik on kõikjal ja iga asi on kõik asjad –, mis on paljude juttude peamotiiviks, selgitab

ka metonüümia toimimist. Sarnasusel põhinevate kujunditega käib ta märksa tagasihoidlikumalt ümber, kuna tema allegoorilised jutud toimivad ise sageli kui metafoorid. Tuntud on Borgese arvamus, et kõik olulisemad metafoorid (uni ja surm, voolavad jõed ja elud jne) pandi kirja juba läänemaailma esimeses suures teoses, *Iliases*: “El primer monumento de las literaturas occidentales, la Iliada, fue compuesto hará tres mil años; es verosímil conjeturar que en ese enorme plazo todas las afinidades íntimas, necesarias (ensueño-vida, sueño-muerte, ríos y vidas que transcurren, etcétera), fueron advertidas y escritas alguna vez” (OC 1:384). Ta ei kõhkle kasutamast kirjandusloost ammu teada-tuntud metafoore. Lisaks vastab see ka Borgese arusaamale kirjandusest kui ühestainsast suurest teosest või tekstist. Metonüümia täidab vastavalt vajadusele konkretiseerivat või abstraherivat funktsiooni.

Sünekdohh, milles kirjeldatakse objekti kõige silmatorkavamalt, olulisemat omadust või detaili, annab võimaluse tegelikkuse realistlikumaks kujutamiseks, kirjeldatava objekti lugejale lähemale toomiseks, mis vastandub Borgese juttude allegoorilise ja abstraktse iseloomuga: “Antes, la provocación de los peones era a una cara accidental, casi a nadie” (OC 1:529).

Asendused võimaldavad kulunud sõnale tagasi anda intensiivsuse. Materjal objekti asemel: “Dios operaba para él un milagro secreto; lo mataría el plomo germánico, en la hora determinada” (OC 1:512); instrument tegevuse asemel: “Mi destino ha querido que yo matara y ahora, otra vez, me pone el cuchillo en la mano” (OC 1:520); instrument subjekti asemel: “partido el cráneo por un sable de las guerras del Perú y del Brasil” (OC 1:561); tagajärg põhjuse asemel lühiduse ja intensiivsuse eesmärgil: “El sonido y la furia de Masoller agotaban su historia” (OC 1:571); sagedane on ka põhjuse ja tagajärje koosesitamine, mille korral rõhk asetub tagajärjele, mitte põhjusele; tagajärje asemel võib olla välja toodud ka mõni põhjuse eriline, täpsustav joon: “Tuve que tomarlo del brazo; la pasión del miedo lo invalidaba” (OC 1:493).

Veel üheks oluliseks abstraherivaks võtteks on omadussõna asendamine sellest tuletatud nimisõnaga, nii nihkub põhitähelepanu nimisõnalt, mis enne oli fraasi tuum, mida adjektiiv vaid täiendas, uuele tuumale, omadussõnast tuletatud nimisõnale, mis kirjeldab asja olemust, mitte niivõrd asja ennast: “Súbitamente comprendí la reserva y la obstinada soledad de Damián; no las había dictado la modestia, sino el bochorno” (OC 1:572); “Un estuche con el daguerrotipo de un hombre inexpresivo y barbado, una vieja espada, la dicha y el coraje de ciertas músicas, el hábito de estrofas del *Martín Fierro*” (OC 1:525).

Lisaks abstraktse ja konkreetse omadussõna kombinatsioonile seob Borges sidesõna y [‘ja’] abil ka nimi- ja mäarsõnu, mis tähistavad ruumi ja aega, füüsilist ja vaimset: *el que avanzaba por el día otoñal y por la geografía de la patria; se dilataban la llanura y la tarde.*

Borgese realistliku stiili oluliseks elemendiks on pidev kahtluste, oletuste, sulgude, paranduste ja täpsustuste kasutamine: *quizá, tal vez, acaso; paso ahora a las conjeturas; lo adivino así; creían (o creían que creían); esa conjetura es*

errónea, pero hubiera debido sugerirme la verdadera (la que hoy creo la verdadera).

Borges kasutab oma fiktsioonides rohkesti ajaloolisi fakte, detailitäpseid kirjeldusi, tsitaate, et muuta loo taust, millele ta rajab mingi universaalse idee esitamise, lugejale tõepäraseks, vastuvõetavaks; fantastilisi mõttekäike toetab alati täpne ja selge esitus: “Borgeslik tekst, kõikudes alati lugeja petmise/peettusest vabastamise vahel, teostab pidevat realistliku maskeraadi, jutustuse kui maailma koopia paljastamist” (Alonso, Company Ramón 1986:530).

Argentinismide ja amerikanismide kasutamine on Borgese loomingus vastavuses kindla stiilitaotlusega nagu ka sõnade valik ja nende omavaheline suhe üldiselt. Peamine reegel siingi on funktsionaalsus – need sõnad peavad kaasa aitama idee või maailmanägemise väljendamisele. Argentinisme ei kasutata mitte lokaalse tooni saavutamiseks ega rahvuslikkuse väljendamiseks, vaid tegevustiku täpseks paigutamiseks, tõepärase tausta kujutamiseks ja konnotatiivse tähenduse viitamiseks lugejale, kes neid sõnu tunneb. Need viitavad Argentiina olustikule või kirjanduslikule kontekstile viisil, mida Borges kirjeldab kui tegelikkuse kujutamist klassikalisel moel (essees “La postulación de la realidad”). Argentinismide nagu ka reaalse tegelaste ja sündmuste funktsiooniks fantastilistes jutustustes on samuti fiktsionaalse ja faktuaalse, reaalse ja imaginaarse segunemine ja fantastiliseks muutumine (Pellicer 1986:271 *apud* Anthropos 1993:7). Erinevust hispaanlaste ja argentiinlaste hispaania keeles ei näe Borges mitte erinevas sõnavaras, vaid sõnade erinevas tähendusvarjundis ja konnotatsioon, väljendades seda essees “Idioma de los argentinos”: “Pienso en el ambiente distinto de nuestra voz, en la valoración irónica o cariñosa que damos a determinadas palabras, en su temperatura no igual. No hemos variado el sentido intrínseco de las palabras, pero sí su connotación” (*apud* Benassi 1992:462). Ta väidab ka, et oma loomingu algusaastatel püüdis ta lisada oma teostele argentiinalikkust, kasutades argentinisme, mille tähendust pidi ise hiljem sõnaraamatust otsima, ning et alles hiljem, lakanud otsimast midagi erilist, leidis ta selle, mida oli taotlenud. Illustreerimaks veendumust, et loomulik ja ehe ei vaja rõhutamist, toob Borges näiteks koraani, milles ei räägita kaamelitest, sest Muhamed ei teadnud, et need on midagi araabiapärasest: “Usun, et meie, argentiinlased, võime olla Muhamedi sarnased, võime uskuda võimalusse olla argentiinlased ilma lokaalse koloriidiga liialdamata” (OC 1:270).

1.3. Borges tõlkimisest

Borges näis mitte jagavat mõtet inimkonna suurest kaotusest, millest räägib Paabeli torni lugu: “Borgese jaoks omandab termin Paabel implitsiitselt positiivse sümboolse väärtuse (ta nagu ütleks: tänada tahan maailmakeelte mitmekesisuse eest)” (Olea Franco 2001:451). Borgese kirjanduslike vaadete uudsus ja omapära avaldub ka tema suhtumises tõlkimisse ning selles peegeldub oma-

korda taas tema arusaam kirjandusest tervikuna, tema “teooria”. Peame siin eelkõige silmas totaalse teksti, totaalse raamatukogu kontseptsiooni, tema vaateid kirjandusele kui pidevale tekstide ümberkirjutamisele ja ümberlugemisele, milles ei eksisteeri originaali, vaid ainult erinevad mustandid ja nende paljud kombinatsioonid, ning seega pole ka tõlked mitte koopiad, vaid omaette teosed: “presuponer que toda recombinación de elementos es necesariamente inferior a un arreglo previo es presuponer que el borrador 9 es necesariamente inferior al borrador H ya que no puede haber sino borradores” (Borges 1992:46). Borgesele, kelle jaoks kirjandus on kogu maailm (või kogu maailm kirjandus), on vastuvõetamatu idee “lõplikust tekstist”, mis tuleneb aukartusest või tüdimusest: “El concepto de *texto definitivo* no corresponde sino a la superstición o al cansancio” (*ibidem*).

Borges ei konstrueerinud üht terviklikku tõlketooriat ega teooriat kirjanduse kohta üldse, kuid tõlkimine oli tema jaoks kirjanduse lahutamatu osa. Borgese vaateid tõlkimisele võib leida eksplitsiitsel viisil esseedest ja intervjuudest ning varjatud kujul mõnedest juttudest. Tänu sellele, et ta ei pidanud järgima üht terviklikku teooriat, võis ta endale lubada vasturääkivusi või esmapilgul üllatavaid seisukohavõtte, mis aga ühilduvad sidusalt tema nägemusega kirjandusest üldse. Peamiselt käsitleb ta tõlkimisega seotut kahes essees: “Las versiones homéricas” (*Discusión*, 1932) ja “Los traductores de las 1001 Noches” (*Historia de la eternidad*, 1936). Juba nendes esseedes analüüsiv materjal on iseloomulik tema tõlkekäsitlusele: seal on juttu teostest (*Odüsseia*, *Tuhat üks ööd*), mille originaale Borges kreeka ja araabia keele mittetundmise tõttu lugenud ei ole. Nii ei analüüsi ta mitte originaali ja tõlke vahelist suhet, vaid hoopis sama teose erinevaid tõlkeid omavahel. Kuid Borgese jaoks pole nende keelte mittetundmine puudus, vaid eelis. Nimelt väidab ta, et klassikalised, originaalkeeles loetud teosed (või originaali tundes loetud tõlked) näivad meile alati monumentidena, milles ainsagi sõna muutmine on pühaduseteotus, tõlkes originaalkeelt tundmata loetud teosed aga on lõputute võimaluste allikad. Näitena toob ta *Don Quijote* ja *Odüsseia* võrdluse, kasutades kreeka keele kohta üht oma lemmikujundit, oksüümoroni – “õnnelik teadmatus”: “No hay un buen texto que no parezca invariable y definitivo si lo practicamos un número suficiente de veces. [...] El Quijote, debido a mi ejercicio congénito de español, es un monumento uniforme, [...]; la Odisea, gracias a mi oportuno desconocimiento del griego, es una librería internacional de obras en prosa y verso” (OC 1:239–240). Siit tema esimene põhimõte: oluline pole mitte üleminek ühelt keelelt teisele, vaid tõlkijapoolne panus teksti, tema nägemus sellest, ning ka vastava ajastu veendumused, mis tõlketekstis peegelduvad. Tõlked on osa vastava maa kirjandusloost ning nende läbi kirjandus ja lugeja vaid rikastuvad, samal ajal kui teose lugemine originaalis võib olla isegi vaesestav kogemus. Samuti kritiseeris ta kakskeelseid luuleväljaandeid, mis tõlke ja originaali kõrvutamise võimaluse tõttu nõuavad tõlkijalt liigset täpsust ja piiravad sel kombel tema loomingu-vabadust.

Mõlemas ülalmainitud essees märgib Borges ära kaks tõlkimise viisi või tõlkemeetodit: esimene sõna-sõnaline, kõiki verbaalseid omapärasid säilitav, ja teine kõikide lugejat pidurdavate ja tähelepanu hajutavate detailide kõrvaldamine (seisukoht, mis paigutub muude üldlevinud dihhotoomiate sekka). Viimane neist võib tekitada mulje ühtlusest ja tõsidusest, esimene põhjustada pidevaid kerget üllatusi: “Esta conducta puede suministrar los agrados de la uniformidad y la gravedad; aquélla, de los continuos y pequeños asombros” (OC 1: 241). Ometi ei pea Borges oluliseks kummagi meetodi järgimist, kuna nende püstitatud eesmärgid on saavutamatud: vaimu tõlkimine on nii tohutu, et võib osutada tulutuks, ja sõna tõlkimine nii täpsust nõudev, et seda ei võtagi keegi ette: “Traducir el espíritu es una intención tan enorme y tan fantasmal que bien puede quedar como inofensiva; traducir la letra, una precisión tan extravagante que no hay riesgo de que la ensayen” (OC 1:400). Olulisem on tõlkija isiksus ja tema kirjanduslikud veendumused: “Ambas son menos importantes que el traductor y que sus hábitos literarios” (*ibidem*). Kuid esse “Las versiones homéricas” lõpus teeb ta juttu ka truudusest tõlkes ja arwab, et sõna-sõnalised tõlked pole originaaltruud, sest need ammutavad oma voorused kontrastist harjumuspärasega, ning lisab, et Butleri “rahulik” (*calmosa*) versioon on ehk originaaltruum. Ka ütleb ta, et olulisem kui muu “tühi-tähi” on süntaktiline voogamine: “la conservación o supresión de ciertos pormenores; más grave que esas preferencias y olvidos, es el movimiento sintáctico” (*ibidem*). Dihhotoomilisest mudelist lähtudes võiksime öelda, et Borges eelistas kodustavaid tõlkeid võõrapärastele, aktsepteeritust adekvaatsusele, nn nähtamatuid tõlkeid.

Borges räägib ka subjektiivsetest teguritest, mis määravad tõlketeose saatuse asjatundjate objektiivsest arvamusest sõltumatult ja mida on sageli raske või võimatu ette näha. See haakub tema seisukohaga lugeja määravast tähtsusest kirjandusteose loomisel: “Galland’i versioon on kõige halvemini kirjutatud, kõige valelikum ja nõrgem, kuid oli kõige loetum” (OC 1:398). Samuti mainib ta tõlke funktsiooni olulisust, st seda, millist lugejaskonda on tõlkija silmas pidanud: “Üheks põhjuseks oli see, et ta suunas oma teose “diivanilauale”” (OC 1:399), mis haakub hilisema funktsionalistliku või *skopos*-teooriaga, ning tõlkija prestiiži olulisust, mis on taas seotud lugeja ootustega.

Borges võrdleb originaalsel moel tõlget ja maali, nõudes tõlkijatele sama-sugust õigust “loominguliseks ja õnnelikuks truudusetuseks” (OC 1:410). Veel üks “õnnelik raskus”, millele me Borgese arvates võlgneme tänu ühe ja sama teose erinevate tõlkeversioonide eest, on “kategeooriline raskus teada, mis kuulub poeedile ja mis kuulub keelele” (OC 1:240). See on üks keerulisemaid küsimusi tõlkija jaoks: kuidas eristada lähtekeele erilisust originaali autori keelekasutuse erilisusest ning väljendada seda ka tõlkes nii, et see erilisus oleks märgatav tõlkekeeles, kuid ei lõhuks selle terviklikkust.

Teatud mõttes püüab Borges nendes kahes essees läbi erinavete tõlgete taastada originaali, mida ta lugenud ei ole, ja sellistena on küsitavad tema hinnangud erinevatele tõlgetele kui vähem või rohkem sõna-sõnalistele, lisavatele või

äräjätvatele. Samuti ei kõhkle Borges kirjeldamast erinevaid *Odüsseia* ingliskeelseid tõlkeid ilmselt tema enda poolt ümber pandud hispaaniakeelsete tõlgete abil (“La versión literal de Buckley es así” [‘Buckley literaalne versioon ütleb nii’] OC 1:241).²³ Seda on tõlgendatud ka kui viidet tõlketekstide võimalikule käsitlemisele originaalidena: “Nendes kahes artiklis tõstab näidete käsitlemine, nende ümbertõlge hispaania keelde, tõlked “originaalteksti” staatusse, määratledes sel viisil teadud “originaaltekstide” rea, mis seda kategooriat õõnestavad” (Louis 1996:298).

Pastormerlo aga väidab, et vabadus, millega Borges aktsepteeris klassikaliste tekstide tõlkeid, mille originaale ta lugenud ei olnud, ei kehtinud talle tuntumate teoste puhul: “Asjaolu, et ta on kirjutanud oma kaks parimat tõlkeesseid tekstidest, mille keelt ta absoluutselt ei tundnud, on erakordne näide familiaarsusest, millega Borges kirjanduses liikus, kuid selgitab ka seda, miks neil kahel juhul ei huvitanud truudus originaaltekstile teda üldse. Teisest küljest, kui ta neis kahes essees käsitleb originaaltekste kui kaotsiläinud ja anonüümseid mustandeid, siis sellepärast, et nii *Odüsseia* kui ka *Tuhat üks ööd* seda ka on. Borges paneb seal ette võimaluse lähtuda klassikalisest kirjanduse ideoloogiast, sest need teosed loodi tegelikult sellise ideoloogia mõjusfääris. Kui tõlkimisele kuuluvad tekstid on kaasaegsed ja kuuluvad originaalversioonis Borgese raamatukokku, on ta vähem armastusväärne” (Pastormerlo 2001).

1.3.1. “Pierre Menard, autor del Quijote”

Tõlketeadetite uurijate lemmikjutt näib olevat “Pierre Menard, autor de El Quijote”, kuigi seal otseselt tõlkimisest ei räägita, kui, siis ainult intralingvistilisest tõlkest.²⁴ Selle jutu peategelane püüab korrata Cervantese tehtut: kirjutada *Don Quijote*. Mitte uus *Don Quijote*, mitte prantsuskeelne tõlge, vaid seesama, kuid mitte kopeerides, vaid kirjutades nii, et tekst langeks saja-protsendiliselt kokku Cervantese tekstiga. Algul püüab Menard olla Cervantes, osata hispaania keelt, elada 17. sajandil, kuid see näib talle liiga “lihtne”, nii püüab ta olla Pierre Menard ja kirjutada *Don Quijote* oma elukogemusele toetudes. Seda motiivi on tõlgendatud kriitikana arvamusele, nagu oleks täiuslik

---

²³ Teisal näitab Borges taas oma elegantset suvalisust tõlkeküsimuste suhtes, öeldes, et mõned keeled sobivad paremini teostele ning seetõttu on tõlge parem kui originaal: “originaal pole tõlkele truu” (OC 2:110), pöörates sellega ringi paljukorrad väite.

²⁴ Ka jutus “Tlön, Uqbar, Orbis Tertius” esitatud ideed ja motiivid on leidnud kõikvõimalikke tõlgendusvõimalusi, näiteks Barcia tõmbab paralleeli tõlke ja kirjandusliku fiktsiooni tegelikkusse tungimise vahel: “Kas tõlget ei oleks võimalik näha kui teksti teatud tlönistamist, Kirjanduse tlönistamist, tekstivälist vohandit – nagu Entsüklopeedia artikkel – millest saab teise teose alge Teoses? Kas Borges ei kultiveeri seda ala mingil viisil (või paljudel viisidel) oma variantide, apokrüüfide, valeomistuste mängudega?” (Barcia 2000:88).

ja originaaltruu tõlge võimalik: “Pierre Menard, kelle *Quijote* versioon ühtib sõna-sõnalt ja rida-realt Cervantese omaga, on irooniline kujutis ideaalsest tõlkijast. Borges sooritab tõlkega äärmusliku katse, milles samal ajal joonistuvad välja kõikide tõlgete piirid: võrrelda Cervantese ja Menard’i identseid ja erinevaid tekste tähendab tõendada täiusliku tõlke vältimatut ebatäiuslikkust, kõrvaldamatut truudusetuse võimalust, millega peab leppima ka kõige truum *Quijote* tõlgetest” (Pastormerlo 2001).

Kuid Borgese tekstide kõiki tähenduskihte pole lihtne tõlgendada. Juttudes, mille tegelaseks on mõni väljamõeldud kirjanik, tavatseb ta segada ilmse iroonia oma arvamuste ja mõtetega ning lisada detaile oma tuttavate või omaenese elust. Menard on üks Borgese tüüpilistest tegelastest: pseudokirjanik koos pseudoteoste nimekirjaga, nende seas üks lõpetamata pseudotõlge *Don Quijote* (siinkohal ei saa jätta meenutamata, et ka Cervantese *Don Quijote* on osaliselt valetõlge). “Pierre Menard’is” leiame mõned tähendusrikkad jutustaja kommentaarid. Esiteks tunnistab ta, et tavatseb mõelda, nagu oleks Menard oma töö lõpule viinud, ja lugedes *Don Quijotet* kujutleb, et loeb Menard’i teksti. Hiljem võrdleb ta kahte identset lõiku Cervantese ja Menard’i tekstist ja mainib, et viimane versioon on lõputult tähendusrikkam. Selles viimases on Douglas Robinson näinud iroonilist kommentaari vanale klišeele (*chestnut*), et suured originaalteosed ei vanane, küll aga tõlked (Robinson 2004:185). Iroonia ja kriitika tõlkija pihta, kes püüab saavutada täiuslikkust, teha tõlkest originaali koopia (ja kriitikute pihta, kes sageli nõuavad tõlkijalt saavutamatu ja mittevajaliku originaaltruudust), on kahtlemata üks selle metafoori tõlgendusvõimalusi. Arrojo interpreteerib seda kui näidet sageli ettetulevast jäigast suhtumisest teksti, ettekujutusest, et tekst säilib ajas muutumatusena, sõltumatult selle lugejast ja lugemise ajast. Arrojo illustreerib seda mõtet läbi Borgese teise tegelase, Funesi, kes üritas luua täiuslikku keelt, mis vastaks essentsialistlikule ettekujutusele, et tähendus on mingil viisil tekstis olemas, teksti lugemine või selle teise keelde tõlkimine peaks seega olema neutraalne operatsioon (Arrojo 2002:28). Funes näeb maailma essentsialisti silmadega, mis muudab tema elu painajalikuks ja viib ta varase surmani. Menard usub originaali absoluutsesse ja pühasse stabiilsusse ja üritab teha seda, mida enamik heade kavatsustega tõlkijaid arvavad end tegevate: olla edasi Menard ja olla täielikult truu kellegi teise tekstile (Arrojo 2002:37). Kuid nagu ütleb Menard ise: “Minu ettevõtmine pole raske, põhiolemuselt [...] Mulle piisaks surematusest, et see lõpule viia”. Kas see on irooniline vihje tõlkija võimatule ülesandele, kui ta üritab saavutada oma tõlkes seda müstilist originaaltruudust?

Lisaks irooniale originaaltruuduse saavutamise püüete suhtes leiame vihjeid ühele Borgese põhiideele: tekstide olemus sõltub eelkõige lugejast. Menard’i suurtöö võimaldaks lõpuleviimise korral heita uut valgust Cervantese teosele, näha seda veel ühest perspektiivist. Cervantese teos pole enam endine pärast selle “identse” teose lugemist, nagu seda pole ükski (originaal)teos pärast lugemisi, tõlgendamisi ja tõlkimisi. Ja mitte ainult Cervantes pole mõjutanud Menard’i teksti, vaid ka vastupidi. Midagi sarnast on toimunud ka Borgese enda

ja *Don Quijote* vahel: ajas varasemat teost tõlgendatakse läbi hilisema. Mario Vargas Llosa arvates on üks *Don Quijote* suurtest teemadest just “borgeslik” *par excellence* ja see kerkis esile tegelikult sajandeid hiljem, jättes teosele tugeva jälje: “fiktsioon, selle olemispõhjus ja viis, kuidas ta, imbudes ellu, muudab, mõjutab seda” (Vargas Llosa 2004:15). Terminit “borgeslik” kasutab ka teine autor, kirjeldamaks Cervantese metatekstuaalseid mänge: “Cervantese teose teises osas esinevad autorluse ja metatekstuaalsed mängud rikastuvad sellisel määral apokrüüfilise järje kaasamisega, et osutub ahvatlevaks borgeslik idee Avellanedast, kes pole muud kui Cervantese enda järjekordne kirjanduslik looming, kehastus, mis ilmub tema Don Quijote-maailma sees ja sellest väljas, juskui teine Cide Hamete” (Dopico Black 2004:36). Borges on öelnud, et ta luges Don Quijotet esmalt inglise keeles ja hiljem näis hispaaniakeelne originaal talle halva tõlkena. Jutustus, mille ta hiljem omistab Pierre Menard’ile, võimaldab tal kodeeritud viisil näidata, et Cervantes teeb sedasama: ta loeb Don Quijote seiklusi tõlgitud kujul!” (Kibédi Varga 2000:18).

Veelgi keerukam mitmekordsete tõlgete (tõlke tõlke tõlge) ja intertekstuaalsuse fenomen avaneb vaadeldes “Pierre Menard’i” tõlget teistesse keeltesse. Milline tähendus on sel juhul Cervantese ja Menard’i lausete võrdlusel? Eesti keeles näiteks on olemas üks tõlge nii *Don Quijotest* kui ka Borgese tekstidest ning viimases on kasutatud esimese tõlkest võetud lauset. Kuigi antud juhul kõik “klapib” (võime ette kujutada erinevaid kombinatsioone kultuuris, kus eksisteerib mitu tõlget mõlemast teosest), ei kuulu Cervantese sõnad Cervantesele, originaali ei ole ja Menardi “korduse” või “ümberkirjutuse” tähendust on keeruline hinnata.

“Pierre Menard’is” leiame veel mõtteid tõlkimise kohta. Üks neist neist on küsimus originaali autori ja tõlkija töö erinevuse kohta. Autor kirjutab “pimedusest”, juhindub juhusest, keele ja kujutlusvõime inertsist: “mi problema es harto más difícil que el de Cervantes. Mi complaciente precursor no rehusó la colaboración del azar: iba componiendo la obra inmortal un poco *à la diable*, llevado por inercias del lenguaje y de la invención” (OC 1:448); samal ajal kui tõlkijal lasub kohustus “tuua tekst päevavalgele”, “ära arvata”, muuta eksplitsiitseks autori sageli ebateadlikud valikud. Tõlkija kontekst on sageli autori kontekstist täielikult erinev ja kui originaalteos võetakse vastu eelarvamusteta, siis tõlketee tulekuga käivad kaasas juba teatud ootused, eriti kui originaali näol on tegemist tuntud ja tunnustatud teosega: “Kirjutada *Quijotet* seitsmeteistkümnenda sajandi algul oli mõistlik, vajalik, ehk vältimatugi ettevõtmine; kahekümnenda algul peaaegu võimatu. Mitte asjata pole möödunud kolmsada aastat täis kõige keerukamaid sündmusi. Nende seas, et mainida vaid üht: *Quijote* ise” (OC 1:448). Kasutades seda Borgese motiivi näitena, kirjeldab Steiner tõlkija tegevust kui absurdi: “Kuidas mitte hämmastuda Menard’i osavusest anda hääl tema ajastul nii võõrastele tunnetele, mõtetele ja nõuannetele, leida täiuslikult täpseid võtteid, andmaks edasi kiindumusi, mis on nii ilmselgelt erinevad neist, millega ta ise oli harjunud” (Steiner 1995:93). Või ehk on tõlkija töö lihtsam just nimelt selle tõttu, et ta loob “valgusest”? “Originaalne loominguline akt

toimub alati *pimeduses*, *teadmatuses* ja *eksimises*. Kuigi tõlkimise akt ja eriti enese-tõlkimine on samuti loominguiline akt, toimub see *valguses* (olemasoleva originaalteksti valguses), see toimub *teadmises* (olemasoleva teksti teadmises) ning see toimub eksimatult, vähemalt alguses” (Federman 1987:14). Borges ise kasutab tõlget, et tuua valguse kätte sõna, mis jääb varjule “puutumatuses” originaaltekstides. Teatud mõttes pöörab ta ümber tuntud arvamuse tõlke “nähtamatuses”, kinnitades, et just tõlkes antakse kirjandusele võimalus nähtavaks saada, sest kirjandusest, selle loomisprotsessist rääkimise ebmäärasuse asemel pakub tõlge nähtava teksti: “Ningún problema tan consustancial con las letras y con su modesto misterio como el que propone una traducción. Un olvido animado por la vanidad, el temor de confesar procesos mentales que adivinamos peligrosamente comunes, el conato de mantener intacta y central una reserva incalculable de sombra, velan las tales escrituras directas. La traducción, en cambio, parece destinada a ilustrar la discusión estética. El modelo propuesto a su imitación es un texto visible, no un laberinto inestimable de proyectos pretéritos o la acatada tentación momentánea de una facilidad” (OC 1:239).

Illustreerimaks veendumust, et loomulik ei vaja rõhutamist (silmas pidades peamiselt argentinismide ja lokalismide kasutamist), toob Borges näitena koraani, kus ei räägita kaamelitest, sest Muhamed ei teadnud, et need esindavad midagi tüüpiliselt araabialikku. Ka Menard'i tekstist rääkides ütleb ta: “seal pole mustlaslikkust ega konkistadoore ega müstikuid ega Felipe II-st ega auto-dafeesid”, silmas pidades ehk tõlkijaid, kes soovivad oma tekste eksotismidega rikastada.

On tähenduslik, et Borges pidas tõlget üheks tuleprooviks, mis näitab kirjandusteose lõplikku väärtust: “lehekülg, millel on kutsumus surematusele, võib läbida vaenajate inkvisitsioonitule, trükivead, ligilähedased versioonid, hajameelsed lugemised, taipamatuse ilma selles hinge heitmata. [...] Quijote võidab postuumseid lahinguid oma tõlkijate vastu ja elab üle kõik hooletud versioonid” (OC 1:204).

1.4. Borgese tõlkimisest

Borgese looming avaneb kogu oma täiuses lugejale, kes jagab kirjaniku haritust ja eruditsiooni. Sellele viitavad eelkõige võõrkeelsed sõnad ja tsitaadid (peamiselt ladina ja inglise keeles), lugeja kohustus pidevalt olla detektiiviroolis, järgida autori vihjeid ja viiteid. Sageli on need viited peidus stiilis, viisis, kuidas midagi öeldakse, sõnakasutuses, süntaktilistes konstruktsioonides, kõnekujundeis. Teatud juttudes võib ka Argentiina ajaloo ja kultuuri mittetundmine takistada kõikide dimensioonide mõistmist. Igal juhul võimaldavad need jutud lugeda end mitmel erineval viisil sõltuvalt lugeja teadmistest ja eesmärgist: Argentiina kirjanduse ja olude tundjad, maailmakirjanduses kodus olevad

lugejad, ulmekirjanduse otsijad, mõttemängude nautijad. Tõlkes on küsimuseks kõigi nende tasandite säilitamine ja see, kas see üldse võimalik on. Näiteks on raske ette kujutada argentiinlaste ja tõlke lugejate samasugust reaktsiooni, kui räägitakse Buenos Airese tänavatest, *Martín Fierro* värssidest või Argentiina ja Uruguay ajaloost. Kuid probleem pole mitte üksnes argentiina-teemalistes juttudes, vaid ka näiteks stiiliküsimuses.

Borgese väljenduslaad on reserveeritud, ta ei ütle kunagi kõike välja, kuid jätab vihjeid ja viiteid. Borgese tekst sunnib lugejat "lahendada" ebakonventsionaalseid konstruktsioone. Nii võib öelda Borgese tekstide kohta sama, mida Eco ütleb Joyce'i *Finnegans Wake*'i kohta: "Ta konstrueerib oma Mudellugeja läbi keelelise keerukusastmete valiku, läbi vihjete rikkuse ja läbi teksti põimitud koodide, tekstisiseste viidete ja võimaluste isegi erinevateks "ristilugemisteks"" (Eco 1981:85). Tõlkes peame vaatlema, kui palju ruumi jätab tõlkija lugejale tekstis liikumiseks, mil määral juhib tõlkija lugejat avastama Borgese fiktsionaalset maailma läbi iseloomuliku stiili ja mil määral lahendab tõlkija lugeja jaoks keele eripärad, kirjaniku stiili iseloomulikud jooned. Viimane suundumus oleks käsitletav kahekordse tõlkena, sest lisaks tõlkimisele ühest keelest teise toimuks tähendusliku stiili tõlkimine neutraalseks stiiliks.

Tõlkijad ei avalda kuigi sageli arvamust oma töö kohta ja see kehtib ka erinevate Borgese tõlkijate puhul. Inglise keelde tõlkija James Irby kinnitab, et Borgese proosa ei ole hispaania keeles soravalt loetav ning seetõttu on õigustatud, et ka ingliskeelne tõlge poleks selliselt loetav. Selle arvamusega võib nii nõustuda kui ka mitte nõustuda, sest kuigi tekstide sügavamate kihistuste mõistmine nõuab intellektuaalset pingutust, näivad Borgese tekstid esmapilgul suhteliselt lihtsad ja ladusalt loetavad. Mis kinnitab veelgi nende tõlkimise raskust. Irby juhib tähelepanu veel ka keerukusele, mis ei erine luule keerukusest ja viitab "loomingulistele deformatsioonidele ja artefaktidele" kui selle keerukuse põhjustele (*apud* Robinson 2002:86–87). Eesti keelde tõlkija Ott Ojamaa võrdleb samuti Borgese proosat luulega: "Ja Borgese proosa jällegi on oma viimistluselt ja tiheduselt, oma tekstuaalselt terviklikkusest samaväärne luulega, et mitte rohkem öelda" (Ojamaa 1987:83). Samasugust stiililist mitmetasandilisust mainib ka G. Benassi oma kommentaaris kogu *Ficciones* itaaliakeelsele tõlkele: "Borgese teose tõlkimine pole kerge ettevõtmine, sest tema proosa on vaid näiliselt lihtne. See näiline lihtsus pole mitte juhuslik, vaid aastatepikkuse kogemuse ja efektiivse keele otsingu vili. Etümoloogiline täpsus, millega teatud termineid kasutatakse, sõna mitte kunagi juhuslik paigutus tekstis, proosa üllatav kontsentreeritus, sisutihedus, lause rütm on mõned peamistest probleemidest tõlkeprotsessis" (Benassi 1992: 457).

Rääkides oma teoste tõlgetest, tavatses Borges olla tõlgete ja tõlkijatega suuremeelne: "Ma olen välja mõeldud oma tõlkijate poolt. Ma eelistan neid, sest paistan nii palju parem" (*apud* Peicovich 1980:180 *apud* Reyzábal 1993:21). Tõlkimine olevat tema kirjanikukarjäärile otsustava tõuke andnud: "Argentiinas ei võetud mind tõsiselt, enne kui avastati, et mind oli tõlgitud prantsuse keelde" (*apud* Peicovich 1980:42 *apud* Reyzábal 1993:19). Nii kiidab ta (teatud

reservatsioonidega) oma teoste tõlkijaid: “Nad on neid tõlkinud väga hästi. Välja arvatud saksa keelde. Ibarra ja Roger Caillois’ tõlked prantsuse keelde on väga head. Di Giovanni tõlked inglise keelde on ka head. Tema ja teiste ameerika luuletajate tehtud sonettide tõlked on väga head, sest nad on need taasloonud. Sonettide tõlked ei saa olla literaalsed ja säilitada tähendust” (Borges 1999a:324–325, *apud* Olea Franco 2001:449).

Kuid Venuti kirjeldab ka konflikti Borgese ja tõlkija vahel, kellega nad olid aastaid koos töötanud. Borgese ameeriklasest tõlkija Norman Thomas di Giovanni püüdis oma tõlgetes vältida liigse tähelepanu pööramist konkreetsetele sõnadele ja abstraktsioonidele, üritades muuta Borgese tekste “kättesaadavamateks” “keskmisele” lugejale, kuid “ta ise surus peale tekstimudelit, mis taotleb Borgese uuendusliku kirjutamisviisi kirjanduslike iseärasuste mahasurumist, praktiseerides anti-intellektualismi kõige intellektuaalsema kirjaniku tõlkes. Pärast nelja aastat katkestas Borges järsult nende koostöö” (Venuti 1998:5). Di Giovanni on ka ise kirjutanud oma koostööst Borgesega ja sealt leiame mõnesid avaldusi, mis heidavad valgust tema tõlkimispõhimõtetele (väidetavasti oli ka Borges tookord nende põhimõtetega nõus): “eesmärk oli valada teos parimasse võimalikku inglise keele stiili. Tööl pole meie jaoks nüüd enam teist olemisviisi; selleks hetkeks on meie ainsaks eesmärgiks teha nii, et tekst oleks loetav, nagu oleks see kirjutatud inglise keeles” (Di Giovanni 1971:68); “Me oleme ühel nõul näiteks selles, et tõlge ei peaks kõlama nagu tõlge. Me viime need muutused läbi, tunnistades loomulikult, et lugeja, kellele Borges kirjutab, ja lugeja, kellele me tõlgime, on täiesti erinevad inimesed” (Di Giovanni 1971:69). Di Giovanni märgib ka, et tõlke lugejale kultuurilise konteksti selgitamiseks lisati teksti kommentaare ja terveid lauseid. Di Giovannil on loomulikult õigus, kui ta väidab, et tõlke lugejad erinevad originaali lugejatest, kuid kas pole erinevad omavahel ka kõik originaali (ja tõlke) lugejad. Püüd saavutada tõlkes teksti, mis olekski justkui tõlkekeeles kirjutatud, toob kaasa omamoodi lugeja petmise keele läbipaistvuse suhtes.

2. OSA

2. FIKTSIOON

2.1. Fiktsionaalsed maailmad

Erinevaid fiktsiooniteooriad kokku võttes väidab Margit Sutrop, et fiktsioonist teeb fiktsiooni just jutustaja ja jutustamisakti fiktiivne olemus: “fiktsionaalne narratiiv on fiktsioon sellepärast, et jutustaja on seal fiktsionaalne entiteet, kes seetõttu ei saa sooritada tõelisi illokutiivseid akte. Narratiivi ei tee fiktsionaalseks mitte see, et tegelased, kohad ja sündmused on välja mõeldud (need võivad olla ka elust võetud), vaid et need kõneaktid, mis neist sündmustest teada annavad on fiktiivsed” (Sutrop 1996:301). Fiktsiooni kirjutades kujutleb autor implitsiitse autori ja/või jutustaja mõttemaailma ja jutustamisakti: “Jutustamise akt on fiktsionaalsetes narratiivides tematiseeritud, autor ei kujuta mitte ainult sündmusi ja tegelasi, vaid ka loo jutustamise akti [...] fiktsionaalsetes narratiivides leiab aset kahekordne jutustamisakt; kogu narratiivne tekst on autori jutustatud, ent lugu, mida fiktsionaalne narratiiv esitab, ei jutusta mitte autor ise, vaid fiktsionaalne jutustaja, kelle jutustamisakti autor kujutab. [...] fiktsionaalse narratiivi autor ei teosta enda kõneakte, vaid paneb kirja enda poolt väljamõeldud jutustaja kujutletud uskumisi. Kirjutades fiktsionaalset narratiivi, ei väljenda autor oma usku, vaid kujutlust. Fiktsioon on autori kujutlusakti väljendus” (*ibidem*). Tegelik autor on kirjapanijaks kõnele, mida ta on kõigest ette kujutanud ja ette kujutanud kui mitte omaenese kõnet, vaid kui kellegi teise oma ja see teine on kõigest ettekujutus, tema tegelaskuju (Martínez Bonati 1992:156).

Narratiivsed maailmad on üks liik lugematutest võimalikest maailmadest inimkogemuse empiirilisel tunnetatava “tegeliku” maailma kõrval. Narratiivsete maailmade üldkehtivateks omadusteks on nende täielik määratus teksti piires, milles neid kirjeldatakse, nad on autonoomsed semiootilised üksused, eksisteerides sõltumatult “tegelikust” maailmast, konstrueeritud mitte suvaliselt, vaid teatud üleüldisi printsiipe järgides (Doležel 1979:195–196). Fiktsiooni olemus on keeleline, see eksisteerib vaid niivõrd, kui võrd on nimetatud: “Fiktsiooni ontoloogiline staatus on keeleline staatus: olevused, maailmad, sõnad, kõik see, millest tekst räägib, eksisteerib vaid nimetatult” (Reyes 1984:18).

Fiktsioonitekst on semiootiline objekt, mis sisaldab endas ja annab edasi fiktsionaalset maailma selle latentses semantilises võimalikkuses. Lugeja ei loo fiktsionaalset maailma, vaid taasloob tekstis peidus oleva maailma läbi teksti semantilise potentsiaali realiseerumise. Tekst juhib interpretatsiooniprotsessi ja lugejad on üsna ühesugusel arvamusel fiktsionaalse maailma ülesehituse ja osade suhtes (Doležel 1996, Miall 1990). Erinevad autorid on pakkunud välja mitmeid teooriaid selle kohta, kuidas lugejad fiktsionaalseid maailmu tajuvad ja rekonstrueerivad. Nende teooriate ühisjooneks on lähtumine mingist teksti-

välisest maailmast – tegelik maailm, kogemused, teine fiktsionaalne maailm – fiktsionaalse maailma mõistmisel. Harsaw (1984) järgi on kirjandusteosel oma sisemine viiteväli (*Internal Field of Reference*), mis hõlmab tegelasi, olukordi, ideid, mis ei eksisteeri väljaspool keelt, mis neid loob. Kirjandusteos loob oma enese sisemise viitevälja ja samal ajal viitab sellele, nii et on võimatu kindlaks teha, mis juhtus “tegelikult”, muutes seega mõttetuks autori “vigadest” või tema “tegelikest” kavatsustest rääkimise, tehes kõik sõltuvaks vaid tekstuaalsest tõlgendamisest. Kuid eksisteerib ka välimine viiteväli, millega võivad olla seotud mõned kirjandusteksti tähendused. Nii on paljud sisemise viitevälja objektid – isikud, linnad – modelleeritud välimise viitevälja eeskujul. See pidev liikumine välimiselt sisemisele ei ole aga absoluutne, vaid sõltub lugejast ja tema kogemusest.

Sarnaselt seletab lugejapoolset võimalike narratiivsete maailmade kui tervikute rekonstrueerimist M.L. Ryani minimaalse kõrvalekaldumise printsiipi (*the principle of minimal departure*), mille kohaselt rekonstrueerime me alternatiivse maailma alati võimalikult lähedasena maailmale, mida tunneme, kuigi tekstis loodud maailmade verbaalne kirjeldus on alati ebatäielik (Ryan 1980:406). Faktid, paigad, objektid tegelikust maailmast aitavad meil seda ette kujutada, üles ehitada. Nii on geograafiliste nimede või ajalooliste isikute paigutamisel fiktsiooni eesmärk tekitada lugejale “reaalsuse efekt” ning samal ajal muutuvad need objektid ise teatud määral irreaalsemaks. Selleks taustaks, millele või mille abil me fiktsionaalset maailma rekonstrueerime, võib olla ka teine fiktsioon, teine võimalik, “tegelikule” alternatiivne maailm. Kuid loomulikult peab see maailm sel juhul lugejale tuttav olema. Kui meie teadmised maailmast on organiseeritud pigem entsüklopeedia kui sõnaraamatu kujul, peab meil fiktsionaalses maailmas orienteerumiseks lisaks tavapärasele teadmistepagasile käepärast olema ka fiktsionaalne entsüklopeedia: “Kõndimaks mööda fiktsiooni maailma, tegemaks paikapidavaid järeldusi ja taastamaks implitsiitset tähendust, *peavad* lugejad kaasama oma kognitiivsesse pagasisse fiktsiooni entsüklopeedia” (Doležel 1996:21).

Kuigi lugejad lähtuvad fiktsionaalsete maailmade interpreteerimisel tekstiväliste maailmade kogemusest ning sageli kohtame fiktsionaalses tekstis tegeliku maailma paiku ja tegelasi, ei ole need maailmad siiski mingil muul viisil omavahel ühenduses. Võimalike maailmade semantika kohaselt on fiktsionaalsed maailmad võimalikud asjade seisud, neid asustavad võimalikud, kuid mitte-tõelised tegelased, ent võimalikul maailmal pole ühendust tegeliku maailmaga. Tegelased ja paigad, mille nimed ühtivad tegelikus maailmas eksisteerivatega, pole needsamad, mis tegelikus maailmas, ning nad on ontoloogiliselt homogeenised tegelaste ja paikadega, millel pole tegelikus maailmas vastet. See tähendab, et Borgese-nimeline jutustaja pole vähem fiktsionaalne kui Pierre Menard või ükskõik milline “väljamõeldud” (nimega) tegelane. Seega ei ole alust väidetel, nagu tegutseks fiktsionaalses maailmas “reaalsed” ja “väljamõeldud tegelased” (Doležel 1997:79–80). Fiktsionaalsed maailmad “laenavad”

oma ülesehitusel tegeliku maailma detaile, kuid need detailid peavad läbi tege-
ma muutuse “ületades piiri” nende maailmade vahel.

2.1.1. Jutustaja ja fiktsionaalne tõde

Selleks, et fiktsionaalset maailma rekonstrueerida, on lugeja üks olulisemaid ülesandeid teha kindlaks, mis on fiktsionaalses maailmas “tõde” ja mis mitte, määrata ühe või teise avalduse tõeväärtus. Tõe asemel on peetud õigemaks rääkida autentsusest, mis kehtib vaid selle antud võimaliku maailma piires ja seaduste järgi. Autor, kõneleja, omab enamasti piisavalt autoriteeti faktuaalse valduse kehtestamiseks konkreetses narratiivses maailmas; jutustaja väited on tõesed ja lõplikud maailmas, mille nad üles ehitavad, antud fiktsionaalne maailm on just selline nagu seda kirjeldab jutustaja. (Reyes 1984:18; Martínez Bonati 1992:34). Lugeja aktsepteerib tingimusteta jutustaja väiteid fiktsionaalse maailma kohta tänu sellele, et vaid nii omandab fiktsionaalse teksti lugemine esteetilise mõtte. Jutustaja väidete tõesus ei tulene seega mitte deduktsioonist või empiirilisest tõestamisest, vaid aegade jooksul kujunenud produktiivse mentaalse tegevuse normist (Martínez Bonati 1992:37). Jutustaja aga pole mitte autor, vaid fiktiivne tegelane, kelle jutustamisakti autor ette kujutab ja kirjeldab. Keeleaktide tootjana on jutustaja fiktiivne ja tema keeleaktid pole teose autori illokutiivsed aktid. Esimeses isikus jutustaja on jutustaja-tegelane, mitte keelemärkide tootja. Autor toodab keelemärke, keelt ja selle keele sees kõlavad hääled, mis kuuluvad alati teisele. (Pozuelo 1993). Lugeja ammutab informatsiooni selle kohta, kes on jutustaja ja kuidas ning miks ta teatud viisil esineb, tekstisiselt, läbi vihjete ja stilistiliste võtete, kuid mitte läbi suure hulga keelelise ja mitte-keelelise informatsiooni, mis saadab tegelikke situatsioone ja kõneakte. Jutustaja on paradoksaalsel, kuid paratamatul kombel omaenese jutustuse element. (Bradford 1997:72).

Kirjandusteoorias leiame hulgaliselt käsitlusi jutustaja ja autori hääle eristatuse kohta, narratiivses diskursuses osalejate enim kasutust leidnud skeem: tegelik autor...[..implitsiitne autor-jutustaja-adressaat-implitsiitne lugeja..].tegelik lugeja (Booth 1961) on andnud alust arutlustele selle üle, kes õieti võtavad jutustamisprotsessist osa. Implitsiitne autor räägib tekstis läbi jutustaja, kes omakorda räägib tänu reaalsele autorile: tegelik autor mõtleb välja jutustaja ja ka iseenda (versiooni iseendast, implitsiitse autori) selle jutustaja kõnes, mis on ühtaegu nii tema enese kui ka teise kõne (Reyes 1984:106–107). Eco “ideaalne lugeja” (*Lettore Modello*) on võrreldav implitsiitse lugejaga, kellega autor teksti luues arvestab: “Autor peab arvestama Mudellugejaga, kes on võimeline tegema koostööd teksti aktualiseerimisel viisil, mil autor seda ette on näinud, ja liikuma tekstis interpretatiivselt nii, nagu autor on liikunud generatiivselt” (Eco 1981:80). Kuid tekst mitte ainult ei oota, et selline lugeja oleks juba olemas, vaid loob ka ise seda vajalikku kompetentsi.

Genette'i arvates aga pole reaalse autori ja jutustaja vahel kohta implitsiitsele autorile, igasugune tekstuaalne resultaat sõltub ainult neist kahest. Küll aga aktsepteerib ta mõtet implitsiitset autorist kui "autori ideest", kui ainsast informatsioonist, mida tekst annab meile reaalse autori kohta. Umbes sama kehtib ka implitsiitse lugeja kohta. Nii visandab Genette uue skeemi: Reaalne Autor (Kujutletav autor)→Jutustaja→Jutustus→Adressaat→(Virtuaalne Lugeja) Tegelik Lugeja (Genette 1993:103). Toolan omakorda väidab, et lugeja ettekujutus autorist on alati deduktiivne konstruktsioon, seetõttu on kõik autorid implitsiitsed autorid, teksti põhjal ei saa me tunda muutumatut ja ühtset tegelikku autorit. Implitsiitne autor on vastuvõtja ettekujutusena täiesti reaalne, kuid ei oma mingit rolli narratiivse protsessi ülesehituses. "Nähtav" jutustaja ("mina") on ainult üks Jutustaja versioone, võimalikke avaldumisviise, ja talle vastab teine "nähtav" fiktsionaalne tegelane, jutustuse kuulaja (*narratee*), nende mõlema taga seisab Jutustaja (*storyteller*), kes vastutab nii nende sõnade kui ka teksti ülesehituse eest üldiselt, toodab keelelisi märke, mis moodustavad teksti. Implitsiitne lugeja on autori ettekujutus võimalikust lugejast (Toolan 2001).

2.2. Autofiktsioonid

Niisiis sõltub fiktsionaalse maailma ülesehitus ja tõepära jutustaja autoriteedist. Üheks põhimõtteliselt nõrgema jutustajaautoriteediga diskursuseks on esimeses isikus jutustajaga narratiivsed tekstid. Lähtudes sellest, et autentimine on asjade võimaliku seisuga muutmine kirjandusliku kõneakti läbi fiktsionaalselt olemasolevaks, on esimeses isikus jutustajal vähem autentimisvõimet. Kui kolmandas isikus anonüümse jutustaja autentiv autoriteet on kokkuleppeliselt garanteeritud, siis esimeses isikus jutustaja peab oma autoriteeti tõestama, näiteks pakkudes rohkelt andmeid oma allikate kohta. (Doležel 1997a:112). Ka võib ta väljendada oma piiratud ligipääsu fiktsionaalse maailma sündmustele kahtluste abil ja täita neid tühikuid oletuste ja hüpoteesidega, mis on mitte-autentsed kategooriad. Seega võib fiktsionaalne maailm jääda ka osaliselt või täielikult autentimata, sest autentimisvõime sõltub jutustaja autoriteedist: "Esimeses isikus jutustaja poolt loodud maailm on "suhteliselt" autentne. See pole absoluutsete narratiivsete tõsiasiade maailm, vaid pigem [...] esimeses isikus jutustaja uskumuste autentne maailm" (Doležel 1997:111).

Teatud juhtudel võib aga jutustaja autoriteet ehk autentimisvõime olla tahtlikult veelgi nõrgendatud või murendatud, mis läbi fiktsionaalse maailma terviklikkuse muutub lugeja jaoks küsitavaks ja selle struktuur tõendamatuks. Ligipääs tegelikust maailmast (*Actual World*) tegelikule tekstuaalsele maailmale (*Textual Actual World*) eeldab teksti, st jutustaja tahet või võimet tekstimaailma fakte kehtestada. Kui seda ei toimu, siis tekstisisene maailm ei kinnistu ja ligipääs puudub osaliselt või täielikult (Ryan 1997:194). Autoannulleerivad narratiivid on mängud fiktsionaalse tegelikkusega, mis ühelt poolt autentimisega

justkui tekitatakse, kuid selle tegelikkuse staatus seatakse kahtluse alla, sest autentimise enda mehhanismi näidatakse puhta konventsionaalsusena. On võimatu kindlaks teha, mis on ja mida pole sellistes fiktsionaalsetes maailmades. Sellised fiktsionaalsed maailmad, kus jutustajal puudub täievoliline autoriteet, viitavad fiktsiooni piiridele, nende maailmade tinglikkusele: “Kahtlemata on kõige rahutukstegevam jutustaja autoriteedi eitamine: kui mitte keegi ei ütle fiktiivset “tõde”, kui nimetamise läbi loodud maailmas on nimetamine ise vastuoluline, jääb fiktsiooni ehitamine poolele tee, ebamäärasesse eksistentsi, ja on siiski kahekordselt fiktiivne, sest see julgeb uurida seda, mis isegi fiktsiooni piires on võimatu” (Reyes 1984:26).

Ryan (1980) peab peamisteks fiktsiooni ja mitte-fakuaalseid avaldusi (unenägu, unistus, oletus) eristavateks joonteks impersonifitseeritust, st kõneleja enese paigutumist väljaspoole tegelikku maailma, sõnavõtmist mitte selle maailma, vaid teise võimaliku, narratiivse maailma liikmena, ning eksplitsiitsete irreaalsuse markerite puudumist. On aga võimalik, et narratiivne autoriteet räägib enesele vastu, “segab jälgi”, põimib fiktsiooni metanarratiivseid, mittefiktsionaalseid kommentaare, öeldes näiteks, et kogu lugu, mis nüüd järgneb, on väljamõeldis. Sellistel juhtudel on tegemist fiktsionaalset mitte-fakuaalset tüüpi avaldusega, st kõneleja, impersonifitseeritud autor, räägib narratiivse maailma kohta midagi, mida seal pole toimunud.

Borgese kõige “intrigeerivamateks” juttudeks võiks pidada autofiktsioone, milles esimeses isikus jutustajaks on Borges, kes liigub ringi Buenos Aireses või mujal Argentiinas ja kirjutab juttu, mille tegelane ta on ja mida me sel hetkel loeme (“Tlön, Uqbar, Orbis Tertius”; “El Aleph”; “El Zahir”; “La otra muerte”; “Historia del guerrero y de la cautiva”; “Funes, el memorioso”). Need jutustused “fiktsionaalse” Borgesega on kõige huvitavamad ka narratoloogilisest aspektist, sest siin mängitakse enim lugejaga, fiktsiooni piiridega, tegelikkuse illusiooniga, kirjeldatakse kirjutamise protsessi (see muudetakse fiktsiooni osaks), põimitakse erinevaid “tõde” versioone. Borges justkui pöördus lugeja poole, kuid lugeja jääb tühjade pihkudega, need jutud on nagu liiv, mis sõrmede vahelt läbi libiseb. Kui autor/jutustaja üritab tavaliselt luua sidusat fiktsionaalset maailma, siis Borges eirab siin kõiki reegleid, mängides kahe maailma vahepeal (muidugi ikka fiktsioonis).

Nii võime öelda, et jutustaja, “fiktsionaalne” Borges, toodab oma autoriteetse jutustaja positsioonilt vastuolulisi väiteid metafiktsionaalsete kommentaaride abil, milles on oluline osa pidevatel kahtlustel, oletustel, selgitustel, parandustel, täpsustustel, mis rõhutavad fiktsionaalse maailma tinglikkust: “Enesele- osutav kahtlus võtab jutustatult väe ja samal ajal toob lugeja ette *narratiivse teadlikkuse*” (Martínez Bonati 1992:83). Kohati läheb jutustaja Borges veelgi kaugemale, kinnitades, et see, mida ta kirja paneb ei ole mitte ainult fiktsioon, vaid on vale ka fiktsionaalses maailmas, olles seega mitte-fiktsioon ja tõene ehk mõnes teises (tegelikus?) maailmas (“La otra muerte”). Sellist metatasandil kommenteerimist (antud juhul jutustaja enese tegude ja sõnade puhul) nimetab Prince “üle-õigustamiseks”: “Ehk on kõige paljastavamad ning kohati ka kõige

raskemini tabatavad ja rahuldavalt kirjeldatavad signaalid need, mida me nime-tame üleõigustamiseks [*over-justifications, surjustifications*]. Iga jutustaja selgitab enam-vähem maailma, milles elavad tema tegelased, põhjendab nende tegusid ja õigustab nende mõtteid. Kui juhtub, et need selgitused ja põhjendused on asetatud metakeele, metakommentaari või metanarratiivi tasandile, on need üle-õigustused” (Prince 1996:196).

2.2.1. Fantastiline autobiograafia?

Selliste tekstide puhul, milles jutustaja jagab nime tegeliku autoriga ning liigub ka samades paikades, reaalselt eksisteerivate nimedega tegelaste seas, seisab lugeja ees lisaks küsimus sellest, millisesse punkti paigutada jutustus ja jutustaja skaalal, mille ühes otsas asub autobiograafiline jutustus ja teises puhas fiktsioon. Viimase puhul poleks jutustajal kirjanik Borgesega muud ühist peale nime: “Fiktsioonide jutustaja on seega sageli nii eeldatavasti autobiograafiline mina kui ka üksikasjalikult loodud isik, kes on sellest minast eristamatu. Lugeja on jäetud juurdlema küsimuse üle, kas tegemist on tavalise fiktsionaalse võttega või “tegeliku” Borgese eksistentsi ja olemuse metafüüsilise probleemiga” (Dipple 1988:52). Hamburgeri (1986) arvates võib ainult konteksti ja mitte teksti vormi järgi aimata, millal jutustaja “mina” on teeseldud ja millal vastab see tegelikkusele. See teeb mina-vormis jutustuse erinevaks teistest fiktsionaalsetest žanritest: lugeja otsustab, kas tegemist on fiktsiooni või autobiograafiaga.

Doleželi võimalike maailmade semantika kohaselt on need homogeensed, ükski fiktsionaalne tegelane pole “reaalsem” kui teised ning Martínez Bonati arvates lahutab tegelikku autorit ja jutustajat ületamatu vahemaa: “Poetilise diskursuse fiktiivne tegelane sisaldab eneses ületamatut ontulist vahemaad autori (tegeliku) isiku ja teksti (sisemise) kõneleja (fiktiivse) isiku vahel. See mitte-identsus võimaldab irooniat, mida autor võib rakendada oma fiktiivse jutustaja (või kõneleja) suhtes. Ontiline teisesus tingib karakteri, isiksuse teisesuse. Fiktiivne kõneleja võib olla äärmiselt erinev autori isiksusest – see on teine olend” (Martínez Bonati 1992:31). Jutustaja, kes esitab end kui teose tegelik autor, on vaid üks ajalooliste või tuntud isikute fiktsionaliseerimise erijuhtum. (Martínez Bonati 1992:41).

Genette'i arvates ei ole Borges-autor ja Borges-jutustaja “funktsionaalselt identsed”: “Borges, kes on autor, Argentiina kodanik ja peaaegu Nobeli laureaat ning kes on oma nime kirjutanud jutustuse “El Aleph” alla, ei ole funktsionaalselt identne Borgesega, kes on “El Alephi” jutustaja ja peategelane, isegi kui nad jagavad mõnesid (mitte kõiki) biograafilisi seiku” (Genette 1990:768). Traditsiooniline mudel autori, jutustaja ja tegelase vahelisest suhtest, mida siin kasutaksime, oleks homodiegeetiline mudel, mille kohaselt autor ei ole jutustaja ega tegelane, kuid jutustaja on tegelane: A (autor) ≠ J (jutustaja); A (autor) ≠ T (tegelane); J=T (autobiograafia puhul: A=J=T). Ent Genette peab seda mudelit paradoksaalse autofiktsiooni jaoks liiga lihtsustavaks ja pakub välja teise

mudeli, mida loogika vaatepunktist võib pidada vastuoluliseks, kuid mitte vastuolulisemaks kui autofiktsiooni ideed ennast: $A \neq J$; $A = T$; $J = T$ (Genette 1990). Vastavalt sellele skeemile ei ole Borges-autor sama, kes Borges-jutustaja, kuid on sama, kes Borges-tegelane. Niisiis on selle skeemi järgi fiktiivne küll jutustaja, kelle jutustamisakti autor kujutab, kuid autori ja jutustaja-tegelase vahekord on vähemalt ambivalentne, ehk parafraseerides Genette'i: mina, autor, räägin teile nüüd loo, mille kangelane ma olen, kuid mis mitte kunagi minuga ei juhtunud ning pole ehk üldse kunagi juhtunud ega tõsigi (Genette 1990:768–769).

Mourey räägib neljast tekstitüübist, milles Borges kasutab Borgese nime: jutud, milles osalevad Borges ja tema teisik (“El otro”, “Borges y yo”); tavaline autobiograafiline jutustus (“Un ensayo autobiográfico”); tekstid esivanemate mälestuseks (“Los Borges”); fiktsioonid, milles Borgese-nimeline jutustaja on fantastiliste sündmuste tunnistajaks (“El Aleph”, “El Zahir”). Viiendaks tüübiks võiks olla jutustus, mis on küll kolmandas isikus ja milles Borgese nime ei mainita, kuid mille kangelasel on kirjanik Borgesega ühised biograafilised jooned (“El Sur”).²⁵ Autori nime kasutamine jutustaja nimena (sageli läbi ironia või müstifikatsiooni) on üks võimalusi muuta fantastilist tõepäraseks ja samal omaenda isikut irrealseks. Autori nime ja tema sugulaste-sõprade nimede kasutamine tekstis kõrvuti väljamõeldud nimede ja sündmustega sunnib lugejat kahtlema tegelikkuse ja fiktsiooni vahekorras: “Subjekti selline ekshibitsioon/fiktsionalisatsioon/kahtluse alla seadmine toimub kirjutamise tavapäraste piiride nihutamise eesmärgil. Fiktsionaalse jutustuse ja autobiograafilise jutustuse eristus langeb ära, samal ajal kui “lugemise leping” muutub ambivalentsemaks” (Mourey 1985:319).

---

²⁵ Seda nähtust sobiks kirjeldama ehk Aare Pilve autometateksti mõiste, mille puhul žanrimääratlused ei oma suuremat tähtsust (ka Borgese loomingus räägivad nii essee, luuletus kui ka jutustus ühest ja samast) “Selle kohaselt on siis algteksti subjekt võetav analoogsena fiktsioonisisese jutustajapositsiooniga [Borgese autofiktsiooni puhul jutustaja, “kirjanik Borges”], autorifiktsioon aga teatava metalise positsioonina, mis ühendab ühtsesse tõlgendusraamistikku kõik selle autorifiktsiooni signatuuri kandvad tekstid [jutustused, luule ja esseed]. [...] on võimalik rääkida veel ühest kontekstilaiendusest, kus ühe autorisignatuuri piires toimuv on vaadeldav nõ kitsama konteksti protsessina” (2000:192). “Teiseks võimaldab see mõiste mingilgi määral ületada vahet autorikeskse kirjanduskäsitluse ja “autori surma” järgse tekstuaalsuskäsitluse vahel, st tuua teksti analüüsi taas sisse autorlusega seotu (autori intentsioonid jms), kuid teha seda rangevalt; seekaudu saab nende kahe käsituse kompromissalaks ehk siis positivistlik-vaimuloolise ja tekstianalüütilise lähenemise kohtumisalaks teatavat liiki diskursuseanalüüs, kus tulevad kõne alla puhttekstuaalsed küsimused seostatuna diskursiivselt konstrueeritud subjektidega” (2000:193).

2.2.2. Meta-fiktsioon

Autofiktsioon on ka teatud liiki metafiktsioon, fiktsioon fiktsioonis, mis Borgese arvates erutab lugejat just fiktsionaalsuse ja tegelikkuse eristamatu põimimise tõttu, seades nii kahtluse alla ka lugeja enese identiteedi: “Miks teeb meid rahutuks, et Don Quijote on *Don Quijote* lugeja ja Hamlet *Hamleti* vaataja? Usun, et tean põhjust: see annab mõista, et kui fiktsiooni tegelased võivad olla lugejad või pealtvaatajad, võime meie, nende lugejad või pealtvaatajad, olla fiktiivsed” (Borges 1989a:47). David Lodge väidab, et metafiktsioon on omane just postmodernistlikule kirjandusele (kuigi kasutusel olnud juba ka varem, näiteks Cervantesel) ja modernistliku kirjandusega võrreldes on postmodernismis teadvuse vool asendunud jutustamise vooluga. Metafiktsioon võimaldab kasutada realismi vahendeid, tunnistades samas nende kokkuleppelisust, ning autori häääl muutub siin kõiketeadjast fiktsiooni osaks: “mida rohkem autor end sellistes tekstides paljastab, seda enam on paradoksaalsel kombel vältimatu, et autor kui häääl on ainult omaenese fiktsiooni funktsioon, retooriline moodustis, mitte privilegieeritud autoriteet, vaid tõlgendusobjekt” (Lodge 1990:43). Genette'i arvates on juhtumid, kus autor või lugeja siseneb jutustuse fiktsionaalsesse tegevustikku või fiktsionaalne tegelane autori või lugeja ekstradiegeetilisse olemisse, keerukad ja seletatavad vaid huumori- või fantastilisuse taotlusega; Borgese puhul on tegemist nende kahe segunemisega (Genette 1993:60): “Kõik need mängud demonstreerivad läbi tekitatava efekti intensiivsuse selle piiri olulisust, mille suudavad ületada tänu põlgusele tõepärasuse vastu ja milleks on justnimelt jutustamine (või selle kujutamine), ebakindel, kuid püha piir kahe maailma – maailma, milles jutustatakse, ja maailma, millest jutustakse – vahel” (Genette 1989:291).

Niisiis on sellise auto(metafiktsiooni) tulemuseks eelkõige fiktsiooni tinglikkuse näitamine. Fiktsionaalse maailma autentsuse kahtluse alla seadmine pole aga destruktiiivne vaid konstruktiivne protsess: “Autentiva autoriteedi lammutamise avab uued tähendusmõõtmel, sest muudab problemaatiliseks fiktsionaalse eksistentsi mõiste enese” (Doležel 1997a: 117).

Elizabeth Dipple'i arvates on just need autofiktsioonid vastuargumendiks vaatepunktile, mille kohaselt Borgese jutud on külmalt intellektuaalsed. Nendes juttudes tuleb läbi kahtlemise ja ebakindluse esile inimolemise ebastabiilsus ja ebarealsus ning Borgese puhul ehk eriti tema eksistentsi raskus väljaspool raamatulehti: “Borgese kui oma teoste – jutustuste, luuletuste ja esseede – tegelase puhul on väärrib tähelepanu taotletud soojus ja traagilise kohalolu tunne. See kohalolu võib olla konstrueeritud fiktsioon ja seda eriti just silmas pidades Borgese korduva avaldusi inimese ebarealsusest ja ebastabiilsusest. Rohkem kui ükski teine kaasaegne kirjanik on Borges kujutanud end kui raamatutegelast” (Dipple 1988:52). Näiteks segu õrnusest ja irooniast jutustuses “El Aleph”: “Beatriz, Beatriz Elena [...] igaveseks kadunud Beatriz, see olen mina, olen Borges” (OC 1:624). Ka Barrenechea märgib sellise tegelikkusefiktsiooni piiride mängu riskantsust kirjutaja enese identiteedi jaoks: “Autori

enese tegelikkus siseneb sel moel paljudesse fiktsioonikogemustesse, pakub neile oma olemasolu tuge ning laseb samal ajal mõistatuslikul enesesse tungida, tunneb end ohustatuna, olles avastatud või läbitud paljastuse imest” (Barrenechea 1967:179).

Kõik autofiktsioonid ei järgi täpselt ühesugust ülesehitust, kuid enamikus võib leida sarnaseid jooni ja struktuurielemente. Lugu jutustatakse reaalses, mille käigus jutustaja, minategelane Borges, alustab (fantastilise) jutu kirjutamist: “Hasta fines de junio me distrajo la tarea de componer un relato fantástico” (“El Zahir”); “La fiebre y la agonía del entrerriano me sugirieron un relato fantástico sobre la derrota del Masoller” (“La otra muerte”). Jutustaja on rohkem kui ühel korral tunnustajaks kummalistele sündmustele: “Un azar que me inquieta hizo que yo también fuera testigo de la segunda” (“Tlön”); “En Buenos Aires, el estupor que me produjo su olvido se repitió” (“La otra muerte”). Kui toimunud sündmused on kirjeldatud või reaalses kirjeldatud sündmused lõppenud, asub jutustaja-minategelane tegema kokkuvõtteid, oletusi: “Arribo, ahora, al inefable centro de mi relato; empieza, aquí, mi desesperación de escritor” (“El Aleph”); “Aquí doy término a la parte personal de mi narración” (“Tlön”); “Paso ahora a las conjeturas” (“La otra muerte”). Viimase protsessi kirjeldamisel tuuakse sisse kahtlused sündmuste toimumise või nende mäletamise kohta: “Sospecho que en mi relato hay falsos recuerdos” (“La otra muerte”), mainitakse autori subjektiivsust või ebakindlust jutu kirjapanekul: “El estilo indirecto es remoto y débil” (“Funes”) ja jutustaja justkui kõrvalist rolli jutustatavate sündmuste juures: “Me limitaré a recordarlas” (“Tlön”); “Básteme recordar o mencionar” (“Tlön”); “No trataré de reproducir sus palabras, irre recuperables ahora. Prefiero resumir con veracidad las muchas cosas que me dijo Ireneo” (“Funes”). Jutustaja lisab seejärel justkui muuseas täiendavat, ent olulist informatsiooni: “Dos observaciones quiero agregar” (“El Aleph”); “Algunos hechos más debo registrar” (“La otra muerte”) ning toob välja oma arvamuse või selgituse toimunud sündmuste kohta: “Doy mis razones” (“El Aleph”); “Lo adivino así” (“La otra muerte”). Mõnikord on osa (kõige olulisemat) informatsiooni ära toodud aastaid hiljem kirja pandud järelmärkuses: “*Postdata del primero de marzo de 1943*” (“El Aleph”); “*Posdata de 1947*” (“Tlön”).

Autofiktsioonides toimuvad sündmused või asjaolud on jutustaja jaoks kummalised ja hämmastavad ning pärast seda, kui ta on püüdnud leida nendele enam või vähem ratsionaalset seletust, tõdeb ta, et need sündmused on hakanud elama omaenese elu, mis sageli tuleb ilmsiks alles tulevikus: “Entonces desaparecerán del planeta el inglés y el francés y el mero español” (“Tlön”); “Hacia 1951 creeré haber fabricado un cuento fantástico ya habré historiado un hecho real” (“La otra muerte”); “Antes de 1948, el destino de Julia me habrá alcanzado.” (“El Zahir”). Need sündmused avaldavad talle tahtmatult mõju, mille vastu ta on võimetu, kuigi püüab seda ignoreerida: “En cuanto a mí, entiendo no correr un peligro análogo” (“La otra muerte”); “pero algunas circunstancias mitigan ese privilegio temible” (“La otra muerte”); “En las horas desiertas de la

noche, aún puedo caminar por las calles” (“El Zahir”); “Yo no hago caso” (“Tlön”). Jutustaja (Borges) mõõnab siin, et ta pole võimeline tegelikkust kirjeldama ega selgitama, kuid selles peitub ka tema tugevus: ta võib mängida mõistmise ja keele piiridega (Bulacio de Médici 1997:78).

2.3. Ulme

Fiktsionaalsete maailmade hulk ja tüübid on piiramatud, need võivad imiteerida tegelikku maailma või asuda sellest hoopis kaugel fantastilistes sfäärides. Kuid kõik need fiktsionaalsed maailmad on omavahel võrdsed: “realistlikud” fiktsionaalsed maailmad pole vähem fiktsionaalsed kui muinasjutud või ulmemailmad (kuigi fiktsionaalsete maailmade seas on võimalik erinev tüpologiseerimine). “Kogu võimalike fiktsioonide gamma on kaetud üheainsa semantikaga. Pole mingit õigustust fiktsionaalsuse kahekordsele semantikale: üks “realistlikku” tüüpi ja teine “fantastiliste” fiktsioonide jaoks. Realistliku kirjanduse maailmad pole vähem fiktsionaalsed kui muinasjuttude või teadusulme maailmad” (Doležel 1997:80). Realistlikud fiktsionaalsed maailmad ei erine teistest fiktsionaalsetest maailmadest muu kui vaid oma semantilise küllastatuse poolest (Doležel 1997:86). Ka Martínez Bonati väidab, et kogu kirjandus on oma olemuselt fantastiline: ““Realismidest” rääkides unustatakse, et kirjandus kaldub loomulikul viisil (tänu oma objekti ja keele fiktiivsele olemusele) kujutama võimatuid, “fantastilisi” kogemusi, ja seda isegi oma kõige “realistlikemas” vormides” (Martínez Bonati 1992:28).

Nii fiktsionaalne kui ka fantastiline kuuluvad mitte-reaalse valdkonda, kuid fantastiline on fiktsionaalse üks haru, mida iseloomustab tegeliku maailma seaduste piiridest väljumine, näidates tegelikkust seletamatu ja vastuolulisena. (Rodríguez 1995). See on üleloomuliku tungimine igapäevasesse tegelikusse. Todorovi jaoks jääb fantastiline kummalise ja imelise vahepeale: kui fiktsionaalses maailmas toimub midagi, mis ei vasta tegeliku maailma seadupärasustele, tekib lugejal kahtlusehetk. Kui ta selle hetke jooksul otsustab, et tegelikkuse seadused jäävad kehtima ja võimaldavad nähtust kirjeldada, on tegemist “kummalisega”; kui lugeja otsustab, et nähtuse seletamiseks tuleb aktsepteerida uusi seadusi, on tegemist “imepärasega”. Lisaks lugejale peab seda kahtlusehetke jagama ka mõni tegelane. Fantastiline ongi see efimeerne kahtlusehetk: “Fantastiline on ebakindlus, mida kogeb inimene, kes ei tunne muud kui loodusseadusi, olles tunnistajaks näiliselt üleloomulikule sündmusele” (Todorov 1972:34). Seega peab fantastilise säilimiseks hoidma üleval pidevat kahtlust, kõikuma reaalse ja ebareaalse piirimail, mida Borges oma auto- ja metafiktsioonides teebki, kasutades selleks muuhulgas ka oma “kõhkluste” stiili. Just esimeses isikus jutustaja on selleks sobiv, sest ta on usutav kui sündmuste tunnistaja, aga võib lubada enesele ka kahtlust ja ebakindlust, sest on subjektiivne vaatleja.

Borgese fantastika kuulub pigem uus-ulme valdkonda. Kui klassikaline ulmekirjandus tunnistab tegeliku maailma olemiskindlust (kuigi selleks, et seda lammutada), siis uus-ulme (*lo neofantástico*) peab tegelikku maailma maskiks, mis varjab uus-ulme tegelikuks sihtmärgiks olevat teist reaalsust, mida on võimalik näha läbi tegelikkuse “aukude”. Ka Borges ise kirjeldab essees “Avatares de la tortuga” sarnast ideed sellest, kuidas inimesed on kujutlenud ajas ja ruumis kindlat, püsivat maailma, kuid lubanud sellesse ka märkamatu ja igavesi mõistetamatu mõrasid, teadmaks, et see maailm on võlts: “Nosotros hemos soñado el mundo. Lo hemos soñado resistente, misterioso, visible, ubicuo en el espacio y firme en el tiempo; pero hemos consentido en su arquitectura tenues y eternos intersticiones de sinrazón para saber que es falso” (OC 1:258). Segre arvates seab uus fantastika maailma füüsikaliste seaduste asemel kahtluse alla inimese maailmatõlgendamisviisid: “Kui traditsiooniline imepärane pani kahtluse alla meie maailma füüsikaseadused, siis uus imepärane õõnestab neis tõlgendusskeeme, mida inimene oma pika eluloo jooksul on loonud omaenese eksistentsi jaoks” (Segre 1985:258).

Ulmekirjandus esitab lugejale teistsuguseid nõudmisi: “mittekanonilised süsteemid nõuavad lugejalt teatud vabatahtlikku pingutust ja see kehtib ka fiktsioonide puhul, milles traditsiooniline süsteem on esmalt omaks võetud ja hiljem peapeale pööratud (“maagiline realism”, “*littérature fantastique*” Todo- rovi mõttes jne)” (Martínez Bonati 1992:120). Ka selle ülesehitus on nn realistlikust kirjandusest erinev, peamiselt seetõttu, et iga detail, iga sõna ja metafoor omavad siin veel suuremat kaalu kui realistlikus tekstis. Tõelise tõepära ei vaja tõestamist, tegelikkus võib endale lubada ka ebatõepärasust ning see põhimõte laieneb ka “realistlikele” tekstidele. Ulmekirjandus on aga tegelikkusega nõrgemini seotud ja peab ennast pidevalt tõestama, olles seetõttu teistest žanritest tihedamini seotud tõepärasuse seadustega, kuigi need on ulmekirjanduse enda seadused. Mitte fantastiline ei pea olema tõepärane, vaid selle tekkimise tingimused, taust, Barthese “tegelikkuse efekt” (1968), näiteks kirjeldused, mis ei vii küll sündmustikku edasi, kuid loovad ulmekirjanduse puhul mitte esteetilist efekti, vaid tegelikkuse illusiooni, viidates tegelikkusele või teeseldes tegelikkusele viitamist (Campra 2001:174–175). Barthese narratiivse teksti funktsioonid (1990) on ulmekirjanduses sageli teise kaaluga. Eriti oluliseks võivad muutuda implitsiitsed tunnused, mis nõuavad lugejalt teatud pingutust: kirjeldus, tegevus, mõni sõna – kõik võib täita tunnuse funktsiooni, kuid ulmes ei esitle nad iseloomu, atmosfääri, vaid viitavad millelegi kaugemale, tähenduslikumale, ning nende tähendus selgub sageli alles lõpus või ülelugemisel. Osalt seetõttu on ulmekirjanduse põhižanriks jutustus ja mitte romaan – selle koostisosade funktsionaalsus peab olema täpne ja maksimaalne (Campra 2001: 184–185). Nii omadussõnad kui ka polüseemia on ulmekirjanduses tunnuste funktsioonis. Sõnade mitmetähenduslikkus ei avane siin kohe nagu luule puhul, vaid lugemisprotsessi käigus (metafoor võib varjata sõnasõnalist tähendust, leksikaalne etümoloogiline jne): “Iga tähistaja on vähemalt potentsiaalselt rahutukstegevate tähenduste tume kandja. Tekst muutub hajutatult, erinevail

astmeil tähendusrikkaks, laotades loori keele eeldatavale kommunikatiivsele läbipaistvusele. Ja seetõttu ei tunnegi ulmetekst süütuid sõnu: tähistajad koovad ämblikuvõrgu (lõksu) tähendustest, millesse peategelane ühel või teisel viisil viimaks alati sattub, teab ta siis seda või ei” (Campra 2001:187–188).

2.4. Stiil, fiktsioon, tõlge

2.4.1. Stiil ja fiktsionaalsed maailmad

Fiktsioon loob tegelikkuse illusiooni läbi tõepärasuse efekti. Tegelikust kirjeldatakse läbi fiktsiooni looja poolt valitud vaatepunkti, kasutades keele vahendeid loovalt, saavutamaks soovitud tulemust. Üks fiktsiooni toimimispõhimõtteid on selle kahekordne mõõde: ühelt poolt püüab see saavutada tegelikkuse efekti, luues konkreetseid situatsioone individuaalsete tegelastega; teiselt poolt omistab neile elementidele sümbolse, universaalse väärtuse, kasutades selleks keele olemuslikku omadust üldistada või abstraherida konkreetseid objekte (Leech, Short 1986:157). Keele võimet luua kunstilises tekstis uusi tegelikkusi nimetas Lotman sekundaarseks modelleerivaks süsteemiks: “loomulikus keeles fikseeritud kunstiline tekst omandab oma tähenduse tänu autori erilisele suhtumisele loomulikkude keelde, nii et teksti mõistmine sõnaraamatu vastete tasemel ainult piirab teksti. See tähendab, loomulik keel saab kunstilises tekstis kõrgema taseme keeleks – teiseks modelleerivaks süsteemiks” (Torop 1995a:228). Kirjanduse väljenduslik jõud peitub fiktsionaalse maailma struktuurielementide peegeldumises keelekasutuses, fiktsionaalse maailma ülesehituses kasutatud stiilis. Seega omab keel, stiil kirjandusteoses mimeetilist funktsiooni, keel imiteerib fiktsionaalset maailma, mida ta kirjeldab. Korduvus mitmel tasandil annab kirjandusteosele sümbolse väärtuse, stiil kordab seda, mida öeldakse fiktsionaalse maailma ideede, sündmuste ja tegelaste kohta. Stiili defineeritaksegi kui järjekindlat ja statistiliselt tähendusrikkast, keele kui terviku seast valitud teatud elementide ja struktuuride esinemissagedust (Malmkjær 2003:38). Stilistiline kompetentsus võimaldab lugejal tajuda, kuidas kirjanik kirjutab, millised on ühe või teise kirjandusliku teksti iseloomulikud jooned. Stiili põhjalikumaks kirjeldamiseks ja analüüsimiseks on vaja teksti iseloomulikemate stilistiliste võtete registrit. Kui stiil on keele kasutamine teatud viisil konkreetsete esteetiliste eesmärkide saavutamiseks²⁶, võiksime kasutada terminit stiilimarkerid eristamaks kunstilisest aspektist olulisi stiiielemente (Leech, Short 1986:69). Stiilimarkerid avavad teoses väljenduva maailmanägemise,

---

²⁶ Yllera eristab kaht suunda stiili mõistmisel ja määratlemisel: “a) esimene suund peab “stiili” “individuaalseks valikuks”, mida mõistetakse sageli kui kõrvalekalduvat valikut, kui “kõrvalekallet” [...]. Stilistiliseks jooneks võib lugeda isegi kõrvalekallet poeetilisest normist. b) teine suund näeb “stiili” kui “sidusust” või kui “konvergentsi”, kui kogumit lingvistilistest elementidest, mis voolavad kokku (ühinevad) ühes ja samas mõttes ning annavad tekstile tähendusliku lisalaengu” (Yllera 1992:37).

mida Fowler tähistab terminiga *mind style* ja defineerib kui kumulatiivseid, järjekindlaid struktuurivalikuid, mis lõikavad kujutatud maailma mingi kindla mustri järgi kokku, jättes mulje maailmanägemisviisist (Fowler 1977:76). Keeleelemendid võivad kirjanduslikus tekstis omada mitmeid stilistilisi funktsioone, seega võib ka *mind-style* ilmnedä mitmetel tasanditel. Just see teema, mis on tugevalt esile tõstetud, ilmneb kõige tõenäolisemalt rohkem kui ühel tasandil (Halliday 1996:82).

Rääkides võimalustest mõõta kirjandusteksti stiili, tõstavad Short ja Leech esile selliste mõistete nagu deviatsioon, prominentsus ja kirjanduslik relevantsus omavahelist suhet. Kui esimene on statistilise sageduse mõiste, teine psühholoogiline mõiste, mis seotud iga kõneleja stilistilise kompetentsusega, siis kolmas on seotud Praha koolkonna poolt kasutusele võetud mõistega *ostranenie* (*ocmpahehene*; ing. k. *defamiliarization* või *foregrounding*; hisp. k. *actualización*), mis tähendab kunstiliselt motiveeritud deviatsiooni: “Aktualisatsioon on automatiseerimise vastand, see tähendab ühe konkreetse akti desautomatiseerimise; mida automatiseeritum on akt, seda ebateadlikum on selle sooritamine; mida aktualiseeritum, seda täielikum on teadvuse osalemine selle sooritamisel. Vahendid, mille läbi poeetiline keel saavutab maksimaalse aktualiseerituse, ei sõltu seega mitte aktualiseeritud elementide hulgast, vaid aktualisatsiooni järjekindlast ja süstemaatilise olemusest” (Mukařovský 1977:316–318); “Deviatsioon, olles ootamatu, tõuseb lugeja tähelepanu esiplaanile kui tavapärase keelelise protsessi “desautomatiseerimine” (Leech 1985:47). Need kolm mõistet omavad ühesuunalist suhet: kirjanduslik relevantsus avaldub prominentsuses ja statistilises deviatsioonis, kuid statistilisest deviatsioonist üksi ei piisa kunstilise deviatsiooni olemasolu tõestamiseks.²⁷ Stilistilist väärtust omavad kõrvalekalded ei pea seisnema kõrvalekalletes keelelisest normist. On olemas kaht tüüpi prominentsust: negatiivne, kõrvalekalle normist, ja positiivne, normi säilitamine või kehtestamine. Kõrvalekalle võib olla ka lihtsalt statistiline, see tähendab kõrvalekalle teatud ilmnemissagedusest. Kirjanik võib kohati loobuda “valikuvabadusest”, kasutades monotoonset mustrit seal, kus tavaliselt oleks oodatud varieeritus. Lisaks sellele pole olemas universaalset normi, millega kõrvutada, vaid kõik sõltub valitud taustsüsteemist: terve keel, žanr, ajastu, autori looming (Halliday 1996:65).²⁸

---

²⁷ Deviatsiooni ehk kõrvalekaldumise mõiste (eriti statistiliselt võttes) on pärlnud ka hulgaliselt kriitikat, sest on keeruline kindlaks määrata keelelist normi, mille taustal kõrvalekaldumine toimub.

²⁸ Juri Lotman märgib samuti, et *ostranenie* sõltub peamiselt vaatepunktist, st oluline pole mitte lihtsalt kunstilise teksti vastuvõtu keerukus või aeglustamine, vaid see, mille suhtes seda vaadeldakse (ootuspärane vs ootamatu): ““*Ostranenie*” printsiip “vastuvõtu” iseloomuliku joonena kõlab tavapärasest tõlgenduses samuti äärmiselt lihtsustatuna. Määratleda seda kui “vastuvõtu raskendavat vormi, mis suurendab vastuvõtu keerukust ja pikkust”, tähendab asendada kogu tegelike tekstisuhete keerukus ühe kaugeltki mitte absoluutse seosega. [...] Järelikult pole asi mitte vastuvõtu “raskuses”, vaid selle funktsioonis, suhtes “taustaga”” (Lotman 1994).

Kunstilise deviatsiooni mõiste võimaldab eristada stiili kahte mõõdet, tuunjat ja läbipaistvat, mis võivad olla omased ühele või teisele kirjanduseteosele või kirjanikule. Läbipaistvus tähendab parafraseeritavust, opaaksus seda, et teksti ei ole võimalik adekvaatselt parafraseerida ja selle tõlgendamine sõltub suures osas lugeja loovast kujutlusvõimest (Leech, Short 1986:39). Snell-Hornby vaatleb läbipaistvuse-opaaksuse probleemi semantilisest aspektist: kui läbipaistva stiili puhul ühildub keelekasutus üldise normiga ja selle elemendid saavad tuge neid ümbritsevast kontekstist, siis tuunjas stiil on “normi loominguiline laiendus läbi keelepotsiaali subtiilse ekspluateerimise” (Snell-Hornby 1999:157). Vastavalt sellele arvamusele eksisteerib seos keeleelementide võõristuse ja üllatusefekti, raskendatud mõistmisprotsessi ja isiklike kogemuste esilekutsumise vahel (Hidalgo 2000:7).

Merilai räägib kahe konteksti ideest kirjanduslikus tekstis, mille puhul on olulisemaks just *de dicto* kontekst, kus toimib keele eneseleosutav funktsioon: “Poeetiline kõnetegevus näib toimuvat samaaegselt kahel spontaanselt vahelduval tasandil: ühelt poolt kitsas keelelis-semantilises kujuteldavas kontekstis ja teiselt poolt laias semantilis-pragmaatilises autor–teos–lugeja tegelikkuse kontekstis; esimeses, *de re* kontekstis toimib keele osutav, teises, *de dicto* kontekstis rohkem eneseleosutav ehk poeetiline funktsioon, mille kujundlik diskurss tõstab esmaseks” (Merilai 2003:173). Need kontekstid ei välista teineteist, vaid eksisteerivad paralleelselt: “Ilmselt võib treenitud vastuvõtja viibida ka vahe seisundites, jälgida mitut konteksti korraga [...]. Peaks olema selge, et kontekstide eristamine ei ole rangelt välistav, sest nad heastuvad nähtavalt üks ühes” (Merilai 2003:169). Kui kitsa konteksti autentimine või identifitseerimine ebaõnnestub, aktiveerub teine, uus tasand kirjandusteksti sõnumi mõtestamisel: “Ilukirjanduse puhul on isegi soodustav, kui kitsa konteksti lausungi tõde või edukus reaalsuse testi ei läbi [...], mis tunnistab, et osutava *de re* kõne asemel taotletakse muud – näiteks tähelepanu kandumist sisu asemel väljenduse keelelisele olemusele. Osutuse juhuslikkus, mängulisus või retoorilisus aeglustab vastuvõttu, öeldu taju juures takerdutakse, hakatakse juurdlema väljendite tähenduse üle, mistõttu aktiveeritakse *de dicto* funktsioon. Kunst võimendab keelelist eneseleosutamist. Vastuvõtu pidurdamine, selle kummastamine ehk harjumuspäratustamine (*defamiliarisation*) ongi esteetilise olemus, millest on kõneldud juba Viktor Šklovski aegadest saadik” (Merilai 2003:165); “Justnimelt väljenduste vorm ja tähendus ongi kunsti sisuks ja tõeliseks objektiks; väljenduste osutused tegelikku maailma kui esmane eesmärk virtualiseeritakse, muudetakse teiseseks” (Merilai 2003:169).

Leech ja Short esitavad kolm erinevat vaatepunkti küsimusele, kas sõnum on sõnades või sõnade taga, st kas sisu ja vorm on lahutatavad: dualism, monism ja pluralism. Dualismi kohaselt on stiil muutumatu mõtte väljenduseks, monism väidab, et sisu ja väljendus on lahutamatud, ja pluralism räägib keele erinevatest funktsioonidest. Monismi on kõige lihtsam rakendada luulest rääkimisel ja dualismi proosa puhul. Monismi aktsepteerimine muudaks tõlke võimatuks ja dualismi kohaselt võiksime rääkida näiteks mingist kirjandusteose fragmendist,

millel puuduks stiil, see tähendab mingist neutraalsest keelest, mis väljendaks puhast sisu. Leech ja Short, rakendades nendest lähenemisviisidest kõike kasulikku, eristavad kirjandusteoses kahte kihistust või tahku: tekstikiht ja fiktsioonikiht. Fiktsionaalse maailma komponeerimist võib samuti mõista kui mingi konkreetse autori stiili üht aspekti, kuid keelelise stiili analüüsiks kasutatakse vaid neid elemente, mis ei muuda fiktsionaalset maailma: “kirjanik töötab keele sees tekstiloojana ja läbi keele fiktsiooniloojana” (Leech, Short 1986:38). Juri Lotmani arvates on kirjandusteose sisu ja vorm nii ühendatud, et vormi ei saa muuta sisu muutmata: “Kirjandusteose tekst on põhimõtteliselt individuaalne. See luuakse antud sisu jaoks ega ole [...] asendatav mitte millegi samaväärsega väljendusplaanis, muutmata seejuures sisuplaani. Sisu ja väljenduse seos kunstilises tekstis on niivõrd tugev, et tõlge teise kirjasüsteemi ei jäta tegelikult puudutamata ka sisu” (Lotman 1994). Seda kõike tuleb silmas pidada ka tõlke puhul.

2.4.2. Stiili tõlkimine

Tõlke aspektist vaadatuna esitab tuunjas stiil tõlkijale suurema väljakutse teksti tõlgendamisel ja stiili tõlkimisel. Probleem peitub nii tõlkija kompetentsuses stiili äratundmisel kui ka küsimuses, kas on võimalik kanda seda üle teise keelde ja kuidas seda teha: “On ilmne, et mida hämaram on tuunjas stiil, mis tähendab suuremat ohtu, et teksti tõlgendatakse valesti ja tõlkekeelde kaasatakse kokkusobimatuid elemente, seda keerukam on see tõlkija jaoks läbipaistva stiiliga võrreldes; ja kui ohte tuntakse ja vigu välditakse, muutub tõlge läbipaistvaks. See ongi põhjuseks nähtusele, mida kriitikud nimetavad “Verflachung” ehk “stilistilise kontuuri puudumine” (Snell-Hornby 1999:156–157). Torop räägib sellega seoses autorisõna asendamisest keelesõnaga: “Muidugi hävib autori eripära, kui tõlkes võetakse arvesse vaid kirjakeele üldpoeetilist leksikat. Tõlkeloos on tohutult näiteid autorisõna asendamisest keelesõnaga ja selle algupäratust vahendamisest teise keelde” (Torop 1989:365).

Kui semantilisest aspektist võib rääkida valetõlgendustest ja ületõlgendustest, siis stiili puhul, mis on suuremal või vähemal määral seotud fiktsionaalse maailma struktuuriga, eksisteerib lisaks tõlkijapoolne oht mitte tähele panna või mitte tähelepanu osutada tuunjale stiilile. Selline stiil ei väljendu alati ainult parafraseerimise võimatuses, vaid, minnes küll alati parafraseerimise käigus kaduma, ulatub sellest kriteeriumist kaugemale. Selles mõttes on olemas teatud sarnasus läbipaistvuse–opaaksuse suhte ja kodustamise–võõrapärasuse säilitamise vahel. Kui tõlkija on tõlgitava teksti stilistiliselt määratlenud, on tal võimalus tõlkes tuunjat stiili edasi anda või muuta see läbipaistvaks. Esimene võimalus võrduks võõrapärasuse säilitamisega ja teine kodustamisega. Võõrapärasuse säilitamise ohuks on stilistiline kohmakus ja tuunja stiili muutmine läbipaistvaks viib stiili kadumiseni tõlgitud teoses. Sel juhul oleks tegemist kahekordse tõlkega, kus stiil, mis originaalteoses nõudis lugeja aktiivset osalust, on

tõlgitud teise keelde ja muudetud läbipaistvaks stiiliks. Stiili kadumine või selle asendamise teise stiiliga võib, olles järjepidev, tuua kaasa muutusi fiktsionaalse maailma ülesehituses.

Kui originaali autori puhul on keeleliste valikute tegemisel otsustavaks žanripiirangud ja autori enda sõnum, siis tõlke puhul tuleb arvestada originaaliga. Selleks et vastata küsimusele, miks on tõlge originaali silmas pidades selline, nagu ta on, tuleb arvesse võtta aspekte, mis jäävad väljaspoole kahte asjassepuutuvat keelt: tõlkenorme, tõlketeksti funktsiooni, ajaloolis-kultuurilisi tingimusi ja tõlkija häält (Malmkjær 2003:38).

3. OSA

3. TÖLKIMINE

3.1. Tõlke koht kultuuris

Tõlkimise koht kultuuris on mitmetähenduslik. See on ala (tegevusvaldkond, kunst – ka tema täpses määratluses ei olda ühel meelel), millega inimkond on olnud seotud või isegi sellest sõltuv juba aastatuhandeid, kuid mida on alati valdavalt käsitletud kui kõrvaltegevust, abivahendit. Alles viimase viiekümnekuuekümnenda aasta jooksul on hakatud aktiivsemalt rääkima sellest, et tõlkimisel võib kultuuris ja ühiskonnas olla olulisem koht, kui siiani arvatud, ning pöörama tõlkeuringutele sellist tähelepanu, mis on võimaldanud tekkida tõlketeaduskondadel ülikoolides, tõlke üle arutlevatel ajakirjadel, raamatutel, konverentsidel. Palju vaidlusküsimusi on selgeks räägitud, vähemalt samapalju on endiselt vaidlusaluseid, ent olulisim selle juures on nende küsimuste formuleerimine iseenesest, sest tõlkimine oli sinnamaani toimunud peamiselt enesestmõistetavuse alusel. Tänapäeval omab äri- ja poliitikamaailma käigus hoidev “tõlketööstus” ka piisavalt majanduslikku kaalu. Mis aga puutub kirjanduslikku tõlkesse, siis on selle koht ebakindel või ehk koguni määratlemata nii kirjanduse kui ka interpreteerivate kunstide suhtes. Ka pole selge, kuhu täpselt paigutub uurimisvaldkond, mille nimegi üle kestab vaidlus tänaseni: tõlketeadus, tõlkekunst, tõlkeuringud (*Translation Science, Translation Studies, traductologia, Translation Theory*). On aga kindel, et tõlkeuringud on multidistsiplinaarne ala, mis kasutab paljude teiste alade (keele- ja kirjandusteaduse, sotsioloogia, kulturoloogia) teadmisi ja meetodeid.

Millest sõltub tõlketeaduse koht kultuuris? Kõige vähem näib see sõltuvat tõlkest enesest (selle kvaliteedist või kavatsustest). Olulisimaks teguriks võiks lugeda hoopis originaalteose prestiiži nii lähtekultuuris, maailmakultuuris kui ka vastuvõtvas kultuuris. Teisele kohale asetuks tõlkija prestiiž vastuvõtvas kultuuris ning alles seejärel tõlke enda headus või halbust vastavalt domineerivale hinnangukriteeriumile. Sageli on see domineeriv kriteerium määravaks tõlke staatuse kujunemisel, teatud tõlked kujunevad sageli kanoonilisteks seni, kuni ilmub samast teosest tehtud uus tõlge, mis võib eelmise koha hõivata kui uutele nõudmistele vastav: “Ajalooline kõrvutamine võib olla eriti kasulik demüstitseerimaks tõlget, mis on saavutanud kanoonilise staatuse vastuvõtvas kultuuris: kui tõlge esindab võõrast teksti laiale lugejaskonnale, kui ta tõepoolest asendab seda või ongi see tekst lugejate jaoks, siis “jäägile” [*remainder*] osutamine võib näidata, et selle kultuuriline autoriteet ei tulene mitte ainult selle ülemast täpsusest või stilistilisest õnnestumisest, vaid ka selle apelleerimisest vastuvõtva kultuuri teatud väärtustele” (Venuti 1998:99). Tõlke üheks funktsiooniks kultuuris on uuenduste toomine vastuvõtvasse kirjandusse: “Kirjandus on sageli

kaasanud uuenduslikke elemente tänu tõlgetele, mis annavad edasi uusi ideid, vorme ja žanre” (Bassnett 2002:71).

Tõlge on kultuurinähtusena vastuoluline ja paradoksaalne ning sellele esitatavad nõudmised kõrged: see peab olema osa vastuvõtvast kultuurist, olles kirjandusteos selle kultuuri reeglite järgi, ning säilitama samal ajal seose ka lähtekultuuri ja tema aluseks olnud teosega, alal hoides neid omadusi, mis temast kunagi kunstiteose tegid (Tooper 1978:44 *apud* Roberts 1992:2). Läbi tõlke muudab tekst nii vastuvõtvat kultuuriruumi, kui muutub ka ise. Toropi sõnade kohaselt: “Uues kultuuris omandab tõlketekst kui võõras tekst erilise omaväärtuse. [...] Kõigepealt on iga tõlge originaali implitsiitne kriitika, st ta peegeldab oma suhtumist algteksti samasuse-erisuse skaalal. Juba üksnes uue keele tõttu tuleb eriti ilmekalt esile mis tahes teksti üks ontoloogilisi tunnuseid – võime erineda iseendast” (Torop 1998:516).

Frank väidab, et ontoloogilisest aspektist on tõlketekstid teisesed, sest nende *raison d'être*, olemispõhjus, asub juba olemasolevas, eelnevalt eksisteerinud objektis või tegevuses. Seevastu algupärased kirjandusteosed on esmased tekstid, sest need on lugejale ainsaks infoallikaks selles kujutatud maailma kohta. Kui algupärane kunstiteos eksisteerib “iseeneses”, siis kirjandusliku tõlke olemus on “kaheastmeline”: “Originaalne” kunstiteos toimib, vastavalt Aristoteelse terminoloogiale, sisemise *telosega*; see on eesmärgipärane, lõpuleviidud [*entelethic*], seespoolt suunatud. [...] ülekantud versioon ei ole lõpuleviidud, vaid elab otsekuu laenatud *telosega* – lähteteksti *telosega*; see pole seespoolt suunatud (*innengeleitet*) vaid tuletatud (*abgeleitet*); [...] teine, ülekandetekkeline *telos*, võib tuletatud häirida või sellega koos töötada. See on kirjandusliku tõlke kahekordse olemuse keskne aspekt” (Frank 1991:119–120). Tõlget ei tohiks seetõttu vaadelda ühtse, muutumatu ja lõpliku teosena, vaid kahe pooluse vahel, otsekuu eikellegimaal asuva tekstina: “Tõlge ei ole ühtne teos, vaid täis pingeid ja vastuolusid, sest selle sisu on intertekstuaalselt konstrueeritud, esitatud justkui kahest üheaegsest perspektiivist: originaali ja teise keele tähendussüsteemi vaatepunktidest” (Gentzler 2001:85).

Tõlget võib võrrelda ka kirjanduskriitikaga, võrdsena teiste teksti interpreteerimisviiside seas, kuigi siin ei avalda tõlgendaja oma arvamust otse ja avalikult, vaid läbi keeleliste vahendite: “Tõlge sarnaneb interlingvistilisele kriitikale selles mõttes, et see sisaldab teises keeles kirja pandud (mitteformaalset, suures osas algelist ja sageli ettekavatsemata) tõlgendust; kuid erinevalt teaduslikust tõlgendusest ei deklareeri see tõlgendaja vaatepunkti lähteteksti kohta, vaid taasloob selle lähte- ja vastuvõtva poole kirjanduslike, keeleliste ja kultuuriliste erinevuste piirangutele vastavalt” (Frank 1992:369).

Tõlke saatuseks kultuuris on sageli nähtamatus. Üheainsa tõlke olemasolu teosest, tõlkijapoolseid kavatsusi väljendavate avalduste puudumine ja arutelu vähesus tõlgete üle tekitavad ettekujutuse tõlke “autentsusest”: “kirjanduse tõlkija ei tavatse anda vihjeid oma kavatsustest ning samuti ei saa me teada toimetajatepoolsetest piirangutest. Prototüüpilise kirjandustõlke iseloomulikuks tunnuseks on tema aktsepteerimine originaali seadusjõulise asendusena võõras

kultuuris” (Snell-Hornby 1999:145). Tõlke nähtamatus väljendub ka selles, et isegi kirjandusloolased ja -teoreetikud, kes kasutavad oma uurimustes sageli tõlgitud kirjandust, pööravad nende teoste tõlkelisele olemusele vähe tähelepanu: “tõlketekstid on harva kirjandusliku uurimuse objektiks. Tõlke fakti kaldutakse ignoreerima isegi kõige kõrgetasemelisemate uurijate poolt, kes peavad oma uurimis- ja õppetöös kasutama tõlgitud tekste” (Venuti 1998:32). Gallego Roca väidab aga vastupidi, et kirjandusuuringute traditsioonilise mudeli kohaselt ja selle pedagoogilisel rakendusel peab teoseid lugema originaalkeeles ja tõlget peetakse vaid asendusmaterjaliks (Gallego Roca 1994:113).

Tõlget on kirjandusloo seisukohalt peetud peamiselt keeleliseks probleemiks ja sellega tegeletakse enamasti keeleõpetuse, mitte kirjanduse juures: “Kirjanduslood, nii nagu neid kirjutati veel alles hiljuti, on vaevalt leidnud aega tõlgete jaoks, sest kirjandusloolase jaoks on tõlkel tegemist olnud vaid “keeles” ja mitte kirjandusega [...] Kuid tõlkeprotsessi igal tasandil võib tõestada, et kui keelelised kaalutlused sattuvad konfliktile ideoloogilist ja/või poetoloogilist liiki kaalutlustega, kalduvad just need viimased peale jääma” (Lefevere 1997:56). Octavio Paz ütleb aastal 1970, et ilmselt tänu lingvistika võimule unustatakse tõlkimise kirjanduslik olemus: “Nii nagu kirjandus on keele eriline funktsioon, on tõlge kirjanduse eriline funktsioon” (1981:13). Lisaks pole Pazi arvates olemas ega saagi olla tõlketeadust, kuigi tõlget saab ja peab uurima teaduslikult.

3.2. Tõlketeadus ekvivalentsusest

Kuigi tõlkimisest on räägitud ja selle üle teoretiseeritud pea sama kaua kui tõlgitud, ei ole tõlketeadus kunagi varem kogenud sellist plahvatuslikku arengut ja esiletõusu, kui 20. sajandi teisel poolel. Üheks olulisemaks arenguks on olnud teooria muutumine iseseisvaks, selle vabastamine kohustusest olla preskriptiivne õpetus paremaks tõlkimiseks. Tõlkimise seisukohast on hakatud tähtsustama tõlkijat, tunnustama tema töö vältimatut subjektiivsust, kahtluse alla seadma originaali ainumääravust tõlke suhtes, märkima tõlkimise seotust sotsiaalse konteksti ja ideoloogiatega.

Tõlkimise ja tõlkeuuringute ajalugu on suures osas olnud binaarsete opositsioonide ja ekvivalentsuspüüdluste ajalugu. Ekvivalentsuse taotlemine lähtub veendumusest, et selline ekvivalentsus on võimalik, see tähendab on olemas mingi kindel alus (originaalis), millelt lähtudes saab teine teos (tõlge) olla sellega ekvivalentne. Moya arvates ei tegele tänapäeva tõlketeadus enam selliste varem ohtralt vaidlus- ja arutlusainet pakkunud küsimustega nagu tõlgitavus ja ekvivalentne efekt, sest kui tõlkimisega on tegeletud aastatuhandeid, ei ole mõtet arutleda, kas tõlkimine on võimalik, ning “kaitsta tänapäeval seisukohta, et tõlke efekt lugejatele peab olema samasugune nagu see, mille tekitab originaal oma lugejates, tähendab väita, et mõtlemine ja tundmine on püsivad, see tähendab ajaloovalised, kuigi kõik on nõus sellega, et need on ajaloolised” (Moya 2004:13).

Omaette arutlusteemaks on olnud ekvivalentsuse mõiste tähendus üldse. Ekvivalentsust on defineeritud mitmel erineval moel, seda on peetud tõlkimisel ja tõlke käsitlemisel nii määravaks, väheoluliseks kui ka kahjulikuks: “termin “ekvivalentsus”, lisaks sellele, et see on ebatäpne ja halvasti defineeritud (isegi peale kahtekümnet aastat elavat vaidlust), esitab illusiooni keeltevahelisest sümmeetriast, mis vaevalt eksisteerib väljaspool ebamääraste sarnasuste taset, ning moonutab tõlkimise peamist probleemi” (Snell-Hornby 1999:41). Põhiliseks probleemiks selle mõiste puhul on olnud selle defineerimise idealistlik ja preskriptiivne iseloom. Jakobson pidas ekvivalentsi keeleliseks probleemiks: “Ekvivalentsus erinevuses on keele peamine probleem ja lingvistika keskne küsimus” (1975:70). Lingvistiline tõlketooria (Vinay ja Darbelnet) peab tõlget keeleliseks operatsiooniks, lähtudes strukturalismist, mõtte muutumatusest, originaali autori sügavamate kavatsuste tundmisest, ideaalsest ja ainuvõimalikust ekvivalentsist ja igale keelele omasest “vaimulaadist”, mille vastu tõlge eksida ei tohi. Catford defineerib tõlke (tekstuaalse) ekvivalentsi kaudu: “Ühe keele (LO) tekstuaalse materjali asendamine teise keele (LT) ekvivalentse tekstuaalse materjaliga” (Catford 1970:39), kuid defineerib seejärel ekvivalenti tõlke abil: “tekstuaalne ekvivalent on [...] ükskõik milline LT vorm (tekst või tekstiosaga), mis osutub ekvivalentseks mingi teatud LO vormiga (teksti või tekstiosaga)” (Catford 1970:50). Kuna otsitakse absoluutset ekvivalenti, tuleb tunnustada nende leidmise võimatust ja seega tõlkimise võimatust üldse. Pym kritiseerib lingvistilist lähenemist, mis jätab mulje eri keelesüsteemide identisusest: “Me peame eirama viisi, mil strukturalistlikud lingvistid seda terminit kord kasutasid, andes mõista, et eksisteerib “võrdsete väärtuste” sümmeetria diskreetsete süsteemide vahel” (Pym 1992:38). Samuti püüab lingvistiline teooria kujutleda tõlget täppisteadusena, mis tähendaks selle objektiivsust, mõõdetavust ja ka teatud normatiivsust.

Lähtudes N. Chomsky generatiivsest grammatikast, väitsid Wilss, Nida ja Taber, et keeles eksisteerib süvastruktuur, mis vajab vaid dešifreerimist, jõudmaks tõlgitava teose “tõelise mõtteni”. Nii toimuks tõlkeprotsessi käigus justkui mingi koodi lahtivõtmine, selle ülekandmine teise süsteemi ning selle taaskodeerimine teise süsteemi (keele) reeglitele vastavalt: lähtekeel → analüüs → ülekanne → restruktureerimine → tõlge → vastuvõtukeel (Nida, Taber 1969: 484). Chomsky ise taunis oma teooria kasutamist tõlke seletamiseks, sest kuigi kõigis keeltes on süvastruktuur, pole need siiski universaalsed ega keelte puhul kattuvad.

Nida ja Taber, kes esimesena pöörasid tähelepanu tõlke sõltuvusele kontekstist, rõhutades tõlke kommunikatiivset aspekti, tõlke vastuvõtja reaktsiooni ning kultuurierinevuste olulisust, rääkisid funktsionaalsest või dünaamilisest ekvivalentsist, mis tähendab seda, et tõlge peab teise keele vahenditega tekitama lugejas sama efekti, mille tekitas originaal oma lugejates. Tähelepanu keskendub originaali “mõttele” ja vormi peetakse väheoluliseks. Nende teooria puhul tuleb silmas pidada asjaolu, et nende põhiliseks uurimisobjektiks oli piibel – siit ka seisukoht, et originaal on muutumatu. Tõlke funktsiooniks on sel

juhul võimalikult lai levik ning seetõttu pidasid nad hädavajalikuks eksplitseerimist, seletamist jne. Nende ekvivalentsi-definitsioon on aga samuti idealistlik: “Tõlge seisneb lähtekeele sõnumi lähima loomuliku ekvivalendi reprodutseerimises vastuvõtvast keeles, esmalt tähenduse ja seejärel stiili seisukohalt” (1982:12) ning tõlke “naturaalsus” tähendab seda, et tõlge ei tohi välja näidata, et on tõlge: “Parim tõlge ei kõla nagu tõlge” (*ibidem*).

Interpretatsiooniteooria või Pariisi koolkond (Delisle, Seleskovich, Lederer) lähtub tekstilingvistikast, otsib keeletagust sõnumit ja on samuti suunatud pigem originaalile kui tõlkele. Viimane peab väljendama seda, mida autor on öelda tahtnud, ja tegema seda vastavalt tõlkekeele reeglitele ja lugeja ootustele (Hurtado 2001:202).

Funktsionalistlik ehk *skopos*-teooria (Reiss, Vermeer) peab esmaoluliseks tõlke kommunikatiivset funktsiooni ning lõpptulemuse sõltuvust tõlkija ja tõlke eesmärgist (mis võib olla erinev lähteteksti omast) ja vajadustest, seab kahtluse alla ekvivalentsi mõiste ja pöördub vastuvõtva kultuuri poole. Kuid ka funktsionalistlik teooria on endiselt preskriptiivne ning usub, et lähtetekstis leidub püsiv rekodeeritav mõte ning et tõlge peab olema ladus ja sidus: “olemasolevad tõlketeadused ja funktsionalistlikud õppeprogrammid rajanevad endiselt religioonist, saksa idealismist, arhetüüpidest, universaalkeelest ning, kõige värskemalt, majandusjõududest mõjutatud arusaamadel” (Gentzler 2001:75). Funktsionalistide poolt propageeritud kommunikatiivne tõlge (ridadevaheline, sõna-sõnaline või filoloogiline tõlge on mõeldud vaid vähestele spetsialistidele) peab maksimaalselt vastama lugejate ootustele ja harjumustele, alahinnates seega tõlke lugeja võimet vastu võtta uut ja võõrast: “ka täna eksisteerib võrreldamatult suurem arv kirjandustõlgete lugejaid, kes ootavad, et tõlge oleks loetav kui originaal” (Reiss, Vermeer 1996:121).

Normatiivsuse ja preskriptiivsuse suhtes kriitiliselt meelestatud *Translation Studies* tõlkeuurijad peamiselt Madalmaades (Holmes, Hermans, Lambert, Lefevere, Bassnett) ja polüsüsteemide teooria esindajad Iisraelis (Even-Zohar, Toury, tuginedes suures osas Tartu-Moskva semiootikakoolkonna töödele) – seega kultuurides, kus tõlgetel on oluline roll –, keda on nimetatud ka Manipulatsioonikoolkonnaks (tänu Lefevere poolt kasutusele võetud manipulatsiooni ja ümberkirjutuse mõistetele) või deskriptiivse ja süsteemilise lähenemise pooldajateks, pöörasid esimest korda tõlketekstile rohkem tähelepanu kui lähtetekstile, kritiseerides seni kehtinud originaali ülistamist tõlke arvel, ja rõhutasid vajadust tegeleda olemasolevate tõlgete kirjeldamisega selle asemel, et luua norme ideaalse tõlke saavutamiseks. Teooria peab olema ühendatud konkreetsete juhtumite analüüsiga, tõlgete kirjeldav analüüs funktsionaalne ja pragmaatiline. Nad pidasid tõlget kultuuri osaks ja seega ka sellest mõjutatuks ja seda mõjutavaks ning tõlkimist loomulikuks tegevuseks; tõlget tuleb vaadelda nii sünkroonia kui diakroonia vaatepunktist, asetada see laiemasse kultuurikonteksti. Ekvivalents ei ole nende jaoks eeltingimus tõlkeks, vaid kultuuris tõlkena aktsepteeritud teksti ja tema originaali vaheline suhe. Kritiseeriti ka

lingvistilist ja psühholingvistilist lähenemist tõlkele, eriti kirjandusliku tõlke puhul (kuigi hiljem tõdetakse ka lingvistika olulisust).

Toury võttis kasutusele termini “tõlkenormid”, tähistamaks suundumusi, mis teatud kultuuris teatud perioodil määravad tõlke iseloomu. Normid määravad, milline tõlge on õige või korrektne, määravad ekvivalentsuse tüübi, selle, mida tõlkida ja kuidas. Samas ei järgi ükski tõlge puhtalt ühte normi, norme muudetakse, rikutakse. Iga tõlge sõltub oma ajastu normidest, kontekstist, milles ta on loodud. Normid (*norms, laws*) kohustavad, universaalid (*universals*, seaduspärasused tõlkes) mitte, kuid universaalidest võivad saada normid, kui sagedasti ettetulev tõlkekäitumine muutub ühiskonnas soovitud ja soovitatud tõlkekäitumiseks. Ootusnormid (*expectancy norms*) määratakse tõlke lugejate poolt ettekujutusega sellest, milline tõlge olema peaks ja milline peaks olema “hea” omakeelne tekst, mis omakorda sõltub teatud normidest (Chesterman 1993). Hermansi arvates on normidest möödavaatamine võimatu, tõlkija peab oma valikute tegemisel igal juhul normiga arvestama (mis võib tähendada ka sellele vastandumist). Isegi kui tõlkija “lihtsalt tõlgib”, tähendab see dominantse normi järgimist, olgu see siis institutsionaliseeritud või mitte. Norm määrab, mil viisil ja määral “võõras” materjal integreeritakse kultuuri, ja tõlge on “õige”, kui ta vastab nendele normidele (Hermans 1991:165–166). Moya aga arvab, et tõlkija on oma valikutes vaba ja iseseisev ning vastutav: “Arvame, et sõltumata võimalikust survest ja sunnimeetoditest (ideloogilistest, poetoloogilistest jne), on tõlkija nagu tuntud muinasjutukuningas alati alasti ja paneb igas tõlgen-dusaktis mängu oma vabaduse” (Moya 2004:161). Manipulatsioonikoolkond räägib dominantist, mis teatud hetkel teatud olukorras valitseb ja mis määrab mingi kirjandusteose, aga ka stiili või suundumuse prestiiži kultuuris, mõjutades seda otseselt kirjastussuhete või siis arvamusiidrite, “miski on õhus” kaudu. Silmas ei peeta mitte tsensuuri, vaid valitsevat maitset. Seda dominantti võib järgida või muuta, sellele vastanduda. Tõlkimist mõjutab see alates sellest, mida tõlkida võetakse, kuni selleni, milline on tõlke keeleline või stilistiline muster.

Kirjeldava mudeli puuduseks on võimalik järeldus, et igasugune tõlge on aktsepteeritav (“tõlge on kõik see, mida vastuvõttev kultuur tõlkeks peab” Toury 1985:20) ja seega välistada igasuguse kriitika (ehkki nad ise päris kriitika- ja hinnanguvabad ei olnud). Küll aga aitab see vabaneda paljudest ekvivalentsi kinnismõtetega seotud probleemidest ja mõista, et tõlkija ja vastuvõtva kultuuri roll on suuremad, kui seni arvatud. Analüüsima hakati ühelt poolt tõlketeksti (kui teisese teksti) suhet lähteteksti kirjandustraditsioonile omaste tähendamispraktikate raames ning teiselt poolt tõlketeksti (kui esmase teksti) suhet tähendamispraktikatega vastuvõtva kultuuri traditsiooni raames (Gentzler 2001:92–93).

Kirjeldavate tõlkeuringute mõttekoolkond hakkas tähelepanu pöörama ka sellele, et tõlkija valikud on subjektiivsed ja sageli ka ebateadlikud ning tõlkevad või -nihked annavad olulist informatsiooni tõlkija valikute kohta. Seetõttu peavad tõlkeuurijad lisaks kattuvustele tõlkes vaatlema tähelepanelikult ka nihkeid, mille nii tekkimine kui ka hindamine sõltuvad ajastu tõlkenormi-

dest. Siit võib järeldada, et kõik valikud, mida tõlkija teeb, on informatiivsed, nii need, mis on vastavuses ajastu tõlkenormidega, kui ka need, mis nendest normidest kõrvale kalduvad: “Eneseleosutamine muutub enesemõtestamiseks paratekstuaalses materjalis, tõlkija diskursiivses sekkumises tõlgitavasse tekstidesse, ebaharilikes ja väljakutsuvates tõlkelahendustes ning viimase äärmusena rutiinsetes ja tavalistes ettepanekutes, sest isegi siis, kui eneseleosutus on latentne ja pinnaalune, on võimalik see päevavalgele tuua, pöörates tähelepanu intertekstuaalsusele ja korduvusele või lugedes tõlkeid teistmoodi, kui hulka valikuid, mis järgivad eelnevalt väljakujunenud põhisuundi ja ootusi või vastupidi, eemalduvad neist” (Hermans 2002:137). 1990ndate aastate algul hakkasid selle koolkonna esindajad nägema polüsüsteemide teooria puudusi binaarsete opositsioonide piiratuses ja struktuuralses lähenemises ning pöörama tähelepanu ideoloogilistele küsimustele, võimu suhetele kultuuri ja sealhulgas tõlkimisega. Kui Bassnett oli idelooogia mõiste kasutusele võtnud juba varem, hakati nüüd manipulatsiooni asemel rääkima kultuurilisest determineeritusest ehk “kultuuri-pöördest” (*cultural turn*). See lähenemine rajas teed poststrukturealistlikele tõlketooriatele, sealhulgas hermeneutilistele ja dekonstruktsionistlikele teooriatele. Esimene lähenemine peab tõlget mitte siht- vaid lähtepunktiks, teksti taasloomiseks ja -kirjutamiseks, tõlkijat kirjanikuks ja kriitikuks, originaalteksti tõlgendajaks.

Dekonstruktsionistid eesotsas Derridaga tõstasid küsimuse tõlke ja originaali traditsiooniliste binaarsete opositsioonide (sisu ja vorm, süva- ja pindstruktuurid, originaal ja tõlge, autor ja tõlkija) ja nendega kaasnevate kinnistunud tõekspidamiste suhtes: “õõnestada originaalsuse ja autorluse mõisteid, mis allutavad tõlke originaaltekstile; muuta tõlkest sõltuvaks originaali olemine, tähendus ja identiteet; näidata tõlkija kavatsusi ja tõlgendust; unustada, lühidalt öeldes, binaarsed opositsioonid, loomulikud hierarhiad ning muuta erinevus tõestamatuks” (Vidal Claramonte 1995:89). Dekonstruktsionistide arvates pole olemas tuuma, süvastruktuuri või muutumatut suurust, mida tõlkes edasi anda, üle kanda, reprodutseerida, seega ei saa olla ekvivalenti. Tõlkimine on protsess, mis võimaldab näha originaali muutuvat olemust, uuendada ja taasavastada nii originaali kui ka tõlkes kasutatavat keelt. Sõnad tõlkes ei tõlgi originaali kontseptsioone, vaid sõnu, mis omakorda on tõlked mingitest eelnevatest sõnadest: “Dekonstruktsioon võitleb kategoriseerimissüsteemide vastu, mis eristavad “lähte”teksti “vastuvõtvast” tekstist või “keelt” “tähdusest”, eitab keelest sõltumatute allstruktuuride olemasolu ning seab kahtluse alla teoreetilised oletused, mis eeldavad algupärase olemasolu ükskõik millisel kujul või viisil. Tõlkes on nähtav keele viitamine mitte asjadele, vaid keelele endale. Seega on tähendusahel lõputu regress – tõlgitud tekstist saab teise, varasema tõlke tõlge ja tõlgitud sõnad, kuigi dekonstruktsionistide poolt käsitletud kui “materiaalsed” tähistajad, ei kujuta muud kui omakorda teisi sõnu, mis kujutavad” (Gentzler 2001:147–148). Moya väidab, erinevalt traditsioonilistest teooriatest, mille järgi on tähendus tekstis kindlalt olemas, ja erinevalt derridaistidest, kes näevad originaalis vaid tühikuid, et tähendus on siiski originaalis olemas, kuid latentsel

kujul. Tõlgendusel on teatud piirid ja teatud lugemisviisid on paremad kui teised, tekst ise peidab endas tõlgendusreegleid, mis piiravad nii autori autori-teeti kui ka tõlkija kõikvõimsust. Ja mis kõige olulisem: tõlkijal ei ole võimalik kõikuda lõputult erinevate tõlgendamisvõimaluste vaakumis: “Tõlkija ei saa endale lubada luksust langeda tõlgendusvõimaluste lõksu. Tal on vaja nagu Don Quijotel väljuda oma raamatukogust, et maailmale vastu astuda, tal on vaja üht sõna, üht tegu” (Moya 2004:192–193).

3.3. Dihhotoomiad. Oma ja võõras

Tõlke(uuringute) ajalugu on suuresti olnud opositsioonide või dihhotoomiate ja ekvivalentsuse saavutamise ajalugu. Tänapäevani püsib osaliselt elujõulisena opositsioon vaba *versus* literaalne²⁹ tõlge, mille üle on arutletud ja üht või teist varianti õigemaks peetud ehk niikaua, kui tõlgitud. Kuigi nende opositsioonide subjektiivsusest tuleb edaspidi juttu, tuleks kohe rõhutada, et ettekujutus nendest mõistetest on erinev vastavalt autorile ja ajastule, seetõttu võivad tekkida radikaalsed seisukohavõtted, mis ei pruugi olla vastavuses sellega, mida silmas peeti. Kindlaks on määratamata (määramatu) piir nende kahe äärmuse vahel ehk see, kui vaba on “vaba” tõlge ja kui literaalne “literaalne” tõlge.

Püha Hieronymus arutles kahe tõlkeviisi üle juba 4.–5. sajandil (Hieronymus 1996). F. Schleiermacher sõnastab 19. sajandil tõlkija ees olevad võimalused teineteist välistavatena: “Tõlkija kas jätab autori rahule, niipalju kui võimalik, ja viib lugeja tema juurde või jätab ta lugeja rahule, niipalju kui võimalik, ja viib autori tema juurde” (Schleiermacher 1992:149). Samal, 1813. aastal kirjutab kahest võimalusest ka Goethe: “On kaks tõlkereeglit: üks neist nõuab, et tõlge tooks meile lähemale ühe võõra rahva autori, nii et võiksime pidada teda omaks; teine seevastu nõuab meilt, et liiguksime võõra poole ja siseneksime tema eluolusse, tema rääkimisviisi, tema iseärasustesse” (Goethe 1996:381). 20. sajandi üks tuntumatest tõlkeopositsioonide definitsioonidest pärineb Levýlt: “Niimetame “truu” (või pigem literaalne) tõlke meetodiks selliste tõlkijate toimumisviisi, kes peavad põhieesmärgiks eeskujutäpset reprodutseerimist; vaba (või pigem kohandav) meetod on see, mis taotleb ilu, see tähendab esteetilist ja ideoloogilist lähedust lugejaga” (Levý 1994:324).

Tuntud tõlkijatest-teoreetikutest olid pigem literaalne tõlke pooldajad Walter Benjamin: “nii peab tõlge selle asemel, et sarnastuda originaali mõttega, pigemini armastavalt ja üksikasjadeni liituma originaali silmaspidamisviisiga omaenese keeles” (Benjamin 2000:103) ja José Ortega y Gasset: “On selge, et ühe maa lugejaskond ei soovi oma keele stiilis tehtud tõlget. Selle tarvis piisab talle omamaiste autorite toodangust. Soovitakse just vastupidist: et viies loetavuse äärmuseni oma keele võimalused, paistaks sellest läbi tõlgitud auto-

²⁹ Eesti keeles enamasti kasutatud “sõnasõnaline” tõlge on negatiivse varjundiga ja viitab pigem sõnadekaupa tõlkimisele.

rile omane kõnelemisviis” (Ortega y Gasset 1980:37). Literaalse tõlke vastas- teks ja mõtte edasiandmise pooldajateks olid aga Cicero: “Tõlgin mõtteid, kuid vormi või ka kujundid kannan üle keelde, mis vastab meie tavadele; seetõttu ei tõlkinud ma sõna-sõnalt, vaid pigem võõraste sõnade üldist stiili ja mõtet” (Cicero 1996:38); Maimonides (Moshe ben Maimon): “tõlkimiseks on kõige- pealt vaja mõista tähendust ja seejärel kirjutada, kommenteerida ja selgitada seda hästi teises keeles” (Maimonides 1998:42); ja Luther, kes nimetas literaliste eeslitteks (Luther 1996:124). Veelkord tuleb aga rõhutada, et neid seisukoha- võtte peab vaatlema vastavas ajaloolises kontekstis.

Mitmed tänapäeva koolkonnad ja tõlkeuurijad on lisanud omapoolseid opo- sitsioone, mis ei ole küll üksteisega kõikides aspektides kattuvad, kuid omavad põhiolemuselt siiski teatud sarnasust.

Funktsionaalne tõlketeooria nimetab sellise opositsioonipaarina dokumen- taalset ja instrumentaalset tõlget: “Esimene taotleb tõlkekeeles teatava kommu- nikatiivse interaktsiooni *dokumendi* loomist, milles lähtekultuuri saatja suhtleb lähtekultuuri publikuga läbi lähteteksti ja lähtekultuuri tingimustel. Teine püüab tõlkekeeles luua *instrumenti* uue kommunikatiivse interaktsiooni tarvis lähte- kultuuri saatja ja tõlkekultuuri publiku vahel, kasutades lähteteksti (teatud aspekte) eeskujuna” (Nord 1997:47). Juliane House kasutab mõistepaari *overt translation* [‘varjamata tõlge’] – *covert translation* [‘varjatud tõlge’] (House 1986). Toury nimetab tõlkimise kahte algnormi adekvaatsuseks ja aktseptee- rituseks: “kui kinnipidamine lähtenormidest määratleb tõlke adekvaatsust võrdluses lähtetekstiga, siis vastuvõtva kultuuri normide järgimine määratleb selle aktsepteeritavuse” (Toury 1995:56–57). Ladmiral (1986) annab lähtekeele tähtsustajatele nime *sourcistes* ja tähenduse ehk tõlkekeele pooldajatele *ciblistes* (*cible*, ‘sihtmärk’ pr.k.). Palju tähelepanu ja poleemikat on pälvinud L. Venuti väljapakutud kodustamise–võõrapärastamise (*domestication–foreignization*) dihhotoomia, mis on peamiselt olnud seotud laiema kultuurikonteksti ning eel- kõige ideoloogiaga, konkreetsemalt poliitika, postkolonialismi, dominantsete ja perifeersete kultuuridega ning ka tõlkija nähtavuse ja nähtamatusega (Venuti 1986). Torop räägib algupärandile orienteeritud analüüsi etapist ning tõlkele ja selle lugejale orienteeritud sünteesi etapist, kusjuures etapid ei tähista mitte tõlkimise kronoloogilist käiku, vaid tõlkija orientatsiooni, tõlke eesmärki, dominanti (Torop 1989:357).

Ajaloolises plaanis võib üldjoontes öelda, et kuni *Translation Studies* või “kirjeldava” koolkonnani tähtsustasid pea kõik suunad originaalteksti, kuid olid sõnasõnalise tõlke vastu, tõlge pidi edasi andma originaali efekti ja mõtet. Näiteks Nida ja Taber, kes kasutasid terminit “funktsionaalne ekvivalents”, olid samuti literalismi vastased: “Selle asemel, et vägistada ühe keele formaalset struktuuri sellele võõraste elementidega, on hea tõlkija valmis läbi viima kõik formaalsed muutused, mis osutuvad vajalikuks, et reprodutseerida sõnum vasta- valt vastuvõtvale keelele omastele struktuurivormidele” (Nida, Taber 1986:19).

Kõiki neid dihhotoomiaid seob teatud ühine skeem: tõlkija on “truu” kas originaali kultuurikontekstile või tõlkekultuuri tekstinormidele ehk teisisõnu:

tõlkija pakub lugejale kas tõlke, mis ütleb midagi teise kultuuri kohta, või tõlke, mis ütleb lugejale midagi tema enese kultuuri kohta. Teiseks jooneks, mis neid dihhotoomiaid seob, on nende ilme piiratus, kui vaadelda neid kui rangelt teineteist välistavaid paare. On keeruline ette kujutada, et tõlkija seaks eesmärgiks ja ka saavutaks ühesuunalise tulemuse (kui tema eesmärgiks pole mitte näitliku programmilise töö teostamine): “tõlkijad ei vali pelgalt aktsepteeritavuse või adekvaatsuse, kodustamise või võõrapäramise üleüldiste strateegiatega vahel, et seejärel alluda sellele kõikehõlmavale otsusele igal hetkel” (Baker 2002:53).

Nimetatud opositsioonid võivad väljendada üldisi tõlkevõimalusi või suundumusi tõlke kui tulemuse analüüsis, kuid ei ammenda kaugeltki tõlkestrateegiatega ja analüüsimeetodite paljusust: “Opositsioonid, nii nagu neid esitavad Toury ja Venuti (eelistada lähtekultuuri või vastuvõtvat kultuuri), pannes küll tähele üldisi fundamentaalseid opositsioone, mis ilmnevad kirjandustõlgete juures, väljendades tõlkija poolt taotletud tulemust, ei võimalda üksi ja iseenesest märgata kõiki tõlkes leiduvaid metodoloogilisi võimalusi” (Hurtado 2001:248). Need opositsioonipaarid võivad olla kasulikud vaid juhul, kui arvestame nende suhtelisust: proosatõlkes võime otsida elemente, mis viitavad ühe või teise strateegia rakendamisele tõlkija poolt. Probleemiks jääb aga endiselt nende elementide analüüsi põhjal üldiste ja teatud määral objektiivsete järelduste tegemine tõlkija meetodi kohta.

3.3.1. Dihhotoomiad kirjanduslikus tõlkes

Nordi väljapakutud funktsionaalses tõlgete tüpoloogias esinevad kaasaegse proosa tõlged näitena eksotiseerivast tõlkest, olles dokument lähtekultuuris toimunud kommunikatsioonist vastuvõtva kultuuri lugejate jaoks (Nord 1997:48). See klassifikatsioon näib viitavat ideaalsele situatsioonile, sest üldiselt näib proosatõlge olevat seda enam hinnatud, mida enam see läheneb tõlkele kui instrumendile, ladusale tekstile, mis ei valmista lugejale suuremaid raskusi. Teisest küljest on selge, et ladususe puudumine iseenesest ei anna tulemuseks võõrapärasust tõlget, nagu väidab Venuti, vaid võib olla pigem ebakompetentsuse väljenduseks, sest ka niinimetatud ladususel on erinevad astmed.

Kodustamise-võõrasuse idee on suhteliselt kergelt mõistetav, kui räägime kultuuriterminitest või reaalist, mille puhul on ilmne (kuigi mitte alati saja-protsendiliselt), et näiteks sõnad nagu *patio* ja *paella*, esinedes mitte-hispaaniakeelses tekstis, on selged näited võõrasusest, olenemata sellest, kas nende funktsioon on õigustatud või mitte.³⁰ Sellistel juhtudel on võõrapäramine tavaliselt aktsepteeritud ja isegi soodustatud, sest see võimaldab ette kujutada teistsugust, eksootilist tegelikkust. Need elemendid ei muuda aga kogu teksti üleüldiselt võõrapäraseks (või adekvaatseks), vaid annavad tõlkele teatud

---

³⁰ Näiteks variantide “vanaema oli *paella* just valmis saanud” ja “vanaema oli söögi/riisi/riisihautise just valmis saanud” sobivus sõltub kontekstist, tekstitüübist jne.

võõrapärasuse, eksootilisuse atmosfääri: “Arvame, et Nordi eksotiseeriva, Toury adekvaatse ja Venuti võõrapärasustava tõlke ideed nõuavad teatud määral (tõlgendav-kommunikatiivset või otsust) sekkumist, sest tõlkija ei otsusta teadlikult kasutada rohkem literaalseid tehnikaid, vaid ainult teksti mõnedes kohtades selleks, et reprodutseerida teatud formaalseid või kultuurilisi aspekte ja anda tõlkele teatav võõrapärasustav paatina, kuid see ei too kaasa literaalse meetodi kasutamist kogu tekstis” (Hurtado 2001:255). Sellised tõlked piirduvadki tavaliselt kultuuriterminite ehk reaaliidega, mis teevad teksti eksootiliseks; keerulisem on leida teksti, mis esitaks neid elemente tavalistena, nii nagu nad toimivad lähtekultuuri ja selle lugejate jaoks, ning püüaks teksti võõrapärasust näidata keelelise, stiililise ja maailmanägemusliku omapära kaudu.

Ebaselgem on seega küsimus stiili ja keelekasutuse puhul üldiselt, sest siin on meie ees põhiküsimus keele olemusest üldse: mis on keeles oma ja mis on võõras. Ruhteford, kes on kasutanud võõrapärasustamise asemel “teisesuse säilitamise” mõistet, räägib kolmest teisesuse tasemest *Don Quijotes*: “individuaalne teisesus radikaalselt uuendusliku kirjaniku teoses; kultuuriline teisesus tekstis, mis tuleb meie juurde teistelt laiuskraadidelt; ja ajalooline teisesus tekstis, mis tuleb meie juurde teistest aegadest” (Rutheford 2002:220). Niisiis peaksime neid mõisteid või termineid eristama. Võõrapärasustamine on originaali lugejale tuttavate ja tõlke lugejale mittetuttavate elementide reprodutseerimine tõlkes sellisel viisil, et nad tõlketekstis annavad märku oma pärinemisest teistsugusest kontekstist. Teisesuse säilitamine aga on nende elementide esiletõstmine tõlkes, mis ka originaali lugejale on teatud määral võõrad või silmatorkavad. Ruthefordi arvates kehtib termin võõrapärasustamine ainult teist tüüpi teisesuse, materiaalse kultuuri, eksootilise kohta, mis väljendub enamasti reaaliides. Teisesus, mis sageli tähelepanuta jääb, on esimest tüüpi, see on kirjaniku teisesus tema enese kultuuri- ja keelekonteksti taustal.

Äärmine võõrapärasustamine võib anda tulemuseks raskesti loetava teksti, mis seetõttu ei täida oma kommunikatiivset funktsiooni. Liigne kodustamine omakorda võib tekitada piiratud teksti, mis ei lisa midagi uut vastuvõtvasse keelde ja kultuuri laiemalt. Totaalne kodustamine, kaotades võõra teksti kogu võõrapärasuse, teisesuse, viib kirjandustõlke mõttetuseni. Samal ajal ei saa aga rääkida totaalset võõrapärasustamisest, sest tõlge iseenesest on “võõra kodustamine” ning ainus võimalus seda vältida on mitte tõlkida (Rutheford 2002:216–217). Sellest väitest lähtudes peaks täpsustama (osalise) võõrapärasustamise mõistet ennast, eriti võrreldes teiste eespoolmainitud dihhotoomiaatega, näiteks adekvaatsuse-aktsepteeritusega. Elemente, mida traditsiooniliselt nimetatakse tõlgitud tekstis võõrapärasusteks, pole manipuleeritud, et nad siseneksid aktsepteeritavuse sfääri (päris manipuleerimata elemente on siiski samuti raske kohata), kuid samuti pole nad “truud” lähtetekstile, sest nad ei täida enam seda funktsiooni, mis neil oli lähteteksti tekstuuris sama teksti teiste elementidega ja lähtekultuuri kontekstiga võrreldes, vaid omandavad uue funktsiooni ja tähenduse selles uues ümbruses, milles nad “maanduvad”.

Kui tõlge on kodustamine võõrapäraste elementidega või elementidega, mis säilitavad teatud teisesuse (kõige laiemas mõttes), siis need elemendid on ehk ainus side lähteteksti ja tõlke vahel. Tõlkeuurija probleemiks on siinkohal selle võõrapärasuse või teisesuse ulatuse ja funktsiooni (või funktsioneerimise) kindlakstegemine tõlkes, millele lisanduvad veel sellised aspektid nagu mingi konkreetse keele võimalused teatud võtete kasutamiseks: “Mil viisil saab lausungit ühes keelekeskkonnas teha “sarnaseks” teisega teises, erinevas keskkonnas ja mis olemuslikult on ja mis möödapääsmatult ei ole tõlkija võimuses?” (McFarlane 1953:93 *apud* Hermans 1999:19).

Teisesuse säilitamine on oluline kahest aspektist: rikastada tõlkekeelt ja esile tõsta tõlkija osalust. Tõlge rikastab vastuvõtvat kultuuri, avades selle võõrale ja laiendades nii selle piire, võimaldades saada aimu mitte ainult võõra olemasolust, vaid ka omaenese keelest, mis ilmutab täiesti uusi võimalusi ja omadusi. Mida “ustavam” on tõlge, see tähendab, mida enam see järgib originaalteksti vormilist eripära, seda enam kujundab see ümber omaenese keelt (Derrida 1999:62–63, *apud* Álvarez, Vidal Claramonte 2002:25). Tõlkekeele võimalused võivad olla üllatavad, kui tõlkimisel rakendada ebaharilikke stilistilisi strateegiaid, mis tulevad esile mitte dünaamilise, vaid just eksotiseeriva ja literaalse tõlke juures (Moya 2004:56–57).

Tõlke (üheks) eesmärgiks on võõra vastuvõtmine ja aktsepteerimine võõrana, võõra teksti lubamine vastuvõtva keele, kirjanduse ja kultuuri struktuuri ning viimase muutumine läbi selle protsessi (Venuti 2000:32). Tõlge tähendab küll igal juhul võõra teksti kodustamist, kuid see protsess ja selle tulemus ei pea näima sujuvat ja probleemideta: “Nõustun Bermaniga [...] kaheldes igas kirjanduse tõlkes, mis müstifitseerib seda vältimatut kodustamist kui probleemivaba kommunikatiivset akti. Hea tõlge on demüstifitseeriv: see ilmutab omaenese keeles võõra teksti võõrapärasust” (Venuti 1998:11).

Vaid teisesuse säilitamine võimaldab hinnata tõlkija isiksust ja tööd ning aidata ta välja tema kuulsast nähtamusest. Ainult siis, kui tõlkija kasutab keelt sama uuenduslikult kui originaal, suudab ta vastu seista kiusatusele tõlkida ebatavalist tavaliseks: “individuaalse teisesuse või originaalsuse säilitamine tõlketekstis on võimalik vaid siis, kui tõlkija loobub oma alandlikust nähtamusest ning julgeb suhelda esimese autoriga kui võrdne võrdsega, olla tema kaasautor ja kasutada keelt nii uuenduslikul, julgel ja mängulisel viisil kui temagi. See on ainus võimalus vastu panna võimsale ahvatlusele reageerida esimese teksti ebatavalistele väljendustele nende tõlkimiseks vaimus instinktiivselt tavalisi väljendusvõimalusi otsides” (Rutherford 2002:221). Venuti arvates ei tohi tõlge olla läbipaistev aken originaali maailma, vaid selle teatud läbipaistmatus peab andma tunnistust tõlkija tööst: “Tõlge peaks olema kui *tertium datum*, mis lugejale “kõlab võõrana”, kuid millel on opaakne omadus, mis kaitseb teda näimast läbipaistva aknana autori või originaalteksti maailma: just see opaaksus – keele selline kasutamine, mis takistab kergest lugemist vastavalt nüüdisaegsetele standarditele – teeb nähtavaks tõlkija sekkumise, tema vastasseisu võõra teksti võõra olemusega” (Venuti 1986:190). Chesterman liigi-

tab teisesuse säilitamise järgi tõlked isegi vastavalt headeks ja halbadeks: “Halb tõlge eitab võõra Teisesust, andes seda edasi kui tuttavat; hea tõlge säilitab selle Teisesuse ükskõik milliste vahenditega” (Chesterman 1997:28).

Eelnevaga võib nõustuda üldises plaanis, kuid täpsemalt sõltub see iga konkreetse lugeja või teatud kultuurikontekstis paikneva lugejaskonna ootustest. Lugeja või lugejaskond, kes tõlgitud teose lugemise ajal unustab selle tõkelise olemuse, ootab enamasti “läbipaistvat teksti”, mis aitab tal unustada tõlkija olemasolu (vaid mõned eksootilised detailid annavad tunnistust teose võõrast päritolust, kuid seega ei erine teos millegagi tõlkekultuuris loodud teosest, milles samuti on kasutatud teatud võõrapäraseid elemente). Talveti arvates muutubki tõlkija nähtavaks sel juhul, kui tõlge osutub liialt võõrapäraseks: “enamikel juhtudest tõlketekst reedab, teeb nähtavaks tõlkija olemasolu, eriti kohmakalt teostatud vahendustöö puhul. See puudutab tavaliselt lähtekeele struktuuride liiga otsest sihtkeelele kohaldamist. Sellise tõlke keelekasutuse võõrapärusus tekitab lugejas tõrke, ta ei taju teost kui head kirjandust, mida emakeeles saaks nautida” (Talvet 2006:361). Arvestamata ei tohiks aga jätta ka seda, et samamoodi võib kodustamine tuua tõlkija nähtamatuses välja juhul, kui lugeja ootab tõlkest võõrast teost, teistsugust, ja leiab selle täis olevat käibefraase ja kohalikku koloriiti (siin tuleb muidugi silmas pidada funktsiooni, mida ühed või teised elemendid tõlkes või originaalis täidavad). Ka Venuti mõönab, et liigitamine ja hindamine saavad toimuda vaid kultuurikonteksti arvestades ning see, mis on “kodune” ja mis võõrapärane, sõltub muutuvast väärtushinnangute hierarhiast vastuvõtvas kultuuris (Venuti 2004:243). Niisiis on kodustamine ja võõrapärastamine suhtelised mõisted, mis võivad erinevate tekstide puhul toimida erinevalt ja olla erinevalt tõlgendatavad. Nii näiteks võib “võõras” esineda mitmel kujul ja mitmes mõttes. Võõras võib olla võõra keele võõrapärusus (kui ka lähtetekstis pole “teisesust” oma keele suhtes); võõras võib olla ka võõra reprodutseerimine (kui lähtetekstis on sees “teisesus” oma keele suhtes) tõlkekeele oma võõrastusvahendite või originaali teisesuselementide järeleaimamisega. Tõlkija on tekstis nähtav igal juhul, nii või teisiti, küsimus on vaid selles, kas seda tahetakse või osatakse näha.

Kultuurikonteksti arvesse võttes näib, et ühe opositsioonipoole eelistamine sõltub ka kultuuri vanusest ja suuruselt. Mida vanem, suurem ja “tugevam” kultuur, seda olulisem on selles omakirjandus ja teisejärgulisem tõlkekirjandus. Omakirjandus loob piisavalt uuendusi nii ideede kui ka vormi osas ja tõlked kalduvad omakirjanduse poolt tekitatud žanri- ja vorminõudeid järgima, liigitudes seega aktsepteeritavateks. Nooremates ja nõrgemates kultuurides, milles tõlgete osakaal on suurem, kalduvad tõlked olema avatumad originaali vormile ja ideedele, sest neid on vaja omakultuuri täiendamiseks, olles seega adekvaatsemad. Arvatakse, et väiksemad kultuurid aktsepteerivad võõrast kergemini: “Ja tõlketekstid omakorda manipuleerivad vastuvõtvat kultuuri, kaasa arvatud lähtekultuuri tajumist tõlkekultuuris. Võrreldes näiteks dubleerimist versus subtiitrimist, kaldub dubleerimine olema eelistatud meetod rahvuskultuurides, mis vastustavad võõrast, samal ajal kui subtiitrimist kasutatakse

rohkem nõrgemates kultuurides, mis osutavad võõra suhtes suuremat vastuvõtlikkust [...] Kesksed ja perifeersed kultuurid, lisaks sellele, näevad ja mõjutavad teineteist erineval viisil” (Chesterman 1997:38). Ometi võiks olla eeldatav vastupidine variant, mille kohaselt just väiksemad kultuurid kaitsevad end võõra sissetungi eest, mis nende niigi nõrka identiteeti mõjutab. Ehk ongi võõra aktsepteerimine võõrana kaitsemehhanism, samal ajal kui tugevad kultuurid, tehes võõra omaks, unustavad tema võõra olemuse ja päritolu, lasevad võõra sisse “lahtisest uksest”.

Üha sagedamini kostab tõlkeuurijate ja tõlkijate poolt arvamus, et ei tõlgita mitte mõtteid, vaid sõnu (mida ei tohi segamini ajada sõnasõnalise tõlke mõistega), mis loodetavasti, teatud tingimuste kokkulangemisel, väljendavad mõtteid, jättes igale lugejale teatava interpreteerimisvabaduse: “Nii et kui me ütleme, et tõlgime mõtet, siis pole see päris täpne. Olen arvamusel, et me just tõlgime sõnu, mis annavad edasi mõtet. Muidu oleks tegemist interpretatsiooniruumi kitsendamisega. Enamik tõlkeid seda ka teeb, kaldub eksplitsiitsusele, lihtsustamisele ja kitsendamisele. (Ülar Ploom *apud* Veidemann 2006); “Siin tähendab “literaalne” seotust (teoste) sõnaga. Tõlke töö sõnaga on tulemuslikum kui tähenduse taastamine. Just selle tegevuse kaudu taasesitab tõlge ühelt poolt teoste iseloomuliku tähendusprotsessi (mis on enam kui vaid nende tähendus) ja teiselt poolt muudab tõlkivat keelt” (Berman 2000:297).

3.4. Tõlke subjektiivsus

3.4.1. Tõlge kui interpretatsioon

Tõlkeuuringute enim käsitletud teemasid on tõlke ekvivalentsus, originaaltruudus (ja sellega seotult ka tõlke “headus” või “halbus”). Selle teema alla kuuluvad mitmed üksteisega läbipõimunud küsimused, alustades sellest, kas originaal on midagi püsikindlat, millele on võimalik “truu” olla, ja lõpetades sellega, et tõlkeurija ise pole erapooletult ja objektiivselt tegutsev analüüsiaparaat. Kahe äärmuse vahele jäävad küsimused ekvivalentsuse olemasolust üldse, selle hindamise võimalikkusest, hindamise tulemuslikkusest ja väärtusest. Et aga rääkida tõlke truudusest või mittetruudusest sellele, mida originaali autor on öelda tahtnud, peaksime kõigepealt teadma autori plaani, ideed, kavatsust, mis omakorda on määratletav ainult läbi (subjektiivse) tõlgenduse. Ja selle tõlgenduse juures pole tõlkija samuti vaba ajaloolise konteksti (ajastu tõlkepoetika) ning paljudest muudest mõjutustest. Holmes peab tõlkijapoolsete valikute tegemist sõltuvaks mitmetest komplekssetest teguritest, milles seas pole sugugi väheolulised sellised subjektiivsed kategooriad nagu tõlkija isiklikud maitseeelistused: “Otsides “vastavusi” või “sobivusi”, on tõlkija pidevalt vastamisi valikutega, mille kasuks saab ta otsustada vaid lähtudes oma isiklikust

arusaamast (teadmised, tundlikkus, kogemused...) kahe kõnealoleva keele ja kultuuri suhtes ning oma isiklike maitse ja eelistuste abil” (Holmes 1988:54).

Tõlketeoorial on muuhulgas tulnud tegeleda ka muutumatu ja puutumatu originaali idee kummutamisega. Selle idee kohaselt saab igal tekstil olla vaid üks tõlgendamisviis ja järelikult ka üksainus tõlge. Kuid nagu Connor ütleb, saab raamat eksisteerida vaid oma versioonides ning pole olemas platonistlikku Ur-teksti, millega arvestada ja versioonidevahelisi vastuolusid lahendada (Connor 1989:8). Ka originaali autor ei saa kirjutades teada, milliseid lugemisvõimalusi tema teos pakub ja millised lugejad ja tõlgendajad sellele olema saavad. Tekst muutub sõltuvalt lugejast, lugemise kohast ja ajast, teatud osa informatsiooni võib kaduma minna, midagi võib juurde tulla: “Juri Lotman näitab terves reas uurimustes, kuidas reaalselt funktsioneerivates tekstides võib see suhe olla ka vastupidine: tekst võib olla targem mitte üksnes oma lugejast, vaid ka autorist, tekst muutub ajas ning need muutused ei ole seotud üksnes autori jaoks adekvaatse informatsiooni kadumisega, vaid ka uue informatsiooni juurdetekkimisega” (Lotman 2001:222). See ei tähenda seda, et tekst oleks vaba mistahes interpretatsiooniks, sest see viiks teksti hajumiseni, selle olemasolu mõttetuseeni. See, et autoril ei ole täielikku kontrolli teksti saatuse ja tähenduse kujunemise üle, ei tähenda, et kontroll oleks lugeja käes, et lugeja määraks teksti tähenduse, vaid seda, et tekstil on oma sisemine toimisviis või seaduspära, mis seab lugejate piiramatule kujutlusvõimele teatud raamid: “*intentio operis*, mis ei ole loomulikult taandatav autori paratekstuaalsetele kavatsustele või *intentio auctoris*ele, mängib olulist rolli tähenduse allikana ning toimib kitsendusena lugejate või tõlkijate piiramatule kujutlusvõimele” (Moya 2004:181–182). Niisiis on tekstis endas määratud tema interpreteerimise tingimused: “Tähenduse kokkupanemise protsess ei ole eraviisiline, sest kuigi see rakendab tööle lugeja subjektiivsed oskused, ei ole selle eesmärk avasilmi une nägemine, vaid teatud tingimuste täitmine, mis on juba tekstis struktureeritud” (Iser 1978:49–50).

Kuid iga lugemine ja seega iga tõlge on üks võimalikest tõlgendusest ning sellest vaatepunktist on õigustatud seisukoht, et mida rohkem on ühest tekstist tõlkeid, seda mitmekülgsem ja sügavam saab olla nende tõlgete lugejate ülevaade sellest, milliseid lugemisvõimalusi originaal pakub. Nii võib ühest tekstist tehtud tõlgete arv olla praktiliselt lõpmatu. Iga järgnev tõlge esindab uust tõlgendust; sel viisil avavad erinevad tõlked tekstide tähenduspotentsiaali ning on ühtaegu ka eneseleostavad: iga uus versioon, uus lugemine rõhutab ka teda teistest versioonidest, teistest lugemisviisidest, teistest tõlgendustest lahutatavat erinevust (Hermans 2002:129). Enamikul juhtudel on siiski ebatõenäoline, et kirjandusteosest tehtaks ühes keeles rohkem kui üks tõlge. Selleks peavad täituma teatud tingimused, nagu näiteks olemasoleva tõlke (üldtunnustatult) halb kvaliteet, tõlkija, kes on huvitatud just sellest konkreetsest teosest ja tahab välja pakkuda oma tõlgenduse, kirjastuste initsiatiiv mitmetel põhjustel. Tavaliselt pakub üks tõlge piisava kindlustunde selle autori või teose olemasolust ja kättesaadavusest selles kultuuri- või keeleruumis. Siit jõuame kohe ka

järgmise probleemi: tõlkekirjanduse kui sellise teadvustamine vastuvõtvas kultuuris. Isegi kui tõlkimisest räägitakse ja tõlkija tööd hinnatakse, kaldub lugeja unustama, et tegemist on vaid ühe võimaliku interpretatsiooniga antud teosest, sellest, mida autor on tahtnud öelda: “see, mida tegelikult tõlgitakse, ei ole saatja kavatsus, vaid tõlkija tõlgendus saatja kavatsusest. Vastuvõtja, kes pole alati teadlik sellest, et loeb tõlgitud teksti (ega hooligi alati tõlkest niikui-nii), võib aktsepteerida tõlget kui saatja kavatsuse ilmingut” (Nord 1997:85).

Tõlkijal on lugejana suur vabadus teksti interpreteerimiseks ning selle vabadusega kaasneb ka suur vastutus nii originaali ees kui ka tõlke lugeja ees. See vastutus võib aga tõlkija tegevusele ja tulemusele ka negatiivset mõju avaldada. Kartus olla mõjutatud lähtekeele lingvistilisest struktuurist sunnib tõlkijat valima teist äärmust, originaali stilistiliste joonte tasandamist. Nii näiteks püüavad proosatõlkijad sageli luua loetavat teksti, arvestamata seoseid teose kui terviku osade vahel, iga lause funktsiooni seoses teistega ja teose tervikuga: “Ikka ja jälle pingutavad proosatõlkijad selle nimel, et luua loetavaid tõlkekeele tekste, et vältida lähteteksti süntaktiliste struktuuride liiga täpsest järgimisest tingitud kunstlikkust, arvesse võtmata seda, kuidas üksikud laused moodustavad osa üleüldisest struktuurist” (Bassnett-McGuire 1991:15).

Tõlkijapoolseid kommentaare ei kohta just sageli. Nende olemasolu sõltub ühest küljest ajastule omasest toimimisviisist, aga võib olla ka tunnistuseks sellest, et tõlge ei ole tõlkija arvates päris selline, nagu ta oleks soovinud, või tunneb ta, et lugejal võib tõlkega seoses tekkida kahtlusi: “Tõlkijal ei ole tavaliselt vajadust oma tõlget kommenteerida, kui ta just ei tunne, et lugeja võib oodata midagi muud” (Nord 1991:105).³¹ Kuid isegi kui tõlkija eksplitseerib oma kontseptsiooni, kirjeldab ja põhjendab oma tõlgendust tekstist ja tõlke-meetodit, ei pruugi see vastata sellele, mida tõlketekstist leida võib; Franki arvates pole tõlkija ees- või järelsõna sugugi usaldusväärsem, kui kirjaniku ees- või järelsõna (Frank 1991:121).

Mitmed autorid on rääkinud tõlke eneseleosutavusest kui ühest põhitingimusest selle toimimiseks. Tõlke ja selle lugeja vahel toimiks justkui leping (sarnaselt kunstilise fiktsiooni aktsepteerimise lepinguga), mille kohaselt lugeja “unustab”, et ta ei loe mitte neid sõnu, mille pani teises ajalises ja ruumilises kontekstis kirja originaali autor, ning võib öelda, et on lugenud näiteks Borgest, olles tegelikult lugenud vaid üht tõlgendust sellest: “Tõlke eneseleosutavus algab tiitellehest, kus märgitakse ära selle tõlkeline olemus ning ühtlasi kutsutakse lugejat aktsepteerima lepingut, mille kohaselt lugeja loeb teksti, teeseldes, et selle all peitub teises keeles kirjutatud originaal. See leping võimaldab lugejal, teades, et originaal on tõlkest erinev, hoida seda teadmist latentsena niikaua, kuni kestab tõlkeillusioon, ekvivalentsuse miraaž” (Hermans 2002: 134). See leping või illusioon on tõlke üks tähtsamaid toetuspunkte. Kuna ka fiktsioon on illusioon, ka fiktsiooni puhul nõustub lugeja aktsepteerima fiktsionaalset maailma kui terviklikku, siis on tõlgitud fiktsiooni puhul tegemist

---

³¹ Vt Ojamaa “vabandust” *Kunsttükide* järelsõnas (Ojamaa 1976:60).

kahekordse illusiooniga, kahekordse lugejapoolse lepinguga. Kuid lugeja peab arvesse võtma ka seda, et tegelikult sõlmib ta selle lepingu ilma võimaluseta kontrollida, mida vastutasuks saab: “Pragmaatiliselt tõlkena tähistatud teksti mõistab lugeja tavaliselt kui tõlget, mis vastab tavakohasele idee tõlkest, isegi kui see konkreetsel juhul nii ei ole. Kui näiteks lugeja ekslikult arvab, et tõlge annab edasi autori kavatsusi, ei saa ta kunagi teada, et see seda ei tee. Ta peab tõlkes esitatud kavatsust lähteteksti autori tõeliseks kavatsuseks” (Nord 1991:94). On üldine suundumus, et kirjandusteose tõlke puhul unustatakse selle tõlkeline olemus ja käsitletakse tõlgitud teksti kui autori sõnu (kui mitte otse-seid, siis vähemalt kui “neidsamu teises keeles”). Vastavalt Goffmanni (1981) teooriale kõneleja erinevatest rollidest sõnumi edasiandmisel oodatakse tõlke puhul, et tõlkija oleks animaator (*animator*) ehk sõnumi edastaja tsitaadi või kaudse kõne vormis. Tegelikuses võib tõlkija omaks võtta (teadlikult või tahtmatult) autori (*author*) või vastutaja (*principal*) rolli, edastades originaalteksti kui vabatsitaati või omaenese ideed.

Kui nõustume seisukohaga, et iga tõlge on antud teose järjekordne interpretatsioon tõlkija poolt, siis peame arvestama ka sellega, et teatud ulatuses loeme me tegelikult tõlkija teksti, kuulame tõlkija “häält”, mis ei pruugi olla neutraalse vahendaja hääl, nagu sageli arvatakse: “tõlkijad ei tööta ideaalsetes ja abstraktsetes olukordades ega püüa olla süütud, vaid omavad omaenese võõrandamatuid kirjanduslikke ja kultuurilisi huve ning *tahavad*, et nende tööd teises kultuuris aktsepteeritaks. Seega manipuleerivad nad lähteteksti nii selleks, et teavet edasi anda, kui ka selleks, et kohanduda olemasolevate kultuuriliste piirangutega” (Gentzler 2001:131).

Lisaks tõlkija teadlikele ja teadvustamata valikutele mõjutavad tõlke lõpptulemust nii otseselt kui kaudselt ka mitmed teised faktorid: toimetajad, korrektorid, väljaandjad, juristid, tsensorid (Frank 1992:371). Ka keel, millesse tõlkija tõlgib, seab talle piirangud: “On erinevus *logose* ja *lexise*, hermeneutika ja poeetika, tähenduse ja stiili, sümboliseeritu ja sümboli vahel, selle vahel, mida tähendatakse ja kuidas tähendatakse. Esimene on kavatsuslik, samal ajal kui teine sõltub keele omadustest ja vahenditest, nii nagu need enne subjekti olemas on” (Vidal Claramonte 1995:39–40). Tõlke sõltuvus tõlkija valikutest keele võimaluste seast võib lisaks piiravale asjaolule osutada ka positiivseks nähtuseks, lisades originaalile uusi tõlgendusvõimalusi: “nii nagu iga tekstuaalne produkt nõuab tõlge keelevahendite valikut. See valik on tahtlik ja lisab uusi mõõtmeid, mida originaalis ei ole” (Hermans 2002:127).

Tõlketeksti koostisosad erinevad alati originaalteksti omadest ja ka sama teksti teiste tõlgete elementidest ning sel juhul räägitakse muutustest või nihetest teksti erinevatel tasanditel. Need nihked ei ole tõlkeuurijale pelgalt materjaliks tõlkija vigade esiletoomisel, vaid viitavad ka teksti erinevatele interpreteerimisvõimalustele, iga lugeja või tõlkija panusele tekstis. Kui muutused on vältimatud, see tähendab sõltuvad keelesüsteemi erinevustest, annavad need aimu sellest, kuidas erinevad keeled tingivad erinevaid maailmanägemisviise.

Vigade hindamine on suhteline ja nii lugejast kui ka ajastust sõltub, milliseid nihkeid peetakse vigadeks ja milliseid neist omakorda kergemateks või tõsisemateks vigadeks. Olenemata neile antud hinnangust, on nihked või tõlkevead alati informatiivsed ja võivad osutada teatud tõlgendamisprobleemidele või -valikutele: “Eriliste juhtumite lähianalüüs (kaasa arvatud väidetavad “vale-tõlked”) võib näidata, et need on tegelikult strateegilised sekkumised, mis ilmutavad teatavaid (ootamatuid) aspekte tõlketeksti tähendusest” (Crisafulli 2002:36–37). Venuti kritiseerib vaatepunkti, mis tulenevalt ülimast lugupidamisest võõrkeelte ja -kirjanduse vastu muudab pea igasuguse tõlke vastuvõetamatuks ja mille kohaselt teevad vead tõlke iseenesest väärtusetuks (Venuti 1998:32). Lefevere väidab, et usk lähteteksti pühadusse ja originaalsusse pärineb romantismist ning sellega kaasneb põlgus “halbade” tõlgete vastu, mis ei kajasta autori “tegelikke” kavatsusi: “Kirjaniku looming saavutab avatuse ja mõjukuse peamiselt läbi “arusaamatuste ja valetõlgenduste” või, kasutades neutraalsemat terminit, läbi murdumiste [*refractions*] [...] tunnistagem, et murdumised – kirjandusteose kohandamine erinevale lugejaskonnale kavatsusega mõjutada lugejaskonna lugemisviisi – on alati meiega kirjanduses olnud” (Lefevere 2000:234–235). Neid kõrvalekaldeid tuleks võtta kirjanduse loomuliku ja mõjuka osana, ometi on neid kahetsetud ja maha vaikitud, kuid mitte vääriliselt uuritud.

3.4.2. Tõlkija hääl

Tõlkija kohalolu aktsepteerimine tõlkes on üks võimalusi ekvivalentsuse nõude või võimaluse kummutamiseks: “Vaid tõlkija kohalolust puhastatud tõlge jätab meid täielikult ekvivalentsuse kimääri meelevalda. See kimäär nõuab tekstist tõlkija kui subjekti eemaldamist. Ekvivalentsus kutsub esile tõlkija surma ja tõlkimise lõpu. Kui tõlge sublimeerub niivõrd, et muutub ekvivalentseks tekstiks, hävitab ta end tõlkena ise“ (Hermans 2002:127). Tegelikuses ei saa tõlkija kunagi olla olematu, sest iga interpretatsioon nõuab vaatepunkti ja vaatlevat subjekti. Tõlge nõuab keeleliste vahendite valikut, see valik sõltub suures osas tõlkijast ja lisab tekstile mõtmeid, mida originaalis ei olnud. Teiste seas on Robinson (1990) teravalt kritiseerinud levinud ettekujutust sellest, et tekstides peitub sõnum, kodeeritud ainumõte ja tõlkija peab läbi viima vaid dekodeerimise-rekodeerimise protseduuri. Väites, et ekvivalentsi otsingud on viljatud, paneb Robinson ette mitte rääkida sõnumi või mõtte tõlkimisest, vaid tõlkija suhtumisest teksti, tema viisist tekstile läheneda ja sellest suhtumisest tekkinud tõlkest. Ta pakub välja tõlgete tüpoloogia, kuus retoorilist figuuri, mis võimaldavad näha tekstide omavahelist suhet ja tõestada, et mõtte või sõnum pole ainus element, millele originaalteksti võib taandada: metonüümiline või metafooriline tõlkija allutavad oma kavatsused autori omadele, esimene püüab autorit jäljendada ja teine *olla* originaali autor; irooniline tõlkija viib loogilise äärmuseni idee tõlkija instrumentaalsusest; hüperboolne tõlkija *loob* autori kavatsused,

teeb need selgemaks kui originaalis. Tõlkest kui metafoorist või metonüümiast räägib ka Octavio Paz: “Originaaltekst ei taasilmu (see oleks võimatu) teises keeles; siiski on see alati kohal, sest implitsiitsel kujul tõlge mainib seda pidevalt või muudab selle verbaalseks objektiks, mis on küll erinev, kuid reprodutseerib seda ometi: metonüümiaks või metafooriks. Need kaks, erinevalt selgitavatest tõlgetest ja parafrasist, on ranged vormid ega ole kokkusobimatud täpsusega: esimene on kaudne kirjeldus ja teine verbaalne võrrand” (Paz 1981:10).

Schiavi (1996) juhib tähelepanu asjaolule, et kirjandusteose narratoloogiline struktuur ei ole originaalteose ja tõlke puhul ühesugune, kuigi seda kaldutakse narratoloogilises analüüsis unustama või eirama. Tõlke teoses usutakse kehtivat seesama narratiivne struktuur, mis originaalteose puhul: “Näib, nagu oleks narratiivne struktuur universaalseim struktuur ning kirjandusest ja selle tunnusoontest rääkimine universaalseim diskursus; ning tõlge on kõigest õhukese, mõjutu keelelise kirme eemaldamine või lisamine, millel pole midagi tegemist sellega, mis asub pinna all” (Schiavi 1996:2). Hermansi arvates on lugeja teadmine tõlke lugemisest tänu illusioonile tõlkest kui läbipaistvast ja originaaliga kattuvast tekstist uinunud olekus, mis jätab omakorda puutumata arusaama, et korruga räägib tekstis ainult üks jutustaja (välja arvatud otsene kõne) (Hermans 1996:33).

Kui kirjandusteos satub lugeja kätte, on reaalse autori kavatsustest saanud tekstuaalne artefakt, lugejat juhib teksti mõistmisel nüüd implitsiitne autor, kelle sõnum on mõeldud implitsiitsele lugejale. Teksti annab edasi jutustaja, kellele kuulub teksti “hääl” ja see hääl on mõeldud adressaadile: tegelik autor.. [..implitsiitne autor-jutustaja-adressaat-implitsiitne lugeja..].tegelik lugeja (Booth 1961). Schiavi toob Leuven-Zwarte (1989;1990) tõlkeanalüüsi näitel esile jutustaja eriliselt paradoksaalse rolli tõlke teoses. Kui näiteks kultuuri-elementide tõlkimisel võib jutustaja käsitleda neid kui tuttavaid (domestikatsioon) või kui tundmatuid eksootilisi objekte (võõrapärasdamine), siis võime küsida: “Kuidas saab eksotiseerimine ja naturaliseerimine olla osa näiteks *Don Quijote* (originaali) implitsiitse autori kavandatud narratiivsest strateegiast?” (Schiavi 1996:8). Kuna need protsessid on tõlkes kirjeldatavad, peab järelikult muutuma ka kogu ülejäänud narratoloogiline struktuur. Implitsiitne lugeja loob/interpreteerib teksti vastavalt ühistele jagatud eeldustele (keel, kultuurikonventsioonid). Selle tegevuse juures vajab tegelik lugeja jutustaja (hääle) ja selle adressaadi suhet kui instruksiooni, mis võimaldab tal implitsiitse lugejana mõista implitsiitse autori sõnumit. Kui implitsiitne autor, jutustaja, adressaat ja implitsiitne lugeja tegutsevad ühes tekstuaalses maailmas, peab tegelik lugeja selle maailmaga ühendusse astumiseks omama implitsiitse lugejaga vähemalt ühist keelt. Seega tekib tõlgitud teksti puhul eespool mainitud skeemis tühik ja kerkib küsimus, mil viisil jagab teise keele- ja kultuurikonteksti implitsiitne lugeja implitsiitse autoriga ühiseid eeldusi. See tähendab, et teatud hetkel siseneb sellesse skeemi tõlkija, kes võtab endale implitsiitse lugeja rolli ja reprodutseerib tõlketeksti sellest vaatepunktist lähtudes. Schiavi esitab tõlke teose narratiivse struktuuri, milles on ära toodud ka tõlke implitsiitne lugeja, kes

võtab vastu implitsiitse tõlkija poolt aktiveeritud presupositsioonide kogumi, nagu tõlkenormid ja -konventsioonid, ning ka fiktsionaalset maailma puudutavate presupositsioonide kogumi, mille aktiveerib originaali implitsiitne autor ja mida vahendab implitsiitne tõlkija: TA..|.IA – [J – AD – IL/tegelik tõlkija –] – implitsiitne tõlkija – J – AD – tõlke IL..|.TL (TA= tegelik autor; IA=implitsiitne autor; J=jutustaja; AD=adressaat; IL=implitsiitne lugeja; TL=tegelik lugeja).

Tõlkija hääl sekkub narratiivi, et kohandada tekstis leiduvat informatsiooni originaalteksti lugejast erineva lugejaskonna jaoks. Originaali ja tõlke võrdluses on tõlkija häält võimalik analüüsida, kuid näiteks Hermansit huvitavad need juhud, mil ainult tõlketeksti lugedes on avastatav kahe erineva hääle segunemine, sest originaali implitsiitse lugeja poole suunatud hääl ei kao kunagi täielikult: “Seega võib öelda, et tõlgitud tekst pöördub kahekordse publiku poole ja omab “teisest”, algse peale asetatud Implitsiitset Lugejat. See võib viia hübriidsete olukordadeni, mille puhul tõlge pakub ilmselgelt ülemäärast või ebaadekvaatset informatsiooni või on häälestatud üht tüüpi Lugejale siin ja teisele seal, näidates Tõlkija kohalolekut nende ebakõlade sees ja läbi nende” (Hermans 1996:29).

3.4.3. Universaalid

Tõlkeuniversaalid on keelelised tunnusjooned, mis on iseloomulikud just tõlketekstidele. Universaalid muudab huvitavaks asjaolu, et nad toimivad enam-vähem sõltumatult konkreetsest keelepaarist. Nende võtete eesmärk on muuta tõlgitud tekst sidusamaks, lugejale tuttavamaks, loetavamaks ja need ei sõltu enamasti keele- ja tekstisüsteemide erinevast ülesehitusest. Ühest küljest näivad nad peegeldavat arusaama sisu või tähenduse domineerimisest sõna üle, see tähendab tõlkija omistab originaaltekstile tähenduse, mida püüab tõlkes edasi anda ilma liigse “ballastita”. Teiseks selgituseks võiks olla tõlkija vastutustunne lugeja ees, kartus mitte olla aktsepteeritud, kasutades originaalile omaseid keele- ja tähendusstruktuure, mis ei ole alati selged, lihtsad ja üheselt mõistetavad, kuid mis tõlkes peavad sellisena esinema. Tõlkija tunneb kohustust anda tekstile konkreetne tähendus, püüda kinni teksti mõtte. Kui originaal on mitme-mõtteline, liikuv, siis tõlkelt oodatakse, et see kinnistab liikuvuse, pakub midagi kindlat. Lisaks vastutab tõlkija nii justkui ka originaali autori “eksimuste” eest.

Sagedamini täheldatud tõlkeuniversaalid on lihtsustamine leksikaalsel, süntaktilisel või stilistilisel tasandil (korduste vältimine, tavalisemate, kõnekeelelisemate sünonüümide valimine); eksplitseerimine (sidendite ja üldlaiendite lisamine, implitsiitse informatsiooni eksplitseerimine); normaliseerimine või standardiseerimine (kirjavahemärkide normipärane kasutamine, lauseehituse korrastamine (Laviosa-Braithwaite 2004; Baker 1993; Hatim 2001). Samuti on märgitud teatud tõlkekeelele omaste tekstielementide või -muutrite üleekspluateerimist tõlkes. See nähtus võib olla tingitud tõlketeksti sattumisest

vaenulikku keskkonda ja püüdest kompenseerida teatud ülereageerimisega fakti, et see pole tema loomulik keskkond (Vanderauwera 1985:11). Täheldatud on ka nn kolmandat koodi, mis tekib lähte- ja tõlkekultuuri ja -keele koodide vastandumisest ja mis eristab tõlketeksti üheaegselt nii lähtetekstist kui ka vastuvõtva kultuuri originaaltekstidest, muutes tõlketeksti omaette tekstiliigiks (Baker 1993:245); tekstimustreid tõlkes, mis ei ole seletatavad kummagi seotud keele võtete kogumiga (Even-Zohar 1990:77).

Toury nimetab peamist seaduspära tõlkes kasvava standardiseerimise seaduseks (*the law of growing standardization*), mis tähendab tekstisiseste seoste eiramist tõlkes või nende asendamist tõlkekeeles tavapärasemate seostega, lähtetekstiga võrreldes madalama taseme keeleüksuste valikut (Toury 1995:268–269). Näiteks korduste vältimise puhul võib toimuda uute korduste tekitamine, kuid sel puhul on keeruline kindlaks teha, kas tegemist on teadliku kompensatsioonimehhanismi või kahe eraldi protsessiga (Toury 1991).

Bermani (2000) arvates on läänemaailma tõlkekultuur rajatud vormi ja sisu, sõna ja tähenduse vastandamisele ning selles vastanduses jäävad peale sisu ja tähendus: “Algusest peale on tõlkimine läänemaailmas tähendanud tähenduse ilustavat taastamist, rajanedes tüüpiliselt platonistlikul eristusel vaimu ja kirjatähe, tähenduse ja sõna, sisu ja vormi, tundliku ja mitte-tundliku vahel. Kui tänapäeval väidetakse, et tõlge (kaasa arvatud mitte-kirjanduslik tõlge) peab tootma “selget” ja “elegantset” teksti (isegi kui originaalil need omadused puuduvad), siis võtab see väide omaks platonistliku tõlkekujundi, isegi kui see on ebateadlik. Selle tulemuseks on tõlketekst, mis on “selgem”, “elegantsem”, “ladusam”, “puhtam” kui originaal. See on sõna hävitamine tähenduse kasuks” (Berman 2000:296–297). Berman nimetab kahteist üldist suundumust proosa tõlkimisel ja ütleb, et kuigi nende eesmärgiks on teksti muutmine tõlkes selgemaks, standardsemaks, ühtlustatumaks, muutub tekst sellest paradoksaalsel kombel vähem sidusaks, vähem püsivaks. Lisaks rütmi (kirjavahemärgid), varjatud tähendusstruktuuride (teatud sõnade või sõnatüüpide kordumine tekstis), keelemustrite (teatud grammatiliste kategooriate kasutamine), keeletasandite ja hierarhiate lammutamisele, kultuurielementide kaotamisele või eksotiseerimisele, väljendite ja idioomide muutmisele on Bermani arvates olulisemateks võteteks ratsionaliseerimine, selgitamine, laiendamine ja retoriseerimine. Ratsionaliseerimine puudutab peamiselt originaali süntaktilist struktuuri ja taotleb lause korrastamist tõlkes vastavalt tõlkekeeles kehtivatele reeglitele (elimineerides näiteks kordused, pikad verbideta laused jne). Samuti tähendab ratsionaliseerimine konkreetse abstraktsemaks muutmist. Selgitamise (eksplitsioneerimise) positiivseks pooleks on originaali avastamata joonte valgustamine, negatiivseks aga nende detailide selgitamine, esile toomine, mis originaalis on mõeldud jääma ebaselgeks, varjule, liikumine polüseemiast monoseemiale. Ratsionaliseerimine ja selgitamine on võimalikud vaid laiendamise kaasabil, st tõlkes kasutatakse rohkem keelelist materjali kui originaalis, kuid lõpptulemusena ei muuda need teksti mitte selgemaks, vaid ähmastavad selle oma algu-

pärast selgust, ning seda nimetatakse ka ületõlkeks (*overtranslation*)³². Retori-seerimine (*rhetorization*; luules poetiseerimine) tähendab “elegantsete” lausete moodustamist originaali “toormaterjalist”: “Seega on õilistamine [*ennoblement*] vaid ümberkirjutamine, originaalil rajanev (ja selle arvel läbi viidav) “stilistiline harjutus”. See toimisviis on tavaline kirjanduses, aga ka humanitaaraladel, kus tulemuseks on “loetav”, “särav”, algsest kohmakusest ja keerukusest vaba, esiletõstetud tähendusega tekst” (Berman 2000:291).

3.5. Uurimismeetodid

Chesterman (2000) räägib tõlkemudelitest kui eelteoreetilistest võimalustest uurimisobjekti hõlmamiseks. Iga mudel seab piirid analüüsile ja seega ka teooriate konstrueerimisele. Eksisteerib kolme tüüpi mudeleid: võrdlev, protsessuaalne ja kausaalne. Esimene neist on kõige traditsioonilisem, staatiline ja keskendub teatud tüüpi ekvivalentsusele kahe produkti vahel. See on seotud kontrastiivse lingvistikaga ja tänapäeval ka korpusel rajaneva analüüsiga. Protsessuaalne mudel esitab tõlget kui protsessi, mitte kui produkti, ja on seetõttu dünaamiline mudel. Chesterman peab kausaalset mudelit kõige mõjusamaks, sest see sisaldab ka ülejäänud kahte. Implitsiitselt sisaldub kausaalne mudel mitmes tõlkeuringute suundumuses: Nida dünaamilises ekvivalentsuses, *skopos*-teoorias, polüsüsteemide ja *cultural turn*-teoorias, relevantsusteoorias, retseptiooniteoorias, tõlkekriitikas. Vaid kausaalne mudel võimaldab kaasata neli peamist hüpoteesitüüpi: interpretatiivse, deskriptiivse (tõlkeuniversaalid ja -seaduspärasused), selgitava ja ennustusliku (mingi nähtuse ja selle ilmumise tingimuste selgitamine). Kausaalne mudel võimaldab otsida vastust küsimustele nagu miks on konkreetne tõlge selline, nagu ta on, miks lugejad reageerivad tõlkele mingil teatud viisil, miks teatud perioodil teatud kultuuris tõlgitakse just sellisel viisil, miks lugejad eelistavad üht tõlget teisele. Siiski on ka selle mudeli puhul ebaselge, kuidas toimub täpselt nendele miks-küsimustele vastamine, sest me võime küll teada saada, milliseid tõlkeid lugejad eelistavad, ent siit edasi on suuresti intuiitselt selgitatav või pigem oletatav, miks see just nii on. Isegi kui vastus sellele küsimusele oleks näiteks tõlgete sarnasus antud perioodil valitsevate kirjandusvoolude- ja suundumustega või ladusa probleemitu keelekasutusega tõlgete eelistamine lugeja poolt, jääb lõplik miks-küsimus ikkagi õhku.

---

³² Implitsiitne intensiivistab teksti esteetilist efektiivsust ja seetõttu tähendab kirjanduse interpretatsioon suures osas implitsiitse tähenduse otsimist, taastamist. Tekstiteoorial põhinev kirjandussemantika väidab, et implitsiitse tähenduse markerid esinevad eksplitsiitsel kujul tekstis ja implitsiitne tähendus leitakse teatud konkreetsete võtete abil (Doležel 1996:17). Toropi arvates ei ole tõlkijal muud võimalust kui konkreetiseerida mitte-konkreetset ja eksplitsiitset implitsiitset, sest originaali autori sünkretism ei ole talle kättesaadav (Torop 1997:31; 1995:17).

Tõlkeanalüüsis on olulisel kohal tõlkepoetika määramine, mis hõlmab nii antud kultuuris ja perioodil käibivaid üldisi reegleid tekstide tõlkimiseks kui ka tõlkijapoetikat, tõlkija valikuid ja põhimõtteid mingi meetodi rakendamisel. Tõlkijapoetikas võib eristada tema enda poolt formuleeritud põhimõtteid ehk eksplitsiitset poetikat ja implitsiitset poetikat, mis sisaldub varjatud kujul tõlketekstis endas: “Niisiis vajavad kõrvutamist ajastu üldised normid, tõlkija enda poolt sõnastatud põhimõtted ning tõlketekstis varjuvad põhimõtted, mis tuleb kõigepealt rekonstrueerida” (Torop 1989:360). Hurtado (2001) peab vajalikuks eristada tõlkija meetodit, strateegiat ja tehnikat. Meetod on konkreetse tõlkeprotsessi läbiviimine teatud põhimõtteid järgides; need põhimõtted on määratud tõlke konteksti ja eesmärgi poolt: interpreteeriv-kommunikatiivne (mõtte tõlkimine), litaalne meetod (lingvistiline transkodifikatsioon), vaba meetod (semiootiliste või kommunikatiivsete kategooriate modifikatsioon), filoloogiline meetod (erudeeritud ja kriitiline tõlge) (Hurtado 2001:254). Kui meetod ja strateegia kuuluvad tõlkeprotsessi juurde, siis konkreetsete tehnikad probleemide lahendamiseks kuuluvad tõlke resultaadi juurde. Kuid meetodid ei ilmne tavaliselt tõlkes puhtal kujul, sest teatud tehnikate eelistamine ei tähenda, et need tehnikad määraksid ainsana tekstis kasutatud meetodi. Nii võib ühtse meetodi otsimine viia uurija ka ummikteele, sest enamasti ei ole tõlkimise puhul tegemist masinliku, programmilise tegevusega. Tõlkija tööd mõjutavaid tegureid, nii sisemisi kui välimisi, on palju ja nende kõigi kindlakstegemine peaaegu võimatu.

Tõlkija taotluste ja meetodi väljaselgitamine on seega mitmes mõttes problemaatiline. Raske on ette kujutada tõlkijat, kes rakendaks ühte ja sama kindlat meetodit kogu teksti vältel, isegi kui tal oleks väljakujunenud seisukoht selle kohta, kuidas peaks tõlkima või kuidas ta sooviks tõlkida. Tõlkija valikud sõltuvad alati mitmest mõjutegurist ja on osaliselt ebateadlikud.

Ka tõlkeuurija on lugeja ja seega samuti tõlketeksti kui eneseküllase terviku lummuses. Uurija peab suutma tekstist distantseeruda, et näha seda moodustavaid elemente ja nendevahelisi seoseid: “Tõlked nagu teisedki organiseeritud tekstid kalduvad olema eneseleosutavad, seades sisse oma keelenormid ja -tavad. Lugejatena kaldume me need tavad ära õppima, kohandudes ja nõustudes nendega suhteliselt kergesti. Seega töötab meie lugejahaaridus vastu meie võimele uurida tõlgete mikrotasandeid: nõuab pingutust, et hoida konkreetse tõlke tavad võõrastena, et märgata tõlkija norme ja valikuid” (Tymoczko 2002:20). Parim viis tõlketeksti lummusest vabaneda on asetada ta võrdlevasse konteksti teiste tõlgetega, see on aga raskendatud juhtudel, mil tekstist on olemas vaid üks tõlge, kuid see võrdlemise kontekst võib hõlmata ka sama teksti tõlkeid teistes keeltesse, tõlkija teisi tõlkeid: “Tõlke latentne eneseleosutavus haihtub niipea, kui meenutame lepingut ennast või pöörame tähelepanu tõlke erilisele intertekstuaalsusele, sest nendel hetkedel ei mõtle me niipalju sellele, mil viisil reprodutseerib tõlge teksti, mis talle elu annab, vaid sellele, mil viisil see suhtestub teiste tõlgete ja nende suhtes kehtivate ootustega” (Hermans 2002:134). Näiteks on analüüsijal keeruline mitte lasta end mõjutada kahest tekstist loogiliselt

eeldatule ka vastupidises suunas: analüüsid originaali, on silme ees ka tõlge ja sellest lähtuvalt detailid, mida võiks originaalis tähele panna. See pole aga üheselt negatiivne nähtus, vaid võimaldab leida ka originaalset detaile, mida muidu poleks ehk märganud. Uurija võib teadlikult loobuda analüüsima võimalusi, mis tõlkijal keeles olid või ei olnud, kuid seda ei saa ka täielikult ignoreerida ja vaadelda tõlkevalikuid kui vaid tõlkija tahteavaldusi. Ühest küljest oleks tõlkija suhtes ebaõiglane mitte võtta arvesse keelepiiranguid, teisest küljest tuleb keelepiirangute arvestamisel kindlasti esile hulgaliselt neid kohti, kus tõlkija oleks võinud teha teistsuguseid valikuid.

Kirjandustekstide tõlgete uurimiseks on välja pakutud ja läbi proovitud mitmesuguseid meetodeid, siiski pole neist ükski osutunud univeraalseks ja eksimatuks. See tuleneb osaliselt sellest, et tõlke uurija nagu tõlkijagi on teksti subjektiivne interpreteerija. Ka tõlke uurija tegevus on subjektiivne (ta tõlgendab tõlkija tõlgendust originaaltekstist). Selles mõttes ei erine see teistest teadusuuringutest, eriti humanitaarvaldkonnas, mille subjektiivsus on tingitud muuhulgas vaatepunkti, ideestiku ja raamistiku valikust. Teatud tasakaalu subjektiivsuse ja objektiivsuse vahel peab siiski taotlema, et uurimus oleks usutav, olulisim on uurimise subjektiivset olemust mitte unustada, et “empiriilist uurimist mitte ära vahetada positivistliku usuga “objektiivsusesse”” (Baker 2002:50).

Kuna ühtse uurimismeetodi konstrueerimine näib ebareaalne, sõltub see iga uuritava teose eripärast ja uurija huvidest selle juures. Sageli pole mitte originaal ega ka mitte tõlge need, mis annavad uurijale lähtemotiivi, vaid just nende kahe teose omavahelise suhte esialgne vaatlus: uurija pöörab tähelepanu nendele küsimustele, mis on tekstis esmasel vaatlemisel silma jäänud ja mis võiks anda uurimisel tulemust. Niisiis sõltub meetod ja selle tulemused uurija poolt esitatavatest küsimustest. Läbikukkunud mudelid ja meetodid on osutunud kasulikuks selles mõttes, et need on näidanud “neutraalse kirjelduse utoopilisust, püsivate võrdlusüksuste kinnistamise, puhaste eraldusjoonte tõmbamise, tõlgenduse vältimise võimatust, võimatust uurida tõlget vaakumis” (Hermans 1999:71).

Teiseks takistuseks universaalsete uurimismeetodite loomise teel on iga teose või autori erinev keelekasutus, lingvistilised ja poeetilised võtted, temaatika, seetõttu on ka analüüsi ees seisvad probleemid iga kord erinevad. Konkreetne tõlge võib pakkuda “vihjed” teatud elementide või suundumuste uurimiseks. Kuigi uurija võib (osaliselt) kasutada teistes uurimustes rakendatud võtteid, tuleb tavaliselt iga konkreetse uurimuse jaoks välja töötada eraldi spetsiifiline meetodika.

Ka keelte- ja kultuuridevahelised suhted on igal juhtumil erinevad: eksisteerivad kultuuriliselt ja keeleliselt lähedased ning kultuuriliselt ja keeleliselt kauged ühiskonnad, kultuuriliselt lähedased ja keeleliselt kauged, keeleliselt lähedased ja kultuuriliselt kauged ühiskonnad. Ka neid suhteid tuleb analüüsimetodi valikul ja ülesehitusel arvestada.

Crisafulli (2002) räägib eklektilisest meetodist tõlke kirjeldamisel ja kritiseerib opositsiooni empiirilise-deskriptiivse (Toury, Baker) ja kriitilis-interpretatiivse (Pym, Levefere, Bassnett, Venuti, Hermans) lähenemise, kirjelduse ja hinnangu vahel. See opositsioon on aga kunstlik, sest väärtushinnagud mõjutavad andmematerjali valikut nii kirjeldava analüüsi kui ka selgitavate teooriate jaoks. Empiirilised faktid ei eksisteeri sõltumatult uurija vaatepunktist, sest viimane loob need, tehes nähtavaks oma vaatepunktist olulised andmed. Olulisem küsimus uurijate jaoks on kindlaks teha või kokku leppida, mis sobib tõlke uurimisel adekvaatseks tõestusmaterjaliks. Eklektiline meetod kombineerib tõlke mitut tasandit: “Eklektiline lähenemine tekstianalüüsile peaks kirjeldama trans-individaalsete (ühiskondlik-kultuuriliste, ajalooliste ja universaalsete) ning individaalsete (“inimliku elemendi”) faktorite vastastikust suhet tõlkes” (Crisafulli 2002:37):

Seaduspärasused	Strateegiline sekkumine
Teostatud tõlketeksti tekstuaalsetes strateegiates, võrreldavad tõlketekstide korpusel vaadeldud tendentsidega	Teostatud tõlketeksti tundlikes osades. Strateegiline sekkumine paljastab tõlkija vaatepunkti
Analüüsi tüüp: kvantitatiivne	Analüüsi tüüp: kvalitatiivne
Lähenemine: teaduslik-induktiivne	Lähenemine: kriitilis-interpretatiivne
Fookus trans-individaalsetel teguritel ja üldistel tekstitunnustel	Fookus individaalsel tõlkijal ja teksti spetsiifilistel tunnustel
Tõlkenormid	Ideoloogiline sekkumine; manipulatsioonid
Tõlkekaanon(id)	Tekstikriitika
Tõlkekäitumise universaalid/seadused	Isiklikku laadi valikud; “väärtõlked”
Tõlketeksti üldised tunnused (nt üldine kompensatsioon)	Sekkumine tõlketeksti spetsiifilistes osades (nt nihutatud ja piirnev kompensatsioon)

(Crisafulli 2002:39).

Esimestena mõtlesid süstemaatilise meetodi vajalikkusest *Translation Studies*-koolkonna teoreetikud, kes vajasisid seda nii konkreetse tõlke funktsiooni määramisel vastuvõtvast kultuuris kui ka teatud kultuurikontekstis esinevate tõlgete üldiste seaduspärasuste kindlakstegemisel. Selleks pidasid nad vajalikuks kokku leppida analüüsitava tekstitunnuste valikus ning analüüsida neid elemente nii sünkroonselt, struktuuralses tekstianalüüsis, kui ka diakroonselt, intertekstuaalses kirjanduslikus ja ühiskondlik-kultuurilises analüüsis. Samas peab ka tõdema, et sageli võib kohata nimekate tõlketeadustajate üldistusi konkreetsete tõlgete või ka mingi ajajärgu tõlkesuundumuste kohta, ilma et oleks päriselt selge, milliste andmete põhjal ja millist meetodit kasutades sellistele järeldustele on jõutud. Sonja Tirkkonen-Condit (1989) aga märgib, et kuigi mõned teoreetilised seisukohad on õigusega kritiseeritavad mõistete ja terminoloogia hägususe pärast või nende vähesese seotuse tõttu reaalsete tõlgetega, ei saa siiski oodata, et tõlketeadus ülesandeks oleks pakkuda sobivat mudelit iga konkreetse

uurimisprobleemi lahendamiseks empiirilises tõlketeaduses. Leidub ka arvamusi selle kohta, et mahukad, mehaanilised ja matemaatilised meetodid ei ole humanitaaraladel õigustatud, ei anna suurele saavutatud infohulgale vaatamata teadmisi konkreetse teksti ja konteksti eriomaste joonte kohta ega õigusta seega nende rakendamisel tehtavat pingutust (Tymoczko 2002:15).

Üks süstemaatilisemaid kirjandustekstide tõlke analüüsiks välja pakutud meetodeid on Leuven-Zwartzi meetod (1989, 1990). See rajaneb nihete (*shifts*) võrdlusel originaalis ja tõlkes kahes etapis: võrdlev mudel registreerib nihked mikrostruktuurilisel (semantilisel, stilistilisel, pragmaatilisel) tasandil; kirjeldav mudel vaatab mikrostruktuurilise tasandi nihete mõju makrostruktuurilisele tasandile (vaatepunkti, aja, ruumi tasandile). Mõlemad tekstid jagatakse transeemideks ja kahe transeemi ühisosaks on arhitranseem. Nihked klassifitseeritakse vastavalt mõlema transeemi suhtele arhitranseemi. Selle meetodi olulisus peitub muuhulgas ka selles, et ühena esimestest ei analüüsita selle abil lokaalseid ja juhuslikke muutusi, vaid nihkeid teksti- ja diskursusetasandil. Meetodi eelisteks on suur süstemaatilisus ja selle rakendatavus (vähemalt esmapilgul) igasugusele kirjandustekstile ükskõik millise keeltepaari puhul. Suur süstemaatilisus on paradoksaalsel kombel ka meetodi üks olulisemaid puudusi, sest selle “õppimine” ja õige rakendamine on väga töömahukas (eriti pikemate tekstide puhul), samal ajal kui tulemus ei pruugi olla nii objektiivne kui loodetud, sest arvestatud pole tõlgendusriskustega.

Kõnealuse meetodi teiseks puuduseks on subjektiivsus analüüsielementide valikul (selline valik on subjektiivne niikuinii, kuid see subjektiivsus peab olema teadvustatud ja põhjendatud), seega peaksime teadma *a priori*, millised nihked on fundamentaalsed, millised nihked on kvalitatiivselt olulisemad kui teised ja milline hulk selliseid fundamentaalseid nihkeid avaldab mõju makrostruktuurilisele tasandile. Meetodi eesmärk on uurida tõlkija strateegiat, teadlikult või ebateadlikult tehtud valikuid. Süntaktiliste nihete puhul näiteks väidetakse, et need ei sõltu enamasti tõlkija valikutest; selline väide välistab võimaluse analüüsida tõlget keele teisesuse vaatepunktist, ühe keeltepaari omavahelist suhet ja tõlkija suhtumist sellesse ning võimalusi väljendada lähtekeele teisesust tõlkekeeles tõlkija poolt tehtud valikuid hinnates. Veel üheks puuduseks on transeemide vaatlemine väljaspool nende tekstuaalset ja intertekstuaalset konteksti, arvestamata iga elemendi funktsiooni narratiivses struktuuris.

Magistritöös (Kaldjärv 2000) kasutasime Leuven-Zwartzi meetodit kergelt modifitseeritud kujul nelja Borgese lühijutu eestikeelse tõlke analüüsimisel ja saadud tulemused sarnanesid meetodi autori poolt teostatud *Don Quijote* hollandikeelse tõlke analüüsitulemustega (kuigi analüüsitava materjali mahud on võrreldamatud): “Enamuse siin uuritud juhtude puhul on valdav aktsepteerituse norm: rõhumäärsõnade rohke kasutamine, samuti täpsustuste ja selgituste sage esinemine peegeldavad hollandi tõlkijate poolt teksti arusaadavusele ja keele loomulikkusele ning aktsepteeritavusele omistatud olulisust” (Leuven-Zwart 1990:93). Need tulemused kinnitavad ka tõlkeuniversaalide kehtivust. Meie analüüsis oli kõige sagedasemaks nihkeks täpsustamine ja eriti Borgese

neutraalse, “nähtamatu” stiili asendamine subjektiivsemate ja hinnangulisemate semantiliste valikutega. Samuti tulid esile muutused liitlausete osade vahelistes põhjuslikes seostes ja ajavormi muutused (olevikust minevikuks) filosoofilistes avaldustes, mis sageli juhatavad sisse uue lõigu, või poeetilistes vahelausetes. Tõlkes võib märgata üldist orienteeritust tõlkekeelele, eesmärgiga pakkuda loetavust ja ladusust originaali tekstikujunduse arvelt. Kuid kuna meetod rajaneb nihete otsingul ja tulemus on interpreteeritav vaid statistiliselt, ei võimalda see kirjeldada teksti oluliste stilistiliste elementide ja omapärase keelekasutuse vaatepunktist.

Lambert ja Van Gorp (1985) on pakkunud välja üldisema analüüsimeetodi, mis põhineb Even-Zohari ja Toury polüsüsteemide teorial ja vaatab nii originaalteksti, selle autorit ja lugejat kui ka tõlkijat, tõlget ja selle lugejat nende vastavas kultuurikontekstis. Nende analüüs algab makrostruktuurist (peatükkide jagunemine, narratiivne struktuur) ja suundub sealt edasi mikrostruktuurse analüüsi juurde (süntaks, modaalsus). Selle lähenemise peamiseks puuduseks on peetud väheste konkreetsete võtete väljapakkumist konkreetse tõlke analüüsi läbiviimiseks (Hermans 1999).

Kultuuriuuringute (*cultural studies*) suuna esilekerkimine tõlketeaduses kaheksakümnendatel (manipulatsioonikoolkond, polüsüsteemide teooria, deskriptiivsed uuringud) tekitas teatud vastuseisu varem prevaleerinud lingvistilisele suunale, mida nüüd halvustati kui vaevalist ja väära originaali ja tõlke võrdlemist. Bakeri (1996) arvates tekkis juba diskursuseanalüüsi või kriitilise lingvistika esilekerkimisega (Fowler, tõlketeoorias Hatim ja Mason) võimalus ka lingvistika abil analüüsida maailmapildi kajastamist tekstis läbi ideoloogiliste mustrite (sidusus, sõnavara, teema-reema asetus), kuid kui lingvistika abil läbi viidav kultuurilis-ideoloogiline analüüs on valdvalt neutraalne, siis kultuuriuuringute taga seisavad kindlad poliitilised seisukohavõtted (postkolonialism, soo-temaatika, rassiprobleemid). Üha enam räägitakse nende kahe lähenemisviisi võimalikust sünteesist ja selliste vastanduste kunstlikkusest ning nende kaotamise vajalikkusest: “käes on aeg, et tõlkeuurijad hülgaksid selle täiesti tulutu vaidluse lingvistika ja kultuuriuuringute, instrumentaalsete ja hermeneutiliste vaatepunktide, formaalse ja esteetilise või teiste samasuguste vastandusest” (Baker 2002:44). Lingvistika kasulikkus tõlkeuuringute jaoks on osaliselt tingitud muutustest lingvistikas endas. Nii ei võrrelda enam tekstide keelelist struktuuri (ega püüta leida universaalseid süvastruktuure), vaid viiakse läbi kriitiline diskursuseanalüüs, mille kaudu võib saada aimu kultuurilistest, ideoloogilistest ja muudest küsimustest, mis moodustavad osa tekstist. Kirjandustekstide puhul võimaldab kriitiline analüüs eristada lingvistilisi meetodeid, mida kasutatakse kunstilise efekti saavutamiseks. Sellise analüüsitüübi miinuseks peetakse tulemuste ettearvatavust, kuigi seda võib seletada ka vajadusega otsida kindlamat ja nähtavamalt tõestust teksti omadustele ja toimimismehhanismidele, mida tajutakse intuiitiivselt. Josep Marco (2001) poolt välja pakutud meetod on integreeriv, ühendades nii kirjeldavad kui lingvistilised lähenemisviisid, viimased rajanevad peamiselt Halliday, Hatimi ja Masoni ettepanekutele. Marco

kasutab Fowler'i (1996) esitatatud skeemi Halliday poolt välja pakutud suhetest keelelise kommunikatsiooni situatsiooniaspektide, keele funktsioonide ja lingvistilise struktuuri vastavate joonte vahel. Kõigi mainitud meetodite ühine joon on kirjelduse totaalsus, teksti kõikehõlmav analüüs, mis nii või teisiti ei saa olla täielik ega objektiivne. Siin oleks lahenduseks mingi teksti analüüsimine, lähtudes pigem selle konkreetse teksti omapärasest kui ühe või teise meetodi vajadustest.

Tõlgete uurimises on rakendatud kahte kohati vastandatud, kuid tegelikult teineteist täiendavat meetodit: alt üles (ehk siis analüüsi alustamine teksti kõige väiksematest elementidest) ja ülevalt alla (teksti vaatlemine kõigepealt nähtusena kultuurikontekstis ja seejärel tõlke funktsioneerimise võimalike põhjuste analüüs tekstis). Viimase meetodi tulekut seostatakse eelkõige manipulatsioonikoolkonna nägemusega tekstist kui kultuurifenomenist (Vidal Claramonte 1995:15). Tänapäeval infotehnoloogia arengu poolt soovitud korpusel rajanevad uuringumeetodid rakendavad alt-üles meetodit, kasutades suuri keelelise informatsiooni hulki üldistavate järelduste tegemiseks. Samas rakendatakse ka ülevalt-alla meetodit intuitsioonil või esmasel analüüsil põhinevate hüpoteeside kinnitamiseks või ümberlükkamiseks (Kenny 2004:53). Van der Voort väidab, et teksti kui terviku makrostruktuuriline tähendus ei sõltu mitte selle elementide mikrostruktuurilisest tähendusest, vaid vastupidi, tingib need mikrostruktuurilised tähendused ja seega ei vii mikrostruktuurilised nihked tõlkes mitte makrostruktuuriliste niheteni, vaid sõltuvad nendest. See tuleneb lugemisprotsessi loogikast, mille kohaselt lugeja ei summeeris sõnade ja lausete isoleeritud tähendust, vaid muudab, sünteesib selle makrostruktuuriliseks tervikuks. Niisiis pooldab Van der Voort tõlke analüüsis terve teksti mikrostruktuurilise analüüsi asemel osa teksti makrostruktuurilist analüüsi, tähelepanu pööramist teksti teatud elementidele (Van der Voort 1991:66–73).

3.5.1. Rakendatud meetodist

Konkreetse tõlke uurimisel peab silmas pidama, et uurija poolt esile tõstetud tekstielemendid ei pruugi vastata mingile ühele kindlale teadlikule tõlkestrateegiale, vaid paljudele juhuslikele ja ebateadlikele valikutele. Tähendusrikkamaks võivad osutuda need elemendid, mis korduvad originaalis või tõlkes teatud järjekindlusega ja võimaldavad teha järeldusi nende olulisusest originaaltekstis, nende kohtlemisest tõlketekstis ja nende tõlkimise keerukuse astmest.

Võttes arvesse, et statistiliselt registreeritud keelelised erinevused ei paku kasulikku informatsiooni, kuna mitte kõik nihked pole olulised ning lisaks on osa neist vältimatud, sõltudes keelte erinevustest ja võimalustest, on endiselt ebaselge, kuidas määratleda olulisi nihkeid, kas arvestada kvalitatiivset või kvantitatiivset aspekti. Arvame, et olulist informatsiooni võib leida mõlemat tüüpi elementides. Võib kujutleda tõlget paljude kvantitatiivsete nihetega, mis ei oma suuremat tähtsust (tähtsus oleneb muidugi vaatepunktist) või pole infor-

matiivsed ja samal ajal võib mõni juhuslik kvalitatiivne nihe muuta kogu teksti olemust ning ka vastupidi. Isegi eeldades, et suudame tekstis esile tõsta kunstiliselt olulised detailid või nihked, mis on pidevad ja ühesuunalised, ei saa me olla kindlad selles, kas need nihked on tõlkija (eba)teadlik valik või tõlkekeele sund. Püüd lahendada seda probleemi, eemaldades analüüsist nihked, mis sõltuvad vastuvõtvas keelest, viiks katsetuste läbi uue tõlke tegemiseni ja selle võimalikud tulemused tühistaks ettevõtmise subjektiivsus.

Meie poolt kasutatud meetod otsib vastuseid läbi kvalitatiivsete elementide kvantitatiivse analüüsi. Analüüsis ei pöörata tähelepanu nihetele, vaid teatud elementide tõlkele, milles sisalduvad nii nihked kui ka vastavused, õigem oleks siiski öelda erinevad tõlkevõimalused, millest seejärel otsitakse teatud seaduspärasusi. Olulisim eesmärk on selgitada välja tõlketeksti olemus analüüsi aluseks võetud oluliste stiilelementide perspektiivist, olenemata sellest, kas valikud on keeleliselt determineeritud või mitte. Seejärel püütakse võimaluste piires kindlaks teha, kas tõlkija valikud on olnud teadlikud. Kuigi mõned elemendid võivad olla tingitud vastavate keelesüsteemide erinevusest (ka stilistilisest erinevusest, sest keelte markeerimis- või esiletõstmisviisid on erinevad), võib valitud olulistes elementides täheldatud muutuste kogum pakkuda huvitavaid andmeid mitte ainult tõlketeksti kui terviku, vaid ka tõlkija tegevuse kohta. See võib olla üheks võimaluseks hinnata tõlkes teisesuse säilitamist, tõlkija otsust (otsustavust) järgida originaali stilistilist tekstikujundust, vaatamata võimalikele takistustele vastuvõtvas keelesüsteemis. Kuigi see pole alati võimalik, püüame vältida hinnangu andmist tõlkija valikutele originaali konstruktsioonide edasiandmisel tõlkekeele võimalustest lähtuvalt. Ei ole välistatud, et need võimalused sõltuvad ootuspärasest rohkem tõlkija julgusest kui vastavatest keelenormidest: “Keeleline norm on äärmiselt paindlik, pakkudes loomingulist potentsiaali keelesüsteemide võimalustes, mis on tõlkija ja eriti kirjanduse tõlkija jaoks fundamentaalse tähtsusega” (Snell-Hornby 1999:155).

Enamasti on tõlkeanalüüsi lähteüksuseks lause. Olemasolevad analüüsid näitavad aga, et vajadusel võib kasutada igasuguse keelelise taseme üksusi, eriti kui seda nõuab analüüsi eriline iseloom. Samas ei tähenda üksuste eraldamine tekstist (nii tõlkimise kui ka tõlke analüüsi käigus), et tõlkija või analüüsija lakkaks nägemast ja arvesse võtmast teksti kui tervikut. (Malmkjær 2004:287–288). Vastavalt vajadusele eraldatud ja kasutatud tekstiüksust on nimetatud transleemiks: “Igasugune bitekstuaalne üksus, ükskõik millist tüüpi või milliselt keeletasemelt, mis omab sama sisu ja kahte erinevat, kuid seostatavat [*solidario*] formaalset ilmingut, ja mille olemasolu sõltub üleüldisest ekvivalent-sussuhtest, mis on aluseks igale tekstuaalsele TT-OT paarile” (Rabadán 1991: 199).

Töö põhiosas kirjeldame teemade kaupa tõlkeanalüüsi käigus leitud ja toome ära olulisemad ja tähelepanuväärsemad näited paaride kaupa (tekstilõik originaalist ja vastav tõlge või tekstilõik tõlkest ja sellele vastav lõik originaalist), lisades vajaduse korral nurksulgudes kommentaari ja omapoolse tõlke, mis on alati võimaluse piires literaalne ja mida ei tule seega mingil juhul pidada uue ja

parema tõlke variandiks (kohati viitavad need näidistõlked ise literaalsema tõlke võimatusele). Kuna suures osas on analüüsi erinevaid osasid sissejuhatav teoreetiline materjal kõigi kolme analüüsitava teksti puhul ühine, siis on see ära toodud jutustuste analüüsi ees. Kogu tekstidest välja sõelutud ja analüüsi aluseks olnud materjal on struktureeritult, kuid esiletõsteteta ära toodud töö lisades kaheveerulistes tabelites: originaal ja selle vaste tõlkes. Silmas tuleb pidada seda, et erinevad keeleelemendid võivad erinevates tekstides täita erinevaid funktsioone või ka mitmeid funktsioone korraga. Nii ei ole välja toodud elementide klassifikatsioon alati ühene ja ambivalentsusest vaba.

Rakendatava meetodi üheks puuduseks on näidete vaatlemine väljaspool nende tekstisisest ümbrust. Leidub stiilielemente, mis korduvad läbi kogu teksti ja mille funktsiooniks on luua teksti üldist pilti, nägu. Teised stiilielemendid esinevad teksti teatud hetkedel, et arendada narratiivset sõlme. Mõned (kvantitatiivselt olulised) stiilielemendid võivad olla kompenseeritud (teadlikult või mitte) ülejäänud tekstis, kuid kasutatud analüüs ei leia neid üles, sest peamiselt vaadeldakse originaalis silmatorkavate stiilielementide tõlget. Süntaktiliste konstruktsioonide võrdlemine ja statistika pole eesmärk omaette, vaid toetuspunkt üldanalüüsiks. Olulisemad on selle analüüsi käigus saadud näited tüüpilistest tõlkevõtetest. Üldjuhul toimub võrdlemine suunaga originaalst tõlkesse, taotlemata totaalanalüüsi. Süntaktiline analüüs võib näidata nii mingi kindla elemendi järgimist mingis kindlas kohas tekstis tõlkija poolt (oletades, et mingi konstruktsioon asub originaaltekstis kavatsuslikult oma kindlal positsioonil ja võimalik kompensatsioon mujal tekstis ei anna samasugust tulemust) kui ka tõlkija üldist tahet originaali süntaksit järgida.

Oluliseks probleemiks on ka grammatiliste mõistete ja terminoloogia kasutamine tekstide ja nende tõlgete võrdlemisel. Kuna see tegevus eeldab ka grammatilist (ja eriti süntaktilist) analüüsi, siis on vajalik teatud ühtse (ühtlustatud) terminoloogilise baasi olemasolu, mida saaks kasutada mõlema keele kirjeldamisel. Kuivõrd hispaania ja eesti keele üldgrammatiline ja süntaktiline struktuur on siiski suures osas sarnased (ehk vaid tänu sellele ongi seda tüüpi analüüs üldse võimalik), otsustasime kasutada eesti keele grammatika terminoloogiat ka hispaaniakeelse teksti kirjeldamisel, selgitades erinevusi seal, kus see vajalikuks peaks osutama. Siinkohal tuleb aga igal juhul silmas pidada, et meie eesmärk ei olnud grammatiliste detailide peensustes süvitsimine (sel juhul oleks pidanud arvesse võtma ka kõiki grammatikateoreetikute eriarvamusi mõlemas keeles), vaid tekstide kirjeldamine ja võrdlemine.

4. OSA

4. AUTOFIKTSIOONID TÖLKES

4.1. Analüüsi teoreetiline materjal

Korduvus on stilistiline võte, mida kasutatakse peamiselt oma seisukoha või vaatepunkti kinnitamiseks ja tugevdamiseks (Beaugrande, Dressler 1981:55). Kirjandustekstis peegeldab sõnavaraline kordus – ikka ja jälle samade sõnade kordamine ilma sünonüümide või asesõnade kasutamiseta – autori püüdu siduda lugeja tähelepanu teatud maailmanägemusega. Osalise korduse puhul kasutatakse juba esinenud elemente erinevas grammatilises vormis (nt nimisõnast tegusõnaks), parallelism on uute elementidega täidetud struktuuri kordus (Beaugrande, Dressler 1981:49). Borgese puhul tuleb arvesse võtta nii sõnavara valikut, mis on teksti ideatsioonianiline funktsioon, kui ka sidususe loomist tekstis läbi teatud sõnade korduse; tema loomingus on need võtted omavahel tihedalt seotud ning kordused võimaldavad rõhutada jutustamise teatud elemente. Nii nagu teisedki stilistilised võtted on kordused jutustuse arengu, teema, edasi-antava idee teenistuses. Mõnikord on tegemist lihtsalt sõnakordusega, teinekord korduvad terved väljendid või grammatilised struktuurid, mis on täidetud erineva sisuga. Kordus võib olla ka osaline, kui korratakse näiteks sama sõnatüve erinevates sõnaliikides. Mõnedes juttudes ei asetse korduvad struktuurid teineteisele lähedal, vaid jutustuse erinevates osades, andes märku või tõstes esile näiteks sarnasusi kahe tegelase saatuses (“La historia de Tadeo Isidoro Cruz”) või kirjeldatud tegelikkuse unenäolisust (“El Sur”).

Universaalsed võtmesõnad. Borgese loomingus võib eristada teatud sõnu (kõige sagedamini omadussõnu), mis korduvad tekstist teksti, mida kasutatakse kirjeldamiseks kõikvõimalikke objekte ja mis seetõttu muutuvad omamoodi võtmesõnadeks: “Sama omadussõna kordub obsessiivse sagedusega ning viitab püsivusele, millega see või teine idee kirjaniku teadvust hõivab, näidates nii tema eelistuste määra” (Alazraki 1983:207). Barrenechea (1967) jagab need võtmesõnad vastavate teemade alla kuuluvaiks, nii et teatud sõnad iseloomustavad teatud maailmanägemist ja teemat Borgese loomingus: lõputuse teemat iseloomustavad aja ja ruumi mõõtmatus ning haaratamatust väljendavad sõnad (*vasto, remoto, infinito, enorme, inmortal, inagotable, vertiginoso*) ning lõputute paljunduste ja hargnemiste sõnavara (*copioso, minucioso, innumerable, populoso, vertiginoso*). Kaose ja korrastatuse teemat väljendab “salajase tagamõtte keel” (*el lenguaje del sentido secreto*): *tejer, urdir, intrincado, laberinto; dibujo, nombre, letra, atributo, espejo, sueño; oculto, secreto, oscuro, invisible; elemental, profundo; sospechar, conjeturar*. Irreaalsust, mis on üks olulisemaid teemasid, esindavad *irreal, ilusorio, vago, borroso, indeciso, afantasmado* ning pidev kahtluse väljendamine sulgude, tingiva kõneviisi ja ebakindlust tähistavate määruste *quizá, tal vez, acaso* abil.

Hispaania keeles võib omadussõna asetseda nii nimisõna ees kui järel ning omada positsioonist sõltuvalt erinevat tähendust või tähendusvarjundit. Järelpositsioonil olev adjektiiv piirab või määratleb nimisõna, eespositsioonil olev aga lisab talle mingi omaduse, kuid ei piira. Nii on nimisõna ees asuv omadussõna selgitav, taga asuv aga täpsustav (see funktsioon võib sõltuda ka kontekstist ning olla stilistilise ja mitte loogilise väärtusega). Tavakeeles kasutatakse enamasti järelpositsioonil asuvat, täpustavat ja piiritlevat omadussõna. Psühholoogilisest aspektist tähendab eesasetusega adjektiiv kõneleja suuremat tähelepanu sellele, seetõttu nimetatakse seda ka subjektiivseks või afektiivseks adjektiivi funktsiooniks. Järelasetusega adjektiiv jätab tähelepanu keskmesse nimisõna, märkides selle mingit omadust, kuid mitte seda esile tõstes, ning seda nimetatakse objektiivseks adjektiiviks. Ka järelasetusega adjektiiv võib olla omadust esiletõstev, sel juhul on ta koma või pausiga nimisõnast eraldatud, muutudes selgitavaks kiiluks. Ühe või teise variandi kasutamine, juhul kui loogika- või kasutustingimused ei nõua kindlat valikut, iseloomustab kirjutaja stiili. Kokkuvõttes on nimisõna ees asetsev omadussõna selgitav, subjektiivne, afektiivne, hinnanguline, taga asetsev aga täpsustav, piiritlev, kirjeldav, objektiivne. Eesti keeles selline loogilise, psühholoogilise ja stilistilise nüansseerimise võimalus puudub, seetõttu ei ole otstarbekas selle aspekti jälgimine tõlke juures. Siiski võib märkida, et Borgese tekstide oluliste omadussõnade seas leidub hulgaliselt eespositsioonil olevaid adjektiive, mis viitab omadussõna olulisele positsioonile nimisõnaga võrreldes ja selle hinnangulisusele. Võimalik on analüüsida ka nende omavahelist suhet, see tähendab, millises kontekstis täpselt kasutatakse üht või teist varianti ja millise tähenduse see fraasile annab ning kuidas mõjutab teksti rütmi (näiteks fraasid, milles on kasutatud mõlemat varianti: “un *inútil* catálogo *mental* de todas las imágenes del recuerdo”).

Võtmesõnade tõlkimist on keeruline mõõta ja hinnata, sest etimoloogilised ja konnotatiivsed varjundid ei oma enamasti vasteid teises keeles. Üheks võimaluseks on vaadelda nende korduvust, jälgida, kas tõlge kordab samu sõnu samades positsioonides või kaldub kasutama sünonüüme. Arvesse peab võtma sedagi, et kuigi neid sõnu kasutatakse ka otseses tähenduses, on nad sageli osa kõnekujunditest või omavad mitmetähenduslikku ja/või abstraktset tähendust. Mitmetähenduslikkuse ja abstraktsuse aste olekski nende kõige olulisem omadus. Et teha nende omadussõnade tõlkimisest kaugemaleulatuvaid järeldusi, oleks vaja läbi viia laialdasem uurimus, mis hõlmaks rohkemat hulka, kui mitte kõiki eesti keelde tõlgitud Borgese jutustusi, sest need omadussõnad on maailmanägemise väljendused, mis toimivad mitte niivõrd (või mitte ainult) ühe teksti piires, vaid läbi kogu Borgese loomingut. Need sõnad on aga siiski piisavalt olulised ja tähendusrikkad, et vaadelda neid kõiki ühekaupa.

Eitus. Selle kategooria alla kuuluvad ühelt poolt negatiivse eesliitega sõnad ja teiselt poolt negatiivsed konstruktsioonid, mille abil väljendatakse jaatavat väidet. Negatiivse eesliitega (*in-*, *im-*, *i-*) sõnade puhul on oluline tähele panna, et need sisaldavad nii mingit ideed kui ka selle eitust, mis tekitab teatud jõuetuse ja kättesaamatuse pinget. Siia kuuluvad ka sellised üliolulised teemad ja

võtmesõnad nagu *infinito* – lõputus, *inabarcable* – hõlmamatus, *interminable*, *incesante*, *inagotable* – lõppematus, lakkamatus, *irrealidad* – irreaalsus, ebareaalsus, mis kõik väljendavad teatud maailmanägemust. Paljud sellise eesliitega sõnad ei väljenda otseselt millegi puudumist ega oma positiivset vormi, kuid negatiivse eesliitega sõnade paljusus Borgese tekstides ei lakka siiski olemast tähelepanuväärne.

Negatiivse vormi kasutamine on üks Borgese olulisemaid stiilivõtteid, mis enamasti seostub jutustaja ja tema sõnade vahelise suurema distantsi ning vähema seotuse loomisega. Mõnel juhul on tegemist litootese ehk eitavas vormis jaatava sisu väljendamisega, teistel juhtudel eitavate vastandavate lausetega (“mitte ainult, vaid ka”), mis annavad jutustaja väitele suurema jõu. Tegemist on veel ühe stiilivõttega, mis väljendab Borgese negativistlikku maailmakäsitlust.

Kahe- ja kolmeliikmelised struktuurid. Tegemist on enamasti kahe või kolme omadussõna kasutamise ja mingi tegelase, eseme, sündmuse, nähtuse või tunde kirjeldamiseks, kusjuures üks adjektiividest võib kirjeldada konkreetset, teine abstraktset omadust. Inimeste puhul kirjeldab üks füüsilist omadust ja teine moraalselt; sündmuste puhul kirjeldab üks adjektiiv seda konkreetsest, vahetust, teine abstraktsemast perspektiivist, üks täidab tähistavat funktsiooni, teine ekspressiivset. Nende kahe omadussõna koostoimimisest tekib uus väljenduslik ja tähenduslik kvaliteet. Sedalaadi konstruktsioonidel võib olla lisaks ekspressiivsele või stilistilisele funktsioonile ka tähenduslik funktsioon fiktsionaalse maailma ülesehituses, nagu näiteks keeruka ja üksjagu segase jutustuse “La otra muerte” üks lõpulauseid: “La muerte lo llevó a los veinte años en una triste guerra ignorada y en una batalla casera”, milles peitub tegelikult kogu jutu võti, kahe surma motiiv. Alati ei ole võimalik täpselt eristada omadussõnade abstraktsuse ja konkreetsuse astet ning samuti kohtame sellistes konstruktsioonides tegu- ja nimisõnu. Siiski ei mineta need mitmeliikmelised konstruktsioonid seetõttu oma tähenduslikkust, sest sageli kasutab Borges sõnu, mis esmapilgul võivad näida sünonüümidena, kuid on ometi väga erinevate tähendusvarjundite kandjateks.

Kõne- ja lausekujundid on üheks Borgese tekstide olulisemaks stiilielemendiks. Need loovad uusi tähendusi, tekitades võõrastusefekti sõnade kombineerimisega tavatul viisil, mille tulemuseks on uue tähenduse avastamine sageli läbi nende sõnade literaalse ja etümoloogilise kasutuse. Metonüümia on üks Borgese lemmikkõnekujundidest. Lisaks selle kujundi väljenduslikule väärtusele teenib see Borgese tekstides verbaalse ökonoomia, tiheduse ja täpsuse eesmärki. Metonüümilised omadussõnad kirjeldavad mingi sõna puhul emotsiooni, mida sündmus või asjaolu tegelases tekitab, selle asemel et kirjeldada seda emotsiooni eraldi lausungiga. Samal ajal on see jutustaja jaoks võimalus distantseeruda oma emotsioonidest ja kirjaniku jaoks võimalus vältida psühholoogismi, millesse Borges suhtus suure umbusuga. Mõnikord annavad need omadussõnad ette teada sündmustest, millest järgnevalt jutustatakse. Sõnade ümbervahetamine lauses, hüpallaag (*hypallage*) on samuti üks abstrah-

rimisvorme, mis sõnad lauses oma ootuspärasest kontekstist uude konteksti paigutades võimaldab situatsiooni vaadelda uues tähenduses. Oksüümoron on Borgese fiktsioonide paradoksaalsuse stilistiliseks väljenduseks. Kõne- ja lausekujundite tõlgete analüüsimisel peab loomulikult silmas pidama, et mitte alati ei saa neil olla vastuvõtvast keeles samasugune väljendusjõud ega tähendus. Siiski võib vaadelda seda, kas tõlkija on neid kujundeid tähele pannud ja oluliseks pidanud ning teinud teatud pingutusi, et neid võimaluse korral tõlkes säilitada.

Nominalisatsiooniks oleme liigitanud juhtumid, mil omadus, tegevus või situatsioon on substantiveeritud ja/või käitub lauses kui alus. Nimisõnal ja verbil on semiootiliselt erinev loomus ja funktsioon: nimisõna on “substantiaalne”, ta on maailma mudel, verbid aga seovad teksti, nad ei väljenda tegevust kui seisundit. Nominaalstiil on staatilisem, impersonaalsem. Ka infiniitsed verbivormid on impersonaalsed ja võimaldavad vältida ajavormide kasutamist. Nominaalstiil on samuti spetsialiseeritum, tehnilisem (Wells 1975). Nominalisatsioon on nähtus, mis võimaldab luua jutustamisprotsessis teatud impersonaalsust ja distantseeritust, kasutada implitsiitset või oletatavat tegijat. Simpsoni (1993) arvates jagunevad materiaalsed protsessid tegevusprotsessideks (*action process*) ja sündmusprotsessideks (*event process*). Esimesel juhul on tegijaks inimene, teisel juhul aga täidab tegija funktsiooni mingi elutu objekt. Siin ongi vaatluse all sündmusprotsessid, mille nimetus viitab sellele, nagu toimuksid teatud protsessid iseenesest, oleksid sündmused, aga mitte kellegi poolt sooritatud teod või tuntud tunded. Borges kasutab seda väljendusviisi küllaltki sageli ja selle peamiseks funktsiooniks tema tekstides on suurem distantseerumis- ja abstraherimisefekt nii jutustaja kui ka tegeliku autori poolt. Alazraki nimetab järgmisi nominalisatsiooni tagajärgi: lugeja tähelepanu keskpunkt liigub nimisõnalt selle omadusele, abstraktne liigub esiplaanile ning konkreetne tagaplaanile; abstraktne, muutudes aluse tuumaks, saab lause tõeliseks sisuks, keskpunktiks, ja võimaldab lisada uut informatsiooni; aluse tuumaks muutunud omadus kaotab teda varem piiranud seotuse ning abstraktse autonoomia avab tee mitmesugustele stilistilistele võimalustele (Alazraki 1983:264). Kõige olulisemad ja arvukamad nominalisatsioonijuhud on need, mille puhul substantiveeritud omadus täidab aluse funktsiooni. Need on näited sündmusprotsessidest, milles tegija funktsiooni täidab substantiveeritud omadus, kuid tegemist on situatsioonidega, milles tegelikult väljenduvad inimese tegevus ja tunded.

Modaalsus. Uspensky (1993) eristab tekstis väljendeid, mida kasutatakse sisemise vaatepunkti kirjeldamiseks, ja väljendeid, mida kasutatakse välimise vaatepunkti kirjeldamiseks. Esimesi nimetab ta *verba sentiendi*’ks, tundeid väljendavaiks tegusõnadeks, nagu näiteks “tundis”, “talle näis”, “ta teadis”, “ta tunnistas”. Modaalsed väljendid nagu “ilmselt”, “arvatavasti”, “näis, nagu oleks” on välise kirjelduse märgid. Nende viimaste kasutamisel koos *verba sentiendi*’ga toimivad need vahendajatena, muutes sisemise oleku kirjelduse objektiivseks kirjelduseks. Neid vahendajaid nimetab Uspensky “võõrastussõnadeks” (eesti keeles kuuluvad rõhumäärsõnade või üldlaiendite kategooriasse).

Fowler (1996) jagab jutustamise tüübid vastavalt vaatepunktile kaheks põhi-grupiks, sisemiseks ja välimiseks jutustamiseks, mis omakorda jaotuvad kumbki kaheks eritüübiks. Nendest neljast on esimeses isikus jutustamiseks, milles jutustaja on üks tegelastest, kõige sobivam sisemise jutustamise A-tüüp, mis tähistab jutustamist tegelase sisemisest teadvusest, väljendades omaenese tundeid ja hinnanguid loo sündmuste ja tegelaste kohta. Sedalaadi jutustust iseloomustab esimeses isikus asesõnade rohkus, oleviku ajavormi, hinnanguliste omadussõnade ja *verba sentendi* kasutamine. Ka välimise jutustamise alaliik D hõlmab esimeses isikus jutustusi ning siin on modaalsus samuti markeeritud, lähtudes lugu rääkivast jutustajast, kellel on kindel maailmanägemus, mis sageli väljendub üldavaldustes ja hinnangulistes omadussõnades tegelaste ja sündmuste kohta. Kuid selle tüübi puhul kasutatakse *verba sentendi*'t ainult koos "võõrastussõnadega", objektiveerivate vahendajatega.

Püüdes mõnda neist alaliikidest rakendada Borgese jutustuste kirjeldamisel, ilmnevad teatud vastuolud, sest neis juttudes leidub jooni, mis võimaldavad neid liigitada nii A kui ka D tüübi alla, kuna jutustaja kasutab objektiveerivaid võõristussõnu nii teistest tegelastest ja sündmustest kui ka iseendast rääkides, kasutab välist vaatepunkti, kirjeldamaks omaenese tundeid toimuva suhtes. Samalaadseid vastuolusid on täheldanud ka Simpson (1993), kes pakub välja teistsuguse modaalsuse klassifitseerimise mudeli. See rajaneb modaalsuse markerite kahe põhitüübi eristamisel: deontilised modaalsuse markerid väljendavad tegelase suhtumist sündmustesse (õnneks, loodetavasti, kahjuks, soovin, pean), episteemilised modaalsuse markerid väljendavad jutustaja ja jutustatu vahelise seotuse määra, jutustaja poolt kirjeldatavale maailmale omistatava tõepärasuse või autentsuse määra (ehk, võib-olla, arvatavasti, vist, mulle näib et, ma arvan et, peaks olema, ei tea). Need kategooriad ühtivad ligikaudselt Uspensky *verba sentendi* ja võõrastussõnadega, kuid mõned *verba sentendi* paigutab Simpson episteemilise modaalsuse markerite hulka, kuna need väljendavad teadmist, uskumist, teadvust ja taju (teadma, uskuma, näima). Simpson jagab jutustamise tüübiks A, mis vastab Genette'i homodiegeetilisele jutustusele, ja tüübiks B, mis vastab heterodiegeetilisele jutustusele. Nende tüüpide puhul võib esineda kolme liiki modaalsust: positiivne, negatiivne ja neutraalne. A-positiivset kategooriat (A+) iseloomustab deontiliste modaalsuse markerite, *verba sentendi*, hinnanguliste määr- ja omadussõnade kasutamine, võõrastussõnade puudumine ning see kategooria on suunatud koostööle implitsiitse lugejaga. A-negatiivset kategooriat (A-) iseloomustab episteemilise modaalsuse domineerimine, võõrastussõnad, kahtluse väljendamine jutustaja tunnete ja tema poolt kirjeldatu suhtes, hinnanguliste omadussõnade puudumine, mistõttu jääb mulje implitsiitse lugeja ignoreerimisest. See on jutustaja sisemine jutustus, kuid jutustamine toimuks justkui väljastpoolt, teadmata täpselt, mis toimub sees. Simpson tõstab esile ka episteemiliste markerite positsiooni olulisust: järeasetuse korral esitatakse talle eelnev väide lugejale lineaarse lugemise korral kui kategooriline, vastupidisel juhul teavitab jutustaja lugejat pidevalt oma väidete kaheldavast iseloomust.

Kuigi Simpsoni liigitus näib olevat rakendatav mitmesugustele võimaliku modaalsuse variantidele kirjanduslikus narratiivis, tunnistab ta ka seda, et ühe teose piires võib autor rakendada erinevaid, vahelduvaid modaalsuse liike. Borgese puhul tundub, et ükski analüüs(imeetod) ei näi olevat piisavalt täielik. Esmapilgul näivad Borgese jutud kuuluvat negatiivse modaalsuse rühma ja esimeses isikus jutustused A-negatiivsesse rühma. Kõige selgem viide sellele on pidev kahtluse väljendamine tegelaste tunnete, jutustaja enese tunnete ja jutustatu tõesuse suhtes, episteemilist tüüpi *verba sentendi* kasutamine. Borgese jutustaja distantseerub jutustatust isegi selles vahetult osaledes. Seda võiks tõlgendada ka kui kirjaniku huvi puudumist või lausa põlgust psühholoogismi vastu kirjanduses. Barrenechea nimetab seda “kahtluse ja oletuse stiiliks” (*estilo de la duda y de la conjetura*) (1967:192). Kahtlused näitavad, et jutustamine ei ole tegelikkuse vahetu transkriptsioon, vaid ühe inimese poolt pakutud versioon tegelikkusest ning seega mitte eksimatu. Samuti on oma arvamuse pealesurumise (näiline) vältimine teatud lugupidamisväljendus lugeja suhtes: “[Borges(e) jutustaja] põlgab enesekindlalt väitvat stiili ja (tunde)rõhulist tooni, (Barrenechea 1967:195). Sulud katkestavad “jutulõnga” ning tõmbavad lugeja tähelepanu asjaolule, et miski pole kindel ja igal asjal võib olla ka teistsugune tõlgendus. Jutustaja kõrval seisab alati tema teine mina, kes jälgib ja kommenteerib jutustaja jutustamist. Kahtlusega väljendab Borges “käestlibiseva tegelikkuse tõlgendamise keerukust ja soovi näidata alandlikkuse ja täpsusega meie teadmiste puudulikkust” (Barrenechea 1967:201). Igal juhul on Borgese poolt iseenele kehtestatud valvsusele ja tagasihoitusele täiesti võõras liigne kõnekeelene väljendusvabadus ja sõnarohkus (Barrenechea 1967:192).

Kuigi omadussõnadel on Borgese tekstides oluline koht, puuduvad “tava-pärased” hinnangulised omadussõnad, pigem leiame Borgese “omi” adjektiive, mis on samaaegselt nii hinnangulised kui ka neutraalsed: abstraktsed, kultuurkeelee adjektiivid, mis peegeldavad pigem jutustaja/autori maailmapilti, üldist suhtumist, mida kirjeldatavad episoodid vaid esindavad (*el temor de multiplicar los ademanos inútiles*). Omadussõnad on paigutatud viisil, mis laseb neil paista neutraalseina (*recuerdo la impresión de la incómoda magia*), väljendatud läbi ironia (*mi deplorable condición de argentino*). Lisaks sellele näeme küllalt sageli üldavaldusi universaalsete väärtuste kohta (*Todo se propala en un pueblo chico*). Kasutatakse ka *verba sentendi*’t, kuid neutraliseeritud kujul, mitte otse, vaid läbi erinevate distantseerumisvõtete, näiteks läbi nominalisatsiooni (*yo tenía el temor (la esperanza)*). Nii võiksime öelda, et Borgese esimeses isikus jutustused näitavad teatud koostöövalmidust implitsiitse lugejaga, kuid vaid teatud tasemeni, jättes lugejale alati kahtluse jutustatu kohta.

Süntaktilised konstruktsioonid. Teema ja reema paigutus lauses. Teksti üheks olulisemaks väljendusvahendiks on selle temaatiline organiseeritus, esile-tõstetud informatsiooni ja taustainformatsiooni jaotumine ning vahekord. See on oluliseks retoorikavõtteks iga teksti puhul, kuid kirjandustekstis võib see olla stiili kandjaks, lugeja juhendamise vahendiks autori poolt loodud fiktsionaalses maailmas. Kummastumist (*ostranenie, foregrounding*) võib saavutada nii kvan-

titatiivselt, korrates sama teema-mustrit kogu teksti vältel, kui ka kvalitatiivselt, tõstes teatud ootuspäratud teemaatilist struktuuri esile mingis kindlas tekstipunktis. Esimesel juhul on oluline esiletõstmise sagedus, teisel juhul selle "kummalisus".

Bakeri (1995) järgi on olemas kaks põhilist lähenemisviisi teema-reema vahekorrale. Ühelt poolt näeb Halliday seda suhet alati lineaarsest vaatepunktist: esimesel positsioonil asuv element on alati teema ja talle järgnev element reema. Kui esiletõstmise objektiks on element, mis harilikult ei asu esimesel positsioonil, siis on see esimesel, harjumuspärasel positsioonil asudes ikkagi teema, kuid markeeritud teema. Teine vaatepunkt lähtub Praha lingvistikakoolkonnast, kelle arvates asuvad semantiline struktuur ja kontekst hierarhiliselt kõrgemal astmel kui lineaarne struktuur. Viimane on küll oluline, kuid informatsiooni esiletõstmine sõltub enam kontekstist kui kohast lauses. Mingi elemendi esiletõstmisel muutub see reemaks, isegi kui asub esimesel positsioonil. See vaatepunkt selgitab ka vastuolulist küsimust, miks teema markeerimiseks peab selle asetama esikohale, kui lause lõpuosas paiknevat reemat peetakse informatiivselt olulisemaks. Bakeri pakutud seletuse järgi on markeeritud teemaga konstruktsioonide puhul teema rõhutatud lokaalsel, lausetasandil, ja reema üldisel, tekstitasandil. Uue ja tuntud informatsiooni jaotuse seisukohast on sagedasem, et olulisim ja ka süntaktiliselt keerukaim informatsioon asuvad lause lõpus (*end-focus*, *end-weight*). Kui see nii ei ole, siis on tegemist markeeritud infofookusega. Tõlgetest rääkides tuleb arvestada, et eri keeltele on omad viisid informatsiooni organiseerimiseks ning võtted ja vahendid ühe või teise elemendi teemaatilisel markeerimisel. Tõlkija võib seista vajaduse ees rõhutada mingit elementi, kuid süntaksireeglid seda ei võimalda, või vastupidi, reprodutseerides täpselt originaali teemaatilist struktuuri, ei ole markeeritud teema tõlkes piisavalt markeeritud, sest tõlkekeeles ei ole selline sõnajärg ebatavaline. Siiski on pigem tavaline, et tõlkijad eiravad originaali teemaatilist struktuuri: "enamus tõlkijaid eelistavad anda eesõiguse pigem tõlkekeele süntaktilistele reeglitele kui lähteteksti kommunikatiivsele struktuurile" (Baker 1995:171).

Leech ja Short (1986) eristavad kahte peamist lausestruktuuri. Perioodilise struktuuriga (*periodic sentence structure*) on tegemist juhul, kui alistuvad lauseosad või kõrvallused asetsevad tähtsamal positsioonil, st pealause ees. Siia liigituvad ka kiilud või kiillused (näiteks määrus aluse ja öeldise vahel). Lahtise lausestruktuuri puhul (*loose sentence structure*) asetsevad kõrvallused või alistuvad lauseosad pealause järel. Perioodiline lausestruktuur nõuab lugejalt suuremat pingutust lugemisel ja loetud informatsiooni töötlemisel, sest teisest infot tuleb mälu säilitada seni, kuni jõutakse lausungi tuumani. See pingutus on seda suurem, mida pikem ja keerulisem on pealause ees asetsev alistuv lauseosa, mis sel juhul asetseb esiletõstetud positsioonil.

Fikseeritud sõnajärjega keelte puhul, nagu näiteks inglise keel, on suhteliselt lihtne kindlaks määrata, millistel tingimustel on teema markeeritud. Keerulisem on lugu keeltega, milles sõnajärg on suhteliselt vaba. Selliste keelte puhul on kummastamise efekti kergem saavutada teemastamise kvantitatiivse meetodiga.

Casado Velarde arvates eksisteerib (hispaania keeles) kaht tüüpi lauseid: dihho-toomse informatiivse struktuuriga, alus-öeldis sõnajärgiga, kaheliikmelised, teema ja reemana analüüsitavad, nn kategoorilised, tegijale viitavad laused; ühe-liikmelise informatiivse struktuuriga, globaalset tüüpi, teema ja reemata, öeldis-alus sõnajärgiga nn teetilised laused, mis viitavad sündmusele. Viimane lause-tüüp väljendab tõendamist, kinnitamist ning tema funktsioon tekstis on “sisse-juhataav”, raamistav ja kirjeldav (tähistab simultaansust), samal ajal kui kategoo-riline lausetüüp on “jätkav” ning seega narratiivne (Casado Velarde 1997:28). Nende kahe lausetüübi eristamise on oluline tekstitasandil. Eesti keeles vastaks esimesele lausetüübile ligilähedaselt normaallause (subjekt lause algul nimeta-vas käändes) ja kogeja-omajalause ning teisele lausetüübile olemasolu- ehk eksistentsiaallause.

Eesti keeles on jaatavas väitlauses öeldisverb (selle pöördeline osa) tavaliselt teisel kohal. Lause algul paikneb teemana toimiv sõna või fraas, lause lõpus kõige olulisemat infot edastav osa reemast. Normaallauses on teemaks enamasti alus, kuid ka sihitis, öeldistäide või määrus. See lauseliige liigub sellisel juhul lause algusesse, alus ja öeldis aga vahetavad harilikult omavahel kohad, nii et verb jääb ikka teisele kohale.

Hispaania keelt peetakse suhteliselt vaba sõnajärgiga keeleks, mis võimaldab keelega manipuleerida stilistilistel ja pragmaatilistel eesmärkidel (Hickey 1990). Kuigi hispaania keeles ei ole erinevalt inglise keelest kindlalt määrat-letud täpsed tingimused, mille puhul teema on markeeritud, toimub see Marco arvates siis, kui tavapärane lause sõnajärg on muutunud, see tähendab, kui teema positsioonil ei asetse nimisõna (alus), tegusõna (öeldis), eitav partikkel või asesõna sihitise funktsioonis (Marco 2001:142). Gili Gaya (1985) järgi kuu-lub hispaania keel üldjoontes lineaarse või progressiivse konstruktsiooniga keelte hulka, milles ideaalsel juhul järgneksid alusele öeldis, sihitis ja määrus; iga elemendi järel asetseksid tema täiendid või laiendid. Võrreldes aga näiteks inglise või prantsuse keelega, on hispaania keel suhteliselt vaba sellist sõnajärge muutma ning valima vastavalt vajadusele ja asjaoludele kas lineaarse järjestuse analüütilisuse, mis peab silmas adressaati, või eelasetuste sünteetilisuse, mis tuleneb spontaanselt kõneleja huvist või afektiivsest seisundist. Ühe foonilise grupi piires võib sõnajärg olla peaaegu igasugune, vaid verbi asetsemine taga-pool teist positsiooni (välja arvatud juhul, kui üheks eespool verbi asetsevaks elemendiks on rõhutu asesõna) on tavakeeles ja ka kirjanduslikus proosas ebaharilik: “lugeja ja kuulaja jagavad ootustunnet, mis kiirendab lugemise tem-pot, kui fraasi maksimaalne intensiivsus jõuab kätte ilma, et tegusõna ilmuks andma ühtsust lahtistele elementidele, mis järgnevad üksteisele ilma nähtava seoseta” (Gili Gaya 1985:89). Mingi elemendi ettepoole asetamine tähendab kõneleja huvi koondumist sellele elemendile. Kuna kõige sagedamini asub lause algul alus (nimisõna), siis on tähelepanuäratavam, kui sellel positsioonil asub verb või veelgi enam, laiend. Ebatavaline sõnajärg lauses (*hyperbaton*) on Gili Gaya arvates suhteline mõiste, mis sõltub iga ajastu keelekasutusest, on tajutav kui ebatavaline, kuid samal ajal arusaadav.

Sidususmehhanismid. Asündeton, mis võib väljendada nii rinnastus- kui alistussuhteid, omab stilistilisest vaatepunktist kiiruse efekti, kõrvaldab loogilised staadiumid ja läheb otse sündmuse juurde. Implitsiitne sident nõuab lugejalt suuremat aktiivsust, sest sunnib teda aktiveerima tekstis varjul olevaid loogilisi seoseid. Samuti tähendab see suuremat keerukust ja pingutust lugemisprotsessis. Borges kasutab läbi oma loomingu rohkesti ka põimlauseid, alistussuhteid, mis iseloomustab tema intellektuaalset stiili, kuid ta varieerib oma stiili vastavalt ühe või teise jutustuse vajadustele.

Loetelu hulka liigitasime need juhud, mil koondlause liikmete loetelu viimase liikme ees on samuti koma, mitte ühendav sidesõna. Sidesõnaga eraldatase loetelu viimane liige juhul, kui loetelu on täielik ja lõplik, kui aga esitatakse vaid mõned näited, on ka viimase liikme ees koma. Gili Gaya järgi tähistab ühendav sidesõna enne loetelu viimast liiget seda, et loetelu on lõplik, ilma sidesõnata jääb lugeja ootama järgnevat informatsiooni. Asündetoni stilistiline efekt on psüühiline representatsioon, millele võib kujutluslikult lisada uusi liikmeid vastavalt loetletud liikmete eeskujule (Gili Gaya 1985:278). Polüsündeton võimaldab teatud viivitust, pikatoimelisust, rõhutades eraldi loetelu igat detaili. Paradoksaalselt on selle lõputuse efekt sarnane asündetonile, kuna kõik loetelu liikmed on üksteisega võrdsed ning loetelu terviklikkus, lõpetatus pole tähistatud.

Pausi, komade või semikooloniga eraldatase hispaania keeles foonilised grupid; loetelu liikmed; kiilud, sealhulgas selgitavad laused või fraasid, selgitavad järeltäiendid või -lisandid; koondlause korduvad liikmed, rindlause osalused; alus verbilaienditest, kui verb on elliptiline (eelnevalt mainitud või eeldatav); muutunud sõnajärjega lauseis, kui verbile tavaliselt järgnevad laiendid (või laiendifraasid, põimlauseis määruslikud kõrvallused) asuvad verbi ees; üldlaiendid ja rõhumäärsõnad; sissejuhatavad, möönvad, põhjuslikud jms väljendid; rindlauseis vastandava sidesõnaga eraldatud osalause (*pero*), konsekutiivsed osalused (*así que*); selgitavad põhjus- või relatiivlused. Eesti keele komakasutuse peamised erinevused on põimlauseis kõrvallause eraldamine igal juhul (hispaania keeles vaid selgitavad põhjus- ja relatiivlused või kui kõrvallause asub pealause ees), lauselühendite ja üldlaiendite eraldamine vaid osaliselt. Samuti on hispaania keele eripära muutunud sõnajärjestuse märkimine komaga. Semikooloni kasutamine on eesti ja hispaania keelest üldjoontes sama, hispaania keeles pannakse semikoolon teatud vastandavate, möönvate jms sidesõnade (*pero, mas, aunque, sin embargo, por tanto, por consiguiente*) ette, kui nende poolt sissejuhatatav lause on pikk.

Eesti keeles eraldatase koma või sidesõnaga rinnastatud määrused või täiendid, mis on süntaktiliselt sõltumatud, samaväärsed. Määrusi ja täiendeid, mis üksteist hõlmavad, st liigitavad eelmise täiendi poolt liigitatut või konkretiseerivad eelmise määruse poolt konkretiseeritut, ei eraldata sidesõna ega komaga. Täiendid on samaväärsed, kui järgnev täiend täpsustab sisuliselt eelnevat. Kui sellist täpsustussuhet pole, võib täiendeid esitada kas sama-

väärseina ja eraldada koma või sidesõnaga või hõlmavaina. Komata kasutus on neutraalsem, sel juhul välditakse täpsustussuhtele viitamist või selle olemasolu.

Blum-Kulka eristab tõlketekstides lugejakeskseid ja tekstikeskseid sidususnihkeid. Esimesed sõltuvad erinevustest keele- ja kultuurisüsteemides, teised aga märgivad tõlkija poolt tehtud valikuid ja on osaliselt sõltuvad keelesüsteemist, kuid enamasti tingitud tõlkijapoolsest lähteteksti tähenduspotentsiaali mittetajumisest: “kõige tõsisemad nihked tulenevad mitte erinevustest kui sellistest, vaid sellest, et tõlkija ei ole tajunud seda, mil viisil mingi element funktsioneerib konkreetses keelesüsteemis või millist rolli see mängib kaudse tähenduse edasiandmisel antud tekstis” (Blum Kulka 1986:29–30).

4.2. “Tlön, Uqbar, Orbis Tertius”

“Tlön, Uqbar, Orbis Tertius” on Borgese teine jutustus pärast 1938. aastal üleelatud rasket peatraumat³³ ja ühtlasi esimene autofiktsioon. Nende kahe jutu kohta, mis ilmusid kogus *Antología de la literatura fantástica* 1940. aastal (veel ilmus Borgeselt seal “El acercamiento a Almotasím”), kirjutab Bioy Casares kogu eessõnas järgmiselt: “Borges on loonud uue kirjandusžanri, milles segunevad esseed ja fiktsionaalne proosa; need on lakkamatu intellekti ja õnneliku kujutlusvõime harjutused, vabad nõrkustest, igasugustest inimlikest, liigutavatest või sentimentaalsetest elementidest ning suunatud intellektuaalsetele lugejatele, filosoofiateadlastele, peaaegu kirjandusspetsialistidele” (Bioy Casares 1976:13).

“Tlön” kujutab lugu sellest, kuidas jutustaja-Borges avastab paljude teadlaste ühisprojektina väljamõeldud planeedist loodud kirjelduse, entsüklopeedia, ettekujutuse, mis hakkab viimaks tungima jutustajat ümbritsevasse tegelikkusse. Jutustus koosneb kahest osast ja postskriptumist. Esimeses osas avastavad jutustaja ja tema sõber Bioy Casares³⁴ mälu järgi üht tsitaati otsides, et ühe ja sama entsüklopeedianumbri (*Anglo-American Cyclopaedia*) erinevad eksemplarid erinevad teineteisest: ühes neist leidub apokrüüfiline artikkel salapärasest maast Uqbarist, mida ei leidu üheski atlasest ega ajalooraamatus. Artiklis kirjeldatakse lühidalt Uqbari, mille kirjandus on fantastiline ja käsitleb väljamõeldud maailmu, nende seas Tlöni.

Teise osa algul leiab jutustaja raudteeinsener Herbert Ashe'i majast *Esimese Tlöni Entsüklopeedia* üheteistkümnenda köite, mis vapustab teda sügavalt; vaatamata tema ja ta sõprade vaevarikastele otsingutele, ei leia nad teisi köiteid. Järgneb Tlöni põhjalik kirjeldus: tegemist on planeediga, kus valitseb idealism

---

³³ Sarnane peatrauma saab osaks jutustuse “El Sur” peategelasele; esimene jutustus pärast paranemist oli “Pierre Menard, autor del Quijote”.

³⁴ Nii nagu ka “La otra muertes” ja “Funeses” kasutab Borges siin oma sõpru-tuttavaid (Bioy Casares, Xul Solar, Nestor Ibarra, Carlos Mastronardi jne) ning reaalselt eksisteerivaid paiku kõrvuti väljamõelduga.

(maailm on selline, nagu seda ette kujutatakse; see on ideaalne ehk *ideede* maailm) ja milles eksisteerib küll ajaline järgnevus, kuid mitte ruumilised seosed. Siin eitatakse põhjuslikke seoseid, objektide ja nende vaatlejate kestvust ajas, individuaalsust. Lõunapoolkera keeles ei leidu nimisõnu, kõike väljendatakse tegu-, omadus- ja määrsõnade abil.³⁵ Põhjapoolkeral luuakse vastavalt poetili- sele vajadusele ideaalseid objekte omadussõnade abil ning nende kombinat- sioonide hulk on lõputu. Sageli väljendab nende omadussõnapaaride (või laiemate kombinatsioonide) üks liige visuaalset ja teine auditiivset omadust. Ka Borges ise kasutab oma tekstides mingi asja kirjeldamiseks kõrvuti erineva väärtusega omadussõnu (nt füüsiline ja vaimne).

Planeedi kirjelduses leidub veelgi detaile, mis vastavad Borgese maailma- nägemusele nii filosoofiliselt kui ka esteetiliselt. Tlönis ei ole autorikontsept- siooni, raamatud on anonüümsed ja plagiaadi mõistet ei eksisteeri (“No existe el concepto del plagio: se ha establecido que todas las obras son obra de un solo autor, que es intemporal y es anónimo”). Tlöni kirjanduskriitika kirjelduses võib leida ironiat positivismi-psühholoogi vastu (“La crítica suele inventar autores: elige dos obras disímiles –el Tao Te King y las 1001 Noches, digamos– , las atribuye a un mismo escritor y luego determina con probidad la psicología de ese interesante *homme de lettres...*”). Tlön on loodud inimesele mõistetava seaduspära järgi, tegelik maailm aga näib inimesele kaosena, seaduspära selles saab olla vaid mitte-inimlik (“Inútil responder que la realidad también está ordenada. Quizá lo esté, pero de acuerdo a leyes divinas– traduzco: a leyes inhumanas– que no acabamos nunca de percibir. Tlön será un laberinto, pero es un laberinto urdido por hombres, un laberinto destinado a que lo descifren los hombres”).

Tlöni ajalookirjeldus on harmooniline, mitte nagu tegelikkuses, kus ajaloo kohta ei teata kindlalt isegi mitte seda, et see vale on, nagu jutustaja irooniliselt märgib (“del que nada sabemos con certidumbre – ni siquiera que es falso”). Idealism teeb teaduse võimatuks, igasugune järelduste tegemine on vaid men- taalne protsess, seetõttu on Tlönil ainsaks distsipliiniks psühholoogia. Teised teadusharud, näiteks filosoofia, on vaid üllatust ja imestust otsivad mängud (“Juzgan que la metafísica es una rama de la literatura fantástica”). Tlöni geomeetria ja aritmeetika kirjeldustes võib näha viidet teaduse subjektiivsusele, selle sõltuvusele inimesest, kes teadust teeb (“el hombre que se desplaza modifica las formas que lo circundan”; “la operación de contar modifica las cantidades y las convierte de indefinidas en definidas”). Idealism ja materia- lismi mõiste puudumine teevad võimalikuks esemete (taas)ilmumise, vastavalt

---

³⁵ Näitena esitatud lause ja selle versioonid hispaania ja inglise keeles on suurepärased näited enneolematute konstruktsioonide tõlkimise võimalikkusest: “Surgió la luna sobre el río se dice hlor u fang axaxaxas mía o sea en su orden: hacia arriba (upward) detrás duradero-fluir luneció. (Xul Solar traduce con brevedad: upa tras perfluyue lunó. Upward, behind the onstreaming it mooned)”.

neid "otsinud" inimese ettekujutusele; neid esemeid nimetatakse hrönideks (hrönir).³⁶ Samuti võivad asjad kaduda, kui nendele lakatakse mõtlemast.

Jutustuse teine osa lõpeb aastaarvuga 1940 (see on ka jutustuse esmakordse ilmumise aasta), millele järgneb postskriptum 1947. aastast, milles jutustaja kirjeldab nende seitsme aasta jooksul toimunud sündmusi.³⁷ Leitakse kiri, mis paljastab Tlöni saamisloo alates 17. sajandist. 1914. aastal on kaasautoreid kolmsada ning valmib neljakümneköiteline, salajane *Tlöni Esimene Entsüklopeedia*, inimkonna suurim ettevõtmine ("la obra más vasta que han acometido los hombres"), nime all *Orbis Tertius*. 1942. aasta paiku hakkavad toimuma kummalised sündmused (asjad muutuvad karmimaks, võtavad hullema pöörde: "Hacia 1942 arreciaron los hechos"): leitakse Tlöni tähestikus kirjaga kompass, väike, kuid ebamaiselt raske metallist koonus. 1944. aasta paiku leitakse Memphise raamatukogust *Esimese Tlöni Entsüklopeedia* nelikümmend köidet, millest on kõrvaldatud detailid, mis muudaksid Tlöni liiga ebausutavaks. See fakt ja Tlönist pärit esemete leidmine maakera eri paigus tekitavad tõelise Tlöni buumi ning tegelikkus "annab alla" ("Casi inmediatamente, la realidad cedió en más de un punto. Lo cierto es que anhelaba ceder") täiuslikult korrastatud maailma ees: "See on personifitseeritud tegelikkus ise, kes soovib oma lagunemist, sest Tlön toob näilise korra sellesse mõttetusse kaosesse, valeoleku kindluse maailma, kus isegi veendumus selles, et oleme fiktiivsed, ei ole lubatud" (Barrenechea 1967:173). Tlön tungib koolidesse, teadusse (haridus ja ideoloogia kui maailma kujundamise viisid), ajalugu asendub fiktiivse ajalooa. Kui saja aasta pärast leitakse *Teise Tlöni Entsüklopeedia* sada köidet, kaovad kõik maailma keeled, maailm muutub Tlöniks, ennustab jutustaja ("Entonces desaparecerán del planeta el inglés y el francés y el mero español. El mundo será Tlön").

"Tlöni" mitmekihilisus võimaldab leida sellest kõige erinevamaid ideid ja tähendusi ning rakendada sellele kõige erinevamaid tõlgendusi. Eelkõige on see jutustus (või fiktsionaliseeritud essee), mis paneb paika teatud põhimõtted enda ja teiste tekstide jaoks. Peegel, valeentsüklopeedia ja kahtluste, oletuste ning vahelejäetega jutustus võimaldavad tõlgendada "kohutavat või labast tegelikust" ("una realidad atroz o banal"): "Tlön on ka kirjutamise, *escritura* maailm, mis koosneb märkide tähenduslikust permutatsioonist ja joondumisest vastavalt sisemistele seadustele ja mitte mingi eelneva, mitteverbaalse tegelikkuse lihtsast transkriptsioonist" (Irby 1971:42). Barcia (2000) arvates koosneb jutt kaheteistkümnest fiktsioonikihist, mis paigutuvad üksteise sisse nagu matrjoškad, alustades "tegelikust" maailmast, kogust *Ficciones* ja lõpetades *Orbis Tertius* nimelise entsüklopeediaga. Kihilise ülesehituse tähelepanuväärsus seisneb sel-

---

³⁶ Niisiis on Tlönis võimalik mineviku muutmine, sama teemat käsitleb "La otra muerte".

³⁷ Ajakirja *Sur* 1940. aasta 68. numbris, kus "Tlön" esmakordselt ilmus, oli postskriptum viide sellele ilmumispäigale: "Reproduzco el artículo anterior tal como apareció en el n. 68 de la revista "Sur", de mayo de 1940" (Barcia 2000:71-72).

les, et viimane kiht on ühenduses esimese kihiga, tegelikkusega, ning mõjutab seda ja selle kaudu omakorda kõiki järgnevaid.

“Tlöni” saab liigitada ka nende jutustuste hulka, mis on üles ehitatud olematu raamatu analüüsile. Jutustuse üks peategelasi on tegelikult entsüklopeedia, Calabrese arvates illustreeribki jutt irooniliselt asjaolu, et meie teadmised tegelikkusest ei rajane mitte ainuüksi kogemusel, eksisteeriva tajumisel, vaid peamiselt just meie entsüklopeedia ülesehitusel (Calabrese 1996:398). “Tlöni” on tõlgendatud kui jutustaja ängistust uue ja pealetungiva maailma ees, mida ta ei mõista (Irby 1971). Sellele näib viitavat ka jutustaja endassetõmbumine, tegelemine vanade, tuttavate, kasutute asjadega, kui maailmast on saanud Tlön, kõik keeled on kadunud ja ka tõlkimine seega mõttetuks muutunud: “Yo no hago caso, yo sigo revisando en los quietos días del hotel de Adrogué una indecisa traducción quevediana (que no pienso dar a la imprenta) del Urn Burial de Browne”.

Alazraki (1983) nimetab “Tlöni” “epistemoloogiliseks metafooriks”, mis käsitleb kultuuri, teaduse ja keele olemust mitte maailma peegeldajate või selgitajate, vaid maailma loojatena, millel pole tegelikkusega rohkem seost kui Tlöni entsüklopeedial ja fantastilisel kirjandusel üldse. Inimene pole mitte reaalsuse tajuja, vaid müütide looja; fantastiline kirjandus aitab nii mõnigi kord lahendada seda, mis metafüüsilistel spekulatsioonidel lahendamata jääb. Borges konstrueerib planeedi, mida esitletakse kui väljamõeldut, veenmaks lugejaid hiljem selles, et see fiktiivne planeet on tegelikult meie maailm. Selleks kasutab kirjanik maski, mis maskeeritavat kõige enam iseloomustab. Lugeja mõistab, et Tlöni irreaalsus on meie reaalsus ning et meie reaalsus pole mitte vähem fiktiivne kui Tlön.

4.2.1. Tõlke analüüs

Võtmesõnad. “Tlöni” eriomaseks võtmesõnaks on *espejo*, “peegel”, mida tõlge kordab samades positsioonides. Tähelepanu äratavad sügavust tähistavad sõnad *fondo* ja *cóncavo/a*, mida kasutatakse erinevates kontekstides, kuid mis võiksid viidata jutustajale osaks saava kogemuse ja maailmatunnetuse peadpöörivale sügavusele ja süngusele. Tõlkes on eriti problemaatiline omadussõna *cóncavo/a* edasiandmine, mille esmast, lihtsamat tähendust ei tunta või välditakse:

la caja de metal era cóncava [‘metallkarp oli sügav’]→metallkarp oli läätsena õõnes

el cóncavo recuerdo general [‘üldine sügav mälestus’]→suurendusklaasina toimiv üldine mälu

Fondo on tõlgitud vastavalt kontekstile nii “lõpu” kui ka “sügavusena”:

El espejo inquietaba el fondo de un corredor→Peegel kummitas ühe villa koridori lõpus

Desde el fondo remoto del corredor→Kaugelt koridori lõpust

el fondo ilusorio de los espejos→peeglite illusoorsesse sügavusse

Del vasto fondo de un cajón→kasti põhjatust sügavusest

Vasto kuulub aja ja ruumi haaramatust väljendavate sõnade hulka. “Tlõni” tõlkes on kõik *vasto/a* esinemise juhud tõlgitud erineva omadussõna abil:

una vasta polémica→meid köitis lõputu arutlus

Ese plan es tan vasto→See plaan on niivõrd ulatuslik

la obra más vasta→suurim töö

Del vasto fondo de un cajón→kasti põhjatust sügavusest

Sama kehtib omadussõna *enorme* kohta:

la empresa enorme→kogu see hiiglaslik ettevõte

una sola enorme palabra→ühest määratu pikast sõnast

Irreaalsuse-teema võtmesõnadest on tõlkes täpselt järgitud *illusorio* (“illu-soorne”) ja *nebuloso* (“udune”) kordumist. Järgmiste näidete puhul on aga tõlkija valinud kontekstile sobiva sõna (*vago* – “ähmane”, “ebamäärane”) või pidanud vajalikuks ebamäärast, kuid Borgese loomingus olulise märgina korduvat sõna eksplitseerida (*tenue, fatiga*):

el vago rosa trémulo→ähmane värelev puna

En el vago programa inicial→Esialgses ebamäärases programmis

el más tenue detalle de nuestras vidas→meie elu ja selle pisimaidki üksikasju

harto de esas fatigas subalternas→tüdinud sellisest teisejärgulisest detektiivitööst

Viimase näite juurde kuulub ka üks Borgesele iseloomulik tegusõna, õigemini selle iseäralik kasutusviis. *Fatigar*, ‘väsitama’, mida tavaliselt kasutatakse hispaania keeles enesekohasena (*nos fatigamos buscándolo* – ‘me väsitasime end teda otsides’), on siin suunatud hoopis tegevuse objektile. Barrenechea

märgib sellega seoses Borgeese tava pöörduda ladina-tüveliste sõnade etümoloogilise kasutusviisi poole (Barrenechea 1867:28):

En vano fatigamos atlas→Asjatult piinasime atlas

Paljususe ja lõputute hargnemiste võtmesõnade seas on üks olulisemaid *número* (arv, number) ja selle tuletised (*enumerar*, *innumerable*). Tõlkes on need kohati väljendatud teisetüveliste sõnade kaudu:

multiplican el número de los hombres [‘mitmekordistavad inimeste arvu’]→sest mõlemad paljundavad inimesi

La bibliografía enumeraba [‘bibliograafia loetles/nummerdas’]→
Bibliograafias nimetati nelja raamatut

Selle sõnatüvega on seotud ka järgmine oksüümoron, mis tõlkes samuti täpselt sellisena ei esine, vaid kasutab harjumuspärast väljendit, mis ei anna edasi Borgeese poolt kasutatud väljendi paradoksaalset olemust:

en casi innumerable número [‘arvutul arvul’]→lugematul arvul

Tegusõna *abundar* (‘kubisema’, ‘rohkesti olema’) on kõigil kolmel esineval juhul tõlgitud erineva sõna või fraasi abil:

Abundan individuos→Kõikjalt võib leida inimesi

abundan los objetos ideales→on rohkesti ideaalseid objekte

Abundan los sistemas increíbles→Vohavad kõige uskumatumad süsteemid

Salajase (taga)mõtte keele võtmesõnadest on *conjetura* (*conjetural*) küll kolmel korral tõlgitud ühtemoodi (“oletus”, “oletuslik”), kuid ühel korral üldse ära jäänud ja ühel korral saanud teistsuguse vaste:

Esa conjetura feliz→See õnnestunud lahendus

Kui antud teemat otseselt väljendav omadussõna *secreto/a* on kõigil viiel juhul edasi antud samatüvelise sõna abil (“sala-“, “saladus”, “salajane”), siis *oscuro* ja *íntimo*, mis esinevad küll kumbki ainult ühe korra, kuid kuuluvad kindlasti olulisemate võtmesõnade hulka, on tõlgitud vastavalt kontekstile konkreetselt, neis peituvat ebamäärasust vältides:

un oscuro hombre de genio [‘tume geenius’]→üks tundmatu geenius

las íntimas leyes que lo rigen [‘intiimsed/sügavad seadused’]→seda juhtivad sisemised seaduspärasused

Omadussõna *fundamental*, mille Barrenechea samuti paigutab antud rühma, viitab *secreto*, *oscuro*, *profundo* jt kõrvval intiimsele, sügavale sõnumile, vastupandamatule saatusele, vältimatule olemusele (1967:93). Tõlkes on see lahendatud erinevate vastete abil. Esimeses näites on lisaks tegemist oksüümoroniga, milles *fundamental* asetseb kõrvuti irreaalsust väljendava sõnaga ja mille puhul tõlge kasutab võõrsõna:

una fundamental vaguedad→fundamentaalse ähmasuse

problema fundamental→viib meid kõrvale põhiküsimusest

la piedra fundamental de la prueba→on tegelikult proovikivi tõestamaks

Olulisel kohal on Borgese (auto)fiksioonides lootusetust väljendavad sõnad: *en vano*, *vanamente*, *mero*, *apenas*, *estévil*, *inútil*, *ni siquiera*. *En vano* ning *estévil*, mis mõlemad esinevad tekstis suhteliselt ohtralt, on tõlgitud vastavalt “tulemusteta”, “asjatult” ja “tulemusteta”, “viljatu”. Omadussõna *mero/a* (‘lihtne’, ‘puhas’, ‘tähtsusetu’) kasutab Borges tähistamaks tähtsusetut, ebaefektiivset, ebaolulist, peamiselt iroonilise varjundiga (Barrenechea 1967:190). Seda iroonilist kasutust võib sageli kohata seoses tema isiku, Argentiina või hispaania keelega, seega millegi isikliku, lähedasega. Üks tuntumaid näiteid pärineb tekstist “Los traductores de las 1001 noches”: “nada importa que un mero literato –y ése, de la República meramente Argentina– prefiera disentir” [‘midagi ei loe, et üks tühipaljas literaat – ja seegi tühipaljast Argentiina Vabariigist – eelistab mitte nõustuda’] (OC 1:412).³⁸ “Tlön” ei ole küll otseselt irooniline tekst, kuid järgmistest näidetest viimases on kõnealolevat omadussõna kasutatud selgelt iroonilise varjundiga ning see on ka kirjanikule sügavalt iseloomulik ja olemuslik väljenduslaad. Tõlkija on adjektiiv *mero* lahendanud kõikidel juhtudel erinevalt, vastavalt konteksti vajadustele. Just viimase näite puhul on tõlge enim kaugenenud sõna algsest tähendusest:

Tlön era un mero caos→Tlön on tühipaljas kaos

la mera simultaneidad →lihtsalt ajaline kokkulangevus

el mero hecho de nombrarlo→juba selle nimetamise fakt

---

³⁸ Ka “Funeses” ütleb jutustaja: “Mi *deplorable* condición de argentino” [‘minu haletsusväärne argentiinlase-seisund’].

con una mera brevedad de palabras→mõne sõnaga

desaparecerán del planeta el inglés y el francés y el mero español→
inglise ja prantsuse keel ja muidugi ka hispaania keel.

Eitus. Rääkides negatiivse eesliitega sõnadest, võib märkida, et tõlge kasutab neist enamuse puhul negatiivset järelliidet -tu, negatiivset eesliidet eba- või võõrsõna, kuid ei järgi sõnade täpset kordumist ja tähendusvarjundeid tekstis. Järgnevates näidetes kordub tõlkes sama sõnatüvi (kuigi originaalis pole alati tegemist sama sõnaga); esimeses näites on tõlkija pidanud vajalikuks lisada täiendav, selgitav omadussõna, tõlgendada originaali ökonoomset keelekasutust:

un infinito Leibniz→lõpmata suure Leibnizi olemasolu

es prácticamente infinito→on see protsess praktiliselt lõputu

sea interminable su número→nende arv on lõpmatu

su inagotable divinidad→oma lõpmatule jumalusele

voceó infinitamente el “hallazgo”→lõi selle “avastuse” ümber lõpmata palju lärmi

Tegusõnad *inquietar* ja *refutar* ning omadussõnad *increíble* ja *irrecuperable* on tõlgitud kõik vastavate sünonüümide abil:

Un azar que me inquieta→Juhus, mis mulle rahu ei anna

El espejo inquietaba→Peegel kummitas

esas refutaciones no resultaron definitivas→need ümlükkamised polnud lõplikud

han refutado, quizá victoriosamente, esa duda→on vähimagi kahtluse, nagu paistab, edukalt kummutanud

Abundan los sistemas increíbles→kõige uskumatumad süsteemid

Algunos rasgos increíbles→Mõningad “üheteistkümnenda kõite” ebausutavad lõigud

los colores irrecuperables del cielo→vaatas taeva kordumatuid värve

un proceso irrecuperable→tagasipöördumatust protsessis

Viimase näite *irrecuperable* on samuti üks olulisemaid ja tekstist teksti korduvaid sõnu, mis sageli seotult värvi või sündmustega, mis kaovad mälust, või tundmatu minevikuga, mida ei saa taas läbi elada, väljendab inimese kasutat võitlust aja möödumise ja lootusetu melanhooliaga (Barrenechea 1967:140–141).

Kohati on negatiivse eesliitega sõnad tõlgitud otseselt negatiivse varjundita sõnadega või eitava verbivormi abil:

una indecisa traducción→“Urn Buriali”arglikku tõlkimist

que no sea demasiado incompatible con el mundo real→mis poleks reaalsest maailmast liiga erinev

es considerado incompleto→ei peeta täielikuks

Buckley descrea de Dios→Buckley ei uskunud jumalat.

Järgmises näites, kus adjektiiv *inhumanas* tähendab ühtaegu ‘mitte-inimlikku’, kui ka ‘julma’, väljendab “ebainimlik” tõlke lugeja tähelepanelikkuse korral samuti mõlemat:

leyes inhumanas→ebainimlike seaduste järgi

Eituse vormis jaatuse väljendamine (litootes) on Borgese väljenduslaadile tüüpiline ja esineb korduvalt ka “Tlönis”. Tõlge mõnel juhul kordab seda stiilikujundit, kuid tervel real juhtudel eksplitseerib väljenduse jaatava sisu:

el futuro no tiene realidad sino como esperanza presente, que el pasado no tiene realidad sino como recuerdo presente [‘tulevikul pole muud tegelikkust, kui vaid oleviku lootus, et minevikul pole muud tegelikkust, kui vaid mineviku mälestus’]→tulevik on reaalne vaid kui olevikuline lootus, minevik on reaalne vaid kui olevikuline mälestus

con menos claridad que fervor [‘vähem selguse kui õhinaga’]→küll mitte eriti selgelt, aga seda innukamalt

al heresiarca no lo movía sino el blasfematorio propósito [‘ei innustanud muu kui’]→ülemketserit olevat takka kihutanud jumalavallatu kavatsus

un pensador no menos brillante que el heresiarca [‘mitte vähem hiilgav’]→kes oli niisama hiilgav arutleja kui ülemketsergi

no logró exhumar otro hrön que [‘ei suutnud välja kaevata muud hröni kui’]→tõi päevavalgele vaid üheainsa hrön’i

el pasado, que ahora no es menos plástico y menos dócil que el porvenir [‘mis nüüd pole vähem plastiline ja vähem kuulekas kui’]→mis tänapäeval on täpselt niisama plastiline ja kuulekas nagu tulevik

Kahe-ja kolmeliikmelised struktuurid. Kahe- või enamaliikmelist omadus- või tegusõnakonstruktsiooni kasutab Borges objekti, tegevuse või tunde erinevate aspektide kirjeldamiseks. Need sõnad võivad kuuluda erinevatesse kategooriatesse (näiteks füüsiline ja emotsionaalne) või olla nii peene tähendusvarjundi erinevusega, et näivad esmapilgul sünonüümidena. Tõlge paljudel juhtudel neid konstruktsioone ka kordab, kuigi mõnedel juhtudel on kahe võrdse liikmega ja sidesõnaga ühendatud konstruktsioon muutunud nii, et ühest liikmest on saanud määrsõna, üks liige on kadunud või on ära jäetud sidesõna. Esimeses näites võimaldab hämmastuse sidumine pööritusega väljendada seda tunnet kaude:

un vértigo asombrado y ligero [‘hämmastunud ja kergelt pööritust’]→ tundsin ehmatusest kergelt pööritust

reconstruir los muchos y macizos tomos que faltan [‘paljude ja massiivsete köidete, mis puudu on’]→arvukate puuduvate hiiglaköidete

Una sociedad secreta y benévola [‘salajane ja heatahtlik ühing’]→ sündis süütu salaselts

un perceptible y tenue temblor [‘tajutav ja õrn värin’]→vaevumärgatava õrna võbinaga

Kui eelmiste näidete puhul võib konstruktsioonimuutuse taga näha tõlkija soovi lauset või fraasi lugejale selgemaks muuta, siis järgmiste näidete puhul ei ole loogilisemaks muudetud küll konstruktsiooni ennast, mis järgib enam-vähem originaali ülesehitust, ent lahti on püütud seletada selle konstruktsiooni üht või mõlemat liiget:

obrando en la tiniebla y en la modestia [‘tegutsemas hämaruses ja tagasihoidlikkuses’]→mingi salamahti ning tagasitõmbunult tegutseva

tan lúcido y tan justo es el orden [‘nii selge ja nii täpne’]→nii läbinägelik ja loogiline on süsteem

el apasionado y lúcido Schopenhauer [‘kirglik ja selge’]→kirglik ja teravapilguline Schopenhauer

un claro y alto balcón [‘hele ja kõrge’]→läbipaistva ning kõrge
rõduakna all

la minuciosa y vasta evidencia de un planeta ordenado [‘üksikasjalik ja
avar’]→üksikasjalikult ja suurejooneliselt korrapärasesse planeeti

aereo-claro sobre oscuro-redondo o anaranjado-tenue-del cielo [‘õhulis-
selge üle tumeda-ümara või taeva-oranžikas-õrn’]→ümmargune õhulis-
selge üle tumeda või taeva-heleoranž

Viimases näites on tõlkija püüdnud originaali täpsustada ja parandada: “üm-
margune”, mis on originaalis paaris “tumedaga”, on viidud “õhulis-selge” juurde
eeldades, et sellega on silmas peetud ümmargust kuud. Ära on jäetud ka sõnu
ühendavad sidekriipsud, kuigi eesti keeles on sõnade kokkuühendamine tõe-
poolest tavapärane.

Kõne- ja lausekujudid. Need sõnapaarid, mida võiks teatavate möön-
dustega oksüümoronide hulka lugeda, on tõlkes edasi antud küllaltki ligilähe-
daselt, konstruktsiooni pole muudetud ega sõnu eksplitseeritud (v.a *innu-*
merable número, mida vaatlesime ülal):

una fundamental vaguedad→fundamentaalse ähmasuse

con perdonable exceso→mõistetavate liialdustega

el apasionado y lúcido Schopenhauer→kirglik ja teravapilguline
Schopenhauer

el ascético millonario→askeetliku miljonäri

el impostor Jesucristo→selle petise Jeesus Kristusega

uno de sus modestos demiurgos→üks selle tagasihoidlikke demiurge

Kui aga tegemist on hüpallaagi või metonüümiaga, kaldub tõlge neid konstrukt-
sioone lahti rakendama ning harjumuspärasesse struktuuri paigutama. Esimese
näite puhul mõjub kirjeldatud sündmus ootamatult jutustajale, kuid see on
lauses üle kantud teise objekti, lehekülgede juurde:

di con ese nombre en las inesperadas páginas de De Quincey [‘leidsin
selle nime De Quincey ootamatutelt lehekülgedelt’]→sattusin ootama-
tult sellele nimele De Quincey teoste (“Writings” kolmeteistkümnes
köide) lehekülgedel

Teises näites on tegemist ühelt poolt metonüümiaga: *caña*, suhkruroog, algmaterjal, asendab siin sellest valmistatavat jooki. Teiselt poolt on *fogoso* ('keevaline', 'tuline') pigem abstraktne sõna iseloomu ägeduse või keevalisuse kohta, mitte niivõrd põletav-tulise maitse kohta, nii võib see sõna ka siin kirjeldada pigem selle joogi tarbimise tagajärjel tekkivat seisundit:

atribuimos a la fogosa caña del patrón ['omistasime peremehe keevalisele suhkruroole']→peremehe põletavat suhkruroomärjakest

Kordused, parallelismid. Korduste ja parallelismide puhul näeme, et kuigi tõlge neist mitmeid ka edasi annab, on neid siiski paljudel juhtudel peetud ülearusteks ja vältida püütud, muutes lause konstruktsiooni, tehes selle lihtsamaks, loogilisemaks. Kasutatud on nii sidesõnu kui sünonüüme:

Solían ejercer un intercambio de libros y de periódicos; solían batirse al ajedrez, taciturnamente ['nad tavatsesid praktiseerida raamatute ja ajalehtede vahetust; nad tavatsesid võistelda males, sõnatult']→Neil oli kombeks raamatuid ja ajakirju vahetada ja sõnatult malet mängida

Con las filosofías acontece lo que acontece con los sustantivos en el hemisferio boreal ['filosoofiatega sünnib seesama, mis sünnib nimi-sõnadega põhjapoolkeral']→Filosoofiaid on põhjapoolkeral tabanud sama saatus mis substantiivegi

no buscan la verdad ni siquiera la verosimilitud: buscan el asombro ['nad ei otsi tõde ega isegi mitte tõepära: nad otsivad üllatust']→ei otsi tõde ega isegi mitte tõenäosust: nad püüavad üllatada

y en ellas nuestras vidas y el más tenue detalle de nuestras vidas ['ja sellega koos meie elud ja kõige vaevumärgatavam detail meie eludes']→sealhulgas ka meie elu ja selle pisimaidki üksikasju

Otra escuela declara [...]. Otra, que la historia del universo [...]. Otra, que el universo es comparable [...]. Otra, que mientras dormimos aquí ['teine koolkond väidab [...]. teine, et universumi ajalugu [...]. teine, et universum on võrreldav [...]. teine, et sellal, kui me siin magame']→Teine koolkond väidab [...]. Kolmas koolkond arvab [...]. Üks koolkond väidab [...]. Teine jällegi, et sellal, kui me siin magame

Siglos y siglos ['sajandeid ja sajandeid']→Palju sajandeid kestnud idealism

reimpresiones autorizadas y reimpresiones piráticas de la Obra Mayor [‘legaalsed kordustrukid ja piraatlikud kordustrukid Suurteosest’]→legaalsed ja piraatlikud väljaanded sellest “inimsoo suurimast teosest”

Tlön será un laberinto, pero es un laberinto urdido por hombres, un laberinto destinado a que lo descifren los hombres [‘Tlön võib olla labürint, kuid ta on inimeste sepitsetud labürint, labürint mõeldud selleks, et inimesed ta dešifreeriks’]→Tlön on samuti labürint, aga ta on inimeste sepitsetud labürint, mis on mõeldud selleks, et inimesed tema saladuse lahendaksid

Yo no hago caso, yo sigo revisando [‘mina ei tee välja, mina jätkan’, kordus rõhutab jutustaja trotsi ja meeleheidet]→Aga mina ei hooli sellest, vaid jätkan

Nominalisatsioon. “Tlönis” leiame suure hulga näiteid sellistest juhtudest, mille puhul sündmuse teostajaks, grammatiliseks aluseks, ei ole inimene, vaid mõni ese, nähtus või sündmus. Suuremal osal nendest juhtudest järgib tõlge seda põhimõtet ühel või teisel kujul, kuid leidub ka vastupidiseid näiteid. Kõigepealt on vaatluse all juhud, mil eesti keele eripärast tingituna ei ole võimalik väljendada omamissuhet kujul, mida võimaldab hispaania keel, st esitada omajat alusena:

La quinta (que habíamos alquilado amueblada) poseía un ejemplar de esa obra [‘maja omas ‘]→Villas, mille olime üürinud möbleerituna, oli selle teose üks komplekt olemas

Los idiomas del hemisferio boreal de Tlön poseen todos los nombres [‘põhjapoolkera keeled omavad’]→Tlõni põhjapoolkera keeltes on olemas

Järgmiste näidete puhul on originaalis aluseks, tegevuse teostajaks, entsüklopeedia (või selle tekst, leheküljed jne), mida/keda võib pidada jutu üheks peategelaseks; tõlkes muutub entsüklopeedia enamasti määruseks:

American Cyclopaedia la registraba [‘American Cyclopaedia tõi selle ära’]→see leiduvat “The Anglo-American Cyclopaedia” Uqbari kohta käivas artiklis

El texto de la Enciclopedia decía [‘entsüklopeedia tekst ütles’]→Entsüklopeedia tekstis seisvat

Esas cuatro páginas adicionales comprendían al artículo sobre Uqbar [‘need neli lisalehekülge sisaldasid’]→Neil neljal lisaleheküljel oligi artikkel Uqbari kohta

La sección idioma y literatura era breve [...] anotaba que la literatura de Uqbar era de carácter fantástico [‘keele ja kirjanduse osa märkis, et’]→Keele ja kirjanduse osa oli lühike. [...] Uqbari kirjandus olevat oma laadilt olnud fantastiline

La bibliografía enumeraba cuatro volúmenes [‘bibliograafia loetles’]→Bibliograafias nimetati nelja raamatut

El índice general de la enciclopedia de Bioy tampoco registraba ese nombre [‘ka entsüklopeedia üldregister ei toonud ära seda nime’]→Ka Bioy entsüklopeedia indeksis puudus see nimi

leí estas curiosas palabras que la falsa carátula repetía [‘mida tiitelleht kordas’]→lugesin kummalisi sõnu, mis kordusid tiitellehel

El onceno tomo deja entender que tres razones capitales determinaron la victoria [‘üheteistkümnes köide annab mõista’]→”Üheteistkümnendas köites” antakse mõista, et selle idealistliku panteismi viisid lõplikult võidule kolm peamist põhjust

Ka mitmel muul juhul saab alusest määrus:

La geometría de Tlön comprende dos disciplinas algo distintas [‘Tlöni geomeetria sisaldab’]→Tlöni geomeetrias on kaks peaaegu erinevat distsipliini

Los de ficción abarcan un solo argumento [‘fiktsionaalsed hõlmasvad’]→Väljamõeldud kirjanduses käsitletakse ühtainsat süžeed

Los de naturaleza filosófica invariablemente contienen [‘filosoofilist laadi teosed sisaldavad muutumatult’]→Filosoofilist laadi teostes on ilmtingimata tees ja antitees

los hrönir de segundo y de tercer grado –los hrönir derivados de otro hrön, los hrönir derivados del hrön de un hrön– exageran las aberraciones del inicial [‘teise ja kolmanda astme hrönid liialdavad’]→teise ja kolmanda astme hrön’ides – s.t. hrön’ist või hrön’i hrön’ist tuletatud hrön’ides – arenevad originaali hälbed äärmustesse

no nos dejó dormir hasta el alba la borrachera de un vecino invisible [‘meil ei lasknud koidikuni magada ühe nähtamatu naabri purjusolek’]→ kuid ei saanud hommikuni uinuda nähtamatu purjus naabri pärast

Alusest võib tõlkes saada sihtis:

la biología y las matemáticas aguardan también su avatar [‘bioloogia ja matemaatika ootavad oma saatust’]→bioloogiat ja matemaatikat ootab sama saatus

Su tarea prosigue [‘nende töö jätkub’]→Nad jätkavad oma tööd

Järgnevates näidetes ei ole teonimi lauses aluseks; tõlge on teonime tõlkimiseks kasutanud infinitiivi:

una vasta polémica sobre la ejecución de una novela [‘arutlus romaani teostamisest’]→lõputu arutlus sellest, kuidas kirjutada romaani

que permitieran a unos pocos lectores –a muy pocos lectores– la adivinación de una realidad atroz o banal [‘võimaldaks tegelikkuse äraarvamist’]→mis laseb väheseil lugejail – väga väheseil lugejail – aimata selle taga julma või labast tegelikkust

pero no los capaces de invención y menos los capaces de subordinar la invención a un riguroso plan sistemático [‘võimelised väljamõtle-miseks’]→kes on võimelised midagi välja mõtlema, ja veelgi vähem on neid, kes suudavad väljamõeldise rangelt süsteemikindlale plaanile allutada

le propone la invención de un planeta [‘paneb ette planeedi välja-mõtle-mise’]→pani ette välja mõelda terve planeet

Nominalisatsioon, teonimi, võib tõlkes olla edasi antud kõrvallausena, mis toob kaasa kogu lause struktuuri muutumise:

no había mencionado nunca su estadía en esa región [‘oma viibimist selles paikkonnas’]→aga ta polnud kordagi maininud, et ta sealkandis on käinud

Tõlge kasutab originaali nimisõna edasiandmiseks ka verbi pöördelist vormi:

La percepción de una humareda [‘suitsuvine märkamine’]→Kui nad märkavad suitsuvinet silmapiiril

su metódica producción cuente apenas cien años [‘metoodiline tootmine kestab vaid sada aastat’]→süsteemaatiliselt toodetakse neid vaevalt sada aastat

Así se descubrió la improcedencia de testigos [‘nii avastati tunnistajate sobimatus’]→Niiviisi avastati, et otsingute eksperimentaalsusest teadlike pealtvaatajate juuresolek ei ole soovitav

sin otra escisión que algunas metáforas [‘ilma muu väljajätteta, kui mõned metafoorid’]→välja olen jätnud vaid mõned metafoorid

un discípulo para la continuación de la obra [‘üks õpilane töö jätkamiseks’]→iga seltsi kuuluv meister valib endale õpilase, kes tööd jätkaks

Modaalsus. Sulud, kahtlused, täpsustused. Sulgude ja muude kahtluseväljenduste osas järgib tõlge suuremas osas originaali, kuid leidub ka erandeid. See teema on tegelikult tihedalt seotud katkestatud süntaktiliste struktuuridega, mida vaatleme allpool. Ka sulud ja mõttekriipsude vahele paigutatud märkused katkestavad lause sujuva kulgemise, mida tõlge püüab kohati vältida:

La quinta (que habíamos alquilado amueblada)→Villas, mille olime üürinud möbleerituna

Carlos Mastronardi (a quien yo había referido el asunto)→Carlos Mastronardi, kellele ma loo ära rääkisin

donde –meses después– lo encontré→kust ma ta mõne kuu pärast leidsin

no merecen, tal vez, la continua atención→ei vääri sealsed läbipaistvad tiigid ja veretornid küll vist mitte kõigi inimeste

son –congénitamente– idealistas→Selle planeedi rahvad on sünnipärased idealistid

del primero (que sólo es típico de ciertos estados)→kuivõrd esimene on iseloomulik vaid teatud seisundeile

segundo –que es un sinónimo perfecto del cosmos–→teine aga on kosmose täielik sünonüüm

Es absurdo (afirmaba)→On absurdne kujutleda, väidab ta

Leidub ka näide sulgude lisamisest tõlkes, kuigi samal ajal on ära jäetud mõttekriipsud kahtlust väljendava määrsõnafraasi esiletõstmiseks:

aunque -tal vez- literariamente inferiores→peaaegu samas (kuigi kirjanduslikult ehk pisut vähem ilmekas) sõnastuses

Täielikult ümber on tehtud Tlõni algkeele kirjelduse näitelause osa, milles tõlkes puudub üldse vihje Xul Solarile ja tema tehtud tõlkele. Nagu sissejuhatuses mainitud, on see Borgese tekstis suurepäraseks (mänguliseks) näiteks ebaharilike konstruktsioonide tõlkimise võimalikkusest, sellest leidlikust sõnamängust, mis võimaldab tõlkijal vabalt oma loovust rakendada, on eestikeelse tõlke lugeja ilma:

Surgió la luna sobre el río se dice hlor u fang axaxaxas mlö o sea en su orden: hacia arriba (upward) detrás duradero-fluir luneció. (Xul Solar traduce con brevedad: upa tras perfluyue lunó. Upward, behind the onstreaming it mooned.) [‘tõusis kuu jõe kohale öeldakse hlor u fang axaxaxas mlö ehk vastavas järjestuses: ülalpoole (upward) taga kestevoolama kuutas. (Xul Solar tõlgib lühidalt: upa taga igivooluja kuujas. Upward, behind the onstreaming it mooned.)’]

→Kuu tõusis jõe kohale kõlaks Tlõni keeles hlör ufangaxaxaxas mlö, mis omakorda meie keelde tõlgituna kõlaks “ülalpool taga püsivoolava kuutas: (upward, behind the onstreaming it mooned)

Üldavaldused. Jutustaja pihtimused, arvamused ja avaldused (deontiline modaalsus) on “Tlõnis” antud olevikuvormis, see märgib jutustamisprotsessi ja kirjeldatavate sündmuste toimumist “reaalajas”. Tõlkes pole see aspekt kaduma läinud ning ka isiklikkuse-neutraalsuse määra näib olevat tasakaalus ja originaaliga enam-vähem võrdväärne. Esimeses näites on tõlke isiklikkuse varjund (esmapilgul) väiksem, tekkinud on ka tähendusnihe. Teised kaks näidet, mis kasutavad sama algusverbi, on mõlemad tõlgitud erinevalt ja suurema kindlusvarjundiga:

Confieso que asentí con alguna incomodidad [‘tunnistan, et nõustusin teatava ebamugavustundega’]→Tõele au andes tundsin end kuidagi ebamugavalt

Entiendo que era viudo, sin hijos [‘nagu ma aru saan, oli ta lesk’]→Endastmõistetavalt oli ta lesk, ja lasteta

Entiendo que la biología y las matemáticas aguardan también su avatar [‘nagu ma aru saan, ootavad’]→Arvan, et ka bioloogiat ja matemaatikat ootab sama saatus

Järgmistes näidetes on tegemist mõnivate sissejuhatavate väljenditega, mida jutustaja korduvalt kasutab. Tõlkes on need kõigil kolmel korral omandanud märksa kindlama varjundi ja mõnivuse asemel pigem väite kategooria:

El hecho es que hasta ahora las pesquisas más diligentes han sido estériles [‘tõsi on see, et’]→Fakt on see, et tänini

El hecho es que la prensa internacional→Fakt on, et maailma ajakirjandus

Lo cierto es que anhelaba ceder [‘tõsi on, et’]→Ja kindel on, et ta tahtiski järele anda

Kõneviis. Kahel juhul kasutab tõlge originaali konditsionaali (*condicional*) edasiandmiseks kindlat kõneviisi (ülejäänud juhtudel tingivat kõneviisi):

un verbo que sería en español lunecer o lunar [‘teguõna, mis oleks hispaania keeles’]→mis tähendab umbes kuustama või kuutama

La diseminación de objetos de Tlön en diversos países complementaría ese plan [‘on ilmselt osa sellest plaanist’]→Tlönilt pärinevate esmete levitamine mitmesugustes paikades kuulub selle plaani juurde

Lihtolevik (*futuro simple*) võib hispaania keeles väljendada nii tulevikusündmust kui ka oletust tuleviku- või olevikusündmuste kohta. “Tlõni” tekstis (ja ka üldisemalt) pole alati võimalik ka konteksti järgi kindlaks teha, kas tegemist on kindla väitega tuleviku suhtes või oletusega. Tõlge on valinud siin kõikidel juhtudel oleviku kindla kõneviisi. Vaid esimeses näites võib kindel olla, et pigem on tegemist oleviku kohta väljendatud oletuse või mõõndusega:

Tlön será un laberinto [‘Tlön on ehk labürint’]→Tlön on samuti labürint

Me limitaré a recordarlas→Piirdun meenutamisega

que el cóncavo recuerdo general enriquecerá o ampliará→mida suurendusklasina toimiv üldine mälu rikastab või avardab

de aquí cien años alguien descubrirá los cien tomos→siis saja aasta pärast avastab keegi

Entonces desaparecerán del planeta→Siis kaovad meie planeedilt

El mundo será Tlön→Maailmast saab Tlön

Jutustuse teksti nendes lõikudes, kus räägitakse Tlõni tungimisest tegelikku maailma, torkab silma tõlketeksti sõnavaliku pehmus, võrreldes originaali jõulisemate, agressiivsemate ja traagilisema alatooniga sõnadega:

Hacia 1942 arreciaron los hechos [‘1942. aasta paiku karmistusid’ asjaolud]→1942. aasta paiku lisandus uusi fakte

Ya ha penetrado en las escuelas el (conjetural), “idioma primitivo” de Tlõn; ya la enseñanza de su historia armoniosa (y llena de episodios conmovedores) ha obliterado a la que presidió mi niñez; ya en las memorias un pasado ficticio ocupa el sitio de otro, del que nada sabemos con certidumbre –ni siquiera que es falso [‘juba on tunginud koolidesse Tlõni (oletatav) “algkeel”; juba on tema harmoonilise (ja liigutavaid episoode täis) ajaloo õpetamine tühistanud selle, mis valdas minu lapsepõlve; juba hõivab väljamõeldud minevik mäludes selle koha, mille kohta me midagi kindlat ei tea – isegi mitte seda, et see on vale’]

Juba on koolidesse jõudnud Tlõni (oletatava) “algkeele” ja tema harmoonilise (ja liigutavaist episoodidest küllastatud) ajaloo õpetamine, selle asemel, mida mina oma nooruses õppisin; juba asendab inimeste mälus fiktiivne minevik seda teist minevikku, millest me midagi kindlat ei tea – isegi seda mitte, kas ta ehk vale ei ole

Ajavormid. Oleviku-mineviku aegade võrdluses torkab silma, et terved lõigud või jutustamisüksused, mis originaalis on esitatud olevikus, on tõlgitud minevikuna. Siia kuulub ka jutustuse esimene sõna:

Debo a la conjunción de un espejo y de una enciclopedia el descubrimiento de Uqbar [‘võlgnen peegli ja entsüklopeedia ühendusele Uqbari avastamise’]→Avastasin Uqbari tänu peegli ja entsüklopeedia kokkusaamisele

Originaalis on ka osa entsüklopeedia kohta käivat informatsiooni olevikus (see on jutustamise hetkel endiselt olemas):

la enciclopedia falazmente se llama The Anglo-American Cyclopaedia (New York, 1917) y es una reimpresión literal→entsüklopeedia petlik nimi oli “The Anglo-American Cyclopaedia” (NewYork, 1917), mis oli 1902. aasta ”Encyclopaedia Britannica” muutmata ning aegunud järeltrükk

Los dos (según creo haber indicado) son reimpresiones de la décima Encyclopaedia Britannica→Mõlemad (nagu ma vist juba märkisin) olid, Encyclopaedia Britannica” kümnenda väljaande jälletrüki

Oleviku kasutamine teatud Tlõni maailma seaduspärasuste kirjeldustes võib aga olla oluline ka sisulisest aspektist. Müntide kadumise ja leidmise näide on originaalis olevikus kui hüpoteetiline näide, tõlkes aga minevikus kui mingi juba toimunud sündmuse kirjeldus (kuigi vaidlus käib selle üle, kas selline asjade käik üldse võimalik on):

El martes, X atraviesa un camino desierto y pierde nueve monedas de cobre. El jueves, Y encuentra en el camino cuatro monedas, algo harrumbradas por la lluvia del miércoles. El viernes, Z descubre tres monedas en el camino. El viernes de mañana, X encuentra dos monedas en el corredor de su casa→Teisipäeval kõndis X mööda tühja teed ja kaotas üheksa vaskmünti. Neljapäeval leidis Y teelt neli münti, mis kolmapäevasesst vihmast olid pisut roostes. Reedel leidis Z teelt kolm münti. Reede hommikul leidis X oma maja eeskojast kaks münti

Olevikus kirjeldab lähteteksti jutustaja samuti salaseltsi taastekkimist ja tegutsemist Ameerikas, mis lisab sellele kirjeldusele kohaloleku, püsivuse varjundi ning lisab dramaatilist efekti. Minevikku on tõlkes pandud ka Borgese tüüpilised olevikus esitatud üldavaldused, siin kahe filosoofi kohta:

Spinoza atribuye a su inagotable divinidad los atributos de la extensión y del pensamiento→Spinoza omistas oma lõpmatule jumalusele ulatuse ja mõtte atribuudid

Schopenhauer (el apasionado y lúcido Schopenhauer) formula una doctrina muy pareada en el primer volumen de Parerga und Paralipomena→Schopenhauer (kirglik ja teravapilguline Schopenhauer) formuleeris üpris sarnase õpetuse oma “Parerga und Paralipomena” esimeses köites

Kõnekeeleline varjund ja rõhumäärsõnad tõlketekstis. Väga tugevalt kõnekeelelisi sõnu “Tlõni” tõlkes ei leidu, küll aga mõned sellelaadse varjundiga sõnad. Kuigi kõnekeelelisuse astet määratleda on keeruline, on need sõnad koos rõhumäärsõnade ja -ki, -gi liidetega tugevaks kontrastiks tõlketekstis ohtralt kasutatavatele võõrsõnadele, mida vaatleme allpool:

kuulutanud peeglid ja kopulatsiooni jõleduseks→uno de los heresiarcas de Uqbar había declarado que los espejos y la cópula son abominables

Tulemusteta tuhnimine→El examen estéril

Asjatult oleme tuhninud mõlema Ameerika ja Euroopa raamatukogudes→En vano hemos desordenado las bibliotecas de las dos Américas y de Europa

ülemketserit olevat takka kihutanud→al heresiarca no lo movía sino

mingisuguse kuninga tublisti kannatada saanud ning paatinaga kaetud torso→el verdinoso y mutilado torso de un rey con una inscripción en el pecho

Kogu see tore lugu algas→empezó la espléndida historia

Sellest algperioodist pärinebki Andrea isevärki raamat→De esa primera época data el curioso libro de Andrea

ja irvitas ettevõtte tagasihoidlikkuse üle→y se ríe de la modestia del proyecto

laulda jorutas, õigemini kordas kogu aeg sama joru→con rachas de milongas –más bien con rachas de una sola milonga

Asjatult püüdis üks jõnglane seda kätte võtta→En vano un chico trató de recoger ese cono

Teksti muudavad sidusamaks ja ladusamaks (rõhu)määrsõnad, nendest korduvaimad on “kuskil” ja “sugugi”. Ka rõhumäärsõnade kasutamine lisab jutustaja tekstile teatud kõnekeelelisust, eriti võrreldes originaalteksti neutraalsusega:

üks piirkond kuskil Iraagis→una región del Irak

oli vist küll ainus, mis üllatas→era tal vez el único sorprendente

ja needki olid teksti kuidagi kahemõtteliselt interpoleeritud→interpolados en el texto de un modo ambiguo

kaevamistel pole sugugi haruldased nende kivipeeglite leiud→no es raro exhumar sus espejos de piedra

isegi kui need väravad avaneksid→si esas puertas se abrieran

mis tähendab umbes kuustama või kuutama→un verbo que sería en español lunecer o lunar

Vohavad kõige uskumatumad süsteemid→Abundan los sistemas increíbles

Teine jällegi, et sellal→Otra, que mientras dormimos aquí

üpris sarnase õpetuse→una doctrina muy pareada

pole kaotatud esemete kahekordistumise juhud sugugi harvad→No es infrecuente, en las regiones más antiguas de Tlön, la duplicación de objetos perdidos

mis pole sugugi vähem reaalne, vaid vastab isegi rohkem tema ootustele→no menos real, pero más ajustado a su expectativa

kuskil vanas jõesängis→en el antiguo lecho de un río

mis pealegi pärines eksperimendile järgnenud ajajärgust→de fecha posterior al experimento

Rõhumäärsõnade hulka võib liigitada ka rõhutava varjundiga või teatud modaalsust lisavad -ki ja -gi järelliitega sõnad, mis vähendavad jutustaja väite tõsidust ja neutraalusepüüet:

mida temagi oli kasutanud→casi idénticas a las repetidas por él

Paari päeva pärast ta näitaski mulle seda→A los pocos días lo trajo

Neil neljal lisaleheküljel oligi artikkel Uqbari kohta→Esas cuatro páginas adicionales comprendían al artículo sobre Uqbar

mille teised tema poolt kirjeldatud viisil hiljem rajasidki→que otros luego fundaron, a imitación de lo prefigurado por él

mis ongi viinud filosoofiate paljuseni→ha contribuido a multiplicarlas

on aluseks uuele, veelgi üksikasjalisemale entsüklopeediale→serían la base de otra más minuciosa

Täismeeski jõudis koonust vaevu tõsta→Un hombre apenas acertó a levantarlo

Ja kindel on, et ta tahtiski järele anda→Lo cierto es que anhelaba ceder

Kaudne kõneviisi tõlketekstis. Tõlge paneb jutustaja kohati kasutama kaudset kõneviisi, kuigi see ei näi järgivat mingit kindlat loogikat, igal juhul ei ole see otseselt seotud kolmanda isiku kaudu saadud informatsiooniga. Kaudne kõneviisi ei esine tõlketekstis süstemaatiliselt, vaid üksikud juhud asetsevad kindla kõneviisi kasutuse seas:

Siis meenutas Bioy Casares, et üks Uqbari suurkretsereid kuulutanud peeglid ja kopulatsiooni jõleduseks, sest mõlemad paljundavad inimesi. Pärisin talt selle meeldejäáva sententsi allikat ja ta vastas mulle, et see leiduvat “The Anglo-American Cyclopaedia” Uqbari kohta käivas artiklis→Entonces Bioy Casares recordó que uno de los heresiarcas de Uqbar había declarado que los espejos y la cópula son abominables, porque multiplican el número de los hombres. Le pregunté el origen de esa memorable sentencia y me contestó que The Anglo-American Cyclopaedia la registraba, en su artículo sobre Uqbar

Süntaktilised konstruktsioonid. Määrus (rõhumäärsõna) aluse ja öeldise või öeldise ja sihitise vahel. Laiend (määrus, rõhumäärsõna, üldlaiend) võib asuda originaalis kiiluna lause sees, katkestades jutustamisrütmi, olles sageli jutustaja täpsustav märkus jutustatu kohta. See kiil võib tõlkes asuda samal positsioonil, kuid olla ülejäänud lausest komadega eraldamata:

Le dije, sin faltar a la verdad, que me gustaría ver ese artículo [‘ütlesin talle, ilma tõde reetmata, et’]→Ütlesin talle ausalt, et tahaksin väga seda artiklit näha

se limitaron, al principio, a negar→piirdusid algul sellega, et eitasid

Queda, naturalmente, el problema→Jääb loomulikult küsimus, mis ainst mõned neist tehtud on

Los determina, a veces, la mera simultaneidad [‘neid määrab, vahetevahel, lihtsalt samaaegsus’]→Neid tingib sageli lihtsalt ajaline kokkulangevus

Viimases näites on ebamäärasem määrus asendatud kindlamaga ning ühes komade ärajätmisega on kogu lause hoopis kindlama tooniga kui originaalis.

Kiil võib tõlkes olla viidud verbi pöördelise osa järele, muul moel sujuvalt lause sisse või lause algusse:

Néstor Ibarra, en un artículo ya clásico de la N. R. F., ha negado que existen esos aláteres→Nestor Ibarra on ühes nüüd juba klassikaliseks saanud N. R. F-i artiklis eitanud selliste kaas-maailmade olemasolu

Todos los hombres, en el vertiginoso instante del coito, son el mismo hombre→Kõik inimesed on coituse tormilisel hetkel üks ja seesama

El modus operandi, sin embargo, merece recordación→Modus operandi väärrib siiski tähelepanu

hace, paradójicamente, que sea interminable su número→annab paradoksaalse tulemuse – nende arv on lõpmatu

el proceso, mediante ciertas abreviaturas, es prácticamente infinito→ja kui appi võtta mõned lühendid, on see protsess praktiliselt lõputu

esa vinculación, en Tlön, es un estado posterior del sujeto→Tlönil on selline seostamine mõeldav vaid tagantjärele kui seisund

Siglo, de acuerdo con el sistema duodecimal, significa un período de ciento cuarenta y cuatro años→Kaheteistkümnendsüsteemis võrdub üks sajand saja neljakümne nelja aastaga

No es infrecuente, en las regiones más antiguas de Tlön, la duplicación de objetos perdidos→Tlöni vanimais piirkonnis pole kaotatud esemete kahekordistumise juhud sugugi harvad

Määruse teemastamine. Määrus asub originaalis paljudel juhtudel lause algul (siia oleme paigutanud ka komadega eraldatud eestäiendid) ning on taas sageli komadega eraldatud. See võte rõhutab (enamasti) aja- või kohamäärust, pöörates sellele erilist tähelepanu. Enamusel juhtudel asub määrus tõlkes samal positsioonil, kuid on komadega eraldamata:

Desde el fondo remoto del corredor, el espejo nos acechaba→Kaugelt koridori lõpust piidles meid peegel

Antes de irse, me dijo→Enne lahkumist ütles ta

Al día siguiente, Bioy me llamó→Järgmisel päeval helistas Bioy mulle

un par de años después, di con ese nombre→paari aasta pärast sattusin ootamatult sellele nimele

Al día siguiente, Carlos Mastronardi→Järgmisel päeval avastas Carlos Mastronardi

Una tarde, hablamos→Ühel õhtul vestlesime

Días antes, había recibido del Brasil un paquete [‘päevad tagasi, oli ta saanud’]→Eelmisel päeval oli ta saanud

A la madrugada, el hombre estaba muerto→Hommikul lamas mees koridoris surnult

Casi inmediatamente, la realidad cedió en más de un punto→Peaaegu otsekohe andis reaalsus

El martes, X atraviesa [...] El jueves, Y encuentra [...] El viernes, Z descubre [...] El viernes de mañana, X encuentra→Teisipäeval kõndis X [...] Neljapäeval leidis Y [...] Reedel leidis Z [...] Reede hommikul leidis X

Ka jutustaja kommentaarina esinev rõhumäärsõna omandab erineva tähendusvarjundi olenevalt sellest, kas see on komaga eraldatud või mitte:

Naturalmente, no dio con el menor indicio de Uqbar [‘loomulikult, ta ei leidnud’]→Loomulikult ei leidnud ma

Järgmises kahes näites paikneb lause algul teineteisest komadega eraldatult kaks määrust: aja- ja kohamäärus. Mõlemal juhul on need määrused tõlkes paigutatud lauses mujale ja lause struktuur muudetud:

A principios del siglo XVII, en una noche de Lucerna o de Londres, empezó la espléndida historia [‘XVII sajandi algul, ühel Luzerni või Londoni ööl, algas see suurepärase lugu’]→Kogu see tore lugu algas kuskil XVII sajandi hakul, kui Londoni või Luzerni ööpimeduses sündis

Hacia 1824, en Memphis (Tennessee) uno de los afiliados [‘1824. aasta paiku, Memphises (Tennessee), vestles üks liikmeid’]→1824. aasta paiku vestles üks selle liikmeid Memphises (Tennessee)

Sidususmehhanismid. Kui määrus asetseb oma tavapärasel positsioonil, lause lõpus, verbi järel, sõltub koma kasutus väljendusvajadustest. Koma kasutamine viitab määruse täpsustavale iseloomule, rõhutatusele ja pausile. Tõlkes võib selline laiend endiselt asuda lause lõpus, kuid olla komadega eraldamata:

en una quinta de la calle Gaona, en Ramos Mejía→Gaona tänaval Ramos Mejías

The Anglo-American Cyclopaedia la registraba, en su artículo sobre Uqbar→see leiduvat “The Anglo-American Cyclopaedia” Uqbari kohta käivas artiklis

el hotel de Adrogué, entre las efusivas madreSelvas y en el fondo ilusorio de los espejos→Adrogué villa vohavaisse kuslapuisse ning peeglite illusoorsesse sügavusse

la persistencia de las cuatro monedas, entre el jueves y el martes→s.o. nelja mündi säilimist neljapäeva ja teisipäeva vahelises ajalõigus

un solo argumento, con todas las permutaciones imaginables→ käsitletakse ühtainsat süžeed kõigis kujuteldavais kombinatsioonides

un departamento de la calle Laprida, frente a un claro y alto balcón que miraba el ocaso→ühes korteris Laprida tänaval läbipaistva ning kõrge rõduakna all mis avanes läände

mencionar los hechos subsiguientes, con una mera brevedad de palabras→meenutan või mainin järgmisi fakte mõne sõnaga

Originaalis lause lõpus asunud määrus on kohati paigutatud lause sisse, muutunud võib olla ka kogu lause ülesehitus:

el artículo sobre Uqbar, en el volumen XLVI de la Enciclopedia [‘Uqbarist rääkivas artiklis, entsüklopeedia XLVI köites’]→entsüklopeedia XLVI köide artikliga Uqbari kohta on tal käes

que otros luego fundaron, a imitación de lo prefigurado por él [‘mille teised hiljem rajasid, sarnaselt tema poolt ettekujutatule’]→mille teised tema poolt kirjeldatud viisil hiljem rajasidki

En vida padeció de irrealidad, como tantos ingleses [‘eluajal põdes ta irreaalsust, nagu paljud inglased’]→Eluajal põdes ta nagu nii paljud inglased irreaalsust

tal como apareció en la Antología de la literatura fantástica, 1940 [‘nii nagu see ilmus Fantastilise kirjanduse antoloogias, 1940’]→nagu ta ilmus 1940. aastal “Fantastilise kirjanduse antoloogias”

han sido formuladas, siquiera en modo provisional [‘on sõnastatud, vähemalt ajutisel kujul’]→seda juhtivad sisemised seaduspärasused on vähemalt ligilähedaseltki formuleeritud

imagen de la divinidad, en ciertas religiones de Tlön [‘jumalikkuse kujund, teatud Tlõni religioonides’]→teatud usundite jumalakujud Tlõnil

Järgmises näites on samuti muutunud kogu lause ülesehitus, ühest lause lõpus paiknevatest komadega eraldatud määrustest on saanud kõrvallause, teine aga on vigaselt paigutatud lause sisse: Cuchilla Negra pole mitte kõrtsi nimi, vaid mäestik ja paikkond Uruguays:

Ocurrió unos meses después, en la pulpería de un brasilero, en la Cuchilla Negra [‘see sündis mõned kuud hiljem, ühe brasiillase kõrtsis, Cuchilla Negras’]→See sündis mõne kuu pärast “Musta Pussi” kõrtsis, mida pidas üks brasiillane

Tüüpiline on originaalis ka partitsiibi kasutamine, mida võib tõlgendada nii järeltäiendi kui -lisandina, kuid mis originaalis kuulub nimisõna juurde, tõlkes aga verbi juurde. Ka see komadega eraldatud lauseosa on tõlkes enamikul juhtudel ilma komata ülejäänud lausega seotud:

Bioy, un poco azorado, [‘Bioy, pisut hämmastunud’]→Bioy uuris mõningase hämmeldusega indeksikõidet

ha sido creado hace pocos minutos, provisto de una humanidad que “recuerda” un pasado ilusorio [‘on loodud mõned minutid tagasi, varustatud inimkonnaga, kes’]→planeet loodi mõne minuti eest koos inimkonnaga, kes “mäletab” mingit illusoorset minevikku

Nende nimisõna järel paiknevate ja sellega vaid koma abil seotud täiendite üheks tõlkevõtteks on ka alistussuhte, kõrvallause loomine:

el impostor Esmerdis el mago, invocado más bien como una metáfora [‘Smerdist maagi, mainitud pigem kui metafoori’]→maagi ja petist Smerdist, keda mainiti pigem metafoorses tähenduses

verbos impersonales, calificados por sufijos (o prefijos) monosilábicos de valor adverbial [‘impersonaalsed verbid, määratletud liidetega’]→impersonaalsed verbid, mida tuletatakse ühesilbiliste adverbiaalsufiksiste (või -prefiksiste) abil

una falacia verbal, basada en el empleo temerario de dos voces neológicas, no autorizadas por el uso y ajenas a todo pensamiento severo [‘verbaalne pettus, rajatud kahe uudissõna arutule rakendamisele, mitte autoriseeritud keelekasutuse poolt ja kauged igasugusest rangest mõtlemisest’]→Nad kordasid, et see petlik sõnamäng baseerub neologismide julgel kasutamisel, mis on vastuolus autoriteetse keelepruugiga ja võõras rängele mõtteviisile

una rueda herrumbrada, de fecha posterior al experimento [‘roostetanud ratta, katsest hilisemast ajast’]→roostetanud ratta, mis pealegi pärines eksperimendile järgnenud ajajärgust

A esa gigantesca idea añade otra, hija de su nihilismo [‘sellele hiiglaslikule ideele lisab ta teise, oma nihilismi sünnitise’]→Sellele lisandus veel teine nõue, mis samuti tulenes tema nihilismist

otra más minuciosa, redactada no ya en inglés, sino en alguna de las lenguas de Tlön [‘teine veel üksikasjalikum, kirjutatud mitte enam inglise keeles’]→veelgi üksikasjalisemale entsüklopeediale, mida ei kirjutata enam inglise, vaid mingis Tlöni keeles

una pieza grande, entorpecida de barriles y cueros [‘suurde tупpa, takistatud vaatidest ja nahkadest’]→suurde avarasse ruumi, mida inetasid vaadid ja nahad, paar kriuksuvat raamvoodit

cuatro monedas, algo herrumbradas por la lluvia del miércoles [‘neli münti, pisut roostes kolmapäevasesst vihmast’]→neli münti, mis kolmapäevasesst vihmast olid pisut roostes

Viimase näite täiend kordub originaali tekstis hiljem täpselt samal kujul kursiivis; tõlge kasutab ka siin kõrvallause loomist ja lausestruktuuri muutmist:

Denunciaron la pérfida circunstancia algo herrumbradas por la lluvia del miércoles, que presupone [‘nad mõistsid hukka alatu asjaolu *pisut roostes kolmapäevasesst vihmast*’]→Nad paljastasid ka salakavala väite, nagu oleksid mündid kolmapäevasesst vihmast pisut roostes: sellega eeldatakse

Komaga eraldatud järeltäiendid võivad tõlkes olla viidud eesttäiendiks:

Herbert Ashe, ingeniero de los ferrocarriles del Sur→Lõuna raudtee insenerist Herbert Ashe’ist

un cono de metal reluciente, del diámetro de un dado→säravast metallist täringulaiuse läbimõõduga koonus

Järgmistes näidetes asub täiend (õeldistäide) tõlkes küll samal positsioonil (võib olla isegi komaga eraldatud), kuid lisandunud on sidesõna, viimases näites ka tegusõna:

era viudo, sin hijos→oli ta lesk, ja lasteta

Todo ello articulado, coherente, sin visible propósito doctrinal o tono paródico→Kõik see oli liigendatud ja seostatud, ilma silmanähtava õpetlikkusest või parodeeriva tooniga

sólo reconocimos tres –Jorasán, Armenia, Erzerum–, interpolados en el texto de un modo ambiguo→tundsime ainult kolme –Horasan, Armeenia, Erzurum –, ja needki olid teksti kuidagi kahemõtteliselt interpoleeritud

Loetelu. Järgmiste näidete puhul on tegemist loeteluga, mis originaalis eraldatud komaga, tõlkes aga sidesõnaga:

ur: la cosa producida por sugestión, el objeto educido por la esperanza→sugestiooni abil saadud või lootusest sündinud ese

unos pájaros, un caballo, han salvado→Vahel on mõned linnud või hobune päästnud

Originaali ja tõlketeksti võrreldes leiab veel mitmeid näiteid komaga, sidesõnata konstruktsioonidest, milles oleva seose tõlge eksplitseerib “loogilise” sidesõna abil:

sus prostíbulos y sus dólares, bajo una condición→bordellid ja dollarid, kuid ainult ühel tingimusel

existen, en casi innumerable número→neid on, ja isegi lugematul arvul

es un rigor de ajedrecistas, no de ángeles→et see on maletajate, ja mitte inglite range süsteem

Lo recuerdo en el corredor del hotel, con un libro de matemáticas en la mano, mirando a veces los colores irrecuperables del cielo [‘mäletan teda villa koridoris, matemaatikaraamat käes, vaatamas taeva kordumatuid värve’]→Mäletan, et vahetevahel seisis ta rõdul, matemaatikaraamat käes, ning vaatas taeva kordumatuid värve

Viimases näites on tegemist Borgesele tüüpilise seisundikirjeldusega, mille abil maalitakse jutustaja mälestuspilt mõnest jutustuse tegelasest, kasutamata seejuures sidesõnu ja verbi pöördelisi vorme, mis muudab mälu pildi staatiliseks.³⁹ Tõlge kasutab nii verbi pöördelist vormi, alistussuhet kui ka sidesõna.

---

³⁹ Väga sarnane lause esineb ka “Funeses”: “Lo recuerdo (yo no tengo derecho a pronunciar ese verbo sagrado, sólo un hombre en la tierra tuvo derecho y ese hombre ha muerto) con una oscura pasionaria en la mano, viéndola como nadie la ha visto, aunque la mirara desde el crepúsculo del día hasta el de la noche, toda una vida entera”.

Järgneva kahe näite puhul on originaalis küll sidesõna olemas, kuid tegemist on Borgesele tüüpiliste seostega, mida tõlkija on ilmselt pidanud liialt ebamäärasteks:

Ocho años que lo conocíamos y no había mencionado nunca su estadía en esa región [‘kaheksa aastat tundsi me teda ja ta polnud kunagi maininud oma viibimist selles paikkonnas’]→Tundsi me teda juba kaheksa aastat, aga ta polnud kordagi maininud, et ta sealkandis on käinud

una reimpresión literal, pero también morosa [‘literaarne, kuid ka hilinenud kordustrukk’]→muutmata ning aegunud järelstrukk.

no menos real, pero más ajustado a su expectativa [‘mitte vähem reaalne, kuid tema ootustele vastavam’]→mis pole sugugi vähem reaalne, vaid vastab isegi rohkem tema ootustele

Semikoolonit kasutab Borges enamasti selliste lausete eraldamiseks, mis kuuluvad kokku ajalise järgnevuse või loogilise seose tõttu. Semikoolon tekitab sellisel juhul pausi, sundides lugejat tajuma nende lausete iseseisvat väärtust ja tähendust. “Tlõni” tekstist leidsime semikoolonit rohkem kui neljakümnel juhul, tõlge kasutab semikoolonit samadel positsioonidel umbes pooltel juhtudel. Tõlge kaldub implitseeritud seost eksplitseerima, asendama seda sidenti, alistussuhte või “loogilisema” kirjavahemärgiga. Semikooloniga eraldatud lausete asemel võib olla kaks punktiga eraldatud lauset:

En las últimas páginas del volumen XLVI dimos con un artículo sobre Upsala [;] en las primeras del XLVII, con uno sobre Ural-Altaic Languages→XLVI kõite viimaselt leheküljelt leidsime artikli Uppsala[.] XLVII kõide algas artikliga Ural-Altaic Languages

varían el número de monedas y el número de hallazgos[;] he aquí la más común→mis erinevad müntide arvu ja leidude arvu poolest[.] Mul on käepärast kõige tavalisem

El sobre tenía el sello postal de Ouro Preto[;] la carta elucidaba enteramente el misterio de Tlön→Ümbrikul oli Ouro Preto postitempel[.] Kiri selgitas lõplikult Tlõni saladuse

Semikooloniga loodud neutraalne suhe võib olla muutunud alistussuhteks:

Esas cuatro páginas adicionales comprendían al artículo sobre Uqbar[;] no previsto (como habrá advertido el lector) por la indicación alfabética [‘sisaldasid artiklit Uqbari kohta; mitte ette nähtud (nagu lugeja on ilmselt juba täheldanud) tähestikuviiete poolt’]→Neil neljal lisalehe-

küljel oligi artikkel Uqbari kohta, mida tähis (millele ma lugeja tähelepanu juba juhtisin) ei märkinud

Semikoolon on asendatud ka teise kirjavahemärgiga: määratlematu seos kahe semikooloniga eraldatud lause vahel on kooloni abil muudetud loogilisemaks; koma muudub ühelt lauselt teisele ülemineku sujuvamaks, pausi väiksemaks:

El hecho es significativo[;] un par de años después, di con ese nombre→See fakt on paljuütlev[:] paari aasta pärast sattusin

la esperanza y la avidez pueden inhibir[;] una semana de trabajo con la pala y el pico→Esimene katse näitas, mida suudab lootus ja ahnus[:] nädal labida ja kirkaga töötamist

una somera descripción de un falso país[;] ahora me deparaba el azar algo más precioso→mingi olematu maa üldsõnalise kirjelduse[,] nüüd pakkus juhus mulle midagi

En tres fue casi total el fracaso[;] en el cuarto→Kolme katset tabas peaaegu täielik läbikukkumine[,] neljandal korral

Enim on semikoolonit tõlkes asendatud rinnastava sidesõnaga, mis samuti eksplitseerib:

Solfan ejercer un intercambio de libros y de periódicos[;] solfan batirse al ajedrez→Neil oli kombeks raamatuid ja ajakirju vahetada ja sõnatult malet mängida

la zoología y la topografía de Tlön[;] yo pienso que sus tigres transparentes→Tlöni zooloogiat ja topograafiat, kuigi minu arvates ei vääri sealsed läbipaistvad tiigrid

Ese dictamen es del todo verídico en su aplicación a la tierra[;] del todo falso en Tlön→Niisugune väide on täiesti õige Maal, aga täiesti väär Tlönil.

El mundo para ellos no es un concurso de objetos en el espacio[;] es una serie heterogénea de actos independientes→Nende jaoks pole maailm mitte ruumis paiknevate esemete kogum, vaid sõltumatute tegude heterogeenne rida

Esos objetos de segundo grado pueden combinarse con otros[;] el proceso, mediante ciertas abreviaturas, es prácticamente infinito→Need

teise astme objektid võivad kombineeruda tavalistega, ja kui appi võtta mõned lühendid, on see protsess praktiliselt lõputu

Las cosas se duplican en Tlön[;] propenden asimismo a borrarse→ Esemek kahekordistuvad Tlönil, ühtlasi aga kipuvad

Esa disposición hereditaria prevaleció[;] después de un hiato de dos siglos→See päritavuse põhimõte jäi püsima, ja pärast kaks sajandit kestnud vaheaega

los veinte tomos de la Encyclopaedia Britannica[;] Buckiey sugiere una enciclopedia metódica→Encyclopaedia Britannica” kakskümmend köidet, ja Buckley pani ette

en el ejemplar de Memphis[;] es razonable imaginar→Memphise eksemplarist kõrvaldatud või neid on pehmentatud, ja on põhjust arvata

ha negado que existen esos aláteres[;] Ezequiel Martínez Estrada y Drieu La Rochelle han refutado, quizá victoriosamente, esa duda [‘on eitanud, et eksisteerivad need kõrvalkõited; Ezequiel Martínez Estrada ja Drieu La Rochelle on, ehk võidukalt, kummutanud selle kahtluse’] → eitanud selliste kaas-maailmade olemasolu, ja Ezequiel Martínez Estrada ja Drieu La Rochelle on vähimagi kahtluse, nagu paistab, edukalt kummutanud

Viimases näites on tänu sidesõna kasutamisele välja toodud originaalile vastupidine tähendus, mis viib tõlkevea tekkimiseni.

Polüsündetoni, piiritlemata loetelu iga liikme ees asuva sidesõna tõlkimisel leiame näiteid sidesõna paigutamisest vaid loetelu viimase liikme ette, mis muudab loetelu tavapärasemaks ja lõpetatuks:

pero sus nebulosos puntos de referencias eran ríos y cráteres y cadenas de esa misma región→selle udusteks märkideks olid sama maa jõed, vulkaanid ja mäeahelikud

con sus minerales y sus pájaros y sus peces→kivide, lindude ja kaladega

Kultuurielemendid. Tänu jutustuse intellektuaalsele temaatikale on ”Tlönis” vastupidiselt teistele analüüsitavatele tekstidele kultuuritermineid suhteliselt vähe, need ei mängi siin nii olulist rolli, kui kahes järgnevas analüüsitavas jutustuses. Kahel korral on reaali edasi antud originaaliga samakujuliselt ja kursiivis (*capanga*, *gaucho*); ühel juhul asendatud omakultuurilise vastega (*pulperia*→kõrts); ühel korral on tegemist metonüümia eksplitseerimisega

(*caña*→suhkruruumärjuke). Tähelepanuväärseim on ehk *milonga* tõlkimine. See tangosarnane, kuid sellest algupärasem muusikavorm esineb Borgese loomingu sageli, ta olevat eelistanud seda tangole, mida pidas liiga nukraks ja sentimentaalseks. Ka mitmed tema luuletustest on saanud tuntud milonga-tekstideks. Tõlge valib siin “ligilähedase” vaste või kirjelduse ja tõlgib *milonga* lihtsalt “joruks” ja *milonga* laulmise “jorutamiseks”:

con rachas de milongas –más bien con rachas de una sola milonga→laulda lorutas, õigemini kordas kogu aeg sama loru

Võõr- ja laensõnad tõlketekstis. “Tlõni” tõlketekst kasutab (intellektuaalset teemat käsitlevale tekstile kohaselt) rohkelt võõr- ja laensõnu. Kuna selliste sõnade hulk on tekstis suur, ei vaatle ega klassifitseeri me mitte kõiki, vaid ainult neid võõrsõnu, mille puhul on märgata nende otsest laenamist originaalist ja/või mille puhul eksisteerib (enam või vähem sama tähendusega) omakeelne alternatiiv. Tõlkija on nende sõnade edasiandmist võõrsõnade abil kas oluliseks pidanud või teinud seda lihtsalt mugavusest, kohati selle tõttu ka eksimusi põhjustades. Viimaste hulka kuulub näiteks “kosmos”, mida kasutatakse kaks korda. Hispaania keeles tähendab *cosmos* maailma, korrastatud universumit, eesti keele “kosmos” aga ilmaruumi väljaspool maad. Nii ei tähenda väited “Tlõn on omaette kosmos” ja “Tlõn on omaette maailm” päris ühte ja sedasama. Samuti ei kattu üksüheselt sõnade “sensatsiooniline” ja *sensacional* tähendused: eestikeelne sõna on seotud kõmulisusega, hispaaniakeelne aga tähelepanuväärsega. *Sentencia* vaste eesti keeles on pigem “maksim” (‘põhimõte’, ‘juhtlause’) kui “sentents” (‘mõttetera’); *escándalo* võib olla küll ka “skandaal” (‘kõmuline juhtum’), kuid ka “kära”, “imetus”, “vapustus”; sõna *director* tähendus on hispaania keeles märksa laiem (‘juht’, ‘juhataja’, ‘eestvedaja’) kui “direktor” eesti keeles (‘asutuse või ettevõtte juhataja’); *autorizado* tähendab ‘luba, kehtivust, volitust andma’, “autoriteetne” aga mõjuvõimu või lugupidavust. Tüüpiline *faux amis* juhtum on sõna *anécdota* tõlkimine “anekdoodiks” (sama viga esineb ka “Teises surmas”): hispaaniakeelse sõna tähendus on ‘lühike tõestisündinud seik’, aga mitte ‘naljalugu’.

“Tlõni” tõlkes esineb võõrsõnu, mis torkavad silma nende järjekindla kasutamise läbi terve teksti. Üheks selliseks on “fakt” *hecho* tõlkena (üheksa korda), mis sellisena pole mitte alati õigustatud, sest antud hispaaniakeelse sõna vasted oleksid ka “tõik”, “tõsiasi” ja “sündmus” (vt eespoolt ka väljendi *el hecho es que* tõlget “fakt on see, et”). Veel kordub rohkesti “reaalsus”, “reaalne” (üksteist korda) *real*, *realidad* (‘tõeline’, ‘tegelik’, ‘tegelikkus’) tõlkena.

Peaaegu täielikult on võõrsõnade abil tõlgitud keeleteaduslikud terminid (“dialekt”, “substantiiv” – esineb ka “nimisõna”, kuid *nombre* tõlkena –, “impersonaalne”, “advebiaalsufiks” ja “-prefiks”). *Adjetivo* tõlgitakse nii “adjektiiviks” kui “omadussõnaks”. Eriti torkab aga siin silma sõna *verbo* tõlge: kuigi see tähendab hispaania keeles nii tegusõna kui ka sõna üldse, kasutab tõlge järjekindlalt (viiel korral) sõna “verb”.

Järjekindlalt (korduvalt ja läbivalt) kasutab tõlge järgmisi võõrsõnu (erinevates vormides ja tuletistes): illusoorne (*ilusorio*); formuleerima (*formular*); fantastiline (*fantástico*); universum (*universo*); resümees (*resumen*).

Leidub ka sõnu, mida tõlgitakse nii võõr- kui omasõna abil:

visuaalsest ja auditiivsest → uno de carácter visual y otro auditivo

üks põhineb nägemismeelel, teine kompimismeelel → la visual y la táctil

ebamääras programmis figureerisid → En el vago programa inicial figuraban

De los catorce nombres que figuraban en la parte geográfica → Neljateistkümnest nimest, mis esinesid geograafia osas

el tercero –Silas Haslam: History of the Land Called Uqbar, 1874–figura en los catálogos de librería → kuigi kolmas neist (Silas Haslami “History of the Land Called Uqbar”, 1874) esines Bernard Quartichy raamatukogu kataloogis

Järgmises näites kasutatakse võõrsõna kohas, kus vastavat hispaaniakeelset sõna ei esine, ja omasõna seal, kus see esineb:

arenevad originaali hällbed äärmustesse → exageran las aberraciones del inicial

ületavad joonte puhtuselt algupärandid → hay una pureza de líneas que los originales no tienen

preeriad, mis kubisesid veise ja piisonikarjadest → sus praderas holladas por el toro y por el bisonte [‘rohtlad, rohumaad’]

Leidub näiteid originaalist erineva tüvega võõrsõna kasutamisest kohas, kus ootuspärasem oleks omasõna kasutamine: primitiivne (*rudimentaria*, ‘alge-line’); süsteemitaoline sümmeetria (*simetría con apariencia de orden*, ‘korda meenutav sümmeetria’); prognoosid (*previsiones*, ‘ennustused’).

Ülejäänud võõr- ja laensõnade seas võime leida selliseid, mille kasutamine on harjumuspärane (kuigi selline klassifitseerimine on suhteline): illusioon (*ilusión*); ignoreerima (*ignorar*); fundamentaalne (*fundamental*); fragment (*fragmento*); rekonstrueerimine (*reconstrucción*); heterogeenne (*heterogéneo*); kombineeruda (*combinarse*); atribuut (*atributo*), assotsieerumine (*asociación*); totaalne (*total*); aspekt (*aspecto*); doktriin (*doctrina*); eksisteerima (*existir*); argumenteerima, argument (*argumentar, argumento*); baseeruma, baas (*basarse, base*); neologism (*voces neológicas*), eksperiment, eksperimentaalsus

(*experimento, experimental*); plastiline (*plástico*); sugestioon (*sugestión*); detail (*detalle*); demiurg (*demiurgo*); agent (*agente*); deliirium (*delirio*); kontakt (*contacto*); fiktiivne (*ficticio*).

Järgmiste võõrsõnade kasutamine aga on tekstis silmatorkav ning kohati (viimase näite puhul) ka tähendust moonutavalt üleliigne: kopulatsioon (*cópula*); interpoleeritud (*interpolados*); imaginaarseid (*imaginario*); coitus (*coito*); sekundaarsemeid (*objetos secundarios*); ortodokssed traditsionalistid (*de tradición ortodoxa*; 'õigeusklikku päritolu', teisel juhul tekstis tõlge kasutab omakeelset sõna).

Vead. Toome ära ka olulisemad vead, mida pole analüüsis muude teemade all mainitud:

muerto, no es siquiera el fantasma que ya era entonces ['surnud, pole ta isegi enam see viirastus, kes ta juba tookord oli']→surnult pole ta vähemalt nii viirastuslik kui varem

Leímos, verbigracia, que las tierras bajas ['lugesime, näiteks, et']→Lugesime mittemidagiütlevat seletust, et lõunapiiriks on Tsai Raiduni madalmik [sama sõna teises tõlkes pole viga tehtud: verbigracia, la multiplicación de los hrönir→näiteks hrön'ide paljundamine]

son, aunque de forma desairada, un poco más largos ['need on, kuigi tühisel määral, pisut pikemad']→kujult on nad kohmakad, kuid pisut pikemad

En el amarillo lomo de cuero leí estas curiosas palabras ['kollaselt nahkseljalt lugesin']→Kõite rohelistelt seljalt lugesin

4.3. “Funes el memorioso”/“Kõikemäletav Funes”

Kogu *Artificios* eessõnas ütleb Borges “Funes el memorioso” kohta, et see on pikk unetuse metafoor (“una larga metáfora del insomnio”). Seda võib pidada ka Borgese enda halastamatu mälu metafooriks, sest väidetavasti mäletas ta kõiki tekste, mida oli lugenud või kirjutanud (Manguel 2004).

Jutustaja, noor kirjanik Buenos Airesest, kirjutab artiklit Ireneo Funesega kokku puutunud inimeste mälestusest koostatavasse kogumikku. Funesega kohtus ta paaril korral, olles suvitamas Uruguays sugulaste juures. Jutustaja märgib, et tema suhtumine Funesesse, kui kohalikku vaesesse alevipoissi oli algul üleolev, kuid oma hämmastuseks avastas ta, et õnnetu kukkumise tagajärjel oli Funes omandanud üliinimliku, aga ka piinava võime mäletada kõike, mida oli kuulnud, näinud, lugenud või kogunud, ilma et oleks suutnud nendest piltidest või katkenditest kokku panna terviklikku maailmapilti.

Esimeses isikus jutustatud lugu sisaldab mitmeid autobiograafilisi detaile. Noor Borges tavatses tõepoolest veeta suved Uruguays, Fray Bentoses, kus elas tema nõbu Bernardo Juan Francisco Haedo, kelle isa, Borgese onu, osales Ituzaingó lahingus. Kuid jutustuses võib näha ka intiimsemaid ja varjatumaid autobiograafilisi märke. Ka Borges kannatas unetuse all ja suutmatust uinuda oli tema jaoks võrdne suutmatusega unustada: “Dormir es distraerse del mundo”. Funesel unetud ööd on Borgese unetud ööd. Samuti on väidetud, et tervenedes oma kuulsast õnnetusest (sarnasest Funesel kukkumisel saadud peahaavale), mille läbi ta peaaegu elu oleks kaotanud ja mida ta kirjeldab üksikasjalikult jutustuses “El Sur”, tunnetas ta koletisliku täpsusega kõiki asju, mis teda ümbritsesid.

Nii kirjeldab jutustaja Funesel maailma: paljukujuline, hetkeline, täpne: “Era el solitario y lúcido espectador de un mundo multiforme, instantáneo y casi intolerablemente preciso”. Täiuslik taju ja mälu ei võimalda Funesel paradoksaalsel kombel ometi moodustada maailmast ja iseendast sidusat pilti: “era casi incapaz de ideas generales, platónicas”. Jutustuse peamine teema on niisiis mälu, kuid ka võimatus elada unustamata, kaotamata osa kogetust, üldistamata. Otsene kogemus ei vii maailma mõistmiseni. Borgese jaoks on just kirjandus see, mis võimaldab välja jätta, valikut teha ning seetõttu inimkogemust edasi anda. Funesel lõputu mälu on vastand tõelisele mälule, mis võimaldab mõelda ja arutleda: “Pensar es olvidar diferencias, es generalizar, abstraer”.

Samuti käsitleb jutustus kirjandusliku representatsiooni probleemi. Selles peitub iroonia tegelikkuse realistliku käsitlemise võimalikkuse suhtes, arvamuse suhtes, nagu oleks tegelikkuse tunnetust ja mõtteid võimalik edasi anda ehk tõlkida keele abil. Funesel ei õnnestu ette kujutada ja kirjeldada tema poolt tajutavat tegelikkust ka seetõttu, et kirjandus ja jutustamine üldse eeldavad ajalist piiratust, ajas toimunud sündmuste esitamist kokkuvõtvalt piiratud aja jooksul, Funesel aga ühtib jutustamise sisu jutustamisele kulunud ajaga: “Dos o tres veces había reconstruido un día entero; no había dudado nunca, pero cada reconstrucción había requerido un día entero”. Oma põhjatu mälu korrastamiseks on Funesel välja mõelnud teatud nummerdamis- või klassifitseerimissüsteemi (“había discurrendo un sistema original de numeración”), mille absurdsust Borges samuti läbi peene iroonia mitmel pool käsitlenud on: “Funes üritab tõlkida ja väljendada veendumust, et süsteemid on täiuslikud analoogid sellele, mida nad tähistavad. Borges väidab täpselt vastupidist: tõlkimine tähendab alati kaotust, ümberpaigutust, kõrvalekaldumist, ja kui seda ei mõisteta, sattume lõksu, uskudes lihtsameelselt keelte ülimesse samasusse: trotsides semiootilisi süsteeme ja tegelikkust, võib tekkida valelootus, et representatsioon ja sirgjooneline kommunikatsioon on võimalikud” (Sarlo). Funes mõistab, et meenutamine, kogu mälu korrastamine, on lõputu ja eelkõige kasutu: “Lo disuadieron dos consideraciones: la conciencia de que la tarea era interminable, la conciencia de que era inútil”. Funesel probleemiks on surelikkus: kui ta oleks surematu, oleks tal aega meenutada kõike, kuid ta sureb noorelt (ehk oma lõputu ja kasutu mälukoorma tõttu) ja “tavalise” haiguse, kopsuturse tagajärjel.

Jutustuse üheks allteemaks on argentiina müüt, siin vana rivaliteedi näol Uruguay ja Argentiina gautšode vahel; esimest esindab Funes ja teist Borges-jutustaja, kes tunneb teatud imetlust tegelase vastu, kes kuulub juba minevikku. Neid lahutab lisaks rahvuslikule tegurile ka sotsiaalne ja intellektuaalne erinevus, millele jutustaja irooniliselt vihjab: “Mi deplorable condición de argentino me impedirá incurrir en el ditirambo –género obligatorio en el Uruguay, cuando el tema es un uruguayo, Literato, cajetilla, porteño: Funes no dijo esas injuriosas palabras, pero de un modo suficiente me consta que yo representaba para él esas desventuras”. See teema võimaldab luua fantastilisele süžeele tõepärase tausta, anda sellele tegelikkuse efekt.

4.3.1. Tõlke analüüs

Võtmesõnad. Memoria. Recuerdo. Kuna mälu ja mäletamine on selle jutustuse peateemaks, siis pidasime siin võtmesõnadeks sõnu *memoria* ja *recuerdo*, mis peegeldavad ja kinnitavad oma kohaloluga jutustuse peateemat. Need on ka sõnad, mis kõige rõhutatumalt korduvad. Borges kasutab sõnatüve *memoria* erinevate samatüveliste sõnade moodustamiseks, mis on talle iseloomulik: *memorioso, recordar, desmemoriado*. Oluline on siinkohal ära märkida ka pealkirja tõlge: *memorioso* tähendus sõnaraamatu järgi on ‘hea mäluga inimene’; tõlge kasutab Funesi täiendina liitsõna (kõike-mäletav), mis eksplitseerib või rõhutab juba pealkirjas seda, et Funes mäletas kõike. Kümnest sõna *memoria* osalisest või täielikust kordusest on tõlkes osalise või täieliku samatüvelise sõna kordusega tõlgitud üheksa: mälu, mäluta, mälestustega. Vaid ühel juhul on kasutatud eritüvelist sõna:

creo recordar el ascua momentánea del cigarrillo→Mulle näib meelde tulevat

Üheksateistkümnest sõna *recuerdo* kordusest originaalis on samatüvelise sõnaga tõlgitud kõik: mäletan, mälu, mälestus, lisaks veel kaks eksplitseerimisjuhtu, mistõttu korduse arv on tõlkes veelgi suurem. Eksplitseerimisele viitab ka kolmel korral kasutatud sõna “mälupilt” lihtsalt “mälestuse” asemel:

Esos recuerdos no eran simples→Nood mälupildid polnud lihtsad

unos setenta mil recuerdos→seitsmesaja tuhandele mälupildile

un inútil catálogo mental de todas las imágenes del recuerdo→kõigi mälupiltide kasutu mõtteline kataloog

Tähele tuleb panna seda, et eesti keeles on nii *memoria* kui ka *recuerdo* tõlgitavad ja tõlgitud sama tüvega sõnade abil (mälu), mistõttu tõlketekstis on sama-

tüvelisi (mälu-tüvelisi) sõnakordusi tunduvalt rohkem kui originaaltekstis. Nii võib öelda, et nende sõnakorduste edasiandmine ei ole tõlkijale valmistanud probleemi ning tõlkija on seda kordustesüsteemi tähele pannud ja oluliseks pidanud.

Cara. Voz. Sõnad, mis samuti korduvad teatud tihedusega, on *cara* ja *voz* ('nägu', 'hää'). Need on atribuudid, mille abil jutustaja kirjeldab ja identifitseerib Funest. Sageli kasutatakse neid ka abstraherivate võtetena, luues kõnekujundeid, mis peegeldavad jutustaja suhtumist Funesesse, kellest need elemendid, nägu ja hää, on peamised kui mitte ainsad representatsioonid. Siin on tõlkes märgata erinevust nende sõnade edasiandmisel sõltuvalt nende funktsioonist originaaltekstis. Neil juhtudel, mil *cara* ja *voz* ei ole kõnekujundi funktsioonis, on tõlkes edasi antud samal viisil. Kui aga tegemist on metonüümilise kasutusega, püüab tõlge alati selgitada-eksplitseerida, teatud viisil seda kujundlikku kasutust normaliseerida:

Lo recuerdo, la cara taciturna y aindiada y singularmente remota, detrás del cigarrillo ['mäletan teda, vaikiv ja indiaanipärane ja haruldaselt kauge nägu, sigareti taga']→Mäletan tema nägu sigareti kumas, selle vaikivat, indiaanlaslikku ning kaugel äraolevat ilmet

con las muchas caras de un muerto en un largo velorio ['surnu paljude nägudega pikal surnuvalvamisel'; Funeses jaoks oli surnul sõna otseses mõttes "palju nägusid", ta ei olnud võimeline üldistusteks]→surnu muutlike näoilmetega

Entonces vi la cara de la voz que toda la noche había hablado ['siis nägin nägu sellel häälel, mis kogu öö oli rääkinud']→Nüüd alles nägin nägu, millest pärines öö läbi rääkinud hää

Faltan cuatro minutos para las ocho, joven Bernardo Juan Francisco. La voz era aguda, burlona ['hää oli terav, pilklik']→"Neli minutit puudub kaheksast, noorherra Bernardo Juan Francisco". Tal oli kile ning pilklik hää

La voz de Funes, desde la oscuridad, seguía hablando ['Funeses hää, pimedusest, jätkas rääkimist']→Funeses hää kõlas ikka veel pimedusest

Ühel juhul on ka tõlkes metonüümilist funktsiooni järgitud, kuid siin nagu ka järgmises näites on kordus osaline:

Esa voz hablaba en latín, esa voz (que venía de la tiniebla) articulaba con moroso deleite un discurso ['see hää rääkis ladina keeles, see hää'] → Hää rääkis ladina keeles; see hää (mis tuli pimedusest) pidas sünge naudinguga mingit kõnet

Recuerdo claramente su voz; la voz pausada, resentida y nasal del orillero antiguo, sin los silbidos italianos de ahora→Mäletan selgesti tema häält, sealse põliselaniku pikaldast, tõredat ja nasaalset kõnet

Universaalsed võtmesõnad. Mitmel juhul näeme, et tõlkes on kasutatud selgitavat või konkretiseerivat sõna või fraasi sõna asemel, mille tähendus on ambivalentne. Korduvate võtmesõnade puhul kordub osaliselt vaid *remoto* – “kauge” (kordub ka *oscuro* – “pime”, kuid siin on tegemist suhteliselt otsese sõnakasutusega), teistel juhtudel kasutatakse erinevaid sõnu vastavalt vajadusele.

Tegelikkuse hõlmamatus. Omadussõna *remoto* on üks iseloomulikumaid ja sagedasemaid Borgese tekstides, sümboliseerides aja ja ruumi haaratamatust. Eestikeelses tõlkes on see edasi antud sõnaga “kauge”, mis ühel juhul muutub selgitava fraasi määruseks, teisel juhul aga säilitab oma ambivalentse tähendusvälja:

la cara taciturna y aindiada y singularmente remota→selle vaikivat, indiaanlaslikku ning kaugel äraolevat ilmet

El estilo indirecto es remoto y débil→Kaudne kõne jääb kaugeks ja nõdraks

Abrumar väljendab tegelikkuse mõõtmatuse või konkreetsemalt millegi seletamatu ja eriskummalise tajumisel tekkivat ahistavat, rõhuvat ja häirivat tunnet, aga ka hämmastust. Ka seda sõna on tõlgitud kontekstile vastava sõna või fraasi abil:

que mis lectores se imaginen los entrecortados períodos que me abrumaron esa noche→Katsugu mu lugejad kujutleda neid katkendlikke perioode, mis mult tol ööl viimsegi jõu võtsid

Babilonia, Londres y Nueva York han abrumado con feroz esplendor la imaginación de los hombres→Babülon, London ja New York on inimeste kujutlusvõimet hämmastanud meeletu hiilgusega

Omadussõna *vertiginoso* (sõnast *vértigo* – ‘peapööritus’, ‘hullus’, ‘meeletus’, kiirus’) väljendab müstilise tajumisest põhjustatud vapustust (Barrenechea 1967:29–30):

Nos dejan vislumbrar o inferir el vertiginoso mundo de Funes→Nad võimaldavad meil hetkeks pilku heita Funesee meeletusse maailma.

Vago sümboliseerib irreaalsust ja ka tegelikkuse kättesaamatust; selle tõlge on lahendatud erinevalt:

La pieza olía vagamente a humedad→Tuba lõhnas pisut niiskuse järele
con un vago paisaje lacustre→Ähmase järve maastikuga

Salajase tagamõtte keele sõnade *elemental*, *secreto*, *arduo*, *profundo* juures võib samuti märgata eksplitseerimist vastavalt kontekstile:

yo tenía el temor (la esperanza) de que nos sorprendiera en un descampado el agua elemental [‘ürgne vesi’]→mul oli hirm (ja lootus), et keset lagedat välja tabab meid ürgne vetemõll

oí rápidos y casi secretos pasos [‘salajasi samme’]→Kuulsin ülalt kiireid ja vargsi hiilivaid samme

el arduo latín no requería más instrumento [‘vaevarikas ladina keel’]→et keerulise ladina keele õppimiseks

tal vez todos sabemos profundamente que somos inmortales y que tarde o temprano, todo hombre hará todas las cosas y sabrá todo [‘ehk teame kõik sügavalt, et oleme surematud’]→võib-olla peitub meis kuskiil sügavas teadmises, et oleme surematud ja et varem või hiljem teeb iga inimene kõik võimalikud teod ja saab kõik teada

Oscuro on üks olulisematest sõnadest, mille tähendus kaldub olema ambivalentne ja kujundlik; antud jutustuses on see üsna otsene ja konkreetne, kuid seob siiski Funes maailma tumedaks, rõhuvaks tervikuks. Eesti keeles on *oscuro* vasteks nii “pime” kui ka “tume”; originaalis esinevat teatud ambivalententsust tekitavat sidususvälja tõlkes ei esine, kuid tekivad teised seosed – Funes maailm kui pimedada maailm:

con una oscura pasionaria en la mano→käes oli tal tume kannatuslill

Había oscurecido de golpe→Äkki oli pimedaks läinud

y que no me extrañara encontrarla a oscuras→ärgu ma imestagu, kui leian ta pimedast

la oscuridad pudo parecerme total→pimedus võis mulle paista täielik

La voz de Funes, desde la oscuridad, seguía hablando→Funes hääli kõlas ikka veel pimedusest

Lõputute paljunduste ja hargnemiste sõnavarasse kuulub ka *número* (ja selle tuletised *innumerable*, *enumerar*, *numeración*), mis hispaania keeles tähistab nii

arvu kui ka numbrit (arvu kirjamärki, kirjalikku tähistust), millega võiks põhjendada ka tõlkes ette tulevaid võimalikke erinevusi. *Número* on arvuks tõlgitud vaid ühel juhul:

un vocabulario infinito para la serie natural de los números [‘numbrite loomulik jada’]→lõputu sõnastik naturaalarvude rea jaoks

Tegemist on Funesega katsega juurutada omalaadne numbrisüsteem (seda sõna kasutab sama ettevõtmise kirjeldamiseks eelnevalt ka tõlge), asendamaks numbrite loomulikku jada. Funes tahtis muuta arvude “nimesid” ehk numbreid, sest nende loogiline sisu ei tähendanud tema jaoks midagi (“Le dije que decir 365 era decir tres centenas, seis decenas, cinco unidades; análisis que no existe en los “números” *El Negro Timoteo o manta de carne*. Funes no me entendió o no quiso entenderme”), ta hoolis vaid klassifitseerimisest, nummerdamisest, “märgistas” iga sõna mõne teise sõna ehk märgiga: “Cada palabra tenía un signo particular, una especie de marca”. Tõlke “naturaalarv” (hisp. k. *número natural*, mida originaalis ei kasutata) annab mõista justkui kavatsenuks Funes muuta arve ehk hulki, suurusi.

Tõlge kasutab samatüvelist kordust ja tõlgib *número* “numbriks” juhtudel, kui selle kasutus on otsene, probleemivaba, alternatiivita. Kahel juhul on *número*-tüveline sõna (tegemist on sõna tuletistega) tõlgitud mitte numbertüvelise sõnaga, vaid kasutades tavapärasemaid võimalusi:

Ireneo empezó por enumerar→Ireneo alustas sellest, et luges üles

la innumerable ceniza [‘loendamatu tuhk’]→loendamatute tuhakübetega

Viimases näites on tegemist tähendusliku ja iseloomuliku paradoksi või oksü-moroniga, milles läbi ilmse võimatuse (loendatav tuhk) eitamise rõhutatakse Funesega ebainimlikke võimeid.

Eitust väljendavad sõnad on valdavas enamuses negatiivses vormis, lahendatud erinevate võtete, peamiselt järelliite -tu, eesliite eba- või negatiivse konstruktsiooni abil:

es, sin embargo, inverosímil y hasta increíble→ebatõenäoline ja peaaegu uskumatu

me impediré incurrir en el ditirambo→ei lase mul kirjutada ditürambi

Ka siin võib leida eksplitseerimise näite sõna *irrecuperable* (‘kättesaamatu’, ‘taastamatu’) puhul, mis tõlkes on muutunud selgitava omadussõna määruseks:

palabras, irrecuperables ahora→sõnu, mis praeguseks on kättesaamatult kadunud

Ühel juhul on võtmesõna tõlkimisel ka negatiivsest vormist loobutud: *infatigable*, ‘väsimatu’, ‘lakkamatu’, kuulub lõputuse sõnavarasse ja väljendab tegelikkuse hõlmamatust:

ha sentido el calor y la presión de una realidad tan infatigable→pole ealeski tundnud sellist kuumust ja tegelikkuse nii pidevat survet

Eitava eesliitega võtmesõnade korduv kasutus on mõnel juhul ka tõlkes täielikult korduv (*interminable*→lõputu; *intolerable*, *intolerablemente*→ talumatu, talumatult) ja teistel juhetudel osaliselt korduv (*inútil*→kasutu, tarbetu).

Des-eesliitega sõnadel on eelmistega sarnane funktsioon, kuid neid on vähem ja nende seas on ka võtmesõnu vähem. Tõlkes on pea kõigil juhtudel kasutatud eksplitseerimist, see tähendab mõiste, mis on originaalis väljendatud ühe sõna abil, on tõlgitud mitmesõnalise fraasi abil:

para desengañarlo con plenitud→et tema eksikujutlusi lõplikult hajutada

lo desechó por parecerle demasiado general→kuid jättis selle nõu katki, sest see tundus talle liiga üldine

Järgnevates näidetes on negatiivse liitega sõnadest loobutud, kuigi võimalik on ette kujutada ka teisi (literaalsemaid) lahendusi:

yo representaba para él esas desventuras [‘õnnetus’]→esindasin ma just nimelt neid halbade omadusi

No supe si atribuir a descaro [‘häbitus’]→Ma ei teadnud, kas pidada ülbuseks

fue el desagrado [‘rahulolematus’]→oli tema esimeseks ajendiks tüütu asjaolu

había casas nuevas, desconocidas [‘tundmatud’]→ uusi maju, mida Funes ei olnud näinud

Eitav konstruktsioon. “Funesest” leitud vastandmargilisest eitavast vormist on ainult üks tõlgitud samaväärse konstruktsiooniga:

Funes no sólo recordaba cada hoja de cada árbol de cada monte, sino cada una de las veces que la había percibido o imaginado→Tõepoolest -

Funes ei mäletanud metsas mitte ainult iga lehte igal puul, vaid ka iga korda, mil ta seda oli tajunud või kujutlenud.

Ülejäänute puhul on kasutatud otsest jaatust:

No sin alguna vanagloria [‘mitte ilma teatud edevuseta’]→Parasjagu edevuse ajel

Ireneo, en su rancho de las orillas, no tardó en enterarse del arribo de esos libros anómalos [‘Ireneo, oma agulimajas, ei kulunud palju aega, et’]→Ireneo kuulis oma jõeäärses majakeses peagi nende ebaharilike raamatute saabumisest

que el arduo latín no requería más instrumento que un diccionario [‘et vaevarikas ladina keel ei nõudnud muud abivahendit kui’]→Et keerulise ladina keele õppimiseks piisab sõnaraamatust

Me asombró que la noche fuera no menos pesada que el día [‘mind hämmastas, et õõ polnud mitte vähem rõhuv kui päev’]→Mind hämmastas, et õhtu oli niisama lämbe kui päev

En el abarrotado mundo de Funes no había sino detalles, casi inmediatos [‘polnud muud kui detailid’]→Funese täistopitud maailmas olid üksnes detailid, needki peaaegu vahetult kogetud

No sólo le costaba comprender que el símbolo genérico perro abarcara tantos individuos dispares de diversos tamaños y diversa forma; le molestaba que el perro de las tres y catorce (visto de perfil) tuviera el mismo nombre que el perro de las tres y cuarto (visto de frente) [‘tal mitte ainult polnud raske mõista’]→Vähe sellest: talle maksis kohutavat pingutust mõista, kuidas võib liiginimetus koer tähistada nii paljusid erineva suuruse ja kujuga olendeid; talle tegi suurt piina ka see, et koer kolm ja neliteist (kõrvaltvaates) kannab sama nime kui koer kolm ja neli (otsevaates)

Viimase näite puhul on tegemist tõlkeveaga: Funes ei suutnud mõista, et kell kolm ja neliteist minutit profiilis nähtud koer on seesama olend, mis kell veerand neli, üks minut hiljem otsevaates nähtud, vahepeal liikunud koer. Tõlkija on ilmselt segamini ajanud sõnad *cuatro*, ‘neli’ ja *cuarto* ‘veerand’, mis läbi küllaltki oluline piltlik ja selgitav näide tõlkes arusaamatuks ja mõttetuks muutub.

Ka järgmise näite puhul on tegemist väärtõlkega, kuigi põhjuseid võib siin olla mitu. Lisaks sellele, et jaatus eituse läbi on muutunud jaatavaks väiteks, kehtib tõlke teises lauses väidetu “jutustuse kõige raskema punkti kohta”, millele viitab asesõna “see”, mitte aga jutustuse enda kohta nagu originaalis.

Kuigi eesti keele sõnajärg tekitab siin teatud raskusi, on arvatavasti tegemist siiski tõlkeveaga, mis muudab suuresti jutustaja poolt jutustamise akti kohta öeldut. Raskusi ei valmista mitte dialoogi sisu edasiandmine, nagu väidab tõlge, vaid kogu Funesse juures kogetu edasiandmine üldse:

Arribo, ahora, al más difícil punto de mi relato. Este (bueno es que ya lo sepa el lector) no tiene otro argumento que ese diálogo de hace ya medio siglo [‘nüüd jõuan kõige raskema punktini oma jutustuses. Sellel pole muud süžeed/alust kui too dialoog’]→Nüüd jõuan oma jutustuse kõige raskema punktini. See on (hea, kui lugeja seda teab) pool sajandit tagasi toimunud jutuaajamise sisu

Kahe-ja kolmeliikmelised struktuurid. Esimeses näites on ära toodud tõlge, mis peab ühte kahest sarnasest sõnast üleliigseks:

Nos dejan vislumbrar o inferir el vertiginoso mundo de Funes→Nad võimaldavad meil hetkeks pilku heita Funesse meeletusse maailma

Enamusel juhtudest tõlge seda konstruktsiooni järgib:

El estilo indirecto es remoto y débil→Kaudne kõne jääb kaugeks ja nõrgaks

El menos importante de sus recuerdos era más minucioso y más vivo→Tühiseimgi tema mälestustest oli üksikasjalisem ja elavam

Mõnel juhul näeme aga, et kahest koma või sidesõnaga eraldatud omadussõnast on saanud erinev, ladusam konstruktsioon:

Me dirigió una carta florida y ceremoniosa [‘ta adresseeris mulle ülespuhutud ja tseremoniaalse kirja’]→Lillelises stiilis aupakliku kirja

Sidendite muutusi on sellistes konstruktsioonides veel, kuid neid vaatleme eraldi sellele teemale pühendatud peatükis.

Samuti võime leida tõlkelahendusi, milles kõnealolev konstruktsioon on muutunud niivõrd, et selle liikmed ei asu enam samadel positsioonidel või ei täida sama funktsiooni, mistõttu on nende näol tegemist kogu autori väljendusviisile ülesehitatud fiktsionaalse maailma muutustega:

Era el solitario y lúcido espectador de un mundo multiforme, instantáneo y casi intolerablemente preciso [‘paljukujulise, hetkelise ja pea-aegu talumatult täpse maailma üksildane ja kirkas pealtvaataja’]→Ta oli paljutahulise maailma üksildane ning kõikenägev vaatleja, kes ei jätnud hetkegi vahele ning oli talumatult täpne

Ha sentido el calor y la presión de una realidad tan infatigable [‘pole tundnud nii väsimatu tegelikkuse kuumust ja survet’]→sellist kuumust ja tegelikkuse nii pidevat survet

Kõne- ja lausekujudid. Oksüümoron⁴⁰ on küll ka tõlketekstis olemas, kuid selle mõju nõrgendab selle ette asetatud selgitav-möönev sidesõna, mis samal ajal lõhub ka kujundi tervikkuse, pöörates lugeja tähelepanu ühele omadussõnale kahest:

pero revelan cierta balbuciente grandeza [‘kuid ilmutavad teatavat takerduvat suurejoonelisust’]→ilmutavad teatavat, olgugi ebakindlat suurejoonelisust

Teatud tingimustel (kui arvestame sellega, et *feroz* esineb siin tähenduses ‘metsik, julm’ ja mitte ‘hiiglasuur’) võib oksüümoroniks lugeda ka järgmise näite:

Babilonia, Londres y Nueva York han abrumado con feroz esplendor la imaginación de los hombres [‘metsik/julm hiilgus’]→Babülon, London ja New York on inimeste kujutlusvõimet hämmastanud meeletu hiilgusega

Metonüümiliste omadussõnade puhul näeme püüdu kujundit lahti seletada, kasutades piiratuma ja otsesema tähendusväljaga sõnu:

una enorme tormenta color pizarra había escondido el cielo [‘tohutu torm oli katnud taeva’; torm *pro* pilv, nähtus selle konkreetse avaldumisviisi asemel]→Pärast tulipalavat päeva oli tohutu sinkjasmust äikesepilv katnud terve taeva

yo tenía el temor (la esperanza) de que nos sorprendiera en un descampado el agua elemental [‘ürgne vesi’; vesi *pro* vihm, avaldumisviis nähtuse asemel]→mul oli hirm (ja lootus), et keset lagedat välja tabab meid ürgne vetemõll

Resonaron las sílabas romanas en el patio de tierra [‘kõlasid rooma silbid’; rooma *pro* ladina, keele pärtioluriik keele nime asemel]→Savipõrandaga paatios kõlas silphaaval vanade roomlaste keel

creo recordar el ascua momentánea del cigarrillo [‘sigareti hetkeline süsi’; hõõguv süsi *pro* helendus, objekt selle ilmnemistunnuse asemel]→mulle näib meelde tulevat hõõguva sigareti hetkeline helendus

---

⁴⁰ Sõna *balbuciente* võib tähendada ka “tärgavat”, sellise tõlgenduse puhul poleks tegemist oksüümoroniga.

en sus avenidas urgentes [‘kiirustavad avenüüd’; sisaldav sisu asemel]→kihavail avenüüdel

Omadussõnade ümberpaigutamise puhul lauses rakendab tõlge samuti selgitamise või täpsustamise võttestikku:

Recuerdo la impresión de incómoda magia que la noticia me produjo [‘mäletan ebamugava maagia muljet, mida uudis minus tekitas’; “ebamugav maagia” *pro* “ebamugav mulje”]→Mäletan, et see teade avaldas mulle ebameeldivalt maagilist mõju

figuraba cada grieta y cada moldura de las casas precisas [‘kujutas ette täpsete majade igat pragu’; Funese ettekujutus oli täpne; või ka metonüümiline adjektiiv, täpsed majad *pro* täpsete detailidega majad⁴¹]→teda ümbritsevate konkreetsete majade

Kordused, parallelismid. “Funeses” rõhutavad kordused enamasti Funese erakordseid võimed inimlälu tavapärase ebatäiuslikkusega võrreldes. Teatud juhtudel kasutab tõlge kordusi samasuguse täpsusastmega nagu originaalis:

Viéndola como nadie la ha visto →mida ta nägi nii, nagu keegi pole näinud

una, inmóvil, con los ojos cerrados; otra, inmóvil también→esimesel korral lamas ta suletud silmi liikumatult voodis, teisel korral oli niisama liikumatult süvenenud

se maravilló de que tales casos maravillaran→imestas ta, et selliste juhtumite üle imestatakse

Repito que el menos importante de sus recuerdos era más minucioso y más vivo que nuestra percepción de un goce físico o de un tormento físico→Kordan, et tühiseimgi tema mälestustest oli üksikasjalisem ja elavam kui meie füüsilise naudingu või füüsilise valu taju

Teistel juhtudel järgib kordus tõlkes küll peaaegu sama struktuuri, kuid sisaldab kergeid, esmapilgul märkamatuid muutusi:

corría por la estrecha y rota vereda como por una estrecha y rota pared→Kes jooksis mööda kitsast ning lagunenud teeveert nagu kitsal lagunenud müüri

---

⁴¹ Meenutagem lauset samas tekstis, mille kohaselt Funese maailm oligi täpne: “Era el solitario y lúcido espectador de un mundo multiforme, instantáneo y casi intolerablemente preciso”.

Mõnel juhul on korduse vältimine raskesti märgatav, sest ärajäetud element on väike:

aunque la mirara desde el crepúsculo del día hasta el de la noche [‘hommikuhämarikust kuni õhtuhämarikuni’]→vahitagu seda koidust hämarikuni

Me dijo que antes de esa tarde lluviosa en que lo volteó el azulejo, él había sido lo que son todos los cristianos→Ta ütles mulle, et enne toda vihmast õhtupoolikut, kui ta end kahhelkivi vastu uimaseks lõi, olnud ta nagu ristiinimine ikka

Järgmiste näidete puhul on aga tegemist juhtudega, mil tõlge otseselt väldib kordamist, kasutades sünonüüme või jättes korduse ühe elemendi lihtsalt ära. Tõlkija on neid kordusi ilmselt pidanud ülearusteks või pole neid tähele pannud, sest need juhud ei erine millegi poolest ülal viidatutest, milles kordused esinesid tõlkes samas ulatuses kui originaali puhul. Samuti ei saa korduste vältimist põhjendada keeleliste iseärasustega:

Lo disuadieron dos consideraciones: la conciencia de que la tarea era interminable, la conciencia de que era inútil→teadmine, et selle ülesande teostamine on lõputu ja kasutu

Dos o tres veces había reconstruido un día entero; no había dudado nunca, pero cada reconstrucción había requerido un día entero→Paaril-kolmel korral oli ta rekonstrueerinud terve päeva; ta polnud kunagi milleski kahelnud, küll aga oli selleks kulunud terve päev

Refiere Swift que el emperador de Lilliput discernía el movimiento del minuterio; Funes discernía continuamente los tranquilos avances de la corrupción, de las caries, de la fatiga→Meenutan Swiftist, et Lilliputi kuningas nägi kella minutiosuti liikumist; Funes eristas pidevalt vähehaaval toimuva lagunemise tunnuseid, hambakaariese pidevat kulgu, väsimuse suurenemist

Originaaltekstis leiame lauseid, milles ühe elemendi pidev kordus teenib Funese üksikasjadeni täpse pilgu või totaalise taju kirjeldamise eesmärki. Nendeks elementideks on sõnad *todo*, ‘kõik’, ‘iga’ ja *cada*, ‘iga’. Kolmel juhul kordub omadussõna *cada* iga loenduse liikme ees ja ühel juhul kordab ka tõlge seda adjektiivi samal hulgal:

Funes, de espaldas en el catre, en la sombra, se figuraba cada grieta y cada moldura de las casas precisas que lo rodeaban→oma asemel selili

lamav Funes kujudes pimeduses teda ümbritsevate konkreetsete majade iga pragu ja iga kumerust.

Ühel juhul puudub ühel loenduse liikmel vastav adjektiiv ning ühel juhul järgneb kogu loendus vaid ühele adjektiivile:

Funes no sólo recordaba cada hoja de cada árbol de cada monte, sino cada una de las veces que la había percibido o imaginado→Tõepoolest – Funes ei mäletanud metsas mitte ainult iga lehte igal puul, vaid ka iga korda, mil ta seda oli tajunud või kujutlenud

un idioma imposible en el que cada cosa individual, cada piedra, cada pájaro y cada rama tuviera un nombre propio→kava luua võimatut keelt, milles iga asi oleks individuaalne, igal kivil, linnul ja oksal oleks oma pärisnimi

Neljandas näites, mida võib ehk mõista kui iroonilist või kibedat uskumust inimese igavesse kestmisse, kordub viis korda ase- või omadussõnana *todo*. Tõlkes on see rõhutav efekt nõrgem, sest “kõik” kordub kolm korda:

Lo cierto es que vivimos postergando todo lo postergable; tal vez todos sabemos profundamente que somos inmortales y que tarde o temprano, todo hombre hará todas las cosas y sabrá todo→Kindel on see, et eluajal viivitame kõigega, millega vähegi viivitada annab; võib-olla peitub meis kuskil sügavas teadmises, et oleme surematud ja et varem või hiljem teeb iga inimene kõik võimalikud teod ja saab kõik teada

Nominalisatsioon. Originaal kasutab substantivatsioone lauses eelkõige aluse ja sihitise funktsioonis, mistõttu neil on rohkem autonoomiat, nad funktsioneerivad rohkem kui iseseisvad üksused. Aluse funktsioonis kasutatust annab tõlge samasugusena edasi umbes pooltel juhtudel, sihitise funktsioon säilib tõlkes ühel korral:

Mi deplorable condición de argentino me impedirá incurrir en el ditirambo→Minu kui argentiinlase haletsusväärne seisund ei lase mul kirjutada ditürambi

Su primer estímulo, creo, fue el desagrado de que los treinta y tres orientales requirieran dos signos y tres palabras, en lugar de una sola palabra y un solo signo→Minu arvates oli tema esimeseks ajendiks tüütu asjaolu, et kolmekümne kolme idamaalase nimetamiseks on vaja kahte märki ja kolme sõna ühe sõna ja ühe märgi asemel

me entorpeció el temor→mind halvas hirm

Dos veces lo vi atrás de la reja, que burdamente recalca su condición de eterno prisionero→Mis toorelt rõhutas tema igavest vangistust

Kõige enam on vaadeldavaid substantivatsioone tõlkes kasutatud määruse funktsioonis. Kahes esimeses näites on ka originaalis tegemist määruse funktsiooniga, ülejäänutes aga sihitise või alusega, mis tõlkes muutub määruseks:

otra, inmóvil también, absorto en la contemplación de un oloroso gajo de santonina→teisel korral oli niisama liikumatult süvenenud santoniini lõhnava õiekobara vaatlemisse

Ireneo, en su rancho de las orillas, no tardó en enterarse del arribo de esos libros anómalos→Kõik see sai pisipueblos kohe teatavaks ja Ireneo kuulis oma jõeäärses majakeses peagi nende ebaharilike raamatute saabumisest

mi primo, a quien estimulaban (creo) cierto orgullo local, y el deseo de mostrarse indiferente a la réplica tripartita del otro [‘keda innustasid (arvan) teatud uhkus ja soov’]→kui mu onupoeg poleks kõnelnud kuidagi eriliselt rõhutatud tooniga; see tuli (arvan ma) mingist kolka-patriotismist, ent ka soovist näida ükskõikne, kui teine kõiki ta kolme nime nimetas

mi temor las creía indescifrables, interminables [‘minu hirm pidas neid’]→hirmuga pidasin seda arusaamatuks, lõputuks

el arduo latín no requería más instrumento [‘et vaevaline ladina keel ei nõua muud kui’]→et keerulise ladina keele õppimiseks piisab sõnaraamatust

Jutustaja mälestused Funesest. Jutustaja mälus säilinud pildid Funesest näivad olevat kivistunud, need on tardunud justkui fotod. Ka Funesi mälu säilitas pilte tegelikkusest kui fotosid, ilma et oleks suutnud neid loogiliselt seostada või üldistada. Rääkides Funesest, kasutab jutustaja minimaalselt minevikuvormis tegusõnu, mis tugevdab muljet peatunud hetkedest. Samuti ei leia me ühtki kõrvallausega konstruktsiooni “mäletan, et”, mis oleks sellise jutustuse puhul ootuspärane, vaid mäletatav objekt järgneb tegusõnale “mäletama” alati sihitisena. See võimaldab vältida minevikuvormi kasutamist, mis aitab luua muljet jutustamise aktist “siin ja praegu”. Jutustuse kaks esimest lauset, mis algavad sõnadega *lo recuerdo*, ‘mäletan teda’, ja kus sihitiseks on Funes, keda esindab asesõna, on mõlemad tõlgitud erineva sihitisega, nii ei lausu tõlketeksti jutustaja kordagi sõnu “mäletan teda”. Sageli kasutatakse originaalis ka gerundiivi ja partitsiipi, väljendamaks Funesi liikumatust ja vältimaks pöördelise verbivormi ning seega ajalise määratluse kasutamist.

Tõlkes on valdav enamus jutustaja Funesee-meenutustest, mis väldivad pöördelise verbivormi kasutamist, ajavormi määratlemist ja põimlauset moodustamist, tõlgitud pöördelist verbivormi kasutades minevikus või olevikus. Esimese näite gerundiivi puhul tuleb tähele panna asjaolu, et Gili Gaya järgi saab verbi otsesihitise kohta käiv gerundiiv väljendada vaid mingit omadust, seisundit või tegevust, mille puhul on tajutav liikumine, progress (1985:196). Kasutades gerundiivi sõnast *ver*, 'nägema' (ja mitte *mirar*, 'vaatama'), rõhutab Borges Funesee võimet näha esemeid tajutava ajalõigu jooksul, nagu oleks tegemist protsessiga. Seda ideed toetab ka järgnev mõõndussidesõna *aunque* ja tegusõna *mirar*: teised võivad vaadata, aga Funes näeb:

Lo recuerdo (yo no tengo derecho a pronunciar ese verbo sagrado, sólo un hombre en la tierra tuvo derecho y ese hombre ha muerto) con una oscura pasionaria en la mano, viéndola como nadie la ha visto, aunque la mirara desde el crepúsculo del día hasta el de la noche, toda una vida entera ['mäletan teda, tume kannatuslill käes, nägemas seda nii, nagu keegi pole seda näinud, kui ka vaataks seda']→Mäletan (minul ei olegi õigust seda püha verbi suust välja öelda; ainult ühel inimesel maa peal oli selleks õigus, ja see inimene on surnud), käes oli tal tume kannatuslill, mida ta nägi nii, nagu keegi pole näinud, vahitagu seda koidust hämarikuni, terve elu otsa

Lo recuerdo, la cara taciturna y aindiada y singularmente remota, detrás del cigarrillo ['mäletan teda']→Mäletan tema nägu sigareti kumas, selle vaikivat, indiaanlaslikku ning kaugel äraolevat ilmet

Recuerdo la bombacha, las alpargatas, recuerdo el cigarrillo en el duro rostro, contra el nubarrón ya sin límites ['mäletan kottpükse, punutud kingi, mäletan sigaretti karmis näos, piiritu pilve taustal']→Mäletan lotendavaid pükse, punutud sandaale, mäletan sigaretti tema tuimas näos, mis paistis nüüd juba ääretu pilve taustal

Sin consultar el cielo, sin detenerse, el otro respondió ['ilma taevasse vaatamata, ilma peatumata, vastas teine']→Ilma et ta oleks taevasse vaadanud, ilma et ta oleks isegi peatunud, vastas poiss

Me dijo que el muchacho del callejón era un tal Ireneo Funes, mentado por algunas rarezas como la de no darse con nadie y la de saber siempre la hora, como un reloj ['ta ütles mulle, et see poiss tänavalt oli keegi Ireneo Funes, tundud mõnede veidruse poolest, nagu mitte kellegagi kokku puutumine ja alati aja teadmine, nagu kell']→Ta ütles, et poiss, keda me teel kohtasime, olevat keegi Ireneo Funes, omamoodi veidrik, sest ta ei tegevat kellestki välja ja teadvat alati peast täpset aega nagu kellavärk

Me dijeron que no se movía del catre, puestos los ojos en la higuera del fondo o en una telaraña [‘mulle öeldi, et ta ei tõuse voodist, silmad suunatud viigipuule taamal’]→Mulle öeldi, et Funes ei tõusvat enam asemelt ning vahtivat üksisilmi aianurgas kasvavat viigipuud või ämblikuvõrku

Dos veces lo vi atrás de la reja, que burdamente recalca su condición de eterno prisionero: una, inmóvil, con los ojos cerrados; otra, inmóvil también, absorto en la contemplación de un oloroso gajo de santonina [‘ühel, liikumatult, silmad suletud, teisel, samuti liikumatult, süvenenud vaatlemisse’]→Kaks korda nägin teda läbi aknavõre, mis toorelt rõhutas tema igavest vangistust: esimesel korral lomas ta suletud silmi liikumatult voodis, teisel korral oli niisama liikumatult süvenenud santoniini lõhnava õiekobara vaatlemisse

Estaba en el catre, fumando [‘ta oli voodis, suitsetades’]→Ta oli asemel pikali ning suitsetas

También solía imaginarse en el fondo del río, mecido y anulado por la corriente [‘samuti tavatses ta kujutleda end jõe põhjas, voolu poolt hõljutatu ja tühistatuna’]→Samuti tavatses ta kujutleda end jõe põhja, mida voolus pidevalt hõljutab ja tasandab

Ühel juhul on olevikus esitatud meenutus, mis väljendab jutustaja Funesemälestuse vahetust (samuti nagu *recuerdo*, ‘mäletan’ pidev kordamine olevikus), tõlgitud “loogilisema” mineviku abil:

Lo veo en un atardecer de marzo o febrero del año ochenta y cuatro [‘näen teda’]→Nägin teda ühel märtsi- või veebruarikuu õhtupoolikul tuhande kaheksasaja kaheksakümne neljandal aastal

Jutustuses “Funes” tervikuna ei kasutata erilist tähenduslikku ajavormide mustrit. Siiski leidub elemente, mis viitavad teatud efekti saavutamise taotlustele läbi konkreetsete ja korduvate ajavormide kasutamise. Tegusõna *ver*, ‘nägema’ kasutamine lihtminevikus (*pretérito indefinido*) seoses Funesega viitab selle nägemuse hetkelisusele ja ka võimatusele teda uuesti näha. Kolmel juhul on tõlge lihtmineviku asemel kasutanud täis- ja enneminevikku. Täismineviku puhul jääb mulje, et Funest on võimalik veel kohata, mis on vastuolus mälestuse lõplikkusega. Sama probleemi kohtame ka teises näites, kus originaal samuti kasutab Funesest rääkides lihtminevikku; kolmandas näites püüab tõlge kasutada loogilisemat enneminevikku:

Más de tres veces no lo vi; la última, en 1887 [‘rohkem kui kolm korda ma teda ei näinud’]→Ma pole teda näinud rohkem kui kolm korda, viimati aastal 1887

Funes no dijo esas injuriosas palabras [‘Funes ei öelnud’]→Funes pole neid solvavaid sõnu lausunud

la única vez que yo lo vi, veníamos a caballo de San Francisco y él andaba en un lugar alto [‘ainus kord, mil ma teda nägin, tulime ratsa San Franciscost’]→ainus kord, mis ma teda olin näinud, oli see kord, kui me tulime ratsa San Franciscost ja ta kõndis kõrgel teeveerel

Modaalsus. Hatimi ja Masoni (1995) järgi on “Funes” tekstitüübilt argumentatsioon, mis on algusest peale läbi põimunud vastuargumentatsiooniga ja mida saadavad ning toetavad jutustus ja kirjeldus, kuigi need näivad hõivavat suurema osa jutustusest. Tegemist on tundelise argumentatsiooniga, mille eksplitsiitsed viited peituvad üldavaldustes, adversatiivlausetes (*pero*) või adversatiivse, kitsendava tähendusega lausetes (*sin embargo, no sólo, sino que*). Tekst vastab kirjanduslike kavatsustega teksti formaalsuse astmele, väljendades arvamust elust lahkunud väljapaistva isiku kohta, keda jutustajal oli au tunda, kuid kelle mälestust hägustab aja poolt mälule tekitatud kahju (Hatim, Mason 1995:250).

Modaalsus on tihedalt seotud vastuvõtjaskonna kujundamisega. Belli (1984) järgi eksisteerib vastavalt sõnumi saatja lähedusele vastuvõtjaskonna hierarhia. Saatja muudab sõnumi stiili vastavalt teadmistelevestlusest osavõtjatest. Fiktsiooni puhul võib autor kunstilistel eesmärkidel kujuteldava vastuvõtja olemusega mängida ja seda muuta. Isegi tundes implitsiitset või tegelikku lugejat, võib ta teeselda, et tekst on suunatud kellelegi teisele. “Funeses” on esimesed vastuvõtjad (*addressees*) Funese kohta väljaantava raamatu toimetajad (“el volumen que editarán ustedes, bueno es que ya lo sepa el lector”); vastuvõtjateks, kes on kohal ja keda saatja tunneb (*auditor*), on selle raamatu kujuteldavad lugejad; ning nendeks, kes osalevad suhtluses, ilma et saatja seda teaks (*eavesdroppers*), on jutustuse lugejad (tegelikud adressaadid). Esimete vastuvõtjate iseloom määrab suuresti teksti modaalsuse, mis on antud juhul aupaklik, distantseeritud ja kultuurne, kuid ka kõik teised adressaadid on tekstis märgatavad.

Sulud, kahtlused, täpsustused. Nende võtete kasutamine on tõlkes originaaliga võrreldes üsna sarnane. Mõnedel juhtudel võib märgata väikseid muutusi jutustaja väidete suurema kindluse suunas:

tal vez me distrajeron de toda posibilidad [‘ehk eemaldasid mu igasugusest võimalusest’]→võtsid mult igasuguse kurvastamise võimaluse

Lo cierto es que vivimos postergando todo lo postergable [‘tõsi on see, et’]→Kindel on see, et eluajal viivitame kõigega, millega vähegi viivitada annab

Su primer estímulo, creo, fue el desagrado [‘tema esimene ajend, usun, oli’]→Minu arvates oli tema esimeseks ajendiks tüütu asjaolu

Kahel juhul on sulgudes täpsustusse tõlkes lisatud sidesõna, mis esimese näite puhul teatud määral annulleerib selgituse pihtimuslikkuse: sügaval sisimas ootas jutustaja vihmavalingut, kuid väljendab kõigepealt ootuspärasemat tunnet, hirmu:

yo tenía el temor (la esperanza) [‘mul oli hirm (lootus)’]→Mul oli hirm (ja lootus)

Pensé que cada una de mis palabras (que cada uno de mis gestos) [‘et iga minu sõna (et iga minu liigutus)’]→Iga minu sõna (ja iga minu žest)

Kahtlust väljendavate või täpsustavate elementide kordus on originaalis suurem: kui originaaltekst kordab samu, küllalt lakoonilisi väljendeid (4x *creo*, 3x *me parece/pareció*, 2x *tal vez*), siis tõlge kasutab suuremat valikut erinevaid väljendeid ega korda täpselt ühtki kahtlusväljendit (arvan mäletavat, arvan ma, mulle näib, minu arvates, minu meelest, mulle tundus, (ta) tundus mulle, võib-olla). Nii on korduvus ja sõnaökonoomia originaaltekstis suuremad kui tõlkes.

Nii modaalsus kui ka sidudus (sidesõnad) on seotud intertekstuaalsete mustrite, sotsiaalsete ja tekstuaalsete praktikatega. Samal ajal kujundab autor oma suhte implitsiitsete lugejatega: argumentatiivsed tekstimustrid, adversatiivsete rõhumäärsõnade (*sin embargo*, ‘siiski’) kasutamine lugeja ees seisukoha võtmiseks. Borges kasutab adversatiivset konstruktsiooni kui vabandust, varjatud viisi oma vaatepunkti esitamiseks, sageli ka ironilises võtmes. Samuti loob ta ootamatuid suhteid väite ja vastuväite vahel. Üldiselt puudub nendes adversatiivsetes konstruktsioonides tõeline argumentatsioon kui kokkusobimatute ideede vastandamine. Paljudel juhtudel lisab tõlge mõne modifitseeriva detaili, mis mõnedel juhtudel tugevdavad vastuväite jõudu:

mi testimonio será acaso el más breve y sin duda el más pobre, pero no el menos imparcial del volumen que editarán ustedes [‘ehk kõige lühem ja kahtlemata kõige viletsam, kuid mitte kõige erapooletum’]→minu meenusus jääb arvatavasti kõige lühemaks ja kahtlemata kõige armetumaks, kuid sugugi mitte kõige vähem erapooletuks selles raamatus, mida ta kavatses kirjutada

Literato, cajetilla, porteño: Funes no dijo esas injuriosas palabras, pero de un modo suficiente me consta que yo representaba para él esas desventuras [‘Funes ei lausunud neid solvavaid sõnu, kuid on piisavalt

ilmne, et ma esindasin tema jaoks neid õnnetusi']→Kirjamees, vurle, buenosaireslane; Funes pole neid solvavaid sõnu lausunud, kuid mul on piisavalt põhjust arvata, et tema jaoks esindasin ma just nimelt neid halbu omadusi

Dos o tres veces había reconstruido un día entero; no había dudado nunca, pero cada reconstrucción había requerido un día entero ['kuid iga rekonstruktsioon oli nõudnud terve päeva']→Paaril-kolmel korral oli ta rekonstrueerinud terve päeva; ta polnud kunagi milleski kahelnud, küll aga oli selleks kulunud terve päev

Sospecho, sin embargo, que no era muy capaz de pensar ['et ta polnud kuigi mõtlemisvõimeline']→Kahtlustan siiski, et ta polnud päriselt mõtlemisvõimeline

Järgmises näites elimineerib tõlge rõhumäärsõna, mis samuti annab jutustaja sõnadele suurema kindluse:

Pedro Leandro Ipuche ha escrito que Funes era un precursor de los superhombres; “Un Zarathustra cimarrón y vernáculo”: no lo discuto, pero no hay que olvidar que era también un compadrito de Fray Bentos, con ciertas incurables limitaciones ['kuid ei tohi unustada, et ta oli ka Fray Bentose kraade']→Pedro Leandro Ipuche on kirjutanud, et Funes oli üliinimeste eelkäija, ”metsik ja kodukootud Zarathustra”; ma ei vaidle vastu, kuid ei tohi unustada, et ta oli tavaline Fray Bentose alevipoiss kogu sellest tuleneva parandamatu piiratudusega

Nende väikeste muutustega, üldlaiendite lisamise või ärajätmisega rõhutab tõlke jutustaja oma kohalolekut.

Üldavaldused. Oleviku ajavormis üldavaldused on Borgese tekstides vaieldamatult olulisel kohal. Neil on enamasti filosoofiline või lüüriline iseloom, nad peegeldavad sügavalt autori maailmanägemist ning on samal ajal sissejuhatuseks narratiivi järgmisele lõigule või teemale. Erinevalt ülejäänud tekstist, kus jutustaja väljendab pidevalt kahtlust jutustatava kohta, on üldavaldused alati kindlas vormis, need on vaieldamatud tõesed maailma kohta. Ühel juhul muudab tõlge oleviku ajavormi minevikuks ja ühendab üldavalduse järgmise lausega:

Todo se propala en un pueblo chico ['kõik levib väikses külas']→Kõik see sai pisipueblos kohe teatavaks ja Ireneo kuulis oma jõeäärses majakeses peagi nende ebaharilike raamatute saabumisest

Kolme ülejäänud üldavalduse puhul, milles originaal kasutab tegusõna *ser*, 'olema', oleviku ainsuse kolmandas isikus, valib tõlge erinevad tegusõnad või vähendab olema-verbi kordust, mis muudab need üldavaldused vähem kategoorilisteks:

El estilo indirecto es remoto y débil [‘kaudne kõne on kaugel ja nõrk’]→Kaudne kõne jääb kaugeks ja nõdraks

Dormir es distraerse del mundo [‘magamine on maailmast eraldumine’]→Magamine tähendab maailmast eraldumist

Pensar es olvidar diferencias, es generalizar, abstraer [‘mõtlemine on erinevuste unustamine, on üldistamine, abstraherimine’]→Mõtlemine on erinevuste unustamine, üldistamine, abstraherimine

Hinnangulised ja/või kõnekeelise varjundiga sõnad tõlketekstis. Hinnangulisuse ja kõnekeelilisuse tase on igal konkreetsel juhul erinev ning see teeb selliste sõnade määratlemise ja nende hindamise keeruliseks. Enamusel juhtudest on väljatoodud sõnade argikeeliline varjund nõrk, mistõttu need sõnad üksi ei muuda teksti iseloomu ega jutustaja stiili, kuid aitavad sellele teiste muutuste kõrval kaasa:

Minu meelest on see väga tore mõte, et kõik, kes temaga kokku puutusid, temast kirjutaksid→Me parece muy feliz el proyecto de que todos aquellos que lo trataron escriban sobre él [‘mulle näib olevat väga õnnestunud ettevõtmine, et’]

Tema käekiri oli täiuslik, kõik tähed ilusti välja joonistatud→La letra era perfecta, muy perfilada [‘käekiri oli täiuslik, ülimalt viimistletud’]

Üsna ohtralt on tõlkes kasutatud rõhumäärsõnu ja üldlaiendeid, nende seas järelliidet -gi, -ki mitmesugustes funktsioonides. Selle järelliite puhul pole küll tegemist otseselt argikeelise kasutusega, kuid see tähistab jutustaja arvamuse väljendust, soovi teatud elemente rõhutada ning on omane ka teatud vabamale, vähem formaalsele stiilile. Vaid esimese näite puhul on ka originaaltekstis samuti kasutatud vastavat määrsõna:

Ta mõistis, et surmatunniks ei jõua ta klassifitseerida oma lapsepõlvegi mälestusi→Pensó que en la hora de la muerte no habría acabado aún de clasificar todos los recuerdos de la niñez

katsugu mu lugejad kujutleda neid katkendlikke perioode, mis mult tol ööl viimsegi jõu võtsid→que mis lectores se imaginen los entrecortados periodos que me abrumaron esa noche [‘mis mind sel ööl rõhusid’]

Püüdsin talle meenutada tema täpset ajataju, tema head mälu isikunimedede suhtes; ta ei teinud kuulmagi→Traté de recordarle su percepción exacta del tiempo, su memoria de nombres propios; no me hizo caso [‘ta ei teinud minust välja’]

ei siis ega pärastpoolegi kahelnud ta milleski→ni entonces ni después las he puesto en duda [‘ei siis ega hiljem pole ma neis kahelnud’]

Funese täistopitud maailmas olid üksnes detailid, needki peaaegu vahetult kogetud→En el abarrotado mundo de Funes no había sino detalles, casi inmediatos [‘polnud muud kui detailid, peaaegu vahetud’]

Nende järelliidetega samasse kategooriasse kuuluvad ka ülejäänud (rõhu)määrsonad ja üldlaiendid, mis kohati rõhutavad omadus-, määr- ja tegusõnu või kogu lauset nii, et jääb mulje jutustaja suuremast enesekindlusest või kindlusest jutustatu suhtes. Kohati pehmendavad need mingit asjaolu, vältides selle vahetut kirjeldamist, kohati täpsustavad mingi sündmuse toimumisaega ja -viisi. Kõik koos tähistavad need jutustaja suuremat subjektiivset sekkumist narratiivi ja suuremat koostöövalmidust lugejaga:

Mäletan (arvan mäletavat) tema otsekui ihutud võitlejakäsi→Recuerdo (creo) sus manos afiladas de trenzador [‘tema ihutud nahapunujakäsi’]

Jõudsin parajasti koos oma onupoja Bernardo Haedoga San Francisco estanssiast tagasi→Yo volvía con mi primo Bernardo Haedo de la estancia de San Francisco [‘naasesin koos onupojaga’]

Ilma et ta oleks taevasse vaadanud, ilma et ta oleks isegi peatunud, vastas poiss→Sin consultar el cielo, sin detenerse, el otro respondió [‘taevasse vaatamata, peatumata’]

mõned peavad poisi isaks soolasoode arsti, inglasi O’Connorit, teised jällegi üht Salto kandi hobusetalstutajat ja ratsastajat→algunos decían que su padre era un médico del saladero, un inglés O’Connor, y otros un domador o rastreador del departamento del Salto [‘ja teised, et hobusetalstutaja’]

Parasjagu edevuse ajal olin tollal hakanud järjekindlalt ladina keelt õppima→No sin alguna vanagloria yo había iniciado en aquel tiempo el estudio metódico del latín [‘mitte ilma teatud edevuseta’]

et korralikult aru saada originaali tekstist, sest et ma ikka veel ei oska ladina keelt→para la buena inteligencia del texto original, porque todavía ignoro el latín [‘sest ma veel ei oska ladina keelt’]

Ta ütles mulle, et enne toda vihmast õhtupoolikut, kui ta end kahhelkivi vastu uimaseks löi, olnud ta nagu ristiinimene ikka: pime, kurt, uimane, mäluta→Me dijo que antes de esa tarde lluviosa en que lo volteó el azulejo, él había sido lo que son todos los cristianos: un ciego, un sordo,

un abombado, un desmemoriado [‘ta oli olnud selline nagu on kõik inimesed’]

Funes omakorda kavatses luua analoogilist keelt→Funes proyectó alguna vez un idioma análogo [‘Funes plaanis kord samasugust keelt’]

Ta kujutles neid mustadena, kompaktseina, otsekui mingist tihedast udust tehtuina→Funes las imaginaba negras, compactas, hechas de tiniebla homogénea [‘mustade, kompaktsete, ühetaolisest udust tehtuina’]

Nüüd alles nägin nägu, millest pärines öö läbi rääkinud hääli→Entonces vi la cara de la voz que toda la noche había hablado [‘siis nägin nägu häälel’]

Tõlketekstis leidub aga ka tugevama argikeelse ja/või halvustava varjundiga sõnu, mis paistavad jutustaja üldise modaalsuse taustal silma ning mõjutavad teksti üldist tonaalsust, vaatamata nende suhteliselt vähesele arvule. Enamus neist sõnadest käib Funesse kohta, kes on end vigaseks kukkunud, lotendavate pükste ja tuima näoga veidrik ning kelle maailma on täis topitud lollusi, labaseid mälestusi ja seostamatute häälikute segaputru. Ka onupoeg Bernardo lähtub kolkapatriotismist ja tema kirjeldus Funesest pole muud kui kokkuklopsitud unenägu. See jätab tõlke lugejale mulje teiste jutustuse tegelaste, eriti Funesse suhtes kõrgist, ülbest ja subjektiivsest ning mitte haritust ja neutraalsust taotlevast jutustajast:

Mäletan (minul ei olegi õigust seda püha verbi suust välja öelda; ainult ühel inimesel maa peal oli selleks õigus, ja see inimene on surnud), käes oli tal tume kannatuslill, mida ta nägi nii, nagu keegi pole näinud, vahitagu seda koidust hämarikuni, terve elu otsa→Lo recuerdo (yo no tengo derecho a pronunciar ese verbo sagrado, sólo un hombre en la tierra tuvo derecho y ese hombre ha muerto) con una oscura pasionaria en la mano, viéndola como nadie la ha visto, aunque la mirara desde el crepúsculo del día hasta el de la noche, toda una vida entera [‘minul pole õigust seda püha sõna hääldada/välja öelda’; ‘kui ta ka vaataks’]

Mäletan lotendavaid pükse, punutud sandaale, mäletan sigaretti tema tuimas näos, mis paistis nüüd juba ääretu pilve taustal→Recuerdo la bombacha, las alpargatas, recuerdo el cigarrillo en el duro rostro, contra el nubarrón ya sin límites [‘kottpüksid’, ‘karm nägu’]

see tuli (arvan ma) mingist kolkapatriotismist, ent ka soovist näida ükskõikne, kui teine kõiki ta kolme nime nimetas→a quien estimulaban

(creo) cierto orgullo local, y el deseo de mostrarse indiferente a la réplica tripartita del otro [‘uhkus kodukandi üle’]

Ta ütles, et poiss, keda me teel kohtasime, olevat keegi Ireneo Funes, omamoodi veidrik, sest ta ei tegevat kellestki välja ja teadvat alati peast täpset aega nagu kellavärk→Me dijo que el muchacho del callejón era un tal Ireneo Funes, mentado por algunas rarezas como la de no darse con nadie y la de saber siempre la hora, como un reloj [‘tuntud mõnede veidruse poolest, nagu mitte kellegagi kokku puutumine ja alati aja teadmine, nagu kell’]

Kogu lugu kõlas minu onupoja Bernardo suus vägagi varasematest sündmustest kokkuklopsitud unenão moodi→el hecho, en boca de mi primo Bernardo, tenía mucho de sueño elaborado con elementos anteriores [‘sarnanes väga eelnevatest detailidest kokkupandud unenão moodi’]

Oma uhkuses minevat ta niikaugale, et teeskleb, nagu oleks vigaseks kukkumine talle õnnistuseks→Llevaba la soberbia hasta el punto de simular que era benéfico el golpe que lo había fulminado [‘nagu oleks teda tabanud löök head tegev’]

Ma ei teadnud, kas pidada ülbuseks, asjatundmatuseks või lolluseks arvamust, et keerulise ladina keele õppimiseks piisab sõnaraamatust→No supe si atribuir a descaro, a ignorancia o a estupidez la idea de que el arduo latín no requería más instrumento que un diccionario [‘rumalus’]

aga samuti minevik oma kõige vanemate ning labasemate mälestustega→y también las memorias más antiguas y más triviales [‘tavaline’]

Püüdsin talle selgitada, et see seostamatute häälikute segapuder on igasuguse numbrisüsteemi otsene vastand→Yo traté de explicarle que esa rapsodia de voces inconexas era precisamente lo contrario de un sistema de numeración [‘rapsodia’, ‘kompilatsioon’]

Funese täistopitud maailmas olid üksnes detailid, needki peaaegu vahetult kogetud→En el abarrotado mundo de Funes no había sino detalles, casi inmediatos [‘täiskiilutud’]

Kaudne kõneviis tõlketekstis. Kaudne kõneviis väljendab kaudset, kelleltki kolmandalt kuulnud väidet, mida kõneleja kuulajale vahendab. Kaudsel kõneviisil on vaid üks oleviku- ja üks minevikuvorm ning seda kasutatakse harva formaalse stiilitaotlusega kirjutistes. Hispaania keeles selline verbivorm puu-

dub. “Funese” jutustaja puhul ei ole otsest vajadust kaudse kõneviisi kasutamiseks, see näib siin loovat “kahekordse kaudsuse” efekti, sest enamusel juhtudel on kõneleja, kellelt informatsioon pärineb, kohal ning kaudset kõnet väljendatakse vastava sissejuhatava verbi abil:

Sain vastuse, et San Francisco estanssias visanud poolmetsik hobune ta sadulast, mille tagajärjel ta olevat lootusetult halvatud →Me contes-
taron que lo había volteado un redomón en la estancia de San Francisco,
y que había quedado tullido, sin esperanza [‘mulle vastati, et San
Francisco estanssias oli poolmetsik hobune ta sadulast visanud ja et ta
oli jäänud halvatuks, lootusetult’]

Kaudse kõneviisi kasutamine rõhutab erinevust jutustaja poolt tegelaste sõnade vahendusel edasiantava informatsiooni ja selle informatsiooni vahel, mida jutustaja ise teab ja otse, ilma vahendajateta räägib. Originaalis ei ole see erinevus märgatav, sest kogu jutustus ja eriti see osa, mis algab jutustaja sissejuhatusega (“No trataré de reproducir sus palabras, irrecuperables ahora. Prefiero resumir con veracidad las muchas cosas que me dijo Ireneo. El estilo indirecto es remoto y débil; yo sé que sacrifico la eficacia de mi relato”), on Funese räägitu ümberjutustus. Kuid samal ajal kannab see ümberjutustus jutustaja nägemuse, jutustaja stiili pitserit. Originaaltekstis on ainsaks viiteks kaudsele kõnele (kõneviisile) Funese sõnade edasiandmisel jutustaja poolt eksplitsiitsed *verba dicendi*, nt *me dijo*, ‘ta ütles mulle’. Ülejäänud jutustuses Funese maailma kohta ei leidu alati selgeid viiteid selle kohta, kes on sõnade ja arvamuste taga, vaatamata mõnedele, enamuses episteemilist tüüpi modaalsuse markeritele. Järgmises näites näib kahtlus kuuluvat jutustajale: kas ta mäletab õigesti Funese sõnu. Tõlkes aga on just siin kaudsest kõneviisist loobutud, mistõttu võib tunduda, kontrastina kahele eelnevale lausele, et siin ei anna jutustaja enam edasi Funese sõnu:

Ta ütles, et 1886. aastast peale on ta välja mõelnud originaalse numbri-
süsteemi ja et mõne päevaga olevat ta jõudnud loendada üle kahekümne
nelja tuhande. Ta polevat midagi üles märkinud, sest olles vaid korra
mõelnud, polevat ta suutnud enam midagi mälust kustutada. Minu
arvates oli tema esimeseks ajendiks tüütu asjaolu, et kolmekümne
kolme idamaalase nimetamiseks on vaja kahte märki ja kolme sõna ühe
sõna ja ühe märgi asemel →Me dijo que hacia 1886 había discurrido un
sistema original de numeración y que en muy pocos días había rebasado
el veinticuatro mil. No lo había escrito, porque lo pensado una sola vez
ya no podía borrarle. Su primer estímulo, creo, fue el desagrado de
que los treinta y tres orientales requirieran dos signos y tres palabras, en
lugar de una sola palabra y un solo signo

Järgmise näite puhul luuakse originaaltekstis ambivalentsus jutustaja sõnade päritolu suhtes: kas kahtlus sulgudes on jutustajapoolne või väljendas seda Funes, kas väide Funese mälu eksimatuse kohta pärineb jutustajalt või Funeselt. Tõlkes näib nende väidete autor olevat Funes:

Pisut hiljem märغانud ta, et on halvatud. See huvitanud teda üpris vähe. Ta mõelnud (tundnud), et liikumisvõimetus on väga odav hind. Nüüd olevat tema taju ja mälu ilmeksimatu→Poco después averiguó que estaba tullido. El hecho apenas le interesó. Razonó (sintió) que la inmovilidad era un precio mínimo. Ahora su percepción y su memoria eran infalibles [‘Pisut hiljem sai ta aru, et on halvatud. See asjaolu vaevalt huvitas teda. Ta mõtles (tundis), et liikumatus oli vähim hind. Nüüd olid tema taju ja mälu eksimatud’]

Kuna eesti keeles ei eksisteeri ajavormide ühildumist, kasutab tõlge vastupidiselt originaalile võimalikel kaudse kõne juhtudel olevikku, tänu millele on tõlge jutustamise aja suhtes vahetum kui originaal. Viimases segunevad, mitte ei eristu, laused ja lõigud, milles jutustaja annab edasi teiste sõnu ja need, milles ta edastab omaenese versiooni toimunust, sest kasutatud ajavormid võiksid väljendada nii kaudset kõnet kui ka otsest jutustust. Tõlkes aga on teatud lõike, milles jutustaja kasutab kaudset kõneviisi, loobudes sel viisil sõnade autorlusest, ning teisi, milles Funese maailmast rääkides ja kindlat kõneviisi kasutades annab jutustaja oma sõnadele suuremat kindlust ja autoriteeti. Seega on tõlge kaudse ja kindla kõneviisi kasutamisel suhteliselt ebajärjekindel:

Ta ütles mulle, et enne toda vihmast õhtupoolikut, kui ta end kahhelkivi vastu uimaseks lõi, olnud ta nagu ristiinimene ikka: pime, kurt, uimane, mäluta→Me dijo que antes de esa tarde lluviosa en que lo volteó el azulejo, él había sido lo que son todos los cristianos: un ciego, un sordo, un abombado, un desmemoriado [‘ta ütles mulle, et enne seda vihmast õhtupoolikut, mil hobune ta sadulast heitis, oli ta olnud nii nagu kõik inimesed: pime, kurt, uimane, mäluta’]

Oma uhkuses minevat ta niikaugele, et teeskleb, nagu oleks vigaseks kukkumine talle õnnistuseks→Llevaba la soberbia hasta el punto de simular que era benéfico el golpe que lo había fulminado [‘viis oma uhkuse teesklemiseni, et oli kasutoov see löök, mis teda oli tabanud’]

Kirjeldatud probleem ei seisne mitte kaudse kõneviisi kasutamises iseeneses, vaid kontrastis, mille see tekitab jutustuse autorsuse taseme ja vaatepunkti seisukohast.

Süntaktilised konstruktsioonid. Üks teematõste viise hispaania keeles on rõhutatud elemendi asetamine lauses eespositsioonile või, kui see positsioon

juba kuulub talle, eraldada pausi või koma(de)ga ülejäänud lausest. Borges kasutab seda võtet “Funeses” jutustaja mälestuse fragmentaarsuse rõhutamiseks: jutustaja alustab lauset ja äkki meenub talle sündmuse toimumise asjaolu. Seega ei kulge jutustamine sujuvalt, vaid lugeja on sunnitud pöörama pidevat tähelepanu täpsustustele ja selgitustele, mida sageli eraldavad katkendlikkuse rõhutamiseks komad.

Määrus (rõhumäärsõna) aluse ja öeldise või öeldise ja sihitise vahel. Selliseid konstruktsioone on originaaltekstis üle kahekümne, enamusel juhtudest on määrus komadega eraldatud. Tõlketekst annab neist samal kujul edasi alla poole ja kaldub paigutama määrused tavapärasematesse positsioonidesse. Kui tõlketekstis määrus ka asub samal positsioonil kui originaaltekstis, ei ole see enamasti komadega eraldatud, vaid sulab lausesse pausi või katkestust tekitamata:

Pregunté, como es natural, por todos los conocidos y, finalmente, por el “cronométrico Funes” [‘pärisin, nagu on loomulik, kõikide tuttavate ning, viimaks, “kronomeetrilise Funesi” järele’]→Pärisin loomulikult kõigi tuttavate ja lõpuks ka “tolle kronomeetri Funesi” järele.

Ireneo empezó por enumerar, en latín y español, los casos de memoria prodigiosa registrados por la Naturalis historia [‘Ireneo hakkas nummerdama, ladina ja hispaania keeles, ’]→Ireneo alustas sellest, et luges üles nii ladina kui ka hispaania keeles kõik Pliniusi äratoodud imepärase mälu isikud

nadie, en sus torres populosas o en sus avenidas urgentes, ha sentido el calor y la presión de una realidad→Keegi nende rahvarikkais tornides või kihavail avenüüdel pole ealeski tundnud sellist kuumust ja tegelikuse nii pidevat survet

Sospecho, sin embargo, que no era muy capaz de pensar→Kahtlustan siiski, et ta polnud päriselt mõtlemisvõimeline

Kõige sagedamini viib tõlge määruse või kiilu lause algusse:

Oí de pronto la alta y burlona voz de Ireneo [‘kuulsin äkki’]→Äkki kuulsin Ireneo kõrget ning pilklikku häält

Arribo, ahora, al más difícil punto de mi relato [‘jõuan, nüüd, ’]→Nüüd jõuan oma jutustuse kõige raskema punktini

Y también, hacia el alba: Mi memoria, señor, es como vaciadero de basuras [‘minu mälu, härra, on nagu’]→Ja siis, enne koitu: “Senjoor, minu mälu on nagu prügikast”

es, sin embargo, inverosímil y hasta increíble que nadie hiciera un experimento con Funes [‘on, siiski, ebatõenäoline ja isegi uskumatu, et keegi ei teinud Funesega ühtki katset’]→kummatigi on ebatõenäoline ja peaaegu uskumatu, et keegi oleks Funesega ühtki katset tehud

Locke, en el siglo XVII, postuló (y reprobó) un idioma imposible [‘Locke, 17. sajandil, väitis’]→XVII sajandil esitas Locke (ja lükkas ümber) kava luua võimatut keelt, milles iga asi oleks individuaalne

Había aprendido sin esfuerzo el inglés, el francés, el portugués, el latín [‘ta oli õppinud pingutuseta’]→Pingutuseta oli ta selgeks õppinud inglise, prantsuse, portugali ja ladina keele

Kuigi järgmiste näidete puhul asub määrus originaaltekstis lause lõpus, asetab tõlge selle sarnaselt eelmiste näidetega lause algusse. Kui originaal ütleb siin midagi tegusõna, tegevuse või sündmuse kohta (kuidas oli pimedaks läinud?; kuidas hüüdis Bernardo?), siis tõlkes valitud temaatiline asetus keskendab tähelepanu sündmuse toimumise viisile (mis juhtus äkki?; mis juhtus ootamatult?):

Había oscurecido de golpe [‘oli pimedaks läinud äkki’]→Äkki oli pimedaks läinud

Bernardo le gritó imprevisiblemente: ¿Qué horas son, Ireneo? [‘Bernardo hüüdis talle ootamatult’]→Ootamatult hüüdis talle Bernardo

Aluse ja öeldise vahel kiiluna asetsevat määrust tõstab tõlge kohati ka öeldise eest selle (verbi pöördelise osa) järele, viimases näites lauselühendist eestäiendiks:

Mi padre, ese año, me había llevado a veranear a Fray Bentos [‘mu isa, sel aastal, oli mu viinud’]→Isa oli mu sel aastal viinud Fray Bentosesse suvitama

el hecho, en boca de mi primo Bernardo, tenía mucho de sueño elaborado con elementos anteriores [‘see sündmus, minu onupoja Bernardo suus, sarnanes väga’]→Kogu lugu kõlas minu onupoja Bernardo suus vägagi varasematest sündmustest kokkuklopsitud unenäo moodi

Ireneo, en su rancho de las orillas, no tardó en enterarse del arribo de esos libros anómalos [‘Ireneo, oma agulimajas, ei viivitanud kaua’]→Ireneo kuulis oma jõeäärses majakeses peagi nende ebaharilike raamatute saabumisest

Nosotros, de un vistazo, percibimos tres copas en una mesa [‘meie, üheainsa pilguga, hoomame’]→Meie hoomame ainsa pilguga laual kolme kruusi

La voz de Funes, desde la oscuridad, seguía hablando [‘Funese hääl, pimedusest, jätkas rääkimist’]→Funese hääl kõlas ikka veel pimedusest

Funes, de espaldas en el catre, en la sombra, se figuraba cada grieta y cada moldura de las casas precisas que lo rodeaban [‘Funes, voodis selili, hämaruses, kujutles’]→oma asemel selili lamav Funes kujutles pimeduses teda ümbritsevate konkreetsete majade iga pragu ja iga kumerust

Määruse teemastamine. Selle konstruktsiooni puhul ei esine tõlkes suuri erinevusi, sest kirjanduslikus proosas on määruse asetsemine lause algul tavapärane. Tõlkes ei ole need määrused aga komaga lausest eraldatud nagu originaaltekstis valdavalt, välja arvatud juhtudel, kui tegemist on määruslühendi või kõrvalausega:

Después de un día bochornoso, una enorme tormenta color pizarra había escondido el cielo→Pärast tulipalavat päeva oli tohutu sinkjasmust äikesepilv katnud terve taeva.

para desengañarlo con plenitud le mandé el Gradus ad Pamassum de Quicherat y la obra de Plinio→et tema eksikujutlusi lõplikult hajutada, saatsin talle Quicherat’ õpiku “Gradus ad Pamassum” ja Pliniuse teose.

Leidub siiski ka näiteid, milles tõlge paigutab määruse erinevale positsioonile, näiteks lause lõppu. Esimese näite puhul on määrus originaaltekstis tugevalt rõhutatud, märkides jutustaja põgusat kontakti Funesega:

Más de tres veces no lo vi; la última, en 1887 [‘rohkem kui kolm korda ma teda ei näinud’]→Ma pole teda näinud rohkem kui kolm korda, viimati aastal 1887

En el decente rancho, la madre de Funes me recibió [‘korralikus majas, võttis Funese ema mind vastu’]→Funese ema võttis mind kenas majakeses vastu

Kui kaks määrusfraasi asetsevad lause algul komadega eraldatult, lahutab tõlge need verbi või abiverbi abil:

esa noche, después de cenar, me encaminé a casa de Funes [‘sel õhtul, pärast õhtusööki, jalutasin Funesse juurde’]→õhtul läksin pärast sööki Funesse juurde koju

Hacia el Este, en un trecho no amanzanado, había casas nuevas, desconocidas [‘ida pool, kruntideks jaotamata maatükil, olid uued majad, tundmatud’]→Ida pool oli ühele seni veel kruntideks jaotamata tühermaale ehitatud uusi maju, mida Funes ei olnud näinud.

Tegusõna paiknemine nimisõna (aluse) ees ja/või lause algul. Sedalaadi lausetel on sissejuhatav, raamistav ja kirjeldav funktsioon ning Borges kasutab seda sageli, peatudes ühel hetkel jutustuses, kirjeldamaks asjade seisu, poeetilist mõju või tunnet, mida teatud sündmused jutustajas tekitavad. Tõlketekst reprodutseerib seda konstruktsiooni umbes pooltel juhtudest, ülejäänute seas leiame näiteid nii aluse tõstmisest öeldise ette kui ka üldisest konstruktsiooni-muutusest:

La alentaba el viento del Sur, ya se enloquecían los árboles; yo tenía el temor (la esperanza) de que nos sorprendiera en un descampado el agua elemental [‘seda tõukas tagant lõunatuul, juba hullusid puud; mul oli hirm (lootus), et meid üllatab tühermaal ürgne vesi’]→Tõusis lõunatuul, puud rabelesid hullunult; mul oli hirm (ja lootus), et keset lagedat välja tabab meid ürgne vetemõll

Resonaron las silabas romanas en el patio de tierra [‘kõlasid rooma silbid muldpõrandaga paatios’]→Savipõrandaga paatios kõlas silphaaval vanade roomlaste keel

Refiere Swift que el emperador de Lilliput discernía el movimiento del minuterero [‘mainib Swift, et Lilliputi valitseja’]→Meenutan Swiftist, et Lilliputi kuningas nägi kella minutiosuti liikumist

Sihitise teemastamine (välja arvatud isikuline asesõna). Tõlkes asub lause alguses määrus:

Más recuerdos tengo yo solo que los que habrán tenido todos los hombres desde que el mundo es mundo [‘rohkem mälestusi on minul üksi’]→Minul üksinda on rohkem mälestusi, kui neid on olnud kõigil inimestel kokku sellest ajast peale, kui maailm loodi

Esas cosas me dijo [‘neid asju ta mulle ütles’]→Kõigest sellest ta mulle rääkis

Sidususmehhanismid. “Funese” puhul torkab silma koordinatsiooni ehk rinnastussuhte rohke kasutamine: ühendavad (*y*), eraldavad (*o*), või vastandavad sidesõnad, argumentatsioonile iseloomulikud sidesõnad (*pero, sin embargo, no... sino que*) ning eriti kõrvutiasetamine, asündeton, implitsiitsete sidesõnade või relatiivpronomenitega rind- või põimlaused. See võib olla mälestuste fragmentaarsusest ja ebatäiuslikkusest tingitud jutustaja ebakindla jutustamisviisi, Funese analüüsivõimetuse ja üldiselt “kahtluste ja oletuste stiili” väljenduseks. Implitsiitsete sidendite (ja ka elliptiliste verbide) abil väldib kirjanik jutustaja väidetele kindluse omistamist ja teksti sidususe suurendamist, mida võimaldaks põhjus-kõrvallause: “kausaalsed seosed on sageli pigem implitsiitsed kui eksplitsiitsed ja tegemist võib olla isegi jutustaja taotlusliku püüdega varjata või kustutada kausaalseid seoseid” (Toolan 1990:237).

Selgitav-täpsustav asündeton. Siia kuuluvad laused, milles täiendid või lisandid on kõrvutiasetatud, st eraldatud koma või semikooloniga, sealhulgas lause lõpus paiknevad komaga eraldatud määrused. Ligi kuuekümnest selliselt liidetud lisandist või täiendist originaaltekstis leidsime tõlketekstis vaid umbes ühe neljandiku. Üheks asündetoni asendamise viisiks tõlkes on alistussuhte loomine või eksplitseerimine:

No trataré de reproducir sus palabras, irrecuperables ahora [tema sõnu, taastamatuid nüüd’]→Ma ei püüagi reprodutseerida Funese sõnu, mis praeguseks on kättesaamatult kadunud

ha sentido el calor y la presión de una realidad tan infatigable como la que día y noche convergía sobre el infeliz Ireneo, en su pobre arrabal sudamericano [‘mis päeval ja ööl koondus õnnetu Ireneo kohale, tema armetus Lõuna-Ameerika agulis’]→pole ealeski tundnud sellist kuumust ja tegelikkuse nii pidevat survet kui see, mis päeval ja öösel koondus õnnetu Ireneo kohale, kes elas Lõuna-Ameerika armetus alevikus

Hacia el Este, en un trecho no amanzanado, había casas nuevas, desconocidas [‘oli uusi, tundmatuid’ maju]→Ida pool oli ühele seni veel kruntideks jaotamata tühermaale ehitatud uusi maju, mida Funes ei olnud näinud

También solía imaginarse en el fondo del río, mecido y anulado por la corriente [‘jõe põhjas, voolu poolt hõljutatuna ja tühistatuna’]→Samuti tavatses ta kujutleda end jõe põhja, mida voolus pidevalt hõljutab ja tasandab

Samuti leiame näiteid kõrvutiasetamise asendamisest ühendava sidesõna abil:

La voz era aguda, burlona [‘hääli oli terav, pilklik’]→Tal oli kile ning pilklik hääli

Me dijeron que no se movía del catre, puestos los ojos en la higuera del fondo o en una telaraña [‘ta ei tõuse voodist, silmad suunatud’]→Mulle öeldi, et Funes ei tõusvat enam asemelt ning vahtivat üksisilmi aianurgas kasvavat viigipuud või ämblikuvõrku

La letra era perfecta, muy perfilada; la ortografía, del tipo que Andrés Bello preconizó: i por y, j por g [‘nagu Andrés Bello soovitas: y asemel i, g asemel j’]→Tema käekiri oli täiuslik, kõik tähed ilusti välja joonistatud: ortograafia oli selline, nagu Andres Bello seda pooldas: y asemel i ja g asemel j

Dios me perdone; el prestigio de ser el destinatario de un telegrama urgente, el deseo de comunicar a todo Fray Bentos la contradicción entre la forma negativa de la noticia y el perentorio adverbio, la tentación de dramatizar mi dolor, fingiendo un viril estoicismo, tal vez me distrajeron de toda posibilidad de dolor [‘andestagu mulle jumal, au olla kiirtelegrammi adressaat, soov teatada kogu Fray Bentosele vastuolu teate negatiivse vormi ja otsustava määrsõna vahel, kiusatus oma valu dramatiseerida, teeseldes mehist stoilisust, võib-olla eemaldasid mu igasugusest valu võimalusest’]→Andku jumal mulle andeks, aga au saada kiirtelegrammi, soov kuulutada Fray Bentoses kõigile, et telegrammi eitav tekst ja määrsõna lause lõpul ei sobi kuidagi kokku, kiusatus oma südamevalu dramatiseerida ja mehist stoilisust demonstreerida võtsid mult igasuguse kurvastamise võimaluse

Estaba en el catre, fumando→Ta oli asemel pikali ning suitsetas

Kui määrus (hispaania keeles sageli eessõnafraas) asub lause lõpus, kasutab tõlge seda samal positsioonil ilma komata, mislābi määrusel kaob täpsustav, juurdelisav funktsioon:

Recuerdo claramente su voz; la voz pausada, resentida y nasal del orillero antiguo, sin los silbidos italianos de ahora→Mäletan selgesti tema häält, sealse põliselaniku pikaldast, tõredat ja nasaalset kõnet ilma nüüdse itaaliapärase susistamiseta

pero no hay que olvidar que era también un compadrito de Fray Bentos, con ciertas incurables limitaciones→kuid ei tohi unustada, et ta oli tavaline Fray Bentose alevipoiss kogu sellest tuleneva parandamatu piiratusega

Vivía con su madre, a la vuelta de la quinta de los Laureles [‘poiss elas emaga, Laurelese villa taga’]→Poiss elavat koos emaga Laureleste krundi lähedal

Prometía devolverlos en buen estado, casi inmediatamente [‘ta lubas need tagastada heas korras, peaaegu otsekohe’]→Ta lubas need heas seisukorras peaaegu otsekohe tagastada

Ireneo Funes murió en 1889, de una congestión pulmonar→Ireneo Funes suri 1889. aastal kopsupõletikku.

Määruslikust eessõnafraasist või järeltäiendist võib saada eestäiend (esimeses näites lisaks konstruktsioonimuutus):

Recuerdo cerca de esas manos un mate, con las armas de la Banda Oriental; recuerdo en la ventana de la casa una estera amarilla, con un vago paisaje lacustre [‘mäletan nende käte lähedal matet, Banda Orientali vapiga, mäletan maja aknal kollast matti, ähmase järveaastikuga’]→Mäletan nende käte kõrval Banda Orientali vapiga matet; mäletan maja akent kollase punutud eesriide ja ähmase järveaastikuga

Me dirigió una carta florida y ceremoniosa en la que recordaba nuestro encuentro, desdichadamente fugaz, “del día siete de febrero del año ochenta y cuatro”, ponderaba los gloriosos servicios que don Gregorio Haedo, mi tío, finado ese mismo año, “había prestado a las dos patrias en la valerosa jornada de Ituzaingó”, [‘meie kohtumist, õnnetult põgusat’; ‘don Gregorio Haedo, minu onu, lahkunud selsamal aastal,’]→Ta saatis mulle lillelises stiilis aupakliku kirja, milles tuletas meelde meie kahjuks nii põgusat kohtumist “veebruarikuu seitsmendal päeval kaheksa-kümne neljandal aastal”, ülistas kuulsusrikkaid teeneid, mida mu onu Gregorio Haedo “oli osutanud mõlemale isamaale Ituzaingó kangelasteguderikkal päeval”

Selliste lausete konstruktsioon võib aga olla ka täielikult muutunud:

Volvíamos cantando, a caballo, y ésa no era la única circunstancia de mi felicidad [‘tulime tagasi lauldes, ratsa, ja see polnud’]→Ratsutasime lauluga ja see polnud minu õnne ainus põhjus

Había quedado tullido, sin esperanza [‘halvatuks, lootusetult’]→mille tagajärjel ta olevat lootusetult halvatud

Loetelu. “Funese” puhul viitavad loetelud Funese võimetusele mälu piirata, seda mingil viisil organiseerida, ning annavad mõista, et loetelu jätkub, et lugejale esitatakse vaid mõned näited. Üldisemas mõttes sümboliseerivad sellised loetelud inimese suutmatust universumit hõlmata, seda kindlalt ja sidusalt kirjeldada. Tõlkes esinevad sellised loetelud umbes pooltel juhtudel, ülejäänutel on loetelu viimase liikme ette asetatud ühendav või eraldav sidesõna:

un vocabulario infinito para la serie natural de los números, un inútil catálogo mental de todas las imágenes del recuerdo→lõputu sõnastik naturaalarvude rea jaoks ja kõigi mälopiltide kasutu mõtteline kataloog

Su propia cara en el espejo, sus propias manos, lo sorprendían cada vez [‘tema enda nägu peeglis, tema enda käed’]→Tema enda nägu peeglis ja tema enda käed üllatasid teda iga kord

Había aprendido sin esfuerzo el inglés, el francés, el portugués, el latín→Pingutuseta oli ta selgeks õppinud inglise, prantsuse, portugali ja ladina keele

lo mismo le pasaba a Ireneo con las aborascadas crines de un potro, con una punta de ganado en una cuchilla, con el fuego cambiante y con la innumerable ceniza, con las muchas caras de un muerto en un largo velorio [‘Ireneol toimus sama varsa lendleva lakaga, veisekarjaga mäejalamil, muutliku tulega ja loendamatu tuhaga, surnu paljude nägudega pika surnuvalve jooksul’]→sama võis Ireneo teha näiteks hobusesabast väljakistud jõhviga, noa härjasarvest käepidemega, väreleva leegiga ja loendamatute tuhakübemetega või surnu muutlike näoilmetega õise valvamise ajal

Notaba los progresos de la muerte, de la humedad [‘märkas surma, niiskuse edasiliikumist’]→Märkas surnu või niiskuse muutumist.

Eelviimases näites on tegemist järjestikuste vigadega: eelnevalt on tekstin juttu sellest, et kui tavalised inimesed tajuvad täielikult väga lihtsaid abstraktseid objekte (kolmnurka, rombi), siis Funes tajus sama täielikult loendamatutest liikmetest koosnevaid objekte.

Ajalist, ruumilist või põhjuslikku järgnevust märkivad kõrvutiasetatud laused on tõlkes edasi antud enamasti sarnase konstruktsioonina, vaid ühes lauses on tõlke sidusustaotlus teinud koma ja semikooloniga lausest ühegi kirjavahemärgilise katkestuseta ühendava sidesõnaga lause:

Atravesé el patio de baldosa, el corredorcito[;] llegué al segundo patio [‘läbisin plaatidega kaetud patio, väikese koridori; jõudsin teise patiosse’]→Läksin läbi plaatidega sillutatud paatio ja väikese koridori teise patiosse

Kõikidest sidususelemente vaatlevatest alajaotustest (selgitav-täpsustav, loetelu, ajaline järgnevus) leidsime tõlketekstist kaks korda rohkem kõrvallauseid (st alistussuhtega lauseid) kui originaaltekstist. Seda erinevust suurendab osalt eelpoolmainitud verbi mittepöördeliste vormide (lauselühendite) rohke kasutamine originaaltekstis. Semikoolonit kasutas tõlketekst seitsmel juhul vähem kui

originaaltekst. Enamasti asendatakse semikoolon komaga tõlkes, kuid leidub ka vastupidine näide:

Me senté[;] repetí la historia del telegrama y de la enfermedad de mi padre→Istusin[,] jutustasin talle veel kord telegrammi sisust ja isa haigusest

Había una parra[,] la oscuridad pudo parecerme total→Seal kasvas viinapuu[;] pimedus võis mulle paista täielik

Polüsündeton. “Funeses” kasutab Borges polüsündetoni, et “tavalise” mäluga võrreldes rõhutada Funese lõputut mälu. Ühelgi sellisel juhul ei kasuta tõlge ühendavat ega eraldavat polüsündetoni, paigutades sidesõna vaid loetelu viimase liikme ette:

la cara taciturna y aindiada y singularmente remota [‘vaikiv ja indiaani-pärane ja haruldaselt kauge’]→selle vaikivat, indiaanlaslikku ning kaugel äraolevat ilmet

Nosotros, de un vistazo, percibimos tres copas en una mesa; Funes, todos los vástagos y racimos y frutos que comprende una parra [‘kõiki vääte ja kobaraid ja marju’]→Meie hoomame ainsa pilguga laual kolme kruusi, Funes aga kõiki õuel kasvava viinapuu vääte, kobaraid ja marju

Esa voz hablaba en latín, esa voz (que venía de la tiniebla) articulaba con moroso deleite un discurso o plegaria o incantación [‘kõnet või palvet või loitsu’]→Hääl rääkis ladina keeles; see hääl (mis tuli pimedusest) pidas sünge naudinguga mingit kõnet, palvetas või loitsis.

Kultuurielemendid. “Funeses” jutustab Borges imelise mäluga tegelase loo, mis oleks võinud toimuda ükskõik millises maailma nurgas, ükskõik millisel ajastul. Kultuurielemendid võivad siin näida lihtsalt teatud õhustiku loomise dekoratiivsete vahenditena, ent sel õhustikul on siiski aktiivne roll alusena jutustuse tõepärasusele, lisaks käsitleb Borges läbi nende kultuurielementide ka argentiina-teemat. Tõlke lugeja mitte ainult ei kaota jutustuse üht mõõdet, teemakäsitlust, vaid ka selle tõepärasuse aluse, mille need konkreetsed ja omavahel sidusad kultuurielemendid fantastilisele süžeele annavad. Borges kasutab “Funeses” kultuurielemente, et anda vihjeid kahekordsest pingest: sotsiaalsest ja rahvuslikust. Ühelt poolt ekspuuteerib ta tuntud rivaliteeti argentiinlaste ja uruguailaste vahel ja teiselt poolt kujutab harimatut uruguai külapoissi haritud, pealinlasest argentiinlase vaatepunktist.

Viis sõna või fraasi, mis loovad Funese sotsiaal-kultuurilise konteksti on tõlgitud viisil, mida võib vähemal või rohkemal määral lugeda tõlkevigadeks.

Enamusel neist terminitest on gautšokultuuris konkreetne tähendus ning need viitavad Funese sotsiaalsele päritolule:

Recuerdo (creo) sus manos afiladas de trenzador [vana gautšode amet: naharibadest esemete punumine]→Mäletan (arvan mäletavat) tema otsekui ihutud võitlejakäsi

algunos decían que su padre era un médico del saladero, un inglés O'Connor, y otros un domador o rastreador del departamento del Salto [saladero, tehas liha või kala soolamiseks; rastreador, kadunud või varastatud hobuste otsija, tüüpiline gautšode amet]→mõned peavad poisi isaks soolasoode arsti, inglasi O'Connorit, teised jällegi üht Salto kandi hobusetaltsutajat ja ratsastajat

Vivía con su madre, a la vuelta de la quinta de los Laureles [maja, villa nimega “Los Laureles”, ‘loorberipuud’]→Poiss elavat koos emaga Laureleste krundi lähedal

Ireneo, en su rancho de las orillas, no tardó en enterarse del arribo de esos libros anómalos [kehv maamaja külaserval]→Ireneo kuulis oma jõeäärses majakeses peagi nende ebaharilike raamatute saabumisest.

Me dijo que antes de esa tarde lluviosa en que lo volteó el azulejo, él había sido lo que son todos los cristianos [‘kui sinaka helgiga hallikas hobune ta maha viskas’]→Ta ütles mulle, et enne toda vihmast õhtu-poolikut, kui ta end kahhelkivi vastu uimaseks lõi, olnud ta nagu ristiinimene ikka

Leidub kultuurielemente, mis on tõlgitud otse ja literaalselt, ilma mingi selgituseta lugejale. Nende seas on elemente, mis seovad jutustuse kindla geograafilis-sotsiaalse keskkonnaga, viitavad Funese rahvuslikele tunnetele ja päritolule. Järgmise näite kultuuritermini selgituse leiame 1976. aasta väljaande glossariumist, kuid 2000. aasta väljaandes ei leidu selle kohta mingit informatsiooni:⁴²

Su primer estímulo, creo, fue el desagrado de que los treinta y tres orientales requirieran dos signos y tres palabras, en lugar de una sola palabra y un solo signo [Uruguay rahvuskangelased, kes võitlesid Brasiilia ülemvõimu vastu]→Minu arvates oli tema esimeseks ajendiks

---

⁴² Sama kehtib ja järgmiste terminite ja nimede kohta: Banda Oriental (Uruguay vabariigi endine nimetus), Quebracho (ülestõus Uruguays 1886), Andrés Bello (tšiili filoloog, ameerika omakultuuri kaitsja, hispaania keele grammatika autor), Ituzaingó (lahing 1827. aastal, milles Uruguay ja Argentiina ühendatud väed löid Brasiiliat), Luis Melián Lafinur (Borgese onu Uruguays), Olimar (jõgi Uruguays), Agustín de Vedia (Uruguay ajakirja “La América” peatoimetaja).

tüütu asjaolu, et kolmekümne kolme idamaalase nimetamiseks on vaja kahte märki ja kolme sõna ühe sõna ja ühe märgi asemel

Mõned reaaliid on tõlgitud ligilähedase vastega, eksplitseeritud. Mitmed nende seas ei tekita suuremaid arusaamisraskusi, vaatamata sellele, et tegemist on amerikanismidega (*cajetilla*→vurle; *redomón*→poolmetsik hobune; *domador*→hobusetalutsutaja). Kuid leidub ka selliseid reaale, mis on tihedalt seotud Funese sotsiaal-kultuurilise kontekstiga, ning nende puhul pakub ligilähedane tõlge tõlke lugejale kas üldse mitte või vähe vastavat konnotatiivset informatsiooni:

Recuerdo claramente su voz; la voz pausada, resentida y nasal del orillero antiguo, sin los silbidos italianos de ahora [‘aguli-, küla äärelade elanik’]→Mäletan selgesti tema häält, sealse põliselaniku pikaldast, tõredat ja nasaalset kõnet ilma nüüdse itaaliapärase susistamiseta

Orillas tähistas viletsat äärelinna, agulit, mis oli piiriks linna ja pampa vahel. Borgese jaoks oli see ka kirjanduslik mõiste, nostalgiline ala mineviku ja oleviku vahel. *Orillero* oli nende paikade elanik, keda peeti karmiks ja vägivaldseks ja kellel olid säilinud mõned hiljutise ruraalse mineviku kombed. Gautšode järeltulijana oskas ta kasutada nuga. *Orillero* müütilisem versioon on *compadrito*. Arhetüüpiline *orillero* kuulub kreooli kultuuritraditsiooni, enne itaallaste ja teiste euroopa sisserändajate tulekut.

pero no hay que olvidar que era también un compadrito de Fray Bentos, con ciertas incurables limitaciones→et ta oli tavaline Fray Bentose alevipoiss kogu sellest tuleneva parandamatu piiratudusega

Compadrito haakub eelneva mõistega: äärelinna noormees, agulipoiss, kraade, kes imiteeris *compadrede* käitumist (*compadre* – linnastunud gautšo, ülbitseja ja tülinorija, kes säilitas käitumises ja riietuses teatud sõltumatuse).

Recuerdo la bombacha, las alpargatas, recuerdo el cigarrillo en el duro rostro, contra el nubarrón ya sin límites→Mäletan lotendavaid pükse, punutud sandaale, mäletan sigaretti tema tuimas näos, mis paistis nüüd juba ääretu pilve taustal

Bombacha – tüüpilised gautšopüksid, mida kanti nii saabaste kui ka presendist pealsete ja džuudist või kanepiköiest tallaga kingadega (*alpargata*). *Compadritod* tavatsesid jätta pükste allservas oleva nõõbi kinnitamata, nii et püksid langesid vabalt, kattes pea kogu labajala.

un domador o rastreador del departamento del Salto [üks üheksateistkümnest Uruguay vabariigi departemangust]→üht Salto kandi hobusetalutsutajat ja ratsastajat

en su pobre arrabal sudamericano [‘agul’, ‘äärelinn’]→kes elas Lõuna-Ameerika armetus alevikus

Literato, cajetilla, porteño: Funes no dijo esas injuriosas palabras, pero de un modo suficiente me consta que yo representaba para él esas desventuras→Kirjamees, vurle, buenosaireslane; Funes pole neid solvavaid sõnu lausunud, kuid mul on piisavalt põhjust arvata, et tema jaoks esindasin ma just nimelt neid halbu omadusi

Porteño on sageli negatiivse konnotatsiooniga, tähistades arrogantset ja võimutsevaid indiviidi (lisaks Buenos Airese elanikule).

Võõr- ja laensõnad tõlketekstis. Võõrsõnu püüdsime klassifitseerida vastavalt nende suhtele võimalike olemasolevate omasõnadega ja hinnata iga võõrsõna “tavalisuse” või “erilisuse” astet ning seda, kas tõlkijal oli alternatiiv omasõna näol või mitte. See ülesanne on oma olemuselt subjektiivne ning samuti on keeruline kui mitte võimatu kindlaks määrata nende sõnade hulka, mis on tõlkes “kodustatud”, kuid mida oleks võinud tõlkida ka võõrsõna abil (näiteks mõned reaaliid eelmisest peatükist). Võõrsõnadel võib sageli olla nende kasutamise traditsiooniga seotud varjundeid, mida omasõnadel ei ole, need võivad olla täpsemad, mistõttu nende sagedane kasutamine iseloomustab teaduslikke või teatud objektiivsuse taset taotlemaid tekste. Rohkem kui kodustamist ja võõrapärasust püüame võõrsõnade puhul hinnata nende mõju tõlketeksti tekstitüübile.

Esimesse rühma kuuluvad võõrsõnad, mis tähistavad reaale või mingeid konkreetseid mõisteid ja millel pole efektiivset või täpset vastet. Nende hulka paigutasime sellised hispanoameerika reaaliid nagu “estanssia” (*estancia*) ja “paatio” (*patio*), aga ka kreeka või ladina keelest pärinevate mõistete nimetused (ditüramb, dramatiseerima, platooniline, prohvet, püramiid, abstraheerimine, monumentaalne, tekst, fonograaf, kinematograaf, telegramm). Hispaania keele kui ladina päritolu keele puhul tuleb silmas pidada, et kuigi selles eksisteerivad sõnapaarid, milles üks tuletatud otse ladina kirjakeelest ja teine vulgaarladina keelest (nt *llave vs clave*), siis enamuse eesti keeles olevaid (rahvusvahelisi) laen- ja võõrsõnu on hispaania keeles omakeelse vasteta, st ongi omakeelsed sõnad.

Teise rühma moodustavad sõnad, millele on võimalik eesti keeles leida oma-keelne alternatiiv, kuid mis on tavakeeles sama tavapärased või teatud kontekstides isegi tavapärasemad kui vastavad omasõnad: maagiline, originaalne, revolutsioon, rekonstrueerima, analüüs, klassifitseerima, kaaries, füüsiline, avenüü.

Kolmandasse gruppi paigutasime sõnad, mis pole päriselt võõrsõnad, vaid hispaaniakeelsed sõnad eestikeelses tekstis. Ühelt poolt on tegemist sõnadega, mida tõlge käsitleb reaaliidena, ilma et need seda tegelikult oleksid:

Ta lisas, et Ireneo on nende pueblo pesutriikija Maria Clementina Funese poeg→Agregó que era hijo de una planchadora del pueblo, María Clementina Funes [‘küla’]

Kõik see sai pisipueblos kohe teatavaks→Todo se propala en un pueblo chico [‘väike küla’]

Senjoor, minu mälu on nagu prügikast→Mi memoria, señor, es como vaciadero de basuras [‘härä’, ‘isand’]

Ülejäänud selle grupi liikmed on sõnad, millega Funes tähistas numbreid oma uues, algupärase numbrisüsteemis. Need sõnad on Funese uues süsteemis minetanud oma algupärase tähenduse, funktsioneerides nüüd vaid kui tähe- või häälikukombinatsioonid, märgid, tähistajad, mille tähendus vastab mõnele numbrile. Need esinevad nii originaal- kui ka tõlketekstis kursiivis ning nende tähendus tuuakse ära nii tõlke 1976. kui ka 2000. aasta väljaande lisas. Tõlkija on neid sõnu käsitletud kui muutmatuid, ikoonilisi märke, mille väliskuju peab säilima konstantsena. Ometi võib tähele panna, et Funes kasutas suvalisi sõnu keelest, mida ta rääkis (ja nimesid kultuurist, mida tundis), ning tema jaoks ei ole need sõnad mitte ikoonilised, vaid verbaalsed märgid, mille tähendus on nihkunud uuele objektile:

Seitsme tuhande kolmeteistkümne asemel ütles ta (näiteks) *Maximo Pérez*, seitsme tuhande neljateistkümne asemel *El Ferrocarril*, teised numbrid olid *Luis Melián Llafinur*, *Olimar*, *azufre*, *los bastos*, *la ballena*, *el gas*, *la caldera*, *Napoleon*, *Agustin de Vedia*. Viiesaja asemel ütles ta *nueve*→En lugar de siete mil trece, decía (por ejemplo) *Máximo Pérez*; en lugar de siete mil catorce, *El Ferrocarril*; otros números eran *Luis Melián Lafinur*, *Olimar*, *azufre*, *los bastos*, *la ballena*, *el gas*, *la caldera*, *Napoleón*, *Agustín de Vedia*. En lugar de quinientos, decía *nueve*. [‘Seitsme tuhande kolmeteistkümne asemel ütles ta (näiteks) *Maximo Pérez*, seitsme tuhande neljateistkümne asemel *Raudtee*, teised numbrid olid *Luis Melián Llafinur*, *Olimar*, *väävel*, *kaardimast*, *vaal*, *gaas*, *katel*, *Napoleon*, *Agustin de Vedia*. Viiesaja asemel ütles ta *üheksa*’]

Ta ütles, et 365 tähendab öelda kolm korda sada, kuus korda kümme ja viis korda üks; sellist analüüsi polevat olemas sellistes “numbrites” nagu *El Negro Timateo* või *manta de carne*⁴³→Le dije que decir 365 era

---

⁴³ *El Negro Timoteo* (Uruguay satiiriline ajakiri 19. saj. lõpust) ja *manta de carne* (veiste naha ja ribide vahelt saadav lihatükk) on glossariumites tõlgetena ära toodud vastavalt kui “neeger Timoteo” (1976), “Neeger Timateo” (2000) ja “lihatükk” (1976), “lihatekk” (2000).

decir tres centenas, seis decenas, cinco unidades; análisis que no existe en los “números” *El Negro Timoteo* o *manta de carne* [‘ma ütlesin talle et öelda 365 on öelda kolm korda sada, kuus korda kümme ja viis korda üks; analüüs, mida ei eksisteeri “numbrites” *El Negro Timoteo* või *lihatükk*’]

Viimase võõr- või laensõnade grupi moodustavad peamiselt ladina päritolu sõnad, millele leidub ka omasõnaline vaste ja mille kasutamine annab tekstile varjundi, mis iseloomustab teatud haridustasemega jutustajat või jutustajat, kes püüab teatud kultuuritasel näidata: verb, nasaalne, kronomeeter, ortograafia, demonstreerima, periood, mnemotehnika, visuaalne, originaalne, originaal, stoi-line, analoogiline, konkreetne, kompaktne, detail, žest.

4.4. “La otra muerte”/ “Teine surm”

Autor ise määratleb selle jutu peateema järelsõnas kogule *El Aleph* fantaasiana ajast Pier Damiani mõtete valgusel: “La otra muerte“ es una fantasía sobre el tiempo, que urdí a la luz de unas razones de Pier Damiani”. Teoloog Pier Damiani, Petrus Damianus või hispaania keeles Pedro Damián väidab *De Omnipotentias*, et jumal võib teha nii, et seda, mis on juhtunud, pole juhtunud: “Petrus Damianuse tüüpiline tees on jumaliku kõikvõimsuse absoluutne ülimuslikkus looduse ja ajaloo suhtes. [...] Jumalik kõikvõimsus ei leia piire isegi mitte minevikus: sest Jumal saab teha nii, et toimunud asjad ei ole toimunud: sest ta saab” (Abbagnano 1982:327). Kuid olulisem idee kui jumala kõikvõimsus on siin pigem kogu maailma muutumine üheainsa hetke muutmise tagajärjel.

Lugejale jutustatakse dokumentaalses stiilis lugu, mis näib rajanevat jutustaja enese kogemustel. Siin ristuvad mitmed teemad, kõige tähelepanuväärsem on ehk argentiinaliku ristumine universaalsega. Universaalsetest teemadest leiame peamistena aja kontsentreerumise ühteainsasse punkti, hetke, mis sümboliseerib inimese kogu saatust, hetke, mil ta saab igaveseks teada, kes ta on (jutu “Biografía de Tadeo Isidoro Cruz (1829–1874)” peateema). Pedro Damiáni jaoks oli see hetk Masolleri lahingu ratsarünnak: “El sonido y la furia de Masoller agotaban su historia”. Põhjuslikkuse seaduspära, mille kohaselt kõik on omavahel seotud ja üheainsa hetke muutumine toob tagajärjena kaasa lõputu muutuste rea sellele hetkele järgnevates hetkedes: “la intrincada concatenación de causas y efectos, que es tan vasta y tan íntima que acaso no cabría anular un solo hecho remoto, por insignificante que fuera, sin invalidar el presente. Modificar el pasado no es modificar un solo hecho; es anular sus consecuencias, que tienden a ser infinitas”. Universum kui kellelgi (jumala) unenägu – Damián saavutab igatsetud surma küll palavikudeliiriumis, kuid inimene saab vaevalt vahet teha unenäo ja tõelisuse vahel: “pero ya los griegos sabían que somos las sombras de un sueño”. Inimeste võimetus mõista universumi toimimise seadusi

ja korda: “He adivinado y registrado un proceso no accesible a los hombres, una suerte de escándalo de la razón”. Nendele universaalsetele teemadele on aluseks argentiina müüt, müüt vaprusest kui argentiinalikkuse peamisest joonest, Martín Fierrost kui gautšo arhetüübist ja austusest kangelasliku, verise surma vastu: “Sí, pero Damián como gaucho, tenía obligación de ser Martín Fierro - sobre todo ante gauchos orientales”. Sellele lisandub rivaliteet Uruguay ja Argentiina vahel (seda teemat käsitleb Borges ka jutustustes “Funes el Memorioso” ja “El Muerto”) – esimest peetakse metsikumaks ja ürgsemaks ning sellest lähtuvalt ka vapramaks ja ehedamaks: “la conciencia (tal vez incontrovertible) de que el Uruguay es más elemental que nuestro país y, por ende, más bravo...”. Borges kui argentiinlane, Damiáni kaasmaalane, tunneb tema argpüksliku käitumise pärast piinlikkust, otsekuü ütleks see midagi tema enese kohta: “Absurdamente, la versión de Tabares me avergonzó. [...] hace muchos años, yo había fabricado, sin proponérmelo, una suerte de ídolo; la versión de Tabares lo destruía”. Nende kahe teema, argentiinaliku ja universaalse ühendamisest tuleneb jutustuse peamotiiv, kahe surma motiiv, ihaldatud saatuse leidmine unenäo või alateadvuse kaudu, mida Borges käsitleb ka jutustuses “El Sur”. Veelgi sarnasem jutule “La otra muerte” on kakskümmend aastat varem kirjutatud Borgese emapoolsele vanaisale pühendatud luuletus “Isidoro Acevedo” kogus *Cuaderno San Martín*, kus kordub täpselt sama kahe surma motiiv – loomulik surm kopsupõletiku läbi ja mälus taas läbi elatud kangelaslik surm lahingus, erinevad on vaid asjaolud ja pärisnimed: “Cuando una congestión pulmonar lo estaba arrasando/ y la inventiva fiebre le falseó la cara del día,/ congregó los ardientes documentos de su memoria/ para fraguar su sueño” (OC 1:86).

Borges paigutab tegevustiku täpsesse ajalisse ja ruumilisse raami. Pedro Damián on argentiinlane Entre Ríose provintsist, kuid töötab tol hetkel sulasena Uruguays Río Negro või Paysandú provintsis. Tal pole oma päritolu tõttu mingit põhjust osaleda Uruguay kodusõjas (1903. ja 1904. aastal tõusis Uruguay valgete parteisse kuuluv väejuht Aparicio Saravia üles koleraadode keskvalitsuse vastu, Masolleri lahing oli selle ülestõusu viimane). Kangelassurma surres hüüab Damián Urquiza, eelmisel sajandil elanud Entre Ríose provintsi guberneri ja hilisema Argentiina Konföderatsiooni presidendi nime. Kolonel Tabares interpreteerib seda hüüdu järgmiselt: nagu võidelnuks Damián Caganchas või India Muertas umbes sada aastat tagasi. Tegemist on 1838. aastal puhkenud niinimetatud Suure Sõjaga (*Guerra Grande*), mis oli samaaegselt nii rahvusvaheline konflikt kui ka kodusõda ja milles võitlesid Argentiina föderaalid (Buenos Airese kuberner Juan Manuel de Rosas ja Entre Ríose kuberner Justo José Urquiza) ja Uruguay valged (Manuel Oribe, kes lasi oma väeosadele valged eraldusmärgid kinnitada⁴⁴) ühelt poolt ning Uruguay koleraadod ja

⁴⁴ Sellise valge eraldusmärgiga käis ka Damián kõrtsides uhkeldamas ning Borges mainib seda luuletuses “El gaucho” (*El oro de los tigres*) seoses gautšode sunniviisilise osalemisega *montoneras* kord ühel kord teisel poolel: “Murió por el color de una divisa” (OC 2:489).

Argentiina unitaarlased (Juan Lavalle) teiselt poolt. Cagancha lahing toimub Uruguays 29. detsembril 1839. aastal. Niisiis hüüab Damián oma kaasmaalase nime, kes rohkem kui pool sajandit varem oli samuti võidelnud Uruguay territooriumil ühel poolel valgetega.

Jutustaja annab detailitäpse ja usutava ülevaate sündmustest neljas etapis. Esimeses saab jutustaja kirja, milles sõber teatab talle ühe luuletuse (pealkirjaga “The Past”, ‘minevik’, esimese viitena jutustuses käsitletavale teemale) tõlke saatmisest ning kellegi Pedro Damiáni surmast kopsupõletikku, kes olevat enne seda meelde tuletanud Masolleri lahingut: “había revivido en su delirio la sangrienta jornada de Masoller”. Verb *revivir*, mida enam kasutatakse piltlikus tähenduses ‘meenutama’, on siin Borgesel kasutusel selle otseses etimoloogilises tähenduses ‘taas elama’, ‘ellu äratama’, kuigi see selgub lugeja jaoks alles jutustuse lõpus. Selline kahemõtteline sõnakasutus (kujundlikust tähendusest saab etimoloogia kaudu otsene) on samuti üks Borgese tüüpilisi võtteid jutustuse struktuuri ülesehitamisel lugejale vähehaaval kaarte avades (Alzraki 1983:195). Seejärel antakse lugejale kõik jutustajale teadaolevad andmed Pedro Damiáni kohta – ajaline ja ruumiline kontekst, jutustaja kohtumine temaga 1942. aastal ja kusagil leiduv foto.

Teine episood leiab aset Montevideos, kui jutustaja on kirjutamas sedasama juttu, mida lugeja samaaegselt loeb: “La fiebre y la agonía del entrerriano me sugirieron un relato fantástico sobre la derrota del Masoller”. Kuigi jutustaja jätkab informatiivses stiilis asjaolude esitamist, on lugejal nüüd põhjust kahtlema hakata, kas need asjaolud pole mitte kõik välja mõeldud ja range täpsusega paika pandud, saavutamaks “tegelikkuse efekti”. Jutustaja kohtub ülestõusust osavõtnud koloneliga ning too räägib talle Damiáni vääritud käitumisest lahinguväljal, mis jutustajale pettumuse valmistab, kuid aitab samas mõista Damiáni tagasihoidlikku ja vaikivat käitumist – ta oli häbistanud argentiinlasi uruguailaste ees.

Kolmas episood toimub uuesti koloneli juures, kellel on külas samuti ülestõusust osa võtnud sõber. Viimane meenutab, ilma et jutustaja temalt midagi küsiks, spontaanselt ning vestluskaaslaste ja võib-olla eneseigi üllatuseks detailse täpsusega Damiáni kangelaslikku surma Masolleri lahingus. Kolonel aga näib olevat Damiáni täielikult unustanud. Buenos Airesesse tagasi jõudes kohtub jutustaja oma kirjanikust sõpra, kes ei tea luuletuse tõlkest ega Pedro Damiánist midagi. Järgmise lõigu avalauses rõhutab jutustaja kirja pandu olemust kui sündmuste jäädvustamist: “Algunos hechos más debo registrar”. Kolonel saadab kirja, milles teatab, et mäletab nüüd hästi vaprat entrerrioslasi, kes lahingus langes. Jutustaja käib Damiáni kodukandis, ei leia aga Damiáni maja ega talumeest, kes Damiáni surma pealt olevat näinud, sest too on mõni aeg tagasi surnud. Otsides Damiáni fotot, mida teab enesel olevat, selgub, et nägu, mida oli meenutanud kui Pedro Damiáni, kuulub hoopis kellelegi teisele.

Olles esitanud eellood ja kõik vajalikud asjaolud, asub jutustaja kummalisi asjaolusid seletada püüdes oletusi tegema. Selline ülesehitus on omane mitmetele juttudele ja eriti esseedele: “Paso ahora a las conjeturas”. Võimalikke seletusi on

kolm ja need esitatakse järjekorras lihtsamast keerulisemani. Võimalus, et eksisteeris kaks Pedro Damiáni, ei seleta koloneli mäluhälbeid (jutustaja pole nõus aktsepteerima oletust, nagu oleks ta 1946. aastal kopsupõletikku surnud mehe välja mõelnud, sest temast ei ole jäänud ühtegi jälge maa peale ega inimeste mällu). Teine oletus tuleb jutustaja tuttavalt ja väidab, et Damián palus lahingus, hetk enne surma, et jumal ta koju tagasi viiks. Jumal viivitas pisut, selle ajaga oli aga mees juba jõudnud surra ja tema langemist oli pealt nähtud. Jumal ei saanud teda surnust ellu äratada, küll aga jätta teistele mulje, nagu oleks ta vaid minestanud ja elusana koduprovintsi tagasi pöördunud, kuigi tagasi pöördus vaid Damiáni vari, kellest tegelikkus jäi teisele poole nähtamatut klaasi ja kes “sures” lihtsalt haihtus. Kolmas oletus, mille jutustaja arvab tõese olevat, on inspireeritud Petrus Damianuse väitest, et jumal võib minevikku muuta. See versioon on kõige lihtsam ja kõige ennekuulmatum: “Así, en 1946, por obra de una larga pasión, Pedro Damián murió en la derrota de Masoller, que ocurrió entre el invierno y la primavera de 1904”. Siin tuleb mängu põhjuse ja tagajärje vaheline seos: muutes ühtainsat fakti minevikust, pidi muutuma ka kõik järgnev, kuid see sai toimuda vaid etappide kaupa – siit neli erinevat etappi: segadused luuletuse tõlkega, koloneli mälu muutused, foto ja Damiani maja kadumine, talumees, kes suri, sest oli näinud pealt Damiáni surma 1946. aastal.

Kõige üllatavamad ja keerulisemad on lugejale viimased kaks lõiku, milles Borges ei pane kirja sündmusi ega tee oletusi, vaid põimib neid osavalt omavahel: “Borges organiseerib äärmiselt sidusa fiktsionaalse töepärasuse, millest peagi keeldutakse kui lihtlabasest pealispindsest efektist. See keeldumine toimub just jutustaja jutustamisaktis, mis muudab kehtetuks ja seab kahtluse alla töepärasuse efekti läbi loodud tegelikkuse välisilme” (Alonso, Company Ramón 1986:530). Tunnistades, et pole ehk mitte alati “tõtt” kirjutanud, kaheldes oma mälus ja Pedro Damiáni olemasolus üldse, loodab jutustaja, et pole määratud kadumisele nagu too Damiáni mäletanud talumees. Ka esimeses lõigus mainitud luuletusel on siin oma osa (“Algo parecido acontece con el poema”) ning seda võib mõista mitmeti – kas mälestus selle tõlkest on väär või on kogu lugu ka sellest luuletusest inspiratsiooni saanud. Kõige kummastavam on järgmine oletus: “Hacia 1951 creeré haber fabricado un cuento fantástico y habré historiado un hecho real”. “La otra muerte” on kirjutatud 1949. aastal, nii oletab jutustaja-Borges, et paari aasta pärast on ta unustanud kõik, mis võiks viidata tegelikult toimunud sündmustele ja asjaoludele, pidades kõike vaid väljamõeldiseks, ning on ise seda teadmata ometi kirja pannud tõestisündinud loo. Viimases lõigus asetatakse lugeja ette paralleelselt Pedro Damiáni kaks surma, tundmatus sõjas ja kodus peetud lahingus, mis on tegelikult üks – suri ta ju kahekümne aastasel, olles ometi pikki aastaid seda surma igatsenud.

4.4.1. Tõlke analüüs

Võtmesõnad. Jutustuse “La otra muerte” võtmesõnadeks on kahtlemata *muerte*, ‘surm’ ja *morir*, ‘surema’, sest just surma-teema on jutustuse peateemaks. Sõna “surm” leidub tõlkes *muerte* vastena kõikidel juhtudel, kohati on sellest saanud liitsõna osa:

recordó su impetuosa muerte [‘mäletas tema tormilist surma’]→lõpuks mäletas tema kangelassurma

Ka tegusõna *morir* on tõlgitud pea kõikjal verbi “surema” (ühel korral “surma saama”) abil, välja arvatud kahel juhul, mil on kasutatud verbi “langema”. Kuna selle verbi tähendus on ‘lahingus surma saama’, siis tekivad tõlketekstis tänu selle kasutamisele sisulised vastuolud, mida vaatleme põhjalikumalt edasipidi. Esimeses näites kasutab originaal Diego Abarcost rääkides erinevat sõna (*fallecer*), eristamaks kahe mehe surma:

Quise interrogar al puestero Diego Abarco, que lo vio morir; éste había fallecido antes del invierno [‘kes nägi teda suremas; too oli elavate seast lahkunud enne talve’]→Tahtsin küsitleda kohalikku elanikku Diego Abaroad, kes oli Damiáni langemist pealt näinud, too aga oli ise talve hakul surnud

el valiente, que murió en Masoller en 1904 [‘kes suri Masolleris’]→teine – vapper kangelane, kes langes Masolleri all 1904. aastal

Sõnade *memoria* (*traer a la memoria*, *memorable*, *memorias*) ja *recordar* tõlkes on kasutatud mitmeid eritüvelisi sõnu, sealhulgas ka liitsõnu, nii on tõlke keelekasutus mõnevõrra varieeritum ja sünonüümirikkam: *guardar memoria*→mäletama; *memoria visual*→nägemismälu; *memorable*→meeldejääv; *traer a la memoria*→meelde tuletama; *vaivenes de la memoria*→mäluhälbed; *memorias*→mälestused; *recordar*→meelde tuletama, meenutama.

Universaalsete võtmesõnade seast leiame mõned, mis kuuluvad lõpmatuse teema alla (*remoto*, *vasto*, *infinito*), mis ei puudu pea ühestki Borgese jutustusest. Kuid kõige enam leidub käesolevas tekstis “salajase tagamõtte keele” (*el lenguaje del sentido secreto*) sõnu. Üks olulisemaid kaost esindavaid kujundeid või sümbolaid Borgesel on kindlasti labürint, milles inimene eksleb väljapääsu leidmata. Labürintlikud võivad olla majad ja linnad, kõrbed ja sood, mõttekäigud ja ideoloogiad. Ka *tejer*, ‘põimima’ kuulub salajase tagamõtte võtmesõnade hulka ning esineb sageli koos labürindiga. Tõlkes ei ole kumbki sellisena tõlgitud ning kujund on kaduma läinud:

de hombres dormidos y terrosos tejiendo laberintos de marchas [‘magavatest ja mullastest meestest, põimimas marsside labürinte’]→ uniste ja tolmuste meeste risti-rästi marssimisest

Oscuro, mille tähendus on enamasti ambivalentne (pime, tume, segane, ähmane, ebakindel), nõuab tõlkijalt ühe, enamasti loogiliselt seletatava tähenduse kasuks otsustamist:

Durante cuarenta años la aguardó con oscura esperanza→Tervelt nelikümmend aastat ootas ta seda varjatud lootuses

Järgmises näites esineb mitu olulist võtmesõna, millest kaks (*intrincada*, *íntima*) kuuluvad salajase tagamõtte keele sõnavarasse ja kaks lõpmatuse hulka (*vasta*, *remota*). Kui *remoto* tõlget võib pidada teatud ambivalentsete tähenduste eksplitseerimiseks (*hecho remoto*, ‘kauge sündmus’), siis *íntima* tõlge on pigem ebatäpne: need keerulised seosed võiksid olla sügavad, salajased:

En la Suma Teológica se niega que Dios pueda hacer que lo pasado no haya sido, pero nada se dice de la intrincada concatenación de causas y efectos, que es tan vasta y tan íntima que acaso no cabría anular un solo hecho remoto, por insignificante que fuera, sin invalidar el presente→ “Summa theologiae” ütleb, et Jumal ei saa muuta minevikku olematuks, aga seal pole midagi öeldud põhjuste ja tagajärgede keerulise seose kohta, mis on nii tohutu ja nii salapärase, et võimatu on ühtainsatki minevikufakti kaotada, olgu ta nii tühine kui tahes, ilma et see olevikku ei tühistaks.

Imagen, mis võib tähendada nii kuju, kujutist, välimust, sarnasust kui ka poeetilise nägemuse väljendust, esineb jutus neli korda, seoses mineviku, surma ja Damiániga. Analüüsides selle võimalikku tähendust, võib näha, et erinevad versioonid on võimalikud, kuid iga versiooni valimisega kaasneb ka erinev sisuline tähendus: “kujutus” ehk “kujutuspilt, ettekujutamise tulemus” näib viitavat selle pildi eksisteerimisele üksnes kellegi ettekujutuses, subjektiivsena, ebareaalsena; “kujutis” (kujutatu, kujutamise tulemus, nähtav pilt või kuju) seevastu viitab millelegi kõigile ühtviisi nähtavale; “kuju” aga on veelgi konkreetsem väline vorm, figuur, kogu. Suurim filosoofiline erinevus tekib just teise näite puhul, kus tuleb küsida, mida siis õieti jumal muuta saab, kas minevikupilte, kujutisi või meie subjektiivseid kujutuspilte minevikust, kas minevikumuutmine toimub väljaspool inimest, universaalselt, või iga inimese subjektiivses, meelelises teadvuses. Samas näites väidab tõlke jutustaja, et jumal ei muutnud mitte surma kujutist (või kujutlust surmast) millegi muu kujutiseks (või kujutluseks millestki muust), vaid surma enda millekski muuks:

el olvido que anula en tan poco tiempo la imagen y hasta el nombre [‘kuju, kujutluspildi, kujutise’]→et ta võis nii kiiresti unustada mehe não ja isegi nime

Dios, que no puede cambiar el pasado, pero sí las imágenes del pasado, cambió la imagen de la muerte en la de un desfallecimiento [‘mineviku kujutis’, ‘surma kujutis’]→Jumal kes ei saa muuta minevikku, küll aga meie kujutlusi minevikust, muutis surma varjusurmaks

su tenue imagen se perdió [‘tema habras kaju/kujutis kadus’]→siis kadus ka ähmane kujutus temast

Sombra kasutus sarnaneb nii sisult kui ambivalentsuselt eelmisele vaadeldud sõnale. Tõlkija on selle kahel korral lahendanud liitsõna kasutamiseга:

la sombra del enterriano volvió a su tierra→ja nii pöörduski enterriios-lase vari kodumaale tagasi

debemos recordar su condición de sombra→peame arvestama tema kui varjukuju olukorda

somos las sombras de un sueño→et me oleme varjukujud kellegi unenäost

Sueño (*soñar*), ‘unenägu’, ‘uni’, unistus’ (‘unistama’, ‘und nägema’, ‘välja mõtlema’, ‘ette kujutama’) haakub kahe eelmise mõistega. Antud sõna puhul tuleb silmas pidada Borgese teemasid tegelikkusest kui kellegi (jumala) unenäost ning unenäo ja tegelikkuse haprast piirist:

el sueño de un matrero [‘põgeniku unenägu’]→mõrtsuka unistusena

somos las sombras de un sueño→me oleme varjukujud kellegi unenäost

la de haber yo soñado al primero [‘nagu oleksin ma esimese välja mõelnud’]→nagu oleksin ma alguses vaid und näinud

Conjetura, ‘oletus’ (*conjeturar*, ‘oletama’) on samuti üks sagedamini esinevaid ja iseloomulikumaid sõnu Borgese tekstides, väljendades inimese (jutustaja) püüdu teda ümbritsevat tegelikkust mõista(tada), mõtestada. Tõlke puhul torkab silma suundumus kasutada mitmeid sünonüüme, eriti kui originaaltekstis esindab *conjeturat* asesõna või on see elliptiline:

Paso ahora a las conjeturas. La más fácil, pero también la menos satisfactoria, postula dos Damianes [‘lähen nüüd oletuste juurde, kõige

lihtsam, aga ka kõige ebarahuldavam, postuleerib kahte Damiani']
→Edasi pidin siirduma oletuste valda. Kõige lihtsam, samas aga ka
kõige ebarahuldavam, oli hüpotees kahest Damiánist

No acepto, no quiero aceptar, una conjetura más simple→Ma ei lepi, ei
tahagi leppida veel lihtsama oletusega

Más curiosa es la conjetura sobrenatural→Hoopis huvitavam on üle-
loomulik seletus

Esa conjetura es errónea, pero hubiera debido sugerirme la verdadera (la
que hoy creo la verdadera) ['see oletus on vale, kuid oleks pidanud
sisendama mulle tõelise (selle, mida täna pean tõeliseks)']→Selline
oletus on vale, kuid see oleks pidanud sisendama minusse tõelise
mälupildi (selle, mida ma täna pean tõeliseks)

Järgmiste näidete puhul on tegemist tegemist pigem võtmemomentidega, st
teatud sõnu teatud viisil kasutades suunab autor lugejat jutustaja poolt välja
pakutud viimase selgituseni. Esimeses kolmes näites esinev *revivir* võiks ka olla
üks antud jutustuse võtmesõnu. Sõnaraamatu järgi on selle tähenduseks ellu
ärkama, toibuma, taas puhkema ja meenutama, millest antud konteksti sobib
meenutama. Kuid on teada, et Borges kasutas sõnu ka nende etümoloogilises
tähenduses, ehk siis siin *re+vivir*, 'taas elama', 'taas läbi elama', mida tõlge ka
sellisena kasutab:

El hombre, arrasado por la fiebre, había revivido en su delirio la
sangrienta jornada de Masoller→Kõrges palavikus soniv mees olevat
taas läbi elanud Masolleri verise lahingupäeva

no me sorprendió que los reviviera, en la hora de su muerte→mind ei
üllatanud, et oma surmatunnil elas ta selle uuesti läbi

En la agonía revivió su batalla ['agoonias meenutas/elas uuesti läbi']→
Aagoonias taaselustus lahing

Ka *desfallecimiento*, sõnaraamatu järgi 'nõrkushoog, jõuetus, meeleolulangus',
üks tõlgendusi võib antud teksti puhul olla etümoloogiline: *des+fallecimiento*,
'eba+surm'. Millise sisulise tähendusnihke toob kaasa tõlketekstis valitud
variant (varjusurm – letargia, tardumus, inimene, kes näib olevat surnud, ei ole
seda tegelikult), vaatleme üldises tõlkeanalüüsis allpool:

cambió la imagen de la muerte en la de un desfallecimiento→muutis
surma varjusurmaks

Eitus. Negatiivse eesliitega (*in-, im-, i-*) sõnade hulgast leiame võtmesõna *infinito*, mis on nagu mitmed teisedki seda liiki sõnad tõlgitud negatiivse järelliite -tu abil (*incontrovertible*→vankumatu; *más inaudita*→senikuulmatum; *inocente*→ilmsüütu):

que tienden a ser infinitas [‘mis kalduvad olema lõpmatud’]→mille arv läheneb lõpmatusele

Teisteks tõlkevariantideks on eitav konstruktsioon või otsese eituse vältimine:

hacía innecesario a Emerson [‘tegi Emersoni mittevajalikuks’]→hispaaniakeelne kirjandus on ka ilma Emersonita piisavalt tüütu

aquella no fue inmediata [‘vahetu’]→ei toimunud mitte kohe

por insignificante que fuera [‘tähtsusetu’]→olgu ta nii tühine kui tahes

produjo las incoherencias que he referido [‘seosetused’]→ja tekitaski noid segadusi, millest ma äsja rääkisin

Käesoleva jutustuse seisukohast on oluline ka verb *invalidar*, ‘tühistama’, ‘kehtetuks muutma’, mis haakub negatiivse eesliite a- abil loodud verbiga *anular*, ‘annulleerima, tühistama’; mõlemaid kasutatakse ajaloo sündmuste ja nende lõputute tagajärgede tühistamisest rääkides. Tõlge kasutab siin tegusõnu “tühistama” ja “kaotama” ning ühel juhul ka “unustama”:

sin invalidar el presente→ilma et see olevikku ei tühistaks

el olvido que anula en tan poco tiempo la imagen→et ta võis nii kiiresti unustada mehe näo

acaso no cabría anular un solo hecho remoto→et võimatu on ühtainsatki minevikufakti kaotada

es anular sus consecuencias → see tähendab kaotada kõik tema järelmõjud

Des- eesliitega sõnade seas on olulisim ehk *desfallecer*, mida käsitlesime ülal. *Desamparo*, ‘hüljatus’, ‘mahajäetus’, võiks liigituda aja ja ruumi hõlmamatust käsitlevate sõnade hulka, väljendades siin Damiáni üksildust, millele jutustaja hiljem ka selgituse leiab: “Súbitamente comprendí la reserva y la obstinada soledad de Damián”. Tõlkes on sellele vaste leidmisest loobunud:

en aquel desamparo→ajasin ma seal temaga juttu

Ülejäänud *des-* eesliitega sõnade puhul on tõlkes eitava liitega sõna kasutatud vaid ühel juhul, vähemalt veel ühel juhul oleks see ehk samuti võimalik olnud:

recordó con desorden y con amor [‘korratusega ja armastusega’]→ meenutas vassides ning suure armastusega

más singular que el desdichado Poe→hoopis omapärasem kui õnnetu Poe

Eitav konstruktsioon või litootes, mida kohtame Borgese tekstides sageli, on tõlkes pea täielikult muutunud jaatavaks konstruktsiooniks:

de una guerra civil que me pareció menos la colisión de dos ejércitos que el sueño de un matrero [‘kodusõjast, mis näis mulle vähem kahe sõjaväe kokkupõrke kui lindprii unenäona’]→kodusõjast, mis mulle näis pigem mõrtsuka unistusena kui kahe sõjaväe kokkupõrkena

Yo hubiera preferido que los hechos no ocurrieran así [‘ma oleksin eelistanud, et asjad ei oleks toimunud nii’]→Mulle oleks meeldinud, kui sündmused oleksid teisiti kujunenud

la literatura española era tan tediosa que hacía innecesario a Emerson [‘hispaania kirjandus on nii üksluine, et muudab Emersoni ebavajalikuks’]→hispaaniakeelne kirjandus on ka ilma Emersonita piisavalt tüütu

acaso no cabría anular un solo hecho remoto, por insignificante que fuera, sin invalidar el presente [‘ehk ei ole võimalik tühistada ühtainustki kauget sündmust, kui tähtsusetu see ka poleks, ilma olevikku kehtetuks muutmata’]→et võimatu on ühtainsatki minevikufakti kaotada, olgu ta nii tühine kui tahes, ilma et see olevikku ei tühistaks

No menos corroborativo es el caso [‘mitte vähem tõendav on’]→ Niisama kindlalt räägib meie kasuks kohaliku elaniku Abaroa juhtum

acaso no hay mayores felicidades [‘ehk pole suuremat õnne’]→ja suuremat õnne võib-olla polegi olemas

Kahe- ja kolmeliikmelised konstruktsioonid. Enamusel juhtudest tõlge neid konstruktsioone järgib, välja arvatud järgmistes näidetes, milles konstruktsioonide struktuur on muutunud. Teise näite puhul on kahest omaette täienditega elemendist saanud üks kahe täiendiga element, mis toob kaasa sisulise muutuse kogu jutustuse mõistmise suhtes:

poeta más complejo, más diestro y sin duda más singular que el desdichado Poe [‘keerukam, osavam ja kahtlemata omapärasem luuletaja’]→poeedist endast, kes oli väga keeruline natuur, väga andekas ja kahtlemata hoopis omapärasem kui õnnetu Poe

una triste guerra ignorada y en una batalla casera [‘ühes armetus tundmatus sõjas ja ühes koduses lahingus’]→mingi armetu ja tundmatu kodusõja lahingus

Kõnekujunditest vaatleme siin kahte metonüümiajuhtu, millest ühe puhul on tõlkes märgata muutusi suurema mõistetavuse suunas. Tegemist on W. Faulkneri romaani *The Sound and the Fury* hispaaniakeelse tõlke ühe variandi pealkirjaga ning ühtlasi tsitaadiga *Macbethist*, mida tõlkija pole tähele pannud või pidanud oluliseks tõlkida eesti keeles kasutatud variandi abil:

El argentino que flaqueó ante las balas [instrument tegevuse asemel]→üks argentiinlane, kes kuulide ees põnnama löi

El sonido y la furia de Masoller agotaban su historia [efekt põhjuse asemel; ‘Masolleri müra ja raev’ *pro* Masolleri lahing ammendas tema loo]→Masolleri lahingumõll ja võitlusraev oli kogu tema lugu

Kordused ja parallelismid. “La otra muertes” on olulised nii lausesisesed kui lauseülesed, teksti piires esinevad kordused. Viimased tekivad seoses sündmuste korduvusega, jutustaja korduvate selgituste, oletuste ja versioonidega, kuid peamiselt seoses kahe ajaloo tekkimisega, kahe surma teema ja paralleelidega. Lausesisestes kordustes leidub tõlketekstis muutusi, mis sageli on märgatavad alles tähelepanelikul vaatlemisel, kuid mis ometi on kogu teksti ulatuses tähendusrikkad:

fue adonde fueron los amigos [‘läks, kuhu läksid tema sõbrad’]→lahkus Pedro Damián sealte koos sõpradega

tan animoso y tan ignorante como ellos [‘niisama vapper ja niisama ignorantne kui nemad’]→ kes olid niisama vahvad ja rumalad nagu temagi

yo conversé con él una tarde (yo traté de conversar con él una tarde) [‘vestlesin temaga ühel õhtul (püüdsin vestelda temaga ühel õhtul)’]→ühel õhtul 1942. aasta paiku ajasin ma seal temaga juttu (või püüdsin ühel õhtul temaga juttu ajada)

Supé que no vería más a Damián y quise recordarlo; tan pobre es mi memoria visual que sólo recordé una fotografía que Gannon le

tomó→Teades, et ma Damiáni enam ei näe, tahtsin teda meelde tuletada; minu nägemismälu on niivõrd vilets, et suutsin meenutada vaid üht fotot, mille Gannon oli temast teinud

un hombre acosado por un acto de cobardía es más complejo y más interesante que un hombre meramente animoso→et arguses süüdis-
tatud inimene on hoopis keerulisem ja huvitavam kui lihtsalt julge
mees

el cobarde que murió en Entre Ríos hacia 1946, el valiente, que murió
en Masoller en 1904 [‘argpüks, kes suri’; vapper, kes suri’]→üks oli
argpüks, kes suri Entre Ríose provintsis 1946. aastal; teine - vapper
kangelane, kes langes Masolleri all 1904. aastal

su tenue imagen se perdió, como el agua en el agua [‘nagu vesi
vette’]→siis kadus ka ähmane kujutus temast, nii nagu vesi kaob
vette

contra Aristóteles y contra Fredegario de Tours→vastu Aristotelesele
ja Fredegariusele Tours’ist

luego, lo olvidó totalmente; luego, recordó su impetuosa muerte→siis
unustas ta mehe täiesti, lõpuks mäletas tema kangelassurma

Tekstisisesed kordused, mille puhul täpsus on veelgi olulisem ja ka sisuliselt
tähtis, on tõlkes kohati samuti ebatäielikud:

Absurdamente, la versión de Tabares me avergonzó [...] la versión de
Tabares lo destrozaba→Tobe lugu, aga mul hakkas Tabarese
versiooni pärast häbi [...] Tabarese käsitus oli selle hävitanud

una bala lo acertó en pleno pecho [...] una bala lo acertó en pleno
pecho→ja kuul tabas teda rinda [...] kuul tabas teda otse rinda

y la sombra del entrerriano volvió a su tierra. Volvió, pero debemos
recordar su condición de sombra [‘ja enterrioslase vari naases kodu-
maale. Naases, kuid’]→ja nii pöörduski enterrioslase vari kodumaale
tagasi. Seejuures peame arvestama tema kui varjukuju olukorda

Sospecho que en mi relato hay falsos recuerdos. Sospecho que Pedro
Damián (si existió)→Kardan, et minu jutustuses on valesid mälestusi.
Kahtlustan Pedro Damiáni

en la hora de su muerte... [...] en la hora de su muerte [...] en la hora de su muerte→oma surmatunnil [...] oma surmahetkel [...] tema surmatunnil

Kohati järgib tõlge lauseülest kordust täpselt, järgmise näite puhul on lisaks tegemist küllalt komplitseeritud juhtumiga, mis nõuab tõlkijalt tähelepanelikkust:

si el destino me trae otra batalla, yo sabré merecerla. [...] el destino al fin se la trajo [...] La trajo en forma de delirio→kui saatus peaks mulle andma veel ühe lahingu, siis suudan ma seda väärida. [...] ja lõpuks saatus andiski talle selle tema surmatunnil [...] Andis deliiriumi kujul

Nominalisatsioon. Käesolevast jutustusest leitud nominalisatsioonide (mis esinevad peamiselt aluse ja sihitise funktsioonis) puhul võib öelda, et tegemist on konstruktsioonidega, mis annavad edasi ideed passiivsusest. Esiteks Damián, kujutatud tavalise maapoisina, kellega juhtuvad kummalised sündmused, milles tema tahe avaldub vaid lootuses surra teist korda, väärikamalt, vastavalt arhetüüpselale käsitusele väärikast surmast. Damián justkui poleks oma elu ega tahte peremees, temaga toimuvate sündmuste puhul on tegijaiks asjaolud ise: surm, ülestõus, sõda, häbi. Tõlkes ei ole selline tõlgendus alati võimalik, mitmel korral on alustest saanud määrused:

La revolución de 1904 lo tomó en una estancia [‘1904. aasta ülestõus tabas teda ühes estanssias’]→1904. aasta revolutsiooni puhkedes töötas ta

El sonido y la furia de Masoller agotaban su historia [‘Masolleri müra ja raev ammendasid tema loo’]→Masolleri lahingumõll ja võitlusraev oli kogu tema lugu

de pronto lo arrastró esa patriada [‘äkki haaras see patriada ta kaasa’]→ja siis äkki sattus tapatalgute keerisesse

Súbitamente comprendí la reserva y la obstinada soledad de Damián; no las había dictado la modestia, sino el bochorno [‘neid polnud dikteerinud mitte tagasihoidlikkus vaid häbi’]→Äkki sai mulle selgeks Damiáni sõnaahtrus ja kangekaelne üksildus; see polnud tingitud mitte tagasihoidlikkusest, vaid häbist

La muerte lo llevó a los veinte años→Surm röövis ta kahekümnendal eluaastal

Ka jutustaja käsitleb toimunud sündmusi teatud distantsilt, võtmata vastutust teda ümbritsevate asjaolude või teda valdavate tunnete eest. Nii teatatakse jutustajale luuletuse saatmisest, Damiáni palavik ja agoonia sisendavad talle fantastilise jutustuse, koloneli arvamus teeb talle häbi ja hävitab tema loodud iidoli, seikade puudumine jutustuse tarvis sunnib teda minema koloneli juurde, jutustus ei taha kuidagi kuju võtta, koloneli unustamine põhjustab jahmatust, mis kordub linnas Gannonit kohates, oletus väidab kahe Damiáni olemasolu, selle viga peitub mõistatusliku mitteselgitamises, koloneli unustus tühistab kuju ja nime, värsid suunavad uurima ja tõstatavad probleemi, ühe ajaloo kaotamine tekitab ebakõlasid, asjaolud pehmendavad jutustaja privileegi. Tõlkes on mõned nendest juhtudest lahendatud sarnasel viisil, mõnedes saab tegijaks, aluseks, jutustuse tegelane, kohati läbi originaali aluse muutmise määruseks või kõrval-lause loomise; aluse ja öeldise vahele võib ilmuda selgitavat informatsiooni või võib alusest saada alus öeldistätelauses:

Gannon me escribió de Gualeguaychú, anunciando el envío de una versión [‘Gannon kirjutas mulle Gualeguaychúst, teatades ühe versiooni saatmisest’]→teatas Gannon Gualeguaychüst, et saadab mulle

Me daría miedo encontrarla [‘mulle teeks hirmu selle leidmine’]→
Ma kardan seda leida

La fiebre y la agonía del entrerriano me sugirieron un relato fantástico sobre la derrota de Masoller [‘palavik ja agoonia sisendasid mulle fantastilise jutu’]→Entre Ríose mehe palavik ja surm inspireerisid mind alustama fantastilist juttu lüüasaamisest Masolleri all

Absurdamente, la versión de Tabares me avergonzó [‘Tabarese versioon tegi mulle häbi’]→Tobe lugu, aga mul hakkas Tabarese versiooni pärast häbi

la versión de Tabares lo destrozaba→Tabarese käsitus oli selle hävi-tanud

En el invierno, la falta de una o dos circunstancias para mi relato fantástico (que torpemente se obstinaba en no dar con su forma) hizo que yo volviera a la casa del coronel Tabares [‘talvel, ühe või kahe seiga puudumine minu fantastilise jutu tarvis (mis kangekaelselt keeldus kuju võtmast) sundis mind uuesti minema kolones Tabarese juurde’]→Kuna minu fantastilises loos (mis ei tahtnud kuidagi ilmet võtta) ikka veel paar üksikasja puudu jäi, siis pidin talvel veel kord kolonel Tabarese pool ära käima

En Buenos Aires, el estupor que me produjo su olvido se repitió [‘Buenos Aireses, jahmatus, mille tekitas tema unustamine, kordus’]→Buenos Aireses ootas mind tema unustamisest põhjustatud hääminguga sarnane uus ehmatus

La más fácil, pero también la menos satisfactoria, postula [‘kõige lihtsam, aga ka kõige ebarahuldavam, väidab’]→Kõige lihtsam, samas aga ka kõige ebarahuldavam, oli hüpotees kahest Damiánist

Su defecto reside en no explicar lo realmente enigmático [‘selle puudus peitub tõeliselt saladusliku mitteselgitamises’]→Viga on selles, et kõige mõistatuslikum jääb seletamata

el olvido que anula en tan poco tiempo la imagen y hasta el nombre del que volvió [‘unustus, mis tühistab nii lühikese aja jooksul’]→see, et ta võis nii kiiresti unustada mehe näo ja isegi nime

a cuyo estudio me llevaron dos versos del canto XXI del Paradiso, que plantean precisamente un problema de identidad [‘mille uurimiseni viisid mind värsid, mis püstitavad’]→mida uurima mind juhatasid “Paradiso” XXI laulu kaks värsirida, kus on püstitatud just nimelt identsuse probleem

Ésta es la que vivimos ahora, pero la supresión de aquella no fue inmediata y produjo las incoherencias que he referido→Viimane on see, milles me praegu elame, kuid teise kaotamine ei toimunud mitte kohe ja tekitaski noid segadusi, millest ma asja rääkisin

pero algunas circunstancias mitigan ese privilegio temible→kuid mõningad asjaolud pehmendavad minu hirmuäratavat eesõigust

Modaalsus. Sulud, kahtlused, täpsustused. Esmapilgul ei näi selles kategoorias originaaliga võrreldes olevat suuri muutusi, kuid detailidesse süvenedes võib leida kergeid modifikatsioone, mis on klassifitseeritavad ja muudavad teatud määral teksti modaalsust.

Järgmistes näidetes puudub tõlkes või asub teisel positsioonil lausesisene kiilsõna või -fraas või üldlaiend, mille abil jutustaja originaalis märgib oma arvamuse subjektiivsust. Tekstuaalse funktsiooni aspektist liigituvad need näited samasse kategooriasse, milles vaadeldakse määruse või rõhumäärsõna asetsemist aluse ja öeldise või öeldise ja sihitise vahel:

El gaucho Martín Fierro, pensé, es menos memorable, que Lord Jim o que Razumov [‘gautšo Martín Fierro, mõtlesin, on vähem meeldejääv’]→

Gautšo Martin Fierro ei ole sugugi nii meeldejääv kui Lord Jim või Razumov

Se habló, previsiblemente, de Masoller [‘räägiti, ettearvatult, Masollerist’]→ Võis juba arvata, et jutt tuleb Masolleri lahingust

Lo interrumpí con acritud. —Ya sé —le dije—. El argentino que flaqueó ante las balas [‘katkestasin teda kibedusega – juba tean – ütlesin talle –’]→ Katkestasin teda ja ütlesin teravalt: “Ma juba tean, üks argentiinlane, kes kuulide ees põnnama löi.”

Hablaba, a no dudarlo, de otro Damián [‘ta rääkis, kahtlemata, teisest Damiánist’]→ Polnud kahtlust, et ta rääkis kellestki teisest Damiánist

Pedro Damián, decía Ulrike, pereció en la batalla, y en la hora de su muerte suplicó a Dios que lo hiciera volver a Entre Ríos [‘Pedro Damián, ütles Ulrike, langes lahingus’]→ Ta ütles, et Pedro Damián langes küll lahingus, kuid oma surmahetkel palus ta Jumalat, et see ta Entre Ríosesse tagasi viiks

éste murió, lo entiendo, porque tenía demasiadas memorias [‘see suri, nagu ma aru saan, sest’]→ Nagu mina aru saan, suri too mees

Muutusi leidub ka sidesõnade kasutamises, enamasti on tegemist sidesõna lisamisega ja seega suurema sidususe loomisega:

yo conversé con él una tarde (yo traté de conversar con él una tarde)→ ühel õhtul 1942. aasta paiku ajasin ma seal temaga juttu (või püüdsin ühel õhtul temaga juttu ajada.)

Absurdamente, la versión de Tabares me avergonzó→Tobe lugu, aga mul hakkas Tabarese versiooni pärast häbi

Sí, pero Damián, como gaucho, tenía obligación de ser Martín Fierro—sobre todo, ante gauchos orientales [‘jah, kuid Damián kui gautšo oli kohustatud olema Martín Fierro – eriti uruguay gautšode ees’]→Ja ikkagi, Damián kui gautšo oli kohustatud olema Martin Fierro— ja seda eriti Uruguay gautšode silma all

Järgmistes näidetes on mitmesuguste võtete abil tõlkes saavutatud suurem konkreetsus või kindlus jutustaja väidetes:

temí que detrás de sus palabras casi no quedaran recuerdos [‘kartsin, et tema sõnade taha ei ole peaaegu jäänud mälestusi’]→ja ma hakkasin kartma, et tema sõnade taha pole jäänud mingeid mälestusi]

Con un principio de terror advertí [‘hirmu algega/tärkava õudusega’]→
Õudusest haaratuna märkasin

Fue preparando, sin duda sin saberlo, el milagro [‘kahtlemata seda aimamata’]→ise muidugi seda aimamata

una suerte de escándalo de la razón [‘teatav mõistuslikkuse skandaal/šokk/krahh’]→mõistuslikkuse omalaadset ning skandaalset kraahi

“La otra muertes” (ja ka teistes sarnase struktuuriga juttudes) kasutab Borges tõenäolist tulevikku (*futuro de probabilidad*), mis hispaania keeles konstrueeritakse tuleviku verbivormi abil (*futuro absoluto*) ja mis väljendab arvamust, oletust või kahtlust; hüpoteetilist tulevikku (*futuro hipotético*), mis kujutab endast mineviku tulevikku, st tuleviku tegevust mineviku vaatepunktist, ning väljendab lõpetamata võimalikkust minevikus või tulevikus; ennetulevikku (*antefuturo*), mis väljendab lõpetatud võimalikkust minevikus. Jutustaja kasutab neid ajavorme kahtluse ja ebamäärasuse väljendamiseks, ent tõlge ignoreerib neid modaalsuse markereid:

Un par de años hará (he perdido la carta) [‘paar aastat tagasi umbes/ehk’]→Paar aastat tagasi (olen kirja kaotanud)

que acaso no cabría anular [‘ehk ei oleks võimalik’;]→võimatu on ühtainsatki minevikufakti kaotada

para creer algún día que su historia me fue sugerida por los argumentos de Pier Damiani [‘et uskuda ühel päeval, et tema lugu sisendati mulle Pier Damiani väidete poolt’]→et ühel päeval kirjutada jutt, mille mulle on inspireerinud Pier Damiáni väited

Hacia 1951 creeré haber fabricado un cuento fantástico y habré historiado un hecho real [‘1951 aasta paiku saan (ilmselt) uskuma, et olen välja mõelnud fantastilise jutustuse, olles (arvatavasti) kirjeldanud tegelikku sündmust’]→1951. aastal hakkas arvama, et olen maha saanud fantastilise jutuga ning jäädvustanud reaalse ajaloolise fakti

también el inocente Virgilio, hará dos mil años, creyó anunciar el nacimiento de un hombre [‘umbes kaks tuhat aastat tagasi’]→uskus ka ilmsüütu Vergilius kaks tuhat aastat tagasi, et kuulutab inimlapse sündi, ennustas aga Jumala tulekut

Üldavaldused. Olevikuvormis üldavaldused märgivad antud jutustuse puhul kirjutamise samaaegsust lugemisprotsessiga või sündmuste lõpetamatust jutustamis- või kirjutamisprotsessi jooksul. Oleviku kasutamine lisab jutustaja väidetele vahetust ja tõepära. Tõlkes on kahel juhul neljast oleviku asemel kasutatud minevikku, mis võib kaasa tuua ka sisulisi muudatusi:

Algunos hechos más debo registrar→Pean ära märkima veel mõningad asjaolud

Paso ahora a las conjeturas [‘siirdun nüüd’]→Edasi pidin siirduma oletuste valda

La adivino así→Arvan, et asi on nii

Algo parecido acontece con el poema [‘midagi sarnast sünnib luuletusega’]→Midagi sellist juhtus ka luuletusega

Hinnangulised või kõnekeelise varjundiga sõnad tõlketekstis. Kõige enam torkavad tõlketekstis silma määr- või rõhumäärsõnad (sagedamini esinevad “hoopis”, “veel”, “ka”, “ikka”, “ise”) ning -gi, -ki järelliited, mis modifitseerivad jutustaja teksti ja aitavad seda lugejale lähemale tuua, rõhutades teatud detaile:

don Pedro Damián, keda ma peaksin veel mäletama→de quien yo guardaría alguna memoria

teade tundus mulle üsnagi ootuspärane ja peaaegu loomulik→noticia me pareció previsible y hasta convencional [‘uudis näis mulle etteaimatav ja isegi konventsionaalne’]

töötas ta kuskil Rio Negro või Paysandú kandi estanssias→en una estancia de Río Negro o de Paysandú [‘ühes Río Negro või Paysandú estanssias’]

kes olid niisama vahvad ja rumalad nagu temagi→tan animoso y tan ignorante como ellos.

ja ka otsustavas lahingus→y en la batalla última

Pisike guaranii, keda poisid veel Daymániks hüüdsid→Un tapcito que le decían Daymán los muchachos

Hoopis teise tooniga ütles ta→Con otra voz dijo [‘teise häälega ütles ta’]

ja jäi kas siis tõelise või teeseldud piinlikkusega järsku vait→y la cortó de golpe, con fingida o veraz incomodidad [‘katkestas selle järsult, teeseldud või tõelise ebamugavustundega’]

et sõda on nagu naine, kõlbab ainult meestele proovikiviks→la guerra servía, como la mujer, para que se probaran los hombres [‘sõda sobib nagu naine meestele enese proovilepanekuks’]

enne lahingut ei tea keegi, kes ta õieti on→antes de entrar en batalla, nadie sabía quién es [‘enne lahingusse minemist ei teadnud keegi, kes ta on’]

olevat ta end üleval pidanud nagu mees ikka→se portó como un hombre [‘käitus ta nagu mees’]

aga hoopis teine lugu olnud siis→pero otra cosa fue cuando

on kokku tulnud just teda tapma→cinco mil hombres se habían coaligado para matarlo

on hoopis keerulisem ja huvitavam kui lihtsalt julge mees→más complejo y más interesante que un hombre meramente animoso.

Martin Fierro ei ole sugugi nii meeldejääv→El gaucho Martín Fierro, pensé, es menos memorable

Ja ikkagi, Damián kui gautšo oli kohustatud olema Martin Fierro→Sí, pero Damián, como gaucho, tenía obligación de ser Martín Fierro [‘jah, kuid Damián’]

ikka veel paar üksikasja puudu jäi→la falta de una o dos circunstancias para mi relato fantástico

meiega ühinesid veel mõned mehed→se nos incorporó alguna gente

kes sai otse lahingu eelõhtul surma→que murió la víspera de la acción

Ta polnud veel kahtekümmendki täis, aga juba nii vapper→Tan valiente y no había cumplido veinte años [‘nii julge ja polnud kaksikümmend täis’]

nii nagu rünnakul ikka→que es lo que se grita en las cargas

Ma nagu polekski Masolleri all võidelnud→No como si peleara en Masoller [‘mitte nagu võitleks Masolleris’]

ja sedagi sada aastat tagasi→hará un siglo [‘umbes sajandi eest’]

Nii ei õnnestunudki meil→No pudimos lograr que lo recordara.

ei ole mõelnudki seda tõlkida→Dijo que no pensaba traducirlo [‘ta ütles, et ei kavatse seda tõlkida’]

hispaaniakeelne kirjandus on ka ilma Emersonita piisavalt tüütu→la literatura española era tan tediosa que hacía innecesario a Emerson.

kuid sellest polnud mingit kasu→Se lo dije, en vano [‘ütlesin talle seda, asjatult’]

ja et veel samal ööl olid sõdurid matnud tema põrmu→y que enterraron esa noche sus hombres, al pie de la cuchilla

too aga oli ise talve hakul surnud→éste había fallecido antes del invierno [‘too oli elavate hulgast lahkunud enne talve’]

Kõige lihtsam, samas aga ka kõige ebarahuldavam→La más fácil, pero también la menos satisfactoria

Hoopis huvitavam on üleloomulik seletus→Más curiosa es la conjetura sobrenatural

ja nii pöörduski enterrriioslase vari kodumaale tagasi→y la sombra del enterriano volvió a su tierra

kui ta “suri”, siis kadus ka ähmane kujutlus temast→“murió”, y su tenue imagen se perdió [‘ta “suri” ja tema ähmane kujutis kadus’]

ise muidugi seda aimamata→sin duda sin saberlo

võimatu on ühtainsatki minevikufakti kaotada→no cabría anular un solo hecho remoto

ja tekitaski noid segadusi→produjo las incoherencias que he referido

kui ta üldse eksisteeris→si existió

Midagi sellist juhtus ka luuletusega→Algo parecido acontece con el poema

Samuti leidub “Teises surmas” sõnu ja fraase, mida võib liigitada erineva astmega argikeelelise sõnavara hulka. Suurema osa puhul on tegemist nõrga argikeelelise varjundiga:

Kõrges palavikus soniv mees→El hombre, arrasado por la fiebre
[‘palavikust laastatud mees]

Ta lõi kaasa mitmesugustes kokkupõrgetes→Combatío en algún
entrevero [‘ta võitles mõnes lahingus/kokkupõrkes’]

jõudnud 1905. aastal tagasi kodukanti→repatriado en 1905
[‘repatrieeritud 1905. aastal’]

ühel õhtul 1942. aasta paiku ajasin ma seal temaga juttu (või püüdsin
ühel õhtul temaga juttu ajada)→en aquel desamparo, yo conversé con
él una tarde (yo traté de conversar con él una tarde), hacia 1942
[‘vestlesin’]

Entre Ríose mehe palavik ja surm→La fiebre y la agonía del
entrerriano [‘entreríoslane’]

ja äraaetud hobustest→de caballadas rendidas [‘kurnatud hobuse-
karjadest’]

Ta tegi seda nii ilusate lausetega→Lo hizo con períodos tan cabales
[‘ta tegi seda nii täpsete/täielike lausetega’]

esimest korda kuulen räägitavat mingisugusest Damiánist→es la
primera vez que oigo hablar de un Damián [‘ühest/kellestki’]

Arvan, et asi on nii→La adivino así [‘mõistan seda nii’]

Tervelt nelikümmend aastat→Durante cuarenta años [‘neljakümne aasta
jooksul’]

kuid mõningad asjaolud pehmendavad→algunas circunstancias
mitigan ese privilegio [‘mõned asjaolud’]

mingi armetu ja tundmatu kodusõja lahingus→en una triste guerra
ignorada y en una batalla casera [‘ühe’]

Järgnevate näidete puhul on argikeelelised sõnad või fraasid suhteliselt tugeva
halvustava varjundiga, peamiselt on tegemist jutustaja poolt edasi antud
koloneli sõnadega Damiáni kohta, kes olevat vaene vennike, kes käis kõrtsides

eputamas, osales paaris paugutamises ja lõi siis lahingus põnnama. Jutustaja arvates oli poiss rumal ja kolonel vassis:

kes olid niisama vahvad ja rumalad nagu temagi→tan animoso y tan ignorante como ellos [‘nii vapper ja nii võhiklik nagu nemadki’]

meenutas vassides ning suure armastusega→recordó con desorden y con amor [‘meenutas korratult ja armastusega’]

kes oli käinud mööda kõrtse oma valge valuutaga eputamas→que se anduvo floreando en las pulperías con su divisa blanca [‘uhkeldas kõrtsides oma eraldusmärgiga’]

oli siis Masolleri all põnnama lõõnud→después flaqueó en Masoller [‘kaotas hiljem Masolleris julguse’]

Paaris paugutamises zumaco’dega→En algún tiroteo con los zumacos [‘mõnes tulevahetuses’]

Vaene vennike, kes sinnamaani oli ainult lambaid pesnud→Pobre gurí, que se la había pasado bañando ovejas [‘vaene poiss’]

Tobe lugu, aga mul hakkas Tabarese versiooni pärast häbi→Absurdamente, la versión de Tabares me avergonzó [‘absurdsel kombel’]

kes kuulide ees põnnama lõi→El argentino que flaqueó ante las balas [‘kartma lõi’]

et olen maha saanud fantastilise jutuga→crearé haber fabricado un cuento fantástico [‘loonud/välja mõelnud fantastilise jutustuse’]

Kaudse kõneviisi kasutamine peaks eraldama informatsiooni, mida jutustaja jagab oma kogemusest lähtuvalt, informatsioonist, mis toetub teiste tegelaste sõnadele. Selle kasutamine antud jutustuses on ühelt poolt küsitav, sest originaalis ei leidu jutustaja tekstist sellist eristust (kaudne kõneviis verbivormina hispaania keeles puudub). Teiselt poolt kasutab tõlketeksti jutustaja seda osaliselt tekstilõigus, milles jutustaja ilmselgelt kirjeldab teise tegelase sõnu ja arvamust:

Kõrges palavikus soniv mees olevat taas läbi elanud Masolleri verise lahingupäeva→El hombre, arrasado por la fiebre, había revivido en su delirio la sangrienta jornada de Masoller

nagu olevat juhtunud tolle vaese Damiániga, kes oli käinud mööda kõrtse oma valge valuutaga eputamas ja oli siis Masolleri all põnnama lõõnud. Paaris paugutamises zumaco'dega olevat ta end üleval pidanud nagu mees ikka, aga hoopis teine lugu olnud siis, kui kaks sõjaväge seisnud vastamisi ja alanud suurtükitali→como le ocurrió a ese pobre Damián, que se anduvo floreando en las pulperías con su divisa blanca y después flaqueó en Masoller. En algún tiroteo con los zumacos se portó como un hombre, pero otra cosa fue cuando los ejércitos se enfrentaron

Tähelepanuväärne ning samal ajal põhjendamatu on ka järgmises näites tõlke jutustaja poolt kasutatav meie-vorm:

Niisama kindlalt räägib meie kasuks kohaliku elaniku Abaroa juhtum→No menos corroborativo es el caso del puestero Abaroa [‘mitte vähem tõendav pole *puestero* Abaroa juhtum’]

Süntaktilised konstruktsioonid. Määrus (rõhumäärsõna) aluse ja öeldise või öeldise ja sihitise vahel. Sellise konstruktsiooni puhul kaldub tõlge määrust paigutama mitmesugustele teistele positsioonidele. Kui määrus asub tõlkes samal positsioonil, ei ole see enamasti komadega eraldatud, vaid asub lauses pausideta, sulanduvalt:

Sí, pero Damián, como gaucho, tenía obligación de ser Martín Fierro→Ja ikkagi, Damián kui gautšo oli kohustatud olema Martin Fierro

Uruguay es más elemental que nuestro país y, por ende, más bravo→Uruguay on primitiivsem kui meie maa, ja sellepärast vapram

dijo, al fin, Amaro→lausus lõpuks Amaro

Tõlge viib määrust ka lause algusse, lõppu või abiverbi ja verbi vahele:

el destino al fin se la trajo [‘saatus lõpuks selle talle andis’]→lõpuks saatus andiski talle selle

también el inocente Virgilio, hará dos mil años, creyó anunciar el nacimiento de un hombre→[‘ka süütu Vergilius, umbes kaks tuhat aastat tagasi, uskus kuuluvat ühe inimese sündi’]→uskus ka ilmsüütu Vergilius kaks tuhat aastat tagasi, et kuulutab inimlapse sündi, ennustas aga Jumala tulekut

porque don Pedro, a los diecinueve o veinte años, había seguido las banderas de Aparicio Saravia [‘sest don Pedro, üheksateistkümne- või kahekümneaastasena, oli järgnenud Aparicio Saravia üksustele’]→ sest don Pedro oli üheksateistkümne- või kahekümneaastasena läinud Aparicio Saravia lippude all sõtta

yo había fabricado, sin proponérmelo, una suerte de ídolo [‘olin loonud, ilma seda kavatsemata, ’]→olin endale tahtmatult loonud omamoodi ebajumala

Leidub näiteid ka täiesti muutunud ülesehitusega lausetest (kahes esimeses näites on originaali määruse väljendamiseks tõlkes loodud uus lause) või määruse puudumisest üldse:

la guerra servía, como la mujer, para que se probaran los hombres [sõda on, nagu naine, selleks, et mehed end proovile paneksid’]→sõda on nagu naine, kõlbab ainult meestele proovikiviks

En el quinto capítulo de aquel tratado, Pier Damiani sostiene, contra Aristóteles y contra Fredegario de Tours, que Dios puede efectuar [‘selle traktaadi viiendas peatükis, Pier Damiani väidab, vastandudes Aristotelesele ja vastandudes Fredegariusele Tours’ist, et’]→Oma traktaadi viiendas peatükis vaidleb Pier Damiáni vastu Aristotelesele ja Fredegariusele Tours’ist ning väidab

encontré, una tarde, a Patricio Gannon [‘kohtasin, ühel õhtul, Patricio Gannonit’]→Ma kohtasin Mitchelli inglise raamatupoe keldris Emersoni teostekogu üheteistkümne kauni kõite juures Patricio Gannonit

Määruse teemastamine. See konstruktsioon on võrreldes teiste teemastamisjuhtudega tõlkes suhteliselt suures osas analoogne, sest määruse asetamine esikohale on ühelt poolt ilukirjanduslikus proosas tavaline ja teiselt poolt võimaldab ka eesti keele süntaktiline struktuur seda suhteliselt vabalt kasutada. Siiski ei ole eesti keeles harilik lause algul asuva määruse eraldamine komaga ning seda reeglilt järgib ka tõlge:

Un par de años haré (he perdido la carta), Gannon me escribió→Paar aastat tagasi (olen kirja kaotanud) teatas Gannon

Antes de entrar en batalla, nadie sabía quién es→enne lahingut ei tea keegi, kes ta õieti on

Al fin, el coronel murmuró→Viimaks kolonel pomises

En Buenos Aires, el estupor que me produjo su olvido se repitió→
Buenos Aireses ootas mind tema unustamisest põhjustatud häämin-
guga sarnane uus ehmatu

meses después, hojeando unos álbumes, comprobé→mitu kuud
hiljem fotoalbumeid sirvides jõudsin selgusele

Üsna mitmel juhul on siiski määrus tõlkes viidud teisele positsioonile, näitkes verbi või abiverbi järelle, lause lõppu:

después agregó con lentitud [‘seejärel lisas aeglaselt’]→jätkas siis
aeglaselt

Ante los once deleitables volúmenes de las obras de Emerson, en el
sótano de la librería inglesa de Mitchell, encontré, una tarde, a Patricio
Gannon [‘Emersoni teoste üheteistkümne vaimustava kõite ees,
Mitchelli inglise raamatupoe keldris, kohtasin, ühel õhtul, Patricio
Gannonit’]→Ma kohtasin Mitchelli inglise raamatupoe keldris Emersoni
teostekogu üheteistkümne kauni kõite juures Patricio Gannonit

que a la vez es más simple y más inaudita [‘mis ühtaegu on’]→mis
on ühtaegu lihtsam ja senikuulmatum

pero en los campos del Ñancay se hizo duro [‘kuid Ñancay põldudel
sai ta tugevaks’]→kuid võitles Ñancay põldudel mehiselt metsa

Así, en 1946, por obra de una larga pasión, Pedro Damían murió en la
derrota de Masoller [‘nii, 1946. aastal, pika kirgliku igatsuse jõul, suri
Pedro Damían Masolleri lüüasaamisel’]→Niisiis, pärast pikka kirg-
likku ihalemist suri Pedro Damían 1946. aastal Masolleri lahingu
mõllus

muchas veces había referido esas mismas cosas [‘palju kordi oli ta kir-
jeldanud neid samu asju’]→ta on samu asju juba mitu korda rääkinud

después flaqueó en Masoller [‘seejärel kaotas julguse Masolleri’]→
oli siis Masolleri all põnnama lõonud

En la cumbre de la cuchilla se había hecho fuerte la infantería
colorada [‘künka harjal oli end kindlustanud koloraadode jalavägi’]→
Koloraadode jalavägi oli kindlustanud end künka harjal

Järgmiste näidetes on tegemist konstruktsiooni totaalse muutusega, üldjuhul on originaalteksti keerukas lauseehitus lahendatud tegusõnade lisamisega ja seega uute osa- või kõrvallausete loomisega:

en aquel desamparo, yo conversé con él una tarde (yo traté de conversar con él una tarde), hacia 1942 [‘selles hüljatuses, vestlesin ma temaga ühel õhtul (...), 1942. aasta paiku’]→ühel õhtul 1942. aasta paiku ajasin ma seal temaga juttu (või püüdsin ühel õhtul temaga juttu ajada.)

Desde un sillón de hamaca, en un patio, recordó con desorden y con amor los tiempos que fueron [‘kiiktoolist, paatios, meenutas ta’]→Ta istus patios kiiktoolis ja meenutas vassides ning suure armastusega möödunud aegu

Con el viejo Damián, entrevisto una tarde, hace muchos años, yo había fabricado [‘vanast Damianist, nähtud põgusalt ühel õhtupoolikul, palju aastaid tagasi, olin ma loonud’]→Vanast Damiánist, keda ma paljude aastate eest olin ühel õhtul kohanud, olin endale tahtmatult loonud omamoodi ebajumala

En el invierno, la falta de una o dos circunstancias para mi relato fantástico [‘talvel, ühe või kahe asjaolu puudumine’]→Kuna minu fantastilises loos (mis ei tahtnud kuidagi ilmet võtta) ikka veel paar üksikasja puudu jäi, siis pidin talvel veel kord kolonel Tabarese pool ära käima

Tegusõna paiknemine nimisõna (aluse) ees ja/või lause algul. Tõlge annab seda konstruktsiooni samal viisil edasi vähem kui pooltel juhtudel, kõige rohkem muutusi toimub aluse asetamisega öeldise ette. Ülejäänud juhtudel on tegemist muutustega lausetes, milles aluseks on mõni substantiveeritud omadus või nähtus ja mida vaatlesime nominalisatsiooni käsitlevas peatükis:

Un tapecito que le decían Daymán los muchachos [‘keda kutsusid Daymániks poisid’]→Pisike guaranii, keda poisid veel Daymániks hüüdsid

como querría morir cualquier hombre [‘nagu tahaks surra iga mees’]→nagu iga mees tahaks surra

En la cumbre de la cuchilla se había hecho fuerte la infantería colorada [‘künka harjal oli end kindlustanud koloraadode jalavägi’]→Koloraadode jalavägi oli kindlustanud end künka harjal

y que enterraron esa noche sus hombres [‘ja kelle matsid sel ööl tema mehed’]→et veel samal ööl olid sõdurid matnud tema põrmu künka jalamile

tan pobre es mi memoria visual [‘nii kehv on mu nägemismälu’]→minu nägemismälu on niivõrd vilets

Sihitise teemastamise kohta toome ära ühe näite, milles tõlge viib sihitise lause lõppu, tavapärasele positsioonile:

Algunos hechos más debo registrar [‘mõned asjaolud veel pean ära märkima’]→Pean ära märkima veel mõningad asjaolud

Sidususmehhanismid. Kokkuvõtvalt võib “La otra muerte” sidususmehhanismide kohta öelda, et originaaltekstis on enam kasutatud rinnastussuhteid, selles leidub rohkem rinnastatud osalauseid, samuti on rohkem kasutatud semikoolonit. Tõlkest seevastu leiame enam alistussuhtes olevaid kõrvallauseid. Samuti kasutab originaal tunduvalt rohkem lauselühendeid (verbi mittepöördelist vormi) ning lausest komadega eraldatud määrust, täiendit ja sihitist.

Selgitav-täpsustav asündeton. Tõlkes enam esinevad alistussuhted ja kõrvallaused tekivad kohati verbi mittepöördeliste vormide asendamisel pöördeliste vormidega, st lauselühendi asemel kasutab tõlketekst kõrvallauset:

Un par de años haré (he perdido la carta), Gannon me escribió de Gualguaychú, anunciando el envío de una versión, acaso la primera española, del poema The Past, de Ralph Waldo Emerson, y agregando en una posdata [‘teatades saatmisest ja lisades’]→Paar aastat tagasi (olen kirja kaotanud) teatas Gannon Gualguaychüst, et saadab mulle Ralph Waldo Emersoni luuletuse ”The Past” küllap vist esimese hispaaniakeelse tõlke, ning lisas postskriptumis

Con el viejo Damián, entrevisto una tarde, hace muchos años, yo había fabricado, sin proponérmelo, una suerte de ídolo [‘nähtuna ühel õhtul’]→Vanast Damiánist, keda ma paljude aastate eest olin ühel õhtul kohanud, olin endale tahtmatult loonud omamoodi ebajumala

que es tan vasta y tan íntima que acaso no cabría anular un solo hecho remoto, por insignificante que fuera, sin invalidar el presente [‘olevikku tühistamata’]→mis on nii tohutu ja nii salapärane, et võimatu on ühtainsatki minevikufakti kaotada, olgu ta nii tühine kui tahes, ilma et see olevikku ei tühistaks

también el inocente Virgilio, haré dos mil años, creyó anunciar el nacimiento de un hombre y vaticinaba el de Dios [‘uskus

kuulutavat']→uskus ka ilmsüütu Vergilius kaks tuhat aastat tagasi, et kuulutab inimlapse sündi, ennustas aga Jumala tulekut

Kõrvutiasetust asendab tõlkes mõnikord sidesõna, mis toob kaasa kahe lause-liikme vahelise implitsiitse seose eksplitseerimise. Kahes esimeses näites on ühendava sidesõna asemel valitud vastandav sidesõna, mis loogilise seose eksplitseerib:

El hecho nada tiene de singular, si consideramos que al hombre lo vi a principios de 1942, una vez, y a la efigie, muchísimas ['meest nägin 1942. aasta algul ühe korra ja pilti väga palju kordi']→Selles pole midagi imelikku, kui arvestada, et olin meest viimati näinud 1942. aasta algul ainult ühel korral, tema pilti aga korduvalt

de Saravia, que pudo haber entrado en Montevideo y que se desvió ['kes oleks võinud Montevideosse siseneda ja kes pööras kõrvale']→Saraviast, kes oleks võinud Montevideosse tungida, kuid läks ringi

No como si peleara en Masoller, sino en Cagancha o India Muerta, hará un siglo ['mitte nagu võitleks Masolleris, vaid Caganchas või India Muertas, umbes sada aastat tagasi']→Ma nagu polekski Masolleri all võidelnud, vaid hoopis Caganchas või India Muertas, ja sedagi sada aastat tagasi

Se lo dije, en vano ['ütlesin talle seda, asjatult']→Ütlesin talle, kuid sellest polnud mingit kasu

Quise interrogar al puestero Diego Abarco, que lo vio morir; éste había fallecido antes del invierno ['kes oli teda suremas näinud; see oli enne talve hinge heitnud']→Tahtsin küsitleda kohalikku elanikku Diego Abaroad, kes oli Damiáni langemist pealt näinud, too aga oli ise talve hakul surnud

Vivió en la soledad, sin una mujer, sin amigos; todo lo amó y lo poseyó, pero desde lejos, como del otro lado de un cristal; “murió”, y su tenue imagen se perdió, como el agua en el agua ['ta elas üksinduses, ilma naiseta, ilma sõpradeta; kõike ta armastas ja omas, kuid eemalt, justkui teiselt poolt klaasi; ta “suri” ning tema ähmane kuju(tis) kadus, nagu vesi vette']→Ta elas üksinduses, ilma naiseta ja sõpradeta; kõik, mida ta armastas, oli tal olemas, kuid kaugel, otsekui klaasi taga; kui ta “suri”, siis kadus ka ähmane kujutlus temast, nii nagu vesi kaob vette

Järgmise näite puhul on tegemist omalaadse kompensatsiooniga: tõlge asendab semikooloni vastandava sidesõnaga, mis seose eksplitseerib, kuid võib anda jutustaja sõnadele ka hoopis teise tähenduse; samas lauses asendab tõlge aga alistussuhte semikooloniga, implitseerib selle seose:

En julio pasó por Gualeguaychú[;] no di con el rancho de Damián, de quien ya nadie se acordaba [‘juulis käisin Gualeguaychús; ei leidnud maja Damiánil, keda keegi enam ei mäletanud’]→Juulis olin Gauleguaychús, kuid Damiáni rantšos ei käinud[;] keegi teda enam ei mäletanud

Lause (või osalause) lõpus asuv komadega eraldatud määrus liigub tõlkes enamasti teisele positsioonile, sulandudes lausesse katkestust tekitamata, ilma pausi või komata ning asetudes näiteks lause algusse või verbi ja abiverbi vahele, moodustab kõrvallause või asub samal positsioonil lause lõpus, kuid pole komaga ülejäänud lausest eraldatud:

agregando en una posdata que don Pedro Damián, de quien yo guardaría alguna memoria, había muerto noches pasadas, de una congestión pulmonar [‘oli surnud viimastel öödel, kopsuturse tagajärjel’]→lisas postskriptumis, et don Pedro Damián, keda ma peaksin veel mäletama, on hiljuti öise kopsuveretungi tagajärjel surnud

Pedro Damián era entrerriano, de Gualeguay, pero fue adonde fueron los amigos, tan animoso y tan ignorante como ellos [‘Pedro Damián oli enterriolane, Gualeguayst, kuid läks sinna, kuhu läksid sõbrad, niisama vapper ja niisama ignorantne kui nemad’]→Pärit Entre Ríose provintsist Gualeguayst, lahkus Pedro Damián seal koos sõpradega, kes olid niisama vahvad ja rumalad nagu temagi

Los últimos treinta años los pasó en un puesto muy solo, a una o dos leguas del Nancay; en aquel desamparo, yo conversé con él una tarde (yo traté de conversar con él una tarde), hacia 1942→Oma viimased kolmkümmend aastat veetis ta väga üksildases talus ühe või kahe leegua kaugusel Nancayst; ühel õhtul 1942. aasta paiku ajasin ma seal temaga juttu (või püüdsin ühel õhtul temaga juttu ajada)

no me sorprendió que los reviviera, en la hora de su muerte [‘et ta seda läbi elas, oma surmatunnil’]→mind ei üllatanud, et oma surmatunnil elas ta selle uuesti läbi

El segundo episodio se produjo en Montevideo, meses después→Teine episood toimus Montevideos mitu kuud hiljem

Inició una ruidosa carcajada y la cortó de golpe, con fingida o veraz incomodidad→Ta pahvatas valjult naerma ja jäi kas siis tõelise või teeseldud piinlikkusega järsku vait

los nuestros la cargaron, a lanza; Damián iba en la punta, gritando, y una bala lo acertó en pleno pecho [‘meie omad ründasid, odadega; Damián läks kõige ees, karjudes, ja üks kuul tabas teda keset rinda’]→meie omad ründasid piikidega; Damián tormas karjudes kõige ees ja kuul tabas teda rinda

del enterrerianito que hizo punta en la carga de Masoller y que enterraron esa noche sus hombres, al pie de la cuchilla→et Entre Ríose mees oli olnud Masolleri ratsa-rünnaku esimestes ridades ja et veel samal õöl olid sõdurid matnud tema põrmu künka jalamile

el rostro sombrío que yo había conseguido evocar era el del célebre tenor Tamberlick, en el papel de Ótelo→tume nägu, mida olin tema omaks pidanud, kujutas kuulsat tenorit Tamberlicki Othello osas

pero en los campos del Ñancay se hizo duro, lidiando con el monte y la hacienda chúcara [‘kuid Ñancay põldudel ta karastus, võideldes võsa ja kodustamata loomakarjadega’]→kuid võitles Nancay põldudel mehiselt metsa ja metsikute hobusekarjadega

Durante cuarenta años la aguardó con oscura esperanza, y el destino al fin se la trajo, en la hora de su muerte→Tervelt nelikümmend aastat ootas ta seda varjatud lootuses, ja lõpuks saatus andiski talle selle tema surmatunnil

En la primera (digamos), Pedro Damián murió en Entre Ríos, en 1946; en la segunda, en Masoller, en 1904→Esimeses neist (ütlemeni) suri Pedro Damián 1946. aastal Entre Ríoses, teises – Masolleri all 1904. aastal

Järgmistes näidetes asetsevad täiendid originaaltekstis komadega eraldatult nimisõna järel (kiiluna või lause lõpus), ning on sarnaselt eelnevalt vaadeldud määrustele viidud tõlketekstis nimisõna ette või asetsevad samal positsioonil, kuid on ülejäänud lausesest komaga eraldamata:

anunciando el envío de una versión, acaso la primera española, del poema The Past, de Ralph Waldo Emerson [‘versiooni, ehk esimese hispaaniakeelse, luuletusest The Past, Ralph Waldo Emersonilt’]→et saadab mulle Ralph Waldo Emersoni luuletuse “The Past” küllap vist esimese hispaaniakeelse tõlke

El hombre, arrazado por la fiebre, había revivido en su delirio la sangrienta jornada de Masoller [‘mees, palavikust laastatud’]→ Kõrges palavikus soniv mees olevat taas läbi elanud Masolleri verise lahingupäeva

Era hombre taciturno, de pocas luces→Ta oli vaikne väheste tead-
mistega mees

un mozo esquilador, de Entre Ríos, un tal Pedro Damián→ lamba-
pügaja Entre Ríosest, keegi Pedro Damián

Semikooloni kasutus on samuti tõlketekstis mõnevõrra erinev. Borges kasutab semikoolonit pikkade, sisuliselt, põhjuslikult või ajalis-ruumiliselt seotud lausete kooshoidmiseks, aga ka suurema pausi või katkestuse tekitamiseks, mis sunnib lugejat järele mõtlema antud lauseosade seose ja mõtte üle. Kohati on tegemist ka otsese loogilise seosega, mis tavapäraselt nõuaks sidesõna või kõrvallauset, kuid mis semikooloni abil muutub erilisel rõhutatuks. Muutustest semikooloni kasutamisel tõlkes on kõige sagedasem selle asendamine komaga. Esimeses näites on semikooloniga ühendatud lausetest tõlkes saanud kaks eraldi lauset. Loogiliste seoste eksplitseerimisest saame aga rääkida teise ja kolmanda näite puhul, kus semikoolon on asendatud kooloniga ilmset põhjuslikku seost omavate lausete vahel:

La revolución de 1904 lo tomó en una estancia de Río Negro o de Paysandú, donde trabajaba de peón[;] Pedro Damián era entrerriano→1904. aasta revolutsiooni puhkedes töötas ta kuskil Rio Negro või Paysandú kandi estanssias peonina[.] Pärit Entre Ríose provintsist

Dicho sea con otras palabras[;] es crear dos historias universales→ Teisisõnu[:] see tähendaks luua kaks maailma ajalugu

No menos corroborativo es el caso del puestero Abarca[;] éste murió, lo entiendo, porque tenía demasiadas memorias de don Pedro Damián→Niisama kindlalt räägib meie kasuks kohaliku elaniku Abaroa juhtum[:] nagu mina aru saan, suri too mees sellepärast, et tal oli Pedro Damiánist liiga palju mälestusi

Me detuve[;] los dos me miraban perplejos→Jäin wait[;] mõlemad vahtisid mind arusaamatuses

En la cumbre de la cuchilla se había hecho fuerte la infantería colorada[;] los nuestros la cargaron, a lanza→Koloraadode jalavägi oli kindlustanud end künka harjal[;] meie omad ründasid piikidega

Volvió a Entre Ríos[;] no alzó la mano a ningún hombre→Ta pöördus tagasi Entre Ríose provintsi[;] ei tõstnud enam kellegi vastu kätt

Modificar el pasado no es modificar un solo hecho[;] es anular sus consecuencias, que tienden a ser infinitas→Mineviku muutmine ei tähenda ühe fakti muutmist[;] see tähendab kaotada kõik tema järelmõjud, mille arv läheneb lõpmatusele

En el coronel Dionisio Tabares se cumplieron las diversas etapas: al principio recordó que Damián obró como un cobarde[;] luego, lo olvidó totalmente[;] luego, recordó su impetuosa muerte→Kolonel Dionisio Tabareses on esindatud kõik etapid: alguses mäletas ta, et Damián käitus nagu argpüks[;] siis unustas ta mehe täiesti[;] lõpuks mäletas tema kangelassurma

He adivinado y registrado un proceso no accesible a los hombres, una suerte de escándalo de la razón[;] pero algunas circunstancias mitigan ese privilegio temible→Aimasin ära ja panin tähele protsessi, mis on inimestele ligipääsmatu, mõistuslikkuse omalaadset ning skandaalset krahhi[;] kuid mõningad asjaolud pehmendavad minu hirmuäratavat eesõigust

Ühendav polüsündeton. Seda võtet kasutatakse “La otra muertes” lahingusituatsioonide kirjeldamisel, andmaks edasi sündmuste toimumise kiirust ja vahetust ja Damiáni lahingus langemise (või tema surmaeelse palavikulise ettekujutuse) ning ühelt ajaloolt teisele ülemineku kirjeldamisel. Ühendav polüsündeton on enamusel juhtudel lausesisene, doktor Amaro kirjelduse puhul Damiáni langemisest aga hõlmab mitut järjestikust lauset, terve episoodi kirjeldust. Tõlge ei järgi ühendavat polüsündetoni täielikult mitte ühelgi juhul, kasutades loogilise seose eksplitseerimiseks vastandavat sidesõna või (põhjus)kõrvallause loomist, või paigutades ühendava sidesõna tavapärasel viisil vaid osalause te jada viimase liikme ette:

pero otra cosa fue cuando los ejércitos se enfrentaron y empezó el cañoneo y cada hombre sintió que cinco mil hombres se habían coaligado para matarlo→aga hoopis teine lugu olnud siis, kui kaks sõjaväge seisnud vastamisi ja alanud suurtükitali, siis, kui iga mees tunneb, et viis tuhat teist meest on kokku tulnud just teda tapma

Damián iba en la punta, gritando, y una bala lo acertó en pleno pecho. Se paró en los estribos, concluyó el grito y rodó por tierra y quedó entre las patas de los caballos. Estaba muerto y la última carga de Masoller le pasó por encima. Tan valiente y no había cumplido veinte

años→Damián tormas karjudes kõige ees ja kuul tabas teda rinda. Ta ajas end jalustes püsti, hüüe suri huulil, ta varises sadulast ja jäi hobuste kapjade alla. Ta oli surnud ja Masolleri viimane otsustav ratsarünnak rullus temast üle. Ta polnud veel kahtekümmendki täis, aga juba nii vapper

Dios vaciló un segundo antes de otorgar esa gracia, y quien la había pedido ya estaba muerto, y algunos hombres lo habían visto caer [‘jumal kõhkles sekundi enne selle heateo osutamist ja see, kes seda oli palunud, oli juba surnud, ja mõned mehed olid tema langemist pealt näinud’]→Jumal kõhkles silmapilgu, enne kui laskis teda palunud ja vahepeal surnud mehele oma armu osaks saada, sest mõned inimesed olid tema hukkumist pealt näinud

En la agonía revivió su batalla, y se condujo como un hombre y encabezó la carga final y una bala lo acertó en pleno pecho→Agoonias taaselustus lahing, ta käitus seal nagu mees, tormas kõige ees viimsele rünnakule ja kuul tabas teda otse rinda

pero consiguió lo que anhelaba su corazón, y tardó mucho en conseguirlo, y acaso no hay mayores felicidades→kuid siis juhtus see, mida ta kõigest südamest ihaldas, mille poole nii kaua püüdis, ja suuremat õnne võib-olla polegi olemas

Kultuuriterminid. “La otra muertes” on kultuurielementidel äärmiselt oluline roll. Kuigi jutustus käsitleb filosoofilisest aspektist mingi sündmuse lõputute tagajärgede probleemi, on selle “sisuni” jõudmiseks vaja mõista taustsüsteemi, millesse Borges tegevustiku paigutab. Tegemist on argentiina-müüdiga, milles taas kohtame Argentiina ja Uruguay omavahelisi suhteid, rivaliteeti ja ühist ajalugu. Samuti on taas kõne all argentiinlaste (argentiina gautšode) vaprus ja au, arhetüüpse gautšo otsimine kirjanikust jutustaja poolt. Kuidas täpsemalt need kultuurielemendid ja ajaloolised tähised tekstistruktuuris toimivad, vaatleme üldises tõlkeanalüüsis. Eelkõige on siin olulised need reaalsed, mis viitavad Damiáni sotsiaalsele päritolule. Tõlke 1987. aasta väljaandes on neist termineist seletuste osas ära toodud “valged”, “koloraadod”, “zumacod”, “artigism” ja mõned pärisnimed, uues, 2000. aasta väljaandes, mitte ühtegi. Tõlge kasutab reaalide tõlkimisel nii transkribeerimist (estanssia, peon, leegua, patio, gautšo, koloraadod, artigism), kui ka ligilähedast vastet (*pulperia* – kõrts). Ligilähedaste vastetega on tegemist ka mõistete *puesto* (põllumajandusliku suurmaavalduse osa) ja *puestero* (gautšo, selle maatüki “valvur”, võis saada tasu osana näiteks lambakasvatuse tuludest) tõlkimisel, kusjuures mõisted “talud” ja “kohalik elanik” ei ole omavahel sisuliselt seotud. Ka ei märgi need otseselt Damiáni sotsiaalset konteksti:

Los últimos treinta años los pasó en un puesto muy solo→Oma viimased kolmkümmend aastat veetis ta väga üksildases talus

Quise interrogar al puestero Diego Abaroa→Tahtsin küsitleda kohalikku elanikku Diego Abaroad

No menos corroborativo es el caso del puestero Abaroa→ Niisama kindlalt räägib meie kasuks kohaliku elaniku Abaroa juhtum

Eelnevate mõistetega on otseselt seotud ka termin *rancho*, mis *puestero* eluasemena kujutas endast viletsapoolset, käepärastest materjalidest valmistatud maja, tõlge kasutab siin transkriptsiooni “rantšo”, mille tähenduseks eesti keeles on sõnaraamatute järgi “ameerika karjafarm”, “ladina-ameerika talumaja või loomakasvatustalv”. Ka ei haaku omavahel stilistiliselt (või ka sisuliselt) jutustaja väide, et Damián elas talus ja seejärel märkus selle kohta, et Damiáni elupaigas käies ei leidnud ta tema rantšot:

no di con el rancho de Damián→kuid Damiáni rantšos ei käinud

Omavahel seotud on ka Damiáni kohta kasutatavad nimetused: *gurí* (‘poiss’, ‘indiaanipoiss’, ‘mestiits’) ja *tapecito* (deminutiiv sõnast *tape*, ‘guaranii’; ‘indiaanipäraste näojoontega lühikest kasvu mees’), mille puhul tõlge kasutab ligilähedast vastet ja sisuseletust:

Un tapecito que le decían Daymán los muchachos→Pisike guaranii, keda poisid veel Daymániks hüüdsid

Pobre gurí, que se la había pasado bañando ovejas→Vaene vennike, kes sinnamaani oli ainult lambaid pesnud

pero algo me hizo preguntar qué gritaba el gurí→aga miski sundis mind küsima, mida poiss oli karjunud

Ligilähedase vastega on lahendatud Argentiinas ja Uruguays kasutatav sõna- kultuuritermin *patriada* (‘poliitilise rühmituse relvastatud liikumine isamaa päästmiseks halva valitsuse käest’) tõlge, mis on küllaltki hinnangulise ja “verise” varjundiga:

de pronto lo arrastró esa patriada→ja siis äkki sattus tapatalgute keerisesse

Laen- ja võõrsõnad tõlketekstis. Analüüsitavast tõlketekstist leitud võõr- ja laensõnad liigitasime kolme gruppi. Esimesse rühma kuuluvad sõnad, millel eesti keeles omakeeleline vaste puudub või oleks selle kasutamine ebatäpne.

Ühelt poolt on tegemist reaallidega, millest mõnesid käsitlesime ka eelnevas peatükis: estanssia, patio, gautšo, guaranii, artigism, *zumaco*, koloraadod, don (viimast, austust väljendavat tiitlit kasutab originaali jutustaja endast sotsiaalselt madalamal astmel oleva tegelase kohta neli korda, tõlke jutustaja kolm korda). Teiselt poolt kuuluvad sellesse gruppi kreeka, ladina või muu päritoluga sõnad: postskriptum, kolonel, episood, fantastiline, doktor (tiitlina), foto, fotoalbum, teoloogiline, identsus (samasus või identiteet).

Teise gruppi paigutasime sõnad, millele leidub omakeelne vaste, kuid mille kasutamine on tavapärane ja kohati mõnevõrra täpsem kui omasõna: provints (maakond), inspireerima (*sugerir*, 'sisendama, innustama'), versioon (tõlgendus), probleem (küsimus), traagiline (kurblooline), maagiline (imeline, nõiduslik), traktaat (käsitus, uurimus), etapp (järk), protsess (kulg, areng), deliirium (hullus, sonimine), agoonia (surmaheitlus). Viimane on tõlgitud kahel juhul erinevalt:

La fiebre y la agonía del entrerriano me sugirieron un relato fantástico→Entre Ríose mehe palavik ja surm inspireerisid mind alustama fantastilist juttu

En la agonía revivió su batalla→Agoonias taaselustus lahing

Viimasesse, kolmandasse rühma liigitasime need võõr- ja laensõnad, mille kasutamist tõlketekstis võib lugeda ülearuseks või isegi vääraks. Nende seas on nn valesõnad (*faux amis*), sõnad, mille kuju on mõlemas keeles sarnane, kuid tähendus erinev (või ka kitsam või laiem): revolutsioon (*revolución* mitte tähenduses 'riigipööre, põhjalik muutus', vaid 'ülestõus, rahutused'), ankedoot (*anécdota* on lühike jutustus eriskummalisest sündmusest või see sündmus ise, mida jutustatakse, ja mitte eesti keeles kasutusel olev "anekdoot", 'lühike vaimukas üllatava lõpuga naljalugu'), skandaal (*escándalo*, 'jahmatus, segadus', eesti keeles "skandaal" vaid tähenduses 'kõmuline juhtum'); sõnad, mida käsitletakse reaalidena: peon (*peón*, 'põllu-, päeva- või lihttööline', 'sulane', ei kuulu tegelikult reaallide hulka, kuigi on eesti keele sõnaraamatutes sellisena esitatud); rantšo (vt eelmist peatükki); sõnad, mille puhul tõlkija on eksinud või mille kasutamine on omasõnade olemasolu tõttu silmatorkav: valuuta (*divisa*, 'eraldusmärk'); natuur (tõlkija poolt lisatud sõna); hüpotees ("oletuse" sünonüüm); dispuut (*discusión*, 'vaidlus, arutus'); primitiivne (*elemental*, 'algeline, ürgne'); eksisteerima (olemas olema); fakt (*hecho*, 'sündmus', 'juhtum', 'seik'); krahh (tõlkija poolt lisatud sõna); reaalne (tegelik).

4.4.2. Tõlke üldanalüüs

Rääkides jutustuse "La otra muerte" tõlkest, tuleb taas kindlasti arvesse võtta Borgese järelsõna puudumist eestikeelses tõlkekogumikus. Antud jutustuse

kohta öeldakse seal, et “see on fantaasia aja teemadel, mille sepiitsesin Pier Damiani mõtiskluste valgusel”. Niisiis lisandub selles paratekstis jutustusele veel üks oluline detail – autori-jutustaja mäng fiktsionaalse maailma piiridega, mis läbib kogu jutustust, kuid mis saab ilmseks jutustuse lõpus läbi jutustaja enda avalduste. Järgnevalt vaatleme peamise, läbiva liinina kahe surma motiivi, mis on antud läbi võimalike nihete ajas ning selle tajumises. Sellele lisab Borges mängulise elemendi, nihutades kummastaval kombel fiktsionaalse maailma piire. Kogu ideestikule on baasiks konkreetne ajalooline ja kultuuriline kontekst.

Pedro Damiáni maailm. Damián on argentiinlane, entrerrioslane, kuid töötab Uruguays, kus puhkeb Aparicio Saravia juhtimisel valgete ülestõus (siin on sõna *revolución* kasutatud pigem selle etümoloogilises tähenduses – *re + volvere* – ‘ümber, segamini keerama’, ‘rahutust tekitama’) koloraadode valitsuse vastu. Valgete partei sai oma nime 1836. aastal, kui vastavate väeosade rõivastusele õmmeldi Manuel Oribe käsul valged eraldusmärgid – *divisas blancas*. Seega on vale tõlkes esinev “valge valuuta” ning selle seletus glossariumis, samuti pole seal viidet Saraviale kui valgete liidriks. Kõnesoleva ülestõusu iseloomule viitab tekstis kolonel Tabarese suu läbi amerikanism, täpsemini argentinism-uruguaism, *patriada*, poliitilise rühmituse relvastatud liikumine isamaa päästmiseks halva valitsuse käest. Tõlkes on see asendatud funktsionaalse, kuid suhteliselt väheütleva ning ka hinnangulise sõnaga “tapatalgud”. Pedro Damiánil polnud oma päritolu tõttu põhjust selles osaleda, kuid ta läks sinna, kuhu läksid ta sõbrad: “Pedro Damián era entrerriano, de Gualeguay, pero fue adonde fueron los amigos” (‘Pedro Damián oli entrerrioslane, Gualeguayst, kuid läks, kuhu läksid tema sõbrad’). Tõlke lugejal, kes võib küll kohanimed atlasest järele vaadata, ei ole võimalik tõlke tekstile toetudes teha õigeid järeldusi Damiáni ülestõusus osalemise tingimuste kohta: “Pärit Entre Ríose provintsist Gualeguayst, lahkus Pedro Damián sealt koos sõpradega”. Jääb mulje, nagu oleks Damián lahkunud sõpradega oma koduproovintsist, ning võimatu on taastada ruumi loogilist seostatust. 1905. aastal Damián repatrieeritakse: “repatriado en 1905”, saadetakse Uruguayst Argentiinasse tagasi; tõlge ei täpsusta siin seda detaili, mainides vaid neutraalselt: “jõudnud 1905. aastal tagasi kodukanti”. Selle temaga seostub ka jutustaja märkus: “Damián kui gautšo oli kohustatud olema Martín Fierro – ja seda eriti Uruguay gautšode silme all”, milles sisalduvad kaks olulist momenti: Damián kui argentiina gautšo peab vastama argentiina müüdile vaprustest, peab olema nagu Martín Fierro, ning Borgese poolt sageli mainitav rivaliteet Uruguay ja Argentiina vahel⁴⁵. Tõlke lugejal on keeruline leida eelnevast tekstist põhjendust selle lause tõepärasusele, kuna pole välja toodud Damiáni liikumine kahe riigi vahel ega tema sotsiaalne seisund.

---

⁴⁵ Jutustaja väidab kolonel Tabarese jutus tundvat maalähedase artigismi hõngu, millele tõlge lisab “nagu seda meil nimetatakse”, kuigi jääb selgusetuks, kellele viitab “meie”.

Informatsioon, mida annavad peamiselt sõjategevuse kohta kolonel Tabares ja doktor Amaro, esinevad tõlkes samuti mõned olulised nihked. Doktor Amaro ei räägi mitte sõjateemalisi anekdoote, vaid kirjeldab tõestisündinud episoodi Masolleri lahingust. Tema sõnade kohaselt karjus Damián “Elagu Urquiza!“, mida kolonel Tabares interpreteerib järgmiselt: nagu ei võidelnuks Damián mitte Masolleri all, vaid Caganchas või India Muertas umbes sada aastat tagasi (meenutagem, et jutustuse tegevus toimub 1940ndatel aastatel). Damián hüüab oma koduprovintsi kuberner nime, kes 1839. aastal võitles Uruguays Cagancha lahingus samuti Uruguay valgete poolel ja koleraadode vastu. Tõlkes sõnab kolonel: “Ma nagu polekski Masolleri all võidelnud, vaid hoopis Caganchas või India Muertas, ja sedagi sada aastat tagasi”. Tõlke lugejale jääb ilmselt selgusetuks, miks kolonel seda enda kohta lausub, kuigi see ei ühti tema järgmise avaldusega, samuti pole võimalik näha seost Urquiza, Damiáni, Cagancha ja Masolleri lahingu vahel. Kaob ka võimalus taastada konkreetset ajaloolist konteksti, sest tõlkes ei ühti nende lahingute koht ja aeg, jääb mulje, nagu oleks valitud suvaline koht – Cagancha või India Muerta – ning suvaline ajamääratlus: “ja sedagi sada aastat tagasi”.

Sama teema alla kuulub ka jutustaja arutlus Damiáni olemuse üle pärast esimest külaskäiku koloneli juurde. Tõlke kohaselt lohutab ta end mõttega, et “arguses süüdistatud inimene on hoopis keerulisem ja huvitavam kui lihtsalt julge mees”. On tõsi, et Damiáni teatud määral ka süüdistati arguses, kuid olulisem on siin tema sisemine võitlus häbiväärse teoga: “un hombre acosado por un acto de cobardía” – mees, keda piinas lahingus ilmnenu argus (*acusar*, ‘süüdistama’ *pro acosar*, ‘vaevama, jälitama’). Siit viib loogiline seos jutustaja poolt välja pakutud lahendusvariandini: Damián saavutab soovitud kangelasliku surma pika, kirgliku ihalemise tagajärjel – “por obra de una larga pasión”.

Oma viimased kolmkümmend aastat veedab Damián väga üksildases paigas; tõlge ütleb selle kohta talu, mis pole küll väär, kuid kaduma läheb vihje tema sotsiaalsele seisundile, nimelt on *puesto* töökoht estanssia territooriumil, talu, kus elab antud piirkonnas karja haldav *puestero*, gautšo, kellele makstakse tasu estanssias toodetavate produktidega, seega inimene, kellel pole mingit omandit. Samasugune tegelane on ka mees, keda jutustaja Damiáni surmaga seoses küsitleda tahab ja keda tõlge nimetab “kohalikuks elanikuks”. Samuti viitab sellele sotsiaalsele kontekstile sõna *rancho* kasutamine Damiáni elamise kohta, mis tähendab Lõuna-Ameerikas enamasti vaeste maainimeste algelist eluaset. Eesti keeles kasutataval sõnal “rantšo” selline konnotatsioon puudub. Siin oleks ehk paremini toiminud jutustuses “Kõikemäletav Funes” kasutatud “majake”. Damiáni sotsiaalse päritolu kohta saame me originaalist teiste tegelaste suu läbi teada, et ta oli ilmselt indiaaniverd, sellele viitavad tema kohta kasutatud sõnad *tapecito* ja *guri*, millest esimene tähistab tõmmu naha ja indiaanipäraste näojoontega poissi või guaraniid, teine aga indiaani- või segaverelist poissi. Tõlgitud on need vastavalt “pisike guaranii” ja “vennike/ poiss”.

Nihked ajas ja ruumis. Et mõista Pedro Damiáni lugu nii, nagu jutustaja seda oma lõplikus variandis seletab, on vajalik kõikide detailide täpne

omavaheline suhtestatus, nii et lugejal oleks tagasi vaadates või üle lugedes võimalik kõik selle piltmõistatuse tükid kokku sobitada, kuigi täielikult ei ole see Borgese puhul ehk kunagi võimalik. Probleem, millele jutustaja vastust otsib, seisneb asjaolus, et kui tema mälu välja arvata, on kõik jäljed kopsupõletikku surnud Damiánist maa pealt pühitud.

Esimeseks viiteks sellele on koloneli unustus ja kohe järgmisena on Damiáni täielikult unustanud Patricio Gannon, keda jutustaja kohtab ühes raamatupoes: “En Buenos Aires, el estupor que me produjo su olvido se repitió”, ‘Buenos Aireses kordus koloneli unustuse põhjustatud hämmastus’. Tõlkes loeme aga: “Buenos Aireses ootas mind tema unustuse tõttu uus ehmatuse”, milles jääb selgusetuks, mil viisil ilmnes see uus ehmatuse koloneli unustamise tõttu. Mõne aja pärast saab jutustaja Tabareselt kirja, mille kohta loeme: “éste ya no estaba ofuscado y ahora se acordaba muy bien”, ‘too polnud enam segaduses ja mäletas nüüd väga hästi’. Tõlkest loeme: “talle oli mõndagi meelde tulnud ja ta ei eitanud”, milles puudub viide segadusele tema mälus (millele jutustaja hiljem seletust otsib) ning samuti koloneli kindlale mälestusele Damiánist, mis on asendatud selgusetu “mitte eitamisega”.

Üheks tugevamaks viiteks sõjast tagasi tulnud Damiáni “kustutamises” on jutustaja käik Guleguaychüsse, lootuses leida Damiáni elupaika ja küsitleda tema ametivenda gautšo Diego Abaroad, kes väidetavalt nägi pealt Damiáni surma ja pidi selletõttu jutustaja lõpliku versiooni kohaselt surema. Originaalis seisab: “no di con el rancho de Damián”, ‘ma ei leidnud Damiáni maja’, mis tähendab, et seda maja polnud enam olemas. Samas väidab tõlge: “kuid Damiáni rantšos ei käinud”, mistõttu lugejale jääb arusaamatuks, miks jutustaja seal ei käinud, ning saamata oluline vihje asjaolude kohta. Abaroa kohta ütleb originaal: “Quise interrogar al puestero Diego Abaroa, que lo vio morir” (‘tahtsin küsitleda *puestero* Diego Abaroad, kes nägi teda suremas’), tõlkes aga: “kes oli Damiáni langemist pealt näinud”. Nüüd on tõlke lugejal juba üsna keeruline loo detaile omavahel kokku viia, sest Abaroa pidi surema just seetõttu, et oli näinud pealt sõjast naasnud Damiáni suremist kopsupõletikku, mis hiljem “ajaloost kustutatakse”, ja mitte tema langemist lahingus, nagu väidab tõlge.

Oletused. Jutustaja kokkuvõtte toimunud sündmustest ja kogutud faktidest algab lausega: “Paso ahora a las conjeturas”, ‘siirdun nüüd oletuste valda’, mis tõlkes on minevikuvormis: “Edasi pidin siirduma oletuste valda”. Teatud viisil takistab siin mineviku kasutamine selle kummastava efekti tekkimist, mille Borges loob, jutustades lugu nii, nagu oleks see osa tegelikkusest, nagu üllataks see teda ennastki “siin ja praegu”.

Esimene oletus väidab, et eksisteeris kaks Damiáni. Siin puudub tõlke lugeja jaoks üks detail; nimelt seisab originaalis: “el olvido que anula en tan poco tiempo la imagen y hasta el nombre de que volví”, ‘unustus, mis kustutab nii lühikese ajaga selle kujutise ja isegi nime, kes tagasi tuli’, see tähendab selle Damiáni, kes suri kopsupõletikku 1946. aastal. Tõlkest loeme aga: “et ta võis nii kiiresti unustada mehe näo ja isegi nime”, mis ei anna täpselt edasi ideed kahemõõtmelisusest, asjaolu, et Tabares unustas vaid ühe mehe ja mitte teist,

mis lõppkokkuvõttes teebki selle versiooni ebausustavaks. Samuti ei ole päris täpselt tõlgitud sulgudes järgnev lause, mis esitab veel ühe jutustajale vastu võetamatu versiooni: “una conjetura más simple: la de haber yo soñado el primero”, ‘nagu oleksin ma esimese [selle kes suri 1946.aastal] välja mõelnud; tõlkes aga: “lihtsama oletusega nagu oleksin ma alguses vaid und näinud”, milles mõiste “alguses” lugeja jaoks häguseks jääb.

Teise versiooni pakub välja Ulrike von Kühlmann ning ka see on tõlkes moonutatud. Nimelt väidab see versioon, et Damián palus lahingus surmahetkel, et jumal ta kodupaika viiks. Jumal kõhkles mõne silmapilgu ning selle aja jooksul oli Damián juba jõudnud surra ja mõned mehed olid tema langemist pealt näinud. Nüüd ei jäänud jumalal muud üle, kui muuta kujutis surmast kujutiseks minestusest, nii et kuigi Damián suri, arvasid teised, et olid pealt näinud vaid minestust ja et Damián oli elus, kuigi tegelikult oli ta vaid vari. Ta pöördus varjuna tagasi koju ning võis kõike armastada ja omada, kuid ainult kaugusest, otsekui teiselt poolt klaasist seina. Kui ta suri “loomulikku” surma, kadus tema kujutis nagu vesi vette. Tõlkeversiooni kohaselt kõhkles jumal seetõttu, et mõned inimesed olid tema langemist pealt näinud, mis tähendab põhjuse ja tagajärje vahelise seose muutmist ning kogu järgneva teise valgusesse asetamist. Edasi ütleb tõlge, et jumal muutis surma varjusurmaks; viimane tähendab seisundit, kus inimene, kes näib olevat surnud, ei ole seda tegelikult, siin on aga tegemist täpselt vastupidise juhuga. Damiáni seisundi kohta ei anna täpseid andmeid ka väide, et “kõik, mida ta armastas, oli tal olemas, kuid kaugel otsekui klaasi taga”, sest siin pole oluline mitte armastatud objektide olemine, vaid võimalus armastada ja omada, ning klaasi taga ei ole mitte need objektid, vaid Damián, kes ei kuulu tegelikku maailma “todo lo amor y lo poseyó, pero desde lejos, como del otro lado de un cristal”. Surres ei kadunud mitte “ähmane kujutlus temast”, vaid tema habras kuju(tis).

Kolmanda oletuse kokkuvõtteks ütleb originaali jutustaja: ‘Niisiis, 1946. aastal, pika kirgliku ihalemise tagajärjel, suri Pedro Damián Masolleri lüüasaa-misel, mis toimus 1904. aasta kevadtalvel’. Tõlkes loeme: “Niisiis, pärast pikka kirglikku ihalemist suri Pedro Damián 1946. aastal Masoleri lahingu mõllus, mis oli toimunud 1904. aasta kevadtalvel”. Näeme, et muudetud on ajavorm, ühest lause kahest lihtminevikust on saanud enneminevik, mille tõttu need kaks sündmust, kaks ajahetke, ei näi olevat võrdsed, nagu eeldab jutustaja versioon kahest maailma ajaloost, vaid aastaarvuliselt varem toimunud sündmust vaadel-dakse ja suhtestakse aastarvuliselt hiljem toimunud sündmuse vaatepunktist. Samasuguse parallelismi toob jutustaja välja jutustuse viimases lauses: “La muerte lo llevó a los veinte años en una triste guerra ignorada y en una batalla casera”, milles võime näha mitte ühe ja sellesama sündmuse kirjeldamist kahe määruse ja kahe omadussõna abil, nagu väidab tõlge need kaks kokku üheks liites: “Surm röövis ta kahekümnendal eluaastal mingi armetu ja tundmatu kodusõja lahingus”, vaid kahes maailma ajaloos paralleelselt toimunud kahte sündmust: ‘surm röövis ta kahekümnendal eluaastal ühes tundmatus sõjas ja ühes kodus peetud [palavikudeliiriumis läbielatud] lahingus’.

Jutustuse teiseks oluliseks plaaniks või teiseks mõistatuseks, mille Borges lugejale esitab, on mäng fiktsionaalse maailma piiridega, jutustuse näiline faktuaalne olemus. Jutustaja räägib minevikuvormis, kuidas ta teatud faktide põhjal alustas fantastilise jutustuse kirjutamist ning kuidas selle kirjutamise jooksul (millele lugeja tunnistajaks on) need faktid üha moonduksid ja asjaolud üha kummalisemaks muutusid. Jutustuse lõpuosas võtab jutustaja kõik need faktid kokku ja esitab võimalikud lahendused, tehes seda nüüd olevikuvormis: “Algunos hechos más debo registrar”, “Paso ahora a las conjeturas”, “Lo adivino así”. Oletused kuuluvad mitte-faktuaalsete avalduste hulka, see on alternatiivse maailma kirjeldamine tegeliku maailma vaatepunktist lähtudes. Arvestades kogu jutustuse fiktsionaalset loomust (Borges ütleb *El Alephi* järlesõnas, et tegemist on fantaasiaga), milles ei puudu metafiktsionaalne element, st jutustaja kõneleb jutustuses sellesama jutustuse kirjutamisest, on nende oletuste puhul tegemist fiktsionaalsete mitte-faktuaalsete avaldustega, fiktsionaalne minategelane teeb oletusi alternatiivse maailma kohta oma “fiktsionaalse-tegeliku” maailma vaatepunktist lähtudes. Selles plaanis on fundamentaalse tähtsusega jutustuse eelviimase lõigu avaldus, kus jutustaja kõik varasemad reeglid pea peale pöörab, andes mõista, et kuigi ta arvab end olevat kirjutanud fantastilise jutustuse, on ehk tegemist hoopis tõestisündinud looga ning selleks alternatiivseks maailmaks, mida ta vaatleb oma fiktsionaalsest maailmast, on “tegelik” maailm. Siin on originaali ja tõlke situatsioonid küllaltki erinevad. Esimeses seisab: “Sospecho que Pedro Damián (si existió) no se llamó Pedro Damián, y que yo lo recuerdo bajo ese nombre para crear algún día que su historia me fue sugerida por los argumentos de Pier Damiani”, ‘Kahtlustan, et Pedro Damiáni (kui ta üldse olemas oli) nimi ei olnud Pedro Damián ja et mina mäletan teda selle nime all, et uskuda ühel päeval, et selle jutustuse sisendasid mulle Pier Damiani mõtisklused’ (just seda väidab Borges järlesõnas). Tõlge ütleb aga: “Kahtlustan Pedro Damiáni (kui ta üldse eksisteeris), et tema nimi ei olnud Pedro Damián ja et mina meenutan teda selle nime all selleks, et ühel päeval kirjutada jutt, mille mulle on inspireerinud Pier Damiani väited”, millest pole aru saada, et kõne all on tegelikult seesama jutustus, mida loeme, ja milles ei väljendu jutustaja segadusesolek jutustuse saamisloo asjus.

Veelgi olulisem on aga järgmine lause: “Hacia 1951 creé haber fabricado un cuento fantástico y habré historiado un hecho real”, ‘1951. aasta paiku saan uskuma, et olen loonud fantastilise jutu [taas toetab seda arvamust järlesõna], olles jäädvustanud tõestisündinud loo’. Tõlge kasutab siin jälle minevikku: “1951. aastal hakkasin arvama, et olen maha saanud fantastilise jutuga ning jäädvustanud reaalse ajaloolise fakti”. Kuna jutustus on kirjutatud 1949. aastal, tuleb 1951. aastat igal juhul mõista kui tulevikku. Samuti näib, nagu oleks jutustaja arvanud end olevat hakkama saanud üheaegselt nii fantastilise jutu kui ka ajaloolise fakti jäädvustamisega, mistõttu järgnev võrdlus Vergiliusega kaotab oma mõjujõu.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö eesmärgiks oli uurida, mille poolest erinevad omavahel Borgese jutustuste originaalide ja nende eestikeelsete tõlgete (tõlkija Ott Ojamaa) tekstuaalsed maailmad. Konkreetsemaks sihiks oli analüüsida Borgese juttude olulisemaid stiilivõtteid ja nende tõlget eesti keelde, vaadelda tõlketeksti võõrapärase/teisesuse säilitamise seisukohast ehk seda, kas ja mil viisil on tõlke lugejal võimalik tajuda märke Borgese stiilist. Selleks klassifitseerisime originaali stiilivõtteid ja võrdlesime neid tõlke vastavate elementidega. Samuti vaatlusime mõnesid tõlketeksti iseloomulikke jooni. Analüüsitava teose jutustusteks olid nn autofiktsioonid “Tlön, Uqbar, Orbis Tertius”, “Funes el memorioso”/ “Kõikemäletav Funes” ja “La otra muerte”/ “Teine surm”. Neis kõigis esineb esimeses isikus Borgese-nimeline jutustaja, kes samaaegselt kirjutab nii fantastilist jutustust, ka kirjeldab lugejale selle kirjutamise käigus toimunud ja toimuvaid sündmusi. Lisaks jutustamisaktile endale, millest saab fiktsiooni osa, on jutustuste keskseks teemaks kummalise, ulmelise asjaolu avastamine jutustaja poolt ning sellele asjaolule võimaliku seletuse otsimine. Valiku üheks põhjuseks oli nende tekstide tõlgete ilmumine kolmes järjestikus tõlkekogumikus, mis võimaldab vaadelda Borgese eestikeelseid tekstimaailmu ka diakrooniliselt, otsida vastust küsimusele, kas on jälgitav tõlkija kindel meetod ja ettekujutus Borgese tekstidest läbi mitme tõlke eri aegadel.

Autofiktsioonide tõlkimise teevad eriliseks mitu asjaolu. Esiteks on tegemist Borgese teatava enese-müüdi loomisega, kuigi narratoloogiliste teooriate kohaselt pole Borges-jutustaja, Borges-tegelane ja Borges-autor, kirjanik, üks ja seesama: tegemist on fiktsionaalse võttega. Ometi on eeldatav, et nende jutustuste lugemisel tekib lugejal läbi Borgese-nimelise jutustaja ka teatav müüt või ettekujutus Borgesest kui kirjanikust, realselt eksisteerinud isikust. Jutustaja võib tänu sellele näida autoriteetsem, seda enam, et Borgese tekstides kohtame reaalsete nimedega paiku ja tegelasi. Samas nägime, et esimeses isikus jutustajaga tekstid on iseenesest nõrgema jutustajaautoriteediga tekstid; esimeses isikus jutustaja peab oma autoriteeti fiktsionaalse maailma ülesehitamisel pidevalt tõestama. Borgese autofiktsioonide puhul aga on see tõestamine seotud jutustaja soovimatusega tõsikindlat fiktsionaalset maailma üles ehitada, seega jääb lugejale pidev kahtlus jutustaja väidete suhtes.

Töös vaatlusime seisukohti, mille kohaselt ei säili tõlkes vastupidiselt üldlevinud arvamusele teksti narratoloogiline struktuur, vaid kirjutamis- ja lugemisprotsessis osalejate hulka astub ka tõlkija, kelle hääl on tõlketekstis alati vähemal või rohkemal määral kuuldav, kuigi seda kaldutakse ignoreerima või unustama. Narratoloogia ei erista originaali ja tõlketeksti tänu illusioonile tõlkest kui läbipaistvast ja originaaliga kattuvast tekstist, milles räägib üksainus “hääl” – seesama, mis originaaltekstiski. Esimeses isikus narratiivide puhul on see asjaolu eriti tähelepanuväärne, sest jutustaja on see, kes suhtleb lugejaga “otse” ning jagab talle informatsiooni. Mis kujul ja kui suures ulatuses ta seda

teeb ning millisena ta ise selle läbi end lugejale esitab, on tõlke puhul märkimisväärses osas ka tõlkija teha. Võib isegi öelda, et jutustaja ja tõlkija hääled segunevad tõlketekstis eraldamatult. Seega võtab Borgese autofiktsioonide tõlkija otseselt osa Borgese enese-müüdi loomisest ning kuna fiktsionaalne maailm ehitatakse siin üles peente, ämblikuvõrgusarnaste võtete abil ning selle tasakaal on kõigutatav, määrab jutustaja stiil ja suhtumine jutustatavasse otseselt ka fiktsionaalse maailma näo ja olemuse. Teisisõnu: see, kuidas midagi öeldakse, saab osaks sellest, mida öeldakse, ja tõlkija rolli ei tohiks seejuures alahinnata.

Ülevaates ulmekirjandusest nägime, et selles žanris on oluline üleval hoida pidevat kahtlust, kõikuda reaalse ja ebarealse piirimail. Samuti võib oluliseks osutada iga üksik detail, sõna, tegevus, mis viitavad millelegi kaugemale, tähenduslikumale, ning sõnade mitmetähenduslikkus avaneb alles (korduva) lugemisprotsessi käigus. Kui semantilise aspektist võib tõlkes rääkida valetõlgendustest ja ületõlgendustest, siis stiili puhul, mis on suuremal või vähemal määral seotud fiktsionaalse maailma struktuuriga, eksisteerib lisaks tõlkijapoolne oht mitte tähele panna või mitte tähelepanu osutada stiilile. Mida hämaram on stiil, seda suurem on oht valetõlgendusteks, mida vältides tõlkija valib konkretiseerimise ja selgitamise. Sellisel juhul on tegemist kahekordse tõlkega, kus stiil, mis originaalteoses nõudis lugeja aktiivset osalust, on tõlgitud teise keelde ja muudetud läbipaistvaks. Stiili kadumine või selle asendamine teise stiiliga võib järjepidev olles tuua kaasa muutusi fiktsionaalse maailma ülesehituses.

Tõlketeksti koostisosad erinevad alati originaalteksti omadest ja ka sama teksti teiste tõlgete elementidest ning sel juhul räägitakse muutustest või nihetest teksti erinevatel tasanditel. Need nihked ei ole tõlkeuurijale pelgalt materjaliks tõlkija vigade esiletoomisel, vaid viitavad ka teksti erinevatele interpreteerimisvõimalustele, iga lugeja või tõlkija panusele tekstis. Kui muutused on vältimatud, st sõltuvad keelesüsteemi erinevustest, annavad need aimu sellest, kuidas erinevad keeled tingivad erinevaid maailmanägemisviise. Lähtudes seisukohast, et iga tõlge on teose järjekordne tõlgendus tõlkija poolt, peame arvestama sellega, et teatud ulatuses loeme tegelikult tõlkija teksti, kuulame tõlkija "häält", ning see hääl ei pruugi olla neutraalse vahendaja hääl, nagu sageli arvatakse. Tõlkijal on suur vabadus teksti interpreteerimisel ning selle vabadusega kaasneb ka suur vastutus nii originaali ees kui ka tõlke lugeja ees. See vastutus võib aga tõlkija tegevusele ja tulemusele negatiivset mõju avaldada. Kartus olla mõjutatud lähtekeele lingvistilisest struktuurist sunnib tõlkijat valima teist äärmust, originaali stilistiliste joonte tasandamist.

Tõlkeuniversaalid on keelelised tunnusjooned, mille eesmärk on muuta tõlgitud tekst sidusamaks, lugejale tuttavamaks, loetavamaks. Nende põhjuseks võib olla arusaam sisu või tähenduse domineerimisest sõna üle, mille tõttu tõlkija omistab originaaltekstile tähenduse, mida püüab tõlkes edasi anda ilma liigse "ballastita". Teiseks selgituseks võiks olla tõlkija vastutustunne lugeja ees, kartus mitte olla aktsepteeritud, kasutades originaalile omaseid keele- ja tähendusstruktuure, mis algupäraselt ei ole alati selged, lihtsad ja üheselt

mõistetavad, kuid mis tõlkes peavad sellisena esinema. Sagedamini täheldatud tõlkeuniversaalid on lihtsustamine leksikaalsel, süntaktilisel või stilistilisel tasandil (korduste vältimine, tavalisemate, kõnekeelelisemate sünonüümide valimine); eksplitseerimine (sidendite ja üldlaiendite lisamine, implitsiitse informatsiooni eksplitseerimine); normaliseerimine või standardiseerimine (kirjavahe-märkide normipärane kasutamine, lauseehituse korrastamine). Universaalidega on seotud ka tõlkenormid, mingil ajajärgul kultuuris valitsevad ootused (tõlke)tekstidele. Need ootused väljenduvad nii lugeja hinnangutes tõlkele (hea tõlge, halb tõlge) kui ka toimetajate ja väljaandjate otseses või kaudses surves tõlkijaile. Tõlkija peab normiga igal juhul arvestama, kuigi see võib tähendada ka sellele vastandumist. Teiselt poolt aga on just tõlkija see, kes kõikvõimalikule survele vaatamata paneb igas tõlgendusaktis mängu oma vabaduse ja seisab viimaks lugeja ees. Tõlkija ei ole “süütu” vahendaja, vaid omab kirjan-duslikke ja kultuurilisi huve ning soovib, et tema tekst oleks aktsepteeritud. Seega on kõik tõlketekstis tehtud valikud informatiivsed: kui näiteks kirja-vahemärkide kasutamise reeglid ja tavad on lähte- ja tõlkekeeles erinevad, viitab nende kasutamine tõlketekstis sellele, kas tõlkija on nende kasutust origi-naaltekstis pidanud stiililiselt piisavalt oluliseks, et minna vastuollu oma keele tavadega (ja veenda selles ka toimetajat). Tõlkija ja tõlketeksti kõrge prestiiži korral, kui viimane esindab vastuvõtvas kultuuris originaalteksti ja selle autorit “täievoliliselt”, võib analüüs viidata ka sellele, et selle kultuuriline autoriteet ei tulene mitte ainult selle ülimest täpsusest või stilistilisest õnnestumisest, vaid ka selle apelleerimisest teatud vastuvõtva kultuuri väärtustele. Niisiis viitavad tõlked alati ka vastava ajastu tõlke- ja tekstinormidele üldse.

Analüüsitud tekstide (ja ehk kogu Borgese proosa) üheks iseloomulikumaks jooneks on distantseeritus ja diskreetsus lugejaga suhtlemisel ning oma vaate-punkti esitamine ja lugeja veenmine subtiilsete, esmapilgul märkamatu stiili-võtete abil (nn nähtamatu stiil, milles ometi iga koma on funktsionaalne ja iga sõna täpselt paigas). See on respekt lugeja suhtes, aga ka erudeeritud ja elu-võõra inimese kartus oma mõtete ja eelkõige oma tunnete kindlaväitelise esituse ees. Peamised võtted selle distantseerituse ja abstraherituse saavutamiseks on pidev kahtluse väljendamine sulgude ja täpsustuste, selgituste ja kahtluste abil; nominalisatsioon, mille puhul jutustaja väldib enese asetamist sündmuste põh-justaja ja kogeja positsioonile ning mis võimaldab tal väljendada oma tundeid kaudselt; implitsiitsed sendid (kõrvutiasetamise ja semikooloni kasutamine); määruse või jutustajapoolse kommentaari paigutamine komadega eraldatult lause algusse või kiiluna aluse ja öeldise vahele, muutes teksti seeläbi teatud määral katkendlikuks ning jutustamise protsessi vahetuks; verbi mittepöör-deliste vormide kasutamine; eituse kasutamine jaatava väite saamiseks, et väldi-da otseütlemist. See kõik jätab lugejale mulje jutustajast, kes püüab säilitada distantseeritud ja intellektuaalset stiili, rääkides sündmustest, mis tema silme all muudavad talle tuttavat maailmakorda. Olulisteks stiilivõteteks on veel teatud sõnade kordused tekstist teksti, nn võtmesõnad, mida kasutatakse nii konkreet-ses kui ka etümoloogilises või kujundlikus tähenduses ning mis väljendavad

borgeslikku maailmanägemist; kordused ja parallellismid; kõne- ja lausekujundid (metonüümia, oksüümoron).

Valitud jutustuste originaali ja tõlke keelelis-stilistiline analüüs võimaldab teha teatud üldistusi, mille seas on nii selgelt ühemõttelisi ja tähendusrikkaid, kui ka ambivalentsemaid ja vähem ilmsemaid. Valitud analüüsimeetod rakendab küll lingvistilise analüüsi vahendeid, kuid ei taotle teksti totaalanalüüsi, võttes vaatluse alla vaid need elemendid, mis on olulised teose kirjanduslikust, kontseptuaalsest vaatepunktist lähtudes. Unustada ei tohi ka meetodi eksperimentaalsust ja teatavaid puudusi, näiteks kahe keele kirjeldamist ühise grammatilise metakeele abil või näidete kohati poleemilist liigitust. Arvestades analüüsitud materjali suurt hulka ja paljusid erijuhtumeid, teeme siin üldistava kokkuvõtte nendest analüüsielementidest, mis esinevad kõigis kolmes tekstis.

Borgese omadussõnad on samaaegselt nii hinnangulised kui ka neutraalsed: abstraktsed, kultuurkeele adjektiivid, mis peegeldavad pigem jutustaja/autori üldist suhtumist maailma, mida kirjeldatavad episoodid vaid esindavad. Konkreetsele tekstile iseloomulikke nimisõnadest võtmesõnu (vastavalt *espejo/peegel; memoria, recuerdo, recordar*/mälu, mäletama; *muerte, morir*/surm, surema) kordab tõlge peaaegu sama täpselt ja järjekindlalt kui originaal. Komplitseeritumad on need sõnad, mida originaal kasutab metonüümilises tähenduses ja millele tõlge kaldub otsima otsesemaid, konkreetsemaid vasteid (nt *cara* ja *voz* Funeses). Universaalsete võtmesõnade puhul, mis korduvad tekstist teksti, võib tähele panna, et tõlge ei järgi seda korduvust ka mitte ühe teksti piires, vaid kasutab sünonüüme vastavalt konteksti vajadustele. Sageli kohtame nende (omadus)sõnade, mis originaaltekstis esinevad tihti abstraktses, etimoloogilises või ebamäärases tähenduses, edasiandmist tõlkes eksplitseeritud või konkretiseeritud kujul (*secreto, oscuro, vago, sombra, imagen, conjetura, sueño, fundamental, vasto, cóncavo, enorme, mero*). Konkretiseerimine ja eksplitseerimine on seda ilmsemad ja tugevamad, mida kujundlikum ja ähmasem võib selline sõna esmapilgul näida.

Negatiivse vormi kasutamine jaatava väite väljendamiseks (litootes) kordub sageli kõigis kolmes tekstis ning selle tõlge on teostatud analüüsi üks üllatavamaid leide: vaid mõned üksikud neist antakse edasi samasuguse konstruktsiooni abil, valdav osa aga on tõlgitud otseselt jaatavas vormis. See nähtus on seda hämmastavam, et tõlkimise võimalikkuse aspektist lähtudes ei leidu eesti keeles ühtki takistust sellise eitava vormi tõlkimiseks ning järelikult peab sellise järjekindluse taga olema tõlkija kindel veendumus sellise konstruktsiooni ebavajalikkusest või mitte-aktsepteeritavusest tõlkes.

Kahe- ja kolmeliikmelised struktuurid, mis enamasti koosnevad omadussõnadest, on tõlkes enamikel juhtudel edasi antud samal kujul, kuid küllalt leitud ka näiteid sellest, et tõlkija on konstruktsiooni liikmeid pidanud sünonüümideks ja seega ühte neist ülearuseks; üks omadussõnadest muutunud määruseks, sõnu on eksplitseeritud või on kogu konstruktsioon täielikult muutunud.

Kõne- ja lausekujundite hulgas on Borgesel valdavad metonüümia erinevad vormid ja oksüümoron. Kui viimase puhul võib tõlkes enamasti tähele panna

vaid kerget selgitavaid jooni, siis metonüümia puhul rakendub sama põhimõte, mis võttesõnadegi juures: tõlge kaldub ambivalentseid olukordi “lahendada”, lahti seletama, st tõlkija käsitleb neid kõnekujundeid kui selgitamist vajavaid, problemaatilisi kohti tekstis ja mitte kui originaali autori teadlikke stilistilisi valikuid. Sama kehtib lausekujundi, hüpallaagi kohta: (omadus)sõna, mis originaalis on viidud selle loogilisest positsioonist uude, ootamatusse konteksti, leiab tõlkes endale taas loogilisema asetuse.

Korduste ja parallelismide juhud jagunevad enam-vähem pooleks: kordusi tõlkes järgitakse ja ei järgita ka. Viimase korral näib tõlge pidavat kordusi ülearusteks, kasutades sünonüüme või jättes lause struktuuri muutes korduse ühe liikme lihtsalt ära. Kordused võivad olla ka kergelt ebatäpsed, tänu esmapilgul märkamatuks muutustele ühe liikme juures.

Kui nominalisatsiooni all mõista juhtumeid, mil omadus, tegevus või situatsioon on substantiveeritud, esineb lauses aluse või sihitise funktsioonis ning võimaldab jutustajal vältida otsesest sekkumist sündmusse, siis tõlkes saab paljudel juhtudel tegijaks siiski jutustaja või mõni muu tegelane, kõige sagedamini saab alusena esinenud substantiivist määrus, kõrvallause või verbi pöördeline vorm. See vähendab oluliselt teksti abstraheerituse astet ning jutustaja distantseeritust jutustatavast.

Kahtlussõnade ja sulgudes esitatud täpsustuste ja selgituste kohta võib öelda, et nende üldine esitus on tõlkes originaaliga võrreldes üsna sarnane. Arvestataval hulgal on sulgusid otseselt ära jäetud vaid “Tlõnis”, teistes juttudes on kohati märgata suurema sidususe loomist sidesõnade lisamise abil. Enamasti kiiluna lausesse paigutatud jutustaja märkused ja kommentaarid on mitme võtte abil muudetud varjundi võrra kindlamaks; originaali möönvad väljendid on tõlkes edasi antud kui väited.

Probleemne näib olevat ka verbi erinevates ajavormides orienteerumine: “Tlõni” tõlketekstis on terved lõigud originaalis olevikus jutustatud sündmusi edasi antud mineviku abil, teistes tekstides toimub sama nn üldavaldustega või ka lihtsalt jutustaja märkustega, mis annavad jutustatavat edasi “reaalajas”.

Kõikides analüüsitud originaaltekstides torkab süntaktilise konstruktsioonina silma laiendi või täiendi eraldamine komadega ülejäänud lausest. Kõige sagedasem ja ka iseloomulikum jutustaja jutustamislaadile on määruse või üldlaiendi paiknemine kiiluna lause sees, tavaliselt aluse ja öeldise vahel. Kui see määrus tõlkes ka asub samal positsioonil, siis on ta ülejäänud lausest komadega eraldamata, sulandudes lausesse sujuvalt, katkestuseta. Sagedamini viib tõlge kiiluna asetsenud määruse lause algusse, kohati ka lõppu või verbi pöördelise osa järele. Kui määrus asetseb lause algul, kordab tõlge seda konstruktsiooni märksa sagedamini, kuid siiski mitte alati. Eriti on tõlkija taotlust lausestruktuuri kohendada märgata juhtudel, mil lause algul asub kaks või enam iseiseisvat, komadega eraldatud määrust: tõlge kaldub need määrused lahku viima ja eraldama need näiteks verbi või abiverbiga. Sama kordub, kui tegemist on lause lõpus asetsevate, komaga eraldatud määrustega.

Sidususe mehhanisme vaadeldes tulid esile järgmised üldised suundmused: kui originaal kasutab ohtralt komaga eraldatud järeltäiendit (sageli partitsiip), siis tõlkes saab sellest enamasti kas kõrvallause, eestäiend või on koma asemel kasutatud sidesõna; verbi mittepöördeliste vormide (gerundiiv, partitsiip, infiniitiv) asemel, mis samuti võimaldavad kõrvuti asetust ja seose implitseeritust, kasutab tõlge sageli alistussuhte loomist, asendades lauselühendi kõrvallausega. Küllaltki silmatorkav on ka originaalis sageli esineva semikooloni asendamine sidesõna, koma, kooloniga, osalause muutmine kõrvallauseks või eraldi lauseks. Sidesõnadeta loetelu, asündetoni puhul paigutab tõlge loetelu viimase liikme ette ootuspärase sidesõna. Väga sarnane on tõlke toimimisviis ka polüsündetoni puhul: sidesõnade kordamine loetelu iga liikme ees kaob ning sidesõna esineb vaid loetelu viimase liikme ees. Neid tähelepanekuid arvesse võttes vastavad käesolevad tõlked tõlkeuniversaalideks nimetatud üleüldiselt tõlkeid iseloomustavatele tunnustele.

Kultuurielementidest rääkides tuleb märkida, et nende esinemine on tänu käsitletavale teemale kolmes tekstis erinev: “Tlönis” leidub neid suhteliselt vähe, “Funeses” ja “Teises surmas” rohkem ning nad osalevad sisuliselt olulise sotsiaalse konteksti loomises. Tõlge annab neid reaale edasi mitmel viisil (transkribeerimine, ligilähedane vaste jne). Üldistusena võib aga öelda, et kultuuriterminite tõlkimine on ebajärjekindel ega paku lugejale sündmustiku tajumiseks vajalikku sotsiaalset konteksti.

Tõlketekstist endast lähtudes osutus tähelepanuväärseks hinnanguliste ja kõnekeelelise varjundiga sõnade või väljendite suhteliselt suur hulk. Enim leidus neid “Funeses” ja “Teise surma” tõlgetes, kuid ka “Tlönis”. Eriti silmatorkav on kõigis kolmes tekstis määr- ja rõhumäärsõnade (nt sugugi, jällegi, kuskil, hoopis, õieti) ning -ki, -gi liidetega sõnade kasutamine. Tõlge kasutab kohati, ilma otseselt ilmse vajaduse ning süsteemita, kaudset kõneviisi, mis samuti lisab tekstile argikeelelist varjundit.

Paralleelselt sellega vaatlesime tõlketekstis ka võõr- ja laensõnade kasutamist, mis võiks viidata tõlke jutustaja stiiliregistrile. Tõlge kasutab võõrsõnu suhteliselt ohtralt (eriti “Tlönis”) ning enamasti on tegemist sõnadega, mis kordavad originaaltekstis kasutatud kreeka või ladina päritolu sõna (mis hispaania keeles võib kuuluda tavasõnavara hulka). Selline “kopeerimine” tingib mitmete (tava)võõrsõnade järjekindlat kasutamist liigsel määral (fakt, verb); tavasõnade edasiandmist reaalsena (peoon, preeria, pueblo, senjoor); mitmes tekstis järjekindlat komistamist eri keeltes erineva tähendusega sõnadele (nn *faux amis*: anekdoot, skandaal, kosmos); rõhutatult kõrge oskussõnavaralise stiilivarjundiga sõnade kasutamist (nt interpoleeritud). Sedalaadi sõnad, mis võiksid anda jutustajale vajaliku erudeerituse määra, esinevad kontrastis kõnekeelelise varjundiga sõnade ja rohkete rõhumäärsõnadega, mistõttu jutustaja päritolu, taotlused ja stiiliregister võivad jääda tõlke lugejale ebamääraseks ja vastuoluliseks.

Vaadeldes analüüsitud tekste diakrooniliselt kui viieteistkümneme aasta jooksul ilmunud tõlkeid, ei ole märgata mingeid olulisi muutusi tõlkija strateegias,

tõlkija suhtumine Borgese teksti ja tõlkemeetod näib jäävat nende aastate jooksul samaks. Kuigi kõigis kolmes tekstis leidub vaid neile omaseid jooni, saab kolme tõlke kohta teha üsna sarnaseid järeldusi ja üldistusi. Ka vigade proportsioon ei vähene aja jooksul: kõige olulisemalt mõjutavad vead või vale-tõlgendused ajaliselt viimase teksti, "Teise surma" tõlget, mis on seeläbi sisuliselt täielikult teisenenud.

Üldine tendents tõlkes näib olevat distantsi, ebakindluse, ebamäärasuse, ambivalentse vähenemine. Tõlkija hääl on niisiis kindlasti nähtav tõlke ja originaali võrdluses, ainult tõlke lugejale on see märgatav ehk läbi kohatise kõnekeelise ja intellektuaalse varjundiga sõnavara kõrvuti eksisteerimise. Oluliste elementide ja struktuuride edasiandmine tõlkes on kõikuv. Kohati on keerulised konstruktsioonid tõlkes täpselt edasi antud, kohati aga lihtsalt edasi-antavaid võtteid täielikult ignoreeritud. Leidub elemente, mida tõlge järgib enam-vähem täielikult (võtmesõnad, sulud), selliseid, mida järgib pooleldi (kordused, nominalisatsioon), ja ka neid, mida ignoreeritakse peaaegu täielikult (litootes, polüsündeton, määrus kiiluna, metonüümia). Võtmesõnad, mis korduvad Borgese tekstides oluliste märkidena ja mille tähendus pole alati selge ning ühene, ning kõne- ja lausekujundid kuuluvad tõlkes selgitamisele, mis näibki olevat üks antud tõlgete silmatorkavamaid jooni. Borgese tekst ja eriti selle ökonoomne stiil näivad tõlkijale lahendust vajava probleemina.

Kui Borgese "kahtluste ja oletuste" stiili on kirjeldatud kui väitelise ja tunde-rõhulise tooni ning seega ka oma arvamuse pealesurumise (vähemalt näilist) vältimist ning väidetud, et Borgese vaoshoitusele on võõras liigne kõnekeeleline ja sõnarohke väljendusvabadus, siis neid arvamusi arvesse võttes liigub tõlge pigem selles suunas, mis näib Borgesele võõras olevat. Võrreldes originaal-tekstides tähelepanuväärsel hulgal kasutatud kõrvutiasetuse, loogilise ja põhjusliku seose implitseerituse, katkestatud lausestruktuuriga, kaldub tõlge sidendite lisamise ja lausetevahelise alistussuhte loomise kaudu läbivalt neid seoseid eksplitseerima, taotledes seega teksti sidusamaks muutmist. Paradoksaalsel kombel ei muutu tekst sellest sisuliselt sidusamaks, sest sidususe suurendamine toimub vaid teksti pealispinnal. Lisades sellele asjaolule tõlketekstis leiduvad kohati liigagi elementaarsed vead ja valetõlgendused, võib väita, et tegemist ei ole mitte ainult teatud konstruktsioonide muutusega, vaid nihetega, mis toovad kaasa kogu autori väljendusviisile üles ehitatud fiktsionaalse maailma muutmise.

KASUTATUD KIRJANDUS

Märkus

Kõik käesolevas töös kasutatud tsitaadid on tõlgitud eesti keelde töö autori poolt, kasutades selleks kohati eelnevalt väljaantud hispaaniakeelseid tõlkeid. Sellisel juhul leidub kasutatud kirjanduse loetelus (võimaluse korral) viide originaalist tõlkijale. Tõlkimata on jäetud suurem osa Borgese esseedest ja jutustustest pärit tsitaate, mis näisid oma väljendusrikkuses tähelepanuväärsed ja mida on töö tekstis eelnevalt võimaluse piires parafraseeritud.

Lühendid

OC 1 vt Borges, J.L. 1989
OC 2 vt Borges, J.L. 1989a
OC 3 vt Borges, J.L. 1989b
OCC vt Borges, J.L. 1997

1. Borgese tekstid

- Borges, Jorge Luis. 1972. *Hargnevate teede aed*. Tõlkija, eessõna ja glossaariumi autor Ott Ojamaa, *Loomingu Raamatukogu* 5/6, Tallinn: Perioodika.
- Borges, Jorge Luis. 1976. *Kunsttükid*. Tõlkija, järelsõna ja glossaariumi autor Ott Ojamaa, *Loomingu Raamatukogu* 50, Tallinn: Perioodika.
- Borges, Jorge Luis. 1987. *Aleph*. Tõlkija, saatesõna ja seletuste autor Ott Ojamaa, *Loomingu Raamatukogu* 17/18, Tallinn: Perioodika.
- Borges, Jorge Luis. 1995. *Ficciones*. Madrid: Alianza Editorial.
- Borges, Jorge Luis. 1989. *Obras Completas*. 1. köide, Barcelona: Emecé Editores.
- Borges, Jorge Luis. 1989a. *Obras Completas*. 2. köide, Barcelona: Emecé Editores.
- Borges, Jorge Luis. 1989b. *Obras Completas*. 3. köide, Barcelona: Emecé Editores.
- Borges, Jorge Luis. 1992. “Nota sobre el *Ulises* en español”, –*Cuadernos Hispanoamericanos* 505/507, lk 46–47.
- Borges, Jorge Luis. 1992a. “[La belleza es un hecho extraordinario...]”, –*Cuadernos Hispanoamericanos* 505/507, lk 51–72.
- Borges, Jorge Luis. 1996. *Obras Completas*. 4. köide, Barcelona: Emecé Editores.
- Borges, Jorge Luis. 1997. *Obras Completas en colaboración*. Barcelona: Emecé Editores.
- Borges, Jorge Luis. 1999. “La literatura fantástica”, –*Los laberintos del signo*. toim. G. N. Ricci, Milano: Giuffrè.
- Borges, Jorge Luis. 1999a. “El oficio de traducir”, –*Borges en “Sur”, 1931–1980*, Buenos Aires: Emecé.
- Borges, Jorge Luis. 2000. *Fiktsioonid. Aleph*. Tõlkijad Ott Ojamaa ja Ruth Lias, järelsõna autor Ott Ojamaa, Tallinn: Varrak.

Borges, Jorge Luis. 2000a. *Valik esseid*. Tõlkinud Ruth Lias, valinud, värsid tõlkinud ja järelsõna Jüri Talvet, Tallinn: Vagabund.

2. Borgese loomingu käsitlused

- Alazraki, Jaime. 1983. *La prosa narrativa de Jorge Luis Borges*. Madrid: Gredos.
- Alazraki, Jaime. 1988. *Borges and the Kabbalah. And other essays on his fiction and poetry*. New York: Cambridge University Press.
- Alazraki, Jaime. 2000. "Borges: del barroco a un estilo invisible", –*Borges, la lengua, el mundo: las fronteras de la complejidad. Actas del coloquio internacional en homenaje a J. L. Borges*, toim. G. N. Ricci, Milano: Giuffrè, lk 49–66.
- Alonso, Sonia Mattalía, Company Ramón, Juan Miguel. 1986. "Lo real como imposible en Borges", –*Critica semiológica de textos hispánicos*. toim. M. A. Garrido, 2. köide, Madrid: C.S.I.C., lk 527–538.
- Anthropos. (1993): *Anthropos. Revista de documentación científica de la cultura*. 142/143, *Jorge Luis Borges. Una teoría de la invención poética del lenguaje*, toim. Ángel Nogueira Dobarro, Barcelona.
- Barcia, Pedro Luis. 2000. "Tlön y el *Textum mundi*", –*Borges, la lengua, el mundo: las fronteras de la complejidad. Actas del coloquio internacional en homenaje a J. L. Borges*, toim. G. N. Ricci, Milano: Giuffrè, lk 67–88.
- Barrenechea, Ana María. 1967. *La expresión de la irrealidad en la obra de Borges*. Buenos Aires: Paidós.
- Barrientos, Juan José. 1986. *Borges y la imaginación*. México D.F.: Katún.
- Benassi, Giovanna. 1992. "Notas a la traducción italiana de *Ficciones*", –*Cuadernos Hispanoamericanos*, 505/507, lk 457–466.
- Benavides, Manuel. 1992. "Borges y la metafísica", –*Cuadernos Hispanoamericanos*, 505/507, lk 247–268.
- Bioy Casares, Adolfo. 1976. "Prólogo", –*Antología de la literatura fantástica*. J.L. Borges, S. Ocampo, A. Bioy Casares, Buenos Aires: Sudamericana, lk 7–17.
- Botsford, Keith. 1967. "The Writings of Jorge Luis Borges", –*Atlantic* 219/1, Boston.
- Bulacio de Médici, Cristina. 1997. "Ficciones e ironías (reflexiones sobre el lenguaje en J. L. Borges)", –*Theoria. Homenaje a Borges*, Universidad Nacional de Tucumán, lk 75–84.
- Calabrese, Elisa T. 1996. "Mundos de Ficción: densidad, vacíos e inferencias", –*Mundos de ficción. (Actas del VI Congreso Internacional de la Asociación Española de Semiótica, Murcia, 21–24 noviembre, 1994)*, toim. J.M. Pozuelo, F. Vicente, 1. köide, Murcia: Universidad de Murcia, lk 397–402.
- Di Giovanni, Norman Thomas. 1971. "At Work with Borges", –*The Cardinal Points of Borges*, toim. Lowell Dunham, Ivar Ivask, Norman: University of Oklahoma Press, lk 67–78.
- Garramuño, Carlos A. 1978. "La vigilia con los ojos abiertos. Encuentro con Borges", –*Pájaro de fuego*, Buenos Aires, 1/6.
- Hars, Luis; Dohmann, Bárbara. 1975. *Los Nuestros*. Buenos Aires: Sudamericana.
- Huici Módenes, Adrián. 1993. "Jorge Luis Borges, teoría y práctica de la intertextualidad", –*Anthropos* 142/143, lk 46–54.

- Irby, James. 1971. "Borges and the Idea of Utopia", –*The Cardinal Points of Borges*. toim. Lowell Dunham, Ivar Ivask, Norman: University of Oklahoma Press, lk 35–45.
- Kibédi Varga, Áron. 2000. "Identificación y distanciamiento en literatura", –*Borges, la lengua, el mundo: las fronteras de la complejidad. Actas del coloquio internacional en homenaje a J. L. Borges*, toim. G. N. Ricci, Milano: Giuffrè, lk 3–22.
- Kristal, Efraín. 2002. *Invisible Work. Borges and Translation*. Nashville: Vanderbilt University Press.
- Levin, Juri. 1997. "Повествовательная структура как генератор смысла: текст в тексте у Х. Л. Борхеса", –*Избранные труды. Поэтика, семиотика. –Язык. Семиотика. Культура*, Москва: Школа "Языки русской культуры", lk 435–454.
- Louis, Anne Marie. 1996. "La traduction selon Jorge Luis Borges", –*Poétique* 107, lk 289–300.
- Manguel, Alberto. 2004. *Con Borges*. Madrid: Alianza Editorial.
- Matamoro, Blas. 1990. *Lecturas Americanas*. Madrid: Ediciones de Cultura Hispánica.
- Mourey, Jean-Pierre 1985. "'Borges' chez Borges", –*Poétique* 63, lk 313–324.
- Ojamaa, Ott. 1972 "Seletuseks", –*Hargnevate teede aed*, J.L. Borges, Tallinn: Periodika, lk 5–7.
- Ojamaa, Ott. 1974. "Molière ja aeg. Kronoloogia", –*Molière. Näidendid*, Tallinn: Eesti Raamat.
- Ojamaa, Ott. 1976. "Tõlkijalt", –*Kunsttükid*. J.L. Borges, Tallinn: Periodika, lk 59–60.
- Ojamaa, Ott. 1987. "Saateks", –*Aleph*. J.L. Borges, Tallinn: Periodika, lk 81–85.
- Ojamaa, Ott. 2000. "Saateks", –*Fiktsioonid. Aleph*. J.L. Borges, Tallinn: Periodika, lk 274–280.
- Olea Franco, Rafael. 2001. "Borges y el civilizado arte de la traducción: una infidelidad creadora y feliz", –*Nueva Revista de Filología Hispánica*, 49/2, lk 439–473.
- Pastormerlo, Sergio. 2001. "Borges y la traducción", –*Borges Studies on Line. J. L. Borges Center for Studies & Documentation*, 14.04.2001
<<http://www.hum.au.dk/romansk/borges/bsol/pastorml.htm>>
- Peicovich, Esteban. 1980. *El palabrista*. Madrid: Letra Viva.
- Pellicer, Rosa. 1986. *Borges: el estilo de la eternidad*. Zaragoza: Universidad de Zaragoza.
- Phillips, Allen W. 1963. "El Sur de Borges", –*Revista Hispánica Moderna* XXIX, lk 140–147.
- Pickenhayn, Jorge Oscar. 1979. *Borges: a través de sus libros*. Buenos Aires: Plus Ultra.
- Repetto, Elsa. 1992. "La Argentina de los mitos en Jorge Luis Borges". –*Cuadernos Hispanoamericanos* 505/507 (*Homenaje a Jorge Luis Borges*), lk 401–412.
- Reyzábal, María Victoria. 1993. "Jorge L. Borges: un soñado espejo para su paradójico laberinto", –*Anthropos* 142/143, lk 17–35.
- Robinson, Bryan. 2002. "'Las ruinas circulares' de J. L. Borges", –*Sendebarr* 13, lk 81–102.
- Rodríguez Monegal, Emir. 1984. *Borges por él mismo*. Barcelona: Laia.
- Sarlo, Beatriz. "Borges, a Writer on the Edge", –*Borges Studies Online. J. L. Borges Center for Studies & Documentation*. 14.04.01
<<http://www.uiowa.edu/borges/bsol/bsi0.shtml>>
- Vázquez, María Esther. 1977. *Borges: imágenes, memorias, diálogos*. Caracas: Monte Ávila.

- Vázquez, María Esther. 1996. *Borges. Esplendor y derrota*. Barcelona: Tusquets.
- Yurkevich, Saúl. 1993. “De lo gnómico a lo mítico (sobre algunas asombrosas mixturas)”, –*Anthropos* 142/143, lk 54–58.
- Zayas de Lima, Perla. 1999. “Borges de la narrativa al teatro”, –*Los laberintos del signo*, toim. G.N. Ricci, Milano: Giuffré.

3. Tõlketeooria

- Álvarez, Román; Vidal Claramonte, María Carmen África. 2002. “Reflexiones sobre la traducción de la literatura posmoderna”, –*Cartografías de la traducción. Del post-estructuralismo al multiculturalismo*, toim. R. Álvarez, Salamanca: Almar, lk 15–26.
- Arrojo, Rosemary. 2002. “La reevaluación del papel del traductor en el post-estructuralismo: Nietzsche, Borges y la compleja relación entre origen y reproducción.”, –*Cartografías de la traducción. Del post-estructuralismo al multiculturalismo*, toim. R. Álvarez., tlk. J. Torres del Rey, M. R. Martín Ruano, Salamanca: Almar, lk 27–41.
- Baker, Mona. 1993. “Corpus Linguistics and Translation Studies. Implications and Applications”, –*Text and Technology in Honour of John Sinclair*, toim. Mona Baker, Gill Francis, Elena Tognini-Bonelli, Amsterdam: John Benjamins, lk 233–250.
- Baker, Mona. 1995. *In other words : a coursebook on translation*. London: Routledge.
- Baker, Mona. 1996. “Linguistics and Cultural Studies: Complementary or Competing Paradigms in Translation Studies?”, –*Übersetzungswissenschaft im Umbruch: Festschrift für Wolfram Wilss*, toim. Angelika Lauer, Heidrun Gerzymisch-Arbogast, Johann Haller & Erich Steiner, Tübingen: Gunter Narr, lk 9–19.
- Baker, Mona. 2002. “Aspectos pragmáticos del contacto intercultural y falsas dicotomías en los estudios de traducción”, –*Cartografías de la traducción. Del post-estructuralismo al multiculturalismo*, toim. R. Álvarez, tlk. J. Torres del Rey, M. R. Martín Ruano, Salamanca: Almar, lk 43–57.
- Bassnett-McGuire, Susan. 1991. *Translation Studies*. London, New York: Routledge.
- Bassnett-McGuire, Susan. 2002. “La traducción como remembranza”, –*Cartografías de la traducción. Del post-estructuralismo al multiculturalismo*, toim. R. Álvarez, tlk. J. Torres del Rey, M. R. Martín Ruano, Salamanca: Almar, lk 59–76.
- Benjamin, Walter. 2000. “Tõlkija ülesanne”, –*Vikerkaar* 2/3, tlk. T. Relve, lk 97–107.
- Berman, Antoine. 2000. “Translation and the Trials of the Foreign”, –*The Translation Studies Reader*, toim. L. Venuti, London: Routledge, lk 284–297.
- Blum-Kulka, Shosana. 1986. “Shifts of Cohesion and Coherence in Translation”, –*Interlingual and intercultural communication: discourse and cognition in translation and second language acquisition studies*, toim. Juliana House, Shoshana Blum-Kulka, Tübingen: Narr, lk 17–35.
- Catford, John Cunnison. 1970. *Una teoría lingüística de la traducción: ensayo de lingüística aplicada*. tlk. Francisco Rivera, Caracas: Universidad Central de Venezuela (*A linguistic theory of translation; an essay in applied linguistics*. London: Oxford University Press, 1965).
- Chesterman, Andrew. 1993. “From ‘Is’ to ‘Ought’: Laws, Norms and Strategies in Translation Studies”, –*Target* 5/1, lk 1–20.
- Chesterman, Andrew. 1997. *Memes of Translation: the Spread of Ideas in Translation Theory*. Amsterdam: John Benjamins.

- Chesterman, Andrew. 2000. "A Causal Model for Translation Studies", –*Intercultural Faultlines. Research Models in Translation Studies I. Textual and Cognitive Aspects*, toim. Maeve Olohan, Manchester: St. Jerome.
- Cicero, Marcus Tullius. 1996. "De optimo genere oratorum", –*El discurso sobre la traducción en la historia: antología bilingüe*, toim. Francisco Lafarga, Barcelona: Universidad de Barcelona, lk 32–44.
- Connor, Steven. 1989. "'Traduttore, traditore': Samuel Beckett's Translation of Mercier et Camier", –*Journal of Beckett Studies*. toim. S.E. Gontarsky, 11–12, <http://www.english.fsu.edu/jobs/num1112/027_connor.pdf>
- Crisafulli, Edoardo. 2002. "The Quest for an Eclectic Methodology of Translation Description", –*Crosscultural Transgressions. Research Models in Translation Studies II. Historical and Ideological Issues*, toim. Theo Hermans, Manchester: St Jerome, lk 26–43.
- Even-Zohar, Itamar. 1990. "Translation and Transfer", –*Poetics Today*, 11/1, *Polysystem Studies*, lk 73–78.
- Federman, Raymond. 1987. "The Writer as Self-Translator", –*Beckett Translating/Translating Beckett*, toim. A.W. Friedman, Ch. Rossman, D. Sherzer, University Park and London: The Pennsylvania State University Press, lk 7–16.
- Frank, Armin Paul. 1991. "Translating and Translated Poetry: The Producer's and the Historian's Perspectives", –*Translation Studies: the state of art: proceeding of the First James S. Holmes Symposium on Translation Studies*, toim. Kitty M. van Leuven-Zwart, Ton Naaijken, Amsterdam: Rodopi, lk 115–139.
- Frank, Armin Paul. 1992. "Towards a Cultural History of Literary Translation: 'Histories,' 'Systems,' and Other Forms of Synthesizing Research", –*Geschichte, System, Literarische Übersetzung – Histories, Systems, Literary Translations*, toim. Harald Kittel, Horst Turk, Berlin: Erich Schmidt Verlag, lk 369–387.
- Gallego Roca, Miguel. 1994. *Traducción y literatura: Los estudios literarios ante las obras traducidas*. Madrid: Ediciones Jucar.
- Gentzler, Edwin. 2001. *Contemporary translation theories*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Goethe, Johann Wolfgang von. 1996. "En recuerdo fraternal de Wieland"/"Zu brüderlichem Andenken Wielands", –*El discurso sobre la traducción en la historia: antología bilingüe*, toim. Francisco Lafarga, Barcelona: Universidad de Barcelona.
- Hatim, Basil. 2001. *Teaching and Researching in Translation*. London: Longman.
- Hatim, Basil, Mason, Ian. 1995. *Teoría de la traducción: una aproximación al discurso*. tlk. Salvador Peña, Barcelona: Ariel. (*Discourse and the translator*. London: Longman, 1990).
- Hermans, Theo. 1991. "Translational Norms and Correct Translations", –*Translation studies: the state of the art: proceedings of the First James S. Holmes Symposium on Translation Studies*, toim. Kitty M. van Leuven-Zwart, Ton Naaijken, Amsterdam: Rodopi, lk 155–169.
- Hermans, Theo. 1996. "The Translator's Voice in Translated Narrative", –*Target* 8/1, lk 23–48.
- Hermans, Theo. 1999. *Translation in systems: Descriptive and systemic approaches explained*. Manchester: St. Jerome.
- Hermans, Theo. 2002. "La traducción y la importancia de la autorreferencia", –*Cartografías de la traducción. Del post-estructuralismo al multiculturalismo*. toim.

- R. Álvarez, tlk. J. Torres del Rey, M. R. Martín Ruano, Salamanca: Almar, lk 119–139.
- Hieronymus, Eusebius Sophronius. 1996. “Epistula LVII. Ad Pammachium. De optimo genere interpretandi”, –*El discurso sobre la traducción en la historia: antología bilingüe*, toim. Francisco Lafarga, Barcelona: Universidad de Barcelona, lk 46–71.
- Holmes, James. 1988. *Translated!* Amsterdam: Rodopi.
- House, Juliane. 1986. “Acquiring translation competence in interaction”, –*Intralingual and Intercultural Communication*, toim. J. House, S. Blum-Kulka, Tübingen: Günter Narr, lk 179–191.
- Hurtado Albir, Amparo. 2001. *Traducción y traductología. Introducción a la traductología*. Madrid: Cátedra.
- Kenny, Dorothy. 2004. “Corpora in Translation Studies”, –*Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, toim. Mona Baker, London & New York: Routledge, lk 50–53.
- Kaldjärv, Klaarika. 2000. *Tõlkekulg hispaaniakeelsest eestikeelseesse kultuuriruumi: Jorge Luis Borgese narratiivid*. Tartu Ülikool, magistritöö.
- Ladmiral, Jean-René. 1986. “Introduction: la Traduction”, –*Revue d’Esthétique* 12, Paris.
- Lambert, José; Van Gorp, Hedrick. 1985. “On describing Translation”, –*The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation*, toim. Theo Hermans, London: Croom Helm, lk 42–53.
- Laviosa-Braithwaite, Sara. 2004. “Universals of Translation”, –*Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, toim. Mona Baker, London & New York: Routledge, lk 288–291.
- Lederer, Marianne. 2003. *Translation: The interpretive model*. tlk. Ninon Larché, Manchester: St. Jerome.
- Lefevere, André. 1997. *Traducción, reescritura y la manipulación del canon literario*. tlk M. Carmen África Vidal, Román Álvarez, Salamanca: Colegio de España (*Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London: Routledge, 1992).
- Lefevere, André. 2000. “Mother Courage’s cucumbers. Text, system and refraction in a theory of literature.”, –*The Translation Studies Reader*, toim. Lawrence Venuti, London: Routledge, lk 233–249.
- Leuven-Zwart, Kitty M. van. 1989. “Translation and Original. Similarities and Dissimilarities, I”, –*Target* 1/2, lk 151–181.
- Leuven-Zwart, Kitty M. van. 1990. “Translation and Original. Similarities and Dissimilarities, II”, –*Target* 2/1, lk 69–95.
- Levý, Jiří. 1994. “Las dos normas de la traducción artística”, –*Textos clásicos de teoría de la traducción*, toim. M. A. Vega, Madrid: Cátedra, lk 324–326.
- Luther, Martin. 1996. “Sendbrief vom Dolmetschen”, –*El discurso sobre la traducción en la historia: antología bilingüe*, toim. Francisco Lafarga, Barcelona: Universidad de Barcelona, lk 114–133.
- Maimónides (Moshe ben Maimon). 1998. “La respuesta de Maimónides. Samuel ibn Tibbón”, –*El Tabaco que fumaba Plinio*, toim. Nora Catelli, Marietta Gargategli, Barcelona: Ediciones del Serbal, lk 41–43.
- Malmkjær, Kirsten 2003. “What happened to God and the angels: An exercise in translational stylistics”, –*Target* 15/1, lk 37–58.
- Marco Borillo, Josep, toim. 1995. *La traducció literària*. Universitat Jaume I, Castellón.

- Marco Borillo, Josep. 2001. "La descripción y comparación de traducciones: hacia un modelo integrador", –*Sendebarr* 12, lk 129–152.
- Marco Borillo, Josep. 2002. *El fil d'Ariadna: anàlisi estilística i traducció literària*. Vic: Eumo.
- McFarlane, John. 1953. "Modes of Translation", –*The Durham University Journal* 45/3, lk 77–93.
- Moya, Virgilio. 2004. *La selva de la traducción*. Madrid: Cátedra.
- Nida, Eugene A., Taber, Charles R. 1986. *La traducción: teoría y práctica*. Madrid: Cristiandad (*The Theory and Practice of Translation*. Leiden: Brill, 1969/1982).
- Nord, Christiane. 1991. "Scopos, Loyalty and Translational Conventions", –*Target* 3/1, lk 91–109.
- Nord, Christiane. 1997. *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Ortega y Gasset, José. 1980. *Miseria y esplendor de la traducción*. Granada: Universidad de Granada.
- Paz, Octavio. 1981. *Traducción: Literatura y literalidad*. Barcelona: Tusquets.
- Pym, Anthony. 1992. *Translation and text transfer: an essay on the principles of intercultural communication*. Frankfurt am Main: Lang.
- Rabadán, Rosa. 1991. *Equivalencia y traducción: Problemática de la equivalencia transléctica inglés-español*. León: Universidad de León.
- Rabadán, Rosa. 1992. "Tendencias teóricas en los estudios contemporáneos de traducción", –*Estudios de traducción: Primer Curso Superior de traducción: Inglés/Español*, toim. P. Fernández Nistal, Valladolid: Universidad de Valladolid, Instituto de Ciencias de la Educación, I. C. E., lk 45–60.
- Reiss, Katharina, Vermeer, Hans. J. 1996. *Fundamentos para una teoría funcional de la traducción*, tlk. Sandra García Reina, Celia Martín de León, toim. Heidrun Witte, Madrid: Akal (*Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer, 1991).
- Roberts, Roda P. 1992. "The Concept of Function of Translation and Its Application to Literary Texts", –*Target* 4/1, lk 1–16.
- Robinson, Douglas. 1990. *The translator's turn*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Robinson, Douglas. 2004. "Pseudotranslation", –*Routledge Encyclopedia of Translation studies*, toim. Mona Baker, London and New York: Routledge.
- Rutheford, John. 2002. "La domesticación de don Quijote", –*Cartografías de la traducción. Del post-estructuralismo al multiculturalismo*, toim. R. Álvarez, Salamanca: Almar, lk 215–232.
- Schiavi, Giuliana. 1996. "There Is Always a Teller in a Tale", –*Target* 8/1, lk 1–21.
- Schleiermacher, Friedrich. 1992. "On the Different Methods of Translating", – *Translation, History, Culture*, toim. A. Lefevere, London, New York: Routledge, lk 141–165 ("Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersetzens", 1813).
- Snell-Hornby, Mary. 1999. *Estudios de traducción: Hacia una perspectiva integradora*. tlk. Ana Sofía Ramírez, Salamanca: Almar (*Translation Studies. An Integrated Approach*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1988).
- Steiner, George. 1995. *Después de Babel: aspectos del lenguaje y la traducción*. tlk. Adolfo Castañón, México: Fondo de Cultura Económica (*After Babel. Aspects of Language and Translation*. Oxford/New York: Oxford University Press, 1975).

- Talvet, Jüri. 2006. "Mõtteid tänapäeva tõlkefilosoofiast. Kas antropofaagia või süm- biosis", – *Keel ja kirjandus* 5, lk 353–364.
- Tirkkonen-Condit, Sonja. 1989. "Theory and methodology in translation research", – *Empirical Studies in translation and linguistics*, Joensuu: University of Joensuu, Faculty of Arts, lk 3–18.
- Toper, Pavel. 1978. "The achievements of the Theory of Literary Translations", – *Translating, A Profession: Proceedings of the Eighth World Congress of the International Federation of Translators, Montreal 1977*, toim. Paul Horguelin, Montreal: CTIC, lk 41–47.
- Torop, Peeter. 1989. "Tõlkeloo koostamise printsiibid", – *Akadeemia* 2, lk 349–384.
- Torop, Peeter. 1995. *Тотальный перевод*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Torop, Peeter. 1997. "The Position of Translation in Translation Studies", – *Translation-Acquisition-Use. AFinLA Yearbook 1997. Publications de l'Association Finlandaise de Linguistique Appliquée* 55, toim. A. Mauranen, T. Puurtinen, Jyväskylä, lk 23–40.
- Torop, Peeter. 1998. "Tõlge ja kui retseptisioon", – *Keel ja kirjandus* 8, lk 513–520.
- Toury, Gideon. 1985. "A Rationale for Descriptive Translation Studies", – *The manipulation of literature: Studies in literary translation*, toim. Theo Hermans, New York: St. Martin's Press, lk 16–41.
- Toury, Gideon. 1991. "What are Descriptive Studies into Translation Likely to Yield apart from Isolated Descriptions?", – *Translation studies: the state of the art: proceedings of the First James S. Holmes Symposium on Translation Studies*, toim. Kitty M. van Leuven-Zwart, Ton Naaijken, Amsterdam: Rodopi, lk 179–192.
- Toury, Gideon. 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Tymoczko, Maria. 2002. "Connecting the Two Infinite Orders: Research Methods in Translation Studies", – *Crosscultural Transgressions. Research Models in Translation Studies II: Historical and Ideological Issues*, toim. Theo Hermans, Manchester: St Jerome, lk 9–25.
- Vanderauwera, Ria. 1985. *Dutch Novels Translated into English: The Transformation of a "Minority" Literature*. Amsterdam: Rodopi.
- Van der Voort, Cok 1991. "Narratology and Translation Studies", – *Translation Studies: the state of art: proceeding of the First James S. Holmes Symposium on Translation Studies*, toim. Kitty M. van Leuven-Zwart, Ton Naaijken, Amsterdam: Rodopi, lk 65–73.
- Veidemann, Rein. 2000. "Tõlkimine kui avastamine", – *Kultuuritekst ja traditsioonitekst*, Tartu: Tartu Ülikool, lk 63–69.
- Veidemann, Rein. 2006. "Lugeja ise on stsenaariumide reservuaar", – *Postimees* 19.05.2006.
- Venuti, Lawrence. 1986. "The translator's Invisibility", – *Criticism* XXVIII, 2, lk 179–212.
- Venuti, Lawrence. 1998. *The scandals of translation: Towards an ethics of difference*. London: Routledge.
- Venuti, Lawrence. 2000. "¿Será útil la teoría de la traducción para los traductores?", – *Vasos comunicantes* 16, tlk. Juan Gabriel López Guix, lk 26–35.
- Vidal Claramonte, María Carmen África. 1995. *Traducción, manipulación, reconstrucción*. Salamanca: Colegio de España.

Vinay, Jean-Paul, Darbelnet, Jean. 1995. *Comparative stylistics on French and English: A methodology for translation*. tlk. ja toim. Juan C. Sager, M.-J. Hamel, Amsterdam: John Benjamins (*Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris: Didier, 1977).

4. Keele- ja kirjandusteadus

- Abbagnano, Nicola. 1982. *Historia de la filosofía*. 1. köide, tlk. Juan Estelrich, J. Pérez Ballester, Barcelona: Hora (*Storia della filosofia*. Torino: UTET, 1949–1950).
- Alazraki, Jaime. 2001. “¿Qué es lo neofantástico?”, –*Teorías de lo fantástico*, toim. David Roas, Madrid: Arco Libros, lk 265–282.
- Barthes, Roland. 1968. “L’effet de réel”, –*Communications* 11, lk 84–89.
- Barthes, Roland. 1990. “Introducción al análisis estructural de los relatos”, –*La aventura semiológica*, tlk. Ramón Alcalde, Barcelona: Paidós, lk 163–201 (“Introduction à l’analyse structurale des récits”, –*Communications* 8, Paris: École Pratique des Hautes Études, 1966).
- Beaugrande Robert-Alain de, Dressler, Wolfgang Ulrich. 1981. *Introduction to text linguistics*. London: Longman.
- Bell, Allan. 1984. “Language Style as Audience Design”, –*Language in Society* 13, lk 145–204.
- Booth, Wayne. 1961. *The Rhetoric of Fiction*. Chicago: Chicago University Press.
- Bradford, Richard. 1997. *Stylistics*. London: Routledge.
- Campra, Rosalba. 2001. “Lo fantástico: una isotopía de la transgresión“, –*Teorías de lo fantástico*, toim. David Roas, Madrid: Arco Libros, lk 153–191.
- Casado Velarde, Manuel. 1997. *Introducción a la gramática del texto del español*. Madrid: Arco Libros.
- Derrida, Jacques. 1999. *No escribo sin luz artificial*. tlk. R. Ibañes, M. J. Pozo, Valladolid: Cuatro Ediciones.
- Dipple, Elizabeth. 1988. *The Unresolvable Plot: Reading Contemporary Fiction*. New York: Routledge.
- Doležel, Lubomír. 1979. “Extensional and Intensional Narrative Worlds”, –*Poetics* 8, lk 193–211.
- Doležel, Lubomír. 1996. “Mundos de Ficción: densidad, vacíos e inferencias”, –*Mundos de ficción (Actas del VI Congreso Internacional de la Asociación Española de Semiótica, Murcia, 21–24 noviembre, 1994)*, toim. J.M. Pozuelo, F. Vicente, 1. köide, Murcia: Universidad de Murcia, lk 13–26.
- Doležel, Lubomír. 1997. “Mimesis y mundos posibles”, –*Teorías de la ficción literaria*, toim. Antonio Garrido Domínguez, Madrid: Arco Libros, lk 69–94 (“Mimesis and the Possible Worlds”, –*Poetics Today* 9/3, 1988, lk 475–496).
- Doležel, Lubomír. 1997a: “Verdad y autenticidad en la narrativa”, –*Teorías de la ficción literaria*, toim. Antonio Garrido Domínguez, Madrid: Arco Libros, lk 95–122 (“Truth and Authenticity in Narrative”, –*Poetics Today* 1/3, 1980, lk 7–25).
- Dopico Black, Georgina. 2004. “La historia del ingenioso hidalgo Miguel de Cervantes”, –*España en tiempos del Quijote*, toim. A. Feros, J. Gelabert, Madrid: Taurus, lk 23–40.

- Eco, Umberto. 1981. *Lector in fabula: la cooperación interpretativa en el texto narrativo*. tlk. Ricardo Pochtar, Barcelona: Lumen (*Lector in fabula. La cooperazione interpretativa nei testi narrativi*. Milano: Bompiani, 1979).
- Fowler, Roger. 1977. *Linguistics and the Novel*. London: Routledge.
- Fowler, Roger. 1996. *Linguistic criticism*. Oxford: Oxford University Press.
- Gili Gaya, Samuel. 1985. *Curso superior de sintaxis española*. Barcelona: Bibliograf.
- Genette, Gérard. 1980. *Narrative Discourse. An Essay in Method*, tlk. Jane E. Lewin, Oxford: Basil Blackwell (“Discours du récit”, –*Figures III*, Paris: Seuil, 1972).
- Genette, Gérard. 1989. *Figuras III*. tlk. Carlos Manzano, Barcelona: Lumen (*Figures III*, Paris: Seuil, 1972).
- Genette, Gérard. 1989a. *Palimpsestos. La literatura en segundo grado*. tlk. Celia Fernández Prieto, Madrid: Taurus (*Palimpsestes, La littérature au second degré*. Paris: Seuil, 1982).
- Genette, Gérard. 1990. “Fictional Narrative, Factual Narrative”, –*Poetics Today* 11/4, lk 753–774 (“Récit fictionnel, récit factuel”, –*Fiction et diction*. Paris: Seuil, 1991).
- Genette, Gérard. 1993. *Nuevo Discurso del Relato*. tlk. Marisa Rodríguez Tapia, Madrid: Cátedra (*Nouveau Discours du récit*. Paris: Seuil, 1983).
- Goffman, Erving. 1981. *Forms of talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Goodman, Nelson. 1990. *Maneras de hacer mundos*. tlk. Carlos Thiebaut, Madrid: Visor (*Ways of Worldmaking*. Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1978).
- Halliday, Michael. 1996. “Linguistic function and literary style: An inquiry into the language of William Golding’s *The Inheritors*”, –*The Stylistics Reader. From Roman Jakobson to the present*, toim. Jean Jaques Weber, London: Arnold.
- Hamburger, Käte. 1986. *Logique des genres littéraires*. Paris: Seuil.
- Harsaw, Benjamin 1984. “Fictionality and Fields of Reference. Remarks of a Theoretical Framework”, –*Poetics Today*, 5/2, lk 227–251.
- Hickey, Leo. 1990. “The style of topicalization, how formal is it?”, –*The Pragmatics of Style*, toim. Leo Hickey, London: Routledge. lk 52–70.
- Hidalgo Downing, Laura (2000): *Negation, text worlds and discourse: the pragmatics of fiction*. Stanford: Ablex.
- Iser, Wolfgang. 1978. *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Jakobson, Roman. 1975. *Ensayos de lingüística general*. tlk. Josep M. Pujol, Jem Cabanes, Barcelona: Seix Barral (*Essais de linguistique générale. I. Les fondations du langage*. Paris: Éditions de Minuit, 1963).
- Leech, Geoffrey N. 1985. “Stylistics”, –*Discourse and literature*. toim. Teun A. Van Dijk, Amsterdam: Benjamins, lk 39–57.
- Leech, Geoffrey N., Short, Michael H. 1986. *Style in fiction: a linguistics introduction to english fictional prose*. London: Longman.
- Lodge, David. 1990. *After Bakhtin : essays on fiction and criticism*. London: Routledge.
- Lotman, Juri. 1994. *Лекции по структуральной поэтике. Ю. М. Лотман и тартуско-московская семиотическая школа*. Moskva: Gnosis, lk 11–246.
- Lotman, Mihhail. 2001. “Paradoksaalne semiosfäär”, –*Kultuur ja plahvatus*, Juri Lotman, Tallinn: Varrak, lk 215–226.
- Luuk, Erkki. 2004. “Teejuht igapäevaste müütide rägastikku”, –*Postimees* 21.05.2004.
- Martínez Bonati, Felix. 1992. *La ficción narrativa (Su lógica y ontología)*. Murcia: Universidad de Murcia.

- Merilai, Arne. 2003. *Pragmapoeetika. Kahe konteksti teooria*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Miall, David S. 1990. "Readers Responses to Narrative: Evaluating, Relating, Anticipating", –*Poetics* 19, lk 323–339.
- Mukařovský, Jan. 1975. *Escritos de Estética y Semiótica del Arte*. tlk. Anna Anthony-Višová, Barcelona: Gustavo Gili.
- Pilv, Aare. 2000. "Juhatus autometateksti mõistesse", –*Kultuuritekst ja traditsioonitekst*, Tartu ülikool, lk 186–195.
- Pozuelo Ivancos, José María 1993. *Poética de la ficción*. Madrid: Síntesis.
- Prince, Gerald 1996. "Introduction to the Study of the Narratee", –*Narratology. An Introduction*, toim. Susana Onega, José Ángel García Landa, New York/London: Longman, lk 190–202.
- Reisz, Susana. 2002. "Las ficciones fantásticas y sus relaciones con otros tipos ficcionales", –*Teorías de lo fantástico*, toim. David Roas, Madrid: Arco Libros, lk 193–221.
- Reyes, Graciela. 1984. *Polifonía textual: la citación en el relato literario*. Madrid: Gredos.
- Roas, David. 2001. "La amenaza de lo fantástico", –*Teorías de lo fantástico*. toim. David Roas, Madrid: Arco Libros, lk 7–44.
- Rodríguez Pequeño, Francisco Javier. 1995. *Ficción y géneros literarios*. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid.
- Ryan, Marie-Laure. 1980. "Fiction, Non-Factuals, and the Principle of Minimal Departure", –*Poetics* 9, lk 403–422.
- Ryan, Marie-Laure. 1997. "Mundos posibles y relaciones de accesibilidad", –*Teorías de la ficción literaria*, toim. Antonio Garrido Domínguez, Madrid: Arco Libros, lk 181–205 ("Possible Worlds and Accessibility Relations: A Semantic Typology of Fiction", –*Possible Worlds, Artificial Intelligence, and Narrative Theory*, Bloomington: Indiana Univ. Press, 1991).
- Segre, Cesare. 1985. *Principios de análisis del texto literario*. tlk. María Pardo de Santayana, Barcelona: Crítica (*Avviamento all'analisi del testo letterario*. Torino: Einaudi, 1985).
- Simpson, Paul. 1994. *Language, Ideology and Point of View*. London/New York: Routledge.
- Sutrop, Margit. 1996. "Mis on fiktsioon?", –*Akadeemia* 2, lk 292–305.
- Talvet, Jüri. 1995. *El hispanismo en Estonia*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Talvet, Jüri. 2005. *Tõrjumatu äär*. Tartu: Ilmamaa.
- Todorov, Tzvetan 1972. *Introducción a la literatura fantástica*. tlk. Silvia Delpy, Buenos Aires: Tiempo Contemporáneo (*Introduction à la littérature fantastique*. Paris: Seuil, 1970).
- Toolan, Michael J. 1990. *The Stylistics of Fiction. A literary-linguistic approach*. London: Routledge.
- Toolan, Michael J. 2001. *Narrative: a critical linguistic introduction*. London: Routledge.
- Torop, Peeter. 1995a. "Тартуская школа как школа", –*Лотмановский сборник* 1, Moskva: Garant, lk 223–239.
- Uspensky, Boris. 1973. *A Poetics of Composition. The Structure of the Artistic Text and Typology of a Compositional Form*. Berkeley: University of California Press.

- Vargas Llosa, Mario. 2004. “Una novela para el siglo XXI”, –*Don Quijote de La Mancha*, Miguel de Cervantes, Madrid: Real Academia Española, lk 13–28.
- Wells, Rulon. 1975. “Nominal and Verbal Style”, –*Style in Language*, toim. Thomas A. Sebeok, Cambridge: Mass MIT Press, lk 213–220.
- Yllera, Alicia. 1992. “La semiótica entre los discursos”, –*Introducción a la semiótica*, toim. A. Sánchez Trigueros, J. Valles Calatrava, Almería: Instituto de Estudios Almerienses, lk 33–49.

LISA 1. “TLÖN, UQBAR, ORBIS TERTIUS”

1. VÕTMESÕNAD

1.1. “Tlöni” võtmesõnad

Espejo

1. la conjunción de un espejo y de una enciclopedia	tänu peegli ja entsüklopeedia kokkusattumisele
2. El espejo inquietaba el fondo de un corredor	Peegel kummitas ühe villa koridori lõpus
3. el espejo nos acechaba.	koridori lõpust piidles meid peegel
4. los espejos tienen algo monstruoso	peeglites peitub midagi koletut
5. los espejos y la cúpula son abominables	kuulutanud peeglid ja kopulatsiooni jõleduseks
6. Los espejos y la paternidad son abominables	Peeglid ja isadus on jälestusväärised
7. sus espejos de piedra	nende kivipeeglite leiud
8. en el fondo ilusorio de los espejos	peeglite illusoorseesse sügavusse.

1.2. Universaalsed võtmesõnad

Avarus

9. una vasta polémica	meid köitis lõputu arutus
10. Ese plan es tan vasto	See plaan on niivõrd ulatuslik
11. la obra más vasta	suurim töö
12. Del vasto fondo de un cajón	kasti põhjatust sügavusest
13. Desde el fondo remoto del corredor	Kaugelt koridori lõpust
14. el remoto grito de un pájaro	mõne linnu kauge hääliitus
15. la empresa enorme	kogu see hiiglaslik ettevõte
16. una sola enorme palabra	ühest määratu pikast sõnast
17. el vertiginoso instante del coito	coituse tormilisel hetkel
18. la caja de metal era cóncava	metallkarp oli läätsena õõnes
19. el cóncavo recuerdo general	suurendusklaasina toimiv üldine mälu
20. El espejo inquietaba el fondo de un corredor	Peegel kummitas ühe villa koridori lõpus
21. Desde el fondo remoto del corredor	Kaugelt koridori lõpust
22. el fondo ilusorio de los espejos	peeglite illusoorseesse sügavusse
23. Del vasto fondo de un cajón	kasti põhjatust sügavusest

Irreaalsus

24. el fondo ilusorio	peeglite illusoorseesse sügavusse
25. un pasado ilusorio	mingit illusoorset minevikku
26. del planeta ilusorio	illusoorse planeedi

27. un mundo ilusorio	illuoorse maailma
28. sus nebulosos puntos de referencias	selle udusteks märkideks olid
29. los directores del todavía nebuloso Orbis Tertius	esialgu veel uduse "Orbis Tertius"
30. no es siquiera el fantasma que ya era entonces	surnult pole ta vähemalt nii viirastuslik kui varem
31. el vago rosa trémulo	ähmane värelev puna
32. En el vago programa inicial	Esialgses ebamääras programmis
33. el más tenue detalle de nuestras vidas	meie elu ja selle pisimaidki üksikasju
34. harto de esas fatigas subalternas	tüdinud sellisest teisejärgulisest detektiivitööst

Paljusus

35. multiplican el número de los hombres	sest mõlemad paljundavad inimesi
36. La bibliografía enumeraba	Bibliograafias nimetati nelja raamatut
37. el número de monedas y el número de hallazgos	mis erinevad müntide arvu ja leidude arvu poolest
38. Abundan individuos	Kõikjalt võib leida inimesi
39. abundan los objetos ideales	on rohkesti ideaalseid objekte
40. Abundan los sistemas increíbles	Vohavad kõige uskumatumad süsteemid
41. otra más minuciosa	veelgi üksikasjalisemale entsüklopeediale
42. abarrotaron y siguen abarrotando	täitsid ja täidavad ikka veel

Salajane tagamõte

43. Conjeturé	Oletasin
44. Se conjetura	Oletatakse
45. la conjetural Ursprache de Tlön	Tlõni Ursprache
46. el (conjetural), "idioma primitivo"	(oletatava) "algkeele"
47. Esa conjetura feliz	See õnnestunud lahendus
48. fortaleció mi duda.	kinnitas minu kahtlust
49. una fundamental vaguedad	fundamentaalse ähmasure
50. problema fundamental	viib meid kõrvale põhiküsimusest
51. la piedra fundamental de la prueba	on tegelikult proovikivi tõestamiseks
52. las secretas puertas del cielo	taeva salaväravad
53. una sociedad secreta de astrónomos	salaseltsi ühislooming
54. de algún modo secreto	olguigi mingil salapärasel
55. Éste se mantuvo secreto	Katse jäi saladuseks
56. La edición es secreta	Väljaanne on salajane
57. un oscuro hombre de genio	üks tundmatu geenius
58. las íntimas leyes que lo rigen	seda juhtivad sisemised seaduspärasused
59. latía misteriosamente una brújula	helkles vaevumärgatavaõrna võbinaga salapärane kompass
60. Tlön será un laberinto, pero es un laberinto urdido por hombres, un laberinto destinado a que lo descifren los hombres	Tlön on samuti labürint, aga ta on inimeste sepiitsetud labürint, mis on mõeldud selleks, et inimesed tema saladuse lahendaksid

61. No constaba el nombre del heresiarca	Ketseri nime polevat ta sealt leidnud
62. el nombre de Uqbar	ignoreeris täiesti Uqbari nime
63. De los catorce nombres	Neljateistkümnest nimest
64. De los nombres históricos	Ajaloolistest isikutest
65. di con ese nombre	sattusin ootamatult sellele nimele
66. tampoco registraba ese nombre	Ka Bioy entsüklopeedia indeksis puudus see nimi
67. los nombres de las lenguas indoeuropeas	kõigi indo-euroopa keelte nimisõnad
68. los atributos de la extensión	ulatus ja mõtte atribuudid
69. todos los símbolos	kus kõigil märkidel pole tähendust,
70. son imagen de la divinidad	teatud usundite jumalakujud Tlönil
71. invocado más bien como una metáfora	keda mainiti pigem metafoorses tähenduses
72. sin otra escisión que algunas metáforas	välja olen jätnud vaid mõned metafoorid
73. sólo tiene un valor metafórico	on üksnes metafoori väärtus.
74. Un azar que me inquieta	Juhus, mis mulle rahu ei anna
75. El espejo inquietaba	Peegel kummitas
76. La aguja azul anhelaba el norte magnético	Sinine nõelaots osutas põhja magnetpoolusele
77. Lo cierto es que anhelaba ceder	Ja kindel on, et ta tahtiski järele anda

Lootusetus

78. Agotó en vano	Tulemusteta ammendas ta
79. En vano fatigamos atlas	Asjatult piinasime atlas
80. En vano hemos desordenado las bibliotecas	Asjatult oleme tuhinnud
81. El examen estéril	Tulemusteta tuhnimine
82. Los primeros intentos fueron estériles	Esimesed katsed osutusid viljatuiks
83. En vano un chico trató	Asjatult püüdis üks jõnglane
84. las pesquisas más diligentes han sido estériles	on ka kõige visamad otsingud viljatuks jäänud.
85. Inútil responder	Mõttetu oleks vastata
86. somera descripción de un falso país	mingi olematu maa üldsõnalise kirjelduse
87. Tlön era un mero caos	Tlön on tühipaljas kaos
88. la mera simultaneidad	lihtsalt ajaline kokkulangevus
89. el mero hecho de nombrarlo	juba selle nimetamise fakt
90. con una mera brevedad de palabras	mõne sõnaga
91. desaparecerán del planeta el inglés y el francés y el mero español	inglise ja prantsuse keel ja muidugi ka hispaania keel
92. nuestra vida es apenas el recuerdo o reflejo crepuscular	meie elu on kindlasti vaid mingi moonutatud ning lünklik mälestus või ähmane peegeldus
93. cuenta apenas cien años	toodetakse neid vaevalt sada aastat
94. Un hombre apenas acertó a levantarlo	Täismeeski jõudis koonust vaevu tõsta.

95. no es siquiera el fantasma	surnult pole ta vähemalt nii viirastuslik kui varem
96. siquiera en modo provisional	on vähemalt ligilähedaseltki formuleeritud
97. ni siquiera razonamientos	ja isegi mitte loogilisi arutlusi
98. ni siquiera la verosimilitud	ega isegi mitte tõenäosust
99. siquiera de algún modo secreto	olgugi mingil salapärasel, inimestele arusaamatul viisil
100. ni siquiera que es falso	isegi seda mitte, kas ta ehk vale ei ole

2. EITUS

2.1. Eitust sisaldavad sõnad

Eesliitega *in-* (*im-*, *i-*) eitust või ilmaolekut tähistavad sõnad

101. un infinito Leibniz	lõpmata suure Leibnizi olemasolu
102. es prácticamente infinito.	on see protsess praktiliselt lõputu
103. sea interminable su número	nende arv on lõpmatu
104. su inagotable divinidad	oma lõpmatule jumalusele
105. voceó infinitamente el “hallazgo”	lõi selle “avastuse” ümber lõpmata palju lärmi
106. un vecino invisible	nähtamatu purjus naabri pärast
107. alternaba denuestos inextricables	kes vaheldumisi arusaamatult vandus
108. En vida padeció de irrealidad	Eluajal põdes ta nagu nii paljud inglased irreaalsust
109. el presente es indefinido	olevik on määratlematu
110. números indefinidos	määramatu arvu mõiste
111. una indecisa traducción	“Urn Buriali” arglikku tõlkimist
112. Abundan los sistemas increíbles	kõige uskumatumad süsteemid
113. Algunos rasgos increíbles	Mõningad “üheteistkümnenda kõite” ebausutavad lõigud
114. esa tesis inconcebible	selle käsitamatu põhiteesi
115. ese país indocumentado y ese heresiarca anónimo	selle olematu maa ja nimetu suurketseri
116. En vano hemos desordenado	Asjatult oleme tuhninud
117. (en la alta noche ese descubrimiento es inevitable)	(selline avastus on südaösel möödapääsmatu)
118. El plural es inevitable	Mitmus on siin paratamatu
119. la contribución de cada escritor es infinitesimal	iga üksiku kirjamehe osa on lõpmata väike
120. una irresponsable licencia de la imaginación	kujutlusvõime vastutustundetu kuritarvitus
121. Todo estado mental es irreductible	Igasugune vaimne seisund on tagasipöördumatu
122. ese sujeto indivisible	see jagamatu subjekt
123. invariablemente contienen la tesis	on ilmtingimata tees ja antitees

124. es considerado incompleto	ei peeta täielikuks
125. No es infrecuente	pole kaotatud esemete kahekordistumise juhud sugugi harvad
126. no se ha logrado aún descifrar	mida pole tänini õnnestunud dešifreerida
127. Así se descubrió la improcedencia	juuresolek ei ole soovitatav
128. Buckley descreo de Dios	Buckley ei uskunud jumalat
129. Un azar que me inquieta	Juhus, mis mulle rahu ei anna
130. su peso era intolerable	mäletan talumatut raskust
131. que no sea demasiado incompatible con el mundo real	mis poleks reaalsest maailmast liiga erinev
132. leyes inhumanas	ebainimlike seaduste järgi
133. han desintegrado este mundo	on selle maailma laostanud
134. los colores irrecuperables del cielo	vaatas taeva kordumatuid värve
135. un proceso irrecuperable	tagasipöördumatust protsessist
136. esas refutaciones no resultaron definitivas	need ümberlukkamised polnud lõplikud
137. han refutado, quizá victoriosamente, esa duda	on vähimagi kahtluse, nagu paistab, edukalt kummutanud

2.2. Eitav konstruktsioon. Litootes

138. no es raro exhumar	kaevamistel pole sugugi haruldased nende kivipeeglite leiud
139. No es exagerado afirmar	Pole liialdus väita, et
140. el futuro no tiene realidad sino como esperanza presente, que el pasado no tiene realidad sino como recuerdo presente	tulevik on reaalne vaid kui olevikuline lootus, minevik on reaalne vaid kui olevikuline mälestus
141. con menos claridad que fervor	küll mitte eriti selgelt, aga seda innukamalt
142. vähem selguse kui õhinaga	eitus puudub, tüüpiline lause
143. al heresiarca no lo movía sino el blasfematorio propósito	ülemketserit olevat takka kihutanud jumalavallatu kavatsus
144. un pensador no menos brillante que el heresiarca	kes oli niisama hiilgav arutleja kui ülemketsergi
145. no han dejado de influir	pole jätnud mõju avaldamata
146. No es infrecuente	pole kaotatud esemete kahekordistumise juhud sugugi harvad
147. un segundo lápiz no menos real	mis pole sugugi vähem reaalne
148. no logró exhumar otro hrön que	tõi päevavalgele vaid üheainsa hrön'i
149. el pasado, que ahora no es menos plástico y menos dócil que el porvenir	mis tänapäeval on täpselt niisama plastiline ja kuulekas nagu tulevik
150. ni siquiera que es falso	isegi seda mitte, kas ta ehk vale ei ole

3. TÜÜPILISED KONSTRUKTSIOONID

3.1. Kahe- ja kolmeliikmelised konstruktsioonid

151. una realidad atroz o banal.	julma või labast tegelikkust
152. recuerdo limitado y menguante	Üsna napp ning hajuv on mälestus
153. Era alto y desganado	Ta oli pikk ja isutu
154. su cansada barba rectangular	tema luitunud habe
155. un vértigo asombrado y ligero	tundsin ehmatusest kergelt pööritust
156. cierta enciclopedia pirática	ühe piraatliku entsüklopeedia
157. un vasto fragmento metódico	ulatuslikku süstemaatilist fragmenti
158. reconstruir los muchos y macizos tomos que faltan	arvukate puudevate hiiglakoidete
159. obrando en la tiniebla y en la modestia	mingi salamahti ning tagasitõmbunult tegutseva
160. tan lúcido y tan justo es el orden	nii läbinägelik ja loogiline on süsteem
161. aereo-claro sobre oscuro-redondo o anaranjado-tenué-del cielo	ümmargune õhuliselge üle tumeda või taeva-heleoranž
162. e deja llevar por un río y también por el sueño	kui sind ühtaegu kannab jõevool ja unelm
163. el apasionado y lúcido Schopenhauer	kirglik ja teravapilguline Schopenhauer
164. Ha permitido interrogar y hasta modificar	võimaldades usutleda ja isegi muuta minevikku
165. Una sociedad secreta y benévola	sündis süütu salaselts
166. un claro y alto balcón	läbipaistva ning kõrge rõduakna all
167. finas cosas inmóviles	peened liikumatud esemed
168. dura fauna heráldica	tihe heraldiline fauna
169. un perceptible y tenue temblor	vaevumärgatava õrna võbinaga
170. el cóncavo recuerdo general	suurendusklaasina toimiv üldine mälu
171. la minuciosa y vasta evidencia de un planeta ordenado	üksikasjalikult ja suurejooneliselt korrapärasesse planeeti
172. más precioso y más arduo	midagi hoopis väärtuslikumat ja komplitseeritumat
173. que es intemporal y es anónimo	ajatu ning nimetu

3.2. Kõnekujundid

174. una fundamental vaguedad	fundamentaalse ähmasuse
175. con perdonable exceso	mõistetavate liialdustega
176. en casi innumerable número	lugematul arvul
177. el apasionado y lúcido Schopenhauer	kirglik ja teravapilguline Schopenhauer
178. el ascético millonario	askeetliku miljonäri

179. el impostor Jesucristo	selle petise Jeesus Kristusega
180. uno de sus modestos demiurgos	üks selle tagasihoidlikke demiurge
181. di con ese nombre en las inesperadas páginas de De Quincey	sattusin ootamatult sellele nimele De Quincey teoste ("Writings" kolmeteistkümnes köide) lehekülgedel
182. atribuimos a la fogosa caña del patrón	peremehe põletavat suhkruruumärjakest

3.3. Kordused, osalised kordused, parallelismid

183. Solían ejercer un intercambio de libros y de periódicos; solían batirse al ajedrez, taciturnamente	Neil oli kombeks raamatuid ja ajakirju vahetada ja sõnatult malet mängida
184. con sus arquitecturas y sus barajas, con el pavor de sus mitologías y el rumor de sus lenguas, con sus emperadores y sus mares, con sus minerales y sus pájaros y sus peces, con su álgebra y su fuego, con su controversia teológica y metafísica	tema arhitektuuri ja kaardimängudega, mütoloogiliste hirmudega ja keelte kõlaga, keisrite ja meredega, kivide, lindude ja kaladega, algebra ja tulega, teoloogiliste ja metafüüsiliste vaidlustega
185. pero no los capaces de invención y menos los capaces de subordinar la invención a un riguroso plan sistemático	kes on võimelised midagi välja mõtlema, ja veelgi vähem on neid, kes suudavad väljamõeldise rangelt süsteemikindlale plaanile allutada
186. Con las filosofías acontece lo que acontece con los sustantivos en el hemisferio boreal	Filosoofiaid on põhjapoolkeral tabanud sama saatus mis substantiivegi
187. no buscan la verdad ni siquiera la verosimilitud: buscan el asombro	ei otsi tõde ega isegi mitte tõenäosust: nad püüavad üllatada
188. el futuro no tiene realidad sino como esperanza presente, que el pasado no tiene realidad sino como recuerdo presente	tulevik on reaalne vaid kui olevikuline lootus, minevik on reaalne vaid kui olevikuline mälestus
189. y en ellas nuestras vidas y el más tenue detalle de nuestras vidas	sealhulgas ka meie elu ja selle pisimaidki üksikasju
190. Otra escuela declara que ha transcurrido ya todo el tiempo y que nuestra vida es apenas el recuerdo o reflejo crepuscular, y sin duda falseado y mutilado, de un proceso irrecuperable. Otra, que la historia del universo –y en ellas nuestras vidas y el más tenue detalle de nuestras vidas– es la escritura que produce un dios subalterno para entenderse con un demonio. Otra, que el universo es comparable a esas	Teine koolkond väidab, et kogu aeg on juba ara voolanud ja et meie elu on kindlasti vaid mingi moonutatud ning lünklik mälestus või ähmane peegeldus tagasipöördumatust protsessist. Kolmas koolkond arvab, et universumi ajalugu – sealhulgas ka meie elu ja selle pisimaidki üksikasju – kirjutab üks alam jumal, selleks et saavutada vastastikust mõistmist ühe deemoniga. Üks koolkond väidab, et universum sarnaneb salakirjaga, kus kõigil

criptografías en las que no valen todos los símbolos y que sólo es verdad lo que sucede cada trescientas noches. Otra, que mientras dormimos aquí, estamos despiertos en otro lado y que así cada hombre es dos hombres	märkidel pole tähendust, ja et tõene on ainult see, mis juhtub igal kolmesajandal ööl. Teine jällegi, et sellal, kui me siin magame, oleme teisel pool ärkvel ja et igas inimeses on kaks inimest
191. que varían el número de monedas y el número de hallazgos	mis erinevad müntide arvu ja leidude arvu poolest
192. Siglos y siglos	Palju sajandeid kestnud idealism
193. reimpresiones autorizadas y reimpresiones piráticas de la Obra Mayor	legaalsed ja piraatlikud väljaanded sellest “inimsoo suurimast teosest”
194. abarrotaron y siguen abarrotando	täitsid ja täidavad ikka veel
195. Casi inmediatamente, la realidad cedió en más de un punto. Lo cierto es que anhelaba ceder	Peaaegu otsekohe andis reaalsus mitmes punktis järele. Ja kindel on, et ta tahtiski järele anda
196. Tlön será un laberinto, pero es un laberinto urdido por hombres, un laberinto destinado a que lo descifren los hombres	Tlön on samuti labürint, aga ta on inimeste sepiitsetud labürint, mis on mõeldud selleks, et inimesed tema saladuse lahendaksid
197. la humanidad olvida y torna a olvidar	inimkond unustas ja unustab ikka ja jälle
198. Ya ha penetrado en las escuelas el (conjetural), “idioma primitivo” de Tlön; ya la enseñanza de su historia armoniosa (y llena de episodios conmovedores) ha obliterado a la que presidió mi niñez; ya en las memorias un pasado ficticio ocupa el sitio de otro	Juba on koolidesse jõudnud Tlöni (oletatava) “algkeele” ja tema harmoonilise (ja liigutavaist episoodidest küllastatud) ajaloo õpetamine, selle asemel, mida mina oma nooruses õppisin; juba asendab inimeste mälus fiktiivne minevik
199. Yo no hago caso, yo sigo revisando	Aga mina ei hooli selles, vaid jätkan

3.4. Nominalisatsioon

3.4.1. Nähtus, ese või sündmus alusena

200. El espejo inquietaba el fondo de un corredor	Peegel kummitas ühe villa koridori lõpus
201. El hecho se produjo hará unos cinco años	Lugu ise juhtus umbes viie aasta eest
202. nos demoró una vasta polémica	meid köitis lõputu arutlus sellest
203. diversas contradicciones, que permitieran a unos pocos lectores	satub mitmesuguseisse vasturääkivusisse, mis laseb väheseil lugejail
204. el espejo nos acechaba	piidles meid peegel
205. American Cyclopaedia la registraba	see leiduvat “The Anglo-American Cyclopaedia” Uqbari kohta käivas artiklis.
206. La quinta (que habíamos alquilado amueblada) poseía un ejemplar de esa obra	Villas, mille olime üürinud möbleerituna, oli selle teose üks komplekt olemas

207. El examen estéril de uno de los atlas de Justus Perthes fortaleció mi duda	Tulemusteta tuhnimine ühes Justus Perthese atlases kinnitas minu kahtlust
208. El texto de la Enciclopedia decía	Entsüklopeedia tekstis seisvat
209. los escrupulosos índices cartográficos de la Erdkunde de Ritter ignoraban con plenitud el nombre de Uqbar	Ritteri “Erdkunde” ülitäpne kartograafiaindeks ignoreeris täiesti Uqbari nime
210. Esas cuatro páginas adicionales comprendían al artículo sobre Uqbar	Neil neljal lisaleheküljel oligi artikkel Uqbari kohta
211. El resto parecía muy verosímil	Kõik muu tundus väga tõenäoline
212. De los catorce nombres que figuraban en la parte geográfica	Neljateistkümnest nimest, mis esinesid geograafia osas
213. La nota parecía precisar las fronteras de Uqbar	Ülevaade näis tähistavat Uqbari piire,
214. las tierras bajas de Tsai Jaldún y el delta del Axa definen la frontera del sur	lõunapiiriks on Tsai Raiduni madalmik ja Axa jõe delta
215. donde perduran todavía sus obeliscos	et seal säilivad veel praegugi nende obeliskid
216. La sección idioma y literatura era breve. [...] anotaba que la literatura de Uqbar era de carácter fantástico	Keele ja kirjanduse osa oli lühike. Üks meeldejääv iseärasus: Uqbari kirjandus olevat oma laadilt olnud fantastiline
217. sus epopeyas y sus leyendas no se referían jamás a la realidad	sealsed eeposed ja legendid polevat kunagi käsitletud tegelikkust
218. La bibliografía enumeraba cuatro volúmenes	Bibliograafias nimetati nelja raamatut
219. el tercero –Silas Haslam: History of the Land Called Uqbar, 1874– figura en los catálogos de librería	kuigi kolmas neist (Silas Haslami “History of the Land Called Uqbar”, 1874) esines Bernard Quartichy raamatukogu kataloogis
220. El primero, Lesbare und lesenswerthe Bemerkungen über das Lana Ukkbar in Klein-Asien, data de 1641 y es obra de	simene mainitud teos-test, “Lesbare und lesenswerthe Bemerkungen über das Land Ukkbar in Klein-Asien”, pärines aastast 1641
221. El índice general de la enciclopedia de Bioy tampoco registraba ese nombre	Ka Bioy entsüklopeedia indeksis puudus see nimi.
222. Algún recuerdo limitado y menguante de Herbert Ashe, ingeniero de los ferrocarriles del Sur, persiste en el hotel de Adrogué	Üsna napp ning hajuv on mälestus, mis on jäänud Lõuna raudtee insenerist Herbert Ashe’ist Adrogué villa vohavaisse kuslapuisse
223. una de esas amistades inglesas que empiezan por excluir la confianza y que muy pronto omiten el diálogo	teatav inglaslik sõprus, mis kohe alguses välistab usalduslikkuse ning loobub üsna pea ka vestlusest
224. lo integraban 1001 páginas	Raamat oli ingliskeelne ja selles oli 1001 lehekülge
225. que la falsa carátula repetía	lugesin kummalisi sõnu, mis kordusid tiitellehel

226. ahora me deparaba el azar algo más precioso y más arduo	nüüd pakkus juhus mulle midagi hoopis väärtuslikumat ja komplitseeritumat
227. Ese arriesgado cómputo nos retrae al problema fundamental	See kahtlane arvutus viib meid kõrvale põhiküsimusest
228. las íntimas leyes que lo rigen han sido formuladas	seda juhtivad sisemised seaduspärasused on vähemalt ligilähedaseltki formuleeritud.
229. Las revistas populares han divulgado	Populaarteaduslikud ajakirjad on mõistetavate liialdustega tutvustanud
230. sus tigres transparentes y sus torres de sangre no merecen, tal vez, la continua atención de todos los hombres	kuigi minu arvates ei vääri sealsed läbipaistvad tiigrid ja veretornid küll vist mitte kõigi inimeste pidevat tähelepanu
231. los argumentos de Berkeley no admiten la menor réplica y no causan la menor convicción	Berkeley argumendid ei võimalda vähimatki vastuvaidlust ega ärata vähimatki usaldust
232. Su lenguaje y las derivaciones de su lenguaje –la religión, las letras, la metafísica– presuponen el idealismo	Nende keel ja selle tuletised – religioon, kirjandus, metafüüsika – eeldavad idealismi
233. abundan los objetos ideales	on rohkesti ideaalseid objekte
234. Los determina, a veces, la mera simultaneidad	Neid tingib sageli lihtsalt ajaline kokkulangevus
235. Esta palabra integra un objeto poético creado por el autor	See sõna hõlmab tervikuna autori loodud poetilise objekti
236. El hecho de que nadie crea en la realidad de los sustantivos hace, paradójicamente, que sea interminable su número	Tõsiasi, et keegi ei usu substantiivide olemasolusse, annab paradoksaalse tulemuse – nende arv on lõpmatu
237. Los idiomas del hemisferio boreal de Tlön poseen todos los nombres	lõni põhjapoolkera keeltes on olemas
238. la cultura clásica de Tlön comprende una sola disciplina	Tlõni klassikaline kultuur koosneb ainult ühest teadusharust
239. Este monismo o idealismo total invalida la ciencia	See monism ehk totaalne idealism välistab teaduse
240. esa vinculación, en Tlön, es un estado posterior del sujeto, que no puede afectar o iluminar el estado anterior	Tlõnil on selline seostamine mõeldav vaid tagantjärele kui seisund, mis ei saa mõjustada ega selgitada varasemat
241. el mero hecho de nombrarlo –id est, de clasificarlo– importa un falso.	juba selle nimetamise fakt – id est klassifitseerimine – tähendab võltsingut.
242. Abundan los sistemas increíbles	Vohavad kõige uskumatumad süsteemid
243. Hasta la frase “todos los aspectos” es rechazable, porque supone la imposible adición	Isegi väljend “kõik aspektid” on neile vastuvõtmatu, sest see eeldab käesoleva hetke liitmist
244. Tampoco es licito el plural “los pretéritos”, porque supone otra operación imposible	Samuti pole lubatav öelda mitmuses “eelmised hetked”, sest see eeldab jällegi võimatut operatsiooni
245. ninguna ha merecido tanto escándalo como el materialismo	pole aga ükski põhjustanud sellist skandaali nagu materialism

246. cuyo renombre escandaloso equivale en Tlön al de las aporías eleáticas	mis on Tlönil niisama kurikuulus nagu Elea filosoofide apooriad meil
247. versiones, que varían el número de monedas	on palju variante, mis erinevad müntide arvu ja leidude arvu poolest
248. El lenguaje de Tlön se resistía a formular esa paradoja	Tlõni keel ei paindunud seda paradoksi väljendama
249. los verbos encontrar y perder, que comportan una petición de principio, porque presuponen la identidad de las nueve primeras monedas y de las últimas	verbid leidma ja kaotama sisaldavat tautoloogiat, sest nad eeldavad alguses esineva üheksa münti ja lõpus esineva üheksa münti identasust
250. todo sustantivo (hombre, moneda, jueves, miércoles, lluvia) sólo tiene un valor metafórico	Nad tuletasid meelde, et igal substantiivil (inimene, münt, neljapäev, kolmapäev, vihm) on üksnes metafoori väärtus
251. Denunciaron la pérfida circunstancia <i>algo herrumbradas por la lluvia del miércoles</i> , que presupone lo que se trata de demostrar: la persistencia de las cuatro monedas, entre el jueves y el martes	Nad paljastasid ka salakavala väite, nagu oleksid müntid kolmapäevasest vihmast pisut roostes: sellega eeldatakse seda, mida alles on vaja tõestada, s.o. nelja münti säilimist neljapäeva ja teisipäeva vahelises ajalõigis
252. no lo movía sino el blasfematorio propósito	ülemketserit olevat takka kihutanud jumalavallatu kavatsus
253. si la igualdad comporta la identidad	kui võrdsus sisaldab endas samasust,
254. esas refutaciones no resultaron definitivas	need ümberlökkamised polnud lõplikud
255. Esa conjetura feliz afirma	See õnnestunud lahendus eeldas
256. El oncenno tomo deja entender que tres razones capitales determinaron la victoria	“Üheteistkümnendas kõites” antakse mõista, et selle idealistliku panteismi viisid lõplikult võidule kolm peamist põhjust.
257. La geometría de Tlön comprende dos disciplinas algo distintas	Tlõni geomeetrias on kaks peaaegu erinevat distsipliini
258. La última corresponde a la nuestra	Viimane vastab meie omale
259. Esta geometría desconoce las paralelas y declara que el hombre	See geomeetria ei tunne paralleele ja väidab, et asukohta muutes muudab inimene teda ümbritsevate esemete kuju
260. la operación de contar modifica las cantidades y las convierte de indefinidas en definidas	loendamine muudab suurusid ning teeb määramatust määratu
261. La crítica suele inventar autores	Kriitikuil on kombeks autoreid välja mõelda
262. Los de ficción abarcan un solo argumento	Väljamõeldud kirjanduses käsitletakse ühtainsat süžeed
263. Los de naturaleza filosófica invariablemente contienen	Filosoofilist laadi teostes on ilmtingimata tees ja antitees
264. Siglos y siglos de idealismo no han dejado de influir	Palju sajandeid kostnud idealism pole jätnud mõju avaldamata
265. su metódica producción cuenta apenas cien años	et süstemaatiliselt toodetakse neid vaevalt sada aastat

266. así lo declara el Onceno Tomo	aga nõnda väidab “ühetekümnes köide”
267. El modus operandi, sin embargo, merece recordación	Modus operandi väärib siiski tähelepanu
268. los meses que precedieron a la excavación	Kaevamistele eelnevatel kuudel näidati
269. Ese primer intento probó que la esperanza y la avidez pueden inhibir	Esimene katse näitas, mida suudab lootus ja ahnus
270. una semana de trabajo con la pala y el pico no logró exhumar	nädal labida ja kirkaga töötamist tõi päevavalgele vaid üheainsa hrõn'i
271. Las investigaciones en masa producen objetos contradictorios	Massiliste katsetuste tulemuseks olid vasturääkivad esemed
272. La metódica elaboración de hrõnir (dice el Onceno Tomo) ha prestado servicios prodigiosos a los arqueólogos. Ha permitido interrogar y hasta modificar el pasado	Hrõn'ide metoodiline läbitöötamine (nagu ütleb “ühetekümnes köide”) on osutanud arheoloogidele erakordseid teeneid, võimaldades usutleda ja isegi muuta minevikku
273. los hrõnir de segundo y de tercer grado –los hrõnir derivados de otro hrõn, los hrõnir derivados del hrõn de un hrõn– exageran las aberraciones del inicial	teise ja kolmanda astme hrõn'ides – s.t. hrõn'ist või hrõn'i hrõn'ist tuletatud hrõn'ides – arenevad originaali hálbed äärmustesse
274. Las cosas se duplican en Tlõn; propenden asimismo a borrarse	Esemed kahekordistuvad Tlõnil, ühtlasi aga kipuvad nad tuhmuma
275. un umbral que perduró mientras lo visitaba un mendigo y que se perdió de vista a su muerte	Klassikaline näide on üks müüriorv, mis püsis seni, kuni üks sant seal käis, ning kadus inimeste silmist, kui ta suri
276. la carta elucidaba enteramente el misterio de Tlõn	Kiri selgitas lõplikult
277. Su texto corrobora las hipótesis	Selle sisu kinnitas ka Martínez Estrada hüpoteesi.
278. empezó la espléndida historia.	Kogu see tore lugu algas
279. Una sociedad secreta y benévola (que entre sus afiliados tuvo a Dalgarno y después a George Berkeley) surgió para inventar un país	sündis süütu salaselts (kuhu kuulus ka Dalgarno ja hiljem George Berkeley), mille eesmärk oli välja mõelda üks maa
280. figuraban los “estudios herméticos”, la filantropía y la cabala	figureerisid “hermeetilised uurimused”
281. data el curioso libro de Andrea	pärinebki Andreaä isevärki raamat.
282. Esa disposición hereditaria prevaleció	See päritavuse põhimõte jäi püsima
283. la perseguida fraternidad resurge en América	ärkas tagakiustatud vennaskond Ameerikas taas ellu
284. Circulaban entonces los veinte tomos	Tollal oli juba ilmunud “Encyclopaedia Britannica” kakskümmend köidet
285. la sociedad remite a sus colaboradores	saatis selts oma liikmeile
286. La edición es secreta: los cuarenta volúmenes que comprende	Väljaanne on salajane, selle nelikümmend köidet

287. Su recepción de un ejemplar del Onceno Tomo parece favorecer lo segundo	Viimast oletust näib kinnitavat see, et talle saadeti “Üheteistkümnes köide”
288. Hacia 1942 arreciaron los hechos	1942. aasta paiku lisandus uusi fakte
289. iban saliendo finas cosas inmóviles	ilmusid nähtavale peened liikumatud esemed
290. latía misteriosamente una brújula	helkles vaevumärgatavaõrna võbinaga salapärane kompass
291. La aguja azul anhelaba el norte magnético	Sinine nõelaots osutas põhja magnetpoolusele
292. las letras de la esfera correspondían a uno de los alfabetos de Tlön	märgid ringi serval kuulusid ühte Tlõni tähestikku
293. Un azar que me inquieta hizo que yo también fuera testigo de la segunda	Juhus, mis mulle rahu ei anna, tegi minust ka teise sissetungi tunnistaja
294. Una creciente del río Tacuarembó nos obligó	Üleujutus Tacuarembó jõel sundis meid proovima
295. no nos dejó dormir hasta el alba la borrachera de un vecino invisible	kuid ei saanud hommikuni uinuda nähtamatu purjus naabri pärast
296. La aspereza de la voz nos había engañado	Kähisev hääli oli meid petnud
297. la opresión perduró	kestis surve edasi
298. que me grabó en la carne	mille see mulle lihasse vajutas
299. Esa evidencia de un objeto muy chico y a la vez pesadísimo dejaba una impresión desagradable	Ühtaegu pisikese ja üliraske eseme käegakatsutavus jättis ebameeldiva vastikus- ning hirmutunde
300. que el cóncavo recuerdo general enriquecerá o ampliará	mida suurendusklaasina toimiv üldine mälu rikastab või avardab
301. esas tachaduras obedecen al plan	need mahatõmbamised on tingitud kavatusest
302. La diseminación de objetos de Tlön en diversos países complementaría ese plan	Tlõnilt pärinevate esmete levitamine mitmesugustes paikades kuulub selle plaani juurde
303. a prensa internacional voceó infinitamente el “hallazgo”	maailma ajakirjandus lõi selle “avastuse” ümber lõpmata palju lärmi
304. reimpressiones autorizadas y reimpressiones piráticas de la Obra Mayor de los Hombres abarrotaron y siguen abarrotando la tierra	legaalsed ja piraatlikud väljaanded sellest “inimsoo suurimast teosest” täitsid ja täidavad ikka veel kogu maailma
305. la realidad cedió en más de un punto. Lo cierto es que anhelaba ceder	Peaaegu otsekohe andis reaalsus mitmes punktis järele. Ja kindel on, et ta tahtiski järele anda
306. El contacto y el hábito de Tlön han desintegrado este mundo	Kontakt ja harjumine Tlõniga on selle maailma laostanud.
307. Ya ha penetrado en las escuelas el (conjetural), “idioma primitivo” de Tlön	Juba on koolidesse jõudnud Tlõni (oletatava) “algkeele”
308. ya la enseñanza de su historia armoniosa (y llena de episodios	a tema harmoonilise (ja liigutavaist episoodidest küllastatud) ajaloo

conmoveres) ha obliterado a la que presidió mi niñez	õpetamine, selle asemel, mida mina oma nooruses õppisin
309. un pasado ficticio ocupa el sitio de otro	juba asendab inimeste málus fiktiivne minevik seda teist minevikku
310. la biología y las matemáticas aguardan también su avatar	bioloogiat ja matemaatikat ootab sama saatus
311. Su tarea prosigue	Nad jätkavad oma tööd
312. Si nuestras previsiones no erran	Kui meie prognoosid ei peta
313. Entonces desaparecerán del planeta el inglés y el francés y el mero español	Siis kaovad meie planeedilt inglise ja prantsuse keel ja muidugi ka hispaania keel

3.4.2. Substantiivid (teonimed) muudes funktsioonides

314. Debo a la conjunción de un espejo y de una enciclopedia el descubrimiento de Uqbar	Avastasin Uqbari tänu peegli ja entsüklopeedia kokkusattumisele
315. una vasta polémica sobre la ejecución de una novela	lõputu arutus sellest, kuidas kirjutada romaani
316. que permitieran a unos pocos lectores –a muy pocos lectores– la adivinación de una realidad atroz o banal	mis laseb väheseil lugejail – väga väheseil lugejail – aimata selle taga julma või labast tegelikkust
317. todas las lecciones imaginables	kõik mõeldavad kirjaviisid
318. asentí con alguna incomodidad	tundsin end kuidagi ebamugavalt
319. una ficción improvisada por la modestia de Bioy	Bioy oli oma tagasihoidlikkuses selle olematu maa ja nimetu suurketseri lihtsalt välja mõelnud
320. no había mencionado nunca su estadía en esa región	aga ta polnud kordagi maininud, et ta sealkandis on käinud
321. pero no los capaces de invención y menos los capaces de subordinar la invención a un riguroso plan sistemático	kes on võimelised midagi välja mõtlema, ja veelgi vähem on neid, kes suudavad väljamõeldise rangelt süsteemikindlale plaanile allutada
322. la contribución de cada escritor es infinitesimal	iga üksiku kirjamehe osa on lõpmata väike
323. La percepción de una humareda	Kui nad märkavad suitsuvinet silmapiiril
324. un ejemplo de asociación de ideas	käsitavad nad seda kui näidet mõtete assotsieerumisest
325. Para facilitar el entendimiento de esa tesis	Et selle käsitamatu põhiteesi arusaadavamaks teha
326. basada en el empleo temerario de dos voces neológicas	baseerub neologismide julgel kasutamisel
327. A los cien años de enunciado el problema	Sada aastat pärast selle probleemi esilekerkimist
328. la duplicación de objetos perdidos	kaotatud esemete kahekordistumise juhud
329. su metódica producción cuenta apenas cien años	süsteemaatiliselt toodetakse neid vaevalt sada aastat

330. El modus operandi, sin embargo, merece recordación	Modus operandi väärib siiski tähelepanu
331. los meses que precedieron a la excavación	Kaevamistele eelnevatel kuudel
332. Así se descubrió la impropiedad de testigos	Niiviisi avastati, et otsingute eksperimentaalsusest teadlike pealtvaatajate juuresolek ei ole soovitatav
333. La metódica elaboración de hrönir	Hrön`ide metoodiline läbitöötamine
334. sin otra escisión que algunas metáforas	välja olen jätnud vaid mõned metafoorid
335. un discípulo para la continuación de la obra	iga seltsi kuuluv meister valib endale õpilase, kes tööd jätkaks
336. le propone la invención de un planeta	pani ette välja mõelda terve planeet
337. Esa revisión de un mundo ilusorio	Seda illusoorse maailma uusväljaannet nimetatakse
338. Su recepción de un ejemplar del Onceno Tomo	Viimast oletust näib kinnitavat see, et talle saadeti "Üheteistkümnnes köide"
339. Tal fue la primera intrusión del mundo fantástico en el mundo real	Selline oli fantastilise maailma esimene sissetung reaalsesse maailma
340. si ese descubrimiento fue casual	kas siin oli tegemist juhusliku leiuga
341. La diseminación de objetos de Tlön	Tlönilt pärinevate esmete levitamine

4. MODAALSUS

4.1. Sulud, kahtlused, täpsustused

342. The Anglo-American Cyclopaedia (New York, 1917)	"The Anglo-American Cyclopaedia" (New York, 1917)
343. que permitieran a unos pocos lectores –a muy pocos lectores–	väheseil lugejail – väga väheseil lugejail – aimata
344. Descubrimos (en la alta noche ese descubrimiento es inevitable)	Avastasime (selline avastus on südaösel möödapääsmatu),
345. La quinta (que habíamos alquilado amueblada)	Villas, mille olime üürinud möbleerituna
346. aunque –tal vez– literariamente inferiores	peaaegu samas (kuigi kirjanduslikult ehk pisut vähem ilmekas) sõnastuses
347. una ilusión o (más precisamente) un sofisma	pidas nähtavat maailma illusiooniks või (täpsemini) sofismiks
348. Los espejos y la paternidad son abominables (mirrors and father-hood are hateful)	Peeglid ja isadus on jälestusväärised (mirrors and fatherhood are abominable)
349. la indicación alfabética (Tor-Ups)	oli sama tähis (Tor-Upps)
350. no previsto (como habrá advertido el lector) por la indicación alfabética	mida tähis (millele ma lugeja tähelepanu juba juhtisin) ei märkinud

351. Los dos (según creo haber indicado)	Mõlemad (nagu ma vist juba märkisin)
352. era tal vez el único sorprendente	oli vist küll ainus, mis üllatas
353. y (como es natural) un poco aburrido	ja (mis on ka loomulik) pisut igavavõitu
354. En la sección histórica (página 920)	Ajaloolisest ülevaatest (lk. 920)
355. de De Quincey (Writings, decimotercero volumen)	De Quincey teoste ("Writings" kolmeteistkümnnes köide)
356. Carlos Mastronardi (a quien yo había referido el asunto)	Carlos Mastronardi, kellele ma loo ära rääkisin
357. a visitar (juzgo por unas fotografías que nos mostró) un reloj de sol	(otsustades mõnede fotode järgi, mida ta meile näitas)
358. Mi padre había estrechado con él (el verbo es excesivo)	teda sidus (see verb on muidugi liiast)
359. sistema duodecimal de numeración (en el que doce se escribe 10)	(milles 12 märgitakse arvuga 10)
360. sexagesimales (en las que sesenta se escribe 10)	(milles 60 märgitakse arvuga 10)
361. la palabra gaucho (que algunos viejos orientales todavía pronuncian gaúcho)	(mida mõned idarajoonide põliskasukad ikka veel hääldavad, "gauutšo")
362. nada más se dijo –Dios me perdone–	ja rohkem – andku jumal mulle andeks –
363. En setiembre de 1937 (no estábamos nosotros en el hotel)	Septembris 1937 (meid tollal villas polnud)
364. donde –meses después– lo encontré	kust ma ta mõne kuu pärast leidsin
365. porque la hipótesis de un solo inventor –de un infinito Leibniz obrando en la tiniebla y en la modestia– ha sido descartada unánimemente	üheainsa väljamõtteleja hüpotees – mingi salamahti ning tagasitõmbunud tegutseva lõpmata suure Leibnizi olemasolu – on üksmeelselt kõrvale heidetud
366. han refutado, quizá victoriosamente, esa duda	on vähimagi kahtluse, nagu paistab, edukalt kummutanud
367. no merecen, tal vez, la continua atención	ei vääri sealsed läbipaistvad tiigid ja veretornid küll vist mitte kõigi inimeste
368. son –congénitamente– idealistas	Selle planeedi rahvad on sünnipärased idealistid
369. su lenguaje –la religión, las letras, la metafísica–	Nende keel ja selle tuletised – religioon, kirjandus, metafüüsika – eeldavad idealismi
370. calificados por sufijos (o prefijos)	adverbiaalsufiksitate (või -prefiksitate) abil
371. hacia arriba (upward)	"ülalpool taga püsivoolava kuutas"
372. (Xul Solar traduce con brevedad: upa tras perfluyue lunó. Upward, behind the onstreaming it mooned)	(up-ward, behind the onstreaming it mooned)
373. (de cuya Ursprache hay muy pocos datos en el Onceno Tomo)	(nende Ursprache kohta on "üheteistkümnendas köites" vähe andmeid)

374. (como en el mundo subsistente de Meinong)	(nagu olemasolevas Meinongi maailmaski)
375. del primero (que sólo es típico de ciertos estados)	kuivõrd esimene on iseloomulik vaid teatud seisundeile
376. segundo –que es un sinónimo perfecto del cosmos–	teine aga on kosmose täielik sünonüüm
377. Explicar (o juzgar) un hecho	Seletada (või hinnata) mõnd fakti
378. de nombrarlo –id est, de clasificarlo–	selle nimetamise fakt – id est klassifitseerimine – tähendab
379. la historia del universo –y en ellas nuestras vidas y el más tenue detalle de nuestras vidas–	universumi ajalugu – sealhulgas ka meie elu ja selle pisimaidki üksikasju –
380. la realidad –id est la continuidad–	müüdi reaalselt olemasolu – id est pidevust
381. Es absurdo (afirmaba)	On absurdne kujutleda, väidab ta
382. todo sustantivo (hombre, moneda, jueves, miércoles, lluvia)	igal substantiivil (inimene, münt, neljapäev, kolmapäev, vihm)
383. ¿No sería ridículo –interrogaron	“Kas pole naeruväärne väita,” küsisid nad
384. Schopenhauer (el apasionado y lúcido Schopenhauer)	Schopenhauer (kirglik ja teravapilguline Schopenhauer)
385. dos obras disímiles –el Tao Te King y las 1001 Noches, digamos–	kaks eri teost – ütleme näiteks “Dao Dejing” ja “1001 ööd” – omistatakse
386. el cuarto (cuyo director murió casualmente durante las primeras excavaciones)	neljandal korral (kooli direktor suri juhuslikult kaevamiste alguses)
387. exhumaron –o produjeron–	kaevasid õpilased välja – või löid – ühe kuldmaski
388. La metódica elaboración de hrönir (dice el Onceno Tomo)	metoodiline läbitöötamine (nagu ütleb “üheteistkümmes köide”)
389. de tercer grado –los hrönir derivados de otro hrön, los hrönir derivados del hrön de un hrön–	kolmanda astme hrön’ides – s.t. hrön’ist või hrön’i hrön’ist tuletatud hrön’ides – arenevad
390. Una sociedad secreta y benévola (que entre sus afiliados tuvo a Dalgarno y después a George Berkeley)	süütu salaselts (kuhu kuulus ka Dalgarno ja hiljem George Berkeley)
391. en Memphis (Tennessee)	Memphises (Tennessee)
392. los cuarenta volúmenes que comprende (la obra más vasta que han acometido los hombres)	nelikümmend köidet (suurim töö, mida inimesed on eales korda saatnud)
393. Entre ellas –con un perceptible y tenue temblor de pájaro dormido– latía misteriosamente una brújula	Nende keskel helkles vaevumärgatavaõrna võbinaga salapärane kompass otsekui magav lind
394. nos obligó a probar (y a sobrellevar)	sundis meid proovima (ja taluma)
395. rachas de milongas –más bien con rachas de una sola milonga	ja laulda jorutas, õigemini kordas kogu aeg sama joru
396. muy pesados (hechos de un metal que no es de este mundo)	koonused (tehtud metallist, mida meie maailmas ei leidu)

397. en la memoria (cuando no en la esperanza o en el temor)	minu lugejate mälus (kui mitte lootustes või hirmukujutlustes)
398. diario The American (de Nashville, Tennessee)	“The American” (Nashville, Tennessee)
399. Algunos rasgos increíbles del Onceno Tomo (verbigracia, la multiplicación de los hrönir)	ebausutavad lõigud (näiteks hrön’ide paljundamine)
400. cualquier simetría con apariencia de orden –el materialismo dialéctico, el antisemitismo, el nazismo–	süsteemitaolisest sümmeetriast – dialektilisest materialismist, antisemitismist, natsismist –
401. Quizá lo esté, pero de acuerdo a leyes divinas –traduzco: a leyes inhumanas– que no acabamos nunca de percibir	siis ainult jumalike seaduste järgi – tõlgin: ebainimlike seaduste järgi –, mida me ei suuda iial mõista
402. Tlön será un laberinto	Tlön on samuti labürint
403. Ya ha penetrado en las escuelas el (conjetural), “idioma primitivo”	Tlöni (oletatava) “algkeele”
404. historia armoniosa (y llena de episodios conmovedores)	harmoonilise (ja liigutavaist episoodidest küllastatud) ajaloo
405. del que nada sabemos con certidumbre – ni siquiera que es falso	millest me midagi kindlat ei tea – isegi seda mitte, kas ta ehk vale ei ole
406. una indecisa traducción quevediana (que no pienso dar a la imprenta)	arglikku tõlkimist Quevedo stiili (vähimagi kavatsuseta seda trükki anda)

4.2. Eraldav sidesõna

407. Básteme recordar o mencionar	Piisab, kui meenutan või mainin
408. enriquecerá o ampliará.	rikastab või avardab
409. han sido eliminados o atenuados	kõrvaldatud või neid on pehmendatud
410. el recuerdo o reflejo crepuscular, y sin duda falseado y mutilado	moonutatud ning lünklik mälestus või ähmane peegeldus

4.3. Jutustaja tunnistused ja avaldused

411. Confieso que asentí con alguna incomodidad	Tõele au andes tundsin end kuidagi ebamugavalt
412. Conjeturé que ese país	Oletasin, et Bioy oli
413. Le dije, sin faltar a la verdad, que me gustaría ver ese artículo	Ütlesin talle ausalt, et tahaksin väga seda artiklit näha.
414. Entiendo que era viudo, sin hijos	Endastmõistetavalt oli ta lesk, ja lasteta
415. Básteme recordar que	Piisab, kui rõhutada, et
416. yo pienso que sus tigres transparentes	kuigi minu arvates ei vääri sealsed läbipaistvad tiigrid
417. Yo me atrevo a pedir unos minutos para su concepto del universo	Sõandan aga siiski paluda, et pühendaksite

418. no sé si como agente	seda ma ei tea
419. Recuerdo con singular nitidez uno de los primeros y me parece que algo sentí de su carácter premonitorio	Esimesi mäletan ma erakordselt selgesti, ja mulle näib, et ma kuidagi aimasin nende pahaendelisust
420. Un azar que me inquieta hizo que yo también fuera testigo de la segunda	Juhus, mis mulle rahu ei anna, tegi minust ka teise sissetungi tunnistaja
421. Aquí doy término a la parte personal de mi narración. Lo demás está en la memoria (cuando no en la esperanza o en el temor) de todos mis lectores. Básteme recordar o mencionar los hechos subsiguientes, con una mera brevedad de palabras que el cóncavo recuerdo general enriquecerá o ampliará	Siinkohal lõpetan oma jutustuse isikliku osa. See, mis edasi tuleb, on kõigi minu lugejate mälus (kui mitte lootustes või hirmukujutlustes). Piisab, kui meenutan või mainin järgmisi fakte mõne sõnaga, mida suurendusklaasina toimiv üldine mälu rikastab või avardab
422. Entiendo que la biología y las matemáticas aguardan también su avatar	Arvan, et ka bioloogiat ja matemaatikat ootab sama saatus
423. El hecho es que hasta ahora	Fakt on see, et tänini
424. El hecho es que la prensa internacional	Fakt on, et maailma ajakirjandus
425. Lo cierto es que anhelaba ceder	Ja kindel on, et ta tahtiski järele anda

4.4. Konditsionaal

426. si esas puertas se abrieran, no sentiría lo que en esa tarde sentí	isegi kui need väravad avaneksid, ei tunneks ma seda, mida tundsin tol õhtul
427. un verbo que sería en español <i>lunecer</i> o <i>lunar</i>	mis tähendab umbes kuustama või kuutama
428. nadie comprendería en Tlön la yuxtaposición del primero	Tlönil ei mõistaks keegi sellist kõrvutamist
429. De ello cabría deducir	Sellest võiks järeldada
430. La diseminación de objetos de Tlön en diversos países complementaría ese plan	Tlönilt pärinevate esmete levitamine mitmesugustes paikades kuulub selle plaani juurde

4.5. Futuro simple

431. Me limitaré a recordarlas	Piirdun meenutamisega
432. que el cóncavo recuerdo general enriquecerá o ampliará	mida suurendusklaasina toimiv üldine mälu rikastab või avardab
433. Tlön será un laberinto	Tlön on samuti labürint
434. de aquí cien años alguien descubrirá	siis saja aasta pärast avastab keegi
435. Entonces desaparecerán del planeta	Siis kaovad meie planeedilt
436. El mundo será Tlön	Maailmast saab Tlön

5. SÜNTAKS

5.1. Ajavormide kasutamine. Olevik – minevik

<p>437. Debo a la conjunción de un espejo y de una enciclopedia el descubrimiento de Uqbar. El espejo inquietaba el fondo de un corredor en una quinta de la calle Gaona, en Ramos Mejía ; la enciclopedia falazmente se llama The Anglo-American Cyclopaedia (New York, 1917) y es una reimpresión literal, pero también morosa, de la Encyclopaedia Britannica de 1902</p>	<p>Avastasin Uqbari tänu peegli ja entsüklopeedia kokkusattumisele. Peegel kummitas ühe villa koridori lõpus Gaona tänaval Ramos Mejías; entsüklopeedia petlik nimi oli “The Anglo-American Cyclopaedia” (New York, 1917), mis oli 1902. aasta “Encyclopaedia Britannica” muutmata ning aegunud järeldrükk</p>
<p>438. Los dos (según creo haber indicado) son reimpresiones de la décima Encyclopaedia Britannica</p>	<p>Mõlemad (nagu ma vist juba märkisin) olid “Encyclopaedia Britannica” kümnenda väljaande järeldrükid</p>
<p>439. La bibliografía enumeraba cuatro volúmenes que no hemos encontrado hasta ahora, aunque el tercero —Silas Haslam: History of the Land Called Uqbar, 1874— figura en los catálogos de librería de Bemard Quaritch El primero, Lesbare und lesenswerthe Bemerkungen über das Lana Ukkbar in Klein-Asien, data de 1641 y es obra de Johannes Valentinus Andrea</p>	<p>Bibliograafias nimetati nelja raamatut, mis polnud meile seni ette juhtunud, kuigi kolmas neist (Silas Haslami “History of the Land Called Uqbar”, 1874) esines Bernard Quartichy raamatukogu kataloogis. Esimene mainitud teostest, “Lesbare und lesenswerthe Bemerkungen über das Land Ukkbar in Klein-Asien”, pärines aastast 1641 ja selle autor oli Johannes Valentinus Andrea</p>
<p>440. Spinoza atribuye a su inagotable divinidad los atributos de la extensión y del pensamiento</p>	<p>Spinoza omistas oma lõpmatule jumalusele ulatuse ja mõtte atribuudid</p>
<p>441. El martes, X atraviesa un camino desierto y pierde nueve monedas de cobre. El jueves, Y encuentra en el camino cuatro monedas, algo herrumbradas por la lluvia del miércoles. El viernes, Z descubre tres monedas en el camino. El viernes de mañana, X encuentra dos monedas en el corredor de su casa</p>	<p>Teisipäeval kõndis X mööda tühja teed ja kaotas üheksa vaskmünti. Neljapäeval leidis Y teelt neli münti, mis kolmapäevasest vihmast olid pisut roostes. Reedel leidis Z teelt kolm münti. Reede hommikul leidis X oma maja eeskojast kaks münti</p>
<p>442. Schopenhauer (el apasionado y lúcido Schopenhauer) formula una doctrina muy pareada en el primer volumen de Parerga und Paralipomena</p>	<p>Schopenhauer (kirglik ja teravapilguline Schopenhauer) formuleeris üpris sarnase õpetuse oma “Parerga und Paralipomena” esimeses köites</p>
<p>443. después de un hiato de dos siglos la perseguida fraternidad resurge en América. Hacia 1824, en Memphis (Tennessee) uno de los afiliados conversa con el ascético millonario Ezra Buckiey.</p>	<p>ja pärast kaks sajandit kestnud vaheaega ärkas tagakiustatud vennaskond Ameerikas taas ellu. 1824. aasta paiku vestles üks selle liikmeid Memphises (Tennessee) askeetliku miljonäri Ezra</p>

<p>Éste lo deja hablar con algún desdén –y se ríe de la modestia del proyecto. Le dice que en América es absurdo inventar un país y le propone la invención de un planeta. A esa gigantesca idea añade otra, hija de su nihilismo</p>	<p>Buckleyga, kes kuulas ta juttu mõningase põlastusega ja irvitas ettevõtte tagasihoidlikkuse üle. Ta ütles, et Ameerikas on mõttetu uut maad välja mõelda, ja pani ette välja mõelda terve planeet. Sellele lisandus veel teine nõue, mis samuti tulenes tema nihilismist</p>
<p>444. Buckiey sugiere una enciclopedia metódica del planeta ilusorio. Les dejará sus cordilleras auríferas, sus ríos navegables, sus praderas holladas por el toro y por el bisonte, sus negros, sus prostíbulos y sus dólares, bajo una condición: “La obra no pactará con el impostor Jesucristo.” Buckiey descreo de Dios, pero quiere demostrar al Dios no existente que los hombres mortales son capaces de concebir un mundo. Buckiey es envenenado en Baton Rouge en 1828; en 1914 la sociedad remite a sus colaboradores, que son trescientos, el volumen final de la Primera Enciclopedia de Tlön</p>	<p>Buckley pani ette koostada illusoorse planeedi kohta süstemaatiline entsüklopeedia. Ta andis vennaskonna käsutusse oma kullakaevandused, laevatatavad jõed, preeriad, mis kubisesid veise ja piisonikarjadest, oma neegrid, bordellid ja dollarid, kuid ainult ühel tingimusel: “Teosel ärgu olgu mingit pistmist selle petise Jeesus Kristusega.” Buckley ei uskunud jumalat, kuid tahtis olematule jumalale tõestada, et ka surelikud inimesed on võimelised maailma looma. Buckley mürgitati 1828. aastal Baton Rouge’is; 1914. aastal saatis selts oma liikmeile, keda on kolmsada</p>

5.2. Teemastamine

5.2.1. Määrus (rõhumäärsõna) aluse ja öeldise või öeldise ja sihitise vahel

445. Le dije, sin faltar a la verdad, que me gustaría ver ese artículo	Ütlesin talle ausalt, et tahaksin väga seda artiklit näha
446. Leímos, verbigracia, que las tierras bajas	Lugesime mittemidagiütlevat seletust, et lõunapiiriks on Tsai Raiduni madalmik
447. Néstor Ibarra, en un artículo ya clásico de la N. R. F., ha negado que existen esos aláteres	Nestor Ibarra on ühes nüüd juba klassikaliseks saanud N. R. F-i artiklis
448. han refutado, quizá victoriosamente, esa duda	on vähimagi kahtluse, nagu paistab, edukalt kummutanud
449. Calcula, entre veras y burlas, que una generación de tlönistas	Ta on –naljaga pooleks – välja arvutanud
450. Los determina, a veces, la mera simultaneidad	Neid tingib sageli lihtsalt ajaline kokkulangevus
451. el proceso, mediante ciertas abreviaturas, es prácticamente infinito	ja kui appi võtta mõned lühendid, on see protsess praktiliselt lõputu
452. hace, paradójicamente, que sea interminable su número	annab paradoksaalse tulemuse - nende arv on lõpmatu
453. esa vinculación, en Tlön, es un estado posterior del sujeto	Tlõnil on selline seostamine mõeldav vaid tagantjärele kui seisund

454. lo han formulado, con menos claridad que fervor, como quien adelanta una paradoja	Mõned mõttetargad on seda formuleerinud – küll mitte eriti selgelt, aga seda innukamalt – kui paradoksi
455. se limitaron, al principio, a negar	piirdusid algul sellega, et eitasisid
456. Todos los hombres, en el vertiginoso instante del coito, son el mismo hombre	Kõik inimesed on coituse tormilisel hetkel üks ja seesama
457. Siglo, de acuerdo con el sistema duodecimal, significa un período de ciento cuarenta y cuatro años	Kaheteistkümnendsüsteemis võrdub üks sajand saja neljakümne nelja aastaga
458. No es infrecuente, en las regiones más antiguas de Tlön, la duplicación de objetos perdidos	Tlõni vanimais piirkonnis pole kaotatud esemete kahekordistumise juhud sugugi harvad
459. son, aunque de forma desairada, un poco más largos	kujult on nad kohmakad, kuid pisut pikemad
460. El modus operandi, sin embargo, merece recordación	Modus operandi väärib siiski tähelepanu.
461. tal como apareció en la Antología de la literatura fantástica, 1940, sin otra escisión que algunas metáforas y que una especie de resumen burlón que ahora resulta frívolo	nagu ta ilmus 1940. aastal “Fantastilise kirjanduse antoloogias” ; välja olen jätnud vaid mõned metafoorid ja omalaadse pilkliku resümee, mis tänapäeval osutuks kerglaseks
462. Queda, naturalmente, el problema	Jääb loomulikult küsimus, mis ainest

5.2.2. Määruse teemastamine, asetamine lause algusse

463. Desde el fondo remoto del corredor, el espejo nos acechaba	Kaugelt koridori lõpust piidles meid peegel
464. Antes de irse, me dijo	Enne lahkumist ütles ta
465. Al día siguiente, Bioy me llamó	Järgmisel päeval helistas Bioy mulle
466. En la falsa carátula y en el lomo, la indicación alfabética	mille ümbrisel ja seljal oli sama tähis
467. Releyéndolo, descubrimos	Artiklit teist kordas lugedes avastasime
468. De los catorce nombres que figuraban en la parte geográfica, sólo reconocimos tres	Neljateistkümnest nimest, mis esinesid geograafia osas, tundsim ainult kolme
469. De los nombres históricos, uno solo	Ajaloolistest isikutest tundsim ainult üht
470. a raíz de las persecuciones religiosas del siglo trece, los ortodoxos buscaron amparo	XIII sajandi usuliste tagakiusamiste algul otsisid õigeusklikud saartelt pelgupaika
471. Un solo rasgo memorable: anotaba que	Üks meelde jääv iseärasus: Uqbari kirjandus olevat
472. un par de años después, di con ese nombre	paari aasta pärast sattusin ootamatult sellele nimele
473. Al día siguiente, Carlos Mastronardi	Järgmisel päeval avastas Carlos Mastronardi

474. Naturalmente, no dio con el menor indicio de Uqbar	Loomulikult ei leidnud ma
475. Una tarde, hablamos	Ühel õhtul vestlesime
476. En setiembre de 1937 (no estábamos nosotros en el hotel)	Septembris 1937 (meid tollal villas polnud)
477. Días antes, había recibido	Eelmisel päeval oli ta saanud
478. En el amarillo lomo de cuero leí	Kõite roheliselt seljalt lugesin
479. En la primera página y en una hoja de papel de seda	Esimesel leheküljel ja värvitrükis pilditahvlit katval siidpaberil
480. Hacia dos años que yo había descubierto	Kahe aasta eest olin leidnud
481. ahora me deparaba el azar	nüüd pakkus juhus mulle
482. Entre las doctrinas de Tlön, ninguna ha merecido	Kõigist Tlöni filosoofilistest doktriinidest pole
483. El martes, X atraviesa	Teisipäeval kõndis X mööda tühja teed
484. El jueves, Y encuentra	Neljapäeval leidis Y teelt
485. El viernes, Z descubre	Reedel leidis Z
486. El viernes de mañana, X encuentra	Reede hommikul leidis X
487. A los cien años de enunciado el problema, un pensador	Sada aastat pärast selle probleemi esilekerkimist esitas üks teine mõttetark
488. En el día de hoy, una de las iglesias de Tlön	Tänapäeval õpetab üks Tlöni usutunnistusi
489. En marzo de 1941 se descubrió	Märtsis 1941 avastati
490. A principios del siglo XVII, en una noche de Lucerna o de Londres, empezó la espléndida historia	Kogu see tore lugu algas kuskil XVII sajandi hakul, kui Londoni või Luzerni ööpimeduses sündis
491. Hacia 1824, en Memphis (Tennessee) uno de los afiliados	1824. aasta paiku vestles üks selle liikmeid Memphises (Tennessee)
492. en 1914 la sociedad remite a sus colaboradores	1914. aastal saatis selts oma liikmeile
493. Como es de suponer, atribuimos	Nagu võib arvata, pidasime
494. A la madrugada, el hombre estaba muerto	Hommikul lamas mees koridoris surnult
495. después de retirado el cono, la opresión perduró	isegi pärast koonuse käestpanemist kestis surve edasi
496. Hacia 1944 un investigador	1944. aastal tõi üks ajalehe
497. Casi inmediatamente, la realidad cedió en más de un punto	Peaaegu otsekohe andis reaalsus
498. Hace diez años bastaba	Kümmekond aastat tagasi piisas

6. SIDUSUSMEHHANISMID

6.1. Komadega eraldatud laiend või täiend

6.1.1. Laiend lause lõpus

499. en una quinta de la calle Gaona, en Ramos Mejía	Gaona tänaval Ramos Mejías
500. The Anglo-American Cyclopaedia la registraba, en su artículo sobre Uqbar	see leiduvat “The Anglo-American Cyclopaedia” Uqbari kohta käivas artiklis
501. el artículo sobre Uqbar, en el volumen XXVI e la Enciclopedia	entsüklopeedia XLVI köide artikliga Uqbari kohta on tal käes
502. que otros luego fundaron, a imitación de lo prefigurado por él	mille teised tema poolt kirjeldatud viisil hiljem rajasidki
503. el hotel de Adrogué, entre las efusivas madre selvas y en el fondo ilusorio de los espejos	Adrogué villa vohavaisse kusalapuisse ning peeglite illusoorseesse sügavusse
504. En vida padeció de irrealidad, como tantos ingleses	Eluajal põdes ta nagu nii paljud inglased irreaalsust
505. solían batirse al ajedrez, taciturnamente	Neil oli kombeks raamatuid ja ajakirju vahetada ja sõnatult malet mängida
506. un noruego: en Rio Grande do Sul	üks norralane: Rio Grande do Sulis
507. han sido formuladas, siquiera en modo provisional	on vähemalt ligilähedaseltki formuleeritud
508. en un momento, según las necesidades poéticas	koostada või lahutada, vastavalt poetilistele vajadustele
509. existen, en casi innumerable número	neid on, ja isegi lugematul arvul
510. la persistencia de las cuatro monedas, entre el jueves y el martes	s.o. nelja mündi säilimist neljapäeva ja teisipäeva vahelises ajalõigus
511. sus prostíbulos y sus dólares, bajo una condición	bordellid ja dollarid, kuid ainult ühel tingimuse
512. un departamento de la calle Laprida, frente a un claro y alto balcón que miraba el ocaso	ühes korteris Laprida tänaval läbipaistva ning kõrge rõduakna all mis avanes läände
513. Ocurrió unos meses después, en la pulpería de un brasilero, en la Cuchilla Negra	See sündis mõne kuu pärast “Musta Pussi” kõrtsis, mida pidas üks brasiillane
514. imagen de la divinidad, en ciertas religiones de Tlön	teatud usundite jumalakujud Tlönil

6.1.2. Komadega eraldatud eessõnafraas

515. era viudo, sin hijos	oli ta lesk, ja lasteta
516. Lo recuerdo en el corredor del hotel, con un libro de matemáticas en la mano, mirando a veces los colores irrecuperables del cielo	Mäletan, et vahetevahel seisis ta rõdul, matemaatikaraamat käes, ning vaatas taeva kordumatuid värve
517. Todo ello articulado, coherente, sin visible propósito doctrinal o tono paródico	Kõik see oli liigendatud ja seostatud, ilma silmanähtava õpetlikkuseta või parodeeriva toonita
518. de algún modo secreto, de comprensión vedada a los hombres	olguigi mingil salapärasel, inimestele arusaamatul viisil
519. un solo argumento, con todas las permutaciones imaginables	käsitletakse ühtainsat süžeed kõigis kujuteldavais kombinatsioonides
520. una rueda herrumbrosa, de fecha posterior al experimento	roostetanud ratta, mis pealegi pärines eksperimendile järgnenud ajajärgust
521. un cono de metal reluciente, del diámetro de un dado	säravast metallist täringulaiuse läbimõõduga koonus
522. mencionar los hechos subsiguientes, con una mera brevedad de palabras	meenutan või mainin järgmisi fakte mõne sõnaga
523. es un rigor de ajedrecistas, no de ángeles	et see on maletajate, ja mitte inglite range süsteem

6.1.3. Täiend nimisõna järel

524. Herbert Ashe, ingeniero de los ferrocarriles del Sur	Lõuna raudtee insenerist Herbert Ashe'ist
525. A esa gigantesca idea añade otra, hija de su nihilismo	Sellele lisandus veel teine nõue, mis samuti tulenes tema nihilismist

6.1.3.1. Komaga eraldatud täiend–partitsiip

526. Bioy, un poco azorado	Bioy uuris mõningase hämmeldusega indeksikõidet.
527. su doctrina, formulada en palabras casi idénticas a las repetidas por él	Ketseri nime polevat ta sealt leidnud, küll aga viite tema õpetusele peaaegu samas (kuigi kirjanduslikult ehk pisut vähem ilmekas) sõnastuses
528. sólo reconocimos tres –Jorasán, Armenia, Erzerum–, interpolados en el texto de un modo ambiguo	tundsime ainult kolme –Horasan, Armeenia, Erzurum –, ja needki olid teksti kuidagi kahemõtteliselt interpoleeritud
529. el impostor Esmerdis el mago, invocado más bien como una metáfora	maagi ja petist Smerdist, keda mainiti pigem metafoorses tähenduses
530. Alfonso Reyes, harto de esas fatigas subalternas de indole policial, propone	Alfonso Reyes, tüdinud sellisest teisejärgulisest detektiivitööst, paneb ette

531. verbos impersonales, calificados por sufijos (o prefijos) monosilábicos de valor adverbial	impersonaalsed verbid mida tuletatakse ühesilbiliste adverbiaalsufiksiste (või – prefiksiste) abil
532. el recuerdo o reflejo crepuscular, y sin duda falseado y mutilado	mingi moonutatud ning lünklik mälestus või ähmane peegeldus
533. ha sido creado hace pocos minutos, provisto de una humanidad que “recuerda” un pasado ilusorio	planeet loodi mõne minuti eest koos inimkonnaga, kes “mäletab” mingit illusoorset minevikku
534. cuatro monedas, algo herrumbradas por la lluvia del miércoles	neli münti, mis kolmapäevasesest vihmast olid pisut roostes
535. una falacia verbal, basada en el empleo temerario de dos voces neológicas, no autorizadas por el uso y ajenas a todo pensamiento severo	Nad kordasid, et see petlik sõnamäng baseerub neologismide julgel kasutamisel, mis on vastuolus autoriteetse keelepruugiga ja võõras rangele mõtteviisile
536. otra más minuciosa, redactada no ya en inglés, sino en alguna de las lenguas de Tlön	veelgi üksikasjalisemale entsüklopeediale, mida ei kirjutata enam inglise, vaid mingis Tlöni keeles
537. una pieza grande, entorpecida de barriles y cueros	suurde avarasse ruumi, mida inetasid vaadid ja nahad
538. muerto, no es siquiera el fantasma que ya era entonces	surnult pole ta vähemalt nii viirastuslik kui varem
539. Encantada por su rigor, la humanidad	Tlöni rangest süsteemist võlutud inimkond

6.1.4. Komaga eraldatud öeldistäide

540. Es sucesivo, temporal, no espacial	Nende maailm on järgnev, ajaline, mitte ruumiline
541. pretender que ese dolor, es el mismo	et see on üks ja seesama valu
542. es la superficie, no el punto	geomeetria alus on tasapind, mitte punkt

6.2. Loetelu

543. un juego dialéctico, una Philosophie des Als Ob	dialektiline mäng, midagi Philosophie des Als Ob taolist
544. contienen la tesis y la antítesis, el riguroso pro y el contra de una doctrina	tees ja antitees, sama õpetuse pro ja contra
545. ur: la cosa producida por sugestión, el objeto educido por la esperanza	sugestiooni abil saadud või lootusest sündinud ese
546. unos pájaros, un caballo, han salvado	Vahel on mõned linnud või hobune päästnud

6.3. Semikoolon

547. El espejo inquietaba el fondo de un corredor en una quinta de la calle Gaona, en Ramos Mejía; la enciclopedia falazmente se llama The Anglo-American Cyclopaedia y es una reimpresión literal	Peegel kummitas ühe villa koridori lõpus Gaona tänaval Ramos Mejías; entsüklopeedia petlik nimi oli "The Anglo-American Cyclopaedia" (New York, 1917), mis oli 1902. aasta, "Encyclopaedia Britannica" muutmata ning aegunud järeltrükk
548. En las últimas páginas del volumen XLVI dimos con un artículo sobre Upsala; en las primeras del XLVII, con uno sobre Ural-Altai Languages	XLVI köite viimaselt leheküljelt leidsime artikli Uppsala. XLVII köide algas artikliga Ural-Altai Languages
549. Esas cuatro páginas adicionales comprendían al artículo sobre Uqbar; no previsto (como habrá advertido el lector) por la indicación alfabética	Neil neljal lisaleheküljel oligi artikkel Uqbari kohta, mida tähis (millele ma lugeja tähelepanu juba juhtisin) ei märkinud
550. El hecho es significativo; un par de años después, di con ese nombre	See fakt on paljuütlev: paari aasta pärast sattusin
551. En vida padeció de irrealidad, como tantos ingleses; muerto, no es siquiera el fantasma que ya era entonces	Eluajal põdes ta nagu nii paljud inglased irreaalsust; surnult pole ta vähemalt nii viirastuslik kui varem
552. Solían ejercer un intercambio de libros y de periódicos; solían batirse al ajedrez	Neil oli kombeks raamatuid ja ajakirju vahetada ja sõnatult malet mängida
553. las secretas puertas del cielo y es más dulce el agua en los cántaros; si esas puertas se abrieran	vesi kannudes on magusam kui eales; isegi kui need väravad avaneksid
554. una somera descripción de un falso país; ahora me deparaba el azar algo más precioso	mingi olematu maa üldsõnalise kirjelduse, nüüd pakkus juhus mulle midagi
555. ha negado que existen esos aláteres; Ezequiel Martínez Estrada y Drieu La Rochelle han refutado	eitanud selliste kaas-maailmade olemasolu, ja Ezequiel Martínez Estrada ja Drieu La Rochelle on
556. una irresponsable licencia de la imaginación; ahora se sabe que es un cosmos y las íntimas leyes	kujutlusvõime vastutustundetu kuritarvitus; nüüd on aga selge
557. la zoología y la topografía de Tlön; yo pienso que sus tigres transparentes	Tlöni zooloogiat ja topograafiat, kuigi minu arvates ei vääri sealsed läbipaistvad tiigrid
558. Ese dictamen es del todo verídico en su aplicación a la tierra; del todo falso en Tlön	Niisugune väide on täiesti õige Maal, aga täiesti väär Tlönil
559. El mundo para ellos no es un concurso de objetos en el espacio; es una serie heterogénea de actos independientes	Nende jaoks pole maailm mitte ruumis paiknevate esemete kogum, vaid sõltumatute tegude heterogeenne rida

560. En el caso elegido la masa de adjetivos corresponde a un objeto real; el hecho es puramente fortuito	omadussõnade kogum reaalse objekti; fakti ennast aga
561. Esos objetos de segundo grado pueden combinarse con otros; el proceso, mediante ciertas abreviaturas, es prácticamente infinito	Need teise astme objektid võivad kombineeruda tavalistega, ja kui appi võtta mõned lühendid, on see protsess praktiliselt lõputu
562. los atributos de la extensión y del pensamiento; nadie comprendería en Tlön la yuxtaposición del primero	ulatuse ja mõtte atribuudid; Tlönil ei mõistaks keegi sellist kõrvutamist, kuivõrd esimene on
563. Explicar (o juzgar) un hecho es unirlo a otro; esa vinculación, en Tlön	Seletada (või hinnata) mõnd fakti tähendab võrrelda teda mõne teisega; Tlönil on selline seostamine
564. varían el número de monedas y el número de hallazgos; he aquí la más común	mis erinevad müntide arvu ja leidude arvu poolest. Mul on käepärast kõige tavalisem
565. se resistía a formular esa paradoja; los más no la entendieron	Tlõni keel ei paindunud seda paradoksi väljendama; enamik ei saanud sellest aru
566. Z descubre tres monedas porque recuerda que se le perdieron a X; X encuentra dos en el corredor porque recuerda	Z leiab kolm münti, sest ta mäletab, et nad X-il kaduma läksid; X leiab kaks münti koridorist
567. La primera, el repudio del solipsismo; la segunda, la posibilidad de conservar la base psicológica de las ciencias; la tercera, la posibilidad de conservar el culto de los dioses	Esimene oli solipsismi eitamine; teine – võimalus säilitada teaduste psühholoogiline baas; kolmas – võimalus säilitada jumalate kultus
568. Dos personas buscan un lápiz; la primera lo encuentra y no dice nada; la segunda encuentra un segundo lápiz	Kaks isikut otsivad üht pliiatsit; esimene leiab selle, kuid ei lausu sõnagi; teine leiab teise pliiatsi
569. la esperanza y la avidez pueden inhibir; una semana de trabajo con la pala y el pico	Esimene katse näitas, mida suudab lootus ja ahnus: nädal labida ja kirkaga töötamist
570. En tres fue casi total el fracaso; en el cuarto	Kolme katsel tabas peaaegu täielik läbikukkumine, neljandal korral
571. Las investigaciones en masa producen objetos contradictorios; ahora se prefiere los trabajos individuales	Massiliste katsetuste tulemuseks olid vasturääkivad esemed; tänapäeval eelistatakse individuaalset
572. exageran las aberraciones del inicial; los de quinto son casi uniformes; los de noveno se confunden con los de segundo; en los de undécimo	arenevad originaali hälbed äärmustesse; viienda astme hrõn'id on peaaegu esialgsete sarnased; üheksanda astme hrõn'id on äravahetamiseni teiste astme hrõn'ide moodi; üheteistkümnenda astme hrõn'id ületavad joonte puhtuselt algupärandid
573. Las cosas se duplican en Tlön; propenden asimismo a borrarse	Esemed kahekordistuvad Tlönil, ühtlasi aga kipuvad

574. El sobre tenía el sello postal de Ouro Preto; la carta elucidaba enteramente el misterio de Tlön	Ümbrikul oli Ouro Preto postitempel. Kiri selgitas lõplikult Tlõni saladuse
575. Esa disposición hereditaria prevaleció; después de un hiato de dos siglos	See päritavuse põhimõte jäi püsima, ja pärast kaks sajandit kestnud vaheaega
576. los veinte tomos de la Encyclopaedia Britannica; Buckiey sugiere una enciclopedia metódica	Encyclopaedia Britannica” kaksikümend köidet, ja Buckley pani ette
577. Buckiey es envenenado en Baton Rouge en 1828; en 1914 la sociedad remite a sus colaboradores	Buckley mürgitati 1828. aastal Baton Rouge’is; 1914. aastal saatis selts
578. La aguja azul anhelaba el norte magnético; la caja de metal era cóncava; las letras de la esfera correspondían	Sinine nõelaots osutas põhja magnetpoolusele; metallkarp oli läätsena õõnes; märgid ringi serval kuulusid ühte Tlõni tähestikku
579. en el ejemplar de Memphis; es razonable imaginar	Memphise eksemplarist kõrvaldatud või neid on pehmendatud, ja on põhjust arvata
580. Ya ha penetrado en las escuelas el (conjetural), “idioma primitivo” de Tlön; ya la enseñanza de su historia armoniosa (y llena de episodios conmovedores) ha obliterado a la que presidió mi niñez; ya en las memorias un pasado ficticio ocupa el sitio de otro	Juba on koolidesse jõudnud Tlõni (oletatava) “algkeele” ja tema harmoonilise (ja liigutavaist episoodidest küllastatud) ajaloo õpetamine, selle asemel, mida mina oma nooruses õppisin; juba asendab inimeste mälus

6.4. Polüsündeton

6.4.1. Ühendav

581. pero sus nebulosos puntos de referencias eran ríos y cráteres y cadenas de esa misma región	selle udusteks märkideks olid sama maa jõed, vulkaanid ja mäeahelikud
582. con sus minerales y sus pájaros y sus peces	kivide, lindude ja kaladega
583. La percepción de una humareda en el horizonte y después del campo incendiado y después del cigarro a medio apagar	Kui nad märkavad suitsuvinet silmapiiril, ja seejärel põlevat põldu, ja seejärel poolpõlenud sigarit
584. una cosa es igualdad y otra identidad y formularon una especie	Nad seletasid, et üks asi on võrdsus, teine asi samasus, ja sõnastasid
585. el inglés y el francés y el mero español	inglise ja prantsuse keel ja muidugi ka hispaania keel

6.4.2. Eraldav

586. se dice aereo-claro sobre oscuro-redondo o anaranjado-tenue-del cielo o cualquier otra agregación	ümarmargune õhuliselge üle tumeda või taeva-heleoranž või midagi selletaolist
--	---

6.5. Sidesõnade muutmine

587. Ocho años que lo conocíamos y no había mencionado nunca su estadía en esa región	Tundsime teda juba kaheksa aastat, aga ta polnud kordagi maininud, et ta sealkandis on käinud
588. una reimpresión literal, pero también morosa	muutmata ning aegunud jälletrükk

7. KULTUURIELEMENDID

589. de capangas, de la etimología brasilera de la palabra gaucho	<i>capanga</i> ’dest, brasiilia etimoloogiast sõnale <i>gaucho</i>
590. en la pulpería de un brasilero	kõrtsis, mida pidas üks brasiillane.
591. con rachas de milongas –más bien con rachas de una sola milonga.	ja laulda jorutas, õigemini kordas kogu aeg sama joru.
592. la fogosa caña del patrón	peremehe põletavat suhkruruumärjakest

8.TÖLKETEKSTIST VÄLJATOODUD ELEMENDID

8.1. Kaudne kõneviis

593. üks Uqbari suurketsereid kuulutanud peeglid	uno de los heresiarcas de Uqbar había declarado que los espejos y la cópula son abominables
594. see leiduvat, “The Anglo-American Cyclopaedia” Uqbari kohta käivas artiklis	The Anglo-American Cyclopaedia la registraba
595. see olevat üks piirkond kuskil Iraagis	me dijo que era una región del Irak
596. Ketseri nime polevat ta sealt leidnud	No constaba el nombre del heresiarca
597. tema mäletavat	Él había recordado
598. Entsüklopeedia tekstis seisvat	El texto de la Enciclopedia decía
599. Uqbari kirjandus olevat oma laadilt olnud fantastiline ja sealse eeposed ja legendid polevat kunagi käsitletud tegelikkust	la literatura de Uqbar era de carácter fantástico y que sus epopeyas y sus leyendas no se referían jamás a la realidad
600. et selle töö olevat talle andnud üks norralane	ese trabajo le había sido encargado por un noruego
601. ülemlketserit olevat takka kihutanud jumalavallatu kavatsus	al heresiarca no lo movía sino el blasfematorio propósito
602. vahel ta eitavat paljust	a veces negaba la pluralidad y otras no

8.2. Argikeelsed ja/või hinnangulised sõnad. Rõhumäärsõnad ja üldlaiendid

603. kuulutanud peeglid ja kopulatsiooni jõleduseks	había declarado que los espejos y la cópula son abominables
604. üks piirkond kuskil Iraagis	una región del Irak
605. Tulemusteta tuhnimine	El examen estéril
606. küll aga viite tema õpetusele	pero sí la noticia de su doctrina
607. mida temagi oli kasutanud	casi idénticas a las repetidas por él
608. Paari päeva pärast ta näitaski mulle seda	A los pocos días lo traje
609. Neil neljal lisaleheküljel oligi artikkel Uqbari kohta	Esas cuatro páginas adicionales comprendían al artículo sobre Uqbar
610. oli vist küll ainus, mis üllatas	era tal vez el único sorprendente
611. ja needki olid teksti kuidagi kahemõtteliselt interpoleeritud	interpolados en el texto de un modo ambiguo
612. kaevamistel pole sugugi haruldased nende kivipeeglite leiud	no es raro exhumar sus espejos de piedra
613. mille teised tema poolt kirjeldatud viisil hiljem rajasidki	que otros luego fundaron, a imitación de lo prefigurado por él
614. ei leidnud ma sealt vähimatki jälge	no dio con el menor indicio de Uqbar
615. isegi kui need värvavad avaneksid	si esas puertas se abrieran
616. Asjatult oleme tuhninud mõlema Ameerika ja Euroopa raamatukogudes	En vano hemos desordenado las bibliotecas de las dos Américas y de Europa
617. on vähemalt ligilähedaseltki formuleeritud	han sido formuladas, siquiera en modo provisional
618. mis tähendab umbes kuustama või kuutama	un verbo que sería en español <i>lunecer</i> o <i>lunar</i>
619. nagu olemasolevas Meinongi maailmaski	como en el mundo subsistente de Meinong
620. mis ongi viinud filosoofiate paljuseni	ha contribuido a multiplicarlas
621. Vohavad kõige uskumatumad süsteemid	Abundan los sistemas increíbles
622. Teine jällegi, et sellal	Otra, que mientras dormimos aquí
623. ülemketserit olevat takka kihutanud	al heresiarca no lo movía sino
624. üpris sarnase õpetuse	una doctrina muy pareada
625. pole kaotatud esemete kahekordistumise juhud sugugi harvad	No es infrecuente, en las regiones más antiguas de Tlön, la duplicación de objetos perdidos
626. mis pole sugugi vähem reaalne, vaid vastab isegi rohkem tema ootustele	no menos real, pero más ajustado a su expectativa
627. kuskil vanas jõesängis	en el antiguo lecho de un río
628. mis pealegi pärines eksperimendile järgnenud ajajärgust	de fecha posterior al experimento

629. mingisuguse kuninga tublisti kannatada saanud ning paatinaga käetud torso	el verdinoso y mutilado torso de un rey con una inscripción en el pecho
630. ühtlasi aga kipuvad nad tuhmuma	propenden asimismo a borrarse
631. Kogu see tore lugu algas kuskil XVII sajandi hakul	A principios del siglo XVII, en una noche de Lucerna o de Londres, empezó la espléndida historia
632. Sellest algperioodist pärinebki Andreä isevärki raamat	De esa primera época data el curioso libro de Andrea
633. ja irvitas ettevõtte tagasihoidlikkuse üle	y se ríe de la modestia del proyecto
634. Teosel ärgu olgu mingit pistmist selle petise Jeesus Kristusega	La obra no pactará con el impostor Jesucristo
635. on aluseks uuele, veelgi üksikasjalisemale entsüklopeediale	serían la base de otra más minuciosa,
636. laulda jorutas, õigemini kordas kogu aeg sama joru	con rachas de milongas –más bien con rachas de una sola milonga.
637. Asjatult püüdis üks jõnglane seda kätte võtta. Täismeeski jõudis koonust vaevu tõsta	En vano un chico trató de recoger ese cono. Un hombre apenas acertó a levantarlo
638. Ja kindel on, et ta tahtiski järele anda	Lo cierto es que anhelaba ceder

8.3. Võõr- ja laensõnad

639. peeglid ja kopulatsioonijõleduseks	los espejos y la cópula son abominables
640. selle meeldejääva sententsi allikat	el origen de esa memorable sentencia
641. Villas, mille olime üürinud möbleerituna	La quinta (que habíamos alquilado amueblada)
642. Üks neist gnostikuist pidas nähtavat maailma illusiooniks või (täpsemini) sofismiks	Para uno de esos gnósticos, el visible universo era una ilusión o (más precisamente) un sofisma
643. ülitäpne kartograafiaindeks ignoreeris täiesti Uqbari nime.	los escrupulosos índices cartográficos de la Erdkunde de Ritter ignoraban
644. mis meiegi eksemplaril	era la de nuestro ejemplar
645. erinevusi kahe eksemplari vahel ei ole	no hay otra diferencia entre los volúmenes
646. oli ostnud oma eksemplari	Bioy había adquirido su ejemplar
647. avastasime range väljendusvormi alt fundamentaalse ähmasuse	descubrimos bajo su rigurosa escritura una fundamental vaguedad
648. olid teksti kuidagi kahemõtteliselt interpoleeritud	interpolados en el texto de un modo ambiguo
649. maagi ja petist Smerdist	el impostor Esmerdis el mago
650. pigem metafoorses tähenduses	más bien como una metáfora.
651. nende obeliskid	perduran todavía sus obeliscos

652. olevat oma laadilt olnud fantastiline	era de carácter fantástico
653. vaid ainult imaginaarseid maid	las dos regiones imaginarias d
654. Bibliograafias nimetati	La bibliografía enumeraba
655. raamatukogu kataloogis	en los catálogos de librería
656. See fakt on paljuütlev	El hecho es significativo
657. Ka Bioy entsüklopeedia indeksis	El índice general de la enciclopedia
658. peeglite illusoorseesse sügavusse	en el fondo ilusorio de los espejos
659. nii paljud inglased irreaalsust	padeció de irrealidad
660. see verb on muidugi liiast	el verbo es excesivo
661. kaheteistkümnendsüsteemi funktsioonidest juttu ei olnud	nada más se dijo –Dios me perdone– de funciones duodecimales
662. aneurüsmi lõhkemise tagajärjel.	murió de la rotura de un aneurisma
663. suures oktaavkaustas raamat.	un libro en octavo mayor.
664. Ashe oli jätnud selle baari	Ashe lo dejó en el bar
665. ühe piraatliku entsüklopeedia	cierta enciclopedia pirática
666. ulatuslikku süstemaatilist fragmenti	un vasto fragmento metódico
667. mütoloogiliste hirmudega	el pavor de sus mitologías
668. algebra	álgebra
669. teoloogiliste ja metafüüsiliste	con su controversia teológica y metafísica
670. või parodeeriva toonita	o tono paródico
671. Fakt on see	El hecho es que
672. hiiglaköidete rekonstrueerimisele	la obra de reconstruir
673. ex ungue leonem.	ex ungue leonem.
674. üheainsa väljamõtleva hüpoteesi	la hipótesis de un solo inventor
675. et see <i>brave new world</i> on astronoomide, bioloogide, inseneride, metafüüsikute, luuletajate, keemikute, algebraistide, moralistide, maalikunstnike, geomeetrite	este <i>brave new world</i> es obra de una sociedad secreta de astrónomos, de biólogos, de ingenieros, de metafísicos, de poetas, de químicos, de algebristas, de moralistas, de pintores, de géometras
676. üks tundmatu geenius	un oscuro hombre de genio
677. rangelt süsteemikindlale plaanile	a un riguroso plan sistemático
678. see on omaette kosmos	es un cosmos
679. ligilähedaseltki formuleeritud	han sido formuladas
680. nii läbinägelik ja loogiline on süsteem	tan lúcido y tan justo es el orden
681. et Berkeley argumendid	los argumentos de Berkeley
682. on sünnipärased idealistid	son –congénitamente– idealistas
683. sõltumatute tegude heterogeenne rida	una serie heterogénea de actos independientes
684. Tlõni Ursprache millest on arenenud “kaasaegsed” keeled ja dialektid, ei tunne substantiive; nende aset täidavad impersonaalsed verbid mida tuletatakse ühesilbiliste adverbiaalsufiksitate (või -prefiksitate) abil	Ursprache de Tlön, de la que proceden los idiomas “actuales” y los dialectos: hay verbos impersonales, calificados por sufijos (o prefijos) monosilábicos de valor adverbial
685. on aga verb	hay un verbo

686. pole algelemendiks mitte verb, vaid ühesilbiline adjektiiv. Substantiive moodustatakse adjektiivide kuhjamise teel	la célula primordial no es el verbo, sino el adjetivo monosilábico. El sustantivo se forma por acumulación de adjetivos
687. Antud juhul tähistab omadussõnade kogum reaalselt objekti; fakti ennast aga käsitatakse	En el caso elegido la masa de adjetivos corresponde a un objeto real; el hecho es puramente fortuito
688. rohkesti ideaalseid objekte mida võib iga hetk koostada või lahutada, vastavalt poeetilistele vajadustele	abundan los objetos ideales, convocados y disueltos en un momento, según las necesidades poéticas
689. On objekte, mis koosnevad kahest elemendist - visuaalsest ja auditiiivsest	Hay objetos compuestos de dos términos, uno de carácter visual y otro auditivo
690. Need teise astme objektid võivad kombineeruda tavalistega, ja kui appi võtta mõned lühendid, on see protsess praktiliselt lõputu. Mõned kuulsad poeemid koosnevad ainult ühest määratu pikast sõnast. See sõna hõlmab tervikuna autori loodud poeetilise objekti. Tõsiasi, et keegi ei usu substantiivide olemasolusse, annab paradoksaalse tulemuse	Esos objetos de segundo grado pueden combinarse con otros; el proceso, mediante ciertas abreviaturas, es prácticamente infinito. Hay poemas famosos compuestos de una sola enorme palabra. Esta palabra integra un objeto poético creado por el autor. El hecho de que nadie crea en la realidad de los sustantivos hace, paradójicamente, que
691. kui mõtteliste protsesside rida	una serie de procesos mentales
692. ulatuse ja mõtte atribuudid	los atributos de la extensión y del pensamiento
693. kosmose täielik sünonüüm	que es un sinónimo perfecto del cosmos
694. kui näidet mõtete assotsieerumisest	un ejemplo de asociación de ideas
695. See monism ehk totaalne idealism	Este monismo o idealismo total
696. Seletada (või hinnata) mõnd fakti	Explicar (o juzgar) un hecho
697. juba selle nimetamise fakt – id est klassifitseerimine –	el mero hecho de nombrarlo –id est, de clasificarlo–
698. Paradoksaalne tõde on see	La paradójica verdad es
699. sama saatus mis substantiivegi	los sustantivos en el hemisferio boreal
700. või siis sensatsioonilist laadi	o de tipo sensacional
701. metafüüsika on üks fantastilise kirjanduse harusid	la metafísica es una rama de la literatura fantástica
702. universumi kõigi aspektide allutamine mingile ühele aspektile. Isegi väljend "kõik aspektid" on neile vastuvõtmatu	la subordinación de todos los aspectos del universo a uno cualquiera de ellos. Hasta la frase "todos los aspectos" es rechazable
703. see eeldab jällegi võimatut operatsiooni	supone otra operación imposible
704. ühe deemoniga	con un demonio
705. universum sarnaneb salakirjaga	el universo es comparable a esas criptografías
706. Kõigist Tlõni filosoofilistest doktriinidest pole aga ükski põhjustanud sellist skandaali	Entre las doctrinas de Tlõn, ninguna ha merecido tanto escándalo como el materialismo
707. Mõned mõttetargad on seda formuleerinud	Algunos pensadores lo han formulado
708. üheksa vaskmündi sofismi	el sofisma de las nueve monedas de cobre

709. et nad eksisteerisid	que han existido
710. eitasid anekdoodi tõepära	negar la veracidad de la anécdota
711. et igal substantiivil	que todo sustantivo
712. olemise jumalikkude kategooriat	la divina categoría de ser
713. Nad argumenteerisid nõnda	Argumentaron
714. baseerub neologismide julgel kasutamisel	basada en el empleo temerario de dos voces neológicas
715. no autorizadas por el uso	vastuolus autoriteetse keelepruugiga
716. ortodokssete traditsionalistide hulka	de tradición ortodoxa
717. selle idealistliku panteismi	ese panteísmo idealista
718. teaduste psühholoogiline baas	la base psicológica de las ciencias
719. formuleeris üpris sarnase õpetuse	formula una doctrina muy pareada
720. Visuaalse geomeetria alus	La base de la geometría visual
721. üks põhineb nägemismeelel, teine kompimismeelel	la visual y la táctil
722. Fakt, et samu hulki	El hecho de que
723. coituse tormilisel hetkel	vertiginoso instante del coito
724. tees ja antitees, sama õpetuse <i>pro</i> ja <i>contra</i>	a tesis y la antítesis, el riguroso pro y el contra de una doctrina.
725. pole jätnud mõju avaldamata ka reaalsusele	de influir en la realidad
726. pole sugugi vähem reaalne	no menos real
727. Neid sekundaarsemeid nimetatakse	Esos objetos secundarios se llaman
728. Modus operandi väärtsiiski tähelepanu	El modus operandi, sin embargo, merece recordación
729. pärines eksperimendile järgnenud ajajärgust	e fecha posterior al experimento
730. otsingute eksperimentaalsusest teadlike	testigos que conocieran la naturaleza experimental de la busca
731. eelistatakse individuaalset ja peaaegu improviseeritud loomingut	los trabajos individuales y casi improvisados
732. niisama plastiline	no es menos plástico
733. arenevad originaali hälbed äärmustesse	exageran las aberraciones del inicial
734. ületavad joonte puhtuselt algupärandid	hay una pureza de líneas que los originales no tienen
735. sugestiooni abil saadud	la cosa producida por sugestión
736. üksikuid detaile kaotama	a perder los detalles
737. Postskriptum aastast 1947	Posdata de 1947
738. omalaadse pilkliku resümee	una especie de resumen burlón
739. ebamääras programmis figureerisid	En el vago programa inicial figuraban
740. De los catorce nombres que figuraban en la parte geográfica	Neljateistkümnest nimest, mis esinesid geograafia osas
741. el tercero –Silas Haslam: History of the Land Called Uqbar, 1874– figura en los catálogos de librería	kuigi kolmas neist (Silas Haslam, "History of the Land Called Uqbar", 1874) esines Bernard Quartichy raamatukogu kataloogis

742. illusoorse planeedi kohta süstemaatiline entsüklopeedia.	una enciclopedia metódica del planeta ilusorio
743. preeriad, mis kubisesid	sus praderas holladas por el toro
744. Seda illusoorse maailma	de un mundo ilusorio
745. üks selle tagasihoidlikke demiurge	uno de sus modestos demiurgos
746. kas Gunnar Erfjordi agendina	como agente de Gunnar Erfjord
747. lisandus uusi fakte	arreciaron los hechos
748. tihe heraldiline fauna	dura fauna heráldica
749. fantastilise maailma esimene sissetung reaalsesse maailma	a primera intrusión del mundo fantástico en el mundo real
750. primitiivset külalislahkust	esa rudimentaria hospitalidad
751. Deliiriumis olid tal	En el delirio se le habían caído
752. mainin järgmisi fakte mõne sõnaga	mencionar los hechos subsiguientes
753. "Orbis Tertius" direktorite nõusolekul	los directores del todavía nebuloso
754. Memphise eksemplarist	en el ejemplar de Memphis
755. mis poleks reaalsest maailmast liiga erinev	que no sea demasiado incompatible con el mundo real
756. resümeed	resúmenes
757. mis tahes süsteemitaolisest sümmeetriast – dialektilisest materialismist, antisemitismist, natsismist	bastaba cualquier simetría con apariencia de orden –el materialismo dialéctico, el antisemitismo, el nazismo
758. ka reaalsus on korrapärane	la realidad también está ordenada
759. Kontakt ja harjumine	El contacto y el hábito de Tlön
760. fiktiivne minevik	un pasado ficticio
761. Kui meie prognoosid ei peta	Si nuestras previsiones no erran

LISA 2. “FUNES EL MEMORIOSO”/ ”KÕIKEMÄLETAV FUNES”

1. VÕTMESÕNAD

1.1 “Funes el memorioso” võtmesõnad

Memoria

1. Funes el memorioso	Kõikemäletav Funes
2. La materia de ese capítulo es la memoria	Selle peatüki aineks on mälu
3. creo recordar el ascua momentánea del cigarrillo	Mulle näib meelde tulevat
4. los casos de memoria prodigiosa	Imepärase mäluga isikud
5. un desmemoriado	Mäluta
6. su memoria de nombres propios	Tema head mälu isikunimede suhtes
7. cuando lo recobró, el presente era casi intolerable de tan rico y tan nítido, y también las memorias más antiguas y más triviales	toibudes tundunud olevik talle peaaegu talumatuna oma muljete paljuses ja selguses, aga samuti minevik oma kõige vanemate ning labasemate mälestustega
8. su percepción y su memoria eran infalibles	Nüüd olevate tema taju ja mälu ilmeksimatu
9. Mi memoria, señor, es como vaciadero de basuras	Senjoor, minu mälu on nagu prügikast
10. perduraría en su implacable memoria	Jääb tema hastamatusse mällu pésima

Recuerdo

11. Lo recuerdo (yo no tengo derecho a pronunciar ese verbo sagrado)	Mäletan (minul ei olegi õigust seda püha verbi suust välja öelda)
12. Lo recuerdo, la cara taciturna y aindiada	Mäletan tema nägu sigareti kumas
13. Recuerdo (creo) sus manos afiladas	Mäletan (arvan mäletavat)
14. recuerdo en la ventana de la casa	mäletan maja akent
15. Recuerdo cerca de esas manos	Mäletan nende käte kõrval
16. Recuerdo claramente su voz	Mäletan selgesti tema häält
17. Mí primer recuerdo de Funes es muy perspicuo	Minu esimene mälestus Funesest on väga terav
18. Recuerdo la bombacha	Mäletan lotendavaid pükse
19. recuerdo el cigarrillo en el duro rostro	mäletan sigaretti
20. Recuerdo la impresión de incómoda magia	Mäletan, et see teade avaldas mulle ebameeldivalt maagilist mõju
21. podía compararlas en el recuerdo	võis mälus võrrelda
22. Esos recuerdos no eran simples	Nood mälupildid polnud listad
23. Más recuerdos tengo yo solo	Minul üksinda on rohkem mälestusi

24. No lo había escrito, porque lo pensado una sola vez ya no podía borrarse	Ta polevat midagi üles märkinud, sest olles vaid korra mõelnud polevat ta suutnud enam midagi mälust kustutada
25. no sólo recordaba cada hoja de cada árbol	Funes ei mäletanud metsas mitte ainult iga lehte igal puul
26. unos setenta mil recuerdos	seitsmesaja tuhandele mälupeeldile
27. todos los recuerdos de la niñez	Oma lapsepõlvegi mälestusi
28. un inútil catálogo mental de todas las imágenes del recuerdo	kõigi mälupeeldide kasutu mõtteline kataloog
29. el menos importante de sus recuerdos	et tühiseimigi tema mälestustest oli üksikasjalisem

Cara

30. Lo recuerdo, la cara taciturna y aindiada y singularmente remota, detrás del cigarrillo	Mäletan tema nägu sigareti kumas, selle vaikivat, indiaanlaslikku ning kaugel äraolevat ilmet
31. no le vi la cara hasta el alba	et kuni koiduni ei näinud ma ta nägu
32. con las muchas caras de un muerto en un largo velorio	surnu muutlike näoilmetega
33. Su propia cara en el espejo	Tema enda nägu peeglis
34. en esa dirección volvía la cara para dormir	sinnapoole pööras ta oma näo
35. Entonces vi la cara de la voz que toda la noche había hablado	Nüüd alles nägin nägu, millest pärines öö läbi rääkinud hääl

Voz

36. Recuerdo claramente su voz; la voz pausada, resentida y nasal del orillero antiguo, sin los silbidos italianos de ahora	Mäletan selgesti tema häält, sealse põliselaniku pikaldast, tõredat ja nasaalset kõnet
37. Faltan cuatro minutos para las ocho, joven Bernardo Juan Francisco. La voz era aguda, burlona	Tal oli kile ning pilklik hääl
38. Oí de pronto la alta y burlona voz de Ireneo	Äkki kuulsin Ireneo kõrget ning pilklikku häält
39. Esa voz hablaba en latín, esa voz (que venía de la tiniebla) articulaba con moroso deleite un discurso	Hääl rääkis ladina keeles; see hääl (mis tuli pimedusest) pidas sünge naudinguga mingit kõnet
40. Sin el menor cambio de voz, Ireneo me dijo que pasara	Vähimagi muutuseta hääles palus Ireneo mind sisse astuda
41. La voz de Funes, desde la oscuridad, seguía hablando	Funese hääl kõlas ikka veel pimedusest

1.2. Universaalsed võtmesõnad

42. la cara taciturna y aindiada y singularmente remota	selle vaikivat, indiaanlaslikku ning kaugel äraolevat ilmet
43. El estilo indirecto es remoto y débil	Kaudne kõne jääb kaugeks ja nõdraks
44. La pieza olía vagamente a humedad	Tuba lõhnas pisut niiskuse järele
45. con un vago paisaje lacustre	Ähmase järvemaastikuga
46. yo tenía el temor (la esperanza) de que nos sorprendiera en un descampado el agua elemental.	mul oli hirm (ja lootus), et keset lagedat välja tabab meid ürgne vetemõll
47. oí rápidos y casi secretos pasos	Kuulsin ülalt kiireid ja vargsi hiilivaid samme
48. el arduo latín no requería más instrumento	et keerulise ladina keele õppimiseks
49. después, en el enorme diálogo de esa noche	Hiljem, pärast tolle öö tohutu pikka jutuajamist
50. Nos dejan vislumbrar o inferir el vertiginoso mundo de Funes	Nad võimaldavad meil hetkeks pilku heita Funesee meeletusse maailma
51. que mis lectores se imaginen los entrecortados períodos que me abrumaron esa noche	Katsugu mu lugejad kujutleda neid katkendlikke perioode, mis mult tol ööl viimsegi jõu võtsid
52. Babilonia, Londres y Nueva York han abrumado con feroz esplendor la imaginación de los hombres	Babülon, London ja New York on inimeste kujutlusvõimet hämmastanud meeletu hiilgusega
53. nadie, en sus torres populosas o en sus avenidas urgentes	keegi nende rahvarikkais tornides või kihavail avenüüdel
54. tal vez todos sabemos profundamente que somos inmortales y que tarde o temprano, todo hombre hará todas las cosas y sabrá todo	võib-olla peitub meis kuskil sügavas teadmine, et oleme surematud ja et varem või hiljem teeb iga inimene kõik võimalikud teod ja saab kõik teada
55. En el abarrotado mundo de Funes no había sino detalles, casi inmediatos	Funesee täistopitud maailmas olid üksnes detailid, needki peaaegu vahetult kogetud

Número

56. Ireneo empezó por enumerar	Ireneo alustas sellest, et luges üles
57. la innumerable ceniza	loendamatu tuhakübemetega
58. un sistema original de numeración	originaalse numbrisüsteemi
59. Aplicó luego ese disparatado principio a los otros números	Edaspidi rakendas ta seostamatuse põhimõtet ka teiste numbrites puhul
60. otros números eran Luis Melián	teised numbrid olid Luis Melián Llafinur
61. un sistema de numeración	Numbrisüsteemi
62. análisis que no existe en los “números” El Negro Timoteo	sellist analüüsi polevat olemas sellistes “numbrites” nagu El Negro Timateo
63. un vocabulario infinito para la serie natural de los números	lõputu sõnastik naturaalarvude rea jaoks

Oscuro

64. con una oscura pasionaria en la mano	käes oli tal tume kannatuslill
65. Había oscurecido de golpe	Äkki oli pimedaks läinud
66. y que no me extrañara encontrarla a oscuras	ärgu ma imestagu, kui leian ta pimedast
67. la oscuridad pudo parecerme total	pimedus võis mulle paista täielik
68. La voz de Funes, desde la oscuridad, seguía hablando	Funese hääl kõlas ikka veel pimedusest

2. EITUS

2.1. Eitust sisaldavad sõnad

2.1.1. Eesliitega in- (im-, i-) eitust või ilmaolekut tähistavad sõnad

69. pero no el menos imparcial del volumen	Mitte kõige vähem erapooletuks selles raamatus
70. me impedirá incurrir en el ditrambo	ei lase mul kirjutada ditürambi
71. con ciertas incurables limitaciones	Kogu sellest tuleneva parandamatu piiratusega.
72. Bernardo le gritó imprevisiblemente	Ootamatult hüüdis talle Bernardo
73. el deseo de mostrarse indiferente	soovist näida ükskõikne
74. la impresión de incómoda magia	see teade avaldas mulle ebameeldivalt maagilist mõju
75. una, inmóvil, con los ojos cerrados; otra, inmóvil también	esimesel korral lamas ta suletud silmi liikumatult voodis, teisel korral oli niisama liikumatult
76. un volumen impar	juhuslik kõide
77. temor las creía indescifrables, interminables	hirmuga pidasin seda arusaamatuks, lõputuks
78. palabras, irrecuperables ahora	sõnu, mis praeguseks on kättesaamatult kadunud
79. El estilo indirecto	Kaudne kõne
80. el presente era casi intolerable	Tundunud olevik talle peaaegu talumatuna
81. la inmovilidad era un precio mínimo	liikumisvõimetus on väga odav hind
82. y su memoria eran infalibles	Nüüd olevat tema taju ja mälu ilmeksimatu.
83. la innumerable ceniza	Loendamatu tuhakübemetega
84. es, sin embargo, inverosímil y hasta increíble	ebatõenäoline ja peaaegu uskumatu
85. somos inmortales	teadmine, et oleme surematud
86. rapsodia de voces inconexas	Seostamatute häälikute segapuder
87. un idioma imposible	Kava luua võimatut keelt

88. la conciencia de que la tarea era interminable, la conciencia de que era inútil.	teadmine, et selle ülesande teostamine on lõputu ja kasutu.
89. un vocabulario infinito	lõputu sõnastik
90. un inútil catálogo	kasutu mõtteline kataloog
91. Son insensatos	on mõttetud
92. era casi incapaz de ideas generales	oli ta peaaegu võimetu üldisi, platoonilisi ideid käsitama
93. casi intolerablemente preciso	oli talumatult täpne
94. ha sentido el calor y la presión de una realidad tan infatigable	pole ealeski tundnud sellist kuumust ja tegelikkuse nii pidevat survet
95. como la que día y noche convergía sobre el sobre el infeliz Ireneo, en su pobre arrabal sudamericano	kui see, mis päeval ja öösel koondus õnnetu Ireneo kohale, kes elas Lõuna-Ameerika armetus alevikus
96. en su implacable memoria	jääb tema halastamatusse mällu püsima
97. el temor de multiplicar ademanos inútiles	hirm mitmekordistada tarbetute liigutuste arvu

2.1.2. Des-eesliitega sõnad, mis tähistavad eitust või vastandust tavatähendusele

98. yo representaba para él esas desventuras	esindasin ma just nimelt neid halbu omadusi
99. que nos sorprendiera en un descampado el agua elemental	et keset lagedat välja
100. desdichadamente fugaz	tuletas meelde meie kahjuks nii põgusat kohtumist
101. para desengañarlo con plenitud	et tema eksikujutlusi lõplikult hajutada
102. No supe si atribuir a descaro	Ma ei teadnud, kas pidada ülbuseks
103. un desmemoriado	Mäluta
104. fue el desagrado	oli tema esimeseks ajendiks tüütu asjaolu
105. lo desechó por parecerle demasiado general	kuid jättis selle nõu katki, sest see tundus talle liiga üldine
106. había casas nuevas, desconocidas	mida Funes ei olnud näinud

2.2. Eitav konstruktsioon. Litootes

107. No sin alguna vanagloria	Parasjagu edevuse ajal
108. Ireneo, en su rancho de las orillas, no tardó en enterarse del arribo de esos libros anómalos	Ireneo kuulis oma jõeäärses majakeses peagi nende ebaharilike raamatute saabumisest
109. que el arduo latín no requería más instrumento que un diccionario	Et keerulise ladina keele õppimiseks piisab sõnaraamatust

110. Me asombró que la noche fuera no menos pesada que el día	Mind hämmastas, et õhtu oli niisama lämbe kui päev
111. En el abarrotado mundo de Funes no había sino detalles, casi inmediatos	Funese täistopitud maailmas olid üksnes detailid, needki peaaegu vahetult kogetud.
112. Funes no sólo recordaba cada hoja de cada árbol de cada monte, sino cada una de las veces que la había percibido o imaginado.	Tõepoolest – Funes ei mäletanud metsas mitte ainult iga lehte igal puul, vaid ka iga korda, mil ta seda oli tajunud või kujutlenud.
113. No sólo le costaba comprender que el símbolo genérico perro abarcara tantos individuos dispares de diversos tamaños y diversa forma; le molestaba que el perro de las tres y catorce (visto de perfil) tuviera el mismo nombre que el perro de las tres y cuarto (visto de frente).	Vähe sellest: talle maksis kohutavat pingutust mõista, kuidas võib liiginimetus koer tähistada nii paljusid erineva suuruse ja kujuga olendeid; talle tegi suurt piina ka see, et koer kolm ja neliteist (kõrvaltvaates) kannab sama nime kui koer kolm ja neli (otsevaates)

3. TÜÜPILISED KONSTRUKTSIOONID.

3.1. Kahe- ja kolmeliikmelised konstruktsioonid

114. la cara taciturna y aindiada y singularmente remota	Selle vaikivat, indiaanlaslikku ning kaugel äraolevat ilmet
115. La voz pausada, resentida y nasal del orillero antiguo	Sealse põliselaniku pikaldast, tõredat ja nasaalset kõnet
116. La voz era aguda, burlona	Tal oli kile ning pilklik hääl
117. oí rápidos y casi secretos pasos en lo alto	Kuulsin ülalt kiireid ja vargsi hiilivaid samme
118. Había quedado tullido, sin esperanza	Mille tagajärjel ta olevat lootusetult halvatud
119. Me dirigió una carta florida y ceremoniosa	Lillelises stiilis aupakliku
120. Oí de pronto la alta y burlona voz de Ireneo	Äkki kuulsin Ireneo kõrget ning pilklikku häält
121. mi temor las creía indescifrables, interminables	Hirmuga pidasin seda arusaamatuks, lõputuks
122. El estilo indirecto es remoto y débil	Kaudne kõne jääb kaugeks ja nõrgaks
123. el presente era casi intolerable de tan rico y tan nítido	Toibudes tundunud olevik talle peaaegu talumatuna oma paljususes ja selguses
124. las memorias más antiguas y más triviales	Minevik oma kõige vanemate ning labasemate mälestustega
125. Nos dejan vislumbrar o inferir el vertiginoso mundo de Funes	Nad võimaldavad meil hetkeks pilku heita Funese meeletusse maailma

126. Era el solitario y lúcido espectador	Üksildane ning kõikenägev vaatleja
127. de un mundo multiforme, instantáneo y casi intolerablemente preciso	Ta oli paljutahulise maailma üksildane ning kõikenägev vaatleja, kes ei jätnud hetkegi vahele ning oli talumatult täpne
128. Ha sentido el calor y la presión de una realidad	sellist kuumust ja tegelikkuse nii pidevat survet
129. El menos importante de sus recuerdos era más minucioso y más vivo	Tühiseimgi tema mälestustest oli üksikasjalisem ja elavam
130. También solía imaginarse en el fondo del río, mecido y anulado por la corriente	Samuti tavatses ta kujutleda end jõe põhja, mida voolus pidevalt hõljutab ja tasandab.

3.2. Kõnekujuandid

131. una enorme tormenta color pizarra había escondido el cielo	Pärast tulipalavat päeva oli tohutu sinkjasmust äikesepilv katnud terve taeva
132. yo tenía el temor (la esperanza) de que nos sorprendiera en un descampado el agua elemental	mul oli hirm (ja lootus), et keset lagedat välja tabab meid ürgne vetemõll
133. Recuerdo la impresión de incómoda magia que la noticia me produjo	Mäletan, et see teade avaldas mulle ebameeldivalt maagilist mõju
134. Resonaron las sílabas romanas en el patio de tierra; mi temor las creía indescifrables, interminables	Savipõrandaga paatios kõlas silphaaval vanade roomlaste keel; hirmuga pidasin seda arusaamatuks, lõputuks
135. creo recordar el ascua momentánea del cigarrillo	mulle näib meelde tulevat hõõguva sigareti hetkeline helendus
136. la innumerable ceniza	loendamatute tuhakübemetega
137. Babilonia, Londres y Nueva York han abrumado con feroz esplendor la imaginación de los hombres	Babülon, London ja New York on inimeste kujutlusvõimet hämmastanud meeletu hiilgusega
138. en sus avenidas urgentes	kihavail avenüüdel
139. pero revelan cierta balbuciente grandeza	ilmutavad teatavat, olgugi ebakindlat suurejoonelisust
140. de las casas precisas	teda ümbritsevate konkreetsete majade

3.3. Kordused, osalised kordused, parallelismid

141. (yo no tengo derecho a pronunciar ese verbo sagrado, sólo un hombre en la tierra tuvo derecho y ese hombre ha muerto)	(minul ei olegi õigust seda püha verbi suust välja öelda; ainult ühel inimesel maa peal oli selleks õigus, ja see inimene on surnud)
142. Viéndola como nadie la ha visto	mida ta nägi nii, nagu keegi pole näinud
143. aunque la mirara desde el crepúsculo del día hasta el de la noche	vahitagu seda koidust hämarikuni

144. corría por la estrecha y rota vereda como por una estrecha y rota pared	Kes jooksis mööda kitsast ning lagunened teeveert nagu kitsal lagunened müüril
145. una, inmóvil, con los ojos cerrados; otra, inmóvil también	esimesel korral lamas ta suletud silmi liikumatult voodis, teisel korral oli niisama liikumatult süvenened
146. se maravilló de que tales casos maravillaran	imestas ta, et selliste juhtumite üle imestatakse
147. Me dijo que antes de esa tarde lluviosa en que lo volteó el azulejo, él había sido lo que son todos los cristianos	Ta ütles mulle, et enne toda vihmast õhtupoolikut, kui ta end kahhelkivi vastu uimaseks lõi, olnud ta nagu ristiinimene ikka
148. Diecinueve años había vivido como quien sueña: miraba sin ver, oía sin oír, se olvidaba de todo, de casi todo	Üheksateist aastat elanud ta nagu unes: vaadanud ilma nägemata, kuulanud ilma kuulmata, unustanud kõik ära, peaaegu kõik
149. la conciencia de que la tarea era interminable, la conciencia de que era inútil	teadmine, et selle ülesande teostamine on lõputu ja kasutu
150. Dos o tres veces había reconstruido un día entero; no había dudado nunca, pero cada reconstrucción había requerido un día entero	Paaril-kolmel korral oli ta rekonstrueerinud terve päeva; ta polnud kunagi milleski kahelnud, küll aga oli selleks kulunud terve päev
151. Refiere Swift que el emperador de Lilliput discernía el movimiento del minuterio; Funes discernía continuamente los tranquilos avances de la corrupción, de las caries, de la fatiga	Meenutan Swiftist, et Lilliputi kuningas nägi kella minutiosuti liikumist; Funes eristas pidevalt vähehaaval toimuva lagunemise tunnuseid, hambakaarise pidevat kulgu, väsimuse suurenemist
152. (Repito que el menos importante de sus recuerdos era más minucioso y más vivo que nuestra percepción de un goce físico o de un tormento físico)	(Kordan, et tühiseimgi tema mälestustest oli üksikasjalisem ja elavam kui meie füüsilise naudingu või füüsilise valu taju)

3.3.1. Cada ja todo kordus

153. Funes no sólo recordaba cada hoja de cada árbol de cada monte, sino cada una de las veces que la había percibido o imaginado	Tõepoolest – Funes ei mäletanud metsas mitte ainult iga lehte igal puul, vaid ka iga korda, mil ta seda oli tajunud või kujutlenud
154. un idioma imposible en el que cada cosa individual, cada piedra, cada pájaro y cada rama tuviera un nombre propio	kava luua võimatut keelt, milles iga asi oleks individuaalne, igal kivil, linnul ja oksal oleks oma pärisnimi
155. Dormir es distraerse del mundo; Funes, de espaldas en el catre, en la sombra, se figuraba cada grieta y cada moldura de las casas precisas que lo rodeaban	Magamine tähendab maailmast eraldumist; oma asemel selili lamav Funes kujudes pimeduses teda ümbritsevate konkreetsete majade iga pragu ja iga kumerust

156. Lo cierto es que vivimos postergando todo lo postergable; tal vez todos sabemos profundamente que somos inmortales y que tarde o temprano, todo hombre hará todas las cosas y sabrá todo	Kindel on see, et eluajal viivitame kõigea, millega vähegi viivitada annab; võib-olla peitub meis kuskil sügavas teadmise, et oleme surematud ja et varem või hiljem teeb iga inimene kõik võimalikud teod ja saab kõik teada
---	---

Cada: originaal → 9; tõlge → 7

Todo: originaal → 5; tõlge → 3

3.4. Nominalisatsioon

157. Mi deplorable condición de argentino me impedirá incurrir en el ditirambo	Minu kui argentiinlase haletsusväärne seisund ei lase mul kirjutada ditürambi
158. Recuerdo la impresión de incómoda magia que la noticia me produjo	Mäletan, et see teade avaldas mulle ebameeldivalt maagilist mõju
159. mi primo, a quien estimulaban (creo) cierto orgullo local, y el deseo de mostrarse indiferente a la réplica tripartita del otro.	kui mu onupoeg poleks kõnelnud kuidagi erilisel rõhutatud tooniga; see tuli (arvan ma) mingist kolkapatriotismist, ent ka soovist näida ükskõikne, kui teine kõiki ta kolme nime nimetas
160. que burdamente recalca su condición de eterno prisionero	mis toorelt rõhutas tema igavest vangistust
161. otra, inmóvil también, absorto en la contemplación de un oloroso gajo de santonina	teisel korral oli niisama liikumatult süvenenud santoniini lõhnava õiekobara vaatlemisse
162. Ireneo, en su rancho de las orillas, no tardó en enterarse del arribo de esos libros anómalos	Ireneo kuulis oma jõeäärses majakeses peagi nende ebaharilike raamatute saabumisest
163. y me solicitaba el préstamo de cualquiera de los volúmenes, acompañado de un diccionario “para la buena inteligencia del texto original, porque todavía ignora el latín”	palus mult laenuks mõne neist hinnalistest raamatutest koos sõnaraamatuga, “et korralikult aru saada originaali tekstist, sest et ma ikka veel ei oska ladina keelt”
164. No supe si atribuir a descaro, a ignorancia o a estupidez la idea de que el arduo latín no requería más instrumento que un diccionario	Ma ei teadnud, kas pidada ülbuseks, asjatundmatuseks või lolluseks arvamust, et keerulise ladina keele õppimiseks piisab sõnaraamatust
165. Dios me perdone; el prestigio de ser el destinatario de un telegrama urgente, el deseo de comunicar a todo Fray Bentos la contradicción entre la forma negativa de la noticia y el perentorio adverbio, la tentación de dramatizar mi dolor, fingiendo un viril estoicismo, tal vez me distrajeran de toda posibilidad de dolor	Andku jumal mulle andeks, aga au saada kiirtelegrammi, soov kuulutada Fray Bentoses kõigile, et telegrammi eivat tekst ja määrsõna lause lõpul ei sobi kuidagi kokku, kiusatus oma südamevalu dramatiseerida ja mehiste stoilisust demonstreerida võtsid mult igasuguse kurvastamise võimaluse

166. mi temor las creía indescifrables, interminables	hirmuga pidasin seda arusaamatuks, lõputuks
167. Su primer estímulo, creo, fue el desagrado de que los treinta y tres orientales requirieran dos signos y tres palabras, en lugar de una sola palabra y un solo signo	Minu arvates oli tema esimeseks ajendiks tüütu asjaolu, et kolmekümne kolme idamaalase nimetamiseks on vaja kahte märki ja kolme sõna ühe sõna ja ühe märgi asemel
168. Lo disuadieron dos consideraciones; la conciencia de que la tarea era interminable, la conciencia de que era inútil	Teda veensid sellest loobuma kaks asjaolu: teadmine, et selle ülesande teostamine on lõputu ja kasutu
169. Dos o tres veces había reconstruido un día entero; no había dudado nunca, pero cada reconstrucción había requerido un día entero	Paaril-kolmel korral oli ta rekonstrueerinud terve päeva; ta polnud kunagi milleski kahelnud, küll aga oli selleks kulunud terve päev
170. me entorpeció el temor	mind halvatas hirm

Aluse funktsioonis substantivatsioonid: originaal → 14; tõlge → 7

Sihitise funktsioonis: originaal → 7; tõlge → 1

Määruse funktsioonis: originaal → 3; tõlge → 10

4. MODAALSUS

4.1. Sulud, kahtlused, täpsustused

171. Lo recuerdo (yo no tengo derecho a pronunciar ese verbo sagrado, sólo un hombre en la tierra tuvo derecho y ese hombre ha muerto)	(minul ei olegi õigust seda püha verbi suust välja öelda; ainult ühel inimesel maa peal oli selleks õigus, ja see inimene on surnud)
172. Recuerdo (creo)	Mäletan (arvan mäletavat)
173. yo tenía el temor (la esperanza)	Mul oli hirm (ja lootus)
174. Me parece muy feliz el proyecto de que todos aquellos que lo trataron escriban sobre él; mi testimonio será acaso el más breve y sin duda el más pobre, pero no el menos imparcial del volumen que editarán ustedes	Minu meelest on see väga tore mõte, et kõik, kes temaga kokku puutusid, temast kirjutaksid; minu meenutus jääb arvatavasti kõige lühemaks ja kahtlemata kõige armetumaks, kuid sugugi mitte kõige vähem erapooletuks selles raamatus, mida ta kavatses kirjastada
175. a quien estimulan (creo) cierto orgullo local	see tuli (arvan ma) mingist kolkapatriotismist
176. que excedía (y sigue excediendo)	Mis ületas (ja ületab praegugi)
177. tal vez me distrajeron de toda posibilidad	võtsid mult igasuguse kurvastamise võimaluse
178. Había una parra, la oscuridad pudo parecerme total	Seal kasvas viinapuu; pimedus võis mulle paista täielik
179. esa voz (que venía de la tiniebla)	see hääl (mis tuli pimedusest)
180. Me parece que no le vi la cara hasta el alba	Mulle tundus, et kuni koiduni ei näinud ma ta nägu

181. creo recordar el ascua momentánea	mulle näib meelde tulevat hõõguva sigareti hetkeline helendus
182. Este (bueno es que ya lo sepa el lector)	See on (hea, kui lugeja seda teab)
183. (Traté de recordarle su percepción exacta del tiempo, su memoria de nombres propios; no me hizo caso)	(Püüdsin talle meenutada tema täpset ajataju, tema head mälu isikunimede suhtes; ta ei teinud kuulmagi)
184. Razonó (sintió)	Ta mõelnud (tundnud)
185. Lo cierto es que vivimos postergando todo lo postergable; tal vez todos sabemos profundamente que somos inmortales y que tarde o temprano, todo hombre hará todas las cosas y sabrá todo	Kindel on see, et eluajal viivitame kõigega, millega vähegi viivitada annab; võib-olla peitub meis kuskil sügavas teadmises, et oleme surematud ja et varem või hiljem teeb iga inimene kõik võimalikud teod ja saab kõik teada
186. Su primer estímulo, creo, fue el desagrado	Minu arvates oli tema esimeseks ajendiks tüütu asjaolu
187. Locke, en el siglo XVII, postuló (y reprobó)	XVII sajandil esitas Locke (ja lükkas ümber)
188. En lugar de siete mil trece, decía (por ejemplo) Máximo Pérez	tuhande kolmeteistkümne asemel ütles ta (näiteks) Maximo Pérez
189. (un vocabulario infinito para la serie natural de los números, un inútil catálogo mental de todas las imágenes del recuerdo)	(lõputu sõnastik naturaalarvude rea jaoks ja kõigi mälupiltide kasutu mõtteline kataloog)
190. que el perro de las tres y catorce (visto de perfil) tuviera el mismo nombre que el perro de las tres y cuarto (visto de frente)	et koer kolm ja neliteist (kõrvaltvaates) kannab sama nime kui koer kolm ja neli (otsevaates)
191. (Repito que el menos importante de sus recuerdos era más minucioso y más vivo que nuestra percepción de un goce físico o de un tormento físico)	(Kordan, et tühiseimgi tema mälestustest oli üksikasjalisem ja elavam kui meie füüsilise naudingu või füüsilise valu taju)
192. Era el solitario y lúcido espectador de un mundo multiforme, instantáneo y casi intolerablemente preciso	Ta oli paljutahulise maailma üksildane ning kõikenägev vaatleja, kes ei jätnud hetkegi vahele ning oli talumatult täpne
193. En el abarrotado mundo de Funes no había sino detalles, casi inmediatos	Funese täistopitud maailmas olid üksnes detailid, needki peaaegu vahetult kogetud
194. Pensé que cada una de mis palabras (que cada uno de mis gestos)	Iga minu sõna (ja iga minu žest)
195. me pareció monumental como el bronce, más antiguo que Egipto, anterior a las profecías y a las pirámides	ta tundus mulle monumentaalsena nagu pronksist valatud, iidsemana kui Egiptus, vanemana kui prohvetite kuulutused ja püramiidid

(creo)→arvan mäletavat; (creo)→ arvan ma; creo→mulle näib; creo→minu arvates; me parece→minu meelet; me parece→mulle tundus; me pareció→(ta) tundus mulle; tal vez→0; tal vez→võib-olla

4.2. Üldavaldused

196. Todo se propala en un pueblo chico.	Kõik see sai pisipueblos kohe teatavaks
197. El estilo indirecto es remoto y débil	Kaudne kõne jääb kaugeks ja nõdraks
198. Dormir es distraerse del mundo	Magamine tähendab maailmast eraldumist
199. Pensar es olvidar diferencias, es generalizar, abstraer	Mõtlemine on erinevuste unustamine, üldistamine, abstraherimine

4.3. Teised modaalsuse juhtumid

200. mi testimonio será acaso el más breve y sin duda el más pobre, pero no el menos imparcial del volumen que editarán ustedes.	minu meenutus jääb arvatavasti kõige lühemaks ja kahtlemata kõige armetumaks, kuid sugugi mitte kõige vähem erapooletuks selles raamatus, mida ta kavatses kirjastada
201. Literato, cajetilla, porteño: Funes no dijo esas injuriosas palabras, pero de un modo suficiente me consta que yo representaba para él esas desventuras	Kirjamees, vurle, buenosaireslane; Funes pole neid solvavaid sõnu lausunud, kuid mul on piisavalt põhjust arvata, et tema jaoks esindasin ma just nimelt neid halbu omadusi
202. Pedro Leandro Ipuche ha escrito que Funes era un precursor de los superhombres; “Un Zarathustra cimarrón y vernáculo”: no lo discuto, pero no hay que olvidar que era también un compadrito de Fray Bentos, con ciertas incurables limitaciones	Pedro Leandro Ipuche on kirjutanud, et Funes oli üliinimeste eelkäija, “metsik ja kodukootud Zarathustra”; ma ei vaidle vastu, kuid ei tohi unustada, et ta oli tavaline Fray Bentose alevipoiss kogu sellest tuleneva parandamatu piiratusega
203. Dos o tres veces había reconstruido un día entero; no había dudado nunca, pero cada reconstrucción había requerido un día entero	Paaril-kolmel korral oli ta rekonstrueerinud terve päeva; ta polnud kunagi milleski kahelnud, küll aga oli selleks kulunud terve päev
204. es, sin embargo, inverosímil y hasta increíble que nadie hiciera un experimento con Funes	kummatigi on ebatõenäoline ja peaaegu uskumatu, et keegi oleks Funesega ühtki katset tehud
205. Sospecho, sin embargo, que no era muy capaz de pensar	Kahtlustan siiski, et ta polnud päriselt mõtlemisvõimeline

5. SÜNTAKS

5.1. Ajavormide kasutamine. *Ver lihtminevikus*

206. Más de tres veces no lo vi; la última, en 1887	Ma pole teda näinud rohkem kui kolm korda, viimati aastal 1887
207. Había oscurecido de golpe; oí rápidos y casi secretos pasos en lo alto; alcé los ojos y vi un muchacho que corría por la estrecha y rota vereda como por una estrecha y rota pared	Äkki oli pimedaks läinud; kuulsin ülalt kiireid ja vargsi hiilivaid samme; tõstsin pilgu ja nägin poissi, kes jooksis mööda kitsast ning lagunenuid teeveert nagu kitsal lagunenuid müüril
208. Recuerdo la impresión de incómoda magia que la noticia me produjo: la única vez que yo lo vi, veníamos a caballo de San Francisco y él andaba en un lugar alto	Mäletan, et see teade avaldas mulle ebameeldivalt maagilist mõju: ainus kord, mil ma teda olin näinud, oli see kord, kui me tulime ratsa San Franciscost ja ta kõndis kõrgel teeveerel
209. Dos veces lo vi atrás de la reja, que burdamente recalca su condición de eterno prisionero: una, inmóvil, con los ojos cerrados; otra, inmóvil también, absorto en la contemplación de un oloroso gajo de santonina	Kaks korda nägin teda läbi aknavõre, mis toorelt rõhutas tema igavest vangistust: esimesel korral lamas ta suletud silmi liikumatult voodis, teisel korral oli niisama liikumatult süvenenud santoniini lõhnava õiekobara vaatlemisse
210. Me parece que no le vi la cara hasta el alba	Mulle tundus, et kuni koiduni ei näinud ma ta nägu
211. Entonces vi la cara de la voz que toda la noche había hablado	Nüüd alles nägin nägu, millest pärines öö läbi rääkinud hääl

5.2. Jutustaja mälestused Funesest

212. Lo recuerdo (yo no tengo derecho a pronunciar ese verbo sagrado, sólo un hombre en la tierra tuvo derecho y ese hombre ha muerto) con una oscura pasionaria en la mano, viéndola como nadie la ha visto, aunque la mirara desde el crepúsculo del día hasta el de la noche, toda una vida entera	Mäletan (minul ei olegi õigust seda püha verbi suust välja öelda; ainult ühel inimesel maa peal oli selleks õigus, ja see inimene on surnud), käes oli tal tume kannatuslill, mida ta nägi nii, nagu keegi pole näinud, vahitagu seda koidust hämarikuni, terve elu otsa
213. Lo recuerdo, la cara taciturna y aindiada y singularmente remota, detrás del cigarrillo	Mäletan tema nägu sigareti kumas, selle vaikivat, indiaanlaslikku ning kaugel äraolevat ilmet
214. Recuerdo (creo) sus manos afiladas de trenzador	Mäletan (arvan mäletavat) tema otsekui ihutud võitlejakäsi

215. Recuerdo cerca de esas manos un mate, con las armas de la Banda Oriental; recuerdo en la ventana de la casa una estera amarilla, con un vago paisaje lacustre	Mäletan nende käte kõrval Banda Orientali vapiga matet; mäletan maja akent kollase punutud eesriide ja ähmase järvemaastikuga
216. Recuerdo claramente su voz; la voz pausada, resentida y nasal del orillero antiguo, sin los silbidos italianos de ahora	Mäletan selgesti tema häält, sealse põliselaniku pikaldast, tõredat ja nasaalset kõnet ilma nüüdse itaaliapärase susistamiseta.
217. Mi primer recuerdo de Funes es muy perspicuo	Minu esimene mälestus Funesest on väga terav
218. Lo veo en un atardecer de marzo o febrero del año ochenta y cuatro	Nägin teda ühel märtsi- või veebruarikuu õhtupoolikul tuhande kaheksasaja kaheksakümne neljandal aastal
219. Recuerdo la bombacha, las alpargatas, recuerdo el cigarrillo en el duro rostro, contra el nubarrón ya sin límites	Mäletan lotendavaid pükse, punutud sandaale, mäletan sigaretti tema tuimas näos, mis paistis nüüd juba ääretu pilve taustal
220. Sin consultar el cielo, sin detenerse, el otro respondió	Ilma et ta oleks taevasse vaadanud, ilma et ta oleks isegi peatunud, vastas poiss
221. Me dijo que el muchacho del callejón era un tal Ireneo Funes, mentado por algunas rarezas como la de no darse con nadie y la de saber siempre la hora, como un reloj	Ta ütles, et poiss, keda me teel kohtasime, olevat keegi Ireneo Funes, omamoodi veidrik, sest ta ei tegevast kellestki välja ja teadvat alati peast täpset aega nagu kellavärk
222. Me dijeron que no se movía del catre, puestos los ojos en la higuera del fondo o en una telaraña	Mulle öeldi, et Funes ei tõusvat enam asemelt ning vahtivat üksisilmi aianurgas kasvavat viigipuud või ämblikuvõrku
223. Dos veces lo vi atrás de la reja, que burdamente recalca su condición de eterno prisionero: una, inmóvil, con los ojos cerrados; otra, inmóvil también, absorto en la contemplación de un oloroso gajo de santonina	Kaks korda nägin teda läbi aknavõre, mis toorelt rõhutas tema igavest vangistust: esimesel korral lamas ta suletud silmi liikumatult voodis, teisel korral oli niisama liikumatult süvenenud santoniini lõhnava õiekobara vaatlemisse
224. Estaba en el catre, fumando	Ta oli asemel pikali ning suitsetas
225. También solía imaginarse en el fondo del río, mecido y anulado por la corriente	Samuti tavatses ta kujutleda end jõe põhja, mida voolus pidevalt hõljutab ja tasandab

Verbi mittepöördelise vormi (ajavormita) kasutamine: originaal → 16; tõlge → 4

Mineviku ajavormi kasutamine: originaal → 0; tõlge → 7

5.3. Teemastamine

5.3.1. Määrus (rõhumäärsõna) aluse ja öeldise või öeldise ja sihitise vahel

226. Recuerdo cerca de esas manos un mate, con las armas de la Banda Oriental	Mäletan nende käte kõrval Banda Orientali vapiga matet
227. recuerdo en la ventana de la casa una estera amarilla, con un vago paisaje lacustre	mäletan maja akent kollase punutud eesriide ja ähmase järveaastikuga
228. Recuerdo claramente su voz; la voz pausada, resentida y nasal del orillero antiguo, sin los silbidos italianos de ahora	Mäletan selgesti tema häält, sealse põliselaniku pikaldast, tõredat ja nasaalset kõnet ilma nüüdse itaaliapärase susistamiseta
229. Mi padre, ese año, me había llevado a veranear a Fray Bentos	Isa oli mu sel aastal viinud Fray Bentosesse suvitama
230. La alentaba el viento del Sur, ya se enloquecían los árboles; yo tenía el temor (la esperanza) de que nos sorprendiera en un descampado el agua elemental	Tõusis lõunatuul, puud rabelesid hullunult; mul oli hirm (ja lootus), et keset lagedat välja tabab meid ürgne vetemõll
231. el hecho, en boca de mi primo Bernardo, tenía mucho de sueño elaborado con elementos anteriores	Kogu lugu kõlas minu onupoja Bernardo suus vägagi varasematest sündmustest kokkuklopsitud unenäo moodi
232. Pregunté, como es natural, por todos los conocidos y, finalmente, por el “cronométrico Funes”	Pärisin loomulikult kõigi tuttavate ja lõpuks ka “tolle kronomeetri Funes” järele.
233. Ireneo, en su rancho de las orillas, no tardó en enterarse del arribo de esos libros anómalos	Ireneo kuulis oma jõeäärses majakeses peagi nende ebaharilike raamatute saabumisest
234. Oí de pronto la alta y burlona voz de Ireneo	Äkki kuulsin Ireneo kõrget ning pilklikku häält
235. Arribo, ahora, al más difícil punto de mi relato	Nüüd jõuan oma jutustuse kõige raskema punktini
236. Prefiero resumir con veracidad las muchas cosas que me dijo Ireneo	Eelistan anda tõepärase kokkuvõtte neist paljudest asjadest, millest Ireneo mulle rääkis
237. Ireneo empezó por enumerar, en latín y español, los casos de memoria prodigiosa registrados por la Naturalis historia	Ireneo alustas sellest, et luges üles nii ladina kui ka hispaania keeles kõik Pliniuses äratoodud imepärase mälu isikud
238. El hecho apenas le interesó	See huvitanud teda üpris vähe
239. Nosotros, de un vistazo, percibimos tres copas en una mesa	Meie hoomame ainsa pilguga laual kolme kruusi
240. Y también, hacia el alba: Mi memoria, señor, es como vaciadero de basuras	Ja siis, enne koitu: “Senjoor, minu mälu on nagu prügikast”
241. es, sin embargo, inverosímil y hasta increíble que nadie hiciera un experimento con Funes	kummatigi on ebatõenäoline ja peaaegu uskumatu, et keegi oleks Funesega ühtki katset tehtud

242. La voz de Funes, desde la oscuridad, seguía hablando	Funese häääl kõlas ikka veel pimedusest
243. Locke, en el siglo XVII, postuló (y reprobó) un idioma imposible	XVII sajandil esitas Locke (ja lükkas ümber) kava luua võimatut keelt
244. Babilonia, Londres y Nueva York han abrumado con feroz esplendor la imaginación de los hombres	Babülon, London ja New York on inimeste kujutlusvõimet hämmastanud meeletu hiilgusega
245. nadie, en sus torres populosas o en sus avenidas urgentes, ha sentido el calor y la presión de una realidad	Keegi nende rahvarikkais tornides või kihavail avenüüdel pole ealeski tundnud sellist kuumust ja tegelikkuse nii pidevat survet
246. Funes, de espaldas en el catre, en la sombra, se figuraba cada grieta y cada moldura de las casas precisas que lo rodeaban	oma asemel selili lamav Funes kujutles pimeduses teda ümbritsevate konkreetsete majade iga pragu ja iga kumerust
247. Había aprendido sin esfuerzo el inglés, el francés, el portugués, el latín	Pingutuseta oli ta selgeks õppinud inglise, prantsuse, portugali ja ladina keele
248. Sospecho, sin embargo, que no era muy capaz de pensar	Kahtlustan siiski, et ta polnud päriselt mõtlemisvõimeline

Markeeritud määrus asub tõlkes: samal positsioonil, komaga või ilma→3; samal positsioonil, ilma komata→5; lause algul→6; teisel, markeerimata positsioonil →7

5.3.2. Määruse teemastamine, asetamine lause algusse

249. Más de tres veces no lo vi; la última, en 1887	Ma pole teda näinud rohkem kui kolm korda, viimati aastal 1887
250. Después de un día bochornoso, una enorme tormenta color pizarra había escondido el cielo	Pärast tulipalavat päeva oli tohutu sinkjasmust äikesepilv katnud terve taeva
251. Sin consultar el cielo, sin detenerse, el otro respondió: Faltan cuatro minutos para las ocho, joven Bernardo Juan Francisco	Ilma et ta oleks taevasse vaadanud, ilma et ta oleks isegi peatunud, vastas pois: “Neli minutit puudub kaheksast, noorherra Bernardo Juan Francisco”
252. la única vez que yo lo vi, veníamos a caballo de San Francisco y él andaba en un lugar alto	ainus kord, mis ma teda olin näinud, oli see kord, kui me tulime ratsa San Franciscost ja ta kõndis kõrgel teeveerel
253. En los atardeceres, permitía que lo sacaran a la ventana	Õhtuti lubavat ta end viia akna alla
254. Dos veces lo vi atrás de la reja	Kaks korda nägin teda läbi aknavõre
255. No sin alguna vanagloria yo había iniciado en aquel tiempo el estudio metódico del latín	Parasjagu edevuse ajal olin tollal hakanud järjekindlalt ladina keelt õppima
256. Al principio, temí naturalmente una broma	Algul muidugi kartsin, et tegemist on naljaga

257. para desengañarlo con plenitud le mandé el Gradus ad Parnassum de Quicherat y la obra de Plinio	et tema eksikujutlusi lõplikult hajutada, saatsin talle Quicherat' õpiku "Gradus ad Parnassum" ja Pliniuse teose
258. El catorce de febrero me telegrafiaron de Buenos Aires	Neljateistkümnendal veebruaril sain Buenos Airesest telegrammi
259. Al hacer la valija, noté que me faltaban el Gradus y el primer tomo de la Naturales historia	Kohvrit pakkides märkas, et "Gradus" puudub, samuti "Naturalis historia" esimene köide.
260. El "Saturno" zarpaba al día siguiente, por la mañana; esa noche, después de cenar, me encaminé a casa de Funes	"Saturn" pidi alles järgmisel hommikul ankru hiivama; õhtul läksin pärast sööki Funesse juurde koju
261. En el decente rancho, la madre de Funes me recibió	Funesse ema võttis mind kenas majakeses vastu
262. Después, en el enorme diálogo de esa noche, supe que formaban el primer párrafo del vigésimocuarto capítulo del libro séptimo de la Naturalis historia	hiljem, pärast tolle õõ tohutu pikka jutuajamist sain teada, et need sõnad moodustasid Pliniuse "Naturalis historia" seitsmenda raamatu kahekümne neljanda peatüki esimese lõigu
263. Sin el menor cambio de voz, Ireneo me dijo que pasara	Vähimagi muutuseta hääles palus Ireneo mind sisse astuda
264. Con evidente buena fe se maravilló de que tales casos maravillarán	Täielikus heas usus imestas ta, et selliste juhtumite üle imestatakse
265. Me dijo que antes de esa tarde lluviosa en que lo volteó el azulejo, él había sido lo que son todos los cristianos: un ciego, un sordo, un abombado, un desmemoriado	Ta ütles mulle, et enne toda vihmast õhtupoolikut, kui ta end kahhelkivi vastu uimaseks lõi, olnud ta nagu ristiinimene ikka: pime, kurt, uimane, mäluta
266. Diecinueve años había vivido como quien sueña	Üheksateist aastat elanud ta nagu unes
267. Al caer, perdió el conocimiento	Kui ta kukkunud, kaotanud ta teadvuse
268. Poco después averiguó que estaba tullido	Pisut hiljem märganud ta, et on halvatud
269. Ahora su percepción y su memoria eran infalibles	Nüüd olevat tema taju ja mälu ilmeksimatu
270. Dos o tres veces había reconstruido un día entero	Paaril-kolmel korral oli ta rekonstrueerinud terve päeva
271. ni entonces ni después las he puesto en duda	ei siis ega pärastpoolegi kahelnud ta milleski
272. En aquel tiempo no había cinematógrafos ni fonógrafos	Tollal ei tuntud veel ei kinematograafi ega fonograafi
273. Lo cierto es que vivimos postergando todo lo postergable; tal vez todos sabemos profundamente que somos inmortales y que tarde o temprano, todo hombre hará todas las cosas y sabrá todo	Kindel on see, et eluajal viivitame kõige-ga, millega vähegi viivitada annab; võib-olla peitub meis kuskil sügavas teadmises, et oleme surematud ja et varem või hiljem teeb iga inimene kõik võimalikud teod ja saab kõik teada

274. En lugar de siete mil trece, decía (por ejemplo) Máximo Peres; en lugar de siete mil catorce, El Ferrocarril	Seitsme tuhande kolmeteistkümne asemel ütles ta (näiteks) Maximo Pérez, seitsme tuhande neljateistkümne asemel El Ferrocarril
275. Pensó que en la hora de la muerte no habría acabado aún de clasificar todos los recuerdos de la niñez	Ta mõistis, et surmatunniks ei jõua ta klassifitseerida oma lapsepõlvegi mälestusi
276. Hacia el Este, en un trecho no amanzanado, había casas nuevas, desconocidas	Ida pool oli ühele seni veel kruntideks jaotamata tühermaale ehitatud uusi maju, mida Funes ei olnud näinud
277. en esa dirección volvía la cara para dormir	Sinnapoole pööras ta oma näo, selleks et magada
278. En el abarrotado mundo de Funes no había sino detalles, casi inmediatos	Funese täistopitud maailmas olid üksnes detailid, needki peaaegu vahetult kogetud
279. Entonces vi la cara de la voz que toda la noche había hablado	Nüüd alles nägin nägu, millest pärines öö läbi rääkinud hääl

Tõlkes samal positsioonil (komaga või ilma) → 19; samal positsioonil, ilma komata → 11; teisel positsioonil → 4

5.3.3. Tegusõna paiknemine nimisõna (aluse) ees ja/või lause algul

280. La alentaba el viento del Sur, ya se enloquecían los árboles; yo tenía el temor (la esperanza) de que nos sorprendiera en un descampado el agua elemental	Tõusis lõunatuul, puud rabelesid hullunult; mul oli hirm (ja lootus), et keset lagedat välja tabab meid ürgne vetemõll
281. Yo soy tan distraído que el diálogo que acabo de referir no me hubiera llamado la atención si no lo hubiera recalado mi primo, a quien estimulaban (creo) cierto orgullo local, y el deseo de mostrarse indiferente a la réplica tripartita del otro	Olen nii hajameelne, et äsja kirjeldatud kahekõne poleks üldse minu tähelepanu äratanud, kui mu onupoeg poleks kõnelnud kuidagi eriliselt rõhutatud tooniga; see tuli (arvan ma) mingist kolkapatriotismist, ent ka soovist näida ükskõikne, kui teine kõiki ta kolme nime nimetas
282. Me contestaron que lo había volteado un redomón en la estancia de San Francisco, y que había quedado tullido, sin esperanza	Sain vastuse, et San Francisco estancias visanud poolmetsik hobune ta sadulast, mille tagajärjel ta olevat lootusetult halvatud
283. Llevaba la soberbia hasta el punto de simular que era benéfico el golpe que lo había fulminado	Oma uhkuses minevat ta niikaugele, et teeskleb, nagu oleks vigaseks kukkumine talle õnnistuseks
284. Me asombró que la noche fuera no menos pesada que el día	Mind hämmastas, et õhtu oli niisama lämbe kui päev
285. Resonaron las sílabas romanas en el patio de tierra; mi temor las creía indescifrables, interminables	Savipõrandaga paatios kõlas silphaaval vanade roomlaste keel; hirmuga pidasin seda arusaamatuks, lõputuks

286. Lo disuadieron dos consideraciones	Teda veensid sellest loobuma kaks asjaolu
287. Refiere Swift que el emperador de Lilliput discernía el movimiento del minuterio	Meenutan Swiftist, et Lilliputi kuningas nägi kella minutiosuti liikumist
288. me entorpeció el temor de multiplicar ademanes inútiles	mind halvas hirm mitmekordistada tarbetute liigutuste arvu

Tegusõna asetseb eespool alust või esipositsioonil: originaal → 12 + 4 eelmistest peatükkidest + 2 järgmisest peatükist = 18; tõlge → 8 + 1 eelmisest peatükist + 1 järgmisest peatükist = 10

5.3.4. Sihitise teemastamine (välja arvatud isikuline asesõna)

289. Más recuerdos tengo yo solo que los que habrán tenido todos los hombres desde que el mundo es mundo	“Minul üksinda on rohkem mälestusi, kui neid on olnud kõigil inimestel kokku sellest ajast peale, kui maailm loodi”
290. Esas cosas me dijo	Kõigest sellest ta mulle rääkis

6. SIDUSUSMEHHANISMID

6.1. Selgitav-täpsustav asündeton

291. Lo recuerdo (yo no tengo derecho a pronunciar ese verbo sagrado, sólo un hombre en la tierra tuvo derecho y ese hombre ha muerto) con una oscura pasionaria en la mano, viéndola como nadie la ha visto, aunque la mirara desde el crepúsculo del día hasta el de la noche, toda una vida entera	Mäletan (minul ei olegi õigust seda püha verbi suust välja öelda; ainult ühel inimesel maa peal oli selleks õigus, ja see inimene on surnud), käes oli tal tume kannatuslill, mida ta nägi nii, nagu keegi pole näinud, vahitagu seda koidust hämarikuni, terve elu otsa
292. Lo recuerdo, la cara taciturna y aindiada y singularmente remota, detrás del cigarrillo	Mäletan tema nägu sigareti kumas, selle vaikivat, indiaanlaslikku ning kaugel äraolevat ilmet
293. Recuerdo cerca de esas manos un mate, con las armas de la Banda Oriental; recuerdo en la ventana de la casa una estera amarilla, con un vago paisaje lacustre	Mäletan nende käte kõrval Banda Orientali vapiga matet; mäletan maja akent kollase pununud eesriide ja ähmase järveaastikuga
294. Recuerdo claramente su voz; la voz pausada, resentida y nasal del orillero antiguo, sin los silbidos italianos de ahora.	Mäletan selgesti tema häält, sealse põliselaniku pikaldast, tõredat ja nasaalset kõnet ilma nüüdse itaaliapärase susistamiseta
295. pero no hay que olvidar que era también un compadrito de Fray Bentos, con ciertas incurables limitaciones	kuid ei tohi unustada, et ta oli tavaline Fray Bentose alevipoiss kogu sellest tuleneva parandamatu piiratudusega

296. Volvíamos cantando, a caballo, y ésa no era la única circunstancia de mi felicidad	Ratsutasime lauluga ja see polnud minu õnne ainus põhjus
297. La voz era aguda, burlona	Tal oli kile ning pilklik hää
298. Me dijo que el muchacho del callejón era un tal Ireneo Funes, mentado por algunas rarezas como la de no darse con nadie y la de saber siempre la hora, como un reloj	Ta ütles, et pois, keda me teel kohtasime, olevat keegi Ireneo Funes, omamoodi veidrik, sest ta ei tegevat kellestki välja ja teadvat alati peast täpset aega nagu kellavärk
299. Vivía con su madre, a la vuelta de la quinta de los Laureles	Poiss elavat koos emaga Laureleste krundi lähedal
300. Había quedado tullido, sin esperanza	mille tagajärjel ta olevat lootusetult halvatud
301. Me dijeron que no se movía del catre, puestos los ojos en la higuera del fondo o en una telaraña	Mulle öeldi, et Funes ei tõusvat enam asemelt ning vahtivat üksisilmi aianurgas kasvavat viigipuud või ämblikuvõrku
302. Dos veces lo vi atrás de la reja, que burdamente recalcaba su condición de eterno prisionero: una, inmóvil, con los ojos cerrados; otra, inmóvil también, absorto en la contemplación de un oloroso gajo de santonina	Kaks korda nägin teda läbi aknavõre, mis toorelt rõhutas tema igavest vangistust: esimesel korral lamas ta suletud silmi liikumatult voodis, teisel korral oli niisama liikumatult süvenenud santoniini lõhnava õiekobara vaatlemisse
303. Me dirigió una carta florida y ceremoniosa en la que recordaba nuestro encuentro, desdichadamente fugaz, “del día siete de febrero del año ochenta y cuatro”, ponderaba los gloriosos servicios que don Gregorio Haedo, mi tío, finado ese mismo año, “había prestado a las dos patrias en la valerosa jornada de Ituzaingó”, y me solicitaba el préstamo de cualquiera de los volúmenes, acompañado de un diccionario “para la buena inteligencia del texto original, porque todavía ignoro el latín”	Ta saatis mulle lillelises stiilis aupakliku kirja, milles tuletas meelde meie kahjuks nii põgusat kohtumist “veebuarikuu seitsmendal päeval kaheksa-kümne neljandal aastal”, ülistas kuulsusrikkaid teeneid, mida mu onu Gregorio Haedo “oli osutanud mõlemale isamaale Ituzaingó kangelasteguderikkal päeval”, palus mult laenuks mõne neist hinnalistest raamatutest koos sõnaraamatuga, “et korralikult aru saada originaali tekstist, sest et ma ikka veel ei oska ladina keelt”.
304. Prometía devolverlos en buen estado, casi inmediatamente	Ta lubas need heas seisukorras peaaegu otsekohe tagastada
305. La letra era perfecta, muy perfilada; la ortografía, del tipo que Andrés Bello preconizó: i por y, j por g	Tema käekiri oli täiuslik, kõik tähed ilusti välja joonistatud: ortograafia oli selline, nagu Andres Bello seda pooldas: y asemel i ja g asemel j
306. Dios me perdone; el prestigio de ser el destinatario de un telegrama urgente, el deseo de comunicar a todo Fray Bentos la contradicción entre la forma negativa de la noticia y el perentorio adverbio, la tentación de dramatizar mi dolor, fingiendo un viril estoicismo, tal vez me distrajeron de toda posibilidad de dolor	Andku jumal mulle andeks, aga au saada kiirtelegrammi, soov kuulutada Fray Bentoses kõigile, et telegrammi eitav tekst ja määrsõna lause lõpul ei sobi kuidagi kokku, kiusatus oma südamevalu dramatiseerida ja mehiste stoilisust demonstreerida võtsid mult igasuguse kurvastamise võimaluse

307. mi temor las creía indescifrables, interminables	hirmuga pidasin seda arusaamatuks, lõputuks
308. Estaba en el catre, fumando	Ta oli asemel pikali ning suitsetas
309. No trataré de reproducir sus palabras, irrecuperables ahora	Ma ei püüagi reprodutseerida Funes sõnu, mis praeguseks on kättesaamatult kadunud
310. Y también, hacia el alba: Mi memoria, señor, es como vaciadero de basuras	Ja siis, enne koitu: “Senjoor, minu mälu on nagu prügikast”
311. Su primer estímulo, creo, fue el desagrado de que los treinta y tres orientales requirieran dos signos y tres palabras, en lugar de una sola palabra y un solo signo	Minu arvates oli tema esimeseks ajendiks tüütu asjaolu, et kolmekümne kolme idamaalase nimetamiseks on vaja kahte märki ja kolme sõna ühe sõna ja ühe märgi asemel
312. Cada palabra tenía un signo particular, una especie de marca; las últimas eran muy complicadas	Igal sõnal oli oma eriline märk, mingi tähis; viimased olid väga keerulised
313. Locke, en el siglo XVII, postuló (y reprobó) un idioma imposible en el que cada cosa individual, cada piedra, cada pájaro y cada rama tuviera un nombre propio; Funes proyectó alguna vez un idioma análogo, pero lo desechó por parecerle demasiado general, demasiado ambiguo	XVII sajandil esitas Locke (ja lükkas ümber) kava luua võimatu keelt, milles iga asi oleks individuaalne, igal kivil, linnul ja oksal oleks oma pärisnimi; Funes omakorda kavatses luua analoogilist keelt, kuid jättis selle nõu katki, sest see tundus talle liiga üldine, liiga mitmetähenduslik
314. ha sentido el calor y la presión de una realidad tan infatigable como la que día y noche convergía sobre el infeliz Ireneo, en su pobre arrabal sudamericano	pole ealeski tundnud sellist kuumust ja tegelikkuse nii pidevat survet kui see, mis päeval ja öösel koondus õnnetu Ireneo kohale, kes elas Lõuna-Ameerika armetus alevikus
315. Dormir es distraerse del mundo; Funes, de espaldas en el catre, en la sombra, se figuraba cada grieta y cada moldura de las casas precisas que lo rodeaban	Magamine tähendab maailmast eraldumist; oma asemel selili lamav Funes kujudes pimeduses teda ümbritsevate konkreetsete majade iga pragu ja iga kumerust
316. Hacia el Este, en un trecho no amanzanado, había casas nuevas, desconocidas	Ida pool oli ühele seni veel kruntideks jaotamata tühermaale ehitatud uusi maju, mida Funes ei olnud näinud
317. Funes las imaginaba negras, compactas, hechas de tiniebla homogénea; en esa dirección volvía la cara para dormir	Ta kujutles neid mustadena, kompaktsena, otsekui mingist tihedast udust tehtuina; sinnapoole pööras ta oma näo, selleks et magada
318. También solía imaginarse en el fondo del río, mecido y anulado por la corriente	Samuti tavatses ta kujutleda end jõe põhja, mida voolus pidevalt hõljutab ja tasandab
319. Pensar es olvidar diferencias, es generalizar, abstraer	Mõtlemine on erinevuste unustamine, üldistamine, abstraheerimine
320. En el abarrotado mundo de Funes no había sino detalles, casi inmediatos	Funes täistopitud maailmas olid üksnes detailid, needki peaaegu vahetult kogetud

321. Ireneo tenía diecinueve años; había nacido en 1868; me pareció monumental como el bronce, más antiguo que Egipto, anterior a las profecías y a las pirámides	Ireneo oli üheksateistkümneaastane; ta oli sündinud 1868. aastal; ta tundus mulle monumentaalsena nagu pronksist valatud, iidsemana kui Egiptus, vanemana kui prohvetite kuulutused ja püramiidid
322. Ireneo Funes murió en 1889, de una congestión pulmonar	Ireneo Funes suri 1889. aastal kopsupõletikku

Kõrvutiassetatud (komadega eraldatud) täiendid ja laiendid: originaal → 57; tõlge → 13
 Kõrvallused: originaal → 7 + 0 (loeteludest) + 8 (ajalis-ruumilisest järgnevusest) = 15;
 tõlge → 20 + 1 + 8 = 29
 Semikooloni kasutamine: originaal → 11 + 18 (järgmistest peatükkidest) = 29; tõlge → 7 + 15 = 22

6.2. Loetelu

323. Recuerdo la bombacha, las alpargatas, recuerdo el cigarrillo en el duro rostro, contra el nubarrón ya sin límites	Mäletan lotendavaid pükse, punutud sandaale, mäletan sigaretti tema tuimas näos, mis paistis nüüd juba ääretu pilve taustal
324. Me dijo que antes de esa tarde lluviosa en que lo volteó el azulejo, él había sido lo que son todos los cristianos: un ciego, un sordo, un abombado, un desmemoriado	Ta ütles mulle, et enne toda vihmast õhtupoolikut, kui ta end kahhelkivi vastu uimaseks lõi, olnud ta nagu ristiinimene ikka: pime, kurt, uimane, mäluta
325. (Traté de recordarle su percepción exacta del tiempo, su memoria de nombres propios; no me hizo caso)	(Püüdsin talle meenutada tema täpset ajataju, tema head mälu isikunimede suhtes; ta ei teinud kuulmagi)
326. Diecinueve años había vivido como quien sueña: miraba sin ver, oía sin oír, se olvidaba de todo, de casi todo	Üheksateist aastat elanud ta nagu unes: vaadanud ilma nägemata, kuulanud ilma kuulmata, unustanud kõik ära, peaaegu kõik
327. Podía reconstruir todos los sueños, todos los entresueños	Ta võis taastada kõik unenäod, kõik unenägude vaheajad
328. Esos recuerdos no eran simples; cada imagen visual estaba ligada a sensaciones musculares, térmicas, etc.	Nood mälupildid polnud lihtsad; iga visuaalne kujutus oli seotud liigutus-, soojus- jt. aistingutega
329. Una circunferencia en un pizarrón, un triángulo rectángulo, un rombo, son formas que podemos intuir plenamente; lo mismo le pasaba a Ireneo con las aborascadas crines de un potro, con una punta de ganado en una cuchilla, con el fuego cambiante y con la innumerable ceniza, con las muchas caras de un muerto en un largo velorio	Tahvli ümbermõõt, täisnurkne kolmnurk, romb, kõiki neid vorme võime täielikult tajuda; sama võis Ireneo teha näiteks hobusesabast väljakistud jõhviga, noa härjasarvest käepidemega, väreleva leegiga ja loendamatu tuhakübemetega või surnu muutlike näoilmetega öise valvamise ajal

330. Le dije que decir 365 era decir tres centenas, seis decenas, cinco unidades; análisis que no existe en los “números” <i>El Negro Timoteo o manta de carne</i>	Ta ütles, et 365 tähendab öelda kolm korda sada, kuus korda kümme ja viis korda üks; sellist analüüsi polevat olemas sellistes “numbrites” nagu <i>El Negro Timateo</i> või <i>manta de carne</i>
331. Lo disuadieron dos consideraciones: la conciencia de que la tarea era interminable, la conciencia de que era inútil	Teda veensid sellest loobuma kaks asjaolu: teadmine, et selle ülesande teostamine on lõputu ja kasutu
332. (un vocabulario infinito para la serie natural de los números, un inútil catálogo mental de todas las imágenes del recuerdo)	(lõputu sõnastik naturaalarvude rea jaoks ja kõigi mälopiltide kasutu mõtteline kataloog)
333. Su propia cara en el espejo, sus propias manos, lo sorprendían cada vez	Tema enda nägu peeglis ja tema enda käed üllatasid teda iga kord
334. Funes discernía continuamente los tranquilos avances de la corrupción, de las caries, de la fatiga	Funes eristas pidevalt vähehaaval toimuva lagunemise tunnuseid, hambakaariese pidevat kulgu, väsimuse suurenemist
335. Notaba los progresos de la muerte, de la humedad	Märkas surnu või niiskuse muutumist
336. Era el solitario y lúcido espectador de un mundo multiforme, instantáneo y casi intolerablemente preciso	Ta oli paljutahulise maailma üksildane ning kõikenägev vaatleja, kes ei jätnud hetkegi vahele ning oli talumatult täpne
337. Había aprendido sin esfuerzo el inglés, el francés, el portugués, el latín	Pingutuseta oli ta selgeks õppinud inglise, prantsuse, portugali ja ladina keele

Komadega eraldatud loetelu, kaks või enam liiget: originaal $\rightarrow 14 + 2 = 16$; tõlge $\rightarrow 7 + 1 = 8$

6.3. Ajaline, ruumiline või põhjuslik järgnevus

338. Había oscurecido de golpe; oí rápidos y casi secretos pasos en lo alto; alcé los ojos y vi un muchacho que corría por la estrecha y rota vereda como por una estrecha y rota pared	Äkki oli pimedaks läinud; kuulsin ülalt kiireid ja vargsi hiilivaid samme; tõstsin pilgu ja nägin poissi, kes jooksis mööda kitsast ning lagunenuid teeveert nagu kitsal lagunenuid müüril
339. Atravesé el patio de baldosa, el corredorcito; llegué al segundo patio	Läksin läbi plaatidega sillutatud paatio ja väikese koridori teise paatiosse
340. Había una parra, la oscuridad pudo parecerme total	Seal kasvas viinapuu; pimedus võis mulle paista täielik
341. Me parece que no le vi la cara hasta el alba; creo recordar el ascua momentánea del cigarrillo	Mulle tundus, et kuni koiduni ei näinud ma ta nägu; mulle näib meelde tulevat hõõguva sigareti hetkeline helendus
342. Me senté; repetí la historia del telegrama y de la enfermedad de mi padre	Istusin, jutustasin talle veel kord telegrammi sisust ja isa haigusest

343. El estilo indirecto es remoto y débil; yo sé que sacrifico la eficacia de mi relato; que mis lectores se imaginen los entrecortados períodos que me abrumaron esa noche	Kaudne kõne jääb kaugeks ja nõdraks; tean, et toon ohvriks oma loo mõjuvuse; katsugu mu lugejad kujutleda neid katkendlikke perioode, mis mult tol ööl viimsegi jõu võtsid
344. Al caer, perdió el conocimiento; cuando lo recobró, el presente era casi intolerable	Kui ta kukkunud, kaotanud ta teadvuse; toibudes tundunud olevik talle peaaegu talumatuna
345. Dos o tres veces había reconstruido un día entero; no había dudado nunca, pero cada reconstrucción había requerido un día entero	Paaril-kolmel korral oli ta rekonstrueerinud terve päeva; ta polnud kunagi milleski kahelnud, küll aga oli selleks kulunud terve päev
346. Esas cosas me dijo; ni entonces ni después las he puesto en duda	Kõigest sellest ta mulle rääkis; ei siis ega pärastpoolegi kahelnud ta milleski
347. En aquel tiempo no había cinematógrafos ni fonógrafos; es, sin embargo, inverosímil y hasta increíble que nadie hiciera un experimento con Funes	Tollal ei tundud veel ei kinematograafi ega fonograafi; kummatigi on ebatõenäoline ja peaaegu uskumatu, et keegi oleks Funesega ühtki katset tehud
348. Lo cierto es que vivimos postergando todo lo postergable; tal vez todos sabemos profundamente que somos inmortales y que tarde o temprano, todo hombre hará todas las cosas y sabrá todo	Kindel on see, et eluajal viivitame kõigega, millega vähegi viivitada annab; võib-olla peitub meis kuskil sügavas teadmises, et oleme surematud ja et varem või hiljem teeb iga inimene kõik võimalikud teod ja saab kõik teada
349. En lugar de siete mil trece, decía (por ejemplo) <i>Máximo Pérez</i> ; en lugar de siete mil catorce, <i>El Ferrocarril</i> ; otros números eran <i>Luis Melián Lafinur</i> , <i>Olimar</i> , <i>azufre</i> , <i>los bastos</i> , <i>la ballena</i> , <i>el gas</i> , <i>la caldera</i> . <i>Napoleón</i> , <i>Agustín de Vedia</i>	Seitsme tuhande kolmeteistkümne asemel ütles ta (näiteks) <i>Maximo Pérez</i> , seitsme tuhande neljateistkümne asemel <i>El Ferrocarril</i> , teised numbrid olid <i>Luis Melián Llafinur</i> , <i>Olimar</i> , <i>azufre</i> , <i>los bastos</i> , <i>la ballena</i> , <i>el gas</i> , <i>la caldera</i> , <i>Napoleon</i> , <i>Agustin de Vedia</i>

Kõrvuti asetatud, koma või semikooloniga eraldatud laused, täiendid või laiendid: originaal → 28; tõlge → 25

6.4. Polüsündeton

6.4.1. Ühendav

350. la cara taciturna y aindiada y singularmente remota	selle vaikivat, indiaanlaslikku ning kaugel äraolevat ilmet
351. Nosotros, de un vistazo, percibimos tres copas en una mesa; Funes, todos los vástagos y racimos y frutos que comprende una parra	Meie hoomame ainsa pilguga laual kolme kruusi, Funes aga kõiki õuel kasvava viinapuu väate, kobaraid ja marju

352. Sabía las formas de las nubes australes del amanecer del treinta de abril de mil ochocientos ochenta y dos y podía compararlas en el recuerdo con las vetas de un libro en pasta española que sólo había mirado una vez y con las líneas de la espuma que un remo levantó en el Río Negro la víspera de la acción del Quebracho	Ta teadis, mis kujuga olid pilved lõunataevas tuhande kaheksasaja kaheksakümne teise aasta kolmekümnenda aprilli hommikul, ja võis mälus võrrelda ühe hispaaniapärase köites raamatu triipe, mida ta vaid kord elus oli näinud, vahuviirgudega, mida tekitas aer Rio Negro! Kebratšorevolutsiooni eelõhtul
--	--

6.4.2. Eraldav

353. Esa voz hablaba en latín, esa voz (que venía de la tiniebla) articulaba con moroso deleite un discurso o plegaria o incautación	Hääl rääkis ladina keeles; see hääl (mis tuli pimedusest) pidas sünge naudinguga mingit kõnet, palvetas või loitsis
--	---

7. KULTUURIELEMENDID

354. Recuerdo (creo) sus manos afiladas de trenzador	Mäletan (arvan mäletavat) tema otsekui ihutud võitlejakäsi
355. Recuerdo cerca de esas manos un mate, con las armas de la Banda Oriental	Mäletan nende käte kõrval Banda Orientali vapiga matet
356. Recuerdo claramente su voz; la voz pausada, resentida y nasal del orillero antiguo, sin los silbidos italianos de ahora	Mäletan selgesti tema häält, sealse põliselaniku pikaldast, tõredat ja nasaalset kõnet ilma nüüdse itaaliapärase susistamiseta
357. Mi deplorable condición de argentino me impedirá incurrir en el ditirambo –género obligatorio en el Uruguay, cuando el tema es un uruguayo. Literato, cajetilla, porteño: Funes no dijo esas injuriosas palabras, pero de un modo suficiente me consta que yo representaba para él esas desventuras. Pedro Leandro Ipuche ha escrito que Funes era un precursor de los superhombres; “Un Zarathustra cimarrón y vernáculo”: no lo discuto, pero no hay que olvidar que era también un compadrito de Fray Bentos, con ciertas incurables limitaciones.	Minu kui argentiinlase haletsusväärne seisund ei lase mul kirjutada ditürambi, nagu see Uruguays on täiesti kohustuslik, kui kõne all on mõni uruguailane. Kirjamees, vurle, buenosaireslane; Funes pole neid solvavaid sõnu lausunud, kuid mul on piisavalt põhjust arvata, et tema jaoks esindasin ma just nimelt neid halbu omadusi. Pedro Leandro Ipuche on kirjutanud, et Funes oli üliinimeste eelkäija, “metsik ja kodukootud Zarathustra”; ma ei vaidle vastu, kuid ei tohi unustada, et ta oli tavaline Fray Bentose alevipoiss kogu sellest tuleneva parandamatu piiratusega
358. Yo volvía con mi primo Bernardo Haedo de la estancia de San Francisco	Jõudsin parajasti koos oma onupoja Bernardo Haedoga San Francisco estanssiast tagasi

359. Recuerdo la bombacha, las alpagatas, recuerdo el cigarrillo en el duro rostro, contra el nubarrón ya sin límites	Mäletan lotendavaid pükse, punutud sandaale, mäletan sigaretti tema tuimas näos, mis paistis nüüd juba ääretu pilve taustal
360. Agregó que era hijo de una planchadora del pueblo, María Clementina Funes, y que algunos decían que su padre era un médico del saladero, un inglés O'Connor, y otros un domador o rastreador del departamento del Salto	Ta lisas, et Ireneo on nende pueblo pesutriikija Maria Clementina Funese poeg ja et mõned peavad poisi isaks soolasoode arsti, inglasi O'Connorit, teised jällegi üht Salto kandi hobusetalutajat ja ratsastajat
361. Vivía con su madre, a la vuelta de la quinta de los Laureles	Poiss elavat koos emaga Laureleste krundi lähedal
362. Me contestaron que lo había volteado un redomón en la estancia de San Francisco, y que había quedado tullido, sin esperanza	Sain vastuse, et San Francisco estanssias visanud poolmetsik hobune ta sadulast, mille tagajärjel ta olevat lootusetult halvatud
363. Ireneo, en su rancho de las orillas, no tardó en enterarse del arribo de esos libros anómalos	Ireneo kuulis oma jõeäärses majakeses peagi nende ebaharilike raamatute saabumisest
364. Ponderaba los gloriosos servicios que don Gregorio Haedo, mi tío, finado ese mismo año, “había prestado a las dos patrias en la valerosa jornada de Ituzaingó”	ülistas kuulsusrikkaid teeneid, mida mu onu Gregorio Haedo “oli osutanud mõlemale isamaale Ituzaingó kangelasteguderikkal päeval”
365. La letra era perfecta, muy perfilada; la ortografía, del tipo que Andrés Bello preconizó: i por y, j por g	Tema käekiri oli täiuslik, kõik tähed ilusti välja joonistatud: ortograafia oli selline, nagu Andres Bello seda pooldas: y asemel i ja g asemel j
366. Atravesé el patio de baldosa, el corredorcito; llegué al segundo patio	Läksin läbi plaatidega sillutatud paatio ja väikese koridori teise paatiosse
367. Resonaron las sílabas romanas en el patio de tierra	Savipõrandaga paatios kõlas silphaaval vanade roomlaste keel
368. Me dijo que antes de esa tarde lluviosa en que lo volteó el azulejo, él había sido lo que son todos los cristianos: un ciego, un sordo, un abombado, un desmemoriado	Ta ütles mulle, et enne toda vihmast õhtupoolikut, kui ta end kahhelkivi vastu uimaseks lõi, olnud ta nagu ristiinimene ikka: pime, kurt, uimane, mäluta
369. Sabía las formas de las nubes australes del amanecer del treinta de abril de mil ochocientos ochenta y dos y podía compararlas en el recuerdo con las vetas de un libro en pasta española que sólo había mirado una vez y con las líneas de la espuma que un remo levantó en el Río Negro la víspera de la acción del Quebracho	Ta teadis, mis kujuga olid pilved lõunataevas tuhande kaheksasaja kaheksakümne teise aasta kolmekümnenda aprilli hommikul, ja võis mälus võrrelda ühe hispaaniapärases köites raamatu triipe, mida ta vaid kord elus oli näinud, vahuviirgudega, mida tekitas aer Rio Negrol Kebratšorevolutsiooni eelõhtul

370. Su primer estímulo, creo, fue el desagrado de que los treinta y tres orientales requirieran dos signos y tres palabras, en lugar de una sola palabra y un solo signo	Minu arvates oli tema esimeseks ajendiks tüütu asjaolu, et kolmekümne kolme idamaalase nimetamiseks on vaja kahte märki ja kolme sõna ühe sõna ja ühe märgi asemel
371. En lugar de siete mil trece, decía (por ejemplo) <i>Máximo Pérez</i> ; en lugar de siete mil catorce, <i>El Ferrocarril</i> ; otros números eran <i>Luis Melián Lafinur</i> , <i>Olimar</i> , <i>azufre</i> , <i>los bastos</i> , <i>la ballena</i> , <i>el gas</i> , <i>la caldera</i> . <i>Napoleón</i> , <i>Agustín de Vedia</i>	Seitsme tuhande kolmeteistkümne asemel ütles ta (näiteks) <i>Maximo Pérez</i> , seitsme tuhande neljateistkümne asemel <i>El Ferrocarril</i> , teised numbrid olid <i>Luis Melián Llafinur</i> , <i>Olimar</i> , <i>azufre</i> , <i>los bastos</i> , <i>la ballena</i> , <i>el gas</i> , <i>la caldera</i> , <i>Napoleon</i> , <i>Agustin de Vedia</i>
372. Análisis que no existe en los “números” <i>El Negro Timoteo</i> o <i>manta de carne</i>	Analüüsi polevat olemas sellistes “numbrites” nagu <i>El Negro Timoteo</i> või <i>manta de carne</i>
373. Nadie, en sus torres populosas o en sus avenidas urgentes, ha sentido el calor y la presión de una realidad tan infatigable como la que día y noche convergía sobre el infeliz Ireneo, en su pobre arrabal sudamericano	pole ealeski tundnud sellist kuumust ja tegelikkuse nii pidevat survet kui see, mis päeval ja öösel koondus õnnetu Ireneo kohale, kes elas Lõuna-Ameerika armetus alevikus

8.TÖLKETEKSTIST VÄLJATOODUD ELEMENDID

8.1. Kaudne kõneviis

374. Ta ütles, et poiss, keda me teel kohtasime, olevat keegi Ireneo Funes, omamoodi veidrik, sest ta ei tegevat kellestki välja ja teadvat alati peast täpset aega nagu kellavärk	Me dijo que el muchacho del callejón era un tal Ireneo Funes, mentado por algunas rarezas como la de no darse con nadie y la de saber siempre la hora, como un reloj
375. Poiss elavat koos emaga Laureleste krundi lähedal	Vivía con su madre, a la vuelta de la quinta de los Laureles
376. Sain vastuse, et San Francisco estanssias visanud poolmetsik hobune ta sadulast, mille tagajärjel ta olevat lootusetult halvatud	Me contestaron que lo había volteado un redomón en la estancia de San Francisco, y que había quedado tullido, sin esperanza
377. Mulle öeldi, et Funes ei tõusvat enam asemelt ning vahtivat üksisilmi aianurgas kasvavat viigipuud või ämblikuvõrku. Õhtuti lubavat ta end viia akna alla. Oma uhkuses minevat ta niikaugale, et teeskleb, nagu oleks vigaseks kukkumine talle õnnistuseks	Me dijeron que no se movía del catre, puestos los ojos en la higuera del fondo o en una telaraña. En los atardeceres, permitía que lo sacaran a la ventana. Llevaba la soberbia hasta el punto de simular que era benéfico el golpe que lo había fulminado

378. Ta ütles, et Ireneo olevat tagatoas ja et ärgu ma imestagu, kui leian ta pimedast, sest Ireneo oskavat aega surnuks lüüa ilma küünalt süütamata	Me dijo que Ireneo estaba en la pieza del fondo y que no me extrañara encontrarla a oscuras, porque Ireneo sabía pasarse las horas muertas sin encender la vela
379. Ta ütles mulle, et enne toda vihmast õhtupoolikut, kui ta end kahhelkivi vastu uimaseks lõi, olnud ta nagu ristiinimene ikka: pime, kurt, uimane, mäluta	Me dijo que antes de esa tarde lluviosa en que lo volteó el azulejo, él había sido lo que son todos los cristianos: un ciego, un sordo, un abombado, un desmemoriado
380. Üheksateist aastat elanud ta nagu unes: vaadanud ilma nägemata, kuulnud ilma kuulmata, unustanud kõik ära, peaaegu kõik. Kui ta kukkunud, kaotanud ta teadvuse; toibudes tundunud olevik talle peaaegu talumatuna oma muljete paljuses ja selguses, aga samuti minevik oma kõige vanemate ning labasemate mälestustega. Pisut hiljem märganud ta, et on halvatud. See huvitanud teda üpris vähe. Ta mõelnud (tundnud), et liikumisvõimetus on väga odav hind. Nüüd olevat tema taju ja mälu ilmeksimat	Diecinueve años había vivido como quien sueña: miraba sin ver, oía sin oír, se olvidaba de todo, de casi todo. Al caer, perdió el conocimiento; cuando lo recobró, el presente era casi intolerable de tan rico y tan nítido, y también las memorias más antiguas y más triviales. Poco después averiguó que estaba tullido. El hecho apenas le interesó. Razonó (sintió) que la inmovilidad era un precio mínimo. Ahora su percepción y su memoria eran infalibles
381. Ta ütles, et 1886. aastast peale on ta välja mõelnud originaalse numbrisüsteemi ja et mõne päevaga olevat ta jõudnud loendada üle kahekümne nelja tuhande. Ta polevat midagi üles märkinud, sest olles vaid korra mõelnud, polevat ta suutnud enam midagi mälust kustutada	Me dijo que hacia 1886 había discurrido un sistema original de numeración y que en muy pocos días había rebasado el veinticuatro mil. No lo había escrito, porque lo pensado una sola vez ya no podía borrarse
382. Ta ütles, et 365 tähendab öelda kolm korda sada, kuus korda kümme ja viis korda üks; sellist analüüsi polevat olemas sellistes “numbrites” nagu <i>El Negro Timateo</i> või <i>manta de carne</i>	Le dije que decir 365 era decir tres centenas, seis decenas, cinco unidades; análisis que no existe en los “números” <i>El Negro Timoteo</i> o <i>manta de carne</i>

8.2. Argikeelsed ja/või hinnangulised sõnad. Rõhumäärsõnad ja üldlaiendid

383. Mäletan (minul ei olegi õigust seda püha verbi suust välja öelda; ainult ühel inimesel maa peal oli selleks õigus, ja see inimene on surnud), käes oli tal tume kannatuslill, mida ta nägi nii, nagu keegi pole näinud, vahitagu seda koidust hämarikuni, terve elu otsa	Lo recuerdo (yo no tengo derecho a pronunciar ese verbo sagrado, sólo un hombre en la tierra tuvo derecho y ese hombre ha muerto) con una oscura pasionaria en la mano, viéndola como nadie la ha visto, aunque la mirara desde el crepúsculo del día hasta el de la noche, toda una vida entera
---	--

384. Mäletan (arvan mäletavat) tema otsekui ihutud võitlejakäsi	Recuerdo (creo) sus manos afiladas de trezador
385. Minu meelest on see väga tore mõte, et kõik, kes temaga kokku puutusid, temast kirjutaksid	Me parece muy feliz el proyecto de que todos aquellos que lo trataron escriban sobre él
386. minu meenutus jääb arvatavasti kõige lühemaks ja kahtlemata kõige armetumaks, kuid sugugi mitte kõige vähem erapooletuks selles raamatus, mida ta kavatses kirjutada	mi testimonio será acaso el más breve y sin duda el más pobre, pero no el menos imparcial del volumen que editarán ustedes
387. Jõudsin parajasti koos oma onupoja Bernardo Haedoga San Francisco estanssiast tagasi	Yo volvía con mi primo Bernardo Haedo de la estancia de San Francisco
388. Mäletan lotendavaid pükse, punutud sandaale, mäletan sigaretti tema tuimas näos, mis paistis nüüd juba ääretu pilve taustal	Recuerdo la bombacha, las alpargatas, recuerdo el cigarrillo en el duro rostro, contra el nubarrón ya sin límites
389. Ilma et ta oleks taevasse vaadanud, ilma et ta oleks isegi peatunud, vastas poiss: “Neli minutit puudub kaheksast, noorherra Bernardo Juan Francisco”	Sin consultar el cielo, sin detenerse, el otro respondió: Faltan cuatro minutos para las ocho, joven Bernardo Juan Francisco. La voz era aguda, burlona.
390. Olen nii hajameelne, et äsja kirjeldatud kahekõne poleks üldse minu tähelepanu äratanud, kui mu onupoeg poleks kõnelnud kuidagi eriliselt rõhutatud tooniga; see tuli (arvan ma) mingist kolka-patriotismist, ent ka soovist näida ükskõikne, kui teine kõiki ta kolme nime nimetas	Yo soy tan distraído que el diálogo que acabo de referir no me hubiera llamado la atención si no lo hubiera recalcado mi primo, a quien estimulaban (creo) cierto orgullo local, y el deseo de mostrarse indiferente a la réplica tripartita del otro
391. Ta ütles, et poiss, keda me teel kohatasime, olevat keegi Ireneo Funes, oma-moodi veidik, sest ta ei tegevat kellestki välja ja teadvat alati peast täpset aega nagu kellavärk	Me dijo que el muchacho del callejón era un tal Ireneo Funes, mentado por algunas rarezas como la de no darse con nadie y la de saber siempre la hora, como un reloj
392. Pärisin loomulikult kõigi tuttavate ja lõpuks ka “tolle kronomeetri Funes” järele	Pregunté, como es natural, por todos los conocidos y, finalmente, por el “cronométrico Funes”
393. Kogu lugu kõlas minu onupoja Bernardo suus vägagi varasematest sündmustest kokkuklopsitud unenäo moodi	el hecho, en boca de mi primo Bernardo, tenía mucho de sueño elaborado con elementos anteriores
394. Oma uhkuses minevat ta niikaugale, et teeskleb, nagu oleks vigaseks kukkumine talle õnnistuseks	Llevaba la soberbia hasta el punto de simular que era benéfico el golpe que lo había fulminado
395. Parasjagu edevuse ajel olin tollal hakanud järjekindlalt ladina keelt õppima	No sin alguna vanagloria yo había iniciado en aquel tiempo el estudio metódico del latín
396. palus mult laenuks mõne neist hinnalistest raamatutest koos	y me solicitaba el préstamo de cualquiera de los volúmenes, acompañado de un

sõnaraamatuga, “et korralikult aru saada originaali tekstist, sest et ma ikka veel ei oska ladina keelt”	diccionario “para la buena inteligencia del texto original, porque todavía ignoro el latín”
397. Tema käekiri oli täiuslik, kõik tähed ilusti välja joonistatud	La letra era perfecta, muy perfilada
398. Algul muidugi kartsin, et tegemist on naljaga	Al principio, temí naturalmente una broma
399. Ma ei teadnud, kas pidada ülbuseks, asjatundmatuseks või lolluseks arvamust, et keerulise ladina keele õppimiseks piisab sõnaraamatust	No supe si atribuir a descaro, a ignorancia o a estupidez la idea de que el arduo latín no requería más instrumento que un diccionario
400. Ta ütles, et Ireneo olevat tagatoas ja et ärgu ma imestagu, kui leian ta pimedast, sest Ireneo oskavat aega surnuks lüüa ilma küünalt süütamata	Me dijo que Ireneo estaba en la pieza del fondo y que no me extrañara encontrarla a oscuras, porque Ireneo sabía pasarse las horas muertas sin encender la vela
401. see hääl (mis tuli pimedusest) pidas sünge naudinguga mingit kõnet, palvetas või loitsis	esa voz (que venía de la tiniebla) articulaba con moroso deleite un discurso o plegaria o incautación
402. Ta oli asemel pikali ning suitsetas	Estaba en el catre, fumando
403. katsugu mu lugejad kujutleda neid katkendlikke perioode, mis mult tol õöl viimsegi jõu võtsid	que mis lectores se imaginen los entrecortados períodos que me abrumaron esa noche
404. aga samuti minevik oma kõige vanemate ning labasemate mälestustega	y también las memorias más antiguas y más triviales
405. Ta ütles mulle, et enne toda vihmast õhtupoolikut, kui ta end kahhelkivi vastu uimaseks lõi, olnud ta nagu ristiinimene ikka: pime, kurt, uimane, mäluta	Me dijo que antes de esa tarde lluviosa en que lo volteó el azulejo, él había sido lo que son todos los cristianos: un ciego, un sordo, un abombado, un desmemoriado
406. (Püüdsin talle meenutada tema täpset ajataju, tema head mälu isikunimede suhtes; ta ei teinud kuulmagi)	(Traté de recordarle su percepción exacta del tiempo, su memoria de nombres propios; no me hizo caso)
407. Minu arvates oli tema esimeseks ajendiks tüütu asjaolu	Su primer estímulo, creo, fue el desagrado de que
408. ei siis ega pärastpoolegi kahelnud ta milleski	ni entonces ni después las he puesto en duda
409. kummatigi on ebatõenäoline ja peaaegu uskumatu, et keegi oleks Funesega ühtki katset tehud	es, sin embargo, inverosímil y hasta increíble que nadie hiciera un experimento con Funes
410. Püüdsin talle selgitada, et see seostamatute häälikute segapuder on igasuguse numbrisüsteemi otsene vastand	Yo traté de explicarle que esa rapsodia de voces inconexas era precisamente lo contrario de un sistema de numeración
411. Funes omakorda kavatses luua analoogilist keelt	Funes proyectó alguna vez un idioma análogo
412. Ta mõistis, et surmatunniks ei jõua ta klassifitseerida oma lapsepõlvegi mälestusi	Pensó que en la hora de la muerte no habría acabado aún de clasificar todos los recuerdos de la niñez

413. ilmutavad teatavat, olgugi ebakindlat suurejoonelisust	pero revelan cierta balbuciente grandeza
414. Funese häääl kõlas ikka veel pimedusest	La voz de Funes, desde la oscuridad, seguía hablando
415. Ta kujutles neid mustadena, kompaktseina, otsekui mingist tihedast udust tehtuina	Funes las imaginaba negras, compactas, hechas de tiniebla homogénea
416. Funese täistopitud maailmas olid üksnes detailid, needki peaaegu vahetult kogetud	En el abarrotado mundo de Funes no había sino detalles, casi inmediatos
417. Nüüd alles nägin nägu, millest pärines öö läbi rääkinud häääl	Entonces vi la cara de la voz que toda la noche había hablado

8.3. Võõr- ja laensõnad

429. (minul ei olegi õigust seda püha verbi suust välja öelda; ainult ühel inimesel maa peal oli selleks õigus, ja see inimene on surnud)	(yo no tengo derecho a pronunciar ese verbo sagrado, sólo un hombre en la tierra tuvo derecho y ese hombre ha muerto)
430. Mäletan selgesti tema hääält, sealse põliselaniku pikaldast, tõredat ja nasaalset kõnet ilma nüüdse itaaliapärase susistamiseta	Recuerdo claramente su voz; la voz pausada, resentida y nasal del orillero antiguo, sin los silbidos italianos de ahora
431. Minu kui argentiinlase haletsusväärne seisund ei lase mul kirjutada ditürambi	Mi deplorable condición de argentino me impedirá incurrir en el ditirambo
432. Jõudsin parajasti koos oma onupoja Bernardo Haedoga San Francisco estanssiast tagasi	Yo volvía con mi primo Bernardo Haedo de la estancia de San Francisco
433. Ta lisis, et Ireneo on nende pueblo pesutriikija Maria Clementina Funese pong	Agregó que era hijo de una planchadora del pueblo, María Clementina Funes
434. Pärisin loomulikult kõigi tuttavate ja lõpuks ka “tolle kronomeetri Funese” järele	Pregunté, como es natural, por todos los conocidos y, finalmente, por el “cronométrico Funes”
435. Sain vastuse, et San Francisco estanssias visanud poolmetsik hobune ta sadulast	Me contestaron que lo había volteado un redomón en la estancia de San Francisco
436. Mäletan, et see teade avaldas mulle ebameeldivalt maagilist mõju	Recuerdo la impresión de incómoda magia que la noticia me produjo
437. Kõik see sai pisipueblos kohe teatavaks	Todo se propala en un pueblo chico
438. Et korralikult aru saada originaali tekstist	para la buena inteligencia del texto original
439. ortograafia oli selline, nagu Andres Bello seda pooldas	la ortografía, del tipo que Andrés Bello preconizó: i por y, j por g

440. telegrammi eitav tekst	forma negativa de la noticia
441. kiusatus oma südamevalu dramatiseerida ja mehist stoilisust demonstreerida	la tentación de dramatizar mi dolor, fingiendo un viril estoicismo,
442. Läksin läbi plaatidega sillutatud paatio ja väikese koridori teise paatiosse	Atravesé el patio de baldosa, el corredorcito; llegué al segundo patio
443. Savipõrandaga paatios kõlas silphaaval vanade roomlaste keel	Resonaron las sílabas romanas en el patio de tierra
444. katsugu mu lugejad kujutleda neid katkendlikke perioode, mis mult tol ööl viimsegi jõu võtsid	que mis lectores se imaginen los entrecortados períodos que me abrumaron esa noche
445. Mnemotehnika leiutaja Simonides	Simónides, inventor de la mnemotecnia
446. vahuviirgudega, mida tekitas aer Rio Negro! Kebratšorevolutsiooni eelõhtul	con las líneas de la espuma que un remo levantó en el Río Negro la víspera de la acción del Quebracho
447. Nood mälopildid polnud lihtsad; iga visuaalne kujutus oli seotud liigutus-, soojus- jt. aistingutega	Esos recuerdos no eran simples; cada imagen visual estaba ligada a sensaciones musculares, térmicas, etc.
448. Paaril-kolmel korral oli ta rekonstrueerinud terve päeva	Dos o tres veces había reconstruido un día entero
449. “Senjoor, minu mälu on nagu prügikast”	Mi memoria, señor, es como vaciadero de basuras
450. Ta ütles, et 1886. aastast peale on 451. ta välja mõelnud originaalse numbrisüsteemi	Me dijo que hacia 1886 había discurrido un sistema original de numeración
452. Seitsme tuhande kolmeteistkümne asemel ütles ta (näiteks) <i>Maximo Pérez</i> , seitsme tuhande neljateistkümne asemel <i>El Ferrocarril</i> , teised numbrid olid <i>Luis Melián Llafinur</i> , <i>Olimar</i> , <i>azufre</i> , <i>los bastos</i> , <i>la ballena</i> , <i>el gas</i> , <i>la caldera</i> , <i>Napoleon</i> , <i>Agustin de Vedia</i> . Viiesaja asemel ütles ta <i>nueve</i>	En lugar de siete mil trece, decía (por ejemplo) <i>Máximo Pérez</i> ; en lugar de siete mil catorce, <i>El Ferrocarril</i> ; otros números eran <i>Luis Melián Lafinur</i> , <i>Olimar</i> , <i>azufre</i> , <i>los bastos</i> , <i>la ballena</i> , <i>el gas</i> , <i>la caldera</i> . <i>Napoleón</i> , <i>Agustín de Vedia</i> . En lugar de quinientos, decía <i>nueve</i>
453. sellist analüüsi polevat olemas sellistes “numbrites” nagu <i>El Negro Timateo</i> või <i>manta de carne</i>	análisis que no existe en los “números” <i>El Negro Timoteo</i> o <i>manta de carne</i>
454. XVII sajandil esitas Locke (ja lükkas ümber) kava luua võimatut keelt, milles iga asi oleks individuaalne, igal kivil, linnul ja oksal oleks oma pärisnimi;	Locke, en el siglo XVII, postuló (y reprobó) un idioma imposible en el que cada cosa individual, cada piedra, cada pájaro y cada rama tuviera un nombre propio
455. Funes omakorda kavatses luua analoogilist keelt	Funes proyectó alguna vez un idioma análogo
456. Ta mõistis, et surmatunniks ei jõua ta klassifitseerida oma lapsepõlvegi mälestusi	Pensó que en la hora de la muerte no habría acabado aún de clasificar todos los recuerdos de la niñez

457. Nagu juba öeldud, oli ta peaaegu võimetu üldisi, platoonilisi ideid käsitada	Éste, no lo olvidemos, era casi incapaz de ideas generales, platónicas
458. Funes eristas pidevalt vähehaaval toimuva lagunemise tunnuseid, hambakaarieste pidevat kulgu, väsimuse suurenemist	Funes discernía continuamente los tranquilos avances de la corrupción, de las caries, de la fatiga
459. keegi nende rahvarikkais tornides või kihavail avenüüdel	nadie, en sus torres populosas o en sus avenidas urgentes
460. oma asemel selili lamav Funes kujudes pimeduses teda ümbritsevate konkreetsete majade iga pragu ja iga kumerust	Funes, de espaldas en el catre, en la sombra, se figuraba cada grieta y cada moldura de las casas precisas que lo rodeaban
461. (Kordan, et tühiseingi tema mälestustest oli üksikasjalisem ja elavam kui meie füüsilise naudinguga või füüsilise valu taju)	(Repito que el menos importante de sus recuerdos era más minucioso y más vivo que nuestra percepción de un goce físico o de un tormento físico)
462. Ta kujutles neid mustadena, kompaktseina, otsekui mingist tihedast udust tehtuina	Funes las imaginaba negras, compactas hechas de tiniebla homogénea
463. Mõtlemine on erinevuste unustamine, üldistamine, abstraherimine	Pensar es olvidar diferencias, es generalizar, abstraer
464. Funesse täistopitud maailmas olid üksnes detailid, needki peaaegu vahetult kogetud	En el abarrotado mundo de Funes no había sino detalles, casi inmediatos
465. Arglik hommikuvalgus tungis savipõrandaga paatiost tuppa	La recelosa claridad de la madrugada entró por el patio de tierra
466. Ta tundus mulle monumentaalsena nagu pronksist valatud, iidsemana kui Egiptus, vanemana kui prohvetite kuulutused ja püramiidid	me pareció monumental como el bronce, más antiguo que Egipto, anterior a las profecías y a las pirámides
467. Mõtlesin, et iga minu sõna (ja iga minu žest) jääb tema halastamatusse mällu pésima	Pensé que cada una de mis palabras (que cada uno de mis gestos)

LISA 3. “LA OTRA MUERTE”/“TEINE SURM”

1. VÖTMESÕNAD

1.1 “La otra muerte” võtmesõnad

Muerte

1. La otra muerte	Teine surm.
2. en la hora de su muerte	oma surmatunnil
3. me escribió la muerte de Damián	milles ta teatas mulle Damiáni surmast
4. en la hora de su muerte suplicó	oma surmahetkel palus ta
5. quien la había pedido ya estaba muerto	teda palunud ja vahepeal surnud mehele
6. cambió la imagen de la muerte	muutis surma varjusurmaks
7. en la hora de su muerte	tema surmatunnil
8. recordó su impetuosa muerte	lõpuks mäletas tema kangelassurma.
9. La muerte lo llevó a los veinte años	Surm röövis ta kahekümnendal eluaastal

Morir

10. había muerto noches pasadas	kopsuveretungi tagajärjel surnud
11. veterinario francés que murió la víspera de la acción	üks prantslasest loomaarst, kes sai otse lahingu eelõhtul surma
12. Pedro Damián murió como querría morir cualquier hombre	Pedro Damián suri nii, nagu iga mees tahaks surra
13. Estaba muerto y la última carga de Masoller	Ta oli surnud ja Masolleri viimane otsustav ratsarünnak rullus temast üle
14. Quise interrogar al puestero Diego Abarco, que lo vio morir; éste había fallecido antes del invierno	Tahtsin küsitleda kohalikku elanikku Diego Abaroad, kes oli Damiáni langemist pealt näinud, too aga oli ise talve hakul surnud
15. el cobarde que murió en Entre Ríos hacia 1946	üks oli argpüks, kes suri Entre Ríose provintsis 1946
16. el valiente, que murió en Masoller en 1904.	teine – vapper kangelane, kes langes Masolleri all 1904. aastal
17. “murió”, y su tenue imagen se perdió	kui ta “ suri ”, siis kadus ka ähmane kujutus temast
18. Pedro Damián murió en la derrota de Masoller	suri Pedro Damián 1946. aastal Masolleri lahingu mõllus
19. Pedro Damián murió en Entre Ríos	suri Pedro Damián 1946. aastal Entre Ríoses, teises
20. éste murió	suri too mees sellepärast

Memoria

21. de quien yo guardaría alguna memoria	keda ma peaksin veel mäletama
22. tan pobre es mi memoria visual	minus nägemismälu on niivõrd vilets

23. El gaucho Martín Fierro, pensé, es menos memorable, que Lord Jim o que Razumov	Gautšo Martin Fierro ei ole sugugi nii meeldejääv kui Lord Jim või Razumov
24. Quise traer a la memoria los rasgos de Damián	Püüdsin Damiáni nägu meelde tuletada
25. los curiosos vaivenes de la memoria del coronel Tabares	kolonel Tabarese kummalised mäluhälbed
26. porque tenía demasiadas memorias de don Pedro Damián	et tal oli Pedro Damiánist liiga palju mälestusi

Recordar

27. quise recordarlo	tahtsin teda meelde tuletada
28. sólo recordé una fotografía	et suutsin meenutada vaid üht fotot,
29. recordó con desorden y con amor	meenutas vassides ning suure armastusega

1.2. Universaalsed võtmesõnad

30. de hombres dormidos y terrosos tejiendo laberintos de marchas	uniste ja tolmuste meeste risti-rästi marssimisest
31. Durante cuarenta años la aguardó con oscura esperanza	Tervelt nelikümmend aastat ootas ta seda varjatud lootuses
32. En la Suma Teológica se niega que Dios pueda hacer que lo pasado no haya sido, pero nada se dice de la intrincada concatenación de causas y efectos, que es tan vasta y tan íntima que acaso no cabría anular un solo hecho remoto, por insignificante que fuera, sin invalidar el presente	“Summa theologiae” ütleb, et Jumal ei saa muuta minevikku olematuks, aga seal pole midagi öeldud põhjuste ja tagajärgede keerulise seose kohta, mis on nii tohutu ja nii salapärane, et võimatu on ühtainsatki minevikufakti kaotada, olgu ta nii tühine kui tahes, ilma et see olevikku ei tühistaks
33. es anular sus consecuencias, que tienden a ser infinitas	kõik tema järelmõjud, mille arv läheneb lõpmatusele
34. versa sobre la irrevocabilidad del pasado	mis käsitleb mineviku pöördumatust.

Imagen

35. el olvido que anula en tan poco tiempo la imagen y hasta el nombre	et ta võis nii kiiresti unustada mehe näo ja isegi nime
36. pero sí las imágenes del pasado, cambió la imagen de la muerte en la de un desfallecimiento	küll aga meie kujutlusi minevikust, muutis surma varjusurmaks
37. su tenue imagen se perdió	siis kadus ka ähmane kujutlus temast

Sombra

38. la sombra del entrerriano volvió a su tierra	ja nii pöörduski entrerrioslase vari kodumaale tagasi
--	---

39. debemos recordar su condición de sombra	peame arvestama tema kui varjukuju olukorda
40. somos las sombras de un sueño	et me oleme varjukujud kellegi unenäost

Conjetura

41. Paso ahora a las conjeturas. La más fácil, pero también la menos satisfactoria, postula dos Damianes	Edasi pidin siirduma oletuste valda. Kõige lihtsam, samas aga ka kõige ebarahuldavam, oli hüpotees kahest Damiánist
42. No acepto, no quiero aceptar, una conjetura más simple	Ma ei lepi, ei tahagi leppida veel lihtsama oletusega
43. Más curiosa es la conjetura sobrenatural	Hoopis huvitavam on üleloomulik seletus
44. Esa conjetura es errónea, pero hubiera debido sugerirme la verdadera (la que hoy creo la verdadera)	Selline oletus on vale, kuid see oleks pidanud sisendama minusse tõelise mälupildi (selle, mida ma täna pean tõeliseks)

Sueño

45. el sueño de un matrero	mõrtsuka unistusena
46. somos las sombras de un sueño	me oleme varjukujud kellegi unenäost.
47. la de haber yo soñado al primero	nagu oleksin ma alguses vaid und näinud

1.3. Võtmemomendid

48. El hombre, arrasado por la fiebre, había revivido en su delirio la sangrienta jornada de Masoller	Kõrges palavikus soniv mees olevat taas läbi elanud Masolleri verise lahingupäeva
49. no me sorprendió que los reviviera, en la hora de su muerte	mind ei üllatanud, et oma surmatunnil elas ta selle uuesti läbi
50. En la agonía revivió su batalla	Agoonias taaselustus lahing
51. cambió la imagen de la muerte en la de un desfallecimiento	muutis surma varjusurmaks

2. EITUS

2.1. Eitust sisaldavad sõnad

2.1.1. Eesliitega in- (im-, i-) eitust või ilmaolekut tähistavad sõnad

52. con fingida o veraz incomodidad	kas siis tõelise või teeseldud piinlikkusega
53. la conciencia (tal vez incontrovertible)	veendumus (võib-olla vankumatu)
54. hacía innecesario a Emerson.	on ka ilma Emersonita piisavalt tüütu
55. más simple y más inaudita	mis on ühtaegu lihtsam ja senikuulmatum
56. por insignificante que fuera	olgu ta nii tühine kui tahes
57. sin invalidar el presente.	ilma et see olevikku ei tühistaks
58. que tienden a ser infinitas	mille arv läheneb lõpmatusele
59. aquélla no fue inmediata	ei toimunud mitte kohe
60. produjo las incoherencias que he referido	ja tekitaski noid segadusi, millest ma äsja rääkisin
61. también el inocente Virgilio	uskus ka ilmsüütu Vergilius

anular

62. el olvido que anula en tan poco tiempo la imagen	et ta võis nii kiiresti unustada mehe näo
63. acaso no cabría anular un solo hecho remoto	et võimatu on ühtainsatki minevikufakti kaotada
64. es anular sus consecuencias	see tähendab kaotada kõik tema järelmõjud

2.1.2. Des-eesliitega sõnad, mis tähistavad eitust või vastandust tavatähendusele

65. en aquel desamparo	ajasin ma seal temaga juttu
66. recordó con desorden y con amor	meenutas vassides ning suure armastusega
67. y que se desvió	kuid läks ringi
68. la versión de Tabares lo destrozaba	Tabarese käsitus oli selle hävitanud
69. más singular que el desdichado Poe	hoopis omapärasem kui õnnetu Poe
70. cambió la imagen de la muerte en la de un desfallecimiento	muutis surma varjusurmaks
71. la descubrí en el tratado De Omnipotentia	avastasin selle Pier Damiáni traktaadist "De Omnipotentia"

2.2. Eitav konstruktsioon. Litootes

72. de una guerra civil que me pareció menos la colisión de dos ejércitos que el sueño de un matrero	kodusõjast, mis mulle näis pigem mõrtsuka unistuseks kui kahe sõjaväe kokkupõrkenä
73. Yo hubiera preferido que los hechos no ocurrieran así	Mulle oleks meeldinud, kui sündmused oleksid teisiti kujunenud
74. la literatura española era tan tediosa que hacía innecesario a Emerson	hispaaniakeelne kirjandus on ka ilma Emersonita piisavalt tüütu
75. acaso no cabría anular un solo hecho remoto, por insignificante que fuera, sin invalidar el presente	et võimatu on ühtainsatki minevikufakti kaotada, olgu ta nii tühine kui tahes, ilma et see olevikku ei tühistaks
76. No menos corroborativo es el caso	Niisama kindlalt räägib meie kasuks
77. acaso no hay mayores felicidades	ja suuremat õnne võib-olla polegi olemas

3. TÜÜPILISED KONSTRUKTSIOONID

3.1. Kahe- ja kolmeliikmelised konstruktsioonid

78. la noticia me pareció previsible y hasta convencional	teade tundus mulle üsnagi ootuspärane ja peaaegu loomulik
79. tan animoso y tan ignorante como ellos	kes olid niisama vahvad ja rumalad nagu temagi
80. El sonido y la furia de Masoller	Masolleri lahingumõll ja võitlusraev
81. La fiebre y la agonía del entrerriano	Entre Ríose mehe palavik ja surm
82. recordó con desorden y con amor	meenutas vassides ning suure armastusega
83. hombres dormidos y terrosos	uniste ja tolmuste meeste
84. con fingida o veraz incomodidad	tõelise või teeseldud piinlikkusega
85. la reserva y la obstinada soledad	sõnaahtrus ja kangekaelne üksildus
86. más complejo y más interesante	hoopis keerulisem ja huvitavam
87. poeta más complejo, más diestro y sin duda más singular que el desdichado Poe	poeedist endast, kes oli väga keeruline natuur, väga andekas ja kahtlemata hoopis omapärasem kui õnnetu Poe
88. más simple y más inaudita	ühtaegu lihtsam ja senikuulmatum
89. tan vasta y tan íntima	mis on nii tohutu ja nii salapärane
90. una triste guerra ignorada y en una batalla casera	mingi armetu ja tundmatu kodusõja lahingus

3.2. Kõnekujundid. Metonüümia

91. El argentino que flaqueó ante las balas	üks argentiinlane, kes kuulide ees põnnama lõi
92. El sonido y la furia de Masoller agotaban su historia	Masolleri lahingumõll ja võitlusraev oli kogu tema lugu
93. había seguido las banderas de Aparicio Saravia.	oli üheksateistkümne- või kahekümneaastasena läinud Aparicio Saravia lippude all sõtta.

3.3. Kordused, osalised kordused, parallelismid

3.3.1. Lausesisesed kordused

94. fue adonde fueron los amigos	lahkus Pedro Damián sealt koos sõpradega
95. tan animoso y tan ignorante como ellos.	kes olid niisama vahvad ja rumalad nagu temagi
96. yo conversé con él una tarde (yo traté de conversar con él una tarde)	ühel õhtul 1942. aasta paiku ajasin ma seal temaga juttu (või püüdsin ühel õhtul temaga juttu ajada)
97. Supe que no vería más a Damián y quise recordarlo; tan pobre es mi memoria visual que sólo recordé una fotografía que Gannon le tomó	Teades, et ma Damiáni enam ei näe, tahtsin teda meelde tuletada; minu nägemismälu on niivõrd vilets, et suutsin meenutada vaid üht fotot, mille Gannon oli temast teinud
98. recordó con desorden y con amor	meenutas vassides ning suure armastusega
99. cada hombre sintió que cinco mil hombres se habían coaligado para matarlo	kui iga mees tunneb, et viis tuhat teist meest on kokku tulnud just teda tapma
100. un hombre acosado por un acto de cobardía es más complejo y más interesante que un hombre meramente animoso	et arguses süüdistatud inimene on hoopis keerulisem ja huvitavam kui lihtsalt julge mees
101. Sí, pero Damián, como gaucho, tenía obligación de ser Martín Fierro— sobre todo, ante gauchos orientales	Ja ikkagi, Damián kui gautšo oli kohustatud olema Martin Fierro – ja seda eriti Uruguay gautšode silma all
102. En lo que Tabares dijo y no dijo	Kõiges, mida Tabares ütles või ütlemata jättis
103. poeta más complejo, más diestro y sin duda más singular que el desdichado Poe	poeedist endast, kes oli väga keeruline natuur, väga andekas ja kahtlemata hoopis omapärasem kui õnnetu Poe
104. Pedro Damián murió como quería morir cualquier hombre	Pedro Damián suri nii, nagu iga mees tahaks surra
105. el cobarde que murió en Entre Ríos hacia 1946, el valiente, que murió en Masoller en 1904	üks oli argpüks, kes suri Entre Riose provintsis 1946. aastal; teine – vapper kangelane, kes langes Masolleri all 1904. aastal
106. No acepto, no quiero aceptar	Ma ei lepi, ei tahagi leppida

107. Dios, que no puede cambiar el pasado, pero sí las imágenes del pasado, cambió la imagen de la muerte	Jumal kes ei saa muuta minevikku, küll aga meie kujutlusi minevikust, muutis surma varjusurmaks
108. como el agua en el agua	nii nagu vesi kaob vette
109. la verdadera (la que hoy creo la verdadera)	tõelise mälu pildi (selle, mida ma täna pean tõeliseks)
110. más simple y más inaudita	lihtsam ja senikuulmatum
111. contra Aristóteles y contra Fredegario de Tours	vastu Aristotelesele ja Fredegariusele Tours'ist
112. no alzó la mano a ningún hombre, no marcó a nadie, no buscó fama de valiente	ei tõstnud enam kellegi vastu kätt, ei häbimärganud kedagi, ei ajanud taga vapra mehe kuulsust
113. Modificar el pasado no es modificar un solo hecho	Mineviku muutmine ei tähenda ühe fakti muutmist
114. tan vasta y tan íntima	mis on nii tohutu ja nii salapärane
115. luego, lo olvidó totalmente; luego, recordó su impetuosa muerte	siis unustas ta mehe täiesti, lõpuks mäletas tema kangelassurma
116. Sospecho que Pedro Damián (si existió) no se llamó Pedro Damián	Kahtlustan Pedro Damiáni (kui ta üldse eksisteeris), et tema nimi ei olnud Pedro Damián
117. en una triste guerra ignorada y en una batalla casera	mingi armetu ja tundmatu kodusõja lahingus

Tõlketekstis: kordust pole → 6; sünonüümid → 3; mittetäielik kordus, teine struktuur → 4

3.3.2. Lauseülesed kordused

118. una fotografía que Gannon le tomó [...] Gannon me mandó esa fotografía	vaid üht fotot, mille Gannon oli temast teinud. [...] Gannon saatis mulle selle foto
119. Absurdamente, la versión de Tabares me avergonzó. [...] la versión de Tabares lo destrozaba	Tobe lugu, aga mul hakkas Tabarese versiooni pärast häbi. [...] Tabarese käsitus oli selle hävitanud
120. una bala lo acertó en pleno pecho. [...] una bala lo acertó en pleno pecho	ja kuul tabas teda rinda. [...] kuul tabas teda otse rinda
121. y la sombra del enterriero volvió a su tierra. Volvió, pero debemos recordar su condición de sombra	ja nii pöörduski enterrioslase vari kodumaale tagasi. Seejuures peame arvestama tema kui varjukuju olukorda
122. si el destino me trae otra batalla, yo sabré merecerla. [...] el destino al fin se la traje [...] La traje en forma de delirio	kui saatus peaks mulle andma veel ühe lahingu, siis suudan ma seda väärida. [...] ja lõpuks saatus andiski talle selle tema surmatunnil [...] Andis deliiriumi kujul
123. Sospecho que en mi relato hay falsos recuerdos. Sospecho que Pedro Damián (si existió)	Kardan, et minu jutustuses on valesid mälestusi. Kahtlustan Pedro Damiáni
124. en la hora de su muerte... [...] en la hora de su muerte [...] en la hora de su muerte	oma surmatunnil [...] oma surmahetkel [...] tema surmatunnil

tõlketekstis: sünonüümid → 2; mittetäielik kordus → 2; kordust pole → 1

3.4. Nominalisatsioon

125. Gannon me escribió de Gualeguaychú, anunciando el envío de una versión	teatas Gannon Gualeguaychüst, et saadab mulle
126. La revolución de 1904 lo tomó en una estancia	1904. aasta revolutsiooni puhkedes töötas ta
127. El sonido y la furia de Masoller agotaban su historia	Masolleri lahingumõll ja võitlusraev oli kogu tema lugu
128. tan pobre es mi memoria visual	minus nägemismälu on niivõrd vilets
129. El hecho nada tiene de singular	Selles pole midagi imelikku
130. Me daría miedo encontrarla	Ma kardan seda leida
131. La fiebre y la agonía del entrerriano me sugirieron un relato fantástico sobre la derrota de Masoller	Entre Ríose mehe palavik ja surm inspireerisid mind alustama fantastilist juttu lüüasaamisest Masolleri all
132. de pronto lo arrastró esa patriada	ja siis äkki sattus tapatalgute keerisesse
133. Absurdamente, la versión de Tabares me avergonzó	Tobe lugu, aga mul hakkas Tabarese versiooni pärast häbi
134. la versión de Tabares lo destrozaba	Tabarese käsitus oli selle hävitanud
135. Súbitamente comprendí la reserva y la obstinada soledad de Damián; no las había dictado la modestia, sino el bochorno	Äkki sai mulle selgeks Damiáni sõnaahtrus ja kangekaelne üksildus; see polnud tingitud mitte tagasihoidlikkusest, vaid häbist
136. En el invierno, la falta de una o dos circunstancias para mi relato fantástico (que torpemente se obstinaba en no dar con su forma) hizo que yo volviera a la casa del coronel Tabares	Kuna minu fantastilises loos (mis ei tahtnud kuidagi ilmet võtta) ikka veel paar üksikasja puudu jäi, siis pidin talvel veel kord kolonel Tabarese pool ara käima
137. pero algo me hizo preguntar qué gritaba el gurí	miski sundis mind küsima, mida poiss oli karjunud
138. En Buenos Aires, el estupor que me produjo su olvido se repitió	Buenos Aireses ootas mind tema unustamisest põhjustatud hämminguga sarnane uus ehmatus
139. la literatura española era tan tediosa que hacía innecesario a Emerson	hispaaniakeelne kirjandus on ka ilma Emersonita piisavalt tüütu
140. La más fácil, pero también la menos satisfactoria, postula	Kõige lihtsam, samas aga ka kõige ebarahuldavam, oli hüpotees kahest Damiánist
141. Su defecto reside en no explicar lo realmente enigmático	Viga on selles, et kõige mõistatuslikum jääb seletamata
142. el olvido que anula en tan poco tiempo la imagen y hasta el nombre del que volvió	see, et ta võis nii kiiresti unustada mehe näo ja isegi nime
143. Esa conjetura es errónea, pero hubiera debido sugerirme la verdadera	Selline oletus on vale, kuid see oleks pidanud sisendama minusse tõelise mälu pildi
144. a cuyo estudio me llevaron dos versos del canto XXI del Paradiso, que plantean precisamente un problema de identidad	mida uurima mind juhatasid "Paradiso" XXI laulu kaks värsirida, kus on püstitatud just nimelt identsuse probleem
145. pero nada se dice de la intrincada	aga seal pole midagi öeldud põhjuste ja

concatenación de causas y efectos, que es tan vasta y tan íntima	tagajärgede keerulise seose kohta, mis on nii tohutu ja nii salapärane
146. Ésta es la que vivimos ahora, pero la supresión de aquélla no fue inmediata y produjo las incoherencias que he referido.	Viimane on see, milles me praegu elame, kuid teise kaotamine ei toimunud mitte kohe ja tekitaski noid segadusi, millest ma asja rääkisin
147. No menos corroborativo es el caso del puestero Abarca	Niisama kindlalt räägib meie kasuks kohaliku elaniku Abaroa juhtum
148. pero algunas circunstancias mitigan ese privilegio temible	kuid mõningad asjaolud pehmedavad minu hirmuäratavat eesõigust
149. La muerte lo llevó a los veinte años	Surm röövis ta kahekümnendal eluaastal

4. MODAALSUS

4.1. Sulud, kahtlused, täpsustused

150. Un par de años hará (he perdido la carta)	Paar aastat tagasi (olen kirja kaotanud)
151. acaso la primera española	küllap vist esimese hispaaniakeelse tõlke
152. la noticia me pareció previsible y hasta convencional	teade tundus mulle üsnagi ootuspärane ja peaaegu loomulik
153. a los diecinueve o veinte años,	üheksateistkümnene- või kahekümneaastasena
154. una estancia de Río Negro o de Paysandú	kuskil Río Negro või Paysandú kandi
155. a una o dos leguas del Ñancay	ühe või kahe leegua kaugusel Nancayst
156. Que yo sepa, no volvió a dejar su provincia	Niipalju kui ma tean, ei lahkunud ta enam oma provintsist
157. yo conversé con él una tarde (yo traté de conversar con él una tarde)	ühel õhtul 1942. aasta paiku ajasin ma seal temaga juttu (või püüdsin ühel õhtul temaga juttu ajada)
158. que me pareció menos la colisión de dos ejércitos	mis mulle näis pigem mõrtsuka unistusena kui kähe sõjaväe kokkupõrkena
159. temí que detrás de sus palabras casi no quedaran recuerdos	ja ma hakkasin kartma, et tema sõnade taha pole jäänud mingeid mälestusi
160. con fingida o veraz incomodidad	kas siis tõelise või teeseldud piinlikkusega
161. Absurdamente, la versión de Tabares me avergonzó	Tobe lugu, aga mul hakkas Tabarese versiooni pärast häbi
162. El gaucho Martín Fierro, pensé, es menos memorable, que Lord Jim o que Razumov	Gautšo Martin Fierro ei ole sugugi nii meeldejääv kui Lord Jim või Razumov
163. Sí, pero Damián, como gaucho, tenía obligación de ser Martín Fierro— sobre todo, ante gauchos orientales	Ja ikkagi, Damián kui gautšo oli kohustatud olema Martin Fierro— ja seda eriti Uruguay gautšode silma all

164. la conciencia (tal vez incontrovertible)	veendumus (võib-olla vankumatu)
165. Recuerdo que esa noche nos despedimos con exagerada efusión	Mäletan, et tol õhtul oli meie jumalagajätt ülevoolavalt tundeküllane
166. la falta de una o dos circunstancias para mi relato fantástico	Kuna minu fantastilises loos (mis ei tahtnud kuidagi ilmet võtta) ikka veel paar üksikasja puudu jäi
167. para mi relato fantástico (que torpemente se obstinaba en no dar con su forma)	Kuna minu fantastilises loos (mis ei tahtnud kuidagi ilmet võtta) ikka veel paar üksikasja puudu jäi
168. Se habló, previsiblemente, de Masoller.	Võis juba arvata, et jutt tuleb Masolleri lahingust.
169. Lo interrumpí con acritud. –Ya sé –le dije–. El argentino que flaqueó ante las balas	Katkestasin teda ja ütlesin teravalt: “Ma juba tean, üks argentiinlane, kes kuulide ees põnnama löi”
170. Hablaba, a no dudar, de otro Damián	Polnud kahtlust, et ta rääkis kellestki teisest Damiánist
171. Con un principio de terror advertí	Õudusest haaratuna märkasin
172. y sin duda más singular	kahtlemata hoopis omapärasem
173. La más fácil, pero también la menos satisfactoria, postula dos Damianes	Kõige lihtsam, samas aga ka kõige ebarahuldavam, oli hüpotees kahest Damiánist
174. (No acepto, no quiero aceptar, una conjetura más simple: la de haber yo soñado al primero)	(Ma ei lepi, ei tahagi leppida veel lihtsama oletusega, nagu oleksin ma alguses vaid und näinud)
175. Pedro Damián, decía Ulrike, pereció en la batalla, y en la hora de su muerte suplicó a Dios que lo hiciera volver a Entre Ríos	Ta ütles, et Pedro Damián langes küll lahingus, kuid oma surmahetkel palus ta Jumalat, et see ta Entre Ríosesse tagasi viiks
176. la verdadera (la que hoy creo la verdadera)	tõelise mälupildi (selle, mida ma täna pean tõeliseks)
177. De un modo casi mágico	Mingil peaaegu maagilisel viisil
178. Fue preparando, sin duda sin saberlo, el milagro	Ta valmistas, ise muidugi seda aimamata, imet ette
179. que acaso no cabría anular	võimatu on ühtainsatki minevikufakti kaotada
180. Dicho sea con otras palabras	Teisisõnu
181. En la primera (digamos),	Esimeses neist (ütleme nii)
182. éste murió, lo entiendo	Nagu mina aru saan, suri too mees
183. una suerte de escándalo de la razón	mõistuslikkuse omalaadset ning skandaalset krahhi
184. Por lo pronto, no estoy seguro de haber escrito	Esiteks pole ma kindel, et olen alati tõtt kirjutanud
185. Sospecho que en mi relato	Kardan, et minu jutustuses
186. Sospecho que Pedro Damián (si existió)	Kahtlustan Pedro Damiáni (kui ta üldse eksisteeris)
187. para creer algún día que su historia me fue sugerida por los argumentos de Pier Damiani	et ühel päeval kirjutada jutt, mille mulle on inspireerinud Pier Damiáni väited

188. Algo parecido acontece	Midagi sellist juhtus ka luuletusega,
189. Hacia 1951 creeré haber fabricado un cuento fantástico y habré historiado un hecho real	1951. aastal hakkas arvama, et olen maha saanud fantastilise jutuga ning jäädvustanud reaalse ajaloolise fakti
190. también el inocente Virgilio, hará dos mil años, creyó anunciar el nacimiento de un hombre	uskus ka ilmsüütu Vergilius kaks tuhat aastat tagasi, et kuulutab inimlapse sündi, ennustas aga Jumala tulekut
191. acaso no hay mayores felicidades	suuremat õnne võib-olla polegi olemas

Üldlaiend või kiil lause algul:originaal→ 3 (komaga erald.) ;tõlge→4 (2 komaga, 2 ilma). Lause sees komade vahel:originaal→ 7; tõlge → 0

4.2. Üldavaldused

192. Algunos hechos más debo registrar	Peaa ära märkima veel mõningad asjaolud
193. Paso ahora a las conjeturas	Edasi pidin siirduma oletuste valda
194. La adivino así	Arvan, et asi on nii
195. Algo parecido acontece con el poema	Midagi sellist juhtus ka luuletusega

5. SÜNTAKS

5.1. Teemastamine

5.1.1. Määrus (rõhumäärsõna) aluse ja öeldise või öeldise ja sihitise vahel

196. porque don Pedro, a los diecinueve o veinte años, había seguido las banderas de Aparicio Saravia	sest don Pedro oli üheksateistkümnep- või kahekümneaastasena läinud Aparicio Saravia lippude all sõtta
197. recordó con desorden y con amor los tiempos que fueron	meenutas vassides ning suure armastusega möödunud aegu
198. la guerra servía, como la mujer, para que se probaran los hombres	sõda on nagu naine, kõlbab ainult meestele proovikiviks
199. yo había fabricado, sin proponérmelo, una suerte de ídolo	olin endale tahtmatult loonud omamoodi ebajumala
200. Sí, pero Damián, como gaucho, tenía obligación de ser Martín Fierro	Ja ikkagi, Damián kui gautšo oli kohustatud olema Martin Fierro
201. Uruguay es más elemental que nuestro país y, por ende, más bravo	Uruguay on primitiivsem kui meie maa, ja sellepärast vapram
202. dijo, al fin, Amaro	lausus lõpuks Amaro
203. Encontré, una tarde, a Patricio Gannon	Ma kohtasin Mitchelli inglise raamatupoe keldris Emersoni teostekogu üheteistkümnep kauni kõite juures Patricio Gannonit
204. y que enterraron esa noche sus hombres	ja et veel samal ööl olid sõdurid matnud tema põrmu künka jalamile

205. que anula en tan poco tiempo la imagen y hasta el nombre	et ta võis nii kiiresti unustada mehe näo ja isegi nime
206. En el quinto capítulo de aquel tratado, Pier Damiani sostiene, contra Aristóteles y contra Fredegario de Tours, que Dios puede efectuar	Oma traktaadi viiendas peatükis vaidleb Pier Damiáni vastu Aristotelesele ja Fredegariusele Tours'ist ning väidab, que Dios puede efectuar
207. el destino al fin se la trajo	lõpuks saatus andiski talle selle
208. Fue preparando, sin duda sin saberlo, el milagro	Ta valmistas, ise muidugi seda aimamata, imet ette
209. también el inocente Virgilio, hará dos mil años, creyó anunciar el nacimiento de un hombre	uskus ka ilmsüütu Vergilius kaks tuhat aastat tagasi, et kuulutab inimlapse sündi, ennustas aga Jumala tulekut

määrus asub mujal kui lause algul või lõpus (s. o. kas aluse ja öeldise, öeldise ja sihitise või öeldise ja aluse vahel) ja on komadega eraldatud või mitte. Komaga eraldatud: originaal→10, komata: originaal→ 4

Tõlkes: komaga eraldatud →1; määrus mujal kui lause algul või lõpus → 8 (neist 2 abiverbi ja verbi vahel); konstruktsioon muutunud →1; määrus kadunud →1;määrus lause algul või lõpus→3

5.1.2. Määruse teemastamine

210. Un par de años hará (he perdido la carta), Gannon me escribó	Paar aastat tagasi (olen kirja kaotanud) teatas Gannon
211. repatriado en 1905, retomó con humilde tenacidad las tareas de campo	jõudnud 1905. aastal tagasi kodukanti, jätkas ta alandliku visadusega põllutööd
212. en aquel desamparo, yo conversé con él una tarde (yo traté de conversar con él una tarde), hacia 1942	ühel õhtul 1942. aasta paiku ajasin ma seal temaga juttu (või püüdsin ühel õhtul temaga juttu ajada)
213. Desde un sillón de hamaca, en un patio, recordó con desorden y con amor los tiempos que fueron	Ta istus patios kiiktoolis ja meenutas vassides ning suure armastusega möödunud aegu
214. muchas veces había referido esas mismas cosas	ta on samu asju juba mitu korda rääkinud
215. temí que detrás de sus palabras casi no quedaran recuerdos	ma hakkasin kartma, et tema sõnade taha pole jäänud mingeid mälestusi
216. En un respiro conseguí intercalar el nombre de Damián	Ühel hingetõmbehetkel õnnestus mul Damiáni nimi jutusse poetada
217. Con otra voz dijo que la guerra servía	Hoopis teise tooniga ütles ta
218. Antes de entrar en batalla, nadie sabía quién es	enne lahingut ei tea keegi, kes ta õieti on
219. En algún tiroteo con los zumacos se portó como un hombre	Paaris paugutamises zumaco'dega olevat ta end üleval pidanud nagu mees ikka
220. después flaqueó en Masoller	oli siis Masolleri all põnnama lõõnud
221. de pronto lo arrastró esa patriada	siis äkki sattus tapatalgute keerisesse
222. Con el viejo Damián, entrevistado una tarde, hace muchos años, yo había fabricado	Vanast Damiánist, keda ma paljude aastate eest olin ühel õhtul kohanud, olin endale tahtmatult loonud omamoodi ebajumala

223. Súbitamente comprendí la reserva y la obstinada soledad de Damián	Äkki sai mulle selgeks Damiáni sõnaahtrus ja kangekaelne üksildus
224. En vano me repetí	Asjatult kordasin endamisi
225. En lo que Tabares dijo y no dijo percibí el agreste sabor	Kõiges, mida Tabares ütles või ütlemata jättis, oli tunda
226. esa noche nos despedimos con exagerada efusión	tol õhtul oli meie jumalagajätt ülevoolavalt tundeküllane
227. En el invierno, la falta de una o dos circunstancias para mi relato fantástico	Kuna minu fantastilises loos (mis ei tahtnud kuidagi ilmet võtta) ikka veel paar üksikasja puudu jäi, siis pidin talvel veel kord kolonel Tabarese pool ära käima
228. después agregó con lentitud	jätkas siis aeglaselt
229. Entre ellos, un veterinario francés	Nende seas üks prantslasest loomaarst
230. En la cumbre de la cuchilla se había hecho fuerte la infantería colorada	Koloraadode jalavägi oli kindlustanud end künka harjal
231. Al fin, el coronel murmuró	Viimaks kolonel pomises
232. En Buenos Aires, el estupor que me produjo su olvido se repitió	Buenos Aireses ootas mind tema unustamisest põhjustatud hämminguga sarnane uus ehmatus
233. Ante los once deleitables volúmenes de las obras de Emerson, en el sótano de la librería inglesa de Mitchell, encontré, una tarde, a Patricio Gannon	Ma kohtasin Mitchelli inglise raamatupoe keldris Emersoni teostekogu üheteistkümneme kauni kõite juures Patricio Gannonit
234. Con un principio de terror advertí	Õudusest haaratuna märkasin
235. En abril tuve carta del coronel Dionisio Tabares	Aprillis sain kolonel Dionisio Tabareselt kirja
236. En julio pasé por Gualaguaychú	Juulis olin Gauleguaychús
237. meses después, hojeando unos álbumes, comprobé	mitu kuud hiljem fotoalbumeid sirvides jõudsin selgusele
238. en la hora de su muerte suplicó a Dios	oma surmahetkel palus ta Jumalat
239. que a la vez es más simple y más inaudita	mis on ühtaegu lihtsam ja senikuulmatum
240. De un modo casi mágico la descubrí en el tratado De Omnipotentia, de Pier Damiani, a cuyo estudio me llevaron dos versos del canto XXI del Paradiso	Mingil peaaegu maagilisel viisil avastasin selle Pier Damiáni traktaadist “De Omnipotentia”, mida uurima mind juhatasid “Paradiso” XXI laulu kaks värsirida
241. En el quinto capítulo de aquel tratado, Pier Damiani sostiene	Oma traktaadi viiendas peatükis vaidleb Pier Damiáni
242. pero en los campos del Nancay se hizo duro	kuid võitles Nancay põldudel mehiselt metsa
243. Durante cuarenta años la aguardó con oscura esperanza	Tervelt nelikümmend aastat ootas ta seda varjatud lootuses
244. En la agonía revivió su batalla	Agoonias taaselustus lahing
245. Así, en 1946, por obra de una larga pasión, Pedro Damián murió en la derrota de Masoller	Niiis, pärast pikka kirglikku ihalemist suri Pedro Damián 1946. aastal Masolleri lahingu mõllus

246. En la Suma Teológica se niega	“Summa theologiae” ütleb,
247. En la primera (digamos), Pedro Damián murió en Entre Ríos, en 1946; en la segunda, en Masoller, en 1904	Esimeses neist (ütlemeni nii) suri Pedro Damián 1946. aastal Entre Ríoses, teises – Masolleri all 1904. aastal
248. En el coronel Dionisio Tabares se cumplieron las diversas etapas	Kolonel Dionisio Tabareses on esindatud kõik etapid
249. al principio recordó que Damián obró como un cobarde; luego, lo olvidó totalmente; luego, recordó su impetuosa muerte	alguses mäletas ta, et Damián käitus nagu argpüks, siis unustas ta mehe täiesti, lõpuks mäletas tema kangelassurma
250. Hacia 1951 creeré haber fabricado	1951. aastal hakkas arvama

Määrus(fraas) lause algul, koma(de)ga eraldatud: originaal→24; tõlge→1; komadeta: originaal→27; tõlge→36. Lisaks tõlketekstis teisel positsitsioonil→11; komaga eraldatud järgnevast kõrvallausest →2; teine konstruktsioon→1

5.1.3. Tegusõna paiknemine nimisõna (aluse) ees ja/või lause algul

251. no me sorprendió que los reviviera	mind ei üllatanud, et oma surmatunnil elas ta selle uuesti läbi
252. Me daría miedo encontrarla	Ma kardan seda leida
253. Un tapcito que le decían Daymán los muchachos	Pisike guaranii, keda poisid veel Daymániks hüüdsid
254. empezó el cañoneo	ja alanud suurtükitali
255. y que de pronto lo arrastró esa patriada	ja siis äkki sattus tapatalgute keerisesse
256. no las había dictado la modestia, sino el bochorno.	see polnud tingitud mitte tagasihoidlikkusest, vaid häbist.
257. y se nos incorporó alguna gente	a et meiega ühinesid veel mõned mehed
258. como quería morir cualquier hombre	nagu iga mees tahaks surra
259. En la cumbre de la cuchilla se había hecho fuerte la infantería colorada	Koloraadode jalavägi oli kindlustanud end künka harjal
260. el estupor que me produjo su olvido	tema unustamisest põhjustatud hämminguga sarnane uus ehmatuse
261. y que enterraron esa noche sus hombres	et veel samal ööl olid sõdurid matnud tema põrmu künka jalamile
262. a cuyo estudio me llevaron dos versos del canto XXI del Paradiso	mida uurima mind juhatasid “Paradiso” XXI laulu kaks värsirida
263. En el coronel Dionisio Tabares se cumplieron las diversas etapas	Kolonel Dionisio Tabareses on esindatud kõik etapid

Õeldis enne alust: originaal→ 13; tõlge→5. Tõlketekstis alus enne õeldist→6 (neist ühel juhul alus abiverbi ja verbi vahel); erinev konstruktsioon→2

5.1.4. Tematiseeritud öeldistäide

264. tan pobre es mi memoria visual	minus nägemismälu on niivõrd vilets,
265. Más curiosa es la conjetura sobrenatural	Hoopis huvitavam on üleloomulik seletus
266. No menos corroborativo es el caso del puestero Abarca	Niisama kindlalt räägib meie kasuks kohaliku elaniku Abaroa juhtum

Öeldistäide enne verbi: originaal→3; tõlge→1. Tõlketekstis öeldistäide pärast verbi→1; erinev konstruktsioon→1

5.1.5. Sihitise teemastamine (välja arvatud isikuline asesõna)

267. Los últimos treinta años los pasó	Oma viimased kolmkümmend aastat veetis ta
268. al hombre lo vi a principios de 1942, una vez, y a la efigie, muchísimas	et olin meest viimati näinud 1942. aasta algul ainult ühel korral, tema pilti aga korduvalt
269. Algunos hechos más debo registrar	Peaaegu märkima veel mõningad asjaolud
270. todo lo amó y lo poseyó	kõik, mida ta armastas, oli tal olemas

Sihitis esimesel positsioonil: originaal→4; tõlge→1. Tõlketekstis verbi järel→2; teine konstruktsioon→1

6. SIDUSUSMEHHANISMID

6.1. Selgitav-täpsustav asündeton

271. Un par de años hará (he perdido la carta), Gannon me escribió de Gualeguaychú, anunciando el envío de una versión, acaso la primera española, del poema The Past, de Ralph Waldo Emerson, y agregando en una posdata que don Pedro Damián, de quien yo guardaría alguna memoria, había muerto noches pasadas, de una congestión pulmonar	Paar aastat tagasi (olen kirja kaotanud) teatas Gannon Gualeguaychüst, et saadab mulle Ralph Waldo Emersoni luuletuse, "The Past" küllap vist esimese hispaaniakeelse tõlke, ning lisas postskriptumis, et don Pedro Damián, keda ma peaksin veel mäletama, on hiljuti õise kopsuveretungi tagajärjel surnud
272. El hombre, arrasado por la fiebre, había revivido en su delirio la sangrienta jornada de Masoller; la noticia me pareció previsible y hasta convencional, porque don Pedro, a los diecinueve o veinte años, había seguido las banderas de Aparicio Saravia	Kõrges palavikus soniv mees olevat taas läbi elanud Masolleri verise lahingupäeva; teade tundus mulle üsnagi ootuspärane ja peaaegu loomulik, sest don Pedro oli üheksateistkümnepäevase või kahekümneaastasena läinud Aparicio Saravia lippude all sõtta.
273. La revolución de 1904 lo tomó en una estancia de Río Negro o de Paysandú,	1904. aasta revolutsiooni puhkedes töötas ta kuskil Rio Negro või Paysandú kandi

donde trabajaba de peón; Pedro Damián era entrerriano, de Gualeguay, pero fue adonde fueron los amigos, tan animoso y tan ignorante como ellos	estansias peonina. Pärit Entre Ríose provintsist Gualeguayst, lahkus Pedro Damián sealt koos sõpradega, kes olid niisama vahvad ja rumalad nagu temagi
274. Combatió en algún entrevero y en la batalla última; repatriado en 1905, retomó con humilde tenacidad las tareas de campo	Ta lõi kaasa mitmesugustes kokkupõrgetes ja ka otsustavas lahingus; jõudnud 1905. aastal tagasi kodukanti, jätkas ta alandliku visadusega põllutööd
275. Los últimos treinta años los pasó en un puesto muy solo, a una o dos leguas del Ñancay; en aquel desamparo, yo conversé con él una tarde (yo traté de conversar con él una tarde), hacia 1942	Oma viimased kolmkümmend aastat veetis ta väga üksildases talus ühe või kahe leegua kaugusel Nancayst; ühel õhtul 1942. aasta paiku ajasin ma seal temaga juttu (või püüdsin ühel õhtul temaga juttu ajada)
276. Era hombre taciturno, de pocas luces	Ta oli vaikne väheste teadmistega mees
277. El sonido y la furia de Masoller agotaban su historia; no me sorprendió que los reviviera, en la hora de su muerte	Masolleri lahingumõll ja võitlusraev oli kogu tema lugu; mind ei üllatanud, et oma surmatunnil elas ta selle uuesti läbi
278. Supe que no vería más a Damián y quise recordarlo; tan pobre es mi memoria visual que sólo recordé una fotografía que Gannon le tomó	Teades, et ma Damiáni enam ei näe, tahtsin teda meelde tuletada; minu nägemismälu on niivõrd vilets, et suutsin meenutada vaid üht fotot, mille Gannon oli temast teinud
279. El hecho nada tiene de singular, si consideramos que al hombre lo vi a principios de 1942, una vez, y a la efigie, muchísimas	Selles pole midagi imelikku, kui arvestada, et olin meest viimati näinud 1942. aasta algul ainult ühel korral, tema pilti aga korduvalt
280. Gannon me mandó esa fotografía; la he perdido y ya no la busco	Gannon saatis mulle selle foto; olen ta kaotanud ega hakka enam otsima
281. El segundo episodio se produjo en Montevideo, meses después	Teine episood toimus Montevideos mitu kuud hiljem
282. La fiebre y la agonía del entrerriano me sugirieron un relato fantástico sobre la derrota de Masoller; Emir Rodríguez Monegal, a quien referí el argumento, me dio unas líneas para el coronel Dionisio Tabares, que había hecho esa campaña	Entre Ríose mehe palavik ja surm inspireerisid mind alustama fantastilist juttu lüüasaamisest Masolleri all; Emir Rodríguez Monegal, kellele ma oma kavatsusest rääkisin, andis mulle paarirealise soovituskirja kolonel Dionisio Tabaresele, kes oli selle sõjakäigu kaasa teinud
283. Habló de municiones que no llegaron y de caballadas rendidas, de hombres dormidos y terrosos tejiendo laberintos de marchas, de Saravia, que pudo haber entrado en Montevideo y que se desvió, “porque el gaucho le teme a la ciudad”, de hombres degollados hasta la nuca, de una guerra civil que me pareció menos la colisión de dos ejércitos que el sueño de un matrero	Rääkis laskemoonast, mis kohale ei jõudnud, ja äraetud hobustest, uniste ja tolmuste meeste risti-rästi marssimisest, Saraviast, kes oleks võinud Montevideosse tungida, kuid läks ringi, “sest gautšo kardab linna”, meestest, kel pea õlgadeni maha löödud, kodusõjast, mis mulle näis pigem mõrtsuka unistusena kui kahe sõjaväe kokkupõrkena

284. Habló de Illescas, de Tupambaé, de Masoller	Ta rääkis lahinguist Illescases, Tupambaes Masolleris
285. Inició una ruidosa carcajada y la cortó de golpe, con fingida o veraz incomodidad	Ta pahvatas valjult naerma ja jäi kas siis tõelise või teeseldud piinlikkusega järsku vai
286. Con el viejo Damián, entrevistado una tarde, hace muchos años, yo había fabricado, sin proponérmelo, una suerte de ídolo; la versión de Tabares lo destrozaba	Vanast Damiánist, keda ma paljude aastate eest olin ühel õhtul kohanud, olin endale tahtmatult loonud omamoodi ebajumala; Tabarese käsitus oli selle hävitanud
287. Súbitamente comprendí la reserva y la obstinada soledad de Damián; no las había dictado la modestia, sino el bochorno	Äkki sai mulle selgeks Damiáni sõnaahtsus ja kangekaelne üksildus; see polnud tingitud mitte tagasihoidlikkusest, vaid häbist
288. Amaro refirió unas anécdotas y después agregó con lentitud, como quien está pensando en voz alta	Amaro jutustas mõned anekdoodid ja jätkas siis aeglaselt, otsekui oleks valjult mõtelnud
289. Entre ellos, un veterinario francés que murió la víspera de la acción, y un mozo esquilador, de Entre Ríos, un tal Pedro Damián	Nende seas üks prantslasest loomaarst, kes sai otse lahingu eelõhtul surma, ja lambapügaja Entre Ríosest, keegi Pedro Damián
290. Me detuve; los dos me miraban perplejos	Jäin vai, mõlemad vahtisid mind arusaamatuses
291. En la cumbre de la cuchilla se había hecho fuerte la infantería colorada; los nuestros la cargaron, a lanza; Damián iba en la punta, gritando, y una bala lo acertó en pleno pecho	Koloraadode jalavägi oli kindlustanud end künka harjal, meie omad ründasid piikidega; Damián tormas karjudes kõige ees ja kuul tabas teda rinda.
292. No como si peleara en Masoller, sino en Cagancha o India Muerta, hará un siglo	“Ma nagu polekski Masolleri all võidelnud, vaid hoopis Caganchas või India Muertas, ja sedagi sada aastat tagasi”
293. Se lo dije, en vano.	Ütlesin talle, kuid sellest polnud mingit kasu
294. En abril tuve carta del coronel Dionisio Tabares; éste ya no estaba ofuscado y ahora se acordaba muy bien del enterreriano que hizo punta en la carga de Masoller y que enterraron esa noche sus hombres, al pie de la cuchilla	Aprillis sain kolonel Dionisio Tabareselt kirja; talle oli midagi meelde tulnud ja ta ei eitanud, et Entre Ríose mees oli olnud Masolleri ratsa-rünnaku esimestes ridades ja et veel samal õöl olid sõdurid matnud tema põrmu künka jalamile
295. En julio pasé por Gualeguaychú; no di con el rancho de Damián, de quien ya nadie se acordaba	Juulis olin Gauleguaychús, kuid Damiáni rantšos ei käinud; keegi teda enam ei mäletanud
296. Quise interrogar al puestero Diego Abarco, que lo vio morir; éste había fallecido antes del invierno	Tahtsin küsitleda kohalikku elanikku Diego Abaroad, kes oli Damiáni langemist pealt näinud, too aga oli ise talve hakul surnud

297. Quise traer a la memoria los rasgos de Damían; meses después, hojeando unos álbumes, comprobé que el rostro sombrío que yo había conseguido evocar era el del célebre tenor Tamberlick, en el papel de Ótelo	Püüdsin Damiáni nägu meelde tuletada; mitu kuud hiljem fotoalbumeid sirvides jõudsin selgusele, et tume nägu, mida oliin tema omaks pidanud, kujutas kuulsat tenorit Tamberlicki Othello osas
298. La más fácil, pero también la menos satisfactoria, postula dos Damianes: el cobarde que murió en Entre Ríos hacia 1946, el valiente, que murió en Masoller en 1904	Kõige lihtsam, samas aga ka kõige ebarahuldavam, oli hüpotees kahest Damiánist: üks oli argpüks, kes suri Entre Ríose provintsis 1946. aastal; teine – vapper kangelane, kes langes Masolleri all 1904. aastal
299. Su defecto reside en no explicar lo realmente enigmático: los curiosos vaivenes de la memoria del coronel Tabares, el olvido que anula en tan poco tiempo la imagen y hasta el nombre del que volvió	Viga on selles, et kõige mõistatuslikum jääb seletamata: kolonel Tabarese kummalised mäluhäälbed, see, et ta võis nii kiiresti unustada mehe näo ja isegi nime
300. Vivió en la soledad, sin una mujer, sin amigos; todo lo amó y lo poseyó, pero desde lejos, como del otro lado de un cristal; “murió”, y su tenue imagen se perdió, como el agua en el agua	Ta elas üksinduses, ilma naiseta ja sõpradeta; kõik, mida ta armastas, oli tal olemas, kuid kaugel, otsekui klaasi taga; kui ta “suri”, siis kadus ka ähmane kujutlus temast, nii nagu vesi kaob vette
301. Volvió a Entre Ríos; no alzó la mano a ningún hombre, no marcó a nadie, no buscó fama de valiente, pero en los campos del Ñancay se hizo duro, lidiando con el monte y la hacienda chúcará	Ta pöördus tagasi Entre Ríose provintsi, ei tõstnud enam kellegi vastu kätt, ei häbimärganud kedagi, ei ajanud taga vapra mehe kuulsust, kuid võitles Nancay põldudel mehiselt metsa ja metsikute hobusekarjadega
302. Durante cuarenta años la aguardó con oscura esperanza, y el destino al fin se la trajo, en la hora de su muerte	Tervelt nelikümmend aastat ootas ta seda varjatud lootuses, ja lõpuks saatus andiski talle selle tema surmatunnil
303. que es tan vasta y tan íntima que acaso no cabría anular un solo hecho remoto, por insignificante que fuera, sin invalidar el presente	mis on nii tohutu ja nii salapärane, et võimatu on ühtainsatki minevikufakti kaotada, olgu ta nii tühine kui tahes, ilma et see olevikku ei tühistaks
304. Modificar el pasado no es modificar un solo hecho; es anular sus consecuencias, que tienden a ser infinitas	Mineviku muutmine ei tähenda ühe fakti muutmist, see tähendab kaotada kõik tema järelmõjud, mille arv läheneb lõpmatussele
305. Dicho sea con otras palabras; es crear dos historias universales	Teisisõnu: see tähendaks luua kaks maailma ajalugu
306. En la primera (digamos), Pedro Damían murió en Entre Ríos, en 1946; en la segunda, en Masoller, en 1904	Esimeses neist (ütleme nii) suri Pedro Damián 1946. aastal Entre Ríoses, teises - Masolleri all 1904. aastal
307. En el coronel Dionisio Tabares se cumplieron las diversas etapas: al principio recordó que Damían obró como un cobarde; luego, lo olvidó totalmente; luego, recordó su impetuosa muerte	Kolonel Dionisio Tabareses on esindatud kõik etapid: alguses mäletas ta, et Damián käitus nagu argpüks, siis unustas ta mehe täiesti, lõpuks mäletas tema kangelassurma

308. No menos corroborativo es el caso del puestero Abarca; éste murió, lo entiendo, porque tenía demasiadas memorias de don Pedro Damián	Niisama kindlalt räägib meie kasuks kohaliku elaniku Abaroa juhtum: nagu mina aru saan, suri too mees sellepärast, et tal oli Pedro Damiánist liiga palju mälestusi
309. He adivinado y registrado un proceso no accesible a los hombres, una suerte de escándalo de la razón; pero algunas circunstancias mitigan ese privilegio temible	Aimasin ära ja panin tähele protsessi, mis on inimestele ligipääsmatu, mõistuslikkuse omalaadset ning skandaalset krahhi, kuid mõningad asjaolud pehmedavad minu hirmuäratavat eesõigust
310. Hacia 1951 creeré haber fabricado un cuento fantástico y habré historiado un hecho real; también el inocente Virgilio, hará dos mil años, creyó anunciar el nacimiento de un hombre y vaticinaba el de Dios	1951. aastal hakkas arvama, et olen maha saanud fantastilise jutuga ning jäädvustanud reaalse ajaloolise fakti; uskus ka ilmsüütu Vergilius kaks tuhat aastat tagasi, et kuulutab inimlapse sündi, ennustas aga Jumala tulekut

Rinnastatud osalused: originaal→68 (26 semikoolonit; 13 sidesõna; 4 koma; 1 koolon); tõlge→ 54 (15 semikoolonit; 14 sidesõna; 10 koma; 3 koolonit)

Kõrvallause: originaal→30; tõlge→40

Lauselühendi kasutamine: originaal→13 (6 gerundiivi; 3 partitsiipi; 4 infinitiivi); tõlge→ 4 (3 gerundiivi; 1 partitsiip)

Lausest eraldatud määrus: originaal→42 (40 komaga; 2 sidesõnaga); tõlge→9 (6 komaga; 3 sidesõnaga; 1 sidesõna ja komaga)

Lausest komaga eraldatud täiend:originaal→13; tõlge→4

Komaga eraldatud sihtis: originaal→3; tõlge→0

Kokku kõrvallauseid tekstis originaal→95; tõlge→109

6.2. Loetelud

311. Habló de municiones que no llegaron y de caballadas rendidas, de hombres dormidos y terrosos tejiendo laberintos de marchas, de Saravia, que pudo haber entrado en Montevideo y que se desvió, “porque el gaucho le teme a la ciudad”, de hombres degollados hasta la nuca, de una guerra civil que me pareció menos la colisión de dos ejércitos que el sueño de un matrero	Rääkis laskemoonast, mis kohale ei jõudnud, ja äraetud hobustest, uniste ja tolmuste meeste risti-rästi marssimisest, Saraviast, kes oleks võinud Montevideosse tungida, kuid läks ringi, “sest gautšo kardab linna”, meestest, kel pea õlgadeni maha lõõdud, kodusõjast, mis mulle näis pigem mõrtsuka unistusena kui kahe sõjaväe kokkupõrkena
312. Habló de Illescas, de Tupambaé, de Masoller	Ta rääkis lahinguist Illescases, Tupambaes Masolleris

6.3. Ühendav polüsündeton

313. En algún tiroteo con los zumacos se portó como un hombre, pero otra cosa fue cuando los ejércitos se enfrentaron y empezó el cañoneo y cada hombre sintió que cinco mil hombres se habían coaligado para matarlo	Paaris paugutamises zumaco'dega. olevat ta end üleval pidanud nagu mees ikka, aga hoopis teine lugu olnud siis, kui kaks sõjaväge seisnud vastamisi ja alanud suurtükitali, siis, kui iga mees tunneb, et viis tuhat teist meest on kokku tulnud just teda tapma
314. Damián iba en la punta, gritando, y una bala lo acertó en pleno pecho. Se paró en los estribos, concluyó el grito y rodó por tierra y quedó entre las patas de los caballos. Estaba muerto y la última carga de Masoller le pasó por encima. Tan valiente y no había cumplido veinte años.	Damián tormas karjudes kõige ees ja kuul tabas teda rinda. Ta ajas end jalustes püsti, hüüe suri huulil, ta varises sadulast ja jäi hobuste kapjade alla. Ta oli surnud ja Masolleri viimane otsustav ratsarünnak rullus temast üle. Ta polnud veel kahtekümmendki täis, aga juba nii vapper
315. Dios vaciló un segundo antes de otorgar esa gracia, y quien la había pedido ya estaba muerto, y algunos hombres lo habían visto caer	Jumal kõhkles silmapilgu, enne kui laskis teda palunud ja vahepeal surnud mehele oma armu osaks saada, sest mõned inimesed olid tema hukkumist pealt näinud
316. En la agonía revivió su batalla, y se condujo como un hombre y encabezó la carga final y una bala lo acertó en pleno pecho	Agoonias taaselustus lahing, ta käitus seal nagu mees, tormas kõige ees viimsele rünnakule ja kuul tabas teda otse rinda
317. pero consiguió lo que anhelaba su corazón, y tardó mucho en conseguirlo, y acaso no hay mayores felicidades	kuid siis juhtus see, mida ta kõigest südamest ihaldas, mille poole nii kaua püüdlas, ja suuremat õnne võib-olla polegi olemas

Ühendav sidesõna “y” (‘ja’): originaal→14; tõlge→ 7

7. KULTUURIELEMENDID

318. don Pedro Damián	don Pedro Damián,
319. en una estancia de Río Negro	Paysandú kandi estanssias
320. un puesto muy solo	väga üksildases talu
321. a una o dos leguas del Ñancay	kahe leegua kaugusel Nancayst
322. en un patio	Ta istus patios
323. porque el gaucho le teme a la ciudad	sest gautšo kardab linna
324. Un tapecito que le decían Daymán los muchachos	Pisike guaranii
325. en las pulperías	kes oli käinud mööda kõrtse
326. En algún tiroteo con los zumacos	Paaris paugutamises zumaco'dega.
327. Pobre gurí	Vaene vennike
328. de pronto lo arrastró esa patriada	ja siis äkki sattus tapatalgute keerisesse

329. El gaucho Martín Fierro	Gautšo Martin Fierro
330. Damián, como gaucho	Damián kui gautšo
331. ante gauchos orientales	a seda eriti Uruguay gautšode silma all
332. de lo que se llamaba artiguismo	oli tunda maalähedase artigismi hõngu
333. En la cumbre de la cuchilla	künka harjal
334. la infantería colorada	Koloraadode jalavägi
335. qué gritaba el gurí	mida poisid oli karjunud
336. del entrerriano	Entre Ríose mees
337. al pie de la cuchilla	künka jalamile
338. no di con el rancho de Damián	kuid Damiáni rantšos ei käinud
339. Quise interrogar al puestero Diego Abarco	Tahtsin küsitleda kohalikku elanikku Diego Abaroad
340. don Pedro Damián	don Pedro Damiáni
341. el caso del puestero Abarco	kohaliku elaniku Abaroa juhtum

8. TÕLKETEKSTIST VÄLJA TOODUD ELEMENDID

8.1. Argikeelsed ja/või hinnangulised sõnad. Rõhumäärsõnad ja üldlaiendid

342. don Pedro Damián, keda ma peaksin veel mäletama	de quien yo guardaría alguna memoria
343. Kõrges palavikus soniv mees	El hombre, arrasado por la fiebre
344. olevat taas läbi elanud	había revivido en su delirio
345. teade tundus mulle üsnagi ootuspärane ja peaaegu loomulik	la noticia me pareció previsible y hasta convencional
346. töötas ta kuskil Río Negro või Paysandú kandi estanssias	en una estancia de Río Negro o de Paysandú
347. kes olid niisama vahvad ja rumalad nagu temagi	tan animoso y tan ignorante como ellos
348. Ta lõi kaasa mitmesugustes kokkupõrgetes	Combatió en algún entrevero
349. ja ka otsustavas lahingus	y en la batalla última
350. jõudnud 1905. aastal tagasi kodukanti	repatriado en 1905
351. ühel õhtul 1942. aasta paiku ajasin ma seal temaga juttu (või püüdsin ühel õhtul temaga juttu ajada)	en aquel desamparo, yo conversé con él una tarde (yo traté de conversar con él una tarde), hacia 1942
352. minu nägemismälu on niivõrd vilets	tan pobre es mi memoria visual
353. et olin meest viimati näinud 1942. aasta	al hombre lo vi a principios de 1942, una vez
354. Entre Ríose mehe palavik ja surm	La fiebre y la agonía del entrerriano
355. fantastilist juttu lüüasaamisest Masolleri all	un relato fantástico sobre la derrota de Masoller
356. meenutas vassides ning suure armastusega	recordó con desorden y con amor

357. ja äraetud hobustest	de caballadas rendidas
358. uniste ja tolmuste meeste risti-rästi marssimisest	tejiendo laberintos de marchas
359. mis mulle näis pigem mõrtsuka unistusena	el sueño de un matrero.
360. Ta tegi seda nii ilusate lausetega	Lo hizo con períodos tan cabales
361. et ta on samu asju juba mitu korda rääkinud	muchas veces había referido esas mismas cosas
362. Pisike guaranii, keda poisid veel Daymániks hüüdsid	Un tapecito que le decían Daymán los muchachos
363. Hoopis teise tooniga ütles ta	Con otra voz dijo
364. ja jäi kas siis tõelise või teeseldud piinlikkusega järsku vait	y la cortó de golpe, con fingida o veraz incomodidad
365. kõlbab ainult meestele proovikiviks	la guerra servía, como la mujer, para que se probaran los hombres
366. kes ta õieti on	nadie sabía quién es
367. Mõni võib pidada ennast argpüksiks	Alguien podía pensarse cobarde
368. nagu olevat juhtunud tolle vaese Damiániga	como le ocurrió a ese pobre Damián,
369. kes oli käinud mööda kõrtse oma valge valuutaga eputamas	que se anduvo floreando en las pulperías con su divisa blanca
370. oli siis Masolleri all põnnama löönud	después flaqueó en Masoller
371. Paaris paugutamises zumaco' dega.	En algún tiroteo con los zumacos
372. olevat ta end üleval pidanud nagu mees ikka	se portó como un hombre
373. aga hoopis teine lugu olnud siis	pero otra cosa fue cuando
374. on kokku tulnud just teda tapma	cinco mil hombres se habían coaligado para matarlo
375. Vaene vennike	Pobre gurí
376. Tobe lugu	Absurdamente
377. on hoopis keerulisem ja huvitavam kui lihtsalt julge mees	más complejo y más interesante que un hombre meramente animoso
378. Martin Fierro ei ole sugugi nii meeldejääv	El gaucho Martín Fierro, pensé, es menos memorable
379. Ja ikkagi	Sí, pero
380. ikka veel paar üksikasja puudu jäi	la falta de una o dos circunstancias para mi relato fantástico
381. Võis juba arvata, et jutt tuleb Masolleri lahingust	Se habló, previsiblemente, de Masoller
382. Amaro jutustas mõned anekdoodid	Amaro refirió unas anécdotas
383. meiega ühinesid veel mõned mehed	se nos incorporó alguna gente
384. kes sai otse lahingu eelõhtul surma	que murió la víspera de la acción
385. kes kuulide ees põnnama löi	El argentino que flaqueó ante las balas
386. Ta polnud veel kahtekümmendki täis	no había cumplido veinte años
387. aga juba nii vapper	Tan valiente
388. nii nagu rünnakul ikka	que es lo que se grita en las cargas
389. aga ta hüüdis ka	pero también gritó

390. Ma nagu polekski Masolleri all võidelnud	No como si peleara en Masoller
391. ja sedagi sada aastat tagasi	hará un siglo
392. esimest korda kuulen räägitavat mingisugusest Damiánist	es la primera vez que oigo hablar de un Damián
393. Nii ei õnnestunudki meil	No pudimos lograr que lo recordara
394. ei ole mõelnudki seda tõlkida	Dijo que no pensaba traducirlo
395. hispaaniakeelne kirjandus on ka ilma Emersonita piisavalt tüütu	la literatura española era tan tediosa que hacía innecesario a Emerson
396. kuid sellest polnud mingit kasu	Se lo dije, en vano
397. Pean ära märkima veel mõningad asjaolud	Algunos hechos más debo registrar.
398. ja et veel samal ööl olid sõdurid matnud tema põrmu	y que enterraron esa noche sus hombres, al pie de la cuchilla
399. keegi teda enam ei mäletanud	de quien ya nadie se acordaba
400. too aga oli ise talve hakul surnud	éste había fallecido antes del invierno
401. Kõige lihtsam, samas aga ka kõige ebarahuldavam	La más fácil, pero también la menos satisfactoria
402. ei tahagi leppida veel lihtsama oletusega	no quiero aceptar, una conjetura más simple
403. Hoopis huvitavam on üleloomulik seletus	Más curiosa es la conjetura sobrenatural
404. küll aga meie kujutlusi minevikust	pero sí las imágenes del pasado
405. ja nii pöörduski enterriioslase vari kodumaale tagasi	y la sombra del enterriano volvió a su tierra
406. siis kadus ka ähmane kujutus temast	“murió”, y su tenue imagen se perdió
407. Mingil peaaegu maagilisel viisil	De un modo casi mágico
408. Lugesin noid vanu teoloogilisi dispuute	Leí esas viejas discusiones teológicas
409. Arvan, et asi on nii	La adivino así
410. ise muidugi seda aimamata	sin duda sin saberlo
411. kui saatus peaks mulle andma veel ühe lahingu	si el destino me trae otra batalla
412. Tervelt nelikümmend aastat	Durante cuarenta años
413. ent juba vanad kreeklased teadsid	pero ya los griegos sabían
414. Niisiis, pärast pikka kirglikku ihalemist	Así, en 1946, por obra de una larga pasión,
415. mis on nii tohutu ja nii salapärane	que es tan vasta y tan íntima
416. võimatu on ühtainsatki minevikufakti kaotada	no cabría anular un solo hecho remoto
417. olgu ta nii tühine kui tahes	por insignificante que fuera
418. ja tekitaski noid segadusi	produjo las incoherencias que he referido
419. Niisama kindlalt räägib meie kasuks	No menos corroborativo es el caso
420. kuid mõningad asjaolud pehmedavad	algunas circunstancias mitigan ese privilegio
421. (kui ta üldse eksisteeris)	(si existió)

422. Midagi sellist juhtus ka luuletusega	Algo parecido acontece con el poema
423. et olen maha saanud fantastilise jutuga	crearé haber fabricado un cuento fantástico
424. uskus ka ilmsüütu Vergilius	también el inocente Virgilio, hará dos mil años, creyó
425. et kuulutab inimlapse sündi, ennustas aga Jumala tulekut	creyó anunciar el nacimiento de un hombre y vaticinaba el de Dios
426. Vaene Damián!	¡Pobre Damián!
427. mingi armetu ja tundmatu kodusõja lahingus	en una triste guerra ignorada y en una batalla casera

(Rõhu)määrsõnade suhteliselt rohke kasutamine ilma otsese vasteta lähtetekstis: 'veel' →5; 'ka' →4; 'hoopis' →4; 'ikka' →2; 'juba' →4; 1 kord → 'kuskil', 'viimati', 'ainult, õieti, sugugi nii, niivõrd, ikkagi, ikka veel, otse, samas, nii, tervelt, niisiis, üldse, just, kas siis'; Asesõnad: 'ise' →2; 'mingi', 'mingisugune' →4 (3 korral umbmäärase artikli asemel); 'mõningad' →2 ('algunos'); 'noid' →2; kaudne kõneviis →3; tingiv kõneviis →2

8.2. Võõr- ja laensõnad

428. lisas postskriptumis	y agregando en una posdata
429. 1904. aasta revolutsiooni puhkedes	La revolución de 1904 lo tomó
430. Rio Negro või Paysandú kandi estanssias peonina	en una estancia de Río Negro o de Paysandú, donde trabajaba de peón
431. Pärit Entre Ríose provintsist Gualeguayst	Pedro Damián era entrerriano, de Gualeguay
432. ei lahkunud ta enam oma provintsist	no volvió a dejar su provincia.
433. ühe või kahe leegua kaugusel Nancayst	a una o dos leguas del Nancay
434. suutsin meenutada vaid üht fotot	sólo recordé una fotografía
435. Gannon saatis mulle selle foto	Gannon me mandó esa fotografía
436. Teine episood toimus Monteideos	El segundo episodio se produjo
437. inspireerisid mind alustama fantastilist juttu	me sugirieron un relato fantástico
438. kolonel Dionisio Tabaresele	para el coronel Dionisio Tabares
439. Ta istus patios kiiktoolis	Desde un sillón de hamaca, en un patio
440. sest gautšo kardab linna	porque el gaucho le teme a la ciudad
441. kordas kolonel	dijo el coronel
442. Pisike guaranii	Un tapecito
443. oma valge valuutaga eputamas	anduvo floreando en las pulperías con su divisa blanca
444. Paaris paugutamises zumaco' dega	En algún tiroteo con los zumacos
445. mul hakkas Tabarese versiooni pärast häbi	la versión de Tabares me avergonzó
446. Gautšo Martin Fierro	El gaucho Martín Fierro
447. Damián kui gautšo	Damián, como gaucho
448. Uruguay gautšode silma all	ante gauchos orientales

449. oli tunda maalähedase artigismi hõngu	el agreste sabor de lo que se llamaba artiguismo
450. Uruguay on primitiivsem kui meie maa	el Uruguay es más elemental que nuestro país
451. Kuna minu fantastilises loos	para mi relato fantástico
452. kolonel Tabarese pool	la casa del coronel Tabares
453. doktor Juan Francisco Amaroga	el doctor Juan Francisco Amaro
454. kes oli samuti Saravia revolutsiooni ajal võidelnud	había militado en la revolución de Saravia
455. Amaro jutustas mõned anekdoodid	Amaro refirió unas anécdotas
456. Koloraadode jalavägi	la infantería colorada
457. vastas kolonel	dijo el coronel
458. Viimaks kolonel pomises	el coronel murmuró
459. kolonelile Damiáni meelde tuletada	No pudimos lograr que lo recordara
460. väga keeruline natuur	poeta más complejo
461. kuid Damiáni rantšos ei käinud	no di con el rancho de Damián
462. fotoalbumeid sirvides	hojeando unos álbumes
463. kuulsat tenorit Tamberlicki Othello osas	el del célebre tenor Tamberlick, en el papel de Ótelo
464. hüpotees kahest Damiánist	postula dos Damianes
465. kolonel Tabarese kummalised mäluhälbed	de la memoria del coronel Tabares
466. peaaegu maagilisel viisil	De un modo casi mágico
467. Pier Damiáni traktaadist “De Omnipotentia”	en el tratado De Omnipotentia, de Pier Damiani
468. identsuse probleem	un problema de identidad
469. Oma traktaadi viiendas peatükis	En el quinto capítulo de aquel tratado
470. Lugesin noid vanu teoloogilisi dispuute	Leí esas viejas discusiones teológicas
471. hakkasin mõistma don Pedro Damiáni traagilist lugu	la trágica historia de don Pedro Damián.
472. Andis deliiriumi kujul	La trajo en forma de delirio
473. Agoonias taaselustus lahing	En la agonía revivió su batalla
474. võimatu on ühtainsatki minevikufakti kaotada	no cabría anular un solo hecho remoto
475. ei tähenda ühe fakti muutmist	no es modificar un solo hecho
476. on esindatud kõik etapid	se cumplieron las diversas etapas
477. panin tähele protsessi	He adivinado y registrado un proceso
478. mõistuslikkuse omalaadset ning skandaalset krahhi	una suerte de escándalo de la razón
479. kui ta üldse eksisteeris	(si existió)
480. mille mulle on inspireerinud Pier Damiáni väited	su historia me fue sugerida por los argumentos de Pier Damiani.
481. et olen maha saanud fantastilise jutuga	creeré haber fabricado un cuento fantástico
482. ning jäädvustanud reaalse ajaloolise fakti	habré historiado un hecho real

SUMMARY

The aim of the present study was, in a broader sense, to investigate the difference between the textual worlds of the original tales by Borges and their translations into Estonian (by Ott Ojamaa). The more concrete objective was to analyse Borges' most important stylistic devices and their translation into Estonian, to observe the translated text from the point of view of the preservation of the foreign, the otherness, that is, in what way the reader of the translation can perceive the signs of Borges' style. For that purpose, the stylistic devices of the original were classified and compared with the corresponding elements of the translation. Some of the characteristic features of the translated texts were observed as well. The analysed tales were the so-called auto-fictions, "Tlön, Uqbar, Orbis Tertius", "Funes el memorioso"/"Kõikemäletav Funes" and "La otra muerte"/"Teine surm". All these stories feature a narrator called Borges who is simultaneously writing a fantastic tale and narrating to the reader the events that have happened and are happening during this narration. In addition to the act of narrating, the central theme of the story is the discovery of a strange, fantastic circumstance by the narrator and the search of a possible explanation to it. One of the reasons for selecting the texts was their publication as translations subsequently in three different compendiums during fifteen years, which also allows of a diachronic study of the texts in order to register possible changes in the translator's conception of Borges' texts.

The translation of auto-fictions is exceptional for several reasons. Firstly, it is concerned with the creation of a certain self-myth of Borges, although, according to narratological theories, Borges, the narrator, Borges, the character, and Borges, the author, the writer are not the same: we are dealing with a fictional device. However, reading these stories, the reader supposedly creates for himself an idea or myth about Borges, the writer, the real person. Thus, the narrator may seem to have more authority, the more so considering that Borges uses real names for a large number of characters and places. At the same time, we observed that the texts with a first-person narrator are texts with a weaker narrator authority; the first-person narrator must constantly prove his authority in constructing the fictional world. In the case of Borges' auto-fictions, this verification is related to the narrator's disinclination to construct a genuine fictional world, thus the reader is left with permanent doubt about the narrator's affirmations.

In the work, opinions were observed, according to which, in translation, contrary to the widespread belief, the narratological structure of the text is not retained, but translator also comes into the picture to form part of the reading process and the translator's voice is always, more or less, heard, although there is a tendency to ignore or forget about it. Narratology does not distinguish between the original text and the translated one because of the illusion about the translation as a transparent text that coincides with the original and where only

one “voice”, the same as in the original, is speaking. In the case of first-person narratives this circumstance is especially remarkable, because it is the narrator who is communicating with the reader and offering him information. In what way and to what extent the narrator does it and how he presents him/herself to the reader through it, depends, in case of the translation, to a remarkable extent also on the translator. We may even say that the voices of the narrator and the translator interlock indistinguishably in the translated text. Thus, the translator of Borges’ auto-fictions participates directly in the creation of the self-myth of Borges and, as the fictional world here is built up with subtle, interwoven devices and its balance can be destabilised; the style and the attitude of the narrator towards the narration also determines the essence of the fictional world. In other words: how something is said becomes part of what is said and the role of the translator must not be underestimated.

In a brief survey of fantastic fiction we observed that in this genre it is important to sustain constant doubt, to waver between the real and the unreal. Every detail, word or action may be important here, referring to something beyond, more significant, and the polysemy may open up only in the course of a (repeated) reading process. If, from a semantic aspect, we may speak about misinterpretations and overinterpretations, in the case of style, which is related to the structure of the fictional world, there exists a risk of not noticing or not paying attention to the opaque style on the part of the translator. The more obscure is the style, the greater the danger of misinterpretation and in order to avoid this, the translator chooses concretisation. In that case we are dealing with double translation where the opaque style, which in the original text required the reader’s active participation, has been translated into another language as a transparent one. The disappearance of the style or its replacement may, being consistent, bring along changes in the structure of the fictional world.

The components of a translated text always differ from those of the original and also from the elements of the other translations of the same text and in that case we are dealing with shifts on different levels of the text. These shifts are not merely a material for exposing the translator’s mistakes but also indicate different interpretation possibilities of the text, the contribution of every reader or translator to the text. If the changes are inevitable, i.e., depend on the differences between the two linguistic systems, they tell the investigator about how different languages offer different ways of seeing the world. Proceeding from the standpoint that every translation is a new interpretation by a different translator, we must take into account that, to some extent, we are actually reading the translator’s text, listening to the translator’s “voice” and that voice need not be that of a neutral intermediary as it is frequently supposed. A translator has great liberty to interpret the text and along this liberty comes the responsibility to the original and to the reader of the translation. This responsibility may also have a negative effect on the result of translator’s work. The fear of being influenced by the linguistic structure of the source language makes the translator resort to another extreme, the levelling of the stylistic

features of the source text. Translation universals are linguistic features, whose purpose is to make the target text more coherent, familiar, readable. The cause for the existence of these universals may be the idea of the domination of content or meaning over the word, i.e., the translator ascribes to the source text a meaning, which he tries to convey without padding. Another explication might be responsibility to the reader, the fear of not being accepted when using the signifying and linguistic structures characteristic of the source text, which are not always clear, simple and free of ambivalence, but which in the translation have to appear to be as such. The most common universals are the simplification on the lexical, syntactic or stylistic level, explicitation, normalisation, standardisation.

Related to translation universals are translation norms, manifested in a certain culture and in a certain period by the reader's evaluation of translations (bad translation, good translation) and by a direct or indirect pressure of the editors and publishers on the translators. A translator must in any case take the norms into consideration, although he may also disagree with them. On the other hand, it is the translator who, despite all pressure, puts his liberty at stake in every act of translating and faces the reader. The translator is not an "innocent" intermediary, but has his own literary and cultural interests and wishes his text to be accepted. Thus, all the choices made in the target texts are informative: if, for instance, the rules and practices differ in the source and target languages, their use in the target text indicates whether the translator has considered their use in the source text stylistically relevant enough to contradict the common practices in his own language. In the case of high prestige of the translator and the translation, when the latter represents the source text and its author in the target culture with full authority, the translation analysis may suggest that its cultural authority does not follow only from its uppermost semantic exactness or stylistic quality, but also from appealing to certain values of the target culture. Thus, translations are always indicative of the textual norms of a certain period.

One of the most characteristic features of the analysed texts (and perhaps of all the Borges' prose writing) is the distance and discretion in communicating with the reader, presenting his point of view and persuading the reader through subtle style devices, undetectable at first sight (the so-called invisible style, where, nevertheless, every comma is functional and every word has a fixed position). This is a certain respect for the reader, but also the fear of an erudite and shy person for an assertive expression of his thoughts and, above all, his feelings. The main devices for expressing this striving for distancing and abstraction are a constant expression of doubt by means of parentheses and specifications, explications and hesitations; nominalisation, by which the narrator avoids positioning himself as the cause or the experiencer of events and which enable him to express his feelings indirectly; implicit conjunctives (juxtaposition, use of the semicolon); the collocation of adverbials or modal adverbs, separated by commas at the beginning of the sentence or as a parenthesis

between the subject and the predicate, so that the text becomes to a certain extent fragmentary and the process of narrating immediate; the use of non-finite verb forms; the use of negation to express affirmation (litotes) in order to avoid saying things directly. All this creates an impression on the reader of a narrator who intends to keep to an aloof and intellectual style, speaking about the events which in front of his eyes change the world order known to him. Other relevant stylistic devices are the recurrence of key words, which are used both in direct and in figurative meaning, and which express the borgesian world-view; figures of speech (metonymy, oxymoron).

The linguistic-stylistic analysis enables us to make certain generalisations, among which some are clearly unambiguous and significant and some ambivalent and less obvious. The applied method, although using the devices of linguistic analysis, does not pretend to be a total analysis of the text, but observes only the elements relevant from the literary, conceptual point of view of the text. The experimental nature of the method must not be forgotten either, as well as its certain deficiencies, for example, the description of two languages with the same grammatical metalanguage or the occasional controvertible classification of comparison units. Considering the large amount of the analysed material and special cases, we present here those elements or shift types that appear in all three texts.

Borges' adjectives are at the same time both evaluative and neutral: abstract, learned adjectives that reflect the author's/narrator's general attitude towards the world represented in concrete episodes. The key words characteristic to a certain text have been repeated in the target text almost as exactly and consistently as in the source text. A more complicated case is those words, which the source text uses, for example, in a metonymic meaning – the translation tends to use them in a direct, concrete meaning. The universal key words that appear in almost all Borges' texts have not been translated by using always the same word, not even within one text, synonyms are chosen instead according to the context. Frequently, the adjectives that in the source text are used in an abstract, etymological or vague meaning are reproduced in the target text in an explicit or concretised form. The concretisation and the explicitation are inversely proportional to the apparent figurativeness and vagueness of the word.

The use of the negative form to express affirmation (litotes) has been used repeatedly in all three texts and its translation is one of the most surprising findings of the analysis: only a few of them are reproduced as such, a prevailing majority of them has been translated by using the affirmative form. This phenomenon is all the more amazing considering that from the aspect of linguistic possibility there are no impediments to the use of the negative form in Estonian, therefore this consistency must have been caused by the translator's conviction that this construction is unnecessary or unacceptable in (the Estonian) translation.

Two or three-membered constructions, consisting mostly of adjectives, have been rendered in most cases by the same form in translation, but there are

enough examples about the translator having considered the members of these constructions as synonyms and, consequently, one of them superfluous, sometimes one of the adjectival members is transformed into an adverbial, explicitation of the words or a change of the whole construction has taken place.

The most frequently used speech figures by Borges are different forms of metonymy and oxymoron. If the latter presents only a few explicative traits in translation, in the case of metonymy the same principle is applied as with the key words: the translation tends to “solve”, to clarify ambivalent situations, i.e., the translator handles these figures of speech as problematic instances in the text and not as conscious stylistic choices by the author of the source text. The same applies to hypallage: the adjective that in the source text has been moved from its logical position to a new, unexpected context, is taken back to its usual more logical position in the target text.

Repetitions and parallelisms are sometime reproduced in the target text and sometimes not, in which case the translation seems to consider the repetitions superfluous, using synonyms instead or eliminating one member of the repetition by changing the sentence structure. Repetitions may also be slightly imprecise in the target text.

If we understand by nominalisation cases where a quality, action or situation is used as a noun and appears as a subject or object of the clause, enabling the narrator to avoid direct intervention in the events, in translation, however, the narrator or another character becomes the agent. Most frequently the noun acting as a subject is transformed into an adverbial, a subordinate clause or a finite verbal form. This reduces significantly the abstraction level of the text and the distance between the narrator and the narration.

Expressions of doubts, specifications and explanations in parentheses have been reproduced fairly similarly in target texts. Only in “*Tlön, Uqbar, Orbis Tertius*” parentheses have been eliminated to a considerable extent, in other target texts greater coherence has been achieved by the addition of conjunctions. The parenthetical commentaries of the narrator have been made by an order of magnitude more assured; the concessive expressions have been reproduced in the target text as assertions.

Tense forms may also present some differences, mostly between the present used in the source texts and the past tense used in the target texts, for example in the case of the so-called general statements, typical of Borges, or the commentaries of the narrator, which communicate the narrated material in “real time”.

In all the analyzed source texts the separation of modifiers by commas from the rest of the sentence stands out. It is characteristic of the narrating style of Borges/the narrator to place the adverbials or disjuncts parenthetically between the subject and the verb. If this adverbial is located in the same position in the target text, it is not usually separated by commas, interfusing with the sentence smoothly, without interruption. More frequently, the translation shifts these parenthetic adverbials to the beginning of the sentence, to the end of it or after

the auxiliary verb. If the adverbial is situated at the beginning of the sentence in the source text, it remains there in the target text more often, but not always. If there are two or more independent adverbials at the beginning of the sentence, separated by commas, the translation tends to separate these adverbials by, for example, a verb or an auxiliary verb. The same applies to the adverbials situated at the end of the sentence.

Observation of the cohesive elements revealed the following general tendencies: if the source text frequently uses a postpositive attribute separated by the comma, in the target text it has been transformed into a subordinate clause, an apposition, or the comma is substituted by a conjunction; instead of non-finite verbal forms, that also allow of juxtaposition and the implicitness of a conjunctive, the target text often creates a subordinate relation, substituting a subordinate clause for the non-finite construction.

Substitution of a conjunction, or a colon for the frequent semicolon of the source text is rather conspicuous as well as the transformation of a semicolon-separated clause into a subordinate or independent clause. In case of the enumeration without conjunctions, the asyndeton, the translation places an expected conjunction in front of the last member of the enumeration. Very similar is the target text's performance in case of the polysyndeton: repetition of the conjunctions between all the members of the enumeration disappears and the conjunction appears only in front of the last member. In this sense, the translations under investigation correspond to the general characteristic features of translations, translation universals.

Speaking about cultural terms, it is important to note that their appearance is, in virtue of the subject matters, different in all three texts: in "Tlön, Uqbar, Orbis Tertius" there are relatively few cultural terms, while in "Funes el memorioso" and "La otra muerte" they are frequent and participate in the creation of the social context relevant in the signifying process. The target text conveys those cultural terms in various ways, but is, in general inconsistent in generating a coherent social and cultural context for the target text reader.

Proceeding from the target texts, they turned out to contain a relatively great number of words and phrases of certain evaluative and colloquial connotation, mostly in the translations of "Funes el memorioso" and "La otra muerte", but also in "Tlön, Uqbar, Orbis Tertius". The use of modal adverbs and suffixes is especially conspicuous in all three target texts. The translation also uses sporadically the reported speech which also adds a colloquial shade to the text.

Alongside this, the use of foreign and loan words, which may indicate the communicative register of the narrator, was observed. The translation uses these words quite frequently and in most cases they repeat the word of Latin or Greek origin which may belong to the conventional vocabulary of Spanish but to the learned vocabulary in the Estonian language. This "copying" causes a superfluous use of certain foreign words; reproduction of some common words as cultural terms; a constant blunder in various texts with the so-called false friends; use of words indicating a pronouncedly scientific discourse register.

Thus, the words that might ascribe to the narrator a necessary degree of learnedness appear in contrast with colloquial words and modal adverbs unconformable to this style register, making the cultural background and the intentions of the narrator controversial.

Observing the analysed target texts diachronically as translations made and published during fifteen years, we noticed no relevant changes in translation strategies. Although all three texts comprise their own characteristic features, quite similar generalisations and conclusions can be made about all of them. The proportion of misinterpretations does not decrease in time either: the fictional world of the last translation to appear, that of “*La otra muerte*” is thereby almost completely transformed. The overall tendency in translation seems to be the reduction of distance, uncertainty, vagueness, ambiguity. So we may say that, at least in comparing the source to the target text the “translator’s voice” is visible. The conveyance of relevant elements and structures is unsystematic: at times complicated structures are reproduced with high accuracy, at times, however, the very simple devices are entirely ignored. There are elements that the translation follows more or less completely (key-words, parentheses), the ones that are followed at times (repetitions, nominalisation) and those almost totally ignored (litotes, polysyndeton, parenthetical adverbials, metonymy). The speech figures and the words that recur in Borges’ texts as significant signs and whose meaning is not always clear and unambiguous are subject to explanation in translation, the phenomenon that seems to be one of the most conspicuous features of these translations. Borges’ text and especially his economic style seem to the translator like a problem needing a solution.

Barranechea (1967) described Borges’ style of “doubt and conjecture” as the avoidance of an assertive tone and (at least an apparent) imposition of his opinions and claimed that an excessive fluency of colloquial expression and verbosity were incompatible with the restraint and self-control Borges imposed on himself. Taking into account these opinions, the translations tend to move in the direction strange to Borges. Compared to juxtaposition, implicitness of logical and causal connections, clauses with fragmentary construction abundantly used in the source texts, the translation tends, by adding conjunctions and creating subordinate relations between clauses, to explicit these connections, seeking to make the text more cohesive and coherent. Paradoxically, the text does not become more coherent inherently, because the increase of coherence takes place only on the surface level. Furthermore, taking into account occasional elementary mistranslations and misinterpretations in target texts, we might say that we are dealing not only with alterations in certain constructions but with shifts that can bring about a change in the fictional world constructed upon the author’s/narrator’s style of expression.

RESUMEN

El objetivo del presente trabajo es, en un sentido amplio, investigar de qué manera se diferencian entre sí los mundos textuales de los cuentos de Borges y de sus traducciones al estonio (realizadas por Ott Ojamaa). El propósito más concreto consiste en analizar los rasgos estilísticos más importantes de la prosa borgesiana y su traducción al estonio, contemplar el texto traducido desde el punto de vista de la conservación de lo extranjero, de la otredad, es decir, de qué manera el lector de la traducción puede percibir señales del estilo de Borges. Para ello, clasificamos los rasgos estilísticos del original y los comparamos con los elementos correspondientes en la traducción. Asimismo, comparamos algunos rasgos característicos del texto meta. Los textos analizados son las autoficciones “Tlön, Uqbar, Orbis Tertius”, “Funes el memorioso”/“Kõike-mäletav Funes” y “La otra muerte”/“Teine surm”, en las que aparece el narrador llamado Borges, quien, al mismo tiempo, está escribiendo un cuento fantástico y narrando al lector los acontecimientos que han tenido o tienen lugar durante el proceso de escritura. Además del mismo acto de narración, que se convierte en parte de la ficción, el tema central es el descubrimiento de una circunstancia extraña, fantástica, por parte del narrador y la búsqueda de una posible explicación. Una de las razones para la selección de estos cuentos es también la aparición de sus traducciones en tres sucesivas compilaciones, lo que nos permite observar los textos traducidos diacrónicamente y preguntarnos si las traducciones siguen, a lo largo de quince años, la misma estrategia y actitud hacia los mundos textuales de Borges.

La traducción de autoficciones es especial por varios factores. En primer lugar, se trata de la creación de una suerte de auto-mito de Borges, aunque, según las teorías narratológicas, el Borges-narrador, el Borges-personaje y el Borges-autor no se pueden identificar: estaríamos sólo ante un recurso ficcional. Sin embargo, se puede esperar que, leyendo estos cuentos, el lector tenga, a través del narrador llamado Borges, un cierto mito o idea sobre el Borges escritor, sobre el autor real. El narrador puede parecer, gracias a ello, que tiene más autoridad, más aún si tenemos en cuenta que en los textos de Borges se encuentran frecuentemente personajes y lugares con nombres de personas y lugares reales. Al mismo tiempo, los textos con narrador en primera persona son, por sí mismos, textos con menor autoridad del narrador, pues el narrador en primera persona tiene que probar su autoridad constantemente al construir el mundo ficcional. En el caso de las autoficciones de Borges esta autenticación está relacionada con la indecisión del narrador sobre la construcción de un mundo ficcional consecuente; de este modo, el lector se queda también con la duda constante acerca de las afirmaciones del narrador.

Hemos contemplado puntos de vista según los cuales en la traducción, al contrario de lo que generalmente se cree, no se mantiene la estructura narrativa del texto de partida, sino que el traductor se introduce entre los participantes del

proceso de escritura y lectura, y su voz es perceptible siempre, en mayor o menor medida, en el texto meta, aunque esto se suele olvidar o ignorar. La narratología no distingue entre el original y la traducción. Gracias a la ilusión de la traducción, ésta se presenta como un texto transparente que cubre el original y en el que sólo habla una “voz”, la misma del texto original. En el caso de la narración en primera persona, esta circunstancia es especialmente importante, ya que el narrador es el que se comunica con el lector y le ofrece la información. De qué manera y en qué extensión lo hace y cómo se presenta al lector depende, en gran parte, en el caso de la traducción, también del traductor. Se puede decir, incluso, que las voces del narrador y del traductor se entrelazan inseparablemente en el texto traducido. De esta manera, el traductor de las autoficciones de Borges participa directamente en la creación del auto-mito de Borges, y, puesto que el mundo ficcional se construye aquí con recursos sutiles, entretejidos, y su equilibrio es fácilmente desestabilizable, el estilo del narrador y su actitud hacia lo narrado determina directamente la imagen y la esencia del mundo ficcional. Es decir: el cómo se dice se convierte en una parte del qué se dice y el papel del traductor no puede subestimarse.

La literatura fantástica es un género en el que resulta imprescindible mantener constantemente la duda, vacilar entre los límites de lo real y de lo irreal. Asimismo, puede cobrar importancia especial cada detalle, cada palabra, cada acción, que indican algo más allá, algo más significativo, y la polisemia de las palabras sólo se abre en el proceso (repetido) de la lectura. Si desde el punto de vista semántico se puede hablar de malinterpretaciones y sobreinterpretaciones, en el caso del estilo, que está relacionado, en mayor o menor medida, con la estructura del mundo ficcional, existe además el peligro de que el traductor no perciba el estilo opaco o no lo considere relevante. Cuanto más oscuro sea el estilo tanto mayor será el peligro de malinterpretar, y para evitarlo el traductor suele elegir la concretización. En este caso, se trata de una traducción doble, ya que el estilo opaco, que en el texto original requería una participación activa del lector, ha sido convertido en transparente. La desaparición del estilo, o su sustitución por otro estilo, puede producir, en el caso de ser constante, cambios en la estructura del mundo ficcional.

Los componentes del texto traducido difieren siempre de los del texto original y también de los de otras traducciones del mismo texto de partida, y en este caso se habla de cambios o de desplazamientos en diferentes niveles del texto. Para los investigadores de la traducción, estos cambios no son un simple material destinado a señalar los errores del traductor, sino que indican asimismo las diferentes posibilidades interpretativas del texto, las potenciales aportaciones de cada lector o traductor al texto. Si los cambios son inevitables, es decir, si dependen de las diferencias entre sistemas lingüísticos, dan a entender cómo distintas lenguas proporcionan modos diversos de ver el mundo. Partiendo de la opinión de que cada traducción es una interpretación del traductor, hemos de tener en cuenta que, en cierta medida, estamos leyendo el texto del traductor, escuchando la “voz” del traductor, y esa voz no tiene por qué ser la de un

intermediario neutral, como frecuentemente se presupone. El traductor posee una gran libertad para interpretar el texto, y esa libertad conlleva una gran responsabilidad tanto delante del texto original como delante del lector de la traducción. Esa responsabilidad, sin embargo, puede tener una influencia negativa en la actividad del traductor y en el resultado de la traducción. El temor de ser influido por la estructura lingüística de la lengua de partida obliga al traductor a elegir el otro extremo, la nivelación de los rasgos estilísticos del original. Los universales de la traducción son rasgos lingüísticos, cuyo objetivo es convertir el texto meta en algo coherente, familiar, legible. Su razón de ser puede estar en la idea de predominio del contenido o del significado sobre la palabra, es decir, el traductor otorga al texto original un significado que intenta transmitir en la traducción sin un “lastre” superfluo. Otra explicación podría ser el peso de la responsabilidad del traductor ante el lector, el temor a no ser aceptado si utiliza estructuras lingüísticas y de significación propias del texto de partida que no siempre son claras, simples, ni están libres de ambigüedad, pero que tienen que parecerlo en la traducción. Los universales de la traducción más comunes son la simplificación en el nivel léxico, sintáctico o estilístico; la explicitación y la estandarización.

Relacionadas con las universales hay que mencionar asimismo las normas de traducción que se manifiestan en una cierta época y en una cierta cultura, en las evaluaciones que el lector realiza de la traducción (buena, mala traducción) y en la presión de los editores y correctores sobre los traductores. El traductor inevitablemente tiene que tener en cuenta la norma, aunque también puede oponerse a ella. Por otro lado, es el traductor quien, a pesar de toda posible presión, pone en juego su libertad en cada acto de traducción y se presenta al lector. El traductor no es un intermediario “inocente”, sino que posee intereses literarios y culturales propios y desea que su texto sea aceptado. Por lo tanto, toda selección hecha en la traducción es informativa: por ejemplo, si las reglas de puntuación son diferentes en la lengua de partida y en la lengua de llegada, su uso en el texto traducido indica si el traductor ha considerado su uso en el original lo suficientemente relevante desde el punto de vista estilístico como para oponerse a las reglas de su propio idioma. Si el traductor y la traducción gozan de un alto prestigio, y la traducción representa al autor y su texto “plenipotenciariamente” en la cultura receptora, un análisis puede mostrar que su autoridad cultural no sólo proviene de su suprema exactitud o perfección estilística, sino también de su apelación a ciertos valores de la cultura receptora. De manera que las traducciones siempre remiten (reproducen y, en este sentido, continúan el proceso de construcción) a las normas traductorales y textuales generales de la época.

Uno de los rasgos característicos de los textos analizados (y tal vez de toda la prosa de Borges) es la distancia y discreción en la comunicación con el lector, la presentación de su punto de vista y la persuasión al lector a través de recursos estilísticos sutiles, imperceptibles a primera vista (el llamado “estilo invisible” donde, sin embargo, cada coma es funcional y cada palabra está fijada en su

posición). Es respeto hacia el lector, pero también el temor de una persona culta y tímida ante la expresión aseverativa de sus pensamientos y, sobre todo, de sus sentimientos. Los principales recursos para enunciar ese intento de distanciamiento y abstracción son la constante expresión de duda a través de paréntesis y especificaciones, explicaciones y dudas; la nominalización, en cuyo caso el narrador evita posicionarse como el causante y experimentador de los eventos y que le permite expresar sus sentimientos indirectamente; las conjunciones implícitas (yuxtaposición, punto y coma); la colocación de adverbios o comentarios del narrador (adverbios modales, modificadores del discurso) al principio de la oración o como incisos entre el sujeto y el verbo, separado por comas del resto de la oración, convirtiéndose el texto en fragmentario y el proceso de narración en inmediato; el uso de formas no personales del verbo; el uso de la negación para expresar afirmación. Todo eso deja al lector la impresión de un narrador que está intentando mantener un estilo distanciado e intelectual, narrando acontecimientos que cambian, ante sus ojos, el orden del mundo conocido para él. Otros rasgos estilísticos son la recurrencia, a través de casi todos sus textos, de ciertas palabras, palabras-clave que se utilizan tanto en sentido concreto como figurado y que expresan la visión del mundo borgesiana; repeticiones y paralelismos; figuras retóricas (metonimia, oxímoron).

El análisis lingüístico-estilístico del original y de la traducción de los cuentos elegidos permite extraer ciertas conclusiones, entre las que hay tanto inequívocas y significantes, como ambiguas y menos evidentes. El método de análisis elegido, que utiliza elementos del análisis lingüístico, no pretende un examen total del texto, sino que contempla sólo aquellos elementos que son relevantes desde el punto de vista literario, conceptual, de la obra. Asimismo, no debe olvidarse la experimentalidad del método y sus evidentes limitaciones; por ejemplo, la descripción de dos lenguas con la ayuda de un metalenguaje gramatical o la clasificación polémica de algunos ejemplos. Teniendo en cuenta la gran cantidad de material analizado y la existencia de numerosos casos especiales, presentamos un resumen generalizado de aquellos elementos que aparecen en todos los textos estudiados.

Los adjetivos de Borges son, al mismo tiempo, tanto evaluativos como neutrales, son adjetivos abstractos del lenguaje culto, que más bien reflejan la actitud general del autor/narrador hacia el mundo, representada en los episodios concretos. Las palabras-clave características de cada uno de los textos, que se corresponden con el tema tratado (espejo, recuerdo, muerte), se repiten en la traducción con la misma constancia que en el original. Más complicado es el caso de las palabras que el original utiliza, por ejemplo, en sentido metonímico (cara y voz en "Funes"). En el caso de las palabras-clave universales, que se repiten una y otra vez en todos los textos, la traducción no sigue esa recurrencia ni siquiera dentro de un texto, utilizando sinónimos según las necesidades del contexto. Con frecuencia, las palabras que en los textos originales poseen un significado abstracto, etimológico o ambiguo (*secreto, oscuro, vago, sombra, imagen, conjetura, sueño, fundamental, vasto, cóncavo, enorme, mero*), están

reproducidas en la traducción de forma explícita o concreta. La concretización y la explicitación son tanto más obvias cuanto más figurada o ambigua puede parecer, a primera vista, la palabra en el original.

El uso de la forma negativa para expresar afirmación (litotes) aparece repetidamente en los tres textos y su traducción es uno de los hallazgos más sorprendentes del análisis: sólo unos pocos de esos casos se reproducen con la forma negativa, la gran mayoría se han traducido utilizando la forma afirmativa, directa. Este fenómeno es todavía más llamativo si se tiene en cuenta que, desde el punto de vista de las posibilidades lingüísticas, no existe en estonio ningún obstáculo para el uso de la forma negativa, y, por consiguiente, hay que buscar como causa de esa constante la convicción del traductor de que resulta innecesaria o inaceptable esa construcción en la traducción.

Las estructuras bimembres o trimembres, formadas normalmente por adjetivo, se reproducen en la mayoría de los casos de la misma forma en la traducción, aunque se encuentran suficientes ejemplos de casos en que el traductor ha considerado los miembros de la construcción como sinónimos y, por tanto, uno de ellos sobrante, en los que uno de los adjetivos se ha convertido en adverbio, las palabras han sido explicadas o se ha transformado la construcción entera.

Las figuras retóricas más frecuentes en Borges son diferentes tipos de figuras de contigüidad y el oxímoron. Si en este último caso sólo se puede notar leves rasgos explicativos, en el caso de la metonimia se aplica el mismo recurso que vimos con las palabras-clave: la traducción tiende a “solucionar”, a explicar los momentos ambiguos, es decir, el traductor trata esas figuras retóricas como elementos problemáticos en el texto, que requieren explicación, y no como la elección estilística consciente del autor.

Lo mismo se puede decir de la hipálage: el adjetivo que en el original se ha llevado de su posición lógica a un contexto nuevo, inesperado, se encuentra en la traducción de nuevo en una posición lógica.

Los casos de repeticiones y paralelismos se dividen más o menos igualmente entre los que la traducción sigue y los que no sigue. En el último caso, la traducción parece considerar las repeticiones constantes como superfluas, utilizando en su lugar sinónimos o eliminando un miembro de la repetición, lo que altera la estructura de la oración. Las repeticiones pueden asimismo ser ligeramente inexactas.

Si entendemos como nominalización los casos en los que una propiedad, acción o situación está sustantivada, cumple en la oración la función de sujeto u objeto y permite al narrador evitar la directa participación en los acontecimientos, en la traducción, sin embargo, el narrador u otro personaje se convierte en agente, el sustantivo en función de sujeto se convierte en adverbio, oración subordinada o forma personal del verbo. Todo esto disminuye considerablemente el nivel de abstracción del texto y la distancia del narrador ante lo narrado.

La expresión de duda y el uso de paréntesis para explicaciones y especificaciones están reproducidos con bastante exactitud en la traducción. En “Tlön, Uqbar, Orbis Tertius” han sido eliminados un cierto número de paréntesis, en otros textos puede notarse la creación de una mayor cohesión al añadir conjunciones. Los comentarios parentéticos del narrador han obtenido, con la ayuda de varios recursos, un grado de seguridad mayor; las frases concesivas del original se han convertido en aseverativas en la traducción.

Existen cambios asimismo en los tiempos verbales; principalmente, el presente del original se transforma en pasado en la traducción: en “Tlön” esto sucede en párrafos enteros de la narración, en otros cuentos con las declaraciones generales o simplemente con los comentarios del narrador, que transmiten lo narrado en el “tiempo real”.

En todos los textos originales analizados se destaca como construcción sintáctica la separación del atributo o complemento del verbo con comas del resto de la oración. Lo más frecuente y característico al estilo de narración del narrador es la colocación del adverbio (modal) o modificador de discurso como inciso dentro de la oración, habitualmente entre el sujeto y el verbo. Si ese adverbio se encuentra en la misma posición en la traducción, no está separado con comas, fusionándose en la oración suavemente, sin interrupciones. Frecuentemente la traducción lleva al comentario parentético al principio de la oración, al final o detrás del verbo auxiliar. Si el adverbio se encuentra al principio de la oración, la traducción suele reproducir a menudo la construcción, pero no siempre. Sobre todo en los casos en que al principio de la oración hay dos o más adverbios o frase adverbiales yuxtapuestas, separados con comas, la traducción tiende a separarlos, por ejemplo, con el verbo o el verbo auxiliar. Lo mismo sucede cuando los adverbios yuxtapuestos se encuentran al final de la frase.

Observados los mecanismos de cohesión, se revelan las siguientes tendencias generales: si el original utiliza frecuentemente el atributo pospuesto separado con coma(s) (en forma de participio), la traducción lo convierte en oración subordinada, atributo prepuesto o conjunción en lugar de coma; en lugar de las formas no personales del verbo (gerundio, participio, infinitivo), que también permiten yuxtaposición y conjunción implícita, la traducción crea frecuentemente una relación de subordinación, utilizando el pronombre relativo como conjunción. Es notable asimismo la sustitución del frecuente punto y coma del texto original con la conjunción, coma o dos puntos, la transformación de la oración yuxtapuesta en oración subordinada o en oración nueva, independiente. En el caso de la enumeración sin conjunciones, asíndeton, la traducción coloca delante del último miembro la conjunción copulativa. De manera parecida trata la traducción al polisíndeton: la repetición de la conjunción delante de cada miembro de la enumeración desaparece y la conjunción aparece sólo delante del último miembro. Teniendo en cuenta esas observaciones, estas traducciones corresponden a los rasgos generales de los textos traducidos que se clasifican como “universales de traducción”.

El peso de los elementos culturales es diferente en los tres textos, dependiendo del tema tratado: en “Tlön” aparecen bastante pocos, en “Funes” y “La otra muerte”, sin embargo, son muchos y participan en la creación del contexto social relevante desde el punto de vista de la comprensión del mundo ficcional. La traducción los transmite de varias maneras (transcripción, correspondencia aproximada, etc.), pero en general su traducción no es constante y sistemática y no ofrece al lector de la traducción el contexto social necesario para seguir el argumento.

El análisis que parte del mismo texto traducido reveló una cantidad relativamente numerosa de palabras evaluativas y con matiz coloquial. La mayor parte de ellas aparece en las traducciones de “Funes” y “La otra muerte”, pero también en “Tlön”. Lo más notable es el frecuente uso de adverbios y sufijos modales. La traducción asimismo utiliza, sin directa necesidad y de forma no sistemática, el modo indirecto que también añade cierto matiz coloquial al texto.

Paralelamente, observamos en el texto traducido el uso de palabras extranjeras, que podrían indicar el registro comunicativo del narrador. En la mayoría de los abundantes casos de uso de palabras extranjeras en la traducción, especialmente en “Tlön”, se reproduce la palabra de origen latino o griego en su forma estonia, que, si en español puede pertenecer al vocabulario general, en estonio posee un significado (y un uso) más específico. Esta “copia” causa el uso constante y superfluo de algunas palabras extranjeras; la presentación de algunas palabras generales como términos culturales; el tropiezo en varios textos con los “falsos amigos”; el uso de palabras con alto grado de sofisticación extranjerizante. Estas palabras, que podrían otorgar al texto el necesario tono culto, contrastan con las palabras coloquiales y adverbios modales, por lo que el origen, las intenciones y el registro del narrador pueden resultar confusos para el lector.

Desde una perspectiva diacrónica, las traducciones no presentan grandes cambios, la estrategia del traductor y su actitud hacia los textos de Borges parecen guardar conformidad en los quince años de la realización y la publicación de las traducciones. Aunque en las tres traducciones se observan rasgos particulares, las conclusiones generales permanecen en los tres textos. La proporción de errores e interpretaciones equivocadas tampoco disminuye con el tiempo: éstas juegan un papel más destacado justamente en la traducción más reciente, la de “La otra muerte”, que ha sufrido una transformación importante.

La tendencia general en la traducción parece ser la disminución de la inseguridad, ambigüedad, vaguedad, abstracción y distanciamiento. La transmisión de elementos relevantes en la traducción no es sistemática: en parte, construcciones complejas han sido reproducidas con exactitud, en parte, los recursos fácilmente reproducibles han sido ignorados. Hay elementos que la traducción sigue más o menos completamente (palabras-clave, paréntesis), los que se siguen parcialmente (repeticiones, nominalización) y los que son casi completamente ignorados (litotes, polisíndeton, incisos, metonimia). También las palabras que se repiten como signos relevantes en los textos de Borges, y cuyo

significado no siempre es claro e inequívoco, y las figuras retóricas, pasan por la explicación, que parece ser uno de los rasgos notables de estas traducciones. El texto de Borges y especialmente su estilo económico resulta ser para el traductor un problema necesitado de solución.

Se ha descrito el estilo de “duda y conjetura” de Borges como la expresión de alguien que “detesta el estilo asertivo y el tono enfático”, que no trata de imponer su punto de vista, y, de ahí, su rechazo y contención ante el exceso verbal o el coloquialismo. Teniendo en cuenta esas opiniones, la traducción parece inclinarse hacia un estilo que era ajeno a Borges. Comparando con la yuxtaposición, con la conexión lógica y causal implícita, con la estructura fragmentaria del original, la traducción tiende a explicitar estas conexiones, al añadir conjunciones y relaciones de subordinación, pretendiendo conseguir así una mayor cohesión del texto. Paradójicamente, esto no conlleva una mayor coherencia textual y argumental. Si añadimos a ello los errores, a veces, demasiado elementales, puede decirse que no se trata del simple cambio de ciertas construcciones, sino de desplazamientos que pueden causar cambio de todo el mundo ficcional basado en el estilo de expresión del narrador.

CURRICULUM VITAE

Üldandmed:

Klaarika Kaldjärv
24.03.1973, Tartu
klaar@ut.ee

Haridus:

- B. A. hispaania keel ja kirjandus, Tartu Ülikool, 1996
- M. A. hispaania keel ja kirjandus, (magistritöö “Tõlkekulg hispaaniakeelsest eestikeelsesse kultuuriruumi. J. L. Borgese narratiivid eesti keeles”, juhendajad Jüri Talvet, Peeter Torop, Manuel Cáceres). Tartu Ülikool, 2000
- Doktoritöö programm “Traducción, Sociedad y Comunicación”, Granada ülikool, Facultad de Traducción e Interpretación, 2003–2004.
- “Diploma de Estudios Avanzados”, Granada ülikool, Hispaania. uurimistöö “La conservación de la alteridad en la traducción al estonio de “Funes el memorioso” de J. L. Borges.” (“Võõrapärase/teisesuse säilitamine J.L. Borgese jutu “Funes el memorioso” eestikeelses tõlkes.”), juhendaja Miguel Hagerty Fox 2005

Teenistuskäik:

- Tartu ülikooli Filosoofiateaduskonna germaani-romaani filoloogia osakonna hispaania filoloogia assistent 1996–2002, 2005–2008.

Stipendiumid:

- Hispaania Kuningriigi Välisministeeriumi stipendium (Beca de MAEC-AECI del Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, Agencia Española de Cooperación Internacional) doktoritööga seotud uurimustöö tegemiseks Granada Ülikoolis 2005/2006 õppeaastal
- Hispaania Kuningriigi Välisministeeriumi hispanististipendium (Beca de hispanista, Beca de MAEC-AECI del Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, Agencia Española de Cooperación Internacional) magistratööga seotud uurimustöö tegemiseks Granada ülikoolis 1999/2000 kevadsemestril

Publikatsioonid:

„A través de la traducción y lo que Borges encontró al otro lado“, –*Vanderbilt e-Journal of Luso-Hispanic Studies*, nr. 3 (2006), lk. 87–97.

elektrooniline versioon:

<[http://ejournals.library.vanderbilt.edu/lusohispanic/viewarticle.php?id=38
&layout=html&OJSSID=de5b3a0d9795447ed89a76199a666933](http://ejournals.library.vanderbilt.edu/lusohispanic/viewarticle.php?id=38&layout=html&OJSSID=de5b3a0d9795447ed89a76199a666933)>

pdf-versioon:

<[http://ejournals.library.vanderbilt.edu/lusohispanic/include/getdoc.php?id=27
7&article=38&mode=pdf&OJSSID=de5b3a0d9795447ed89a76199a666933](http://ejournals.library.vanderbilt.edu/lusohispanic/include/getdoc.php?id=277&article=38&mode=pdf&OJSSID=de5b3a0d9795447ed89a76199a666933)>

“La traducción de un mito lejano: el *Martín Fierro* de Borges”. *Studia Romanica Tartuensia* III, lk. 189–198. Tartu, 2004.

“¿Traducción como nueva ficción? Un caso de Borges”. *Interlitteraria*, nr. 8, lk. 185–194, Tartu, 2004.

“Uut ja vana Borgesest”, *Vikerkaar*, nr. 7, lk. 101–103. Tallinn, 2001.

Olulisemad tõlked:

Entretextos. Revista Electrónica Semestral de Estudios Semióticos de la Cultura. ISSN 1696–7356:

Gasparov, M. “¿Cómo escribir la historia literaria?” (“Как писать историю литературы”), nr. 9 (mai 2007).

<http://www.ugr.es/%7Emcaceres/entretextos/entre9/pdf/gasparov.pdf>

Knabe, G. “Signo. Verdad. Círculo. (I. Lotman y el problema de la modernidad)” (“Знак. Истина. Круг. (Ю. М. Лотман и проблема постмодерна)”), nr. 9 (mai 2007),

<<http://www.ugr.es/%7Emcaceres/entretextos/entre9/pdf/knabe.pdf>>

Meletinski, Eleazar M. “El mito y el siglo veinte” (“Миф и двадцатый век”), nr. 8 (nov. 2006).

<<http://www.ugr.es/~mcaceres/entretextos/entre8/meletinski.html>>

Toporov, Vladimir N. “El texto de la ciudad-doncella y de la ciudad-ramera desde una perspectiva mitológica” (“Текст города-девы и города-блудницы в мифологическом аспекте”), nr. 8 (nov. 2006).

<<http://www.ugr.es/~mcaceres/entretextos/entre8/toporov.html>>

Torop, Peeter. “La semiosfera y /como el objeto de investigación de la semiótica de la cultura” (“The Semiosphere and/as the Research Object of Semiotics of Culture”), nr. 7 (2006).

<<http://www.ugr.es/~mcaceres/Entretextos/entre7/torop.htm>>

Ivanov, V., Lotman, J., Pjatigorski, A., Toporov, V., Uspenski, B. “Tesis para el estudio semiótico de las culturas (aplicadas a los textos eslavos)” (“Тезисы к

семиотическому изучению культур: (В применении к славянским текстам)”), nr. 7 (2006).

<<http://www.ugr.es/~mcaceres/Entretextos/entre7/tesis.htm>>

Lotman, Mihhail. “La semiótica de la cultura en la Escuela semiótica de Tartu-Moscú” (“Семиотика культуры в тартуско-московской семиотической школе”), nr.5 (2005).

<<http://www.ugr.es/~mcaceres/Entretextos/entre5/mijail5.htm>>

Torop, Peeter. “La escuela de Tartu como escuela” (“Тартуская школа как школа”), nr.4 (2004).

<<http://www.ugr.es/~mcaceres/Entretextos/entre4/torop4.htm>>

Allende, Isabel. *Fortuna tütar (Hija de la Fortuna)*, Tallinn: Suur Eesti Raamatuklubi 2004.

CURRICULUM VITAE

General:

Klaarika Kaldjärv
24.03.1973, Tartu
klaar@ut.ee

Education:

- B. A. Spanish Language and Literature, University of Tartu, 1996
- M. A. Spanish Language and Literature, University of Tartu, 2000
- Doctoral studies programme “Traducción, Sociedad y Comunicación”, University of Granada, Spain, 2003–2005
- “Diploma de Estudios Avanzados”, University of Granada, Spain, 2005

Work experience:

- Assistant Lecturer in Spanish philology, Department of Germanic and Romanic Languages and Literature, University of Tartu, 1996–2002, 2005–2008.

Scholarships:

- Scholarship of the Spanish Foreign Office (Beca de MAEC-AECI del Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, Agencia Española de Cooperación Internacional) for research work in University of Granada, Spain, 2005/2006
- Hispanist Scholarship of the Spanish Foreign Office (Beca de hispanista, Beca de MAEC-AECI del Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, Agencia Española de Cooperación Internacional) for research work in University of Granada, Spain, 1999/2000

Publications:

“A través de la traducción y lo que Borges encontró al otro lado”, –*Vanderbilt e-Journal of Luso-Hispanic Studies* 3 (2006), 87–97.

electronic version::

<<http://ejournals.library.vanderbilt.edu/lusohispanic/viewarticle.php?id=38&layout=html&OJSSID=de5b3a0d9795447ed89a76199a666933>>

pdf-version:

<[http://ejournals.library.vanderbilt.edu/lusohispanic/include/getdoc.php?id=277
&article=38&mode=pdf&OJSSID=de5b3a0d9795447ed89a76199a666933](http://ejournals.library.vanderbilt.edu/lusohispanic/include/getdoc.php?id=277&article=38&mode=pdf&OJSSID=de5b3a0d9795447ed89a76199a666933)>

“La traducción de un mito lejano: el *Martín Fierro* de Borges”. *Studia Romanica Tartuensis* III, 189–198. Tartu, 2004.

“¿Traducción como nueva ficción? Un caso de Borges”. *Interlitteraria*, 8, 185–194, Tartu, 2004.

“Uut ja vana Borgesest”, *Vikerkaar*, 7, 101–103. Tallinn, 2001.

Translations (selection):

Entretextos. Revista Electrónica Semestral de Estudios Semióticos de la Cultura. ISSN 1696–7356:

Gasparov, M. “¿Cómo escribir la historia literaria?” (“Как писать историю литературы”), 9 (May 2007).

<<http://www.ugr.es/%7Emcaceres/entretextos/entre9/pdf/gasparov.pdf>>

Knabe, G. “Signo. Verdad. Círculo. (I. Lotman y el problema de la modernidad)” (“Знак. Истина. Круг. (Ю. М. Лотман и проблема постмодерна)”), 9 (May 2007),

<<http://www.ugr.es/%7Emcaceres/entretextos/entre9/pdf/knabe.pdf>>

Meletinski, Eleazar M. “El mito y el siglo veinte” (“Миф и двадцатый век”), 8 (nov. 2006).

<<http://www.ugr.es/~mcaceres/entretextos/entre8/meletinski.html>>

Toporov, Vladimir N. “El texto de la ciudad-doncella y de la ciudad-ramera desde una perspectiva mitológica” (“Текст города-девы и города-блудницы в мифологическом аспекте”), 8 (nov. 2006).

<<http://www.ugr.es/~mcaceres/entretextos/entre8/toporov.html>>

Torop, Peeter. “La semiosfera y/como el objeto de investigación de la semiótica de la cultura” (“The Semiosphere and/as the Research Object of Semiotics of Culture”), 7 (2006).

<<http://www.ugr.es/~mcaceres/Entretextos/entre7/torop.htm>>

Ivanov, V., Lotman, J., Pjatigorski, A., Toporov, V., Uspenski, B. “Tesis para el estudio semiótico de las culturas (aplicadas a los textos eslavos)” (“Тезисы к семиотическому изучению культур: (В применении к славянским текстам)”), 7 (2006).

<<http://www.ugr.es/~mcaceres/Entretextos/entre7/tesis.htm>>

Lotman, Mihhail. “La semiótica de la cultura en la Escuela semiótica de Tartu-Moscú” (“Семиотика культуры в тартуско-московской семиотической школе”), 5 (2005).

<<http://www.ugr.es/~mcaceres/Entretextos/entre5/mijail5.htm>>

Torop, Peeter. “La escuela de Tartu como escuela” (“Тартуская школа как школа”), 4 (2004).
<<http://www.ugr.es/~mcaceres/Entretextos/entre4/torop4.htm>>

Allende, Isabel. *Fortuna tütar (Hija de la Fortuna)*, Tallinn: Suur Eesti Raamatuklubi 2004.

CURRICULUM VITAE

Datos generales:

Klaarika Kaldjärv
24.03.1973, Tartu
klaar@ut.ee

Datos académicos:

- B. A. Lengua y literatura españolas, Universidad de Tartu, 1996.
- M. A. Lengua y literatura españolas, (Tesina de Magister: “Tõlkekulg hispaaniakeelsest eestikeelsesse kultuuriruumi. J. L. Borgese narratiivid eesti keeles” [“La narrativa de J. L. Borges en estonio”], directores: Jüri Talvet, Peeter Torop, Manuel Cáceres). Universidad de Tartu, 2000.
- Programa de Doctorado “Traducción, Sociedad y Comunicación”, Universidad de Granada, Facultad de Traducción e Interpretación, 2003–2004.
- Diploma de Estudios Avanzados, Universidad de Granada (Trabajo de investigación: “La conservación de la alteridad en la traducción al estonio de “Funes el memorioso” de J. L. Borges”, director: Miguel Hagerty Fox), 2005.

Datos profesionales:

- Profesora asistente de Filología Española en el Departamento de Filología Germánica-Románica de la Facultad de Filosofía (Universidad de Tartu), 1996–2002, 2005–2008.

Becas:

- Beca del Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, Agencia Española de Cooperación Internacional, Universidad de Granada, curso 2005–2006.
- Beca de Hispanista del Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, Agencia Española de Cooperación Internacional, 2000 (tres meses).

Publicaciones:

“A través de la traducción y lo que Borges encontró al otro lado”, *-Vanderbilt e-Journal of Luso-Hispanic Studies*, n.º. 3 (2006), págs. 87–97.

Versión electrónica:

<<http://ejournals.library.vanderbilt.edu/lusohispanic/viewarticle.php?id=38&layout=html&OJSSID=de5b3a0d9795447ed89a76199a666933>>

Versión pdf:

<<http://ejournals.library.vanderbilt.edu/lusohispanic/include/getdoc.php?id=277&article=38&mode=pdf&OJSSID=de5b3a0d9795447ed89a76199a666933>>

“La traducción de un mito lejano: el *Martín Fierro* de Borges”. *Studia Romanica Tartuensia* III, págs. 189–198. Tartu, 2004.

“¿Traducción como nueva ficción? Un caso de Borges”. *Interlitteraria*, n.º. 8, págs. 185–194, Tartu, 2004.

“Uut ja vana Borgesest”, *Vikerkaar*, n.º. 7, págs. 101–103. Tallinn, 2001.

Traducciones (selección):

Entretextos. Revista Electrónica Semestral de Estudios Semióticos de la Cultura. ISSN 1696–7356:

Gasparov, M. “¿Cómo escribir la historia literaria?” (“Как писать историю литературы”), n.º. 9 (mayo 2007).

<<http://www.ugr.es/%7Emcaceres/entretextos/entre9/pdf/gasparov.pdf>>

Knabe, G. “Signo. Verdad. Círculo. (I. Lotman y el problema de la modernidad)” (“Знак. Истина. Круг. (Ю. М. Лотман и проблема постмодерна)”), n.º. 9 (mayo 2007),

<<http://www.ugr.es/%7Emcaceres/entretextos/entre9/pdf/knabe.pdf>>

Meletinski, Eleazar M. “El mito y el siglo veinte” (“Миф и двадцатый век”), n.º. 8 (nov. 2006).

<<http://www.ugr.es/~mcaceres/entretextos/entre8/meletinski.html>>

Toporov, Vladimir N. “El texto de la ciudad-doncella y de la ciudad-ramera desde una perspectiva mitológica” (“Текст города-девы и города-блудницы в мифологическом аспекте”), n.º. 8 (nov. 2006).

<<http://www.ugr.es/~mcaceres/entretextos/entre8/toporov.html>>

Torop, Peeter. “La semiosfera y /como el objeto de investigación de la semiótica de la cultura” (“The Semiosphere and/as the Research Object of Semiotics of Culture”), n.º. 7 (2006).

<<http://www.ugr.es/~mcaceres/Entretextos/entre7/torop.htm>>

Ivanov, V., Lotman, J., Pjatigorski, A., Toporov, V., Uspenski, B. “Tesis para el estudio semiótico de las culturas (aplicadas a los textos eslavos)” (“Тезисы к семиотическому изучению культур: (В применении к славянским текстам)”), n.º. 7 (2006).

<<http://www.ugr.es/~mcaceres/Entretextos/entre7/tesis.htm>>

Lotman, Mihhail. “La semiótica de la cultura en la Escuela semiótica de Tartu-Moscú” (“Семиотика культуры в тартуско-московской семиотической школе”), n.º.5 (2005).

<<http://www.ugr.es/~mcaceres/Entretextos/entre5/mijail5.htm>>

Torop, Peeter. "La escuela de Tartu como escuela" ("Тартуская школа как школа"), n°.4 (2004).

<<http://www.ugr.es/~mcaceres/Entretextos/entre4/torop4.htm>>

Allende, Isabel. *Fortuna tütar (Hija de la Fortuna)*, Tallinn: Suur Eesti Raamatuklubi 2004.

**DISSERTATIONES PHILOLOGIAE ROMANICAE
UNIVERSITATIS TARTUENSIS**

1. **Anu Treikelder.** Le passé composé de l'ancien français : sémantique et contexte. Une étude sur corpus en contraste avec le passé composé en français moderne. Tartu, 2006, 238 p.
2. **Tanel Lepsoo.** Autorifiguuri avaldumine tänapäeva prantsuse näitekirjanduses: representatiivsest ise-subjektist efemeerse ise-subjektini. Tartu, 2006, 203 p.